

I.B.

204. IV-249

B. 240/XXXIX

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

Державнаго университета в Мюнхенѣ
Инвентарне число 4693/XXXVI
I X. K Ö T E T 6638

Tizenharmadik esztendei Folyamat.

SZERKEZTETTE

VÖRÖSMARTY MIHÁL.

KIADTA

TRATTNER J. M. ÉS KÁROLY L.

A' Cs. 's Apost. Kir. Felség' kegyelmes Engedelmével.

P E S T E N,

A' KIADÓK' KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZKÉBEN.

BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROSI
KÖNYVTÁRA.

Beszerzési napló

évszám: 1901

folyószám: 598

I. É r t e k e z é s e k.

1.

A' Jászokról, mint Magyar Nyelvü Nép-
ről és Nyilazokról.

(Bérekesztés.)

66. §.

Nem hordjuk itt föl a' tanu helyeket a'ról, hogy Idösb Plinius Illuricumba PRUSSAE, Appiánus PURISSAE Népet helyheztet, és Strábó Pan-nónia lakosai között PIRUSTAE Népet emleget: Mi itt most egyedül a' Lengyel Írók mellett akarunk maradni, 's azért tsak Dlugoss, Michovi Mátyás és Cromer tekintetéhez folyamodunk. Dlugoss írja a' régi PRUTHENUS és LITHUÁ-NUS Nyelvről: „*Fuit autem pro ea tempestate PRUTHENORUM Gens saeva et crudelis, idololatriae et cultui daemonum et tam coeco et caliginoso dedita errori, ut solem, lunam, stellas, bestias, aves, ignem, et cetera creata pro diis coleret, et quasdam sylvas, lacus et aquas, quas neque piscatu, venatu, aut incisione contingere licebat, sacras putaret, SPECIALE HABENS IDIOMA A LATINO TAMEN aliquantulum DERIVATUM, ET QVOD CUM LITHUANICO HABET CONCORDANTIAM ALIQVAM, eodem-que paene ritus, deos et sacra eadem colentes, unum et eundem sacrorum Pontificem*

apud Civitatem eorum, pro metropoli habitam, ROMOVE vocatam, residentem, a ROMA intitulatam, venerabantur, cujus jussa a singulis non obedienter impleri capitale erat, et qui Pontifex KRIVE eorum lingua appellatus est.” Az az: „Azon időben a' PRUTHENUS Nemzet vad és kegyetlen, bálványimádó, ördög tisztelő, 's olly vak és homályos hibát követő volt, hogy a' napot, holdat, tsillagokat, madarakat, tüzet és más teremtményeket Istenek helyett tisztelt, 's némelly erdőket, tavakat és vizeket, mellyeket sem halászat, sem vadászat, sem vágás által nem vala szabad illetni, szenteknek tartott, KÜLÖNÖS TULAJDON NYELVE LEVÉN, MELLY valamennyire a' RÓMAI NYELVTŐL SZÁRMOZOTT, és a' mellynek a' LITHUANUS NYELVVEL VALAMELLY EGYEZÉSE VAGYON, tsak nem egy szokásokat, Isteneket és vallásbeli Áldozatokat tartván, egy Fő Papot, ki a' RÓMATÓL hivatott ROMOVE nevü Fő Városban lakott, tiszteltek. E'nek parantsait fő vesztés alatt mindenki teljesíteni köteles volt, és a' kit saját nyelvükön KRIVE néven hívtak.”

67. §.

Így folytatja tovább Dlugoss a' PRUTHENUS Nyelvről sorait: „Unius et moris et LINGVAE, cognationisque PRUTHENI ET LITHUANI, SAMOGITAEQUE fuisse dinoscuntur, et bellis Civilibus in Italia per Caesarem et Pompejum exortis, flagrantibus civilibus Bellis Italiae, VETERIBUS SEDI-BUS DESERTIS, in has, quas incolunt oras, venisse, sedesque suas in nemoribus et desertis, fluminibus, stagnis et paludibus obsitis,

posuisse, ad instar quoque Romae civitatem principalem Romove condidisse, et summum sacrorum Antistitem illic locasse eos asserunt, **ET QUAMVIS GENTES IPSAE IN PRONUNCIATIONE VERBORUM DIFFERUNT**, quemadmodum Poloni, Bohemi, Rutheni, **NIHILOMINUS IN MULTIS CONVENIUNT, NON UNIUS TAMEN STIRPIS ET LINGVAE FUISSE AESTIMANTUR; SED PRUTHENIS** alia fertur fuisse, quam **LITHUANIS** et **SAMOGITIS**, Origo. Dum enim Prussias Bithyniae Rex, apud quem Annibal Poenorum Dux, a Populo Romano victus et fugatus, exulavit, suasu Annibalis temere contra Populum Romanum bellum suscepisset, et publicam pugnam, non respondentibus fibris, dum exta conspicerent, inire esset ausus (ubi etiam in hunc modum ab Annibale increpabatur: An tu, inquit, o Prussias vitulinae carunculae credere mavis, quam Imperatori probato?), conflictus ergo et superatus, Prussias cum Bithyniis, gente sua, in aquilonarem oram Romanos fugiens venit, et ex suo titulo Prussiae nomen fecit. Bithynii autem Populi etiam in hanc diem manent vestigia, quoniam nonnulli **PRUTHENI PRISCAE LINGVAE RETINENT VOCABULA, ET AB AEOLICIS, DORICIS, ATTICIS ET JONICIS COMPETENTER INTELLIGUNTUR.**" Az az: , **EGY szokásuak, NYELVÜEK és Atyafiságuk A' PRUTHENUSOK, A' LITHUANUSOK ÉS A' SAMOGITÁK,** 's polgári Egyenetlenségek ütven ki Olasz Országban Caesar és Pompejus között, a' polgári háborúk dühe alatt Olasz Országban, **ELHAGYVAN RÉGI LAKHELYEIKET,** azon tájokra jöt-

tek, mellyekben most laknak, 's telepedésüket berkekben, 's vizektől, tovaktól és posványoktól ellepetett Pusztákban helyhezgették, Róma gyanánt Romove Fővárost építették, 's belé Fő Papót iktattak, és ámbár E' NÉPEK A' SZÓ-KIMONDÁSBAN ÚGY KÜLÖNBÖZNEK, mint a' Polonusok, Bohemusok és Ruthenusok, MINDAZON-ÁLTAL SORBAN MEGEGYEZNEK, DE E' MELLETT IS NEM EGY ÁGU ÉS NYELVÜEKNEK TARTATNAK: HANEM A' PRUTHENUSOKNAK MÁS EREDET TULAJDONITTATIK, MINT A' LITHUÁNUSOKNAK ÉS SAMOGITÁRNAK. Mert, midőn Prussiás Bithuniai Király, kinél a' Római Néptől meggyőzetett 's futamodásnak eredett Annibál Poenus Vezér számkivetésben volt, Annibál jóvaslásából a' Római Nép ellen vakmerően hadat kezdett, 's mind a' mellett, hogy a' jóslások a' belekiből nem kedvezének, nyilván megütközni mert (é'kor Annibáltól így megis dorgáltatott: Hát te Prussiás a' borjubélnék inkább akarsz hinni, mint a' tapasztalt Hadvezérnek?), Prussiás meggyőzetvén, Bithunus Népevel, a' Rómaiak elöl futva, az északi tájokra ment, és saját nevétől Prusziának nevet adott. A' Bithunus Népnek mai napig vagynaknyomai, mivel némelly PRUTHENUSOK A' RÉGI NYELVNEK SZÓVAIT MEG TARTJÁK, ÉS AZ AEOLIAI, ATTIKAI ÉS JÓNIAI NÉPEKTŐL ILLEN-DŐEN MEGÉRTETNEK." *) Ha jól értjük e' helyet, itt hasonlítása által a' Pruthenus, és a' fölebbiek szerint az e'hez közelítő Jaczwingus,

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 118—119.

a' Lithuániai és a' Samogita Nyelvet Dlugoss a' Lengyel, Tseh és Szláv-Orosz Nyelvtől egyenesen megkülönbözteti.

68. §.

Michovi Mátyás Lengyel Író († 1523-dik évben) beszéli : „*Praeterea LINGVAGIUM LITHUANICUM est quadripartitum. Primum Linguagium est JACZWINGORUM, ut horum, qui circa castrum Drohicin inhabitarunt, ET PAUCI SUPERSUNT. Alterum est LITHUANORUM et SAMAGITHARUM. Tertium PRUTENICUM. Quartum in Lothua seu Lothihola, id est LIVONIA, circa fluvium Dzuina, et Rigam Civitatem. Et horum quamquam eadem sit Lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi cursivus et qui vagatus est per illas terras. Habuit hoc Linguagium quadripartitum tempore idololatriae Pontificem maximum unum, quem Crive appellabant, morantem in civitate Romove, a Roma dicta, quoniam hoc Linguagium de Italia jactat se se advenisse, et habet nonnulla vocabula Italica in suo sermone. De isto Crive et Civitate Romove in Legenda S. Adelberti pontificis et martyris legitur. Et scias, quod in PRUSSIA JAM PAUCI PROFERUNT PRUTENICUM, SUBINTRAVIT SIQVIDEM LINGVA POLONORUM ET ALEMANNORUM: Sic et in Lothua pauci Villani profitentur hanc linguam, quia subintravit Alemannicum. In Samagitthia autem, quae est longitudinis quinquaginta milliario- rum, et IN LITHUANIA, quae in longum triginta milliaria continet, IN VILLIS LI-*

THUANICUM LOQUUNTUR, ET IN MAGNA PARTE POLONICUM PROFITENTUR: NAM ET SERMONE POLONICO SACERDOTES EIS PRAEDICANT IN ECCLESIIIS." Az az: „Továbbá a' LITHUÁNAI NYELV négyféle. Első Nyelv a' JACZVINGOKNAK Nyelvük, mint azoké, kik Drohicin Vár körül laktak, ÉS MÁR KEVESEN VAGYNAK; a' másik a' LITHUANUSOKÉ és SAMAGITHAKÉ; a' harmadik a' PRUTHENUSOKÉ; a' negyedik a' Lothuaiaké, vagy Lothiholaiaké, az az: LIVÓNIAIAKÉ, a' Dzuina vize és Riga város körül. És ezeknek bár egy nyelvük, egészen egyik a' másikat még sem érti, ha csak nem járt kelt és vándorlott e' földéken. Volt e' négyféle Némzetnek, míg bálványozók voltak, egy Crive nevet viselő Fő Papuk, hi a' régi Rómától neveztetett Romove városban lakott; mert e' Nyelvek azt hirdetik magukról, hogy Itáliából szakadtak által, 's vagynak is bennük némelly Itáliai szavak. E' Crive Fő Papról és Romove Városról szent Adalbert életében nagyon emlekezet. És tudd meg, HOGY PRUSZIÁBAN MÁR KEVESEN BESZÉLNEK PRUTHENUS NYELVEN, MINTHOGY SZOKASBA JÖTT ITTEN A' LENGYEL ÉS NÉMET NYELV: Így Lothuában is kevés Városiak beszélnek e' Nyelvet, mivel keletbe jött ott is a' Német Nyelv. Samagitithiában pedig, mellynek hosszasága ötven mértföldnyi, és LITHUÁNIÁBAN, mellynek hosszasága harmintz mértföldnyi, a' VÁROSOKBAN LITHUANUS NYELVEN BESZÉLNEK, ÉS NAGY RÉSZBEN LENGYELÜL SZÓLANAK, MERT LENGYEL NYEL-

VEN IS PREDIKÁLNAK NEKIK A' PAPOK
A' TEMPLOMOKBAN." *)

69. §.

Más helyen följegyzette ugyan Michovi Mátyás Lengyel Író: „*Exterminatis itaque idolis, GENS LITHUANORUM per aliquot dies de articulis fidei et Oratione Dominica per Sacerdotes Polonos, magis tamen per Regem Vladislaum, QVI LINGVAM GENTIS NOVERAT, edocebatur, et sacra baptismatis unda renascebatur.*” Az az: „Kiüzetvén tehát a' bálványok, a' LITHUÁNUS NEMZET néhány napig a' hit ágozataira és az Úr Imádságára a' Lengyel Papoktól, de még inkább Vladislaus Királytól, *KIE' NEMZET NYELVÉT TUDTA, tanittaték és a' szent kereszt-ség vizével meghinteték.*” Alább valamivel: „*Rex itaque Vladislaus primum eos Pater Noster, deinde Symbolum docuit, QVONIAM NULLUS SACERDOTUM LINGVAM SAMAGITTICAM NOVERAT.*” Az az: „Vladisláv Király tehát először őket Mi Atyánkra, azután a' Hiszek egy Istenbenre tanította, *MERT a' PAPOK KÖZÜL EGYIK SEM TUDTA A' SAMAGITTIAI NYELVÉT.*” Még alább: „*Mednicensis Ecclesiae primus Episcopus Mathias, origine Almanus, in Vilna tamennatus, eo, quod Linguam LITHUANICAM et SAMAGITTICAM norat, praefectus est et consecratus. Contigit autem in prima plantatione, dum SAMAGITTIAE per Magistrum Nicolaum Vazic, fratrem Ordi-*

*) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, 146. Mathiae à Michov, Sarmatia, Libro II, cap. 3.

nis Praedicatorum, Regium Praedicatorem, PER INTERPRETEM instituerentur de fide." Az az: „A' Medniki Egyház első Püspökévé Mátyás, eredetére nézve Német, még is Vilnai születés, fölszenteltetett, mert a' LITHUÁNIAI és SAMAGITTIAI Nyelvet tudta. Történt pedig az első térítéskor, midőn a' SAMAGITTÁK a' Prédikátor Szerzetbeli Vazic Miklós Mester és Királyi Beszédnektől TOLMÁTS ÁLTAL taníttatnának a' hitben."

*) Egy egészen más helyen pedig, hol Michovi Mátyás rendre előszámlál minden Európai SZLÁV NÉPEKET nevezet szerint (kik között azonban sem a' Jaczwingok, sem a' Pruthenusok, sem a' Lithuánusok, sem a' Livóniaiak, sem végre a' Samagittiaiak elő nem jönnek), hirdeti: „*Sed ET LITHUANI JAM SCLAVONISANT.*" Az az: „*DE A' LITHUÁNUSOK IS MÁR TÓTOSULNAK.*" **) Ezek szerint Michovi Mátyás is híven megkülönbözteti a' Prussus és Lithuánus Nyelvet a' SZLÁV NYELVERTŐL.

70. §.

Cromer Mártonnál olvashatni: „*Constat certe Prussiam ab aliis, quam nunc, Populis olim habitatam esse, qui sive Prussi, sive Borussi, sive Borusci secundum Stellam dicti sunt: quorum exstant adhuc Reliquiae quaedam in vicis atque pagis Tractus Varmiensis et Sambiensis, LINGVA UTENTES LITUANICAE NON ABSIMI-*

*) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, pag. 143—144. Mathiae à Michov, Sarmatia. Libro II, cap. 2.

**) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, pag. 134. Mathiae à Michov, Sarmatia. Libro I, cap. 13.

LI. Quodam autem tempore partim a Polonis, partim a Teuthonibus, Mariae Militiae adscriptis, subactam et occupatam, in hoc usque tempus a GERMANIS et POLONIS habitari, DELETIS FERE VETERIBUS ILLIS PRUSSIS: NIHILO TAMEN MINUS HI QVOQVE POLONI ET GERMANI PRUSSORUM NOMEN RETINENT.” Az: Az: „Bizonyosan tudatik, hogy Prussióban hajdan más Népek laktak, mint mostanában, akár Prussusoknak, akár Borussusoknak, akár Stella állítása szerint Boruskusoknak hivattak: Kiknek még most is némelly maradékaik a Vármiai és Sambiai kerület faluiban fönmaradtak, és a LITUANUS NYELVHEZ KÖZELITŐ NYELVVEL ÉLNEK. Azonban némelly időben részént a Lengyelektől, részént a Boldogságos Szüz Mária Teutho Vitézeitől meghodittatván, Prussiát mai napig, KI IRTATVÁN TSAK NEM MIND AZON RÉGI PRUSSUSOK, A LENGYELEK és NÉMETEK lakják, de még is hasonlóképen E’ LENGYELEK ÉS NÉMETEK IS PRUSSUSOKNAK NEVEZTETNEK.”—Más helyen ismét így szól Cromer Márton: „Quibus finibus nunc Livones, Lithuani, Samagitae et Prussi, VETUS NOMEN RETINENTES, continentur, gentes imperiis quidem et rei publicae ratione nunc distinctae, sed eadem paene inter se lingua vulgo adhuc utentes, SLAVICAE PRORSUS DISSIMILI, sed quae non paucas habeat admixtas LATINAS VOCES, corruptas fere, et magis ITALICA vel HISPANICA nota signatas, quam Latina. Quamquam Teuthones et Germani in eam oram, quae maritima est, et Prussia ac Livonia nunc

vocatur, devictam, COLONIAS POSTERIORI TEMPORE DEDUXERUNT: quod suo loco attingemus: Hinc usitatio jam est apud eas Gentes LINGVA GERMANICA, quam VETUS illa, et VERNACULA, praesertim in Urbibus et Oppidis: Quemadmodum apud LITHUANOS usuvenit, ut propter vicinitatem commerciaque Russorum, ET COLONIAS ETIAM DEDUCTAS, multum utantur SERMONE RUSSICO.” Az az: „*A’ melly határok között most a’ Livóniaiak, Lithuánusok, Samagiták, és a’ RÉGI NEVET FÖNTARTÓ Prussusok laknak, mint különféle hatalom alatt élő és a’ köz társaság elrendeltetésére nézve egymástól különböző Nemzetek: De ezek tsak nem ugyan egy, MÉG IS A’ SZLÁV NYELVTŐL EGÉSZEN KÜLÖNBÖZŐ, Nyelven beszélnek, mellybe a’ LATÁN NYELVNEK nem kevés szovai vagynak keveredve, ’s ezek is elromolva jönnek elő benne, inkább hasonlítván az ITÁLIAI és SPANYOL Nyelv jegyeihez, mint a’ Latánéhoz. Azonban a’ Teuthonések és Germánusok a’ Prussia és Livónia név alatt esméretes Tenger Melléki Tájokra, midőn azokat meghódították, KÉSŐBBEN GYARMATOKAT VEZETTEK, mint a’nak helyén emliteni fogjuk: Ezen okból nagyobb keletben vagyon e’ Népeknél a’ NÉMET NYELV, mint a’ RÉGI és NEMZETI, főkép a’ Városokban és Mező Városokban: Valamint a’ LITHUÁNUSOK is a’ szomszédság, a’ kereskedés és az oda is KÜLDÖTT GYARMATOK MIATT, sokat beszélnek RUSSUS NYELVEN.” *)* Lehet-e már e’nyi Lengyel Tanu Tété-

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. Libro I, cap. 5. pag. 9—10. — — Libr. III, pag. 61.

lek ellen igaza Sarnicius Szaniszlónak a'ban, hogy a' Podláchiai JAZWING NEMZET Nyelve, melly a' Prussus és Lithuánus Nemzet Nyelvéhez közeli-
tett, SZLÁV NYELV volt?

71. §.

Sarnicius Szaniszló, mint soraiból (a' 45. és 46. §-ban) látható, az egyetlen egy CUNHÁT nevet hozta föl állítása okául, midőn e' JAZWING Vezér nevét OROSZ SZÓVÁ tette. De tudni kell egyfelül azt, hogy Dlugossnál a' CUNHÁT vezér neve COMÁTH *); másfelül figyelmezní szükséges a'ra is, a' mit a' Tudós Adelung a' JAZWING Tulajdon Nevekről ime bölts soraiban mond: „Überdiess hat man von ihrer Sprache nichts als einige Eigennahmen ihrer Beherscher, KOMATUS, MESTOR, RAUSIMODUS, TAIFAL und PODLAKUS; aus welchen sich nichts machen lässt.” Az az: „Ezenkívül Nyelvükből semmi más fön nem maradt, mint Vezéreknek néhány Tulajdon Nevük, úgymint KOMÁTUS, MESTOR, RAUSIMODUS, TAIFAL, és PODLÁKUS; mellyekből semmit sem lehet megállapítani.”

**) A' Tulajdon Nevek hajdan is, mint ma, a' Kény és Módi tárgyai valának, mellyekből a' Nemzet Nyelve miségére bátron és mindenkor okoskodni nem lehet. Sőt, ha bizonyos volna is az, hogy a' CUNHÁT, vagy COMÁTH név valóban OROSZ NÉV; ha bizonyos volna, hogy a' PODLÁCHIAI JAZWINGOK és a' MAGYAR ORSZÁGI JÁSZOK is hajdan OROSZ NYEL-

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 771. Libro VII.

**) Johann Christoph Adelung, Mithridates, oder allgemeine Sprachenkunde. Berlin, 1809. 8. II. Theil, S. 700.

VET beszéltek, még a'kor is fönmaradna az a' legfontosabb kérdés: Vallyon az OROSZ-MAGYAR, vagy a' SZLÁV-OROSZ NYELVET beszéltek-e? Borsod, Szabolts és Szathmár Vármegyében minden gyermek tudja, hogy Magyar Országban laknak OROSZ-MAGYAROK is. Az, hogy mostanig Ezeket is, mint a' Palótzokat, a' Tudós Világgal a' Magyarok meg nem esmértették, állításunk valóságát el nem ronthatja. Ne is ütközzék meg azon néki, hogy mi OROSZ-MAGYAROKAT emlegetünk. Maga Nestor, az Orosz Történet Író, mondja egy helyen: „*Elmenének a' Tengeren által a' WARAEGUS RUSSUSOKHOZ: Mert úgy hivatának a' Waraegusok RUSSUSOKNAK, mint mások Schwédeknek, Normannusoknak, Angliaiaknak és Gotusoknak. Ezen WARAEGUSOKNAK mondák a' Tsudok, SZLÁVOK, és Krivitsek: Nagy a' mi Tartományunk, jó és mindenmel megáldatott; de nintsen benne Rendtartás; jöjetelek hozzánk Fejedelmeknek, és kormányozzatok bennünket.*” Más helyen ugyan Nestor írja: „*És ezen KIRÖLTÖZÖTT WARAEGUSOKTÓL, 's étől az idötől kezdve, nyerte RUSZIA az ő RUSSIA nevét. Még a' mai napig is a' Novgoródiak WARAEGUS NEMZETBÖL valók; ELÖBB SZLÁVOK VOLTAK.*” *) Innend írta Karamsin, a' legújabb és legtudósabb Orosz Történetíró, Bayerrel, Müllerrel, és Schlözerrel egyezőleg: „*DIE WARAEGER WAREN KEINE SLAWEN.*” Az az: „*A' WARAEGUSOK NEM VOLTAK SZLÁVOK.*”

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 175—177. — — — S. 192—195.

*) Ha Frähn a' JÁSZ Nemzet neve alatt, Schlözer tévedése után, ÁSUS, vagy OSSUS Nemzetet, az az: ÚZUSORAT, nem értett volna, a' WARAEGUS Nemzetet első tette volna, és tudósan, JÁSZ Nemzetté. **) A' WARAEGUSOK, kiket Abd erraschid ben Salech Bakuvy Arabs Író YASU-BARANKORNAK nevez, igen is, a' mint máskor bőven előadni fogjuk, ILLURI (Dromitae = Fugitivi) JÁSZOK valának.

72. §.

Így semmit sem terhelik Előadásunkat Kadlúbkó Vintzének († 1223-dik évben) ime sorai: „SUNT autem POLLEXIANI GETHARUM SEU PRUSSORUM Gens atrocissima, omnium ferarum immanitate truculentior, propter vastissimas intercapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibilia palustria. Horumque LATRUNCULOS (Polowtzios) quidam RUTHENORUM DROHICINENSIS PRINCEPS fovere clanculo consueverat, qui primus indignationis (Casimiri Regis) excipit aculeos.” Az az: „A' POLLEXIANUSOK A' GETA (Palótz), vagy PRUSSUS NEMZETSÉGBŐL VALÓK, igen kemény Nemzet, 's minden vadak dühösségüknél kegyetlenebb, a' temérdek Pusztaságok, igen sűrű Erdők, és közelithetetlen posvány Tovaik miatt. Ezeknek PALÓTZAIKAT (Latrunculos) a' RUTHENUSOKNAK DROHICINI FEJEDELMŰK titkon elősegíteni szokta, és azért Ka-

*) Karamsin's. Geschichte des Russischen Reiches. Riga, 1820. 8. I. Band, S. 258. Anmerkungen.

**) C. M. Frähn, Ibn-Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg, 1823. 4. S. 203—204.

zimir Király neheztelésének első fülánkait kén-
telen volt érzeni.” *) Nevezetes e’ hely, mert
itt a’ még virágzásban volt Podláchiai JAZWIN-
GOR, az az: a’ DROHICINIAK, egyszerre Geta
és Latrunculus, az az: Palótz, meg Prus-
sus és Ruthenus nevet viselnek; a’ mi ismét
ILLURI és TRAX Nemzetségekre mutat, mint-
hogy Illuricumban és Thráciában nem tsak GE-
TÁK és PRUSSÁK, hanem RUSSUSOK is lak-
tak már az ősz régi időkben. Hasonlóképen RUS-
SUSOKNAK nevezi a’ Podláchiaiakat Cromer Már-
ton, midőn ezeket adja elő: „*Nemenum autem
eum esse volunt, qui a veteribus geographis
Chronus appellatur, Germani Memelam vo-
cant: Qui in finibus RUSSIAE, QVAE POD-
LASSENSIS DICITUR, ortus, Lituaniam-
que et Samagitiam emensus, in sinum Vene-
dicum, qua is extremam Prussiam et Livo-
niam alluit, se se exonerat.*” Az az: „*Niemen
Viznek azt tartják, mellyet a’ régi geográ-
phusok Chronus néven neveznek, és a’ mellyet a’
Németek Memelnek hívnak: Ez RUSSIA szé-
lein, MELLYET PODLÁCHIAINAK MON-
DANAK, ered, ’s Lituánián és Samagitián
által folyván a’ Venedus Öbölbe, hol ez Prus-
sia széleit és Livóniát mossa, beomlik.*” Más he-
lyen ugyan Cromer Mártonnál találattik: „*Secundo
Bugoviciniam omnem, quae nunc POLESSIA,
sive PODLASSIA est, ET A RUSSIS AT-
QVE LITUANIS tenetur.*” Az az: „*Égész szom-
széd Tájot a’ Bug Viz folytában, melly ma
POLESSIA, vagy PODLASSIA, és a’ mellyet*

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Li-
psiae, 1712. fol. Tomo II, col. 797—798. In Vin-
centii Kadlubek Episcopi Cracoviensis, Historia Po-
lonica.

az OROSZOK és LITHUÁNUSOK bírnak.” A’ harmadik helyen ismét Cromer Márton a’ JAZWINGOKRÓL írja: „*Inter Poloniam quidem, Russiam atque Prussiam mediū, in extrema ora Lituaniae habitasse, et acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur: Donec a vicinis attriti, et ad extremum DELETI sunt. QUAMQUAM FERUNTUR ADHUC TENUES QVAEDAM EORUM RELIQUIAE SUPERESSE IN LITHUANIA ET RUSSIA.*” Az az: „Hogy Lengyel Ország, Russia és Prussia között Lituánia végső széleinel közepsők laktak, és igen kegyetlenek ’s hadkedvelők voltak, mondatik róluk: *Míg végre a’ szomszédoktól elgyengittetvén utoljára KIIRTATTAK. ÁMBÁR BESZÉLIK, HOGY MÉG NÉMELLY TSEKÉLY MARADVÁNYAIK FÖNVAGYNAK LITUÁNIÁBAN ÉS RUSSIÁBAN.*” *) Itten, a’ miről mostanig nem volt szó, az OROSZ ORSZÁGI JÁSZOKRÓL (Strelitzekről?) tétetik említés. Minden esetre e’ féle helyek, ha voltak OROSZ MAGYAROK, nem terhelik, újra mondjuk, Előadásainkat.

73. §.

Tsak most vergődtünk ki nagy készülletű okaink által azon állításunkból, hogy sem a’ RÉGI JÁSZ, sem a’ PODLÁCHIAI JAZWING NEMZET nem volt SZLÁV NYELVŰ NEMZET. Mindazonáltal e’nyi fáradság után is fönmarad még egy másik nem kisebb fontosságú ’s nehézségű Kérdésnek megfejtése, azé tudniillik, ha vallyon a’ JAZWING, PRUSSUS, SAMAGITA és LITHUÁNUS Nemzet valóban MAGYAR

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus Gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. pag. 62. 71. 75.

NYELVET BESZÉLŐ NEMZET volt-e? Nem lehet itten most még e' Kérdésre felelni, mint-hogy e' kérdés mefejtetése számtalan olyan Elő-eszméreteket kíván, melyekről mostanig vagy tel-jességgel nem gondolkodott, vagy hibáson gon-dolkodott a' Tudós Világ. Nem ereszkedünk tehát mi most itten e' kérdés mefejtetésébe, hanem inkább röviden azt a' másik kérdést érdekeljük, ha vallyon nem voltak-e GÖRÖG NYELVÜ Né-pek a' RÉGI JÁSZOK, vagy is JAZYGESEK? E' véleményre Funke látszatik hajlani, midőn egyikét szóval említi: „*Diese ausgewanderten GRIECHEN nannte man JAZYGES META-TANASTAE. welcher letztere Name eben ihre Auswanderung bedeuten soll.*” Az az: „E' kivándorlott GÖRÖGÖKET nevezék META-NASTA JAZYGESEKNEK, mely Vándor-lásra tzélöz Metanaszta nevük” *) De, hogy a' SÁRMATÁK, GETÁK, és DÁCUS JÁSSIÜ-SOK, következésképen általában a' JAZYGESEK is, nem valának GÖRÖG NYELVÜ Népek, azt a' közöttük lakott 's a' GÖRÖGÖKET e' Né-pektől megkülönböztető Publius Ovidius Násó több helyeken világosan állítja. Írja p. o. Tri-stium Libro III, Eleg. IX, v. 1—4.

„*Hic quoque sunt igitur GRAIAE (quis crederet?) urbes,
Inter inhumanae nomina BARBARIAE.
Huc quoque Mileto missi venire coloni,
Inque GETIS GRAIAS constituere domos.*”

Más helyen Tristium Libro V. Eleg. II, v. 67—68.

„*Nesciaque est vocis, quod BARBARA LINGVA Latinae;
GRAIAQVE quod GETICO victa loquela SONO.*”

*) C. P. Funke, Neues Real-Schullexicon. Wien und Prag, 1805. 8. II. Theil, S. 992.

**A' harmadik helyen Tristium Libro V, Eleg. X,
v. 27—38.**

„*Vix ope castelli defendimur: et tamen intus
Mixta facit GRAIIS BARBARA TURBA metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo
BARBARUS: et tecti plus quoque parte tenet.
Quos ut non timeas, possis odisse videndo
Pellibus et longa tempora tecta coma.
Hos quoque, qui geniti GRAIA creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Persica bracca tegit.
Exercent illi SOCIAE commercia LINQVAE.
Per gestum res est significanda mihi.
BARBARUS hic ego sum, quia non intelligor ulli:
Et rident STOLIDI verba Latina GETAE.*”

**A' negyedik helyen Tristium Libro V, Eleg. VII,
v. 9—14.**

„*Turba Tomitanae quae sit regionis, et inter
Quos habitem mores; discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter GRAIOS que GETAS /que;
A male pacatis plus trahit ora GETIS.
SARMATICAE maior GETICAE quae frequentia GENTIS
Per medias in equis itque reditque vias.*”

**Az ötödik helyen Tristium Libro V, Eleg. VII,
v. 51—52.**

„*In paucis remanent GRAIAE vestigia LINGVAE:
Haec quoque jam GETICO BARBARA facta SONO.*”

**A' hatodik helyen Tristium Libro V, Eleg. XII,
v. 53—58.**

„*Non Liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
Verbaque significant quid meta norit, adest.
Omnia BARBARIAE loca sunt, vocisque ferinae,
Omnia sunt GETICI plena timore SONI.
Ipse mihi videor jam dididicisse Latine:
Jam didici GETICE, SARMATICE que loqui.*”

A' hetedik helyen *Epistolarum ex Ponto Libro IV, Epist. XIII, v. 18—22.*

„Carmina, quae faciam paene POETA GETES.

Ah pudet! et GETICO scripsi SERMONE libellum:

Structaque sunt nostris BARBARA VERBA modis.

Et placui (gratare mihi) coepique POETAE

Inter inhumanos nomen habere GETAS.”

74. §.

Kitetszik eléggé Ovidiusnak ime soraiból, mind az, hogy a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK között laktak ugyan GÖRÖGÖK is; mind az, hogy mind e' mellett is a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK nem voltak GÖRÖG Népek; mind az, hogy valamint a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK között lakó GÖRÖGÖK beszéltek GETA Nyelven is, úgy viszontag társalkodásból a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK is megtanulták a' GÖRÖG Nyelvet is; mind végre az, hogy a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK nem értették Tomisvár körül a' RÓMAI Nyelvet. Kitetszik továbbá eléggé Ovidiusnak ime soraiból az is egyfelül, hogy DÁCIA, vagy GETA Ország hivatott BARBARIA Országnak is, következésképen a' BARBARUS név nem pusztán mellék név, hanem egyenesen tulajdon neve, a' mit még sok más okok védenek, a' DÁCUS, vagy GETA és GOTHUS Nemzetnek; másfelül pedig az is bizonyos e' sorokból, hogy a' GETÁK, az az: DÁCUSOK, SÁRMATÁK ÉS DÁCUS JÁSSIUSOK mindnyájan egy Közös Nyelvet beszéltek, mellyet Ovidius majd GETA, másképen GOTHUS, majd BARBARUS, majd SÁRMATA Nyelvnek nevez. Igazán mondja tehát Procópius: „*Midön a' Napnyugati Birodalomban Honorius fejedelemke-*

dett, Birodalmába berohantak a' BARBARUSOK: Kik voltak ezek, 's mi uton teljesítették azt, mindjárt elmondom. A' régi időkben igen sokféle GOTHUS Nemzetek valának, 's vagynak még mai nap is; de ezek között a' GOTHUSOK, VANDALUSOK, VISIGOTHUSOK és GEPIDÁK mind számra, mind tekintetre nézve legjelesebbek. Hajdan SAUROMATAKNAK és MELANCHLAENUSOKNAK hivatának: Nékik azonban őket GETHÁKNAK is nevezik. Tsak Nevükre, és semmi másra nézve nem, különböznek egymástól. Bőrük mindnyájuknak fehér, hajuk sárga, testük alkatása magos, képük tisztességes, egyek törvényeik, egy vallásuk, tudniillik az Ariánus Vallást követik, EGYVÉGRE NYELVÜK, MELLYET GOTHUS NYELVNEK nevezünk: Úgy, hogy azt kell gondolnom, hogy hajdan mind egy Nemzethez tartoztak, és Kézereiktől (?) nyerték tsak a' különbözőféle Neveket.' *) E' BARBARUSOK, az az: GOTHUSOK, mint máskor egész készülettel megmutatni fogjuk, PALÓTZOK valának, 's azért a' Lengyel Írók, kik közel laktak a' PALÓTZOKHOZ, igen helyesen nevezik ezeket GOTHUSOKNAK is. Kitészik végre Ovidius soraiból, hogy Pannónián túl, hol a' Király alatt élő JAZYGESEK laktak, és Dáciában, a' GETÁR, másképen DÁCUSOK és a' SÁRMATÁK legnagyobb számmal tartozkodtak, és azért neveztettek a' mellettük, vagy közöttük lakó JAZYGESEK, mint tsekélyebb számuak, SÁRMATA JAZYGESEKNEK és DÁCUS JÁSSIUSORNAK. — És

*) Procopii Caesariensis, Historiarum sui temporis Libri VIII. Parisiis, 1662. fol. Tomo I, 178. De Bello Vandalico. Libro I, cap. 2.

e'nyi elég legyen a' RÉGI JAZYGESEKRŐL. — Most már egyenesen a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZOKRA térjünk által, 's vizsgáljuk meg, ha ezek MAGYAR NYELVÜ NÉPEK és különösen NYILAZÓK voltak-e? A' vizsgálat alatt, úgy véljük, mindenki észre venni fogja, hogy a' Magyar Országi Mai Jászoknak hívebb esméretük végett igen is szükséges volt azokat, a' miket mostanig fölhoztunk, előre botosítani.

75. §.

A' Magyarok, mióta a' Keresztyén Hitet elfogadták, minden tsinosodásukat és kifejlésüket a' Római Nyelv segedelme által nyerték. Ha elvéteve egyik, vagy másik közülük járatos volt is a' többféle Dialectusokkal bíró Görög Nyelv esméretében, inkább bámulta a' Görög Classicus Írókat, mintsem hogy eszébe jutott volna tudományát a' Nemzeti Nyelv tudósabb esméretére alkalmaztatni. A' Római Nyelvnek úgy, mint az Írókban fönmaradott, nintsenek Dialectusai, mert a' Plautus, Terentius és Sallustius MAXUMUSA, 's más e' félek, nem méltók a'ra, hogy Dialectusnak neveztesse: Innend történt, hogy a' Magyar Tudósoknak képzeletük sem volt az újabb időkig a' Magyar Nyelvnek Dialectusairól. Tudta mindenki, vagy legalább tudta a' nagyobb rész, hogy Magyarországban a' PALÓTZOR és más VIDÉKEK a' MAGYAR NYELVET sok különösségekkel beszélik: De ez tsak tréfára, elméskedésre és gúnyolásra adott okot, 's a' tiszteletre méltó PALÓTZOR és más számos VIDÉKEK, mellyek eltértek a' Köz és Írói Beszéd Mód Nyelvétől, NEVETSÉG TÁRGYÁVÁ levének. E' setét vakságnak az lett következése egyfelül, hogy a' PALÓTZ NYELV naponként inkább és inkább kiveszett; másfelül

pedig oda jutott a' dolog, hogy maguk a' Magyar Tudósok még azt sem tudták Nemzeti Nyelvükről, a' mit e'ről már Herodotus tudott. Egy helyen írja Herodotus a' SÁRMATÁKRÓL, az az: a' KÜN-MAGYAR NEMZET NYELVÉRŐL: „A' SAUROMATAK élnek Scytha Nyelvel, azonban a' hajdan kortól fogva e' Nyelvet RÉGIESEN ejtik ki, mivel azt az AMAZONESEK (Amásiai Kúnok Kis Ásiában) nem jól tanulták meg.” *) Más helyen írja Herodotus a' JÖNESEKRŐL, azaz: a' JÁSZ NEMZET NYELVÉRŐL: „Már mitsoda Nyelvel éltek a' PELASGUSOK, bizonyosan meg nem határozhatom. De, ha szabad azon Pelasgusokból vélekedni, kik ma is fön vagynak, kik a' Turrhenusok fölött Krestona városban laknak, kik hajdan azon földön laktak, melly ma Thessaliának hivatik, és a' koron szomszédaik voltak a' Dorisiaknak; ha szabad vélekedni azon Pelasgusokból, kik a' Hellespontusnál PLÁCIÁT és Scylacent építették, kik az Athenaebeliekkal együtt laktak, és más városokból, mellyeknek nevük elváltozott: Ezekből ha szabad vélekedni, A' PELASGUSOK BARBARUS (Palótz) NYELVVEL ÉLTEK. Ha tehát egyaránt kell tekénten minden PELASGUS NEMZETEKET, azt kell állítani: Hogy az ATTIKAI NÉPEK (Attika JÁSZ tartomány nevet viselt Eustathius szerint), mint-hogy ezek PELASGUS NEMZETBELIEK, midőn Helleneseknek kezdetek hivatni, egyszer'smind Nyelvüket is elfeledték, és a' Hellen Nyelvel föltserélték. Ugyan is sem a'

*) Herodoti, Musae, sive Historiarum Libri IX. Argentorati, 1816. 8. Tomo II, pag. 306. Libro IV, cap. 117.

Krestonaiaknak Nyelvük megnem egyez azokéval, kik most körülöttük laknak; sem a' PLACIÁNUSOKNAK Nyelvük: Ellenben ezek ketten Nyelvükre nézve egyeznek." *) De azt, hogy a' Magyar Tudósok mostanig a' PALÓTZ MAGYAR NYELVNER ezen eddig esméretlen nyomait nem használták, nem lehet a' nyira tsudálni, mint azt: Hogy a' bárson Palotában született Koszta Görög Tsászárnak egy igen nevezetes helyét a' PALÓTZ MAGYAR NYELVRŐL mai napig sem tanulták érteni.

76. §.

Midőn Koszta Görög Tsászár elbeszéli, mint léptek a' KABAROK (a' CHAZAROKNAK, az az: KÜNOKNAK egyik szakaszuk) a' MAGYAR TURCUS Nemzettel egy polgári Társaságba, ezeket írja: „*Tudni kell, hogy az említett KABAROK (helyesebben a' görög B betüt V betűnek mondva: KAVAROK) a' CHAZAROKNAK Nemzetségükből voltak. És történeven valamely hasonlós náluk Országukban, és polgári háboru támadván, az Elsők (a' Chazarok?) közülük hatalmasbak levének, és ugyan némelleyek közülük megölettek, némelleyek pedig elszaladtak, és mentek és laktak a' TÖRÖKÖKKEL (Magyarokkal) PACINACITA ORSZÁGBAN (Moldvát és Oláh Országot, mint Pacináciát, érti a' maga korából), és egy Nemzette' lettek, és némelleyek közülük (tehát nem mindnyájon) BARBARUSOKNAK (így van Meursius kiadásában, pedig helyesen van; ellenben Banduri kiadásában. KABAROKNAK*

*) Herodoti, Musae, sive Historiarum Libri IX. Argentorati, 1816. 8. Tomo I, pag. 62—63. Libro I, cap. 57.

hibáson áll) *nevezettek. A' honnand a' CHAZAROKNAK NYELVÜKRE magukat a' TÖRÖKÖKET (Magyarokat) megtanították, ÉS MOSTANIG MEGVAGYON E' DIALECTUSUK; BESZÉLIK PEDIG A' TÖRÖKÖKNEK (Magyaroknak) MÁSIK NYELVÜKET IS.*" *)—NAGY és KIS KABARDA Tartományok, mellyek e' KABAROKNAK lakhe-lyeik, valának, BARBÁRIÁNAK, vagy is GO-THIÁNAK, az az: PALÓTZ Országának Tartomán-nyai voltak, valamint az ULU (Nagy) és KI-TSI (Kis) KUMU-MOGER (ma Ulu és Kiti Madsehar) Kaukasusi Városok is, mellyekkel maolly sokan bajlódnak, míg azokat Tamerlán elnem pusztította, Michovi Mátyás határozott tanu tétele szerint GO-THIÁNAK, az az: PALÓTZ Országának városai valának. **) Itt és a' szomszédságban laktak, tudniillik, azon BARBARUSOK, kiktől már Procópius följegyzette: „A' BARBARUSOK, KIK HUNNUS NEMZETSÉGEK.” ***) Mihelyest tehát a' fölebbi sorokban PALÓTZOT értünk, 's eszünkbe jut az is, hogy a' CHAZAROK, a' mit Schlözer is állit,

*) Constantini Porphyrogennetae Imperatoris, Opera. Edidit Joannes Meursius. Lugduni Batavorum, 1617. 8. pag. 122. De Administrando Imperio. Cap. 39. — Cf. Anselmi Banduri, Imperium Orientale. Parisiis, 1721. fol. Tomo I, pag. 108. Constantinus Porphyrog. De Adm. Imp. Cap. 39. — Banduri a' II. Kötet végén a' 124. lapon helytelenül állitja hibás Olvasásnak a' helyes jelentéssel bíró Barbari szovat.

**) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, 129. De Sarmatia. Libro I, cap. 8.

***) Procopii Caesariensis, Historiarum sui temporis Libri VIII. Parisiis, 1662. fol. Tomo I, 576. De Bello Gothico. Libro IV, cap. 5.

mi pedig máskor megmutatni fogunk, nem voltak OSMÁN Népek, 's hogy a' Görög Írónak azt, mi a' DIALECTUS? tudnia kellett, érteni fogjuk azonnal, mint volt és lehetett KÉT NYELVE a' MAGYAR TÖRÖK, az az: PÁRTUS MAGYAR Nemzetnek. Egyik volt a' RÉGI, az az: PALÓTZ MAGYAR NYELV, mellyet maguk a' szoros értelemben vett PALÓTZOK, meg a' KÜNOK, JÁSZOK (Dio Cassius a' Duna és Tisza folyók között lakó JAZYGESEKET isLXXI. Könyve 3-dik Fejezetében BARBARUSOKNAK, az az: GETÁRNAK, vagy is DÁCUSORNAK nevezi), SZÉRELEK és más MELLÉK ÁGOK beszéltek; a' Másik volt a' MAGYAR NYELV, melly holmi Magánhangzó Változtatások, Közép Hang Követések, Betű össze források, Rövidítések és Más Szerkeztetések által a' PALÓTZ NYELVTŐL különbözött ugyan, de még is tsak úgy különbözött, hogy a' MAGYAR a' PALÓTZOT, és viszontag a' PALÓTZ is a' MAGYART beszélésében megértette. Bővebben e' különbözést kifejezni nem ide való. A' különös szerentse a' Magyar Nyelvre nézve, hogy a' Magyar Nyelvnek legrégiebb maradványa az ősz Palótz Nyelvet állítja elő. De épen ez által a' Historia is olly karban áll, hogy a' mai Palótz Nyelvet régi maradványában is megismertetheti.

77. §.

Történeti Tekéntetből még az is figyelemre méltó, a' mit mostanig, tudunkra, senki sem vett észre, hogy ott, a' hová Béla Király Névtelen Jegyzője KÜNOKAT helyeztet, vagy magukban a' megnevezett helyekben, vagy legalább közel szomszédságukban, a' mint nálunk mondani szokják, Magyarul NEVETSEGESEN beszélnek. Il-

lyet tapasztalhatni, ha a' régi lakosok még megvagyunk, az **ÖRLEVELEKNEK** másutt említett **KUNAIKRA**, **PALÓTZAIKRA** és **BISSENU-SAIKRA** nézve is. Mindezt úgy kell venni, hogy ilyen helyeken a' **PALÓTZ MAGYAR NYELV** vagyoni keletben, ha bár a' lakosok egyenesen **PALÓTZORNAK** nem neveztetnek is. Vajha, — Ó vajha a'nyira mehetne a' **PALÓTZ NYELV** tudományos és geographiai Esmérete IX Század lefolyása után, hogy írásban 's nyomtatott könyvekben olvashatnók már egyszer környülállásosan, különösen hol és miképen beszélnek mégmost is Magyarul **NEVETSÉGESEN** Országunk Lakosi! Maga a' Történet Tudomány is megérdemlené, hogy e' kivészésnek indult és a'nyiszor méltatlanul kigúnyoltatott Régi Dialectus, mellyből egykor talán egy boldogabb század fia a' **Hetruscus Nemzet** írott régi Maradványait megmagyarázhatja, nagy gonddal megesmértetnék. Ha e' Túlósításokhoz járulnának utóbb a' **KÜLÖNÖS VIDÉKERNEK** eredetiekből, 's nem holmi hibás másolatokból kiadatott **ÖKLEVÉL GYÜJTEMÉNYEIK**, és az ezekből a' régi Magyar Nyelvet esmérő Férfiak által kiíratott **RÉGI MAGYAR SZOVAK**, hová elnem jutna Nyelvünk és Nemzetünk tudományos Esmérete! Mi szép volna p. o. a' **PALÓTZ NYELVET** nagy mértékben éltető Somogy Vármegyében ujjal mutatni ma is a' **RÉGI ACHAEUSOKNAK**, vagy is **SICYONIUS PALÓTZOKNAK** maradékaikra a' Margit Életírójától említett **ZICHTARTOMÁNYBAN!** Mi szép volna mondani, de **Öklevelek** és a' Régi Nyelv Nyomai után mondani, hogy itt, vagy ott laknak Somogy, Szala és Vas Vármegyében a' **VASNEMZETNEK** (Scytháknak, Bissenusoknak) és **VAS JÁSZ NEMZETNEK** (Toxophorus Scytháknak) maradékai. Mi szép volna mondani, és nem képzelődve

mondani, hogy itt, vagy ott laknak Baranyában a' VASOKNAK, VÁRKÜNORNAK, és ORMÁN-SÁGOKNAK maradékaik! — 's a' t. Tehet-e illyes valamit Európában akár mellyik Nemzet a' legtsinosabb és legtudósabb Nemzetek közül is? A' kegyes MINDENHATÓ nekünk érdemeink fölött egyik fő világi Kintsül Történeti Világosságot hagyott, midön a' Magyar Nemzet vetekedő Társainak könyveikben föntartotta azokat, a' mik Nemzetiségünkkel, 's e'nek régi nagy Emlekezeteivel hívebben megesmértethetnek bennünket. Háláljuk tehát áldva határtalan Jóságát, 's használjuk élesebb látással a' fönmaradott számos segcdelmeket! — De, hogy a' PALÓTZ NYELVRÉ ismét vissza térjünk, e're nézve érzékenyen illik köszönnünk Tiszt. Tudós Szeder Fáhiának, Szent Benedek Rende Szerzetesének és a' mi nagyon tisztelt Barátunknak tudományos érdemét. Ő volt első, ki a' PALÓTZ NYELV színét Egész Beszédben velünk megesmértette, 's a' legfontosabb történeti tárgyat Tréfának nem vette. *) Valóban öröme válhatott, hogy Köppen Péter, jeles Orosz Tudós, Tudósítását néhány év mulva fölfogta, 's az Orosz Tudósokkal, kik épen azért, mivel PALÓTZ HÁBORÚKKAL több Századig teljes az Orosz História, ezen PALÓTZ NEMZETET Ásiában mindenfelé keresték, gondosan közlötte. **) Fölfogta Tudósítását Tseh Országban halála előtt Dobrovsky is, 's örömmel hirdette, hogy a' PALÓTZ NEMZET a' MAGYAR NEMZETNEK EGYIK ÁGA, és még most is fön vagyon

*) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1819. 8. VI. Kötet, 26—46. l.

**) Literär Notizen betreffend die Magyarischen und Sächsischen Dialekte in Ungarn und Siebenbürgen.

Magyarországban. *) Forró köszönetet érdemlenek ugyan a' PALÓTZ NYELVRE. nézve Gyarmathi Sámuelnek, Horváth Ádámnak és Jeremiás Sámuelnek buzgó törekedéseik is. — Tudván ezeket röviden a' NEVETSÉGES MAGYAR NYELVRŐL, az az: PALÓTZ BESZÉDRŐL, már most világosabban fogjuk érteni a' tanuhelyeket a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZ NEMZETNEK Nyelvéről.

78. §.

Hogy a' MAI JÁSZOK most MAGYAR NYELVET beszélnek, azt, úgy véljük, mindenki tudja. Tsak az a' kérdés foroghat tehát fön a' MAI JÁSZ Nemzet Nyelvéről: Vallyon Magyar Országi lakásuk óta mindenkor MAGYAR NYELVET beszéltek-e a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZORNAK ÖSEIK? Sarnicius Szaniszló, mint fölebb (a' 45. és 46. §-ban) láttuk, 1585—1587-dik évek között hallomásból két ízben is SZLÁV NYELVÜ Néppé tette a' Magyar Országi mai JÁSZ Nemzet Öseit. Szükséges tehát mind azokat rendre elő adnunk, a' mik a' Kutfőkben és Írókban időről időre fönmaradtak a' Magyar Országi JÁSZ Nemzet Nyelvéről. Ezt pedig fontos okoknál fogva úgy teljesítjük, hogy a' közelébbi időkről fölfelé fogunk menni a' régiebb időkre. Eger Városa Bonfinius szerint (a' 3-dik §-ban) JÁSZ Város volt: Már pedig együtt Egerről, a' Rúnokról és JÁSZOKRÓL írta nem igen régen a' tiszteletre méltó Kassai Jósef: *„Tisztább az Idegenektől a' JÁSZSÁG és*

St. Petersburg, 1826. 8. S. 14—23. — Cf. Julius von Klaproth, Reise in den Kaukasus und nach Georgien. Halle und Berlin, 1812. 8. I. Band, S. 52—57.

*) Časopis společnosti vlastenského Museum w Čechach. w Praze. 1827. 8. I. 122—123. — Cf. Mo-

Künság is, mint Erdély, melly Szászokkal és Oláhokkal megzavartaték, 's tisztában beszélnek-e a' JÁSZOK és Kúnok, mint az Erdélyiek? Sokkal tisztább EGER Városa az idegen Nemzetektől, nevezetesen a' Tótoktól, mint akármellyik Hegyalai Város, 's még is hol hallani NEVETSEGESEBB MAGYARSÁGOT, mint az EGRI Kapásoktól és Köz-Néptől? *) Pray Györgynél, ki nem volt igen nagy esmérője a' Magyar Nyelvnek és Dialectusainak, olvashatni 1775-dik évről: „Apud non paucos Geographos reperias, JAZYGES nostros SLAVICO ORE loqui. Sed haec externis facile condonamus, quos vel JAZYGUM LINGVA, NOSTRAE (Hungaricae) AD AMUSSIM CONSENTIENS, satis refellit.” Az az: „Nem kevés Geographusoknál találhatod, hogy a' mi JAZYGESEINK SZLÁV NYELVEN BESZÉLNEK. De illyest a' Külföldieknek könnyen megengedhetünk, kiket a' JAZYGESEKNEK NYELVÜNKKEL (a' Magyar Nyelvet érti) EGÉSZEN MEGEGYEZŐ NYELVÜK eléggé megtzáfol.” **) Kaprinai István 1771-dikben följegyzette: „JAZONES, sive PHILISTAEOS nostros HUNNICAE ORIGINIS esse, et LINGVA ET PRISCI HUNGARORUM MORES, quorum sunt retinentissimi, admodum

natschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen. Prag, 1827. 8. December Heft, S. 64.

*) Kassai József, Magyar Nyelv-Tanító Könyv. S. Patakön, 1817. 8. a' 16–17. lapon.

**) Georgii Pray, Dissertationes Historico-Criticae in Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1776. fol. pag. 122.

probant.” Az az: „Hogy a’ mi JAZONESE-
INK, vagy is PHILISTAEUSAINK valóban
HUNNUS SZÁRMOZATUAK, MIND A’
NYELV, MIND A’ RÉGI MAGYAR
SZOKÁSOK, mellyeket igen megtartanak,
eléggé bizonyítják.” *) Timon Sámuel 1762-
dikben együtt a’ JÁSZOKRÓL és Kúnokról
mondja: „Quod hoc aevo reliquiae ac poster
illorum RIDICULE, ATQVE INSULSE
HUNGARICE LOQVUNTUR, mirum non
est, quando a ceteris Gentibus procul agunt,
et aliis nationibus (?) permisti sunt. Intelligun-
tur tamen Ungaris, quia hoc peculiare habet
Lingua Hungarica, quod utentes illa, quam-
vis per varias regiones sparsi sint, alter alte-
rius tamen Sermonem percipiat.” Az az:
„Hogy mostani időben Maradékaik és Utóik
NEVETSÉGESEN ÉS IZETLENÜL BE-
SZÉLNEK MAGYARUL, azon nem tsudál-
kozhatni, midőn többi véreiktől messze lak-
nak, és más Nemzetekkel keverve (?) élnek.
De még is megértik őket a’ Magyarok, mert
az különös tulajdona a’ Magyar Nyelvnek,
hogy a’ kik vele élnek, bár több tartományok-
ban elvagnak szórátva, egyik a’ másik Be-
szédét még is megérti.” **) Itt is, mint főlebb
Kassai József szavaiból, a’ NEVETSÉGES BE-
SZÉLÉS alatt a’ PALÓTZ MAGYAR NYELV-
RÖL kell gondolkodni.

*) Stephani Kaprinai, Hungaria Diplomatica tempori-
bus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Vindobo-
nae, 1771. 4. Parte II, pag. 314. col. 1.

**) Samuelis Timon, Imago Novae Hungariae. Viennae,
1762. 4. In Additamento pag. 20.

Foris Otrokotsi Ferentz 1693-dik évben, mint kétséget sem szenvedő dolgot, állította: „JAZYGES, *vel Cunos, seorsim non numero; quia et ipsi HUNGARICO UTUNTUR IDIOMATE.*” Az az: „A' JAZYGESEKET, vagy Kúnokat külön nem számlálom; mert ők is **MAGYAR NYELVVEL ÉLNEK.**” Más helyen: „Nam linguam (Jazyges) per omnia **EANDEM** habent cum ceteris **HUNGARIS.** Quae **DIFFERENTIA** prima fronte videtur esse **IN PAUCIS QVIBUSDAM VOCULIS,** ea non est tanta, ut hic ad diversitatem sermonis faciendam recenseri ullo modo mereatur.” Az az: „Mert (a' JÁSZOKNAK) mindenképen **EGY NYELVŰK** vagyon a' **TÖBBI MAGYAROKKAL.** A' melly **KÜLÖNBSÉG** első tekintettel látszik lenni **NÉMELLY KEVÉS SZÓVAKBAN,** az nem olly nagy, hogy itt a' Nyelv Különbözése megállapittatására valamiképen megemliteni méltó volna.” A' harmadik helyen: „Hoc jam nomen (Magyar) **COMMUNISSIMUM EST** apud nos omnibus illis, **QVICUNQUE LINGVAM HUNGARICAM HABENT NATIVAM,** sive sint **JAZYGES,** sive **Chuni (seu: Comani),** sive **Baranyae inter Savum et Dravum,** sive **Székhelii (alias: Scythuli) in Transsilvania.**” Az az: „Ez a' (Magyar) **NÉV** nálunk már legközönségesebb mind azokra nézve, **KIKNEK SZÜLETÉSI NYELVŰKA' MAGYAR NYELV,** akár **JÁSZOK** legyenek, akár **Kúnok** (vagy is: **Kumánusok**), akár **Baranyaiak** a' **Száva és Dráva között,** akár **Székelek** (másképen: **Scythulusok**) **Erdély Országban.**” *) Itt a' **NEVET-**

*) Francisci Foris Otrokotsi, *Origines Hungaricae. Franqueriae, 1693. 8. Parte I, pag. 19. 65. 350.*

SÉGES MAGYAR NYELV nem jő ugyan elő, de a' Jász Nyelv KÜLÖNÖSSÉGEI a' Magyar Nyelvre nézve derekasan éréntetnek, 's még az is ditséretére szolgál Otrokotsinak, hogy ő már a' Baranya Vármegyei Palótz Nyelvet is, mellyről későbbben alig ha szólott néki a' Magyar Tudósok közül, jól esmérte. Egyébb aránt Otrokotsi sok olvasása mellett is semmi Históriai Kritikával nem bírt, 's azért történeti határozásaiban mind untalan, mint szerentsétlen szómagyarázó, eltévedett, 's a'hol igazat mondott is, nem azért vagyón igaza, mivel ő a' dolgot megfejtette, vagy megbizonyította; hanem inkább azért: mivel az Otrokotsitól meg nem mutatott tárgyat a' Kutfők és a' Kritika szabásai szerint most már megmutatni, megpróbálni, és megbizonyítani lehet. A' kik azt gondolták, hogy mi Otrokotsi munkáját tettük tanulásunk tárgyává, vagy Otrokotsi nyomain járunk, azok éretlen gyermeki észszel bírnak, 's ön maguk vastag tudatlanságát árulják el. Mi itt is Otrokotsi tekéntetével tsak úgy élünk a' JÁSZ NYELVRŐL, mint minden Íróval, a' ki a' maga koráról ír, bátron élhetünk a' maga koráról írtában addig, mig azt megmutatni nem lehet, hogy valamelly Író a' maga koráról is hibáson írt. Holmi mende mondák a' Tudomány Országában semmit sem nyomnak. Hiteles Tanúk és hiteles emberi Tekéntetek tészik a' Történet Tudomány talpkövét, nem az Önkény, vagy banyás Állitgatások.

80. §.

Gvagninus Sándor 1584-dik évben beszéli a' JAZYGÉSEKRŐL: „*A' meridie Jazyges Metanastae, quae est GENS HUNGARICA.*” Az az: „*Délre a' Metanasta Jazygesektől, melly*

MAGYAR NEMZET. *) Midőn Gvagninus a' JÁZYGESÉKET Magyar Nemzetté teszi, a'kor természetesen nekik MAGYAR NYELVET is tulajdonit. Gesner Konrád 1555-dikben tanította: „*Japides et Jazyges ILLYRICELO-QVUNTUR.*” Az az: „*A' Japidesek és Jazygesek ILLURI NYELVET BESZÉLNEK.*”

) Ez igen nagy történeti valóság, a' mint főlebb (a' 32. és 35. §-ban) láttuk; de, ha Gesner az ILLURI NYELV alatt SZLÁV NYELVET ért, úgy bizonyosan nagyon eltévedett. Wernher György, ki már 1538-dikban Eperjesen lakott, írja 1551-dikben először nyomtatásban megjelent Könyvetskéjében: „*Porro extat nunc quoque JAZYGUM natio inter Hungaros, quos ipsi voce decurtata JAZ vocant, ac retinent iidem etiamnum LINGVAM SUAM AVITAM ET PECULIAREM HUNGARICAE DISSIMILIMAM, atque eas sedes, quas Plinii descriptione quondam tenuerunt.*” Az az: „*Vagynak most is JÁZYGESÉK, mint Nemzet, a' Magyarok között, kiket ezek rövidebb néven JÁZ Nemzetnek neveznek, és még most is föntartják ök a' MAGUK ÖSI KÜLÖNÖS ÉS A' MAGYAR NYELVTŐL IGEN KÜLÖNBÖZŐ NYELVÉT, sőt ma is azon helyeken laknak, hol Plinius előadása szerint laktak.*” *) Azok után, a' mellyek a' JÁSZ

*) Alexandri Gvagnini, Res Polonicae. Francofurti, 1584. 8-o Tomo II, pag. 5.

**) Conradi Gesner, Mithridates. Tiguri, 1555. 8. pag. 52.

***) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, pag. 847. De Admirandis Hungariae Aquis. — Cf. Stephani Kaprinai, Collectaneorum MSS. B. Tomulus XLIII. in 4. pag. 216. MS. Bibl. Univ. Pestiensis. — — Wernher György szovai jönnek elő ime Könyvben is:

Nyelvről előre botosítottak, értjük már e' helyből, hogy itt is a' NEVETSÉGES, nem pedig valamely IDEGEN Nyelv éréntetik. Oláh Miklós 1536 dikban mondotta: „*Totius hujus Hungariae Regnum continet in se nostro hoc tempore diversas Nationes; Hungaros, Alemannos, Bohemos, Sclavos, Croacos, Saxones, Siculos, Valachos, Rascianos, JAZYGES, Ruthenos et jam postremo Turcas: QVAE OMNES DIFFERENTI INTER SE UTUNTUR LINGVA; nisi quod aliqua vocabula, propter diuturnam consuetudinem, atque mutuum commercium aliquam habere videantur similitudinem et symphoniam.*” Az az: „*Égész Magyar Ország a' mi időnkben sokféle Nemzeteket foglal magában; úgymint Magyarok, Alemánnusok, Tsehek, Tótok, Horvátok, Szászok, Székelek, Oláhok, Rátzok, Kúnok, JAZYGESEK, Ruthenusok; és egy idő óta Törökök laknak benne: MELLYEK MIND EGYMÁSTÓL KÜLÖNBÖZŐ NYELVVEL ÉLNEK, tsák hogy némelly szovak a' hoszszu együtt lakás, társalkodás és kereskedés miatt valamely hasonlatosságot és egyezést látszának mutatni.*” Hogy itt is Oláh Miklós különösen a' JÁSZOKRA nézve tsák DIALECTUSI Különbözésről szól, és így magát helytelenül fejezte ki; világos azokból, a' miket a' SZÉRELEKRŐL, kiknek itt hasonlóképen a' Magyar Nyelvtől különböző Nyelvet ad, máshelyen imígy mond: „*HUNGARI ET SICULI EADEM LINGVA UTUNTUR; NISI QVOD SICULI QVAEDAM PECULIARIA GEN-*

Joannis Antonii Magini, Geographiae tum Veteris tum Novae Volumina Duo. Arnhemii, 1617. 4. Vol. II, pag. 151.

TIS SUAE HABEANT VOCABULA.” Az az: „**A' MAGYAROK ÉS SZÉKELEK EGY NYELVVEL ÉLNEK; CSAK HOGY A' SZÉKELEKNEK VAGYNAK NÉMELLY KÜLÖNÖS NEMZETI SZÓVAIK.**” *) Végre a' JÁSZOK között megfordult Bonfinius Antal I Mátyás Király uralkodása alatt, és így Sarniciusnál jóval előbb, följegyzette: „*Nostro autem tempore Ungaria ab Unnis oriunda, cujus LINGVA CUM SCYTHICA SIT, ab omnibus finitimis nimium videtur esse diversa, Pannonias, et ultra Danubium JAZYGUM et Dacorum REGIONEM fere omnem occupavit.*” Az az: „*Mi időnkben az Unnosoktól származott Magyar Ország, mellynek NYELVE MIVEL SZITYAI, minden más szomszéd Nyelvektől nagyon különbözni látszik, és Pannóniákat, meg a' Dunán túl a' JAZYGESEKNEK és Dácusoknak ORSZÁGUKAT csak nem egészen elfoglalta.*” **) Bonfinius tehát, kinél régiebb Írótnál mi e' tárgyra nézve nem esmélünk, a' JÁSZOKAT már MAGYAR NYELVŰ Népnek hirdette.

81. §.

Ha e' Tanuhelyekhez még azt is adjuk, hogy a' JÁSZ Nemzetet illető régi ÓRLEVELEKBEN nem csak legkisebb nyoma sem találtatik valamelly IDEGEN NYELVNEK, hanem egyenesen MA-

*) Nicolai Olahi, Hungaria et Attila. Vindobonae, 1763. 8. pag. 90–91. Cap. 19. §. 3. — pag. 61. Cap. 14. §. 2. A' tudós Kollár Oláhot nem egészen helyesen dorgálta az első helyért, midőn írta: „*De idioma-tum discrimine, quo populi nostri invicem discernuntur, non recte hic quidem Olahus.*”

*) Antonii Bonfinii, Decades Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1771. fol. pag. 20.

GYAR SZOVAK jönnek elő; hogy továbbá valamint a' JÁSZ Nemzet PÁRTUS, az az: TURCUS eredetű, úgy a' MAGYAR Nemzet is a' leghitelesebb Kutfők szerint, de a' mellyeknek előszámláltatásuk most ide nem tartozik, PARTUS, az az: TURCUS szármozatu: Megszűnik a'nál is inkább a' JÁSZ, Nemzetnek MAGYAR NYELVÉRŐL minden kérdés és kételkedés, mennél bizonyosabb az ÖSZ IDÖKBÖL, hogy a' JÁSZOK és MAGYAROK mindenkor és minden lakhelyekben EGY EREDETŰ Nemzeteknek vétettek számtalan Történetíróktól. Egyébbaránt, ha néki olly szerentsés lenne Tudósaink közül, hogy azt megtudná ÖKLEVÉLBÖL bizonyítani, hogy JÁSZON, JÁSZÓ-DEBRÖDÖN, JÁSZÓ-MINDSZENTEN, JÁSZÓ-UJFALÜN, vagy KÖZEL E' HELYEKHEZ, Abaujvármegyében SAGITTIÁRIUSOK laktak a' XII. XIII. vagy XIV. században, úgy az is bizonyos lenne, hogy a' KÉT RÉGI MAGYAR HALOTTAS BESZÉD, mellyeknél idösb Maradványa a' Magyar Nyelvnek nintsen, egyenesen a' JÁSZ MAGYAR DIALECTUSNAK — vagy talán a' Podláchiába szorult és innend ismét kiköltözött ILLURI Nyelvnek — Maradványa. A'nak megmutatását, hogy a' Boldva Melléki Mise Könyv, mellyben a' két Halottas Beszéd fönmaradott, egykor a' JÁSZÓI Apáturságé, s utóbb Prépostságé volt, hol még most is PALÖTZ Nyelven beszél a' Köz Nép, mi a'kor örömet magunkra vállaljuk. A' JÁSZÓ, és Tótos JÁSZOV, úgy a' Német JOOSZ (Jón) nevek és a' Halottas Beszédben előjövö NÉHÁNY TÖT SZOVAK ugyan Öklevél nélkül is intenek ezen igazság elhitéléré bennünket, de illy fontos tárgyban várjunk még is inkább az idötől és keressünk egész hitelességet. Ha vagyunk oka minden Nemzetnek az ő RÉGI ÖRLEVE-

LEIT napfényre ereszteni, bizonyosan a' MAGYAR NEMZETNEK legtöbb, legfontosabb oka vagy on, minthogy a' MAGYAR OKLEVELEK nem tsak a' MAGYAR TÖRTÉNET Tudományt, hanem az egész RÉGI VILÁG TÖRTÉNETEIT is képesek fölvilágosítani. Ne késsünk ébredni mi Magyarok, midön egész Tudós Európa előmenni sietten siet! — Öseink a' XIII-dik század végéig még sok ollyat tudtak Nemzetiségükről, a' mit Utóik később en egészen elfeledtek. Az Ó-Budai Káptalannak egy 1228-dik évi Oklevele, mellyet az idén Februárius 22-dikén Nagy Tiszteletü Palkovits György kis Prépost és Esztergomi Kanonok Úr nagylelküségéből, a' mit hálával említünk, Esztergomban olvastunk, p. o. így kezdetik: „*In nomine Domini nostri Jehsu Christi. Nos Fratres Budenses, videlicet: Cantor Joannes, Custos Jonas, Decanus Symon; Sacerdotes vero, Petrus CANANEUS (Rún Péter), Petrus Dionysii, Guarinus, et ceteri notum facimus universis.*” A' JÁSZ, az az: PHILISTAEUS Nemzet Hazája mellett igen helyesen lakhattak CANANAEUSOK, az az: RÚNOK is. Mi azt régen tudtuk, hogy Mósesnél a' CANANAEUS bizonyosan KÚN Nemzetet téssen: De azt tsak gyanítani sem bátorzkodtunk volna, hogy ezt 1228-dik évben még, vagy már, az Ó-Budai Káptalan is tudta. 's a' t. Azonban, hogy a' JÁSZOKRA vissza térjünk, miért nevezi Pázmándy Sámuel azon MAGYAR SZOVARAT, mellyeket Könyvének egyik helyén kiadott, különösen JÁSZ SZOVAKNAK? a'nak mi okát adni nem tudjuk. *) És e'nyi elég legyen

*) Samuelis Pázmándy, Schediasmata Praeludialia Cogitata, num Conjecturalium. Pestini, 1786. 8. pag. 175. — Úgy gondoljuk, hogy a' mi történeti igykeze- teink Pázmándy Gyanítgatásaitól is olly meszsze- vagynak, mint az Ég a' Földtől.

most a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZ Nemzet MAGYAR NYELVÉRŐL. Más helyen és máskor ezeknél nyomosabb történeti okokat adhatunk. Lássuk addig inkább azt, ha ezen MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZOK is NYILAZÓK voltak-e?

82. §.

Hogy a' Magyar Országi Mai JÁSZOK is NYILAZÓK voltak, azt Kaprinai István szorgalma és fáradsága által ÖKLEVELEKBŐL tudhatjuk. Róbert Károly Magyar Király 1323-dik évben, Zokánfi Larzánt, Furduchfi Ivachunt és más Jászokat különös kegyelmekkel megajándékozván, mondja: „*In Statum, Numerum et Certum JAZONUM Regie Majestati specialiter PHARETRIS exercituare debentium transfereudos duximus.*” Sigmond Magyar Király Tán 1425-dikben költ Kegyelem Levelében Istvánfi Jánost, Péterfi Tamást és Miklósfi Pétert a' PHILISTAEUSORNAK, vagy is JAZONESEKNEK Kapitányaikat lekötelezi: „*Ut dum et quando tempore congruente Universitatem JAZONUM nostrorum de nostrae Maiestatis Mandato exercituare et nostram expeditionem, ad quam ex consuetudine obligantur, ingredi contingeret, ex tunc idem Joannes et Petrus ad huiusmodi nostrum exercitum CUM OCTO PHARETRICIIS in eorum expensis proficisci teneantur, et sint adstricti.*” Ugyan Sigmond Király Karansebesen 1428-dikban költ másik Kegyelem Levelében, mellyet PHILISTAEUSAINAK adott, rendeli: „*ILLOS etiam PHARETRARIOS, seu homines Exercituantes, QVOS IPSI PHILISTAEI NOSTRI DE IPSORUM MEDIO ad exercitus nostros ex nostra commissione et dispositione DIRIGERE*

DEBENT, debitis temporibus apromptuando, versus et ad illas partes, quas jusserimus, destinare debeant.” *) A’ Magyar Országai Mai JÁSZOK tehát, mint az ÓKLEVELEKBŐL kitetszik, valóban PHARETRARIUSOK, az az: TEGZESEK, vagy, a’ mi épen e’nyit jelent, SAGITTÁRIUSOK, az az: NYILAZÓK voltak. Innend történt, hogy Földeik is NYILASOKRA voltak fölosztatva, és különösen a’ Magyar Fejedelmeknek, mint I. Mátyás Királynak 1473-diki és II. Ulaszló Királynak 1492-diki Ókleveléből kitetszik, PHARETRALIS PROVENTUSOKAT, az az: NYILAS JÖVEDELMEKET is adtak. **) Az a’ vélemény, hogy a’ JÁSZ Nemzetnek PHILISTAEUS neve is BALISTARIUS jelentéssel bírna, egy szerentsétlen, üres és fenéktelen Vélemény. Ha a’ JÁSZOKRÓL, mint egyenesen PHILISTAEUSOKRÓL, fogunk értekezni, e’ Mende Mondát is, meg azon másikat is, hogy a’ JÁSZOK tsak Róbert Károly, vagy, mint mások vélekednek, tsak Sigmond Király alatt kezdettek volna PHILISTAEUSOKNAK hivatni, érdeme szerént meg fogjuk tzáfolni.

83. §.

De a’nak megmutatására, hogy a’ JÁSZOK valóban NYILAZÓK voltak, még fontosabb tanu okot nyujt Kaprinai István magából a’ JÁSZ Nemzet nevéből. Írja tudniillik az áldásban élen-

*) Stephani Kaprinai, Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Vindobonae, 1771. 4. Parte II, pag. 314—315. — Cf. Stephani Kaprinai, Collectaneorum MSS. B. Tomulus XLIII. in 4-o pag. 163—164. MS. Bibl. Univ. Pestiensis.

*) Petri Horváth, Commentatio de Initiis ac Maioribus Jazygum et Cumanorum. Pestini, 1801. 8. p. 121—122.

dő Tudós Férfiu: „*Et quia singulari Arcuum tractandorum dexteritate pollebant, Regibusque nostris in bello Pharetris ac Balistis (?) mereri obstricti erant; idcirco ex Hungarico IJÁZ, vel contracte JÁZ, dicti sunt JÁZONES, latine vero a pharetris ac balistis, vocati sunt Pharetrarii, Balistarii, item Balistaei (ez a' szó sehol sem jö elő), ac corrupta sensim voce Phalistaei (?), demum Philistaei. IJ enim vox Hungarica ARCUM, Sagittam, Pharetram, Balistam significat. Unde quemadmodum Vadáz ex Vad, id est: Fera, Ferarum Venatorem: Juház ex Juh, id est: Ove, Ovium Custodem: Lováz et Ló, id est: Equo, Agasonem; ita IJÁZ, ac ommissa vocali I, JÁZ, Sagittarium, Pharetrarium, item Balistarium, Phalistaenum, demum Philistaenum notat. Didici haec a Spectabili Viro, Francisco Subich, Excelso Consilio Regio Posoniensi a Secretis. Utinam ille eruditissimum Opusculum de Cumanis et Jazygibus ab se scriptum luci publicae propediem daret, multa inde disceremus.*” Az az: „*És mivel különös ügyességgel tudtak az Ijakkal bánni, és Királyainknak a' háboruban Tegzesen és SzámszerIjakkal (Balistákkal) szolgálni kötelesek valának, azért a' Magyar IJÁZ, vagy rövidített JÁZ szótól JAZONES nevet nyertek, Róma nyelvén pedig a' Tegzektől és SzámszerIjaktól Pharetráriusoknak, Balistáriusoknak, nemkülönben Balistaeusoknak (újra mondjuk, hogy a' Jászok, tudunkra, soha sem hivatnak Balistáriusoknak, Balistaeusoknak és Phalistaeusoknak) későbben Phalistaeusoknak, végre Philistaeusoknak hivattak. Ugyan is az IJ*

Magyar szó a'nyit térszen, mint a' Latán *ARCUS*, *SAGITTA*, *PHARETRA*, *BALISTA* szlovak jelentenek. A' honnand valamint a' *Vad* szótól *Vadáz*, a' *Juh* szótól *Juház*, a' *Ló* szótól *Lováz* ered: Úgy az *IJÁZ* szótól, elhagyván az *I* betüt, *JÁZ* leszén, és *Sagittarius*, *Pharetrarius*, *Balistarius*, *Phalistaeus*, uégre *Philistaeus* jelentéssel bír. Tanultam ezeket *Tekéntetes Subich Ferentztől* a' *Felsőges Királyi Helytartó Tanáts Titoknokától*. *Vajha igen tudós munkáját, mellyet ő a' Cumánusokról és Jazygesekről készített, nem sokára napfényre eresztené, e'ből sokat tanulhatnánk.*" *) *Kaprinai*, vagy inkább *Subich* véleményét főn akadás nélkül követte *Pray György* **); követte *Horvát Péter*, ki azonban, mint főlebb (a' 13-dik §-ban) szovait láttuk, a' *JÁSZ* nevet a' Magyar *IJAS* mellék szótól szármoztatja ***); követte *Bárdosy János*, ki még a' *Balistarius* szóból is *Falások* at faragott. ****) Itt tehát elkerülhetetlenül szükség kérdenünk: Vallyon bizonyos-e *Subich Ferentz*nek azon véleménye, hogy a' *JÁSZ NEMZET NEVE* maga is *SAGITTARIUS*, vagy *PHARETRARIUS* jelentéssel bír?

*) *Stephani Kaprinai*, *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae*. Vindobonae, 1771. 4. Parte II, pag. 514.

***) *Georgii Pray*, *Dissertationes Historico — Criticae in Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*. Vindobonae, 1775. fol. pag. 122. *Irja Pray*: „*IJÁSZ enim, aut mollius JÁSZ, Sagittarium nobis patrio vocabulo notat.*”

****) *Petri Horváth*, *Commentatio de Initiis ac Maioribus Jazygum et Cumanorum*. Pestini, 1801. 8. pag. 191.

*****) *Joannis Bárdosy*, *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis. Leutschoviae*, 1802, 4. pag. 250. 273.

Minekutána ezen Értekezésünknek több helyein mi is a' JÁSZ Nemzet NEVÉT nyilván SAGITTARIUS és PHARETRARIUS jelentésüvé tettük, ha ki nem mondanók is világosan, mindenki észrevehetné, hogy Subich Ferentz magyarázatát mi hitelesnek és valóságnak tartjuk. Azonban Subich Ferentz magyarázatából, a' mit jól megértsenek Olvasóink, mi tsak azt tartjuk hitelesnek, helyesnek és valóságnak, a' mit mi itt mostan ime Tételben kimondunk. „A' JÁSZ NÉV MAGA IS A' NYIT JELENT, MINT RÓMA NYELVÉN A' SAGITTARIUS, PHARETRARIUS, ARCITENENS SZOVAK JELENTE-NEK.” Magát egyébbaránt a' Subich Ferentztől megállapított MAGYARÁZATMÓDOT a' nyira nem tartjuk és tarthatjuk hitelesnek és valóságnak: Hogy e' MAGYARÁZATMÓDRA nekünk több észrevételeket szükséges tennünk, következőképen az a' mi vallásunk a' MAGYARÁZATMÓD felül, hogy az, ha valót foglal is magában, helytelen MÓDON állítja elő a' valót. Már az mindjárt tévedés Subich Ferentz magyarázatában, hogy a' JÁSZ nevet JÁZ formában vésszi föl. Tudja azt mindenki, hogy a' JÁSZ Nemzet neve nem JÁZ, hanem JÁSZ. Az Oklevelekben, igaz, JAZONES nevet viselnek a' JÁSZOK, de tsak azért viselik a' JAZONES nevet, mivel a' régi Magyar Helyes Írás, a' mit ezer meg ezer Oklevelek bizonyítanak, a' mai SZ hangot majd Z, majd SC, majd SZ betűkkel jelezte. A' Boldva Melléki Mise Könyv két Halotti Beszédeiben is a' mai SZAKASZTJA szó ZOCOZTIA, a' FESZE mai szó FEZE, a' mai SZÖMÖTÖRKEL szó SZUMTUCHEL, a' mai SZENT szó SZENT, a' mai SZERELMES szó SCERELMES. Ezért

írta a' Nagy Révai a' mai SZ Betüröl: „*Pro sz, signo sibili acuti, idem sz; deinde sc, et z.*” Az az: „*Az éles sziszegés sz jeléül előjö ugyan sz; azután sc, és z.*” *) A' régi Magyar Helyes Írás szerént tehát JAZ, JASC, és JASZ a'nyit jelent, mint ma JÁSZ. Hibáson emlegeti továbbá Subich Ferentz a' VADÁZ, JUHÁZ, LOVÁZ szovakat is, mint most is keletben valókat! Ezeket a' Magyar, mint kiki tudja, VADÁSZ, JUHÁSZ és LOVÁSZ formában mondja is, írja is. Azt pedig, mint jött az IJ=ARCUS szóhoz az ÁSZ végezet? Subich Ferentz épen meg nem érénti. Nem is említjük bővebben itt a' BALISTÁRIUS, BALISTAEUS, és PHALISTAEUS szovak körül ejtett botlásait, minthogy ezekről a'nyit, a' mennyit itten kellett, már szólottunk, és máshelyen egész készülettel akarunk szólani. Rívanatos tehát, hogy TUDÓMÁNYOSAN itten magunk fejtsük meg egész hitelességig a' JÁSZ Nemzet NEVÉT. Ezt tsak azért is kell tselekednünk, mivel a' JÁSZ Névnek másféle formáit is illik és szükséges esmérni Olvasóinknak.

85. §.

Régi szova a' Magyar Nyelvnek az IJ szó, melly Róma Nyelvén a'nyit jelent, mint ARCUS, Német Nyelven pedig a'nyit téssen, mint BOGEN. Közelit az IJ Magyar szóhoz a' Tatár és Uigur Nyelvnek YA szova ARCUS és BOGEN jelentéssel **); közelit az IJ Magyar szóhoz a'

*) Joannis Nicolai Révai, Antiquitates Literaturae Hungaricae. Pestini, 1803. 8. vol. I, pag. 53. Cf. pag. 34—40.

***) Julius von Klaproth, Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren. Paris, 1820. fol. S. 21. ——Kurdus és Török Nyelven is IAI=SAGITTA. Lássad: Julius von Klaproth, Asia Polyglotta. Paris, 1822. 4. S. 79.

Görög Nyelvnek Ἰωσ, Ἰω, Ἰά, szova MISSILE és SAGITTA jelentéssel *); közelit az IJ; Magyar szóhoz a' Római Nyelvnek IACULUM szova TELUM és MISSILE jelentéssel **); közelit az IJ Magyar szóhoz az Északi Nyelvnek YR szova ARCUS és BOGEN jelentéssel ***): De, hogy e' közelítések mellett sem költsönözte a' Magyar Nemzet IDEGEN NYELVBŐL az ő IJ szovát, az onnand bizonyos, hogy a' Szent Írásban a' PHILISTAEUSOK, a' mai JÁSZORNAK, mint máskor látni fogjuk, tagadhatatlan Öseik, már nagy MESTEREI voltak az IJJAL bánásnak; hogy a' PÁRTUSOK, kiknek Nemzetükhöz a' JÁSZOK és MAGYAROK tartoznak, hasonlóképen a' NYILAZÁSROL minden más Népek fölött magasztaltatnak; hogy végre mind a' PHILISTAEUSOKNÁL, mind a' PÁRTUSOKNÁL, a' mit részént már (a' 36. §-ban) megbizonyítottunk, részént más helyen megfogunk mutatni, előjő már hajdan a' JÁSZ Nevezet. Azonban mind e' mellett is magánál a' Magyar Nemzetnél is ezen IJ szó a' Régiségben más formákban is találatik, és nem tsak úgy használtatik, mint ma használtatni szokott. A' Mária Királyné alatt készítettett Régi Magyar Bibliában, mellyet Kéziratban a' Bétsi Tsászári Könyvtár bír, 1383-dik évből olvashatni Oseásnál Cap. V, v. 5. „*Et in illa die conteram ARCUM Israel, in valle Iezrahel.*” Az az: „*És annapon megtöröm Israelnek IJÉT Iez-*

*) Johann Gottlob Schneider, Kritisches Griechisch—Deutsches Handwörterbuch. Züllichau und Leipzig, 1797. 8. I. Band, S. 681.

***) Immanuel Joh. Gerhard Scheller's, Lateinisch-deutsches Lexicon. Leipzig, 1788. 8. II. Band, S. 2555.

****) Gustav Thormod Legis, Fundgruben des alten Nordens. Leipzig, 1829. 8. I. Band, S. 73. 80.

raelnek völgyében.” — Oseásnál Cap. I, v. 7.
 „Et domui Juda miserebor, et salvabo eos
 in Domino Deo Suo: et non salvabo eos in
 ARCU, et gladio, et in bello, et in equis, et
 in equitibus.” Az az: „És Juda házának ir-
 galmazok, és meg szabadétom ötet ő Urában
 Istenében: és nem szabadétom ötet IJBEN,
 és törben, és hadban, és lovakban, és lova-
 gokban.” — Oseásnál Cap. II, v. 18. „Et AR-
 CUM et gladium et bellum conteram de ter-
 ra.” Az az: „És IJET, és tört, és hadat el-
 törölök földről.” — Oseásnál Cap. VII, v. 16.
 „Facti sunt, quasi ARCUS dolosus.” Az az:
 „Löttenek monnal álnálkodó IJ.” — Amosnál
 Cap. II, v. 15. „Et tenens ARCUM non sta-
 bit.” Az az: „És IJET tartó nem állhat.” —
 Zachariásnál Cap. IX, v. 10. „Et dissipabitur
 ARCUS belli.” Az az: „És eltékozzatik a’ had-
 nak IJE.” — Zachariásnál Cap. IX, v. 13. „Quo-
 niam extendi mihi Judam, quasi ARCUM.”
 Az az: „Mert ki terjesztém én magamnak
 Judát, monnal IJET.” — Zachariásnál Cap. X,
 v. 4. „Ex ipso ARCUS praelii.” Az az: „Ő
 belölkö viadalnak IJE.” — Habacucnál Cap. III,
 v. 9. „Suscitans suscitabis ARCUM tuum.”
 Az az: „Feltámasztván feltámasztod te IJE-
 DET.” — Judithnál Cap. V, v. 16. „Ubicunque
 ingressi sunt sine ARCU et SAGITTA.” Az az:
 „És valahová bémentenek IJNÉL és NIL-
 NÁKÜL.” Hogy az itt előjövö IJ-ÉT, IJ-BÉN,
 IJ-ET, IJ-E, IJ-ED-ET, IJ-NÉL formák más
 Íróknál és a’ mai Magyar Nyelvben IJ-ÁT, IJ-
 BAN, IJ-AT, IJ-A, IJ-AD-AT, IJ-NÁL, azt,
 úgy véljük, mindegyik Nemzeti Nyelvét esmérő
 Magyar jól tudja.

86. §.

Azon Magyar Szent Írásban, mellyet a XVI-dik Században Kolosvárott Heltai Gáspár kiadott, találtatik Mósesnél Genes. IX, 13. pag. D 3. recta: „*ARCUM* meum ponam in nubibus.” Az az: „Az én *IYEMET* helyhesztetem a' fellebbe.” — Mósesnél Gen. IX, 16. pag. D 3. versa: „*Eritque ARCUS* in nubibus.” Az az: „Az okáért leszen az én *IYEM* a' fellebbe.” — Mósesnél Gen. XXVII, 3. pag. M 3. versa: „*Sume arma tua, pharetram, et ARCUM, et egredere foras.*” Az az: „Vedd fel azokáért szerszámidat, tegzödet, *IYEDET* és menyki a' mezőre.” 's a' t. — Mélius Péter Jób Könyvében Cap. XX, 24—25. pag. N. versa írja: „*Fugiet Arma ferrea, et irruet in ARCUM*” Az az: „De az atzélból tsénált *SZÁMSZERIG IYH* meg sebhethi es ki végezi e' világból.” A' másik versben: „*Eductus et egrediens de vagina sua, et fulgurans in amaritudine sua.*” Az az: „Az *KÉZ-IJES* kivonsza a' Tegezből a' Nilat, és kibotsátván az *IJBÖL*, és a' Nilnak a' vasa behatván az epéjére.” — Más részről Székel István Magyar Soltáraiban, mellyek 1548-dikban Krakkóban jöttek nyomtatás alá, találtatik pag. 35. recta: „*Fegyvert vontanak az hitetlenök, és megvonták az ő IVEKET, hogy le verjék az szigint és az nyomorultat.*” Továbbá ugyan nála valamivel alább: „Az ü fegyverek bé mennyen az ü szivökbe: és az ü *IVERK* eltöröltesék.” Ismét nála pag. 10. recta: „*És az te IVEDNEK* idegét igazgatod az ü ortzajok ellen.” — Károlyi Gáspár Magyar Bibliájában elő jö Mósesnél Gen. XXVII, 3. „*Kérlek annak-okaért, végyed a' te fegyveridet, tegzedet, és KÉZ-IVEDET.*” — Káldi György Magyar

Bibliájában Mósesnél Gen. XXVII, 3. „*Vegyed fegyveridet, a' tegzet és a' KÉZ-IJAT.*” Ráldi Fordításában Gen. XXVIII, 22. „*Egy részt adok neked a' te atyádfiain kívül, mellyet én az Amorraeus kezéből vettem el kardommal és KÉZ-IJAMMAL.*” Ugyan nála Josue XXIV, 12. „*Nem a' te kardoddal, sem KÉZ-IJADDAL.*” — Ismét nála Zakariásnál Cap. IX, 10. „*És elhányattatik a' hadnak KÉZ-IJA.*” 's a' t. — Ki tetszik e' helyekből mindenek előtt, hogy nem tsak az IJ forma volt keletben a' Régi Íróknál, hanem az IJH és IV forma is, a' mi egyenesen oda vezet, hogy az ARCUS a' legrégebb időkben tsu pán I nevet viselt Magyarul, minthogy a' J, H, és V betük nálunk majd nyugvó, majd mozgásba jövő LEHELLET BETÜK valának. *) Azután pedig az is kitetszik még e' helyekből, hogy az IV ugyan mindig vékony magánhangzót kívánt maga mellé, de az IJ formát ki vékony, ki vastag magánhangzóval használta, a' mi az I magánhangzónak gyakor tulajdoná. **) Példák e're, hogy híven megértessünk, az Igaz, Hiedelem, Bizodalom, Igen, Irgalom 's a' t. szovak. De az IJ forma még meszszebb kiterjedésben használtatott, minthogy ki azt írta: IJ-EM, IJ-ED, IJ-E; ki azt: IJ-AM, IJ-AD, IJ-A. És innend vagon, hogy a' Szókönyvekben ma is IJ-ATS-Ka is, IJ-ETS-RE is, KIS IJ-AT jelent. Ezekből az IJ, IJH és IV Magyar Szovakat a' Magyar NYELV BELSŐ TÖRTÉNETE, nem pedig ÖNKÉNYES VÉLEKEDÉS szerint esmérjük.

*) Joannis Nicolai Révai, *Elaboratio Grammatica Hungarica*. Pestini, 1806. 8. vol. 1, 83. 109—118.

**) Joannis Nicolai Révai, *Elaboratio Grammatica Hungarica*. Pestini, 1806. 8. vol. 1, pag. 62—63.

Az ÉSZ szó Magyar nyelven a'nyit jelent, mint Róma Nyelvén MENS, PRUDENTIA, vagy Német Nyelven a' VERSTAND szó jelent. Valamint ma mondani szokjuk TŰZ-ÉSZ, LÁNG-ÉSZ, TŰZKÖ-ÉSZ, úgy hajdan is használta a' Magyar Nyelv Öszszetételben ezen ÉSZ szovat, de olly módon, hogy a' Vastag Magánhangzók mellett a' Magyar Nyelvnek Euphoniai Szabásai szerént az ÉSZ szó ÁSZ formára által változtatnék. A' KERT-ÉSZ, a' RÉV-ÉSZ Magyar Szovak, akár mint törjük fejünket, most is tsak ollyan embert jelentenek, a' kinek a' KERT-HEZ, vagy RÉV-HEZ Esze vagyon, az az: a' ki KERT-ÉSZ, vagy RÉV-ÉSZ. Így tehát a' HAL-ÁSZ, RÁK-ÁSZ, VAD-ÁSZ, LOV-ÁSZ, MADAR-ÁSZ, szovak is tsak ollyan embereket illetnek, a' kiknek a' HAL-ÁSZ-AT-HOZ, RÁK-ÁSZ-ÁS-HOZ, VAD-ÁSZ-AT-HOZ, LOV-ÁSZ-SÁG és MADAR-ÁSZ-AT-HOZ valóban ESZÜK vagyon, tsak hogy e' szovakban az Euphonia az ÉSZ szovat ÁSZ formára épen úgy föltserélte; mint a' HAT-SZOR Öszszetételben a' SZER szóból SZOR szovat tsinált. És ezt az általváltoztatást kezdetben tsak a' MAGYAR NYELV tselekedte; a' PALÓTZ NYELV ellenben, úgy látszik, hajdan HAL-ÉSZ, RÁK-ÉSZ, VAD-ÉSZ; LOV-ÉSZ, és MADÁR-ÉSZ, szovakkal élt, mint-hogy a' Balaton Melléki Régi Nyelv szerént ma is RÁK-ÉSZ-NI járnak az Emberek, és mivel ma is sok együgyü Ember BÂM-ÉSZ-KOD-IR, nem pedig BÂM-ÁSZ-KOD-IR. A' ki ezen Nyelvünk természetén épült ÁLLÍTÁSOKAT meg nem foghatja, a'nak szabad legyen fülébe sugnunk; hogy még a' MAGYAR NYELV ALKATMÁNYÁRÓL nem elmélkedett. Szakasztott illyenek

e'nek minden öszszetételei, mellyek ma vastag és vékony formativákkal birnak, mint p. o. FÁRAD, EP-ED, TÁM-ASZ-T, ER-ESZ-T, HAB-AR, KEV-ER, IR-AT, VER-ET. 's a' t. Ezekben csak egy volt hajdan a' formativa, és az is jelentő volt; a' másik formativa pedig Hangkövetésből szármozott. De nints itt helyük a' Grammatikai bővebb Fejtegetéseknek. Elég legyen inkább azt mondani, hogy a' JÁSZ Név az I-ÉSZ öszszételből eredett, 's a'nyit jelent ízről izre, mint ARCUS-MENS, vagy BOGEN-VERSTAND. E'ből lett Euphoniai Szabások által utóbb főképen azoknak szájukban, kik IJ-AM, IJ-AD, IJ-A formákkal éltek, az I-ÁSZ, vagy az I Betüt J Betűnek mondván ki, a' JÁSZ, JÉSZ Nevezet. Az ARCUS-MENS, vagy BOGEN-VERSTAND pedig nem épen a'nyi-e a' jelentés velőjére nézve, mind SAGITTARIUS, ARCITENENS, PHARETRARIUS? Így a' JÉSZ és JÁSZ Magyar Szovaknak gyökeres jelentésükhöz eljutottunk, 's ha ezután *Ἰήσων* nevet olvasunk Orpheusnál (v. 70. 270. 1208. 1510.) és Hesiodusnál (Theog. v. 999.) a' JÁSON név helyett, tudjuk, hogy ezt eredetiképen nem a' Görög Nyelv Dialectusai-ból, hanem a' MAGYAR NYELV Természetéből kell megfejteni. A' JÉSZ, másképen GYÉSZ névnek ismét sokféle helyes írásbéli Különbözései vagynak. Illyenek p. o. GYÉZA, GES, GESS, JESSE, JESSA, IS, ISSA, ISSUS, IATZA, IAZA, GAZA, GEYSA 's a' t, mellyek vagy a' Nemzeti JÁSZ és JÉSZ Név helyett, vagy a' JÁSON (nem pedig VICTOR) tulajdon Név helyett használtattak. *)

*) Josephi Flavii, Opera. Amstelaedami, 1726. fol. Tomo I, pag. 607—608. Antiquit. Judaic. Libro XII. Cap. 5.—Cf. Machabaeorum Libr. II. Cap. 4, v. 7.—Joannis Zonarae, Annales. Parisiis, 1686. fol. Tomo I, 204.

Ezen SZÓ-MAGYARÁZAT , mellyet mi nem a'nyira magunk adtunk , mint inkább magából a' Történet Tudományból kifejtettünk , már nem tartathatik gyermeki játéknak , nem tekinthetik haszontalanságnak. Ezt az Ók Levelek hirdetik ; ezt a' Történeti Kutfők századról századra erősítik ; ezt az a' tapasztalás , hogy a' Napkeleten a' Nemzeti Nevek JELENTÉSSEL BÍRÓK , hitelesíti ; ezt mi még sok új okokkal fogjuk minden lépten nyomon támogatni , ha a' MÓRORRÓL , a' JÓNESEKRŐL , és a' STRELITZERRŐL , mint a'nyi meg a'nyi Magyar Eredetű JÁSZ NÉPEKRŐL , egész kiterjedésben fogunk szólni. Ha valaki , mi bizonyosan utáljuk az üres SZÓ-MAGYARÁZATORAT , mint Történeti Méltatlanságokat , és azért intünk is , de kérünk is másokat , hogy az emberi észnek e'féle gyáva Betegségeire nevetemedjenek. Meghatároztuk mi (az 55-dik §-ban) , mikor lehet , kell és szabad Szó-Magyarázattal élni a' Történet Tudomány Körében , 's úgy véljük , hogy ezen Értekezésben sehol sem vétettünk saját határozásunk ellen. Utasítás gyanánt határozásunkhoz adhatjuk még azt is , hogy a' Történet Tudományban három féle Szó-Magyarázat szokott előfordulni. Némelly Szó-Magyarázat egy általán fogva HIBÁS ; némelly HIBÁS ugyan , de még is néha századokig is HASZNÁLTATOTT a' Történet Tudományban ; némelly BIZONYOS. Az elsőt a' Történet Visgáló vagy elhallgatja , vagy , ha futólag megemlíti is , mint tévedést kárhoztatva említi-meg. A' másodikat a' Történet Visgáló esmérni és megemlíteni köteles azon jelentéssel : hogy e' Szó Magyarázat Hibás ugyan , de még is a' mennyire eddig , vagy amaddig az Idő Korig a'

Történet Íróktól Valónak tartatott, és használta tott, itt, vagy ott fölvilágositja a' Történet Tudományt. A' harmadik Szó-Magyarázat az a' Történet Tudományban, a' mi a' Tengeri Hajósoknál a' Magnes Tő. Így p. o, ha Otrokotsi Ferentz, a' Magyar IÁSZ Szovat SIDÓ NYELVBŐL magyarázván, állítja, hogy a' JÁSZ NÉV a'nyit jelent, mint ROBUSTUS, egy általán fogva hibás magyarázatot adott *); ha Palkowitsch György, a' Magyar JÁSZ szovat a' SZLÁV NYELVNEK régi JAZYK, vagy GAZYK szovából magyarázván, állítja, hogy a' JÁSZ NÉV a'nyit jelent, mint PAGANUS, hibás magyarázatot adott ugyan, de még is ollyast, melly a' Történet Tudományban sokáig HASZNÁLTOTT, és a' melly, mint már éréntettük, fölvilágositja a' Történet Tudomány egyik idő szakaszát. **) Midőn Kún László Királyhoz 1287-dikben írta a' Római Pápa: „*Te cum Tartaris, Sarcenis, Neugeris, PAGANIS conversatione damnata confoederare diceris*” nem a' JÁSZOKAT értette-e a' Pápa a' POGÁN Név alatt? ***) Vagy nem tulajdon Név-e a' PAGANUS Név Stritternél Illuricumnak némelly Népségére nézve? ****) Hiszen a' Notitia Imperii nevű Régiségben SARMATAE GENTILES nevű Nép is találtatik, és ez is JÁSZ NÉP volt, a' mit kifejezeni a' HELLEN név alá való. Hogy ma a' Hel-

•) Francisci Foris Otrokotsi, Origines Hungaricae. Franekeruae, 1693. 8. Parte I, 429.

) Abkunft der Magyaren. Von G**. P. Presburg, 1827. 8. S. VI.

****) Stephani Katona, Historia Critica. Budae, 1782. 8-vo Tomo VII, 932. 933. 934.

*****) Stritteri, Memoriae. Tom. II, Parte I, Vol. II, pag. 411 — 415.

lenek alatt Görögöket értenek, mi igen jól tudjuk. De egészen más tárgy az, kiket neveztek hajdan Helleneknek az Ásiai Tudósok és kik voltak eredetüképen a' Hellenek? Más megint az, kik a' mai Hellenek? —

89. §.

Tudván Szó Magyarázatunkból bizonyosan, hogy a' JÁSZ Név a'nyit jelentett, mint SAGITTARIUS, PHARETRARIUS, ARCITENENS, e' Tudománynak már most igen szép hasznát vehetjük a'ra nézve, hogy a' Duna és Tisza között lakó mostani JÁSZ Nemzet béköltözése előtt is már laktak JÁSZOK Magyar Országban. Ezt ugyan az a' környülállás is hihetővé teszi, hogy a' Magyar Nemzet előbb, mint sem e' földre lakni jött, Moldvában, a' JÁSZ Nemzet régi lakhelyében, tartzkodott: De nem léssen még is fölösleg való meghallgatni e' tárgyról a' régi Történeti Kutföket. A' Bétsi Képes Krónikában olvastatik Aba Sámuel Magyar Király Uralkodása korából: „*SAGITTARII enim occiderant eos.*” Az az: „*Mert a' JÁSZOK megöleék a' Németeket.*” *) Mivel ez az öldöklés Sopron Vármegyében, vagy töle nem igen meszsze történt a' Bétsi Képes Krónika szerint, azt kell itt gondolnunk, hogy a' SAGITTARIUS név e' helyen Tulajdon Név, és különösen azon Sopron Vármegyei JÁSZOKAT illeti, kikről utóbb is emlekeznek az Öklevelek. II. András Magyar Királynak Sopron Vármegyét illető némelly 1225-dik évi Öklelevelében előjő: „*Juxta terram SAGITTARIORUM.*” Az az:

*) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptorum Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 103. In Chronico Thurótziano. Parte II, cap. 37.

„A' JÁSZOKNAK földük mellett.”*) V. István ifiu Királynak némelly 1270-dik évi Óklevelében is találatik: „*Quod SAGITTARIOS nostros DE COMITATU SOPRONIENSI, quos, in consuetis LIBERTATIBUS ipsorum conservantes, favore et gratia prosequi intendimus.*” Az az: „*Hogy a' mi SOPRON VÁRMEGYEI JÁSZAINKAT, hiket, birt SZABADSÁGAIKBAN megtartván, kedvezésünkkel és kegyelmünkkel illetni szándékozunk.*” **) E' Sopron Vármegyei JÁSZOK, minthogy a' BISSENU-SORKAL, az az: VAS NEMZETTEL (Scythákkal) együtt laktak, VAS JÁSZOK valának. — Más helyen Péter Magyar Királyról írja ismét a' Bétsi Képes Krónika: „*Tandem, milites ejus (Petri) omnes a SAGITTARIIS sunt interemti; ipse vero vivus captus est et obcoecatus.*” Az az: „*Végre (Péternek) katonáit a' JÁSZOK mind megölték, magát pedig elevenen megfogták és megvakították.*” ***) Mivel e' történet Székes Fehérvár körül ment végbe, nem lehetetlen, hogy itt azon Somogyvármegyei szomszéd JÁSZOKNAK Öseikről tétetik említés, kikről 1212-dik évben írta III. Intze Pápa a' Veszprémi Püspök erőszakoskodásai miatt: „*Cogens insuper Regis SAGITTARIOS et BISSEÑOS ad De-*

*) Diplomatarium Széchényianum Ms. Bibliothecae Széchényiano-Regnicolaris. In 4-to. Tomo I, pag. 293. A' Kézirat Lajstromban e' Diplomatarium Codex név alatt jö elő.

**) Diplomatarium Széchényianum Ms. Bibliothecae Széchényiano-Regnicolaris. In 4-to Tomo II, pag. 446. Ez is a' *Codex Diplomaticusban* találatik.

***) Joannis Georgii Schwandtneri, *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 107. In *Chronico Thurótziano*. Parte II, cap. 41.

cimas integre persolvendas.” Az az: „*Kénszerítvén még ezek fölött a' Király JÁSZAIT és BISSEŃUSAIT az egész Tized megfizetésére.*”

*) E' JÁSZOK is , mint szembetűnő, a' VAS Nemzet szomszédságában laktak. Ismét más helyen II. István Magyar Királynak Tseh háborujáról mondatik a' Bétsi Képes Krónikában: „*Bohemi videntes SAGITTARIOS venire, sine dubio sciverunt veritatem esse, quod audierant. Qui impetum super SAGITTARIOS fecerunt; BISSENI atque SICULI vilissimi usque ad Castrum Regis, absque vulnere fugerunt.*” Az az: „*Látván a' Tsehek a' JÁSZOKAT jöni, kétkedés nélkül tudták igaznak lenni, a' mit hallottak. Reájuk rohantak tehát a' JÁSZOKRA; a' BISSEŃUSOK és a' leggyávább SZÉKELEK a' Király váráig seb nélkül futottak.*”

) Az itt előjövő JÁSZOK a' VÁGI JÁSZOKNAK Öseik lehettek, kiket V. István Magyar Királynak 1272-dik évi Öklevele így emleget: „*Nos attendentes fidelitates et servitia Demetrii, Abraam, Mathey, Deme, Galli et Mikus, SAGITTARIORUM nostrorum de WAGH.*” Az az: „*Mi tekéntvén hívségeit és szolgálatait Demeternek, Abrahámnak, Demének, Gálnak és Mikosnak, a' mi WÁGI JÁSZAINKNAK.*” *) A' Vági Bissenusokról és Székelekről is találatnak Öklevelek.

*) Epistolarum Innocentii III, Romani Pontificis Libri Undecim. Edidit Stephanus Baluzius. Parisiis, 1682. fol. Tomo II, 600. Libro XV, epist. 7.

**) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptorum Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 139. In Chronico Thurótziano. Parte II, Cap. 43. — A' Salamon Király alatt Országunkba rohanó HÜN-JÁSZOKRÓL olvasd a' 116-dik oldalt.

***) Analecta Diplomatica Wagneriano-Jankovichiana. Ms In 4-to Tomo I. In Bibl. Nic. Jankovich de Vadas

II. Gyéza Magyar Király uralkodása alatt is említettnek nehányszor a' SAGITTARIUSOK, az az: JÁSZOK a' Történetíróktól. Midőn Freisingeni Otto 1146-dik évnél megemlíti, mint akarta II. Gyéza vissza venni az Austriaiaktól elfoglaltatott Pisoni Várt, egyebeken kívül írja: „*Igitur Rex Ungariae superveniens, castraque ponens, Oppidum cinxit, diversis instrumentis tormentorumque generibus adhibitis, ac SAGITTARIIS Oppido circumfusis.*” Az az: „*Tehát a' Magyar Király eljövén, és tábort ütven, körül foglalta a' Várt, különbféle szerzőmokat és álgyu nemeket használván, és a' Várt a' JÁSZOK által bekerítettven.*” Más helyen, az 1146-dikban az Austriaiak és Magyarok között történt véres ütközetet leírván, beszéli Freisingeni Otto: „*Positis in capite duabus alis, in quibus SAGITTARII, quatenus vim hostium eminus repellerent, erant.*” Az az: „*Elő két szárnyot helyeztetvén, mellyeknél, hogy az ellenség erőjét messziről vissza nyomnák, JÁSZOK valának.*” Valamivel alább ugyan ő: „*SAGITTARIORUM impetum, qui in duabus praecedentibus alis positi erant, praevenit.*” Az az: „*A' JÁSZOKNAK rohanásukat, kik a' két elő szárnynál helyeztetve valának, megelőzte.*” *) A' Bétsi Répes Krónika, leírván e'

et Jeszenitze. — Nem volt-e e' Vág a' Poson Vármegeyei Vág, utóbb „*possessio Sala*”? Cf. Chrysostomi Novák, *Vindiciae Diplomaticae Stephanei. Budae, 1780. 8. pag. 15. nota a.*)

*) Ludovici Antonii Muratorii *Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1725. fol. Tomo VI, col. 665. 667. In Ottonis Frisingensis Episcopi, De Gestis Frederici I. Imperatoris. Libro I, cap. 30. 32.*

szörnyű vérontást, megnem említi ugyan a' **SAGITTARIUSOKAT** most egyszer, de még is érénti: „*BISSENI vero pessimi, et SICULI vilissimi omnes pariter fugerunt, sicut oves a lupis; qui more solito praeibant agmina HUNGARORUM.*” Az az: „*A' legroszszabb BISSE-
SENUSOK, és leggyávább SZÉKELEK va-
lamennyien egyaránt szaladtak, mint a' juhok
a' Farkasok elül; ezek szokás szerént a' Ma-
GYAR Seregeket, mint Elő Tsapat, megelőz-
ték.*” *) Itt a' **BISSENIUS** Név, és e' Népnek
megkülönböztetése a' szoros értelemben véte-
tett **MAGYAROKTÓL**, egyenesen a' most egyszer
elhallgatott, de oda gondolt **JÁSZ** Nemzetre,
nem pedig közönséges **NYILAZÓKRA** mutat.
Szent Balási Otto is, a' II. Gyéza Magyar Király-
tól 1161-dikben a' Majlandiak ellen Fridrik Tsá-
szárnak küldetett hadi Segedelemről beszélvén,
írja Krónikájában: „*Rex quoque Ungariae co-
horte militum cum SAGITTARIIS Caesari
missa exercitum ampliavit.*” Az az: „*A' Ma-
gyar Király is, hadi osztályt küldvén a' JA-
SZOKKAL a' Tsászárnak, szaporította a' se-
reget.*” **) Hogy e' **SAGITTARIUSOK** sem valá-
nak közönséges **NYILAZÓK**, hanem egyenesen
JÁSZOK voltak, azt a' Tseh Történet Írókból
elég határozottan tudhatjuk, kik nyilván ki mond-
ják, hogy azon segedelem, melyet II. Gyéza a'
Majlandiak ellen Fridrik Tsászár számára küldött
Dániel Prágai Püspök hosszas sürgetéseire, ÖT

*) Joannis Georgii Schwandtneri, *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 145. In *Chronico Thurótziano Parte II, Cap. 65.*

**) Ludovici Antonii Muratorii, *Rerum Italicarum Scriptores*. Mediolani, 1725. fol. Tomo VI, col. 874. *Ottonis de S. Blasio, Chronicon. Cap. 15.*

SZÁZ Magyar Országi SARACENUSBÓL, helyesebben szólva: ISMAELITÁBÓL, az az: JÁSZBÓL állott. Vincentius írja Krónikájában: „*Eodem anno Dominus Daniel Episcopus Pragensis in legationem ad Regem Hungariae a Friderico Imperatore dirigitur ad rogandum militiam ex parte ejus contra Mediolanenses, qui in festo S. Stephani Regis eorum, legatione peracta, impetratis videlicet QVINGENTIS SARACENIS, cum multis muneribus in Bohemiam revertitur.*” Az az: „Ezen évben Dániel Prágai Püspök Fridrik Tsászártól a Majlandiak ellen katona segedelmet kérni a Magyar Királyhoz küldetett, ki Szent István Király üdnepén végre hajtván követségét, nyervén tudniillik ÖTSZÁZ SARACENUST, sok ajándékokkal Tseh Országba vissza tért.” Ugyan ezt emlegeti a Chronographus Zazaviensis és Pulkawa is. *) Laktak végre SAGITTARIUSOK Hazugdon is Somogy, vagy Szala Vármegyében. Róluk mondja egy 1268-dik évi oklevél: „*Per Castrenses de Bocha et SAGITTARIOS de Hazugd indebite occupata.*” Az az: „Mellyeket a' Bochai Vár Nép, és a' Hazugd i JÁSZOK igazságtalanul elfoglaltak. **) Idővel sok ilyen helyeket öszsze gyűjteni fog, kétségkívül, a' Magyar Figyelem Országunk Okleveleiből.

*) Gelasii Dohner, Monumenta Historica Bohemiae. Praga, 1764. 4. Tomo I, 46—47. 52. Tomo III, 169. 175. 178—176. — E' Saracenusok az Íróknál nem Arabs, hanem Ungarus nevet viselnek. Hogy pedig az Ismaelita Név a' Saracenus Névvel széltehen föltseréltetett, láthatni imez Értekezésünkben: „A' Magyarokról, mint Agarenusokról. Pesten, 1828. 8.

**) Yek. Tudós Jeszenitzei és Vadasi Jankovich Miklós Tábla Biró. Urnak Oklevél Gyűjteményéből.

91. §.

E'nyit akartunk most egyszer mondani a' JÁSZOKRÓL, mint MAGYAR NYELVÜ NÉPRŐL és NYILAZÓKRÓL. Megmutattuk-e azt, a' mit Értekezésünk tárgyául fölveltünk, vagy nem? azt másoknak kell megítélniük. Nálunk a' szándék és Igyekezet, úgy gondoljuk, legalább nem hibázott, 's oda törekedett szorgalmunk, hogy mindeneket elégséges emberi hitelességre, az. az: magukra a' Kutfökre építsünk, nem önkényre, nem képzelődésekre. Soha sem tudtuk betsülni az olyan Írókat, kik, fön akadásukon könnyen segíteni akarván, most századok, vagy ezeredek után jobban akarják tudni a' hajdani Történeteket, mint a' maga magával híven meg-egyező Régiség. A' mit itt, vagy amott úgy állítottunk, hogy meg nem bizonyítottuk tételünket, azt más alkalommal szándékozunk meg mutatni: Minthogy egy helyen mindent néhány ívekben elő nem adhatunk, 's különben is hasznosnak találtuk némelly tárgyakra nézve mint egy jókor előre figyelmetesekké tenni Olvasóinkat. A'ban soha sem kerestük, vagy találtuk örömiüket, hogy az egész Világot MAGYARRÁ tegyék. E' viszketegtől olly meszsze állottunk munkálkodásunkban, hogy némelly Történeti Tárgyokat tiz, tizenöt évig is folyvást hihetetleneknek tartottunk, 's csak a'kor fogadtuk el Valóságoknak, midön nekik magunkat tovább már okosan ellenük nem szegezhattük. Minden esetre a'ról kéntelenek vagyunk a' Tudós Férfiakat inteni, hogy itt egyedül a' JÁSZ Nemzet Történetének TÖVISEIT számláltuk elő: A' JÁSZ Nemzet Történetének RÓSÁI még egészen hátra vagynak; hátra vagynak a' többi HAT MAGYAR Népek megismeretése. Csak az EGÉSZNEK Kifejtetése leszzen

képes végképen mindeneket fölvilágosítani. Egyébb-
aránt az, hogy munkánkat végre hajtsuk, nem
függtőlünk. Mi azt, a' mit a' Haza Felséges Nádora
Századunk és Nemzetünk Ditsősége, kinevezte-
tésünkkor kötelességül reánk bizni méltóztatott,
temérdek áldozatokkal és képzelhetetlen fárada-
sággal elvégeztük: Ha Munkálkodásunkban a' Ma-
gyar Nemzet még most nem akarna örömet, 's elé-
gedést találni, nem kívánna e'nek kiadásáról
gondoskodni, hideg vérrel letészszük tollunkat,
és, mivel mi különben is mindent a' Mennyei
kegyes Gondviselésre bizunk, azt fogjuk gondol-
ni, hogy máskor más Magyar Hazafi talán na-
gyobb előmenetellel fogja ezeket nap fényre bo-
tsátani. Itéljen igyekezetünkről mindenki, a' mint
neki tetszik. Mi itt elértük fő jutalmunkat, ha
Te, Méltóságos Férfiu! kegyesen fogadod a' Tö-
led is nyert segedelmekért régi tartozásunk Adó-
ját. Mind az, a' mit bémutatunk, leginkább nagy
lelkü Édes Anyádnak, határtalan kegyelmü Jóté-
vönénknek, ápolgatásaiból adatik. Vedd tehát úgy,
mint Anyai Ajándékot, e' Könyvetskét, 's ha ben-
ne kedvet találsz, a' minthogy bizonyosan fogsz
találni, kérd velünk, a' mit úgy is önkényt Magad
naponként tselekszel, a' M i n d e n h a t ó t, hogy
a' Magyar Nemzetnek e' lelkes és ritka Díszét még
sokáig, igen sokáig éltesse! *)

Horvát István,

A' Széchényi Országos Könyvtár Örzője
a' Magyar Nemzeti Museum mellett.

*) A' halandóság a' legnagyobb érdemü férfiakkal is köz-
levén, nem kell-e attól tartanunk, hogy ezen meg-
becsülhetetlen történeti nyomozások' közlése egy vá-
ratlan eset által félbe szakasztatik? Nem illenek,
nem kellene-e okvetetlenül, a' tehetősbecnek egy
ily nagy rendü munka kiadásáról jókor gondoskodni?

2.

Isten' lételének megmutatására való törekedések.

Akárki mit szóljon az ember' neveltetéséről; meg kell azt még is esmérni, hogy Istenségről való gondolat nagyot játszik abban; de sőt egy fő sarkat teszen, mellyen fordul az erkölts és a' boldogság. Másféle remény alatt él, másképen viseli magát, a' ki hiszen Istent; másképen, a' ki nem hiszen. És mikor amannak gyökeres az erköltse és szép: akkor emezé tsak szemfény-vesztéssel tü-neménykedik, tsak be van mázolja kívülről; belül pedig csélcsap, alap nélkül való, tétovázékony — de boldogtalan is.

Ugyan azért a' Tudósok Isten lételéről szóló igazságot olly kints-alapnak tartván, mellytől rettenetes sok függ, arra törekedtek mindenkor, hogy egész meggyőződésig szóljanak erről — az alatt, hogy a' köz-nép és eszével fellengösködni nem tudó, de belsőképen jól organizált szívű ember, azon a' hiten a' nélkül is bátran épített életében 's erköltsében. — Ugy tetszik, hogy ez nyertesebb is; mert alig ha nem igaz az, a' mit Kánt philosophus mond, hogy t. i. Isten' létele felől való meggyőződhetésnek a' szívben van a' fészke nem az észben.

Én itten előhordom summáson, mit próbáltak légyen ezzel ez érdemben mások; és egy úttal azt is mutatom, mit én próbáltam — mások eszétől függetlenül.

Stengel György a' csuda születésüekben mutatta az Istent; Bellarmin és Granati Lajos a' teremtményekből lajtorját csinált, mellyen Isten felé emelkednie kell az észnek; Barláj

Gáspár az ég' csudájában szemléli azt; Sturm Kristóf a' testek' proportiójából okoskodik az Isten gondviselésére; Hoffman Fridrik az emberi test' alkotásából, — Heiszter Lörintz a' holt testekből általjában. — Vucherer Fridrik az agyvelő', Hamberg Albert a' szív', Schmid András a' fül', Donát Kristóf a' kéz' alkotásának vizsgálásából mutatja az Istent; Feurling Vilhelm az ember' és Murrax András az állatok' szavából hirdeti azt; Leszter a' bogarokról férgेkről való tudományból theológiát ír, és Halesius a' növények országában leli a' mennyei gondviselést; Drelineurt az anya hasában lévő nevendék testnek formálásából táplálásából 's a' t. Mejer Gerard az esőből, Leutvein Fülepa' hóból; Seelen Henrik a' menydörgésből, Fenelon, Reaumur, Ray 's mások teremtmények' külömbségéből ugyan arra okoskodik; sőt Galenus — ama híres régi Orvos — az emberi test tagjainak' élése tekintetéből szép észrevételt teszen az Isten lételére.

A' mi időnkbeli híres Astronomus Bode a' csillagos ég' vizgálásában nem győzi csudálni Isten' böltseségének 's hatalmának nyilvánóságát. Hát ama ájtatos gondolkodású fiatal tudós — Sándor Henrik egy egész könyvet ír Istennek a' természetben kitünő jóságáról 's bölcseségéről — és még mennyi mások?!

Az én Váradai Tanítóm Varga Márton, a' ki első adta ki magyarul a' Physicát szoros iskolai regulák szerint, ez majd minden nevezetesebb physicali Értekezés után Istenhez gyönyörűen emelteti az Olvasót.

Azok meg' kik vagy a' gondolkodó észnek vagy a' szép erköltsre kifakadó szívnek belső törvényeiből okoskodva hozzák ki az Isten lételét; valamint azok is, kik a' Világ' alkotmánya' vi's-

gálásában nézik azt — mondom, azok majd csak hogy nem számtalanak és leg is nevezetesebb Philosophusok — Plato, Aristoteles, Pythagoras, Cartesz, Newton, Leibnitz, Wolf, Bonnet; Mendelsohn, Kant, Fichte, Schelling, Krug, 's' a' t.

Mind ezeknek szent az igyekezetek, érdeemes a' munkájok, és mindenik ditséretes a' maga fajában; mert azon egy célra törekednek 's jutnak is, csak hogy külömb utakon. De az kár benne, hogy némellyek szemtelenkednek, és főképen a' Philosophusok — azzal, hogy az egyik a' másik okoskodásának rontására jár maga ellen okoskodásával — ótsárolván másét, hogy magáé szintetsre kapjon fel. Már mirevaló ez a' gyarlóság, mikor a' Szentek' szentjéről van a' kérdés!! Mikor az ember Isten' munkáinak nyomozásában fáradozik, és tehát hozzája emelkedik eszével 's az eránt mind magát, mind más jámborokat nyugtatni törekedik: akkor ő legérdemesebben imádkozik. Legyen hát emberségek a' vásárlóknak, ne lármázzanak, mikor az ember imádkozik! — Az úgy nevezett Kantianerek legtűr' tetlenebbek e' vétekben; ők a' mult esztendőkbén egy fél századig lármáztak 's botránkoztatták a' jó hitűeket, a' magok oskolájából kerekedett argumentumot a' leghelyesebbnek hirdetvén — míg osztán Fichteánerek nem fordultak felül rajtok, 's ezeken megint a' Schellingianerek. Botránkozás ez!

Igaz ugyan, hogy szarvat Isten' osztán Isten tagadók, ha látják, hogy gyenge fegyverrel él a' theologus. És ha a' jobbik oldalból tekintjük a' Kantianerek' dolgait: ezt nézik ők mikor Isten' létele felől való argumentumokat szorosán bírál-
nak; mert jobb elhallgatni, úgy mondanak ők, sem hogy gyáván szólván elveszteni a' jó ügyet.

De hiszen, a' kinek agya' koponyáján természet-
től meg van az a' szerentsétlen gödör vagy emelet
(Gallként!) hogy enormitásokra üssön ki a' gon-
dolkozása, az az, hogy szíve esze csak a' föld-
höz ragaszkodjék 's a' körül neveltesse magát: hi-
telen marad az — de ostoba is — a' felségesebb
ész-fogások eránt; a' theologia nem neki való lesz;
a' tiszta Morál sem. Arra hát hijába vesztegetjük
a' böltelkedő fej-töréseket.

Atheusok voltak valamint Kantianerek előtt,
ugy azután is, és lesznek ezután is. De ezen épen
nem kell botránkozódnunk — csak ugy nem, mint
mikor a' természetnek rendes szüleményei között
itt ott monstrumok is születnek. Hagyjuk meg,
had játszák ki magok' bolondját ők is (az Atheu-
sok) — ha a' józanabb résszel nem tetszik tartani;
nékünk még' a' kegyesebb érzésekre termetteknek
az alatt annál jobb izüen esik ölelni a' Sz. igazsá-
got. Ha a' setét nem váltaná a' fényt: soha se
lenne olly kedves a' világosság. — Isten' lételét
mutató elmélkedések tehát csak azoknak valók, kik
rendesen születnek, kiknek készségek van azt be-
fogadhatni. Azért a' Kantiánerek' feletteskedő buz-
góságok hijába való; mert Atheusok, úgy szól-
ván, teremnek mint a' plánták között a' dudva.
De azért soha se kell tartani attól, hogy ez a'
gaz elfojtsa a' jó magot; mert azért mindenkor
jót áll a emberiség' nagyobb része.

En soha se égettetném az Isten-tagadót (At-
heust) hanem feje' vesztése alatt hagynék köteles-
ségül neki, Astronomiát tanulni, és pedig
gyökeresen tanulni meg. Fogadom, hogy vallásos
emberré lenne — koponyájának akármi enormi-
tása mellett is. Ez a' felséges tudomány semmi
hasznót nem hajt ugyan, mert az ő tárgya véghe-
tetlen feljebb van mind valamennyi haszonnál a'
világon; de azért ám kimondhatatlan drága az.

Az ő tárgya az a' szép, a' mi az egész világon olyan, az a' felséges, mellyet csak általa képzelhetni; az a' nagy a' minél már nintsen nagyobb. Ő felragadtatja kedvellőjét lelkestől a' testi egekbe, és oda veszi egész' a' véghetelenség' határiban, a' honnan csak egy lépés a' véghetetlenig, — hogy eszébe sem jön a' hold alatti nyomorúlt világon lévőknek gyáva sorsok, haszon után való vágyásokkal 's tépelődésekkel együtt ostoba életeken keresztül. Ottan osztán nyit ő tanítványai számára egy felséges Academiát, mellyben a' véghetlent nem száraz szóval, mint Metaphysicában 's oskola - theologiában kimondani, hanem majd csak hogy nem érezni tanulják. Így gyakoroltatván tanítványit arra viszi, hogy szokásokba jön nem is képzelhetni a' véges valókat egy véghetetlen nélkül, mellyet ide alant Istennek neveznek. Azért minden tős astronomus már természet-től theologus. —

A' mi engemet illet, én is próbáltam Istenlételét a' természet' közönséges járásából mutogatni, és pedig két ízben már, 's mind a' kétszer egész' új ideákkal. Az egyik munkám kijött Budán 1823 esztendőben egy különös értekezés formában illy czim alatt: A' Világ megnézéséből a' teremtő 's gondviselő Isten. A' másik taval a' F. M. Or. Minervában 1905 lap.

Materiára nézve ugyan egyik sem új argumentum; mert az a' faja az okoskodásnak, mellyet oskolákban physico-theologicumnak neveznek; de formájára nézve, minthogy nem csak egy fellengősebb tonusban van adva a' gondolkodás nagyobb kiterjedéssel, és tiszta eredeti fogásokkal; hanem egész' más úton 's arra főképen tekintve, hogy 'a Kantiak előtt is megálasson, indul, eddig még nem próbált módon, — mondom erre nézve új 's eredeti elmélke-

désnek és bizonyos tekintetből *astronomico-theologicum* nak lehetne nevezni.

Reményelem, nem leszek unalmas a' tudós Olvasó előtt, ha rövid kivonásban elő adom itten mind a' kettőnek rajzolatját, — legalább jelelőképen; had ditsekedjem én is tudományos industriával a' Magyar Haza előtt.

1) Az Ertekezés (az elsőbb argumentumom) ide megy ki rövideden:

A' természet többet tesz, mint sem tehet maga erejéből: több a' tétel, mint a' tehetség. (Plus in effectu, quam in Causa). Ez másképen lehetetlen, hanem ha egy más, 's tehát természet feletti erő által segítettik; és ez Isten, nem csak mint teremtője; hanem mint gondviselője is a' világnak.

Ennek így ment a' mutogatása: a' természet mindenestől véges erejű és még is munkájiban végtelenkedik: az az, olyan lépéseket tesz, mint a' véghetetlen tehetségű.

Hogy az első fundáljam, az egész Világ' alkotmányát rövid foglatban le kellett írnom; melly is azon felvételem mellett, hogy a' planéta (bujdosó csillag — millyen ez a' mi földünk is) nem huzatik a' naphoz ennek ereje által, hanem magától oda huz; és a' nap megint nem planetájához vissza, hanem maga napjához — valami nagyobb rangú naphoz, — mellyhez képest ő is csak planéta: úgy jött ki, hogy az egész testi mindenség, a' nagy világ' temérdeksége, minden részeire nézve egy szakadatlan közösületből áll, 's tehát egy szoros öszvefűggsben lévő alkotmány az — olyan mint az organismus, a' hol mindenik rész egy fő szék-pontnál (centrumnál) fogva közlésben van mindenikkel 's függ az egésztől; a' hol tehát egyik résznek sem szabad feletteskedni erejével mások felett, annál kevésbé végtelen ha-

tóságúnak lenni ; különben az ő befolyását a többiek nem állhatván ki, félbe szakadna a' tellyes közösület' folyamatja ; melly nélkül egy olly alkotmánynak felállítása lehetetlen.

Innen következőleg folyt osztán , hogy tehát minden erő a' világon így körül határozva lévén, véges tehetségü 's nem is lehet végtelen se különösön se öszvesen. Minthogy pedig a' Világ' ereinek öszvesége, a' mennyiben azok egy szakadatlan közösülésben mivelkednek , természetnek neveztetik : a' természet' ereje se végtelen ; tehát nem arra való , hogy végtelenkedjék.

Azonban pedig végtelenkedését a' természetnek , vagy is a' másodikat, így mutatám :

A) Kis fogásokban :

a) Planták' életéből itt e' földön — (eme ki mondhatatlan parányi részén az egésznek) — és hogy annál kitünőbb légyen a' végtelenkedés, a' füveknek mint leggyengébb terményeinek a' természetnek, sorsából — azzal mutatám t. i. hogy a' fű árván születvén ég', föld' gyámsága alatt nevelkedik és a' környülményekhez alkalmaztatólag úgy él , 's élve maga fajját fentartja, hogy a' természet ezen cursusának fenlétele mellett lehetetlen képzelni ötöt nem halhatatlannak maga nemében ; a' melly dolog valósággal végtelenkedés — akár azt tegyük fel, hogy a' természet tetemes productumai , millyen a' nap , a' hold , a' föld , a' szelek , az esők 's a' t. utánna szabják magok járását e' parányi termény után ; akár azt, hogy e' parányi, maga életét 's tanyáztatását szabja ama temérdek nagyokhoz ; akár a' harmadikat — azt t. i. hogy csak történetesen esnek azon ditsért öszveillések. Mert az első 's második esetben egy képtelen ugrás , hogy akár ama kitsiny szabja magát olly nagyokhoz ; akár megfordítva ; a' har-

madikban még nagyobb a' képtelenség — az t. i. hogy olly czél arányosan és még is vaktában menjen véghez, még pedig állandóul 's folytában az a' gyönyörű harmonia.

Következésképp' a' természet nem teheti azt, a' mit teszen; mert egy olly mesterséges halhatatlanság csuda az ő dolgaiban, nem is az ő sphaerájába való fogás ez, inert annak módját egy természet feletti erőnek közbejárása nélkül lehetetlen magyarázni.

b) Ez még szembetünőbb az állatokból. Ezeknek kívánsága, élete, halála nyilván mutatja a' természetnek — ha ő termeszt az állatokat, — végtelenkedésre törekedő rugóját. Az állat örökké szeretne élni. Soha sints életében az az időpont, mellyben halált válaljon — kivévén az anyát, mikor magzatja élete' veszedelmében forog. És ez a' kivétel még jobban erősíti az állitást; mert az által a' természet az élet' szakadatlanságát tárgyozza előre nézve, hogy t. i. az anya' ösztöne által kémélje meg azt az individuumot, melly ez utánra képesebb fentartani az életet. Azért a' magzat által a' természet jobban szeretteti a' magzatját (az anya unokáját), hogy sem szüleit; hogy így előre felé nyomuljon az életnek örökké fentartása eránt való intézet. És mikor ezt cselekszi a' természet: akkor ő maga véges voltának határja felett néz, akkor örökösseget tárgyaz az élet' processusával. Hogy teheti ő ezt maga — ezt a' végtetlent, mikor ő az időre nézve is véges tehetségű? képtelenség.

Illyenekre vetemedik ő akkor is, mikor az élni való test alkotódik — valamint mikor széllel bonlik is. Az első esetben egy csuda constructióhoz fog, melly nem az ő fakja, p. o. a' nagy világban széllel lévő elementumoknak egy katasztrófájába bészárkozott létek mellett olly szerkeztetést

vakon vitet véghez, melly szerént az abból kelendő eleven termény' tagjai készen jönnek ki mint valami csuda-műhelyből, tökéletesen hozzá alkalmaztatva a' nagy világ' cursusához, melly szerént élnie kell — lábai a' tengerben való úszásra; szárnyai a' levegőben való repülésre. A' kiska az uszást mindjárt első nap megpróbálja, és mutatja, hogy ő a' nagy világra való — tud úszni, tud járni. Hogyan sül el ez a' természetnek vaktában?

A' második esetben ez a' remek míve a' természetnek el hal — széllel bomlik a' ki mesterelt szép darab — de csak egy kevés időre, mert az ő részei most élő állatoknak, vagy plántáknak, mellyekből az állatok élőködnek, eledelül szolgálván, ki se veszhetvén a' világból, ezekben egy új életre megtestesülnek, és így idő szakaszokra támodnak fel halottaikból, csak hogy többire más féle alakokban. Ebből hát nyilván való az az elrendelés a' természetben, hogy ennek köz járásánál fogva minden a' mi először cél vala: cél alá eszközzé válik, s más célra fordittatik, míg ez az új cél is megint arra jut; és így tovább vég nélkül.

E' szerént a' természetben minden ótska megújul, a' meghólt feléled, az ideig való örökösül és úgy tüneménykedik a' világ' forgó kerekén, mint az üstökös csillag, melly ha egyszer elenyészett a' láthatárból: idővel megint elő áll maga fényében, — ha 500 év mulva is. Ki nem látja itt a' véghetetlen időre való kinézéseket, — a' lehetőség felett való próbát, a' halhatatlanságot, melly új kérdés a' természetben?

c) Az E m b e r még többet mutat ez érdeemben. Es ha a' természet' productuma az ember: ebben főképen megvalósodik, hogy tehát a' természet többet teszen, mint tehet.

Ugyan is az ember nem csak az hogy sokféle végtelenséget gondol ki eszével, u. m. végtelen tért, végtelen időt, végtelen hatalmat, életet 's a' t. 's ezeket egybe veti a' végesekkel, vagy ezeket amazokkal; hanem egyszer'smind egy véghetetlen 's fő tökéletességű (Absolutum) valót gondolván ki magának mustrául: e' szerént vég nélkül tökéletesedni igyekszik — tökéletesedni cselekedetében, sorsában, életében, — hogy ezek' egyikének se légyen valaha határja. Innen kérékedett osztán nála a' végnélkül való boldogságnak szívét, eszét bajoló ideálja, mellyre ő szinte rá tart 's képzei magának.

E' szerént intézvén dolgait lelke' kifejtődése közben az a' halhatatlan vágy fejlík ki benne, hogy ő mindent tudjon, mindent tehesen, mindennel bírjon, mindég éljen — határ nélkül. Ez a' minden és minden együtt véve saját tárgya az ő nagy lelkének; és tehetsége melly ezt üzi, okosság (Vernunft); melly szerént osztán ha cselekszik az ember: a' jön ki resultatumban, hogy tehát az ember természet ellen vagy felett cselekszik — mint p. o. mikor pardont ád az ellenségnek; vagy mikor becsületért halálra szánja életét; a' mi hallatlan az egész természet' országában.

Már most azt kérdelem én: eredetére nézve honnan való tehát az okosság? természettől? úgy de természet ellen és felett való cselekedeteket vitet véghez az emberrel, és ha természettől van az arra vezető irány (directio): úgy a' természet embert alkotván maga felett nézett — magánál feljebb valót producálni törekedett — ő véges: tehát végetlent. Imé itten nyilván van a' természet' vetemedése az ember' személyében! ha pedig az az irány magától az embertől van: úgy több az okozott, mint maga az ok; a' természet

nagyobbat szült, sem hogy szülhetett. Mind a' két esetben a' végnélkül való irányok, készültek, hozzáfogások nyilván valók, és az, hogy a' természet nem bir annyival, mint a' mennyit csinál. Réptelenség.

B) Nagy Fogásokban,

Ezt két tekintet szerént vettem elő:

Először a' mint a' természet munkája az élők' alkotásában itt a' földön alsó gradusokban kezdve felfelé indul és léptsönként magasztalja magát munkájiban, mig nem határozódik a' legfelsőbbnél — annál, a' mi már szomszéd határos a' véghetetlennel, melly után törekedik 's következésképp' ez úttal is mutatja, mi az ő aránya t. i. szülni egy végetlent; a' mi képtelenség.

Nevezetesen pedig, ezen grádusokat emígy jelelem ki.

A' plántákkal még úgy bánik a' természet mint anya a' csecsemőjével, kinek mindent oda helybe kell szolgálni, hogy élhessen, mint-hogy magától nem mozoghat. Ugyan azért köz magazinból tartja a' plántákat — a' környülményeket is hozzájok alkalmaztatván. Már az állat magától mozogható lévén kevesebb segédet kap a' természettől, születeti az állatot maga fegyverével, ad neki ruházatot, meghatározza helyzetét és fentartására való élésházául kijegyzi neki a' plánták' országát. Egyébberánt az állattól megkivánja a' természet, hogy ő maga is dolgozzék élete fentartására — tehetségében állván neki alkalmazhatni magát a' környülményekhez. De már az embert nem születeti fegyverestül, ruhát sem ad neki, állását sem határozza, eledel' nemét sem; hanem szabadjára hágy néki járni 's tselekedni a' mint tetszik. Ő pedig két lábra magától állván fel elő áll a' természet' theatrumában mint szólót

játszó 's magától gondol ki ruhát magának, mellyel felöltözve bámultatja magát, minden áliattal, mint valamelly idegen országból valót. Osztán két kezével, a' helyett, hogy járna rajta, koholja a' mendörgéssel vetekedő ágyúit, mellyek' segédjével a' legerősebb állatokat is erdőre szalasztja, 's nékiek kereskedésekre éjjelt mutat ki, magának választ nappalt; eledellel pedig tetszésére él akár mellyik országból.

Továbbá plántáknál és állatoknál az élet szaporodása (a' nemzés) egy köz felvigyázás alatt megy véghez: a' természet sürgeti azt, mint a' létel' fő célját, hogy szüljön, a' ki született. De már az ember szégyenli azt a' cél — alávalónak tetszén néki, ha ő is szerszámja lenne a' természetnek, mint egy barom. Annakokáért ő maga lételének sokkal felségesebb cél't teszen fel — azt t. i. hogy ő törekedjék nem magát a' természethez, hanem megfordítva, a' természetet magához szabni, magát pedig egy fő tökéleteshez. Imé a' különös gradus, és fordítás!

Ezen gradusból feljebb nézhetünk; mert innen látni merre felé intéztetik a' természet lépése; arra t. i. hogy mennél tovább, annál finomabb nemű lények következzenek már az ember után. És tehát, ha az ember, a' ki eledelére nézve még földi termésekre, és ezen egy lak helyéhez képest való cselekvés' módjához kötve van, — itt még is annyira függetlenitetik a' természet által sürgettetni szokot cselekedetektől, hogy characterében egy jeles fordítást tehessen és azt merje kívánni, hogy a' természet ő hozzája szabja magát: a' feljebb való grádusok abban állanak, hogy a' külső eszközöktől még függetlenebb 's magától még tehetősebb valók léptsönként következzenek hová tovább, annál inkább — meddig? egész a' magától kezdőig — a' mindenektől függetlenülig.

Ha igaz az, hogy a' föld nagyon csekély világ a' naphoz képest — 14 száz ezerszer kisebb; a' felsőbb rendbéli napokhoz képest pedig tán annyi sem, mennyi egy fővény a' kárpátus hegyekhez képest: hogy ne lett volna nékem jussom következtetni, hogy a' természet a' kisebb fogásúakban megkezdetteket folytatja a' nagyobbakban már nagyobb léptsők' rangja szerént — és tehát ott annál inkább közeledik 's irányba veszi azt, a' mi véghetetlen? ha tehát egy embernek természetése is feljebb néz a' természet erejénél: hogy ne egy nagyobb rangú lénynek? úgy de ha nints Isten: maga a' természet viszi mind ezeket véghez — azt, a' mi ön erejétől nem telhetik. Képtelen ez! mert több a' tétel, sem a' tehetség.

Másodszor a' mint az egész világ' alkotmánya bizonyos rendtartások mellett egy költsönös összefüggésben áll és állandósodik.

Az egész nagy világ' temérdekségének egy olyan rendben való megmaradandhatóságát, a' millyenben azt lenni a' tüneményeknek a' nagy világból ide mi hozzánk lehető resultumaiból látjuk, tárgyba vévén legelőször is tűzre fordítám a' figyelmet, minthogy ennek munkája a' melegítés' és világolás' jelenségeiben az egész világon a' legszembeűnőbb. A' tűz emésztő 's minden összeköttetésnek rontására járó erővel bírván, széllal bontaná az egybefoglaltakat, ha együvé gyűlné, és így zavart hozna az egészben, ha tsak egy bizonyos rendtartás által nem egy olly mértéklet alatt tartatnék szüntelenül, mellynél fogva mindenütt egyaránlal' törvénye szerént oszoljon el a' világon, és a' szerént dolgozzék is. Ezt pedig az által történni mutatám, hogy a' tűz folyadékja áerrel felelegyítve lévén mindenütt ennek vezérlése után 's ezzel együtt egy örökös keringőt (circulációt) jár a' világ alkotmányában,

mint az állati testben a' vér az ereken keresztül; a' kerengülést pedig az által eszközöltetni, hogy az égi testek a' mi földünkkel együtt mind' rendre 's örökké mozognak, futnak pályájokban, forognak tengelyek körül, és így az atmosphaeráknak is, mellyekben aer és tűz leveg, okot szolgálván a' szüntelen mozgásra, azt mivelik, hogy a' tűz mindég széllal veretve, regulában tartassék és egyarántat' törvénye szerént járjon az egészben; a' mikor osztán így járván üdvességes befolyással szolgál minden élő valónak élete' fentartására. Minthogy pedig nem tsak a' nagy égi testek, hanem a' legkisebb pondró is mozog 's ezen mozgásánál fogva életét tartván fent, de egy úttal a' tűz ellen ő is emigy dolgozván: kitetszik, hogy itt mindenik maga tehetsége szerént készül jót állani mindnyájokért.

Igy organizálva lévén a' világ' részei az egésznek fenlétele eránt, így elkészítve az egész a' részei fentartás végett: ki nem látja, hogy tehát ez illy rendtartás által egy örökké való megmaradandóság tárgyoztatik? és ha ezt a' természet maga cselekszi, honnan van ez ez ő planuma? honnan bir ő ezekre kiterjedni? mert így időre nézve ő véghetlent veszen tárgyba és hozzá is fog. A' mi itt is képtelen: mert itt is több a' tétel, mint a' tehetség.

Mind ezek után befejezőleg sürgettem a' honnét való többet a' tételben, mint a' tehetségben, és summáson hozám ki a' resultatumut — ezen szavakkal:

A' világ mindenestül véges erejű; minden tehetségei akár egyenként, akár öszveséggel határosok; és még is ő általok semmi határt nem esmerő irányok, törekedések, intézetek tételnek; és még is általok folytatik egy véghetetlen munka, és csuda készület, melly közben ideig valók örö-

ködnek, változandók állandókká, halandók halhatatlanokká válnak; véges létűek végtelenkednek; iszonyú nagyok szolgálnak kitsinyeknek; kitsinyek a' végnélküli haladásban tudják tartani magokat a' legnagyobbokkal 's a' t. Mi ez? a' mennyi a' fogás: annyi a' képtelenség; mert mindenütt a' munka felülhaladja az erőt; mindenütt a' természet nem teheti ezeget; és még is csak ő teszi. Itt ugyan lehetetlen csak gondolni is másként józanon, ha nem gondolod oda egy vég nélkül való hatalomnak a' természet véges erejéhez 's munkájához hol teremtés hol igazgatásképen való hozzá járulását, mellynél fogva azon magoktól csak bizonyos határig tehetős erők meghatalmaztatván, vezéreltetvén lelkesítettessenek, hathatósokdjanak, 's merjék munkába venni még a' tulajdon tehetségek felett valókat is.

Ugy, de a' véges erők nem lehetnek közösülésben a' véghetetlennel, mert nem áthatják ki véle a' proportiót; e' nélkül pedig a' világ' alkotmányának felálitása, vagy a' természet cursusa lehetetlen. Itten kéntelen az ember úgy gondolkozni, hogy tehát az a' véghetetlen hatalom nem egész erejéből hat a' világon lévő véges erőkbe, hanem magától mérsékelhetvén akármiféle tárgyra való befolyását, mindenikkel bánik annak tehetségéhez képest hol nagyobb, hol kisebb hatósággal, hogy akár nagyok, akár kitsinyek felvehessék az ő intézetét magok voltokhoz illő módon. Egy ilyen hatalom pedig nem más lehet, hanem egy értelmes, szabadkényű, és tehát lelki hatalom; lélek hát, és minthogy mindenikkel bánhatik, mindenható lélek az a' hatalom. Es épen ezt nevezzük Istennek. Van hát Isten 's a' t.

Ezekből könnyű volt osztán Isten' tulajdonjait is deducalni, u. m. gondviselését, böltseségét, jóságát, igazságát, teremtői létét 's a' t.

2) A' második argumentumom, a' mint mon-
dám, F. M. O. Minervában jöve ki. De nem
azon czélból, hogy én Isten' lételeének megmuta-
tása kedvéért irjak theoriát, mert én ottan a' vi-
lág' alkotmányáról értekezem physical felfogások-
ban; hanem a' systema végén teszek osztán egy
kinézést Isten' létele eránt, próbára. És én ezt a'
próbát jónak tartom — a' Kántik előtt is meg-
álthatónak. Ezt az ottan lerajzolt systemám' szövet-
jéből kikell vennem és itten köz érthetőségre vál-
toztatnom.

Uj theoriámnak, mellyet az egész látható vi-
lág' alkotmányáról írtam, következésében az a'
resultatum jött ki, hogy tehát a' világ (Univer-
sum) a' legnagyobb fogásokban is, részeire, mas-
szájára, rendére nézve mindenestül valódiképen
szaporodik, 's tökéletesedik — olly ér-
telemben t. i. hogy új mellék-világok, új csillagok,
új napi systemák, országok, rendek idővel terem-
nek és tökéletesednek; valaminthogy termettek 's
tökéletesedtek eddig is, még pedig természetesen,
oz ottan kijelelt utmutatás szerént.

Ezen feladás' következésében nagyon könnyű
következtetni Isten' lételét — e'képen:

Ha szaporodik és tökéletesedik a' világ: kér-
dés: lesz-e valaha vége ezen processus-
nak, vagy soha sem? ha lesz' vége: úgy
most a' világ vagy kifejtődése' vagy tökéletesé-
dése' szakasszát futja; következőleg kezdett is va-
laha ehez; és így nem öröktől fogva van.

De ha kezdett: úgy egy egész rendnek (syste-
mának) egyszerre kellett lenni készen, egyszerre
teremnie — ha kisebbnek is, ha nem is olyan-
nak, mint a' millyenné kifejtődése után most lett,
de csak rendnek; mert e' nélkül lehetetlen vala
a' többi kifejtődés. (Éz a' systemában mutatik tör-
sökösön) úgy de egy egész rend csak teremtés ál-
tal áthatott fel készen. És ez egy.

Ha soha sem lesz vége a' processusnak: úgy kezdete sem vólt, hanem öröktől fogva folytatik, és örökké is fog. Már pedig erre materia nem jut; mert a' világ szaporodik, és az ő egésze egy valódi organismus, a' minek hát nem véghetetlen a' masszája. Honnan tehát az örökké tartó szaporodásra való materia? honnan a' végnélküli kifejtődhetés? megint szükséges a' teremtés, hogy materiát adjon a' semmiből. És ez a' második.

Itt az Isten! és pedig mint Teremtő — az első esetben a' világ' formájára, a' másodikban materiájára nézve.

Megállapítva lévén a' felsőbb állítás — az t. i. hogy a' világ szaporodik 's tökéletesedik: ez az utóbbi czáfolhatatlan igazsággal reá következik az Isten' lételére. Mutassa nékem valaki, hogy én itten igasságtalanúl következtetem, és nevezetesen azt, hogy plus in consequentia, quam in praemissis, az az: hogy ezekből még se következik az Isten' mindenhatósága, véghetetlen böltsessége 's a' t. — A' felsőbb állítás eránt pedig olvassa a' Minervában mondottakat p. 1897—1905, — és keljen ki ellenek, ha kedve tart — a' physico-astronomicumok ellen.

De nálunk az a' menykötség, hogy nem is olvassák az embert; (a' mellett hogy nem fizetik) és így ha vólna is valami ösztöne: mély csendességben elalszik!

Dóhovits Basilius

3.

J*. A' Magyar és Török Birodalom' terjedése Európában Mátyás Király' ideje alatt.

Hazánknak századok folyta szerint kidolgozandó Geographiáját még Tudósaink közre nem bocsátották; igyekeztek ugyan némelleyek részenként, de meg kell vallanunk nem épen szerentsésen legrégiebb állapotjának, és még a' Mesés Történetek korában vólt létének, előadásában, mint Otrokotsi — Gebhardi — Engel; — mások a' Római Birodalom alatt benne virágozott Nemzetek és Városokat név szerint előszámlálni, helyheztetéseket meghatározni kívánták, mint Fröhlich Dávid, Szentiványi Márton, Szörényi, Zerdahelyi, Timon, Severini, Szklenár, Katona, Schönvisner's a' t. — de Magyar országnak azolta, kogy kebelében nem csak állati, de emberi lakosokat fogadott, évek és századok szerint folyton változó állapotját mind eddig hijjába ohajtottuk.

Ha tehát nem minden tudós Olvasónak, annak még is ki Hazájának Történeti Geographiáját valaha kidolgozni kívánja, méltán tetzésére lésszen a' XV-dik Században legjelesebb, legböltsebb és legtudósabb Egyházi Fejedelemnek t. i. II. Pius Pápanak, ki nemzetsége szerint Piccolomini Aeneas Sylviusnak hivattatott és Hazánkban is ugymint III-dik Fridrich Tsászár Titoknokja's követje többször megjelent, következésképen amit irt, annak szemmel látó tanuja volt, Geographiai előadása: hogy ennek tanúságával a' Történeti valóság is, mellynek az időt és helyet szükségképen meg kell határozni, kívánt töké-

lelességet nyerjen; ugyan azért a' XV-dik Századbeli Magyar Geographiának illy jeles töredéke ezen Gyűjteményben, mint minden Tudományoknak készülete' Tárházában illökép azon alkalom tekintetéből előadatik, hogy így egyéb Geographiai Maradványok is közöltetvén, kétség nélkül a' Történeti Geographiának tökéletes előadását közelébb reménylhetnünk lehessen, mellynek a-zomba még is a' Geographusokon felül, az Oklevelek és Diplomák leghitelesebb kútfejeik, annyira, hogy amazoknak tanúságok csak ott hiteles, hol emezek az időnek mostohasága által megemésztetvén, fogyatkoznak.

Magával a' Keresztény vallás Szentséges Székére emeltetett szerzőnek ditső személyével Olvasómat illökép' megesmértetni nints szándékom, hanem csak azon Tudós Munkájával 's annak ritka kiadásaival mellyekkel bírok, és a' mellyekből az ide iktatott esméretek által irám.

Hibázna az bizonyosan, ki Aeneas Sylvius Cosmographiáját és abba iktatott Magyar és Török Birodalom leírását, az ő 1470. esztendőben illy czimmal kiadott könyvében: „De situ et Origine Ruthenorum — Livonia ejusque Ortu et situ — De Bello Turcorum et Hungarorum — De Origine et Progressu Heraldorum s. l. ct a. 4. d rétbén (1470 Coloniae, p. Arnold. Theerhoern) keresné; mert ebben a' kiadásban a' tölem közlött Munka épen nem találtatik. De sem Brünette Túdós Lexiconjában Manuel du Libraire, sem pedig Bouginé Handbuch d. allgemeinen Litterärgeschichte, sem a' legujabb Ebert Lexiconjába kezemnél levő kiadásnál idősbbet nem találtam. Meltán tehát ezt, mint a' Túdós világ előtt elrejtettet előbb megismértetem, Ennek czimje így adatik elő:

„Introductio in Ptolemaei Cosmographiam — Epitoma Europae Aeneae Sylvii — Situs et distinctio totius Asiae, ex Asia Pii II — Particularis Minoris Asiae Descriptio, ex Asia ejusdem Pii — Syriae Descriptio ex Isidoro — Afrika ex Paulo Orosio — Terrae Sanctae et Urbis Hyerusalem Fr. Anselmi Ord. Minor. Cracoviae p. Hieronymum Victorem 1519 4-d rétb. Dedicatum per Joannem de Stubnicza Joanni Epp. Posnaniensi — Crosnensis Pálnak (későbbben Perényi Péter Szöllösön Ugocsában fundált Oskolája Igazgatójának) Alagyás Versei a' Könyvhomlokán olvastatnak, ezen Munkának 16-dik Levelén találatik Hazánknak alább beiktatott leírása.

Igaz ugyan, hogy Aeneas Sylvius Geographiai Munkái; a' köz Munkáinak (Opera) kiadásaiban Basileában 1551—1561 és legjobban 1571 in folio, — azután Helmstadtban 1699 4.d. rétb. előjőnek; — Sőt már illyen czim alatt: „Cosmographiae Libri II. Liber I de Asia, és Lib. II: de Europa Párisban 1534. 8-ad rétb. kinyomtatottak; de ezek az enyimmél nem csak sokkal későbbiek, hanem még az előadásokban is meg nem egyeznek: — azért a' Régiségnek hitelesebb tekintet tulajdonítván, a' felséges Egyházi Fejedelem saját szavait, jeles kiadásom szerint ide iktatom:

„Ungariam nonnulli Pannoniam vocant, tanquam Hungari Pannoniorum loco successerint — verum neque Ungaria Pannoniae terminos implet, neque Pannonia tam lata olim fuit quam nostra aetate Hungaria. Intra Danubium enim et Alpes, qui Italiam et Adriaticum respiciunt mare Pannonia continebatur — Ab Occasu Noricum, Oenumque Amnem — Ab Ortu Mysos et Triballos, ac flumen Savum contingens — intra quos limites nunc Austriae magna portio clauditur. — Quin Styria quoque

„que iisdem terminis continetur, Valeria quon-
„dam appellata.

„Ungaria vero, quamvis inferiorem Pan-
„noniam a fluvio Leytha usque Savum com-
„plexa est; Danubium tamen in Orientem et Se-
„ptentrionem transgressa, ad Polonos usque pro-
„tenditur, et quae quondam Arva tenuere Ge-
„pidae, Dacique, possidet. —

„Imperium attamen Gentis Hunga-
„rae multo latius est, quam Hungaria
„— Nam et Dalmatae quos Schlavos; et Il-
„lyrii quos Bosnenses; Triballi, quos Ser-
„vios; — Mysii, quos Rascianos appellant; et
„Getae quos partim Valachos, partim Transyl-
„vanos nominant, Hungarorum Imperium subie-
„runt, — tametsi nonnulli aevo hoc nostro Tur-
„corum armis jam victi defecerunt.

„Hanc Provinciam, quatenus circa (cis) I-
„strum extenditur sub Octaviano Caesare Romani
„primum obtinere, Bathone Pannoniorum Rege
„subacto, et Amantinis inter Oravum et Sa-
„vum prostratis.

„Daciam vero trans Danubium, quae nunc
„Hungariae portio est, Trajanus edomuit et
„in solo barbarico Provinciam Romanam fecit—
„quae amissa sub Gallieno, per Aurelia-
„num recuperata est. — Post Romanos aliquan-
„do Hunni Sythica Gens, — aliquando Gothi
„ex insulis Balthei Maris Populi, — deinde Lon-
„gobardi ex Germania profecti, Pannoniam
„occupavere.

„Postremo Hungarorum Natio ex ulti-
„mis Scythanum finibus inundavit, qui usque ad
„hanc diem regno potius, et ultra citraque Istrum
„late dominatur. —

„Exstat adhuc non longe ab Ortu Tanais
„altera Hungaria, nostrae hujus, de qua sermo

„est, mater: lingua et moribus paene similis,
„quamvis nostra civilior est Christi cultix, illa
„ritu barbarico vivens servit idolis.

„Sepusium est pars Hungariae, quae trans
„Danubium in Septemtrionem usque ad Polonos
„et Moravos porrigitur, ubi olim Gepidae con-
„sedere.

„Transylvana Regio ultra Danubium sita
„quam Daci quondam incolere, feroces populi
„et multis Ramanorum cladibus insignes. — Hanc
„nostra aetate tres incolunt Gentes: Teutones Si-
„culi et Valachi. Teutones e Saxonia Orig-
„nem habent, viri fortes et bello exercitati, a
„septem civitatibus, quas inhabitant, Siebenbur-
„genses patrio sermone appellati. Sicuti Hun-
„garorum vetustissimi creduntur, primi omnium,
„qui ex Ungaria Veteri in hanc Provinciam vene-
„runt — eam ob causam, quamvis agros suis
„colunt manibus, ac rure viventes greges peco-
„rum pascunt, Nobiles tamen appellantur; et
„occurrentes invicem alter alterum Genero-
„sum Dominum salutant, nec tributa pendunt,
„nisi quo anno Rex Hungariae coronatur; tunc
„enim quot sunt Patres familias, tot boves Regi
„tradunt quorum numerum supra sexaginta millia
„esse ferunt. Jussi vero in bellum prodire, nisi
„pareant, capitali poena plectuntur, bona fisco
„applicantur. — Valachi genus Italicum sunt,
„quemadmodum paulo post referemus. Paucos ta-
„men apud Transylvanos invenias viros, Ungari-
„cae Linguae nescios.

„Valachia ulterior (Alba et Nigra sive
„Moldavia et Valachia) lata Regio est a Tran-
„silvanis incipiens, usque in Euxinum pro-
„tensa Pelagus. — Plana fere tota, sed aqua-
„rum indiga. Hujus meridiem Ister fluvius exci-
„pit, — Septemtrionem Roxani occupant, quos

„nostra aetas Ruthenos appellat — et versus
„fluvium Thyram Nomades Scytharum genus,
„quos Tataros hodie vocitamus.

„Hanc terram incoluere quondam Getae,
„qui et Darium Hisdaspis filium turpi fuga re-
„pulerunt et Hysmachum Regem vivum in pote-
„statem pertraxerunt et Traciam pluribus cladi-
„bus affecerunt. Postremum Romanis armis sub-
„acti ac deleti sunt, et Colonia Romanorum quae
„Dacos coërceret, eo deducta Duce quodam Flac-
„co, a quo Flaccia nuncupata. Ex inde longo
„temporis tactu, corrupto ut fit vocabulo Vla-
„chia dicta, et pro Flacciis Valachi appella-
„ti, sermo adhuc Genti Romanus est, quamvis
„magna ex parte mutatus, — nunc jam pars tan-
„tum Valachorum Ungaris, pars Turcorum im-
„perio paret.

„Thracia post Valachos et Hungaros am-
„plissima Provincia — cujus Septemtrionem
„Hister claudit — Orientem Euxinum Pelagus
„— Meridiem Aegeum mare et Strymon flu-
„vius, simulque Macedonicus Ager — Occiden-
„tis oram tum Poenoniae montes, tum Pannonia
„et Savus excipit amnis. — Hujus Provinciae
„Metropolim Byzantium, nostra aetate occupant
„spurcissimi homines Thurci, quos plures aeta-
„tis nostrae nomine Theur erorum erronee appel-
„lant. — Thurcorum Gens Scythica et Barbara
„est, de cujus Origine quamvis propositum egre-
„di videtur, dicere tamen haud alienum existimo,
„quando quidem sub aevo nostro hoc genus ho-
„minum jam Asiam Graeciamque tenens, Lati-
„num Christianumque nomen late perterreat.

„Turci, ut Aethicus tradit — ad Septem-
„trionalem Oceanum sedes Patrias habuere, Gens
„truculenta et ignominiosa — diem festum nul-
„lum colit, nisi mense Augusto Saturnalia. —

„Haec Gens teste Ottone (Episcopo Frisingensi)
„Historico, Imperatoris Friderici Patruo — re-
„gnante apud Francos Pipino Caspiis portis eg-
„gressa cum Varibus, quos Hungaros no-
„stra vocat aetas, feroci pugna multis utrobique
„desideratis confligit — Euxinum Pontum, Cappa-
„dociamque transgressa ad reliquas inde finitimas
gentes delapsa — — more latronum occupatis
quibusdam montibus et claustris oportunitis, un-
de irruptiones facere possit, adeo emersit — —
ut procedenti tempore non solum modo Pon-
tum, et Cappadociam verum Galatiam
Bythiniam, Bamptoniam, Pisidiam,
utramque Phrygiam, Cylices, Cares, et
eam Asiam, quae Minor vocatur, ad oras us-
que Jonii littoris et Graeci Maris occupaverit.
Deinde duobus de Graecorum imperio disce-
ptantibus, ab altero qui superari timebat, in
auxilium accersitus Amurathes Turcorum Prin-
ceps in Graeciam primus transivit, ubi consulto
bellum protrahens, postquam ambos — — ener-
vatos animadvertit, arma in illos sine ullo dis-
crimine convertit — — atque Callopoli et caeteris
ad Hellespontum situs urbibus occupatis, magnam
Thraciae partem nullis ferme obsistere auden-
tibus ditioni suae subiecit. — Bajazetes pro-
speros fortunae adeptus afflatus, usque adeo no-
velli Regni fines extulit, ut Thraciam fere univer-
sam, excepta Constantinopoli ac Pera
Thessaliam Macedoniam, Phocidem,
Boeotiam, Atticam majore ex parte occu-
paverit, Mysos dein, Illyrios, Tribal-
los (Istri accolae) crebris incursionibus infirma-
verit — — Machometes ejus successor Vala-
chis fortissimis et bellicosissimis nationibus trans
(supra) Danubium, ut ante diximus, late domi-
nantibus bello attritis, tributa gravia imperavit,

—quo mortuo Amurates filius ejus, Thessalonicam illustrem Graecorum urbem vi captam diripuit, eaque victoria auctus Epirum atque Actoleam non obscuras Provincias Regno suo adjecit, atque — animum Convertit Constantinopolim, ut eam sibi subigere posset, neque enim ad suam gloriam pertinere arbitrabatur urbem in medio Turcorum sitam esse, quae suo imperio non pararet, tantoque majus illa possessa nomini suo decus accedere, si ipse eam expugnaret urbem, quanto Progenitores sui idem conati turpius a' caeptis destitissent, votique compos factus est, — nam cum maximo dedecore ac Reipublicae Christianae detrimento, — capta etiam est ab eo Constantinopolis Anno 1452 — — 's a' t.

Jóllehet azomban a' Felsőges szerző mind Hazánk' akkori állapotját szemmel látta, mind pedig len a' Török Birodalom' terjedésének évkori Tanubizonysága volt, — mert 1405 esztendőben születvén, szinte 1464 esztendeig és azon idő közben élt, mellyben Mahomet' Népének dühös özöne az egész kereszténységet reménytelenül elboritá, szükségesen megkivánnák mégis nevezett két tárgyban előadott állításai mind a' bővebb világositást, mind pedig nyilvánosságos tévelyedéseinek igazítását is; melly fogyatkozást önként a' szerző is Prologusának utolsó szavaiban: „Nos enim ea quae „ab aliis accepimus seu veteribus seu novis auctoribus, ita incorrupta referimus” — maga is egyenes szívvvel jelenti, és azért ezeknek csak azonképen, ammint vette, elfogadását ajánlja.

En a' Munkának, melly bár rövid — de sok történeti állításokkal terhes, és azért mind nagyobb tudományi készületet, mind pedig tartósabb fáradságot kíván, szükséges észrevételekkel leendő felvilágosításában nem ereszkedvén, azt

más Tudós Hazafiakra bizom, meg elégedvén az-
zal, hogy a' Felsőleges Szerzőnek és a' Keresztény-
ség' fő Papjának tanúbizonysága szerint a' Magyar
Koronának a' XV-dik Században volt széles Biro-
dalma közönségesen elismértetett.

J**.

4.

Tudósítások a' Külföldről.

(Folytatás.)

Köthen Augusztus 7-ikén 1825.

A' tudományok' nyájas lakhelyét Hálát, hol
annyi sok jeles embereknek szíves fogadások, 's
társalkodások kellemetesítette mulatásomat, saj-
nálva hagyám el. Köthen voná most magára fi-
gyelmemet, hová negyed napja hóggy érkeztem,
's mellyet az új orvosi iskola' fejének, a' hires Dr.
H a h n e m a n n a k, itt lakása. nevezetesít.

Hálából a' Magdeburgi országúton kell ki-
jönni, de a' mellyről csak hamar csinálatlan roz-
útra tért le, egy lovas kocsisom, 's balra hagy-
ván Giebichenstein-nak széptekintetű omladékait
Petersbergnek hajtott, melly egy kis hegyen fekvő
falu; mellette balra még magasabban vagynak
egy régi várnak falai néhány házakkal. Ezen par-
ton túl, messzire terjedő lapály nyilik fel az ember
előtt. Innen Drehlitz, Cösseln, Görtzig, Reins-
dorf, és Maasdorf nevű falukon keresztül, épen
délbe, és így négy óra alatt érkeztem, a' mesz-
séről keveset látszó Köthenbe, még jókor, mivel
a' hátunk megül felemelkedett terhes felhőköl,
azonnal nagy zápor kezdé esni. Itt a' Prinz von

Preussen nevű csinos vendégfogadóban vagyok szálva.

Délután azonnal Köthennek legnagyobb nevezetességét, Doctor Hahnemannt óhajtám látni. Egy középszer nagyságú, emeletes szögletházat mutattak, mint tulajdon lakhelyét. Az útszára nyíló ajtónál csengetni kelle. Leánya nyitotta fel, 's nyájasan fogadván, egy bal kézre nyíló szobában utasíta, 's bejelente atyjának. A' kis szobában egy kanapén 's néhány apró mobiliákon kívül, egy kis almáriomban könyvek voltak. Nem sokáig kelle várnom, 's egy kis termetű, sovány testű, magas homlokú, kopasz előfejű, halványas de egészséges színű tiszteletre méltó ősz ember, köröskörül felgöndörödött ezüst hajjal, slafrokba 's hálósapkába, bélépe, 's nyájas képpel és a' legnagyobb szivességgel fogada. Báró Brunnownak, 's Kir. Tan. Weigelnek, előre tett ajánlásaik Dresdából, már nevet tudatták vele. Tárgya beszélgetésünknek azonnal az orvosi tudománynak jelenvaló állapotja leve. Kiváncsisan függöttek szemeim a' híres öregnek képén 's ajkain, midőn az általa felfedezett új gyógyításmódját fejtegette, 's az orvosi-tudományban eleitőlfogva kétkedő lelkem, melly az előítéletek, 's régiség szentelte vélemények' bilincseit régóta lerázta, éledett, midőn egyszer valahára a' minden fellengő theoriáktól idegen, 's tiszta tapasztalásnak szerény tanításait hallá. Mikülömbőség ezen egyszerű, 's természetes előadás, és a' nyavalyákról czifra és elmés theoriákat koholó, a' betegségeknek lefolyásokat önn kények szerint magyarázó, a' theoriáknak szövevényes rejtekeiben mindég menedéket találó, 's önn magokat sem értő Professoroknak tanításaik közt! Öt óra, mint egy pillantat, olly hamar elmúla, ezen első együttlétel alatt, melly álhatatos ellhátározást eszközle jövendőbeli orvosi pályámnak.

Megvallom, hogy valamint már többször, úgy itt sem felelt meg a' valóságos kép, a' képzetet által formált képnek, de a' minek fő oka itt a' volt, mivel Hahnemann az emberekkel való feszült relációjánál fogva, mellyet az általa felfedezett 's minden eddig divatban lévő nézetekkel ellenkező tudomány ökoza, ritkán mutathatá magát írásaiban, valóságos képében. Azomban azon egyszerű való, azon mosolygó nyájas kép, mellyen az egész emberiséggel tett, elláthatatlan következésű jónak mennyei nyugalma ömlék el; azon minden fennlátástól 's kérkedékenységtől távollévő beszéd, mellyel olly sok más silány érdemű Reformátorok telljesek, azonnal érezteték velem, mi háládatlanok az emberek, legnagyobb jóltévőik eránt, 's mint igyekeznek azt nem fénybe deríteni, érdemök szerint, hanem homályba temetni. Engemet a' nagy embernek egész valója azonnal magához vonzza, 's örültem hogy ötet illyennek találtam.

Ma búcsuzó látogatásomat tetém Hahnemannnál. Mi nagy lélek, mi nagy szív tündöklök neki ki minden szavából! Mi távolság ő közte 's ellenségei közt! Láttatám vele Sprengel' most kijött Prolusióját. (Prolusio de doctrina homoeopathica Halae 1825.) Sajnálva adá vissza mi tévedésekbe lehetnek olly emberek is mint Sprengel, 's nyugodtan beszéle felfedezéseinek történeteiről. Azomban önn maga megvallja, hogy míg ereiben a' vér frissebben csergedeze, néha indulatosan kikelt, a' megátalkodott ellenkezők ellen, de a' nélkül hogy valaha valakit személyesen megemlégett volna, kivévén Hufelandot, azt is bánja. Ez a' tűz 's indulatosság egyébaránt, csak az előtt meg nem engedhető, a' kit az emberiséget boldogító igazság nem interesszál, vagy a' kit az irigység 's ellenkezés' lelke vezérel. Látni mindennap

a' folyamatban lévő gyógyításmód' ezer hibáit, 's tapasztalni még is, hogy az egyenes szivből, 's a természetnek minden értelmi adományait ezen célra hiven használni kívánó igyekezetből eredő munkálkodás, nem csak az hogy figyelemre nem méltattatik, hanem minden közelebbi megvi'sgálás nélkül megvettetik 's kigúnyoltatik, nem kis feltétel; az emberi békességes-tűrés' megpróbálására. Tegye bár kiki magát hasonló helyheztetésben. Harmincz esztendőök óta munkálkodik Hahnemann, 's mi kevés figyelemre méltatták orvosársai! Több szép munkái, mellyekben az eddig szokásban lévő gyógyításmód eránt való kétségeit közli, sokszor nem tartattak méltóknak arra, hogy valamelly közönséges levélben megemlittessenek, 's mint haszontalan munkák, feledékenységre kárhoztattak. Az új gyógyítás módra nézve ez nem volt elég. Hahnemann' Organonja, mellyben annak úgy szólván theoriája foglaltatik, többek által említettik ugyan, de csak azért hogy az érdemekkel teljes tudós, mint hijában való ábrándozó, fellegvárakat építő, a' lehetlenségeket elhíttetni akaró, sőt az emberiség' kárára munkálkodó ember, résszerint kinevettessék, résszerint pedig le is mocskoltassék, 's örökös halgatásra kárhoztassék. De az ellenrész ezzel sem elégedett meg. Maga az Organon' szerzője is üldözés' tárgyává leve. Így kelle a' derék embernek, hanyatló idejében odahagyni régi lakhelyét Lipsziát, hogy a' kis Köthenbe bátorságban lehessen az ellenkezők' nyilaitól. Midőn illy jutalmat talál, az emberiség' hasznát egyenes lélekkel előmozdítani igyekező ember, kicsudálkoznék rajta, ha fáradhatatlan szorgalma és törekedése megcsökkenne, 's egyarányuságát elvesztené? Hahnemannt azomban, sem azon vidám és csendes lélek, melly az önnmagával való megelégedésnek, 's conscientia recte factorumnak gyümölcse, sem a'

szenyvedő emberiség' javára való álhatatos törekedés] el nem hagyta. Sokszor az igaz, hogy felfedezéseinek becsét, 's az ellenkezők' igazságtalanságokat keserű kifakadással érezteté, de az isteni művészség tökéletesítésére czélzó forró igyekezet, itt is mindég keresztül tündökle. Most ellenkezőiről, nem csak az hogy indulatosan nem beszél, hanem a' legnagyobb nyugalommal említi őket, 's legfeljebb szánja az indulatosokat. A' vele történt kedvetlenségek, 's méltatlanságok benne sem meglegedetlenséget, sem a' gondviselés ellen való zúgolódást nem gerjesztettek. Nem — sőt önn maga megvallja, hogy azok neki hasznára voltak, mivel azok őtet jobbá, szerényebbé, az igazság' nyomozásában fáradhatatlanabbá tették; 's valóban kettős tiszteletre indit a' szeretetre méltó öreg, midőn halhatatlan érdemei mellett is, olly szerény, olly magának keveset tulajdonító érzést tolmácsolnak szavai. Midőn felfedezéseiről van szó, legtöbbet tulajdonít az Isteni gondviselésnek, melly őtet azokra jönni segítette, 's melly azokat tökéletességre is fogja vinni. Innen valamint munkáiban, úgy tanítványainak 's legközelebb nekem is, az egyenes lelkűséget és az Isten' félelmét egész komolysággal tanácsolja, 's minden cselekedet' sinórmértékévé, a' lelkiesmeretre való halgatást teszi. Mind e' mellett is érzi és méltatja Hahnemann, de egész szerénységgel az általa az emberiségnek tett hasznót, a' nélkül hogy ezért valamelly nagy jutalomra, vagy megkülönböztetésre számot tartana. Nem kíván ő többet, mint annak elesmérését, hogy ő az emberiség' javára annyit tett, a' mennyit egy embertől kívánni lehet. Azomba nem lehet komoly részvétel nélkül látni, hogy egy illy nagy munkássági kört érdemlő, mély tudományú, 's széles tapasztalású orvos, egy illy kis városba van számkivetve mint Köthen,

midőn más érdemetlenek, kik az emberek' gyengeségeit hasznokra fordítani értik, 's a' vak szerencse' szárnyai alá jutni szerencsések, nagy tekintetbe 's fénybe helyheztetve élnek.

Hahnemann rendszerint nem szokta olvasni, az ellene tett kikeléseket, mivel azok úgy is csak a' héjján rágódnak a' dolognak, 's mivel rendszerint vagy indulatos és ennélfogva részrehajló, vagy pedig olly írók által irattatnak, kiknek kevés orvosi tapasztalásaik, 's ennélfogva nem competens, vagy ha tapasztalásaik vagynak is, semmi próbát a' gyalázott methodussal nem tesznek, 's ennélfogva igazságtalan birái a' dolognak. Innen ezen haszontalan, 's nagy részint tudatlanságból eredő ellenvetéseknek, 's indulatos kiömléseknek olvasásával csendes napjait háborgatni nem akarja. Azomba a' Németeknek egy igen olvasott levelekben, (Allgem. Anzeiger der Deutschen) mellyben több hasznos dolgok közt, a' Homoeopathia is elő fordul, ottan ottan megszóllal, 's az ebben előforduló ellenkezőknek néha felel is. Az orvoságok' megvi'sgálásában, mellybe olly halhatatlan érdemeket szerze magának Hahnemann már kevesebbet foglalatoskodik. A' sinlődő nyavalyák gyógyítása módjáról írt munkájával a) — melly minden munkáinak koronája lészen — bérekeszti írói pályáját.

Hahnemannak beszédje, 's előadása egyszerű, de erővel teljes. Úgy látszik hogy életének hátul-só részét kizárva az általa felnyitott új orvosi iskolának szentelte, 's a' régi iskolának úgy mondott felfedezései keveset interesszálják. Beszéd

a) Már megjelent ezen cím alatt: Die chronischen Krankheiten, ihre eigenthümliche Natur, und homeopathische Heilung. Dresden und Leipzig. 8-o 1828 Drey Bände.

közt mindég pipázik. Örömmel irhatom néked, hogy Hahnemann erántam különös nyájassággal és figyelemmel viselteték, 'stőlem vett érzékeny búcsúja, elfelejthetetlené teszék előttem emlékezetét. Az idő eljön, ha mind későcske is, midőn az emberiség háladatosságra gerjedvén, kegyesen fogja felkeresni a' helyet, hol a' nagy ember lakozott.

Hahnemannnak orvosi köre, nagy részint meszszéről ide jött idegenekben határozódik. A' város, több orvosok közt fellévén osztva, kik a' lakosokat ingyen gyógyítják, ezek ritkán folyamodnak, a' keblökben lakó nagy orvoshoz, kinek becsét kevéssé is láttatnak érteni. Nagyobb volt az ő munkássági köre Lipsziában, de a' hol mind orvos társai, mind a' patikáriusok megkeserítették életét. Tanításai szerint az Orvos maga lévén köteles, az orvosságot készíteni és nyújtani a' betegnek, ha czéljának elérése felől bizonyos akar lenni, ez megtiltatott neki, 's ő ennélfogva egészen hátra vonta magát, letévén a' gyógyításról, mind addig mig a' nagy lelkű Anhalt — Kötheni Herzeg — ki ez által magának örökös nevet szerzett — neki Státusában szabadon orvosi gyakorlást ajánlott 's adott. Hahnemannt sok idegen Orvosok meglátogatják, de maga körül most senkit sem fogad el, a' minek oka, az emberek' háladatlansága, 's az ebből származó bizodalatlanság. Innen ered az is, hogy Hahnemann nagy bizonyosságú és pontosságú önn gyógyítás módjával, kevéssé hátra tartóztatót, 's dicső felfedezésének több titkait még eddig közönségessé nem tette. Ennélfogva most csendes és senkitől nem háborgatott magánosságban éli ő, nagy foglalatú életének hátra lévő napjait, 's mint a' fáradhatatlan méh, egyedül önn teremtésének lehető tökéletesítésében munkálkodik. Adja az Ég, hogy Hahne-

mann friss öregségének hátra lévő napjait, az általa felállított gyógyítás módjának virágzásban jövése, — de a' mit ő maga nem reményl — megörvendeztesse!

Köthen igen csekély város, körül van úgy a' hogy kerítve, házai többnyire egyformák, emeletesek; 's nagyrészt famunkával vagynak építve, de vagynak néhány két emeletes, 's több csinos egész kőházak is. Lakosainak száma valami hatodfél ezerre megyen. Útszái elég csinosak, nagyrészt jól vagynak kővel kirakva, 's két oldalt téglatrottoir van. A' város' közepén, távol egymástól van, két régi, középszerű templom. A' Herczegi vár, egy nagy, régi, nagy részint két emeletes épület két nagy toronnyal, az országút mellett. Egyik szárnyát egy új toronnyal együtt, egészen régi sztilbe, most építik, melly erős és csinos lesz. A' vár körül van véve sánczal és vízzel. A' vár mellett lévő kert nem nagy. Több szép árnyékos utak, nevezetes plánták, különösen sok pinus fajok foglalatoskodtatják az embert. Az üveg-házak régiek, 's nem sokat érő készületek. A' Herczeg most Pári'sban mulat. Köthen körül van véve termékeny rétekkal, szép fás helyekkel, allékkal, kertekkel, 's egy általjában a' természet kedvezőképlátszik mosolyogni lapályain.

(Folytatása következik.)

II. L i t e r a t u r a.

A. H a z a i L i t e r a t u r a.

Könyv-ismertetések.

1) Ezer egy éjszaka Arab regék. Fordította V. M. Pesten Petrózai Trattner J. M. és Károlyi Istvánnál 1829.

A' napkeleti tüzes elmének ezen tündéri álmait, az Ezeregyéj név alatt világszerte kedvelt regéket, ideje hogy valahára nemzetünk is megismérje. A' képzelődésnek szabadabb 's kellőbb játékait, a' történeteknek kifogyhatlanabb kútfejét, 's azt a' mindég mosolygó változatosságot — alig van mű, mellyben csak felényire is fel lehetne találni. 'S ha a' mieinktől olly igen különböző napkeleti szokásokat leszámblájuk, még erkölcsiség tekintetéből sem lehet felőlök dicséretnél egyebet mondani: a' bűnnek büntetése, 's szenvedő rénynek mindenkor jutalma adatik. Az előadás, ámbár néha képekben gazdag, többnyire egyszerű 's igen keresetlen; illyennek kellett a' fordításnak is lenni, ide értvén, hogy a' melly szavak nyelvünkben nem voltak, azokat felvennie nem leheté tilos. A' fordítás ollyan mint kívanni lehetett: csinos és egyszerű, 's a' Kiadóknak (Petrozai Trattner J. M. és Károlyi István) igen dicséretes azon szándékok, hogy a' megkezdett munkát, mint a' hazai Tudósítások után reméljük, folytatni akarják. A' nagy munkának ezen első kötete az ezeregy éjből tizennégyet foglal magában, 's 102 lapot fog el 12-ed rétbén. Csinos borítéka, 's nyomtatása 's a' mértékletes ár is (30. xr. pen.) ajánlják a' munkát.

Fenyéry Gyula.

2) Vadászat-tudomány szerzé Pák Dienes Két kötet nagy 8-ad rétbén Budán a' M. K. tudományos Egyetem' betűivel 1829. Ajánlva Méltóságos Nagy Károlyi Gróf Károlyi György 's a' t. Ö Nagyságának.

Egy jeles tünemény Literaturánk' mostani lát-körén Pák Dienes Úrnak Vadászat tudománya, minthogy a' Szerző Úr a' Vadászat és Madarászat' általános történeti töredékein kívül, mellyeket régibb és új hiteles Irók után nagy szorgalommal és hitelességgel előterjeszt, az illető Czikkelyek alatt, mind azon hazai tanutételeket is híven elői-dézi, mellyeket historiai maradványinkban szer-zeményi tárgyaihoz képest célirányosnak 's emlí-tésre méltónak lelt. 'S minekutána Európa 's így Magyar földünk' jelesb vad és szárnyas állati-nak természeti históriáját, a' mennyire tudni-illik ez Vadásznak és Madarásznak mellőzhetet-lenül szükséges, kimerítőleg leábrázolá, 's a' vadászati és madarászati eszközöket, készületeket 's készítésök és használások módját, minden képek nélkül is szinte kézzel tapogatható világosságu megtestesítésben, környülményesen előtünteti, 's Vadász és Madarász naptára' (Kalendárioma) kalauzlata mellett minden szárnyatlan állatne-meink vadászás módjára, legkívánhatóbb értelmes-séggel oktat, sőt még ollyakra is, a' mik Vadászati 's Madarászati akár melly ágazatának gyarapításá-ra csak mellék segédek, egész pontossággal ügyel; nem lehet nem örvendnünk Nemzeti literaturánk' nyereségének e' kívánatos munka' megjelentén, annál inkább, mivel a' hazai 's külföldi legjelesb kutfök ismérete 's használata mellett, mellyeket híven idézget, a' Szerző Úr művét az idő 's tu-domány' mostani lelkéhez 's álláspontjához ipar-kodott rendszeresen magasítani, 's nemes, (ha-bár néhol egy kissé talabor és pongyola) popu-

lárítása (népisége) mellett, melly tollának tulajdona, e' czélt el is érte. Munkája czimerének Vadászati szókönyvét tartjuk csak annyiból is, hogy a' szerteszórt 's különféle vidéki vadász és madarász műszókat 's kifejezéseket egy boglárba 's kőszorúba tűzé 's így egyetemi divatba avatá, tudományos világunkban. Nyelve tanult, mivel, csinos minden egyszerűsége mellett. Mind ezen több oldalú magasztalást nem vélendi senki feleslegnek vagy aaptalannak, ki a' munkát kellő szempontokból bírálандja. Ajánlására elég csak a' két kötet tartalma is. A' jelentő idei Literatúrai jelenetink' egyik legbecsesb díszének tartja e' munkát, 's ennél fogva bizton bízik hogy azt nem csak minden tehetősb Magyar Vadász és Madarász hanem minden tudomány — és nyelvünket kedvelő nem Vadász és Madarász hazafi is annál örömöstebb megszerzendi, mivel azt minden takarékkossága mellett ajánlja szép 's a' M. K. tudományos Egyetem Könyvnyomtató Intézetének valódi becsületére szolgáló nyomtatása, és szembetűnő olcsósága is hason tárgyú és terjedékü külföldi akármi nyelvü munkákhoz képest. Ára mind a' két kötetnek 3 ezüst forint. Találhatni Pesten Eggenberger Könyváros Urnál 's a' Rácz útszabeli 348 számu házban. Mi azon ohajtással rekesztjük be jelentésünket, hogy a' Szerző Ur munkájának újabb kiadatását, mellyet reménylünk a' több világ részi állatok' vadászati módjával 's a' halászat és rákászat nemeivel is öregbítse 's ennél fogva tökéletes egyetemiségre juttassa mind azt a' mit ezen eszme (idea) alatt Vadászat érthetni általányosan.

5) Gyógyszerek ár-szabása, Magyar országra, és a' hozzá kapcsolt tartományokra alkalmaztatva (deákül, magyarul, és németül. — Budae Typis Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae 1829.)

Az Egyetemi Orvosi karnak ezen roppant munka kidolgozása mindenkor díszemléke leend. Csak arra teszszük figyelmessé olvasóinkat hogy száz meg száz orvos szernek kelle magyar nevet adni, 's itt ezer közül (mintegy ennyire lehet a' gyógyszerek számát tenni) egy sem marada megnevezetlen; mind ezen munka pedig nem vaktában, hanem bizonyos rendszer után készült, 's az elnevezések többnyire helyes philologiai alapon épülnek, úgy annyira, hogy a' mi még valaha hozzá adandó, vagy rajta másítandó lenne, az már most a' legkisebb fáradságba kerül. Hála és tisztelet annak, ki legelőször e' hazafiúi gondolatnak helyt ada lelkében, köszönet mindazoknak kik vele a' kidolgozásban részvevők valának Ha magyarodásunk minden félről így gyámolitatnék, mi hamar közel volnánk a' nyelvbéli műveltségnek azon fénypontjához, mellyen már a' szomszéd nemzetek ragyognak.

4) Hygiasztika, vagy is orvosi oktatás, mit kell tenni az egészség' fenntartására, és a' betegség gyógyítására, addig is, míg orvos érkezik. Irta Csorba József orvos Doctor T. Nemes Somogy Vármegye rendes Physicūsa. Pesten Özvegy Paczkó Josepha betűivel 1829.

Orvosaink szorgalmának, 's magyar lelkiségének egy újabb tanúja a' fenn jelentett munka mellynek különös érdeme az, hogy a' tudományi rendszer szoros korlátai közül az élet tágos mezejébe kitér, 's köz használatu ösméretekkal gazdagítja olvasóit. A' munká' czíme már állítá-

sunk valóságát mutatja, még inkább a' tartalom, melyet itt rövid kivonatban adunk. — Az előbeszéd után van rövid elmélkedés az egészségnek fenntartásáról közönségesen; maga a' munka pedig két részre, 's több szakaszokra oszlik. Az első rész a' gyermekkort állítja elő ép 's beteges voltában; a' második az érett kort ugyan egészséges 's beteges állapotban 's itt különösen a' Lázakról (hideglelés) Gyúladásról (lob) tanít a' szerző, végre toldalékul a' felélesztő eszközök 's szerek 's azon mód adatik elő, melly szerint ezek a' menykő ütött, vízbe fült, fagyott, megétetett 's több efféle sérelmű emberek körül fogatosan használtathatnak; mindig azon czéllal, hogy a' magának hagyatott ember, míg orvos érkezik, ne legyen minden segedelem nélkül.

Az előadás inkább előmenetelre, mint a' némelly balgákból ohajtott veszteglésre mutat; a' mi külsejét illeti, kár hogy a' különben elég csinos nyomtatást a' messzire kikiáltó öreg német betűk eldisztelenítik, a' nyomási hibák sem kevesek; de ez még nem ritkaság nálunk.

Az orvosi előjárók ezen szép példáját az ifjabbak is dicséretesen követik, legújabbban Fésűs Menyhért orvos Doctor tanulói pályája végeztével magyarul írta orvosi értekezését, illy czím alatt:

5) Értekezés az ember testi neveléséről. Fésűs Menyhértől. Budán a' Magyar Királyi Universitás betüivel.

Doctorságra léptetés' alkalmával magyar Értekezést írni ugyan nem példátlan dolog; de a' jó példa olly kevés követőre talált még eddig, hogy ez újabb példaadásnak több szerencsét kívánni igen nagy okunk van. Sokan azt akarják megbizonyítani, hogy deákul tudnak, vagy inkább azon szégyent akarják magokról elhárítani, mintha nem

tudnának deákúl ; de valamint az nem dicsőség , úgy ez nem volna gyalázat ; minden esetre nagy hívság van abban , midőn valaki remekül akar írni idegen 's kivált holt nyelveken. Azokat jól érteni , okos hazafinak , akármelley nemzetnél is mindenkor elég volt. — A' fenn említett értekezés tárgya , 's a' csinos magyarság , mellyel írva van , a' szerzőnek mind jól választó ítéletéről , mind ízeléséről bizonytságot tesznek.

- 6) Aulus Persius Flaccus Szatiráji magyarúl és deákúl. szükséges jegyzetekkel világosítva Kis János által. Sopronyban , 1829. Kultsár Katalin asszony betűjével. Kisebb nyolczadrét 106 lap.

Több jeles munkáiról 's számos fordításairól ösmeretes Literátorunk Rómának ismét egy Clasikusával ajándékoza meg bennünket. A' ki már Juvenálist magyarúl adta , nem választhata rokonnabbat Persius Satyráinál. 'S im birjuk általa az életbölcseséggel teljes 6 Satyrát olly könnyű tiszta magyarsággal , millyet csüggedetlen szorgalmától 's ösmeretes ügyességétől várni lehet. Igen sokat lehetne a' jeles fordításból ennek bizonyítására kiírni ; de mi meglegszünk olvasóinkat magára a' könyvre utasítani , 's a' tudós férfiúnak köszönetet mondani azon jegyzetekért , mellyek Persius' megértésére nagy részint elkerülhetetlenül szükségesek voltak. — Azt is mondhatná valaki , hogy a' fordító némelley szavaktól u. m. kanapé , dupla , présel (préselne szeméből 17 lap.) óvakozhatott volna ; de a' duplát igen bajosan , a' kanapét csak pamlag , vagy kerevet által lehet kitenni ; azonban a' présel szó helyett mind magyarabb , mind szebb a' sajtól , 's a' versmértéket sem rontja meg ; de ez úgy szólván csak a' kéreghez tartozik , a' belső érték csorbátlan marad.

B.) Külföldi Literatura.

Könyv-ismertetés.

Ode Latine sur Carlsbad composée, vers la fin du quinzième Siècle par le Baron Bohuslas Hassenstein de Lobkowitz, avec une traduction polyglotte, une notice biographique sur ce poete, des observations sur l'ode, et sur l'antiquité de ces thermes, par le Chevalier Jean de Carro Docteur en Médecine des Facultés d'Edimbourg, de Vienne et de Prague, et praticien à Carlsbad pendant la saison deseaux. Avec le portrait de Lobkovitz et une vue des Ruines de Hassenstein. Prague de l'imprimerie de Schoenfeld, 1829. (Deák Oda Karlsbádra, mellyet a' XVI-dik század végefelé, Lobkovitzi Báró Hassenstein Bohuszláv írt, sok nyelvü forditással, ezen Költő esmértetésével és az említett meleg ferdők régiségét tárgyazó jegyzetekkel együtt. Hiadta Chevalier (Nemes) de Carro János, az Edinburgi, Bétsi és Prágai Orvosi karok tagja, és nyáratszaka Harlsbadi Orvos. Lobkovitz képével és a' Hassenstein vár' omladványainak rajzolatjával.)

Doctor de Carro Ur, ki magát kivált az óltalmazó himlő elterjesztésében bizonyított példás buzgósága által, egész Európában híressé, 's hazánkra nézve-is igen érdemessé tette, 's most Orvosi tudományát leginkább a' Karlsbadi hires feredőknél fordítja haszonra, Lobkovitzi Báró Hassenstein Bohuszlávnak, ki Kárlsbádot a' XVI-dik Század vége felé, az az akkor magasztalta deák verben, mikor még ezen meleg feredők hasznáról senki sem írt, most legújabbán ugyan azon feredőknél, egy márvány emléket emeltetett, mellyre, az említett magasztaló vers van arany betűkkel kivésve; 's egyszeresmind ezen verset

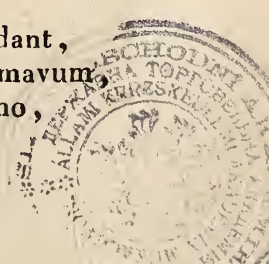
sok Európai mivelte nyelvekre le-is fordította. Ezen munka, azon Deák odát 's annak több rendbéli fordításait terjeszti a' közönség eleibe; de egy úttal az óda Irójának életéről, 's a' Karlsbadi feredők' régiségiről — is értekezik, még pedig úgy, hogy mind a' Tudósokat, kik fundamentomosságot szeretnek, megelégti, mind a' multság kedvéért olvasókat gyönyörködteti. Ajánlva van Hertzeg Lobkovitz Ferdinandnak. —

Lobkovitzi Báró Hassenstein Bohuszláv 1562-dikben született, a' maga századjának egyik legjelesebb Tudósa, Hazájának és Nemzetségének legfőbb disze, 's a' maga idejében első rangú deák költő volt, 's Cornova által-is nagy Tseh-Férjfinak neveztetik.

Karlsbádot ezen munkátska szerint 10-dik Károly Német Császár, és Cseh Király fundálta 1347-ben a' maga nevét ruhásván reája; 's egynehány esztendővel utóbb az az 1370-ben privilegiumokkal-is megajándékozta. Idő járáival, az itt lévő meleg feredők hová tovább hiressebbekké lettek, úgy hogy a' mult 1828 esztendőben 3722-re ment az azt azon esztendőben meglátogatóknak száma. — De a' Tudományos Gyűjtemény olvasóinak, leginkább azért jelentjük ezen munkát, minthogy benne Lobkovitz említett versének két jeles Magyar fordításai-is találatnak, mellyeket az eredeti irással együtt ide teszünk. —

Az eredeti Deák vers:

Fons, Heliconiadum merito celebrande cohorti,
 Unde tibi latices calidi, venaeve meantis
 Sulphuris, aut vivae, dictu mirabile, calcis?
 Per terras, Siculamne ignis qui provocat Aetnam,
 Id facit? An Stygii forsán vicinia Ditis
 Has tepefecit aquas? Baïarum littora cedant,
 Atque Antenoreum prospectans unda Timavum,
 Et quae caeruleo consurgit proxima Rheno,

Nobilitata tuo, sanctissime Carole regum,
 Interitu. Quantas emittit in aëra bullas!
 Aspice quam varie lapides et marmora pingit,
 Per quaecunque fluit! Vix ipsa coloribus Iris
 Collucet totidem! Felix per secula mana,
 Fons sacer, humano generique salutifer esto!
 Redde seni validas vires, pavidaeque puellae
 Formosam confer faciem, morbisque medere
 Omnibus, et patrias accedat laetior oras,
 Quisquis in hac lympha fragiles immerserit artus!

Első Magyar Fordítás.

Forrás, mellynek ezer lant zengi dicséretit, honnan
 Jónék hő vizeid, 's a' mész' és kén' ere benned?
 A' te tüzed 's melly a' Sicilia' térein Aetnát
 Lángoltatja, rokon? vagy hevítnek Avernusi szikrák?
 Bájának hátrálj orvos vize, 's te ki 'Timavus'
 Szomszédjában eredsz, és te, ki dicsőitöd a' helyt,
 Hol Károly lakozott 's elholt Germania fénye.
 Oh mint lökd fel buborékait! oh mi színekkel
 Festi-be mentében a' márványt és valamit lél.
 A' menny' boltozatán eleven színeivel az Iris'
 Ive nem ég inkább Folyj, boldog, századokon túl,
 Szent kútfő, folyj, és hozz idvet az emberi Nemuek!
 Adj az Öregnek erőt ismét, add vissza pirossát
 Hervadozó lánykák orcájának, üzd el az élet'
 Kínjait, hogy minden, ki vizedben megfőrd, ismét
 Epen térjen el, és vígan láthassa hazáját.

Kazinczy Ferencz.

Második Magyar Fordítás.

Forrás, a' Helikon seregétől hirre veendő,
 Honnan rejtekeid? 's ereidnek hév folyamatja?
 És, csuda mondani-is, kénkőd' élő mesze honnan?
 A' melly tűz Aetnát fel-idézi Szicilia földén,
 Az hat e itt? Avvagy Plútó' szomszédja hevité
 E' vizeket vallyon? Bájának partjai hátrább!
 Hátrább, Antenoros' Timavát néző folyam! és melly
 Rajna körül nemesebb lettél Károly fejedelmi
 Vesztivel! Im, melly nagy tajtékot hány fel az égbe;

Márványt 's más köveket mint fest sok féle színűkké;
Ennyi vegyülettel maga Iris aligha ragyoghat. —
Folyj-le szerencsésen 's boldog, sok századon által
Szent forrás! Javulást terjessz az emberi nemre;
Adj az Öregnek erőt, 's a' félénkes hajadonnak
Kellemes arcot hozz, 's gyógyíts bár melly nyavalyákat:
Hogy haza — partjaihoz vigabbau jusson el-újra,
A' ki töredlékeny telemét e' vízbe meríti.

Szemere Pál.

Még egy harmadik Magyar Fordítás is készült,
mellyet ambár emezekkel egygyütt kinyomtatva
nints is, a' több rendbéli próbák öszve hasonli-
tásában gyönyörködök kedvéért hasonlóképen ide
iktatunk.

Músa ditséreteit kívánó nagy betsü kútfő,
Hol veszed e' forró nedvet, hol bájered' árját,
Mellyből mésszel elegy kénköt kibuzogni tsudálunk?
Aetna dühösségét okozó föld gyomri tűz ég-e
Benned, vagy vizedet Styx' szomszédtsága hevíti?
Már feredőjével büszkén kérkedni ne merjen
Baja vidéke tovább 's Antenor lakta Timavus'
'S Pádua' tája, 's ama forrás a' Rhenusi parton,
Mellyet Nagy Rároly — Fejedelmek fénye halálad
Olly híressé tett! Nézd hány buborékokat alkot;
Márványnak hány szint, hányt ad másféle köveknek,
Me lyeken elfoly! Alig ragyog Irisz-is ennyi diszekkel,
Oh sok századokig tartsson kies ömledezésed,
Szent forrás, 's áldást áraszson az emberi nemre.
Adj a' vénnek erőt, 's a' halvány artzú leánynak
Szépséget, 's gyógyíts nyavalyáknak ezernyi bajából;
'S víg szívvel térjen töled honnjába 's ujúlva
Minden akárki beteg testét mártotta vizedbe.

Annak okát, hogy ezen fordítás fel nem vétetett
de Carro Ur, egy a' fordítóhoz Frantzia nyelven
irtt Levelében így adja elő: Bizonytalan lévén
szándékom fogamatja eránt minden Nemzetbéliek-
nél egyszerre több költöket szóllitattam és kéret-
tem-meg, 's mikor az Ur munkáját vettem már
a' másik két fordítás le volt nyomtatva, 's egy

nyelven kettőnél többet nyomtattatni nem bá-
torkodtam.' *)

Kis János.

III.

K ü l ö m b f é l é k.

1.

Előlépések és Megtiszteltetések.

Ö Cs. Kir. Felsége méltóztatott:

Méltóságos Főtisztelendő Barlabasseveczi Osego-
vich Imre Septemvir és Zágrábi Kanonok — 's Boda-
falvai és Palugyai Palugyay Imre Helytartósági Tan-
ácsnok 's Váczi Kanonok Urakat titularis Püspökökké —

*) Ezen deák vers' fordítására, én is fel voltam Prágá-
ból szólítva, de, megvallom, semmi vonzót nem
találtam benne, utóbb kedvem jöven megkísérteni
nyelvünket, csak ugyan lefordítottam, a' mit, mint-
hogy a' többi fordítások fel vannak hozva, ide füg-
gesztek:

Kit méltán zengjen Heliconnak népe, o kút fő,
Honnan hév vizeid, 's a' bolygó kén ere benned?
'S a' mi csodálat! az oltatlan vizeidbeli mészé?
Székelek' országón a' melly tűz fölveri Aetnát
Az teszi ezt, vagy tán szomszéd birodalma pokolnak
Gyújtja föl e' vizeket? Bájának partjai hátrább,
'S a' melly hab kitekint Antenor lakta Timávra,
És amaz is, melly fölbuzog a' kék Rajna' vidékén,
Híresedett oh fejdelmek szentebbike, Károl
A' te haláloddal. Buborékait égbe hogy úzi
Nézd, valamerre megyen, mint fest tarkára utában
Márványt, és köveket. Több szinnel aligha ragyoghat
Ez szivárvány is. Folyj századok által o! szent kút
Boldogan, és folyvást hozz üdvöt az emberi nemre.
Add meg az aggnak az életerőt, haloványka leánynak
Adj deliebb arcot, légy mindenféle bajoknak
Orvosa, hogy ki beléd gyarló tagjaival alá szállt,
Honn a' határi felé viderabban kezdje meg útát.

V.

Méltóságos Báró Gerliczy Mihály Cs. K. Kamarás 's Helytartósági Tanácsnok Urat T. N. Temes Vármegye' Főispáni Helytartójává —

Nagyságos Benedekfalvai Luby Imre Urat, Altárnokot 's a' T. Királyi Tábla' Biráját, Királyi Ügyek' Fő igazgatójokká Sz. Korona' Ügyészévé 's egyszer'smind a' N. M. Magyar Kir. Udvari Kamara' Tanácsnokává —

Nagyságos Markovics Nep. János Urat a' Dunántúli Kerületi Tábla' Biráját, több derék munkájiról (Epitome Institutionum Juris priv. Hungarici. Budae 1822. Adumbratio Historiae Juris Hungarici. Budae 1826.) ismeretes Törvénytudósunkat, a' T. Királyi Tábla' Birájává —

Nagyságos Makkos Hetyei Stettner Máté Urat Királyi Ügyek' Aligazgatójokat, a' honi nyelv' 's Literatura' buzgó pártfogóját, 's lelkes Literátort, ki Auróra Hazai Almanachunkat, 's ezen Tud. Gyűjteményünket is jeles Törvény tudományi Értekezéseivel (Auróra 1822. Tud. Gyűjt. 1817. 's a' t.) fényesítette, a' N. M. Magyar Kir. Udvari Kamara' Tanácsnokává —

Méltóságos Magyar Gyerő-Monostori Gróf Kemény Miklós Urat, Aranyas Szék Kir. Főbiráját, Maros Szék' Kir. Főbirájává —

Főtisztelendő Andujár János Hrapkói Apát 's Egri Kanonok Urat, Szepesi Székes Egyház' Nagy Prépostjává — 's

Tekintetes Pauly Károl Urat a' F. M. Magyar Kir. Udv. Cancellariánál volt Udvari Concipistát, több munkájiról (Constitutio rei Urbaniensis Regni Hungariae 2. Tom. Viennae 1817. Magyar Tiszti Írásmód 's a' t. Budán 1827.) ismeretes tudóst, Udvari Titoknokká — kinevezni.

T. N. Szatmár Vármegyének Nagy Károlban Julius 7—9d. napjain tartott Tisztújító Széke' alkalmával, Tekintetes Kölcsei Kölcsey Ferencz Ur, Helikonunk' egyik fődíszé 's a' legelső Müphilosophusunk, kinek számos művei, a' mint igazságosan hinnünk kell, az egész Hon előtt köztiszteletben állanak, azon Nemes Megye' Első Aljegyzőjévé választatott. — Hármadik üdvözlés, az új pályán, a' lelkes Férfinak! ki Múzáknak szentelt csendéből a' polgári munkás élet' körébe lépven, azon szent ágak mellé, mellyekkel homlokát Apollon ékesíté, a' polgári Rény' cserlombját fogja érdemelni.

A' Pesti királyi magyar egyetemnek orvosi karja, a' mult Augustus hónapban tartott nagy gyűlésében, 'Te-
kintetes Schedel Ferencz Urat, az orvosi tudomá-
nyok' doctorát 's a' szemorvoslás' mesterét, több rend-
beli munkájiról 's legközelebb „Physiologia pulsus” cí-
mű könyvéről ismeretes érdemű hazai író (ki jelenleg
tudományos utat teszen németországban), a' maga tagjai
közé felvenni, 's az ebbeli, a' karnak nagyobb pecsét-
jével megerősített oklevéllel megtisztelni méltóztatott.

—a—

2. Kihalt Tudósok, és Írók.

Julius' 10d. Új Aradon (Temes Vármegyében), Deb-
reczeni Bárány Péter, több T. N. Vármegyék' Tábla-
birák, 's több rendű munkájáról (Magyar Anyáknak
az Ország Gyűlésére 's a' t. alázatos kérések. Pesten 1790.
8d r. 32 l. A' köznép' megvilágosodásáról 's a' t. Ewald-
ból ford. Bécsben 1791. 8d r. 154 l. A' talált gyermek.
Vígjáték 5 felv. Gróf Brühl után szabadon ford. Endrödy'
Magyar Játékszínének I. Hötetében. Pesten, 1792. 's a' t.)
ismeretes író, 's ezen Tud. Gyűjteménynek is dolgozó
társa; 66d évében.

Julius' 21d. Gombán (Pest Vármegyében), Bérczai
Bérczay Pál, Cs. Kir. Tanácsnok 's T. N. Pest Vár-
megye' 9 évekig volt Első Alispána.

Julius' 25d. Egerben, Grofcsik János, a' hely-
beli Káptalanban Olvasó - és Gyóntató Kanonok; 71d.
évében.

Július' 24d. Pesten, Belánszky László, Táblai
Ügyvéd 's ő Fennségének a' Nádornak Ügyésze, T. N.
Pest Vármegye' Táblabirája, a' honi Literatura' barátja;
50d. évében.

Ugyan az' nap' Sáros Patakon, Kövy Sándor
több T. N. Vármegyék' Táblabirájok, a' Schweitzi Hit-
vallást tartók' Pataki Főiskolájokban feledhetlen érdemű
Törvénytánító, közkezeken forgó számos munkájiról
(Elementa Jurisprudentiae Hungaricae. Cassoviae 1800.
utósó kiadás Sáros Patak. 1823. — Ratio Jurisprud. Hun-
garicae 's a' t. Viennae 1817. Rationes Rationis 's a' t.
S. Patak 1822. A' Magyar polgári Törvény S. Patak 1822. 's a' t.)
dicséretesen ismert nagy nevű Törvénytudósunk.

Július' 28d. Sopronyban, Artner Sámuel Várasí Tanács, 's az Ágostai Hitvallást tartó Sopronyi felső vidéki Esperestség' Inspectorá, a' Magyar nyelv' buzgó terjesztője.

Augustus' 5d. Törtelen, Románfalvai Fejérváry József T. N. Pest Vármegye' Főjegyzője 's legközelebbi Országgyűlési Követé.

Augustus' 15d. Esztergamban, Kratochvila Mihály, Sz. Hittudomány' Doctora, Esztergami Kanonok 's Zoborhegyi Sz. Hippolyt' Apátja.

Augustus' 23d. Bécsben, Léczfalvai Gyárfás József a' F. M. Erdélyi Udvari Cancellariánál valóságos Udvari Tanácsnok; 60d. évében.

September' 6d. Pozsonyban, Orgler József Cs. Kir. Tanácsnok, Boldog Asszony' Madocsaí Apátja, Pozsonyi Kanonok és Plebános; 58d. évében.

—r—y.

3. J e l e s s é g e k.

A' homoeopathiai gyógyítással (mellynek halhatatlan érdemü alapítója, Anhalt-Kötheni Herczegi Udvari Tanácsnok Dr. Hahnemann Sámuel, a' legközelebb mult Augustus' 10d. üllötte, Köthenben, ötven évü Doctorsága' örömnünepét) Német országón kívül, hol az leginkább virágzik, több nagyba menő szerencsés sikerü kezdetek tételnek. Jelesen: Drezdai Doctor Hermann, ki két év előtt Oroszországba útazott, 's utójjára Péterváratt telepedett-meg, szerencsés homoeopathiai gyógyításával, annyira magára vontá Miklós Császár' figyelmét, hogy ettől, egy, Tulcsinban, Podóliában, a' Testörök' főszállásokon, felállítandó homoeopathiai Katonakórház' intézésére, 25000 Bankó Rubel esztendei fizetéssel, 's ha intézete sikerülend még igen fényes jutalom-igérettel, bizatnék meg. — Dr. Biegel, Konstantin Nagy Herczeg' Udvari Orvosa, Varsóban, egy 500 katona gyermekekből álló Intézet feletti Orvosi felügyelést nyerte-el, azon joggal (jus), hogy minden esetekre a' homoeopathiai bánásmódot alkalmazhassa. — Nápolyban, Dr. de Oratis a' Király' Udvari Orvosa, a' közelebb mult telen, a' katonakórházban, sok próbákat tett a' homoeopathiai gyógyításmóddal, 's a' legszerencsésőbb foga-

nattal; erre a' Király egy végzetet bocsátott-ki, mellynél fogva azon Kórház' egyik osztálya homoeopathiai Klinikummá változtatik. Ezeket azon honosink' számokra, kik a' Homoeopathikusok' természeti 's egyszerű bánásmódjok iránt bizatlansággal 's előítéletekkel vagynak elfogódva.

Fenyéry Gyula.

Külföldön utazó hazánk'fija Dr. Schedel egyikében hozzám címezett leveleinek ezt írja, a' minek közlését, úgy hiszem, nem fogja nekem a' tisztelt barát balúl venni:

„Weimar, September' 5d. 1829.—Augustus' 27d. (Dresdában) mint G ö t h e' születése napját megelőző estvén, a' királyi játékszínen Faust szomorújáték adatott, Tiecknek ezen alkalomra írt prologjával. A' dolog igen nagy részvéttel fogadtatott, 's néhány nappal előtte egy nyomtatott iráska is jelent-meg e' tárgyban; de azt olvasni nem volt alkalomam. Délutáni 4. órakor már csoportoztak a' dresdaiak a' játékszín felé. A' Szász Királyi udvar részéről Fridrik és János Herczegek, 's három Herczegné mind végiglen jelen voltak. A' prologot Fournier színjatszóné mondta-el ünnepélyes lelkesülettel, a' publicumot tökéletesen elkészítvén e' nagy jelentésü műv' látására, hallására. A' darab öt szakaszban adatott, sok kihagyásokkal, de változtatás nélkül, Tieck' elrendelése szerint. Azon jelenésben, hol Faust Wagnerrel sétál, a' kutya nem jelent-meg. 'Sycorax' scénaája, mellyet leginkább lehetett féltetni, igen jó hatást tett. Plasztikai része a' lipcsei Minervában megjelent Ramberg' rajzolatira emlékeztetett. Mephistopheles — kétség kívül a' legcsudásb lény ezen csudálatos művben — melly a' legnagyobb nehézségeket foglalja magában Pauly által nagy mesterséggel adatott. Devrient, a' berlini nagy híró Devrientnek, méltó rokona, Faustot — kivált a' philosophus Faustot köz meglepéssel adta; 's Gley kisasszony Margitot nagy ügyességgel, 's a' millyetén kedves volt mint szerelmes lyányka, olly nagyságban jelent-meg örvöngő páthosában a' darab' végének. A' műv nem theatralis műv, de ki azt ismeri, ki azt egész mélységében, nagyságában tanulgatta, annak a' színen is hatással teljes tünemény volt. A' publicum nagy tapssal fogadta. Harmad napra ismét adatott, 's ismét nagy számu nézők előtt. Consiliarius Tieck-től tudom, hogy ezen előadásra, a' darabnak Braun-

schweighan való előadása adott ösztönt. A' költő' születése' napján (Aug. 28d.) a' darab Lipszéhen, Boroszlóban, majnai Frankfurthban is játszattott. Itt (Weimaranban) August. 29d. került színre. Göthe meglévén kértve maga alkalmaztatta azt theatrumra, nyolcz szakaszban, kevés kihagyásokkal.

A' tudományok' müncheni Királyi Academiája Augustus' 24d. tartott üléséből köszöntést küldé az ősz bajnoknak. Weimárban pedig az ünnepen az Örökös herczeg nevü vendégházban a' Minister' számos tisztelőji gazdag ebédet adtak, mellyet különféle költemények' előadása fűszerezett. Jelen volt a' nagy herczegi kamarás és Kamarai titkos tanácsnok Göthe is (fija a' Ministernek) 's egyéb idegenek közt Boroszlóból Holtey. E' napon bel és külföldről számos hódolatok, üdvözlések, emlékajándékok érkeztek a' tisztelt költőhöz. Ő most tökéletes egészségben van. Ne hidd a' mit mondanak felőle, hogy kora nem látszik-meg rajta. Ajkai beestek 's vonásai mutatják évei' hosszú számát. Azonban szemei' tüzet, teste' erejét, 's lelke' elevenségét a' 80. évű férfiúnak nem lehet nem csudálni. Termete legkevésbbé sem görbedt; módja igen úri, de nem feszes, ámbár benne egy kis tartózkodást vehetni észre, melly az udvari embert árulja el. Minden mozdulatán és szavában valami rendkívül való mérséklet van; ítéletei olly szerényen vannak elmondva, hogy belőlök a' Göthei nagyságot legkevésbbé sem, sőt még az íróit is alig lehet észrevenni. Szava igen halk. Alakján olly valami van, a' mi az embert rendkívül vonja 's tb. Ezeket a' te Göthédről röviden és sietve, mert számos jegyzékeim' rendbeszedése nem enged időt hosszabb, és kimerítő közlésekre. Berlinből többet.

September' 7-d. még Erfurtban leszek; 8-d. indulok Gothába onnan tovább Eisenachba, Liebensteinba, Würzburgba, Nürnbergbe, Erlangába, onnan Bambergán keresztül vissza Erfurtba. Innen ismét Lipszébe, Hálába, Wittenbergába 's úgy Berlinbe. Ide e' hónap 30-d. érkezem meg; 's a' telet itt szándékozom tölteni. Leveleidet már nem veszem, meddig Berlinbe nem érek, legalkalmasabb leszen tehát oda címezned."

Közli Bajza.

4. J e l e n t é s.

Nemzetünket és Litteratúránkat szerető Olvasóinknak kedves dolgot reménylünk tselekedni, midőn Kőrösy jeles Hazánkijáról a' következő tudósítást közöljük.

Az Asiatic Journálnak a' folyó esztendei Aprilisi füzetében a' 428-dik lapon ezen sorok találatnak: kérdés: mit tudnak az Urak millyen talentomokkal bir a' néhány esztendőktől fogva Himalája déli részében tartózkodó Magyar utazó Kőrösy Úr azon tekintetben, melly szerint a' Tibet nyelvnek Grammatikáját és Lexiconját szándékozik kiadni, és mennyire ment ezen szándékának teljesítésében?

Felelet: Kőrösy Úr naponként elő megyen tudományos szándékában. (What is known of the talents of the Hungarian traveller Mr. de Kooroos) some years resident on the southern face of the Himalaya (for his proposed object of giving to the public a grammar and a dictionary of the Tibetan language and what progress has he made in that undertaking? — R. De Kooroos is going on with his studies).

A' kérdés valamelly Londoni Tudós Társaság által tétetett, 's a' felelet Aziából küldetett. — E' szerint még lehetne reményleni, hogy ezen érdemes Hazafi a' Tudós világban előbb utóbb mint Tudós Író fellép, 's talám nemzetünk' eredete eránt is fontos felvilágosításokat fog közölni.

Kis János.

Szabad - Szállás, Sept. 1-ső n. A' Felsőleges Tsászárné 's Királyné, ki mindennek, a' mi a' közjónak előmozdítására céloz, kegyes pártfogója szokott lenni, Gróf Wurmbrand Ö Exja, mint Ts. K. Udvari Fő-Mestere által Badenben e' f. e. Jul. 16-dikán költ kegyelmes Levele által Nemes Bereczky János Takáts-Mesternek, 's a' Ts. Jász és két Kún kerületben a' Takáts-Mesterség' rendes Tanítójának — illy czimű Munkájáért: „Utmutatás a' Takáts-Mesterségre a' Takáts-Mesterségen lévő Ifjuság' számára” (nyomt. Pesten P. Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató Intéz.) mellyből egy-egy példát mind Felsőleges Urunknak, mind Felsőleges Asszonyunknak jobbagyi alázatossággal bényujtani szerentsés volt, — kegyelmes megelégedését és tetszését — szép ajándék mellett — kinyilatkoztatni méltóztatott.

5. F e l e l e t.

Az Egyházi kalendariombeli kérdésre, melly a' f. e. Tudományos Gyűjtemény I-ső Kötetének 123-dik és 124-dik lapján foglaltatik, ezen szavakkal:

„Gyümölcs-oltó Boldog Asszony Innepe, mellyel „az Anglicanusok Egyházi Esztendejeket kezdik, 's melly „a' mi Innepeink között sem utolsó helyet foglal. az „álló Innepek közé számláltatván rendszerint Nagy-Ka- „rácsón előtt kilencz hónappal, az az éppen Mártius 25- „dikén tartatik meg. Ugy de ezen megállapított határ „naptól mind annyiszor eltávozni tapasztaljuk, valahány- „szor a' Vasárnap-betű A-n elől kezdődik, az az min- „den tizenegyedik esztendőben. Így 1815. és 1826. ez „Innepünket Apríis harmadikán, ugymint Quasimodo- „geniti Vasárnap utáni Hétfőn ültük meg. Mellyre a' „Római Kath. egyház Hittudósa azt mondhatná, hogy „Gyümölcs-oltó B. A. Innepe olly esetben tétetik által „Quasimodogeniti hetére, midőn az, Husvét' elől-utól- „járó nyolczadában fordul. Ezt igazolni is látszik az „1826. esztendő, mellyben Mártius 25-dike szintén „Nagy-Szombaton esett. Ellenben ha honni Kalendárió- „mainkat megnézzük (külföldiekről szólni nem tudok,) „elég példára találunk, hogy Gyümölcs-oltót magában a' „Husvétot előző nyolczadban ültük, p. o. 1793. 1823. „—Honnét van tehát ez innepnek illy ingadozása? mi- „ért, és minemü törvények szerint esik az minden 11- „dik esztendőn éppen Aprilis 3-dikára? így van e ez az „Egyházi idő számlálás más Egyházakban és külföl- „den is?”

„Kérdező, ki e' jelenmény (igy) eránt több, nála „tudósabb Egyházi személyeknél sikeretlenül keresett „felvilágositást, nem szégyenli ebbéli tudatlanságát is „nyilván megvallani; és, bár melly csekély érdemü tárgy „legyen, eránta azon Tudós Hazafiaktól oktatást kérni, „kik a' mindennemü segéd eszközök birásában levén, „az efféle kérdéseket könnyen megfejthetőknek fogják „találni, — vagy legalább tartani. Mert (hogy mellesleg „legyen mondva,) valjon a' könnyen megfejtett kérdés „kimerítőleg is fejtett-e meg: arról az olvasó közön- „ség tesz ítéletet. Kérdezőt ugyan a' philologiai kérdé- „seknek W. L. által adott meg-fejtése, még ingyen sem „elégítette meg mindenképen.”

E. J. P.

Gyümölcs oltó Boldog Asszony Ünnepe, Dufresne Károly Glossariuma 1-ső Kötetének 465-dik szelete szerint, kezdetet adott az Évnek Angliában is, de meg volt az Angolyoknál az évnek Krisztus születése, vagy Környülmélettetése napjától való számlálása is — mai napon divatban vagyon e? az Anglicanusok Egyházi Esztendejeket azzal kezdik e? bizonytalan; legalább Pilgram Antalnak, Bécsben MDCCLXXXI. nyomtatott, *Calendarium Chronologicum medii potissimum aevi* könyvében ellenkező áll, holott is ezek olvastatnak a' III-dik lapon: Angoly országban a' hetedik századtól a' XIII-ig sokan Karácson Hava 25-kén kezdék az esztendőt, ámbár nagy volt a' meghasonlás, mint Kantuariai Gyárfás panaszkodik. A' XII-dik századtól azomban, szokása volt az Egyháznak, Böjtmás Hava' 25-dik napjától kezdeni az esztendőt, melly szokás. az igazított Kalendarium bevételéig tartott: és XIII-dik Százban a' Polgári számlálásra is által ment. Egyébbé eránt háromféle év kezdetet kell megkülönböztetni: a' Történetiróit: Boldog Asszony Hava' 1-ső — a' Törvényt: Böjtmás Hava' 25-dik napjától, és az Egyházit: Advent első Vasárnaptól. „In Anglia a seculo septimo multi a 25. Dec. annum inchoabant usque ad seculum XIII. licet magna fuerit dissensio, ut Gervasius Cantuariensis queritur. A seculo tamen XII. mos Ecclesiae erat a 25. mar. annum inchoare, qui usque ad introductionem Calendarii reformati duravit: et sec. XIII. etiam ad civilem computum transiit. Ceterum tria diversa annorum initia distingvenda sunt: Anni Historici a prima Januarii, Legalis a 25. Martii, ecclesiastici a Dominica prima Adventus.”

Az Ünnepek között igen is fő helyet foglal: mert a' hetedik században tartatott Toledói X-dik Zsinat szavai szerint: az Ige megtestesülése ünnepének szünete olly dicsőnek kell lennie, mint a' minő ugyan azon Ige születésének ünnepe; és méltán csodálhatni: hogy Szent László Király alatt, Urunk megtestesülésének (melly kifejezést a' Magyar Törvény-könyv későbbi szerkesztőjének tulajdonítani éppen nem lehet). MXCII-dik évében, Pünköszt Havának 20-kán ugyan csak Pünköszt negyedik napján, az Ország minden Püspökeivel, és Apátjaival, nem különben minden Nagyaival, az egész Papságnak. és népnek jelenlétében tartatott Szabolch Várai szent Zsinat 38-dik fejezetében, holott a' szent ünnepek megülésétől ez rendeltetik: évenként pedig ezen ünnepek tartandók: Urunk születése, Szent István első Martyr, Sz.

János Evangelistáé, ártatlan Szenteké, Urunk környülmetéltetése, Megkereszteltetése virasztójával, Szűz Mária tisztulása, Ur feltámadása négy nap, Sz. György Martyré, Filepé 's Jakabé virasztójával, Sz. Kereszt feltaláltatása, Urunk Menybemenetele, Pünköstben négy nap, Keresztelő Sz. Jánosé, Péter és Pál Apostoloké egy napon; Sz. Jakabé, Sz. Lőrinczé, Sz. Mária menybevittele, Sz. István Királyé, Sz. Bertalané, Sz. Maria születéséé, Sz. Kereszt felmagasztaltása, Sz. Máthé Apostolé és Evangelistáé, Sz. Gellért Püspöké, Sz. Mihály Arkangyalé, Sz. Simoné és Judásé, minden Szenteké, Sz. Imre Herczegé, Sz. Mártoné, Sz. Andrásé, Sz. Miklósé, Sz. Tamás Apostolé; és minden Megye ön Pártfogóját, 's Egyházának felajánltatását diésöittse. — „Istae vero Festivitates servandae sunt per annum; Nativitas Domini, Sancti Stephani Protho-Martyris, Sancti Joannis Evangelistae, Sanctorum Innocentum, Circumcisio Domini, Epiphania cum Vigilia, Purificatio Sanctae Mariae; in Pascha quatuor dies, Sancti Georgii Martyris, Philippi, et Jacobi cum Vigilia, Inventio Sanctae Crucis, Ascensio Domini, in Pentecoste quatuor dies, Sancti Joannis Baptistae, Petri et Pauli Apostolorum una die, Sancti Jacobi, Sancti Laurentii, Assumptio Sanctae Mariae, Sancti Regis Stephani, Sancti Bartholomaei, Nativitas Sanctae Mariae, Exaltatio Sanctae Crucis, Sancti Matthaei Apostoli, et Evangelistae, Sancti Gerhardi, Episcopi, Sancti Michaelis Archangeli, Sanctorum Simonis et Judae, Omnium Sanctorum, Sancti Emerici Ducis, Sancti Martini, Sancti Andreae, Sancti Nicolai, Sancti Thomae Apostoli: et unaquaeque Parochia suum Patronum, et dedicationem Ecclesiae celebret.” — A Boldogságos Szűz több ünnepeiről, nevezetesen pedig: Gyümölcs oltó Boldog aszszony napjáról, mint ünnepről, Szűz Máriának felajánltatott Magyar Hazánkban semmi emlékezet! hanem ha Van - Espen Bernát, Egyházi Törvény-könyvében, a' második darab 251-dik lapján említette Thomassinusnak, az 1-ső könyve 5-dik fejezetének 7-dik száma alatt foglaltató azon vélekedése után: „Talan az volt oka, miért nem találtatnak a' régiségben Boldogságos Szűz Innepei, mivel az Atyák úgy hltték: a' Fiúnak jelességei, jelességei az Anyának is; mert alig tisztelhetni az Ember Istent, ha csak az Ember - Istennek „Annya is nem tiszteltetik egyszer'smind”, azt tartjuk: hogy az, valamint másutt. úgy Magyar Hazánkban is, a' Megváltónk ünnepeinek valamelyikével egy napon ünnepeletett. —

Az álló Innepek közé számláltatván rendszerint Nagy Karátson előtt kilencz Hónappal, az az éppen Martius 25-kén tartatik meg. Ugy de ezen megállapított határnaptól mind annyiszor eltávozni tapasztaljuk, valahányszor a Vasárnap betű A.n elől kezdődik, az az: minden tizenegygyedik esztendőben.

Előre bocsátván: hogy a' Vasárnap betű A.n elől soha sem kezdődik, hanem az esztendő napjainak betűi kezdődnek A. betűn, a' Vasárnap betű pedig G.n kezdődik elől: mert az évsorban a' G. betűs Vasárnap első, az A. betűs pedig, G től hátra menve, utolsó; kéntelen vagyok kimondani: hogy E. J. P. Urto!l, mint a' ki Kalendarium magyarázatjába is avatkozni bátor volt (1829. Tud. Gyűjt. V. kötet 63—96 lapon) megfontolatlan szó volt azt állítani: „az az: minden tizenegygyedik esztendőben”; mert az A. mint Vasárnapot jegyző betű, sem magányosan, sem párosan, nem tizenegy esztendő fordulatot tart; bizonyosság okáért, a' 16-dik század kezdetétől — ámbár korábbi Magyar országot illető Kalendariumokban találom: „Annunciatio S. Mariae” nevezet alatt Gyümölcs oltó Bodog Aszszony napját, mint Böjt más Hava' 25-kén megüllandő Ünnepet kitéve — ide iktatom az éveket, mellyekben A. vagy maga, vagy másod magával jön elő, mint Vasárnap betű, és ugyan: egyedül, és állandóul maga, ezekben: 1503. 1514 1525. 1531. 1542. 1553. 1559. 1570. 1581. 1589. 1595. 1606. 1617. 1625. 1634. 1645. 1651. 1662. 1673. 1679. 1690. 1702. 1713. 1719. 1730. 1741. 1747. 1758. 1769. 1775. 1786. 1797. 1809. 1815. 1826. — ezeknek két első Havaiban. 1520. 1548. 1576. 1584. 1612. 1640. 1668. 1696. 1708. 1736. 1764. 1792. 1804. ezeknek pedig tiz végső Havaiban: 1508. 1536. 1564. 1600. 1628. 1656. 1684. 1724. 1752. 1780. 1820. és ezekből nyilván látható: hogy az A. betűjű Vasárnapok, akár egygyik, akár másik rendben, az az: akár magányosan, akár páros betűk szerint vétessenek, nem minden tizenegygyedik esztendőben fordulnak elő; nem lehet tehát: következésképen semmit is bizonyítani az 1815, és 1826 évvel, mellyek egymástól tizenegygyel távoznak: mert már csak az előttei A. betűjű Vasárnapos év is, u. m. 1809. nem tizenegygyedik 1815-dik évhez.

De, nem tapasztalhattuk azt is: hogy Gyümölcsoltó Bodog Aszszony mint külömben álló Ünnepe, a' maga napjától, mind annyiszor eltávozna, valahányszor A. a'

Vasárnapot jegyző betű; mert az első rendű 35 évekből 11, a' másod rendű 13. évekből 5, a' harmad rendű 11. évekhől pedig épen csak 1. év olyan, mellyekben Gyümölcsoltó Bodog Aszszony Ünnepe, a' Husvétot megelőző nyolczadba esik, nevezetesen: 1559. 1570. 1581. 1595. 1606. 1617. 1690. 1758. 1769. 1815. 's 1826. mellyekben a' Húsvét, Böjt más Hava 26-kán, és Gyümölcsoltó Nagy Szombaton; 1548. 1584. 1668. 1736. 1804. mellyekben Húsvét, Sz. György Hava 1-sőjén, Gyümölcsoltó pedig Virág Vasárnapra; végre 1780. mellyben ismét Böjt más Hava 26-kán Husvét, 's Gyümölcsoltó Bodog aszszony, szinte Nagy Szombatra esett; — a' többi mind olyan, mellyekben Husvét, Sz. György Hava 2-dik, 8-dik, 9-dik, 16-dik 22-dik vagy 23-dik napján, és így Gyümölcsoltó Bodog aszszony ünnepe, Husvét nyolczada előtt volt —

A' Római Kath. egyház Hittudósa, ki sem Husvét, sem más jeles ünnep elő nyolczadát, még csak fél vagy imádságos ünnepeknek sem tarthatja, nem azt mondja: „hogy Gyümölcsoltó B. A. Ünnepe olly esetben „tétetik által Quasimodogeniti hetére, midőn az, Husvét „elől utól járó nyolczadaiban fordul” mert nincs is példa: hogy mikor Nagy Csötörtök előtti, vagy Nagy Szombat utáni napra esett, Quasimodo geniti Vasárnapot követő Hétfőre tétetett volna; hanem inkább azt mondja: Mióta Gyümölcsoltó Bodogaszszony Ünnepe ismét azon naphoz van kapcsolva, mellyen Gábor Arkangyal Szűz Máriának kinyilatkoztatá az Údvezítő fogantatásának titkát, az az: Böjt m. Hava 25-dik napjához, azóta e' napon meg is üli az Anyaszentegyház, egyedül Miséje, és a' Hívek által külsőképen való ünnepeztetése tétetik által Husvét nyolczada utánra, kivált akkor: midőn ezen Ünnepe Nagy Péntekre esik: mert Krisztusnak megfeszítésén szomorkodás, a' megtestesülésén örvendéssel öszve nem fér. Vagyon arra példa: hogy Nagy Csötörtökön, vagyon arra is: hogy Nagy Szombaton ünnepeztetett — a' mi csak úgy eshetett meg: hogy Nagy Csötörtökön a' harangok megnémulása előtt, Nagy Szombaton pedig azoknak mszszóállamlása után gyakoroltattak ezen ünnepek szertartásai.

Hogy pedig kitessék: melly évben, melly napjára esett Gyümölcsoltó B. A. ünnepe a' Husvét elől utól járó nyolczadainak? ide iktatom Böjt más Hava 22-dik napjától Gyümölcsoltó nyolczadáig, az az: Sz. György Hava 1-ső napjáig, minden napon esett Husvétoknak megfelelő éveket, Vasárnap betűkkel egyetemben, a' 16-dik Szá-

zadtól kezdve, és megjegyzem: egygyes Kalendáriumokban mellyik napra téve találtam Gyümölesoltó B. A. napjának ünnepiségét?

Böjt más Hava 22-kén Husvét — Vasárnap betű D. vagy E. D. 1573. 1598. 1693. 1761. 1818-dik években volt, és nem lesz 2000-dikig.

Gyümölsoltó Bodog aszszony napja esett Husvét Szerdára. 1573-ban a' Krakói Magyar — 1761-ben a' Győri Deák (Calendarium Titulare Jaurinense) — 1818-ban a' Landererféle Nemzeti, Trattnerféle Hazai, és Budai Deák Kalendáriumok szerint, a' napján meg is tartatott.

B. M. H. 25-kán Husvét. — Vas. b. E. vagy F. E. 1505. 1516. 1636. szökő, 1704. szökő, 1788. szökő években, és lesz 1845-dik esztendőben. —

Gyümölesoltó B. A. napja esett Husvét Kedre, és 1788-ban Paczkó, Wéberféle Posonyi Magyar, és a' Győri Deák Kalendáriumok szerint ünnep volt.

B. M. H. 24 kén Husvét. — Vas. b. F. vagy G. F. a' 16-dik és 17-dik században soha; volt 1799-ben, és lesz: 1940. szökő évben.

Gyümölesoltó B. A. napja esett Husvét Hétfőre. 1799-ben a' Budai Deák Kalendárium szerint ünnepeltett is. —

B. M. H. 25-kén Husvét. Vas. b. G. vagy A. G. 1543. 1554. 1663. 1674. 1731. 1742 dik években, és lesz 1883-dikban.

Gyümölesoltó B. A. napja esett Husvét Vasárnapra. 1731-ben a' Nagy Szombati Deák (Calendarium Tyrnaviense, ad annum Jesu Christi MD.CC.XXXI.'s a't.) Kalendariumban különösen sehol nincs — 1742-ben pedig, a' Spaizer Ferencz költségén Posonyban nyomtatott „Magyar országi Statusok Titulusival bővítettett új Kalendariomban” Husvét Vasárnap után vagyon kiírva, következőképen mind ebben, mind a' másik évben, mellyben által töttnek nem találtatik, minthogy külömben is a' két napnak szertartásai egymással nem ellenkeznek, megtartatott a' napján.

Böjt más Hava 26-kán Husvét. — Vas. b. A. vagy B. A.
1559. 1570. 1581. 1595. 1606. 1617. 1690. 1758. 1769.
1780. szökő, 1815. 's 1826. években, és lesz: 1857-ben.

Gyümölcsoltó B. A. napja esett N. Szombatra.

1758-ban a' Spaizerféle Posonyi Magyar, Nagy Szombati Deák, Posonyi Német — 1769-ben a' Győri Deák — 1780-ban a' Győri Deák, Nagy Szombati Deák Kalendariumok szerint a' napján meg is ünnepeltetett; de 1815-ben: a' Landererféle nemzeti, Trattnerféle Hazai, Kassai kis magyar, és a' Budai Deák Kalendariumok szerint, Szent György Hava 3-kán Husvét nyolczada vagy is Quasi modo geniti Vasárnap után Hétfőn, ellenben: a' Szathmári Püspöki Megye Kalendariumja szerint: Nagy Szombaton, végre 1826-ban ismét Quasimodo Vasárnap után Hétfőn Sz. György Hava' 3-kán, tartatott ünnepe. —

Böjt M. H. 27-kén Husvét. — Vas. b. B. vagy C. B.
1502. 1513. 1524. szökő, 1622. 1633. 1644. szökő, 1701.
1712. szökő, 1785. 1796. szökő években, 's lesz 1842-ben.

Gyümölcsoltó B. A. napja esett N. Péntekre; azért is: 1785-ben a' Győri Magyar — 1796-ban a' Győri Deák, és Budai Német Kalendariumok szerint, Husvét nyolczada utánra, Szent György Hava' 4-dik napjára, vagy is Quasimodogeniti Vasárnapot követő Hétfőre tétélettel által ünnepeltetése.

Böjt más H. 28-kán Husvét — Vas. b. C. vagy DG.
1529. 1535. 1540. szökő, 1655. 1660. szökő, 1717. 1723.
1728. szökő években, és lesz: 1869-ben.

Gyümölcsoltó B. A. napja esett N. Csötörtökre, 's 1728-dik évben a' Nagy Szombati Deák Kalendarium szerint ugyan azon napon meg is ületett. —

Böjt más Hava 29-kén Husvét — Vas. b. D. vagy ED.
1551. 1562. 1587. 1592. szökő, 1671. 1682. 1739. 1750.
1807. 1812. szökő években, és lesz: 1891-dik esztendőben.

Gyümölcsoltó B. A. napja esett N. Héten Szerdán.
1739-ben Spaizerféle Posonyi Magyar — 1750-ben ugyan a'féle, és a' Nagy - Szombati Deák — 1807-ben Landererféle Nemzeti, Kassai kis Magyar — 1812-ben Landererféle Nemzeti, Kassai kis Magyar, Budai Deák, és a' Győri kis Kalendariumok szerint, azon napon volt ünnepeltetése is. —

Böjt más Hava 30-kán Husvét. — Vas. b. E. vagy FE.
1567. 1578. 1603. 1614. 1625. 1687. 1698. 1755. 1766.
1777. 1823. években, és lesz 1854-dik esztendőben.

Gyümölcslő B. A. napja esett, és meg is tartatott:
1755-ben 1766-ban a' Nagy Szombati Deák, 1777-ben a'
Győri Deák, 's 1823-dik évben a' Trattnerféle Hazai,
és Győri kis Kalendáriumok szerint Husvét előtti Kedden.

Böjt más Hava' 31-kén Husvét. — Vas. b. F. vagy GF.
1510. 1521. 1532. szökő, 1619. 1630. 1641. 1652. szökő,
1709. 1720. szökő, 1771. 1782. 1793. években, és lesz:
1859-dik esztendőben.

Gyümölcslő Boldog Asszony napja esett, 's 1771-
ben a' Nagy Szombati, és Győri Deák; Posonyi Német
— 1782-ben a' Győri Deák, — 1793-ban a' Pesti, és Po-
sonyi magyar Halendáriumok szerint meg is ünnepelte-
tett Husvét előtt Hétfőn.

Sz. György Hava' 1-ső napján Husvét. Vas. b. G. v. AG.
1526. 1537. 1548. szökő, 1584. szökő, 1646. 1657. 1668.
szökő, 1714. 1725. 1736. szökő, 1804. szökő években,
és lesz: 1866-dik esztendőben.

Gyümölcslő B. A. napja esett Virág Vasárnapra,
's 1725-ben a' Nagy Szombati Deák — 1736-ban Türken
Kalender, és Gaupps Kalender, úgy 1804-ben a' Budai
Deák, 's Landererféle Nemzeti Kalendáriumok szerint
azon napon ünnepeltetett. —

E' tárgyra nézve használható itt elő adott Kalendá-
riumoknál többekre nem akadhattam, de ha akadtam
volna is, úgy hiszem: azok is erősítenék inkább állitá-
somat, mint sem gyengítenék; reménylem: elegendő-
képen megvagyon felelve arra: honnét van ez innepnek
illy ingadozása? valamint arra is: mikor tétetik az által,
nem ugyan minden tizenegygyedik esztendőben, és nem
is mindenkor Aprilis 5-dik napjára? akkor t. i. midőn
Nagy Péntekkel, mint a' Megváltó felfeszítettetésének em-
lékezetére különösen határozottatott ünneppel öszve jön,
Aprilis 4-dik — midőn Nagy Szombaton esne, Aprilis
3-dik napjára; és ha Nagy Csötörtököt különösen kíván-
ná az Anyaszentegyház megülni, Aprilis 5-dik napjára
tétetnék által, de mindenkor Husvét nyolczad, vagy is:
Quasimodo geniti Vasárnap utáni Hétfőre; a' minek oka

az: hogy Husvétnak egész nyolczada, ha nem is most, de hajdan, ha nem is üllő, de még is fél vagy imádságos napokat foglalt, mellyekben csak akkor ünnepeltetik Gyümölcsoltó B. A. napja, ha az, mint Böjt más Hava 25-dik napjához csatolt álló ünnep, a' nyolczad közibe esik, különben pedig a' régi rendszabások szerint azon egész nyolczad által tételt be nem fogad.

Egyébberránt, a' történetből bizonyos az: hogy az ünnepek száma időnként szaporodott, időnként fogyott is — legyen elég az ünnepek sokaságának megtekintése miatt kit kit a' Pray György „Syntagma Historicum de Sigillis” 's a' t. czimű, Budán 1805-dik évben nyomtatott könyvének 156—161 lapjain találató 1484-ki 's 1501-ki Esztergami Megyék Kalendáriumira, és a' Nemzeti Muzzeumban lévő 1573-ki Krakói Magyar Kalendáriumra utalnom; hogy mind azon által példányt is állítsak elő, szórul szóra ide iktatom a' Nagy Szombatban MDLXXXIII. évben nyomtatott, 's a' Magyar fő iskola Könyvtárának ritkaságai közé számláltató: „Agendarius Liber continens ritus et caeremonias, quibus in administrandis „Sacramentis, benedictionibus, et aliis quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, et alii curati, in Dioecesi „et provincia Strigoniensi vtuntur” 's a' t. czimű könyvnek, az ünnepekre nézve 202—209 lapján olvasható foglalattyát, azért: mert az, egyedül az ünnepeket adván elő, rövidebb, de azért is: mert a' Kalendárium megigazitása után ez az első évi; így vagyon pedig:

„Festorum, quae ueteri ritu populo denunciari solent, Alia sunt solennia. In quibus opera seruilia exercere et manibus laborare nemini licet. Quae nostra lingua uocantur Illő innepec.”

„Alia simplicia. In quibus permittitur fidelibus, ut postquam Missam audiuerint, aut saltem deuotas orationes ad DEVM fuderint, uocationis suae labores exerceant, quae nostro idiomate uocantur. Imádságos innepec.

„Vtriusque generis festorum, lingua uulgari, Catalogum hic subyeere placuit. Numerus autem ex aduerso cuiuslibet festi in margine signatus denotat, in quotum diem mensis illud ipsum Festum cadat.

Bodog Aszony havába:

Illő innepec.

1 Kiskarachön az az, Christusnac	}	napia
6 Vizkereszt, auag' Vrunknac meg-		
25 Szent Pál fordulása.		

203-ik lapon

	Imadságos innepec.		
Szent	}	Remete Szent Pál	10
		Anthal	17
		Piroska Aszony	18
		Fabian Sebestyen Martyr	10
		Annós Aszony	21
		Vincze Martyr	22

Böit elő hóba

Illő innepec.

	Gyertya szentelő Bodog aszony avag' Szüz Marianac megtisztulása		2
		Böiti vag'on	}
Szent	Matyás Apostol	Böiti vag'on	

Imadságos innepec.

Szent	}	Bregina aszony	1
		Balas Pispöc	3
		Agota aszony	5
		Dorottya aszony	6
		Ilona aszony	8
		Balint Martyr	14
		Vszögös Szent Peter	22

204-ik lapon

Böit más hóba

Illő innepec.

12	Szent Gergely Pápa	}	napia
25	Gyümölch olto Bodog aszony avag' Christusnac fogantatasa.		

Imadsagos innep.

21 Szent Benedec napia.

Szent György hauaba.

Illő innepec.

23	}	Albert Pispöc es Martyr	}	napia
24		Szent György Martyr		
25		Marc Euangelista		

Imadságos innepec.

4 Szent Amborus Pispöc napia.

Pinkösd hauába.

Illö innepec.

1 Szent (Phülöp, Szent Jacab apostol } napia
3 (Hereszt megtalalása

Imadságos innepec.

5 Szent (Gothárd Martyr } napia
25 (Orbán Pápa

Szent Iuán hauába.

Illö innepec.

Szent { Iuan auagy Heresztelö } napia 24
 { Sz. Janosnac születese. }
 { Boiti vag'on } 27
 { Lalszlo (nyomt. hiba) Király } 29
 { Peter Szent Pál apostol }

Imadságos innepec.

Szent (Barnabas Apostol } napia 11
 (Vid Martyr } 15

Szent Jacab hauába.

Illö innepec.

Szent { Bodog aszony latogatása } 2
 { Böiti vag'on }
 { Margit aszony } napia 13
 { Magdalombeli Maria } 22
 { Jacab Apostol } 25
 { Böiti vag'on }
 { Anna aszony } 26
 { Imadságos innepec, }
 { Tizenket Apostol } napia 15
 { Szent Laszlo Király temetése } 29

206-ik lapon

Kis aszony hauába.

Illö innepec.

5 Haul bodog aszony }
 { Böiti vagyon (igy) }
6 Vr széne változattya (igy) }
10 Szent Lörincz }
 { Böiti vag'on }
15 Nag' bodog aszony, auagy Szüz } napja
 { Marianac halába (igy) }
 { Böiti vag'on }
20 Szent Istuán Király }
24 Szent Bertalan Apostol }
 { Böiti vag'on }

Imadságos innepec.

1	Szent	Peter vasa szakadása	}	napia
28		Agoston Doctor		
29		Janos nyaka vagása		

Szent Mihaly hauába

Illö innepec.

107 (207) lapon

Szent	}	Kisaszony, avag' Bodog aszonnac születese	}	napia	8
		Boiti (igy) vag'on			14
		Keresztet magasztalása			21
		Mathe Euangelista			29
		Böiti vag'on			
		Mihály Archang'al			29

Imadságos innepec.

Szent	}	Eg'ed Apátur	}	napia	1
		Gelerd Pispöc Martyr			24
		Cosma Demien Martyr			27
		Jeronymus Doctor.			30

Mind Szent hauaba.

Illö innepec.

Szent	}	(Lukách Euangelista	}	napia	18
		(Simon Judás Apostol			28

Imadságos innepec.

Szent	}	Ferencz Confessor	}	napia	4
		Dienes Martyr			9
		Gál Confessor			16
		Tizenegy ezet (igy) Szüz			21
		Demeter Martyr			26

208-dik lap.

Szent Andras hauaba.

Illö innepec.

1 Mind szent napia

Böiti vagy on

5	Szent	}	}	napia	
11					Imreh Herezeg
19					Marton Pispöc
25					Ersebet aszony
30					Cathalin aszony
		Andras Apostol			
					Böiti vag'on

Imadságos innepec.

2	Halottae	}	napia
13	Szent Bereczk pispöc		
21	Bodog aszonnac a' templöba vitele		
23	Szent Kelemen Pápa		

Karachon hauaba.

Illö innepec.

6	Szent Miklos Pispöc	}	napia
8	Bodog aszony fogantatása		
	Böiti vag'on		
21	Szent Thamás Apostol		
	Böiti vag'on		
25	Karáchon auagy Vrunck születése		
	Böiti vag'ou		
26	Szent István első Martyr		
27	Szent Janos Euangelista		
28	Apro Szentec		

209-dik lap

Imadságos innepec.

4	}	napia	
13			{ Borbala aszony
29			{ Lucza aszony
31			{ Thamás Pispöc
		{ Sylvester Pápa	

Ezeknec fölötte, Illö innepec imezek is.

Nagy Pentec	}	napia
Husuét Vasarnap, Hetfö, Ked, az		
az, Vruncknac feltamadása		
Aldozo, az az, Christusnac meny-		
he menetele		
Pünkösd, Vasarnap, Hetfö, Ked, az		
az, a' Sz. Leleknecc elöüetele		
Böiti vagyon.		

Vr napia.

Minden varasba es faluba az ott valo fö eg'haznac szentelesének. Es annac a Szentnec melynec neuére szenttetet napia.

E fölöl megiratot innepeket szoktuc meghirdetni.

Az Vasarnapot hirdetes nélkül is tudgya minden keresztyen hogy innep." 's a' t. — bizonyos továbbá az: hogy ünnepet minden község fogadhat, azt meg is ülheti; bizonyos végtére az: hogy az Uralkodás az Anyaszentegy-

ház Fejeinek megegygyezésével, a' hiveket, figyelmet érdemlő bizonyos indító okokból, némelly ünnepeknek szoros megülésétől feloldozhattya; így esik az meg: hogy Szent István első Királyunk napja, bőv gabona termésű vidéken, midőn az élet betakarása tartós esők miatt veszedelemben forog, noha ez, Apostoli Magyar Hazánknek egy igen jeles ünnepe, úgy minden Szentek napja a' Tokaji Hegyallyán, holott a' szüret rendszerént ezen nap körül esik, midőn az idők álhatatlanok, csak fél, vagy is imádságos ünnepek, az az: a' közönséges keresztény hitű hivek, korán mondatni szokott Szent Misét halgatnak, és midőn ezen kötelességöket tellyesítették, midőn ajtatosságukat végezték, dolgaik után látnak; innen történt ez idén Franciaországban azon határozás: hogy N. Bodog aszszony, és Kisaszszony ünnepei, ha hétköznapra esnének, a' legközelebbi Vasárnapra tétessenek által, a' mit az Allgemeine Zeitung czimű Német Újság is egyik darabjában köz hirrre tett.

Melly feleletemmel, ha kérdező Urat csak valamennyire is kielégítettem, örvendek, tellyesen kielégíteni nem is törekszem: mert az Egyházi Tudomány nem sajátom, nekem más tárgyai vagynak, mellyek engem köletén túl is elfoglalnak.

W. L.

6. J e l e s s é g.

Pesten Szent Iván hava 9-dikén délután öt órakor a' Pesti Fő oskola Nagy Palotájában a' Törvény-Tudományokból köz vitatást tartott Méltóságos Gróf Waldstein-Wartenberg János, Tek. Nemes Pest Vármegyének Al-Jegyzője, a' Magyar Hazának sok és nagy reményeket ígérő Fia, ki minden tudományait szerentsés előmenetellel végezvén a' tekéletes lelki kifejlést a' jó erköltsökkel, emberi nemes szívvvel és a' munkás dolgozósággal már oskolai pályája alatt szerentsésen egyesítette. És ezen díszei tették őt a'ra érdemessé, hogy a' Haza szeretve tisztelt Nádorának, Felsőleges Jósef Ts. K. Fő Hertzegnek, a' mindenféle nagy törekedés kész Pártfogójának, oltalma alatt leve szerentséje béfejezni oskolai törekedéseit. A' nagy kegyelmű Fő Hertzeg képében Nagy Méltóságú Végh István Ő Excellentiája, a' N. M. Magyar Királyi Helytartó Tanács Tanácsosa és a' Szent Korona

Örzője jelent meg a' vetekedésen, mint Ö Hertzegségének Biztosa, kihez mindenek előtt a' vetekedő Méltóság rövid, de hódoló és sokat magában foglaló Beszédet mondván, elkezdettek utóbb a' vitatások. Ellenvetők valának Méltóságos Gróf Széki Teleky József Úr, a' Királyi Tábla Bárója és Tsanád Vármegye Fő Ispánya a' Magyar Polgári Magános Törvényből; Nagys. és Fő Tiszt. Fejér György Prépost és Királyi Tanácsos Úr az Egyházi Törvényből; Tek. Tudós Frank Ignácz Úr a' Magyar Törvény Rendes Tanítója a' Politikai Tudományokból. Az ifiu Tudós nyílt eszének nyomos feleletei gyönyörűséggel mulatták a' fényes gyülekezetet, mellynek méltóságát Nagy Méltóságú Gróf Cziráky Antal Ország Birája, Kopátsi József Veszprémi Megyés Püspök, Bárány Vécsey Miklós Szathmári Fő Ispán Ö Excellentiájuknak nem különben Méltóságos Majláth György Personális Úr, és Ürményi Ferentz Fiumei Gubernátor Uraknak, 's több más úri vendégeknek megjelenésük nevelte; vetekedés után a' Méltóságos ifiu Gróf a' Philosophiai és törvénybeli Doctorságra egyszerre felemeltetett. Tétélei mellett megjelent ime' tudós munka: „Petri Mathiae Katancsich, Commentarius in Caeli Plinii secundi Pannoniam. Budae 1829. 8. pag. 113. — Mi méltán várjuk e' Nemzetét és Nemzeti Nyelvét hével szerető Gróftól, hogy azon tudós Politikai Értekezését, mellyet Doctori tiszteltetésére készített, Magyar Nyelven nem sokára napfényre fogja botsátani, 's rajta lészen, hogy tanulásának ne tsak hírét halhassa, hanem gyümöltseit is szedhesse a' Hazá.

Horvát István.

7. Kihalt Tudós.

Köz szomorúság borítja el mind a'nyiszor az egész Nemzetet, valahányszor e'nek ditső oszlopai dülnek ki. Illyen fájdalmas érzés lepte el szívünket különösen nekünk, 's illyen fogja bizonyosan minden érzékeny Magyar Hazafi keblét megtölteni, midőn hallja, vagy olvassa, hogy Vitkovits Mihály, Arad, Tsanád és Heves Vármegyéknek Tábla Birájuk, 's a' Magyar Literaturának lelkes Elősegítője, tőlünk örökre eltávozott Pesten September 9-dikén a' folyó 1829-dik évben, érdemekkel fénylő hasznos életének tsak 51-dikén. Ez a' jeles tudományu Fér-

fin, kit vidám kedve, elmés nyájassága, eleven költői tehetsége, fáradhatatlan munkássága, szívet ragadó éneklése, és lángoló hazafiusága mindenkivel megkedveltezett, és a' kinek versei, Poétai Levelei, Meséi, és Epigrámmái a' Magyar Literaturának mindenkor dicső remekmunkáji fognak maradni, nem tsak úgy mint Magyar Tudós érdemli a' köz tiszteletet, hanem úgy is: mint jótévő előmozdítója a' hazai nyelvnek és tudományos tökéletességnek. Sok fejlett ki, sok érett meg az ő díszes Palotájában, a' mi fényt vont a' köz ügyre; sok kapott gyorsabb mozgást 's életet társaságában; sok köszöni Írói pályáját, vagy dicsőbb elszánását Házának, mellyben, közel XX év lefolyása alatt, délben és estve terített asztalra, 's egyenes és feszességet kizáró barátsággra talált mind az, a' ki a' Magyar Tudományosság kifejlésében kedvet, örömet, gyönyörüséget talált. Más részről Vitkovits volt az is, ki tettében példájával megmutatta, mint kell és lehet egy Fejedelem és Haza Gyermekeinek lenni mind azoknak, kiket egy köz Jó, egy Polgári Alkotmány öszveköttök a' Vallás, a' Nyelv és Nemzeti Eredet különbözőése mellett is. Szerette ő határtalan indulattal a' Serblus Nyelvet és Nemzetet, de, minekutána a' Mennyei Gondviselés őtet egyszer'smind Magyar Polgárrá is tette, határtalan indulattal szerette a' Magyar Nyelvet és Nemzetet is, 's épen a'ban helyhez tette fő kintsét 's boldogságát, hogy ő Serblus Magyar, 's olyan Serblus Magyar, ki sok született Magyarát háta megett hagyott. — Az ilyen ritka Férfiu különös Életírásra érdemes, 's ugyan azért rövid időre elhallgatunk róla, hogy Ifjúságunk régi Barátáról máskor és máshelyen érdemeihez képest méltábban szólhassunk.

Horvát István.

8. Ú j K ö n y v e k.

25) Mimili, egy Helvétziai Történet. Clauren után magyarázta F á b i á n G á b o r. Pesten, 1829. Trattner J. M. és Károlyi István' műhelyében. (vignettel 's metszett címlappal) 8d r. 116' l. ára 48 xr. ezüst.

26) Világosítás Ásiában a' Kaukasz' hegyén lakozó Avarok' és Kúnságiak' nyelvének magyartalansága eránt; 's a' t. Írta Jerney János. Szegeden, Grün Orbán' örökösseinél. 1829. kis 8d r. 30 l.

27) Szeged városában lévő esztendő számú régi felírásnak magyarázata. J e r n e y J á n o s által. Szegeden, Grün Orbán' örököseinél. 1829. 8d r. 43 l.

28) Az öszvehasonlító Élőtermészet-tudománynak Alapvonatai T r a u t m a n n L e o p o l d után 's a' t. Kiadta L á n g h y I s t v á n 's a' t. Pesten, Ns. Fűskúti Landerer Lajos' bet. 1829. 8d. r. 146 l. ára 1 for. ezüstb.

29) Próbatétel az emberről, vagyis: P o p e S á n d o r n a k 's a' t. Anglus nyelven írott munkája. Francia versekből magyar versekre fordította H é c z e i P á l Peéri Ref. Pap és Esperest. Budán, nyomtatott Landerer Anna' bet. 1829. 8d. r. 7 ív.

30) Az Austriai birodalomnak statistikai, geographiai, és historiai leírása. Kidolgozta L a s s ú I s t v á n 's a' t. Budán a' M. kir. Univ. bet. 1829. nagy 8d. r. 26 ív, ára 2 for. 12 xr. ezüstb.

31) Értekezés az ember testi neveléséről, mellyet 's a' t. készített F é s ű s M e n y h é r t. Nyomt. Budán a' M. kir. Univ. bet. 1829. 8d. r. 64 l.

32) Értekezés a' Veszprémi fő nemzeti oskoláról 's a' t. írta P a p p I g n á c z azon 's a' t. Oskola' rendez Tanítója. Veszprémben Számmer Alajos' bet. 1829. kis 8d. r. IX. és 63.

33) Papiros Tükör avagy Eredeti Mesék 's a' t. L e n g y e l G y ö r g y től. Első Darab. Pesten, Fűskúti Landerer Lajos' bet. 1830 (?) kis 8d. r. 75 l. ára 48 xr. ezüst. (!!).

34) Taxa Medicamentorum 's a' t. Gyógyszerek ár-
szabása 's a' t. (latánúl, magyarul 's németül). Budae Typis Typogr. reg. Univ. Hung. 1829. 4d. r. 105 l. ára író papiroson 48 xr. ezüstb.

35) Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis studio et opera G e o r g i i F e j é r Bibliothecarii regii. Budae, Typis Typogr. Reg. Univ. Ung. 1829. nagy 8d. r. III-d. köt. 2d. Füzete 495 l. IVd. köt. I-ső Füz. 480 l. 2d. Füz. 528 l. 3d. Füz. 560 l. Vd. köt. I-ső Füz. 328 l. ára ívenként 3 xr. ezüstben.

36) Sermones habiti ea occasione, dum Excellentissimus ac Illustrissimus D. Comes Antonius Cziráky de Eadem et Diénesfalva 's a' t. munus Praesidis Reg. Scient. Univ. Hung. occiperet, solennique ritu auspiciaretur. Budae, typis Reg. Scient. Univ. Hung. 1829. 4d. r. 52 l.

IX. Kötet' Foglalatja.

I. Értekezések.

- 1) Horvát István. Jászok. I. Értekezés. A' Jászokról, mint Magyar Nyelvü Népről és Nyilazókról. (Vége) 5 l.
- 2) B. Dóhovits Basilius. Isten' lételének megmutatására való törekedések. 61 l.
- 3) J*. A' Magyar és Török Birodalom' terjedése Európában Mátyás Király' ideje alatt. 78 l.
- 4) Tudósítások a' Külföldről. (Folytatás) 86 l.

II. Literatúra.

A) Hazai Literatúra.

Könyv-ismértetés.

V. Ezer egy éjszaka Arab regék. Fordította V. M. 's a' t 94 l.

Külföldi Literatúra.

Könyv-ismértetés.

Kis János. Deák Őda Karlsbádra, mellyet a' XVI-dik század végefélé, Löbkovitzi Báró Hassenstein Bohuszláv írt, sok nyelvü fordítással, ezen Költő ésmértetésével és az említett meleg ferdők régiségét tárgyazó jegyzetekkel együtt. 's a' t. 100 l.

III. Különbfélék.

- 1) Előlépések és Megtiszteltetések. 104 l.
 - 2) Kihalt Tudósok, és Irók. 106 l.
 - 3) Jelesség. 107 l.
 - 4) Jelentés. 110 l.
 - 5) Felelet. 111 l.
 - 6) Jelesség. 124 l.
 - 7) Kihalt Tudós. 125 l.
 - 8) Új Könyvek. 126 l.
-

TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY
1829.

X. KÖTET.

Tizenharmadik esztendei Folyamat.

SZERKEZTETTE

VÖRÖSMARTY MIHÁL.

KIADTA

TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI I.

A' Cs. 's Apost. Kir. Felség' kegyelmes Engedelmével.

PESTEN,
A' KIADÓK' KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

IN
TEN VOLUMES

VOLUME
THE SECOND

BY
NATHANIEL BENTLEY

NEW-YORK:
PUBLISHED BY
J. B. BENTLEY

1825

1825

1825

1825

1825

I. É r t e k e z é s e k.

I.

J* WERBÖCZY Istvánnak bébizonyított halála, 's temetése eltörli Praynak, 's Gustermannak — állításait.

Opinionum cōmmenta delet dies

Cicero.

Nem annyira öröm, mint inkább a' Hálaadóságnak kedves érzése vidítja lelkemet, ha méltatlan vádolt, 's azzal gyalázott bár melly embertársomnak is, de annyival inkább egy Fő tekintetű Hazafinak szeplőjét letörölvén, érdemlett fényjében helyhezteshetem. Csak ezen indulat adott arra ösztönt, 's bátorított, hogy minden valódi Tudóstól magasztalt Hazánk Hőssének Werbőczy Istvánnak, János Király néhai Cancellariusának, már széjjel szórt Hamvait csekély voltomra nézve is a' Történeti Igazság fényével — noha már háromszázadig, tartó Eclipsisse (setésége) után — kiderítsem: gondolván, hogy a' csekély erő mennyivel nagyobb tehetségre felemelkedhetik, bizonyára annyival érdemesebb legyen.

En azonban jelen értekezésemben nem égyebet, mint Werbőczy halála, és temetése iránt költött Vádakat, mellyek szinte mai napiglan Kollárnak, Praynak, sőt a' mit sajnálok, Kelemennek hibás nyomdokai után, Törvényünk Mesterének méltatlan rövidségével

még az iskolákban is nyilván tanitattnak, vele egykori, és szinte nagy tekintetű Történetirónak tagadhatatlan Tanúságával, tudniillik V r a n c h i c h (Verantius) Antal, Esztergomi Érsek, maga eredetében nálam lévő kézírásával megsemmisíteni, 's vétkes elámitásából dicső Nemzetemet, az Igazság' ösvényjére vezetni szándékozom.

Mert külömben Werbőczinek, mint Hazánk polgári, és tudományos Történeteiben egy jeles Tüneménynek, azomban sokaktól, és sokakban méltatlan vádolt buzgó Hereszténynek — hajdani Magyar gyökeres nemzetségből eredett Fajzatnak, — Romai Pápához, 's több külső Fejedelmekhez küldetett Királyi Követnek — Hazánk legfőbb méltóságaira emeltetett Nagy Úrnak — az ügyefogyottak könyörületes Gyámolának, Pártfogójának — és a' mit hajlandóságom képest előszer jelentenem kellett, világ szerte nevezetes — mindünnen Könyvek ajánlásival tiszteltetett, — 's nálunk akkoron szerfelett ritka világi Tudós-
nak tökéletes Életírását magam is, minden buzgó hazafiakkal Barátomtól a) ohajtva, és untalan várom: sőt gyűjteményemben itt említettek kivül, több fen tartatott, 's eddig világosságra nem hozott Verbőczy eredeti maradványainak hirdetését azon tárgynak gyarapítására áldozom.

W e r b ő c z y halála 's temetése iránt elterjedett hibás vélekedésnek Istvánffy Miklós, Hazánkknak ugyan nevezetes, de (a' mint ezt már több egykori Tudósok jelentették) nem mindenkor hiteles, nem is mindenben igaz 's azért a' Történeteknek részre hajló elő adója első Kútfeje

a) Horvát István Verbőczy István emlékezete, melyet a' Hármas Törvény Könyv bévételének Harmadik századára készített. II-dik Kötet, mellyben az oklevelek előadattnak Pesten 1819. 8.rétb.

volt valóban. Historiája XIV-dik Könyvének ezen szavai: „Verbecius quoque iam exactae aetatis „senex, Juri dicundo, simul et Vitae, quam „perpetuis factionibus et alendis fovendisque par- „tium studiis exercuerat, finem imposuit: „Vix siquidem Solymanus Byzantium pervenerat, „cum in morbum incidit, expiatisque Christiano „ritu Criminibus, cuius per omnem vitam tena- „cissimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in „usum calamitosorum hominum, ac reficienda „templa, Testamento legata, Budae mortuus est. „Multis, et magnis, dum superstes fuit, lacry- „mis, et gemitu Patriae Calamitatem, ac „diram servitutem deplorans, in quam illam ipso „auctore incidisse, iure meritoque dici posse vi- „deatur.” Mind ebben igazságtalanok 1-ször hogy életét önkényessen vagy természeti betegségben végzette volna, mivel az Érsek tanúsága szerint Budai Basának ebédjénél méreggel étetett meg. — mind pedig 2-szor valóságtalan azon önkényes állítása, hogy nékie kellessen tulajdonitanunk Hazánknek Török Hatalom alá juttatását; mert pusztavallása egy olyan Tanúnak, ki egyéb nem történt dolgokat is bizonyít, hitelességgel, nem bír; kivált olly buzgó keresztény ellen, ki a' Római Szent Széknél, X-dik Leónál Követségével, VI-dik Clemens Pápánál pediglen sürü Levelezésével a' Török ellen segedelmet kért, és sürgett — ki vallásához forró hajlandóságából, számtalan keresztényeket vagyonának feláldozásával kiváltván, 's ezzel Törökök Hatalmát szívelvén inkább tsonkítá, mint sem kedvelvén pártúlfogta; de főképpen azért is, mivel a' Törököknek, kik holta után minden írásait bizonyára gyanuságból elfoglalák benne soha bizodalmok nem volt, sőt végtére mint szándékjokkal ellenkező Bajnokot, nyilván nem bátorkodván, alát-

tomossan, méreggel életétől megfosztották, és a' Birodalom Kormányától egészen elvonván, csak az egyes személyek Pöreinek elintézésére Ország Fő Birájává, még pediglen úgy rendelék, hogy a' Városban zárva Budán lakni, és a' Bassa jelenlétében itélnie köteleztetnék.

Pray Györgynek azért, mivel Verbőczy a' Felséges Austriai Házhoz holtá előtt, nem hajlott, dicséretes volna ugyan jobbágyi buzgóságából eredett neheztelése, ha már megczáfolt előadásai igazak volnának, és inkább történeti tetteken, nem pedig másoktól hibásan felgerjesztett indulaton épülnének: eő nagy Hősünket Budán, a' Zsidók temetőjében kéntelenített temetésével, és a' Keresztény Halotti Tisztességnek tőle lött tagadtatásával megkissebbíteni, valóban Történeti Íróhoz nem illő figyelmetlenséggel bátorzkodott ezen szavaival; *Annalium Reg. Hung. Tom. V. pag. 358-o* „*Parem (cum Valentino Török de Ening) exitum Verbőczius anno sequente habuit, nisi quod in Coemeterio Judaeorum tumulo il- latus Christiano funerationis honore caruerit, frustra cum viveret Patriae calamitatem lacrymis, et gemitu deplorans, quam seditiosis consiliis, Barbarorum furori sponte objecisset.*” Nem vévén észre, hogy Istvánffinak, ugymint későbbben élő, és nem egykori, azon kívül csak egyetlen egy tanubizonyságnak tellyes hitelt nem adhat, hanem több azon időbéli a' kik valóban számossan meg fen tartattak, Historicusoknak tanuságokkal élnie kellessen — nem gondolván, hogy későbbi tudositások szerint Istvánffynak Kézírása ki nyomtatás végett Testamento szerint Pázmán Cardinalisnak hagyatván, annak 1622. Esztendőben Coloniában in folio történt első kiadása ideig, mind belső, mind külföldi Jesuiták kezeken által menvén — nem is

előbb, hanem a' Szerző holta után kinyomtattatván, — azoknak szabad kénynek szerint megváltoztathatott, és bizonyára sok helyeken valósággal meg is változtatott b). — De arra sem ügyelvén, hogy a' Zsidó temető, és keresztény tisztesség megadása iránt Thurnschwamb és Mudweck gunyolag irtt, bátor egykorú németeknek tudósításaik, Luther vallásán levőktől, mellyeket Verböczy hatalma, 's vallásbéli buzgosága mindenütt, a' hol lehetett távoztatott, és ki tiltott

b) Tapasztalható, sőt tagadhatatlan ez Bocskay idejében elő adott Vallás dolgában, hol eö a' leghitelessebb Történeti Irónkal Bethlen Farkassal ellenkezőket állit, méltán azért Schwarcz Godefrid tudós Hazánkfia in der Anzeige von des Hr. Grafen Volfg. v. Bethlen's Historie a 21 lapon ezeket írja: „Es ist „kaum zu glauben, wie sehr in Beschreibung der „Bocskayschen unruhen, Bethlen von dem be- „lobten Istvánfy o abgehet, und dennoch habe „ich in meinen bey dem Bethlen gemachten Anmer- „kungen — — sehr oft gezeigt, und bewiesen, das „Bethlen recht, Istvánffy unrecht habe. Ja die „Leser werden begierig gemacht meine nähere Be- „wegursachen, aufmerksamer zu vernehmen, wa- „rum ich die Historiarum Libros Istvánfyi „von Vorne an bis zu Ende für so zuverlässig, und „unpartheyisch nicht halte, als man bis daher do- „von geglaubt hat. Für ihn den Hochgelehrten, „und redlich gesinnten, hege ich eine grosse Hoch- „achtung — — — aber von denjenigen Herrn — ich „mag sie nicht nennen — die Istvánffy's Geschichte „etliche Jahre nach seinem Tode zum Druck beför- „dert haben, kann ich Heine, eben so gute Meinung „bey mir aufglimmen lassen.“

Istvánffy Auctuariumja vagy is folytatása, mellyet Joan. Jacob. Ketteler szinte a' Passaroviczi Békességig 1718 terjesztett, és Coloniában 1724. in fol. Kinyomtattatott, ám bator Sincero veraci ac nitidissimo stylo descriptum-nak a' homlokíráson jelentetik, Horányi Elek bizonyítása szerint: turpissimis mendaciis egészen töltve nagyon.

c) eredett. — Tudta eö velem együtt, ki Praynak Felséges pártfogás mellett nyert Historiai tapasztalásihoz, nem is közelithetek, sőt nálamnál jobban — bár hivebben — hogy mind Thurnschwamb vagy is Dernschwam, kihez Kollár Ádám Kalauzától vezetett az Augsburgi Fuggereknek Factora (kinek eredeti, nemzetünk eránt gyűlölő kifejezésekkel tellyes, Verböczyt és az Egyházi Személyeket untalan rágalmazó írása Gyűjteményemben is fentartatik) Luthernak vallását követé, és részszerént Körmöcön, részszerént Besztercze-Bányán (hol Luther új vallása Révay Ferentz pártfogása alatt legbokrossabban kisarjadzott) lakó személy volt. — Jól tudta ö, hogy Mudtveck, kit hibássa Esztergomi Tisztartónak nevez, holott ez a' Törökök előtt oda költözött Királynének Budai Tisztartója volt, és onnant irt, nálam is fentartatott leveleit hazájában Norimbergában azonnal kinyomtattatta — jól tudta eö mondom, hogy ezen némethke úgymint a' Királynének Máriának egyéb Udvari cselédjei nem csak Németek, de egyszer'smind Luther Vallásán lévök valának: annyira, hogy maga is Budai Udvarában Henkel János Predicator tartott, és Luthernek Wittembergből 15ö Nov. 1526, költ ajánló levelét, négy kinyomtattott, Psalmussaival (Soltárival) mellyek nálam is megvagynak d). Maria Királyné kegyessen elfo-

c) Werböczit Valláshéli Buzgoságáról ditsérni szinte úgy lehet, mint ellenben abból eredett üldözése iránt vádolni. János Királynak a' Reformatorok ellen kiadott, és tüzzel is végre hajtott Parantsolatit Werböczynek mint Cancellárjának nem mindenkor ok nélkül tulajdonittya a' Vallás Reformatiojának Historiája.

d) Vier Tröstliche Psalmen, an die Königin zu Hungern ausgelegt durch D. Martinum Luther. Wittemberg. 1527. 4.dréth. A—K. 1111. lapok száma nélkü!.

gadta, sőt némely írónak véleménye szerint azon Egyházi Éneket is: *Mag ich Unglück nicht wieder stahn's a't.* nem Luther, hanem maga a' Királyné szerzette dd). nem is ok nélkül, mivel az Énekek szerzőinek akkori szokások szerint Verseik fejében lévő betűk a' MARIA nevét elő adják. De tovább a' Cseh Udvarnak, melly hasonlóképpen a' Király mellett Budán tartatott Fő Mestere is, Brandenburgi Herczeg György (ki Corvin János Hitvesét, kincsét, és levéltárát egyszer'smind magáévá tévén, egyetemben is Onolczbachba kivitte) minden hozzá tartozandó néppel Luther nyomdokait követvén e), az új Vallásnak Verböczy, és Magyar Egyházi Fő Rendek ellenére pártját fogta, melly miatt kétségkívül Hazánk szörnyű szerentsétlenségére éppen a' legveszedelmesebb időpontban, a' Királyi Udvar kettős pártolásra oszolván, ha csak ugyan felesleg magasztalt Práyunk egy valódi Historicusnak kötelessége, és hívsége képest igazat írni kívánt, a' Németek és Luther Vallásán lévőknek — Magyarok, és Római Catholica Vallásért buzgók ellen tett tanú bizonyságokat bölcsen el nem fogadhatta, hanem annál méltóbban részrehajlónak, és elnem foghatónak ítéltette; a' mint valóban mind a' két német Bizonyságoknak Tudositását felvilágosítani, és azon időbeli környüállások, és történeti tettek elő adása által gúnyoló kifejezéseiket igazságtalannoknak bizonyítani tisztelnem tartom.

dd) Klein Joh. Samuel Nachrichten v. dem Lebensumständen Evang. Prediger des Königr. Ungern. Leipz. 1789. in 8vo I. pag. 110.

e) Kinek buzgósága még a' Budai Zsidókat is Luther vallására térítette, mint Christophel Mandelt, Hunger genant von Ofen, ki azon könyvét, *Das Jesus Christus sey das ewig Göttlich vort*: Nürnberg ben 1536. eszt. 4. rétb. kinyomtatván nekie ajánlotta.

Nem tsuda tehát, hogy ilyen Felséges bizodalommal felruházott, nagy tekintetű Kollár, és Pray Historiographusok Auctoritásának a' köz vélemény egészen azért hódolt, mivel mélyebb vizsgálásra sem ideje, sem módja lévén az értelmesebbek által jóvá hagyott, és kihirdetett tudositásokat, két kézzel elfogadja.

Nem tsuda, hogy Nemzetünk kissebbségére törekedő Szerzők, millyeket Gustermann mellett, — előtte, — és utánna Tudományi Historiánkából számtalanokat nevezhetünk — a' történeti Tetteinknek igazán, szinte úgy mint nem igazán előadott gántsait egyaránt mohon felkapják és önnön Szerzőinknek vétkek, és fogyatozások miatt, igazságtalanul, sött illetlenül is szemre hányják.

Nem tsuda, hogy Gustermann f) Könyvének 356 lapján azt, a' mit sem olvasott, sem halott, hanem csak Atya nélkül szült, tudniillik: Hogy Werböczy Önnön keservében holt volna meg, mint valamelly historiai igaz datumot a' széles világ előtt hirdetni nem átalott, ezen szavaival „Er (Werböczy) starb in folgenden Jahre aus Kummer über das Unglück seines Vaterlandes, welches er durch seine Ränke und aufrührerischen Anschlägen der Türken-Wuth Preis gegeben hat.”

De fájlalhatjuk még méltóbban, hogy Kelemen Imre is a' Magyar Törvényeknek 40. Esztendőkön fellyül folyton folyva lévő és végre a' Pesti Universitas Királyi Professora, Werböczy életének,

f) Gustermann Ant. Wilh. Bücher - Censor u. Professor d. Rechte an den k. k. Theresianischen Ritter-Academie in Wien. Die Ausbildung der Verfassung des Königreichs Ungarn. Wien 1818. in 8vo Vol. II. — I-ső Rész 356 lapon.

's halálának szorgalmatosabb vizsgálására, — tökéletesebb kinyomozására — és a' Magyar Törvények Mesterét áruló helytelen vádoknak eltörlésére mind Tudománya, mind nemzeti buzgó-sága tiszte szerint, nem ügyelt: Praynak nagy tekintete miatt, kinek eö tanítványa volt, Historiai állításait kétségbe hozni nem merészelvén, annak (ezen értékezésünk által már hitelektől egészen megfosztatott) szavaival szüntig illyképpen ámitván inkább, hogy sem oktatóván halgatóit g). „Postremis vitae annis paucis Christianis ius „dicebat: acerbam suam, Patriaequae sortem „amaris lacrymis saepe deplorans. Mortuus ibi- „dem Christianae etiam sepulturae honore priva- „tus Anno 1542.” de végső kifejezéseit Christianae etiam sepulturae honore privatus az újabb 1818. Esztendei kiadásában méltóképpen kihagyta; — Ha Pesti Universitas Tudós Professora tovább és tovább tanulni, (a' mit Socrates nyolczvanadig év korában sem szégyenlett), esméreteit terjeszteni kívánván, Verböczynek Horányi Elek által in memoria Hungarorum Posonii 1777. 8.rélt. tudós szorgalommal előadott életét által olvasta volna, annak tudósítása szerint is megkimélhette Dicső nagy Mesterét Praynak költött, és méltatlan vádjaitól. —

Választám Verböczy halála, és temetése iránt szóló Istvánffy, Pray Gustermann, 's Kelemen tanuságait azért, mert csak ezeken épül, hozzá tévén a' Névtelen Manchester me on 's Etwas von Verböcz — gunyoló írásoknak szerzőit, Hösömnek a' köz vélemény által igazságtalan rágalmazása. — Sem Czwittinger

g) Kelemen Emerici Institutiones Juris privati Hungarici Pest 1811. Tom. I. pag. 68.

in Specimine Hungariae Litteratae Lips. 1711. 4.rétb. sem *Walaszký* in *Dissertatione Historico — Epistolica de Stephano Verböczio Juris Consulto Hungariae celeberrimo.* — Annál inkább *Fleischhacker* in *Historia Juris Hungarici per Positiones Tyrnaviae* 1770. 4.rétb., és most már Fő Méltóságú Ország Birája Gróf *Cziráký* Antal könyvében: *Ordo Historiae Juris civilis Pestini* 1794. 8.rétb. *Verböczy* haláláról 's temetéséről valamit találhattam, kik inkább *Verböczy* dicső munkáját, hogy sem élte folytát, és fogytát tárgyul vévén mindnyájan megelégedtek olvasóiknak, egy külföldön Tanuló ifjunak gyámoltalan, de részére nézve annál dicsőségesebb szorgalmához h) utasításával.

Istvánfinak azon kifejezését: „*Verbecius juri dicundo simul et vitae — — finem imposuit*”. — Csak *Gustermannak* szándéka csavarhatta azon értelemre: „*Er starb aus Kummer über das Unglück seines Vaterlandes*” — mert az nyilván alább mondja: „*In morbum incidit, expiatisque Christiano ritu Criminibus — — Budae mortuus est.*” — Nem lévén pedig *Gustermannak* állítása bizonyítására egyéb próbája *Istvánfinál*, világos hogy ennek szavai az utóbbi kifejezésével edjött vétetvén, arra, amit vakmerően vitatott, nem csak próbát, de még gyanút sem adhattak nékie, — holott ellenben *Vranchich* Antal *Esztergomi Érseknek* eredeti *Deák* nyelven ide mellékelte *Verböczy* halálának 's halotti tiszteletének körülállásos leírása által halálának igaz okát nyilván bebizonyíthatom, — melly nem természeti betegség, sem hosszas epedés: hanem valósággal méreg étetésből származott.

h) *Vallaszký Pauli: Dissertatio Historico Epistolica de Stephano Verbeuczio. Juris consulto Hungariae celeberrimo. Lipsiae* 1768. 4.rétb.

Szükséges azomba Vbranchich Érsek Történeti Munkáit, ha tsak átallyában is, de méltóbban, mint eddig előadattak, megismértetnünk.

Vbranchich Antal Sibenico Dalmatia városában született. Annyának Testvére Statilius Erdélyi Püspöknek ajánlásából elébb János Király, — holta után pedig Isabella Titoknokja vólt, Cardinal Martinuzinak Ferdinandhoz által jötte ötet is arra birta, hogy Ferdinánd császár szolgálati-ba lépjen, mellyben több követtségeknak ditséretes végre hajtása után, az Esztergomi fő Egyház Hivatalára emeltetett, — Olasz Országi nevelése leginkább a' Poësisre és Ékes szóllásra formálta elme tehetségeit, azért leginkább ezekben gyakorlotta üres óráit, legfőbb gyönyörösege levén Sabellicus, Jovius, Forgach, Brutus, 's a' t. maga idejebeli Tudósok példái szerint, élete korában történt dólgoznak előadásában.

Már Brutus Mihály a' XVI-dik Században emliti Történeti Irásait, kivált azon könyvét, mellyet Zápolya János dolgairól ékes Deáksággal irt; de Pray *) és Horányi **) egyéb Munkáit, mint Tudós és ékes Deák Leveleinek Gyűjteményét nem isméri. Pray használta Verántz Leveleinek azon egy kötetjét, mellyet ő véle Herman József Györi Canonok közlött. Horányi emliti szinte Verántz Réz iratait, mellyek a' Nagy Szombathi Könyvtárban tartatnak, és a' mellyekre útasítja Schmith Miklós ***) Olvasóját mondván: „*Autographa Draskovichii extant cum non paucis Ve-*

*) Annales Regum Hung. Tom. V. Vindob. 1770. fol. az Előjáró Beszéd 1-ső lapján.

**) Memoria Hungarorum scriptis editis notorum. Posonii 1777. Tom. III. pag. 495.

***) In Episcopis Agriensibus fide Diplomatum concinnatis Tom. III. Tyrnaviae 1768. 8-ad rében 258 lap.

rantianis in Museo Historico Collegii Tyrnavien-
sis” — de hova jött ezen Museum? A’ Pesti Uni-
versitas Bibliothecájába e’, vagy a’ Posonyi Aca-
demiájéba, vagy a’ Nagy szombathi káptalan Könyv-
tárába? arról nem tudósít. — Az Egri Érseki
Bibliothecában tartatott egynehány (hat) Kötetei
Vranchich eredeti Levelleinek, már a’ Pesti Nem-
zeti Museumnak által adattak. — De Vranchich
Familiának Adomány Levellei, kiváltképpen azon
jeles három személyeket Antalt, Faustust és Mi-
hályt illető Királyi Privilegiumok továbbá az Érsek
Antalnak, és Mihálynak Magyar és Horváth Or-
szágok történeteire szolgáló Gyűjteményeik, szin-
te úgy mint önnön Történeti Munkáik Gróf Dra-
ganich által egy részént Gróf Széchényi Ferentz-
nek, egy részént pedig Koller József Pécsi Pré-
postnak kész pénzül eladattak, és mind a’ két rész-
ről a’ Magyar Nemzeti Museumnak ajándékoz-
tattak; nálam találatnak Gróf Draganich által
néhai Bujanovics Ágostonnak eladatott és tőle
kész pénzen által vett Sibenico Várost illető Le-
velek Varántz Antal eredeti Írásainak némelly tö-
redékeivel, mellyek egy néhány kötetben, réssze-
rint in folio. résszerint negyedréiben rendetlenül
öszve köttettek, és amellyek között Verböczy sze-
rencsétlen halálának leírása, szerencsésen fentar-
tatott. — Kovachich Márton in Scriptoribus Re-
rum Hungaricarum Minoribus Budae 1798 8-ad
rétben II. Köt. kiadta ugyan Vranchich Munkái-
nak némelly részét, de a’ nélkül hogy azokat a’
szerzőtől intézett rendre szerkeztette — a’ nélkül
hogy a’ Szerzőtől adott Címjéit a’ Munkáknak
megtartotta volna; — innen történt, hogy a’ na-
gyobb Munkák töredékei csak az ő kényye szerint
adott Titulusok alatt kinyomtatattván, azokat már
az Olvasó annyi különös Munkáknak lennie véli;
sőt némelly Munkáknak végső részét előbb, mint

az eleit, még pedig különös czimzet adván nékiek, hibásan valóban és a' Tudósoknak nagy tévelyedésekre közre bocsátotta.

Verböczy halálának történetét nálam levő Wbranchich Érsek eredeti Kéziratának töredéke szórúl szóra imigy adja elő:

„Erat Verbucius Religionis suae apprime studiosus, eamque quo se cumulatus profiteri operibus comprobaret, quotannis fere ex Turcia Captivos quosquos facultas offerebat aere suo redimebat, interque caeteros, quos Legatione proxima Constantinopoli redemptos indultu Caesaris in libertatem quoque asseruit, unum non ultimo Nobilitatis loco natum, honesto apud se muneri praefecerat, quod ad genus in homine, virtus quoque et ingenium gerendis rebus accesserat. — Die quadam consensu curru, nam interdum podagra laborabat, nec alioquin etiam propter iam inclinatioem aetatem poterat equitare, in Consilium ad Passam Iudicturus solito more pergebat, quumque iam propius Passae domum accessisset, frequenti Clientum stipatus famulatio, Praetoriani Passae, uti ex Officio soliti erant quotidie Domini iussu insignem virum excipere, plures tunc, quam alias consveverant, occurrunt turbidi, Verbucioque nec salutato, extemplo in eum captivum irruunt, crine comprehendunt collumque expedire iussum, in medio vico, horrentibus aliis, ac in stuporem versis, capite plectunt. Inde citi ne verbum quidem elocuti ad Praetorium revertuntur. — Verbucius vix rumore rei excepto, quum iam prostratus jaceret miser ille, praelato e curru capite, quidnam esset turbarum, perquirat, quippe quod neque vel cogitare unquam de tanto scelere potuisset; verum occisi demonstrato Capite hic, illic cada-

„vere, causaquae prorsus omnibus ignorata, edi-
„to graviore in coelum gemitu, manuque illisa
„pectori, Turcovium 1) qui eo anno Praetor
„Urbanus erat, uti jam diximus, et penes Cur-
„rum ejus gradiebatur intonat, exclamatque rem
„male agi, curruque statim, circumacto, qui O-
„cto equis vehebatur, domum repetere instituit.
„Vix ex eo Vico excesserat, accurrunt novi nun-
„tii, et quidem alii post alios, jubent bono esse
„animo, ad Passam revocant, scelerati servi casum
„parvi pendat, rem ejus salvam, suosque reliquos
„omnes procul a discrimine esse: nec scelerati
„servi casum magni ducendum, intellecturus
„a Passa mortem meruisse, et puniendos esse
„etiam sine quaestione, qui produnt Caesarem.
„Diu ille reverti obstitit, magisque furore ob
„iniquitatem perfidorum agebatur, quam pavore:
„subinde in medio foro clamitans indignum faci-
„nus, Jusque et Ordinem perverti violentorum
„audacia, ignorare ejusmodi Caesarem, justissi-
„mum Principem, Praetores ejus scelestos, ac
„nequam esse homines. Tandem ab amicis repres-
„sus et alioquin ipse etiam pro sua prudentia
„altius expenso negotio, veritus scilicet ne in se
„quoque inciperetur vis intendi, atque ad Pas-
„sam indignius raperetur, celeriusque de se etiam
„statuatur, quod paulo post evenerat, obsecu-
„tus est. Sed ubi ad Consessum venit, quamvis
„assurrexisset illi Passa cum caeteris Senatoribus
„blandoque simul atque honorifico alloquio, ut
„assideret, hortaretur, respuit tamen mira auda-
„cia, animoque plusquam Senatorio, et dixit se
„nec sedere prius nec quicquam aliud acturum,
„quam ei ratio redderetur, quare occiderint famu-
„lum suum, Jusque de nce illius hominis inno-

1) Turkovics Miklós vólt ekkor Buda Város Birája.

„centissimi administraretur, — Summa id cum sua
„dignitatisque injuria perpetratum. Hic quum ob
„injustissimum dolorem temperare sibi nequiret,
„praerumperetque in verba, quibus plane haud
„parum videbantur et Passa et sui Assessores eru-
„bescere, utrinque coeperunt in iram succendi,
„praesertim quod Verbucius nulla Turcarum fe-
„stivitate nullis blanditiis leniri ac sedari poterat:
„quum quidem neque causae tales de interfecto
„homine afferebantur, quae satis idoneae fuis-
„sent visae ad eam necem excusandam, adeoque
„tunc nihil aliud ea de contentione transactum,
„quam quod ab iis iratis iratus ille discesserat,
„et quum de gradu abiens descenderet, inclamasse
„quosdam fertur execrantis in morem, nemine
„nominato, quamquam asperius de integritate
„illorum questus. Ea vox notata ab amicis, cre-
„ditumque haud falso authore Collegas suos, 2)
„castigasse, quorum fastu innuebat se in ea Clau-
„stra atque pericula conjectum, quum ipsi obti-
„nuissent libertatem. —

„Postero die, quum Passa Caesaris indigna-
„tionem pertimescebat, cujus aequitatem et mu-
„nificentiam crebro quum in se et Gentem Hun-
„garam tum in filium Regis et Budenses cives in-
„geminaret et extolleret Verbucius, denunciaret-
„que palam, id injuriarum se nunquam passu-
„rum, nunquam Budensi Passae in subditos Cae-
„saris tantum licentiae traditum, nec diu crude-
„lem hominem eo loci dominaturum se vivente,
„— Submissi, qui Verbucium placare conaren-

2) Bizonyossan kívánja ezzel Vbranchich homályosan értesüinkre adni hogy Verböczy a' Budai Várban hagyott, midőn Frater György, és Petrovich az Ország kormányát magok által vették, és őket gyanítaná Verböczy ezen szerencsétlensége okainak.

„tur, pollicerenturque illi de se ea, et omnia,
„quaecunque exoptasset, — frustra tamen conati,
„quum Verbucius expedire currus, caeteraque om-
„nia rerum domesticarum colligere et ad abeundum
„Buda parare famulis praecepisset, jamque instru-
„cta cuncta et in procinctum apposita, ecce a Passa
„advolant insignes viri, aliique eum quam svavis-
„simis vocibus et apparatis argumen- tis poscunt, de-
„tinent, et dehortantur a discessu, alii exonera-
„tis curribus, suis ipsorum tergis supellectilem,
„rejectis longe pueris, in Domum referunt,
„Verbucioque omnia pro voto deinceps futura
„apud Passam Solimanum pollicentur, modo id
„solum errati ejus, quod jam Commissum erat,
„aequo animo ferre voluisset. Nihil ultra neque
„in suos peculiare homines, neque in reliquam
„Plebem Christiani nominis, Passam perfecturum
„sine ejus consortio atque consilio. — Delinitus
„his Verbucius, rediit cum Passa in gratiam,
„quamvis simulanter magis, quam vere; nec enim
„secus poterat, quia clandestino praecepto magni
„Turcae sub summi honoris et libertatis nomine,
„egregius captivus erat. — Paucis diebus post, quod
„ex usu saepius alias fecerat, Passa eum ad solemne
„epulum apud se invitavit. In eo convivio, quum
„splendide ac magnifice fuisset habitus, merum-
„que pro incolumitate Caesaris, pro futura,
„Joannis Filii et pro fausto Statu Hungarorum
„fallacibus praecationibus fuisset exhaustum,
„Verbucio toxica propinata, quae statim saevi-
„rent, et ad praecipitem mortem adigerent,
„priusque quam ad Caesarem expedisset quae-
„rimonias desiisset vivere, et prope palam egere
„omnia, nec tanti tamque nefandi facinoris notitia
„vulgi declinata. — Eo die, quo satis de tempore
„domum reverterat, nocte etiam in sequenti ni-
„hil prorsus doloris in se sensit, forte id, donec

„per totos artus effusum virus perniciosius evaluis-
set, secunda luce torminibus intestinorum caepit
„cruciari, ac paulatim antequam advesperasceret,
„vox ei consopita, tantoque tumore corporis op-
„pressus est, ut neque Capitis neque colli, neque
„manuum, neque pedum digitorumque sua forma
„constaret. — Utrem totum, seu potius massam
„carnis dixisses, quam humanum corpus, quum
„ad haec et os, et oculos, et unguves non inibi
„natos, sed aliunde appositos quilibet iudicasset;
„stupor omnes et commiseratio hauserat, taciti-
„que ii, qui ei aderant, Turcae perfidiam et
„crudelitatem abominabantur. — In hunc modum
„actum etiam die tertio, quum jam dudum Turci-
„ca custodia a Passa missa, portas Domus ejus
„obsederat, qua turba prohibebatur, numerosa
„enim confluebat ad spectandum tam atrox faci-
„nus, ne magis, quod nequiter perpetraverat,
„divulgaretur. Proximis tandem tenebris, vigilia
„circiter secunda vitam efflavit, curatumque pro
„nostro ritu ad sepeliendum corpus omni diligen-
„tia, sed ne id quidem officii, quod postremo
„solemus mortuis exhibere, sine sua custodia
„conficere (Turcae) permiserunt: summa enim
„pertinacia et condiendo. et in scrinium clauden-
„do corpori, in quo in Sepulchrum debebat in-
„ferri, interesse contenderunt, inhibuereque gra-
„vissimo interdicto, cadaver dum effertur, pate-
„re spectantibus, ne tam enormis occubitus con-
„siderari, ac miserari latius posset. In res ac bo-
„na ejus Turca non irrupit, tota supellex et
„quidquid auri, argenti, pecuniarumque et ve-
„stis habuerat, integrum salvumque ad Emericum
„filium adferri concessum. — Servi quoque atque
„clientes, et qui aere suo meruerant, una cum
„amicis Buda inoffensi abire permisi. — Illud so-
„lum, ubi excessit, a Turcis jussu Passae exe-

cutum. — Cunctae sarcinae et quidquid impedi-
dimentorum atque arcularum habuerat excus-
sum, quaesitaeque Epistolae et Diplomata Turci-
ca, eaque omnia, quae reperta sunt fuere abla-
ta. In quo quantum perfugii, perfidiae suae pro-
spectum voluere, enecto prius Optimo Viro,
ex hoc licebit probe perspicere. Honore po-
stremo sepulturae, ac pompa exequi-
arum non caruit, Justaque illi non
aliter persoluta sunt religionis no-
strae instituto, annuente Passa, ut
etiam e vicinis pagis ac municipiis
accerserentur Sacerdotes, quicun-
que proximae cladi 3) superfuerant,
quam si Buda nullius hostis vulnus
accepisset. Cur autem hominem illum legi-
time redemptum ex Caesaris etiam indultu liber-
tati suae restitutum tam furibunde saeva gens
exstinxerat, ea causa est, quod apud nos gna-
ros linguae ac morum homines non facile fe-
rant, suspicantes semper, ne doli ac technae,
quibus nobiscum agunt, subinde detegantur,
minusque illis procedat, quid quid in nos ma-
chinentur. Quod in hoc quoque infelicissimo
homine conspicati, quem quum in tanto Ma-
gistratu Verbucius ab se non dimittebat, ut
caeteros, quam plurimos quos redemptos abire
in sua permiserat, in his omnibus ab eo edo-
ceri credebatur, quibus crebro malignitati Tur-
cicae occurrebat, eludebatque eorum in nostra-

3) Itt valóban nem a' Mohácsi ütközet, hanem a' Török-
köknek 1540—1 esztendőök táján Buda vidékén el-
követett szörnyű dúlása és rablása értetődik, mely-
ről mind a' Chronicák, de leginkább ugyan azon
esztendőben Német országban kinyomtatott neue
Zeitung czimmal jegyzett repülő Levelek, tudó-
sitnak.

„tes calumnias. — Atque sublatus est et ille per
 „Contumeliam, et per dolum Verbucius. Frustra-
 „que certe nos et Turcae perfidiam execramur et
 „obsequia nostra, nostramque in eum fidem ja-
 „ctamus. Spes enim omnes nostrae in Victoris
 „Barbari proventum rediguntur, quantumvis no-
 „bis ipsis assentemur.”

Bár Érseki Méltósága Verántznak mindenben
 tellyes hitelt adhat előadásának; különösen még
 is említem hogy Verböczy szolgájának erőszakos
 megöletését, Kollártól említett Mudtveck
 is, Német Leveleiben szinte azonképpen adja elő.
 — Horányi Verböczy Életében III. T. 546. lap-
 ján annak szavait előadja; de valamint a' Szerző
 nevét Mudv'eczre, úgy a' Revay Ferenczét is
 kihez a' Levél iratott ad Comit. Franc. de
 Rejna, hibásan elváltoztatja. Már az is, hogy
 ezen Levelek (a' mit eredeti nálam lévő Nyom-
 tatással bizonyíthatok) Revay Ferentzhez különös
 hajlandósággal irattattak, újabb jele annak, hogy
 Mudveck vele edjött Luther vallását követte;
 mert valóban a' Magyar Reformatió történeteiben
 egészen idegennek kell lenni annak, kinek tudtára
 nintsen, hogy a' Magyarok Naggyai között Révay
 Ferentz vólt az első, ki Lutherrel levelezett, ki
 az ő Vallásbeli felekezetit legelső és leghevesebben
 pártul fogta 's gyámolította.

Ekképpen Verböczy szolgájának szerentsétlen
 esete, melly akár alkalmatosságot, akár szánt,
 szándékkal készített okot nyújtott, Bassa által tör-
 tént kivégzésére, tagadhatatlan lévén Vbranchich és
 Mudtveck egy kori és egyformán lött előadások-
 ból: — Verböczynek méreggel történt megétetését is
 Vbranchichon kívül szinte másokkal bizonyíthatom.
 Már Horányi által útasítottunk Brutus Mihályhoz
 és annak Krakóban 1582. 8.réth. a' 28-dik lapon
 Báthory István Lengyel Királyhoz küldött Leve-

léhez, mellyben ezen szavak találatnak: „Ver-
 „bucius dum execratur Barbari perfidiam — jus-
 „sus Budae Ungaris Jus dicere, brevi postea len-
 „to veneno sublatus est, quae omnia ex Tho-
 „mae Litterati Epkemeridibus (Rerum per ea tem-
 „pora gestarum) scripsimus” — d).

Azon Magyar nyelven írott és még vi-
 látosságra nem bocsátott Vranich Érsek saját
 kezével írott Chronica is, mellynek czimje ez:
**Memoriae Rerum quae in Hungaria a
 nato Ludovico (II.) Rege acciderunt
 1504-től — 1551. esztendeig folytatódván,** és a'
 melly iránt meghatározni nem tudom, Vranich
 maga munkája legyen-é? vagy csak másolása?
 vagy pedig Bornemisza Tamás bővebb historiája?
 Verböcznek méreggel lött megétetését imigy bi-
 zonyítja: „Azután kevés idő mulván Verböczyt
 „megéteik, meghala: Az Turkovics Miklós is
 „csak hamar mene utánna.”

f) Ki vólt ezen Thomas Litteratus? hol legyenek emli-
 tett Ephemeridesszei? arról sem más Történet Írók,
 sem Hazánk' Tudományi története nem emlékezik.
 Ha, nem csalatkozom, ő vólt az a' Budai Bornem-
 isza Thamásnak hivatott gazdag Polgár, és Tanáts-
 beli, kinek azért, hogy a' Várat Rogendorfnak fel-
 adni szándékozott, több mint 11,000 forintot érő
 ezüst marháit elfoglaltatván Martinuzi a' Török
 Császárnak sok egyéb drágaságokkal ajándékba kül-
 dötte, és akinek Buda Vára 1540 és 1541 eszt-
 endőbeli megvételéséről Magyar nyel-
 ven írt Munkája nállam is akkori kéziratban
 találatik, így kezdvén: „Im egy emlékezet-
 het írok” s a' t. és imigy végződén: „Mynd
 ezöketh penigh egy eörek emlekezet-
 „hérth irtham meg, merth ezek mind
 „ighi vólthának — ha ky penigh ky-
 „leomben, mondanna, byzon wethkeuth
 „theonne az yámhor bezédében, azért
 „ez legien az weghe”. —

Temetése Verböczynek Vranich előadása szerint nem csak keresztényi módon, de pompás tisztességgel is a' körül lévő Papoknak nagy sokaságával úgy, mintha Buda Török dúlások által nem szenvedett volna tellyesített. De Istvánffy nak is azon szavai: „expiatis Christiano ritu criminibus” oda mutatnak, hogy halála keresztényi Sákramentomok felvétele mellett, és aztat követő keresztényi temetés módja szerint történt. — Igazságtalan azért Kollárnak g) 's mindennütt nyomba lépő Práynak állítása, hogy „Christiano funerationis honore caruerit”, mert pompás temetéséről Vranich nyilván való bizonyosságot teszen.

Ha pedig csak következtetésre támaszkodván Kollár és Práy, azért hogy Verböczy a' 'Sidó temetőbe temettetett, vitatják azt is, hogy keresztényi végső tisztesség nékie nem adatott: „Tristi et indigno elatus funere, absque omnibus ceremoniis tumulatus” mind az: igaz legyen-é a' Zsidó temetőbe eltakarítása? — mind pedig ha ez így történt, — lehet-é azért ötet azon időben tisztességtelenül temettetettnek állítani? az alább előhozandókból ki fog tetszeni.

Verböczynek a' 'Sidó temetőbe lett helyeztetését senki más, mint a' Luther vallásán lévő 's a' Nagy Urat szüntelen gúnyoló Német Thurnschwamb írja, azon fenn tartott irásában, mellynek czimje: „Extract aus der Beschreibung des mitternhauses in Neusohl, durch Hansen Thurnschwamb der Herrn Fugger gewesenenen Factoren daselbst, sammt andern, was sich in der Kron Hungern zugetragen, ge-

g) In Supplem. ad Petri Lambeci Commentar. de Biblioth. Augusta. — Vindobon. P. I. p. 707.

schrrieben in 1563 Jahr. — Régiségeink legszerencsésebb találója, 's veszedelmeiktől megmentője Tudós Kapitány Dobai Székely Sámuel hozta ezt elsőben világosságra, és saját kezével lemásolt Példánnya Réz-irataim között találtatik; de Engelnek Történeteiben is: „Geschichte des Ungrischen Reichs, und seiner Nebenländern I-ter Theil. Halle 1797. 4.rétk. a' 190 lapon kinyomtatva olvasható, mellyben Verböczy temetéséről ezen szavai találatnak: „A. „1525 zu Hatvan — — ist wohl abzunehmen, „was ettlich im sinn gehabt haben, dass alles, des „Vajda (Joh. v. Zápolya) Anstiftung gewesen, „und des neues Gross Grafen Werweczi István, „so auch des Vajda heimlicher Provisor, und „hernach sein Canzler worden, welcher „schändlich, ärmiglich zu Ofen küm- „merniss halber gestorben, und in Ju- „den Freudhof begraben worden.” — — Végső kifejezését schändlich und ärmiglich zu Ofen kümernisz halber gestorben und begraben worden már többé megtorlannom nem szükséges; mert hogy nem keserves epedése, hanem méreggel lött megétetése volt oka Verböczy halálának, — hogy legnagyobb pompával minden körül lévő Egyházi Sze- méllyeknek és keresztényi nép sokaságának jelenléttében Törökök engedelmével díszesen eltemetett, tetteknek valósága által békibizonyítottam. Ha tehát mind Thurnschwamb, mind utánna Kollár, Pray, és Kelemen, csak pusztá eszmélkedésből, és azért, hogy Verböczy állítólag Zsidó temetőbe eltakarított, tették és hirdettek méltatlan következéseket, akkor valóban hibás vakmerőségét ítéletjeknek józan olvasóim előtt el nem takarhatják, melly tetteik annyival inkább az ősi érdemeket tisztelő Onokáknak sze-

mibe fog ötleni, hogy Históriánknak Aristarchusai, részre hajló, bizonytalan, mocskolódó Thurnschwamb és Mudtweck állításait minden Criticai vizsgálás nélkül elfogadván, érdekekkel tellyes Nagy Urat méltatlan gyalázni bátorkodtak.

Mudtweck gyűlölségének igaz okát már felül kinyilatkoztattam, de Fidus Achatessát, Thurnschwambot szükség még inkább megismertetnem Olvasómmal, hogy hitelességéről ítéletet tehessen. — Az ő históriai tudósításait Engel is, szégyenlé egészen kinyomtatni, sőt a' kinyomtatattak iránt önnön mentségére a' **) alatt illyen jegyzéket téve: „Bey ähnlichen historisch treu
„abgedruckten Stellen erinnere ich in algemeinen:
„1) dass abdrucken lassen, nichts weniger, als
„einerley sey mit billigen: — 2) dass verstüm-
„meln eben so nicht einerley sey mit wiederle-
„gen — und 3) dass die Darstellung eines Ver-
„fassers selbst, wie er verkehrt urtheilt, die be-
„sten Mittel seyen, solche Angaben zu prüfen”;
melly figyelmeket bár Kollár és Pray, Thurnschwamb iránt használtak volna, minekelötte véle mint bizonyossággal Verböczy megalatsonyítására éltenek. De továbbá lehetett-é illyen Tanubizonyosságnak, ki ezeket írja, Lásd Engelt a' 197. lapon: „Der alte Werweczy István hat des Sze-
„recsin János vittib genommen, und hat zu Ofen
„in des Vajda Vaters Haus gewohnt, bey St. Jo-
„annis, das ist in der Barfusser Münch Closter,
„und ist aus des Vajda Haus über die Gassen ein
„holzener Gang gewesen zu den Barfusser Mün-
„chen, und weil der Werweczy István ein gro-
„szer Papist, oder Gleisner gewesen, hatten ihm
„die Barfusser Münch alle Tag müssen in Haus
„Mees lesen. Unter andern ist ein junger starker
„Meesleser gewesen, — — — melly kifejezésekkel

megvetésre méltó indulatos részrehajlását önként tagadhatatlanul kinyilatkoztatja. —

Lehete-é hát Praynak, mint Szerzetesnek, — mint buzgó Catholicusnak — mint Túdós és Criticus Historiographusnak egy ilyen rágalmazó Tanúnak, legkissebb hitelt józan megfontolással tulajdonítani, — és egyetlen egy tudósításnak (mert a' 'Sidó temettetésről egyéb nints) tellyes hitelt engedvén, a' Nagy Úrnak jó hírét és nevét szeplősíteni? Olvasóim' igasságos ítéletére bizom.

Verböczynek Zsidó temetőbe történt eltakarítását nem csak azért tagadom, hogy az egy Thurnschwambnak külömben is hitel nélkül lévő Tanunak állítását elégtelennek ítélem; de azért is, mivel a' már békinyodott keresztény' Katholicus Pápok által lött temetése ezt meg nem engedhette, hogy beszentelt tetemei a' 'Sidók sirjai közé takarittassanak. —

Arra pedig, hogy ugyan Verböczy sem a' Budai Templomokban, sem a' Bóldog asszony Czinteremében, melly éppen a' nagy Templom' hátulján a' vízi és hegyen épített Város között helyeztetett; sem egyéb Városi czinteremekben nem temettethetett, bizonyos és tagadhatatlan, okát adja azon Magyar és maga Werántz Érsek' kezével írott eredeti Chronika, mellynek szavai szerint a' szörnyű döghalál miatt, senkit a' Városban, annál inkább a' Templomban eltakarittatni a' Törökök tiltottak, ezen szavaiban:"

„Azután kevés idő mulván Verböczyt megé-
„teték, meghala. Az Turkovics Miklós is csak
„hamar mene utánna; Budában ezenben éppen
„nagy döghalál, ki ugyan rettenetes vala, támada;
„mint Jerusalemban veszedelmekor; megtilták az
„Terekek, hogy senkit Budában ne temetnének,
„hanem ki hordanak. Mikoron megvéradot az ta-
„ligások házanként jártanak, Úgy hánták a' sok

„holt testet, csak az Úr Isten tudja megmondani
 „az számát, mert az ebeket, az hót deznót, az
 „hót embert mind együtt hordták az taligán ki
 „mezőre. — —

Mint hogy tehát Történeti tudósításunk nincsen, hová kísérte, 's hová takarította Werböczy tetemeit annak pompás temetése, döghalálnak a' városban szörnyü dülása miatt: kit mivel sem a' templomban, sem a' városban lévőtemetőkben el nem takaríthatott, kécség kívül a' városon kívül temetetnie kéntelenitetett; de azért józan ésszel koránt sem következtetem, el sem is hihetem, hogy, mivel a' Zsidó temető a' városon kívül volt, bár közel is a'hoz Werböczy Sírhalmá helyheztetett, a' számos keresztény Papság, és nép által sidók sirjai közé temettetett volna; mert ezt, az Egyházi beszéttelés is meg nem engedhette.

Werböczy valóságos halálának, és diszes temetésének voltát bebizonyítván forrón ohajtanám Istvánffynak elsőbben jelentett azon vádjától „Werböcius — — vitae, quam perpetuis factionibus, „et alendis fovendisque partium studiis exercuerat, „finem imposuit” mennyiben a' Történeti tettek, és akkori környülállások véleményeimet karon fogva vezérlik, nemüképpen felmenteni, — vagy csak azon helyheztetéseknek mellyeknek környülállásai közé szorítatott, eleven előadásával, és Ulászló Királyához volt nagy hűségének bebizonyításával nékie tulajdonított fogyatkozásoknak többnyire nagyított sullyát enyhíteni, — gyűlölet 's rágalom komor fátyolát feltakarni.

Hunyady Mátyás halála után Zápolyák Háza mások felett mind hatalom, mind gazdagság tekintetében szörnyen emelkedvén a' Nemesség' sokaságát hatalmas szárnya, és oltalma alá fogadta, többi Nagy Uraink, kik vele ronkonságban és egy

szándékban nem voltak, kécség kívül külömb felékezetenn lévén, ellenkező pártolatot formáltak: mert a' hasomlás magva közöttök még Mátyás Király idejében elhintetett. A' szerentsétlen eset úgy végzette, hogy Werböczy Attyának és Annyának ösei, nem külömben Hitvessének ditső nemzetsége Zápolyával vérségben, birtokai kormányja alá bizott Hazánk részeiben legyenek; így Zápolya nekie természetes Pártfogója; de egyszersmind, mivel tudományi oktatását, hivatalokra 's Méltóságokra emeltetését csak nekie köszönhette, Jótévője is; sőt a' mennyire kisebb a' nagyobbtól; — szegény gazdagabbtól; — erőtlen a' hatalmasbtól függ, Ura is lenne; azért Werböczy, ki külömben koronás Fejedelme iránt mindenkor buzgó hivségét, 's jobbagyi engedelmességét szóval és tetteivel egyaránt, mint alább előadom, bizonyította, ilyen környülállásokban, mellyekbe Zápolya Ura által szorítatott, akaratja ellen is maradnia kintelenített! —

És mivel a' pártolás Zápolya 's Báthory hatalmas Házak között — általok — és az ő hasznokra történt, valóban Istvánffynak büntkövetkeztető árulása „*vitam perpetuis factionibus, alendis, fovendisque partium studiis exercuerat*” nem Werböczyt, ki sem indító oka, sem tárgya volt azon pártolásnak, melly ötöt, mint magos ormokból szakadott Viz özön, erőszakkal elragadá, és örvennyében elmerité, hanem igazabban, és méltób képpen a' Zápolya és vele szinte Mátyás idejétől vetekedő Báthory Házaikat érdeklenni láttatik, a' mellyekre, és nem Werböczyre, Istvánffynak oskolai flosculussa „*iure meritoque dici posse videatur*” csekély véleményem szerint inkább is illetet volna. —

Zápola halálával Werböczy Urától — Jótévőjétől — egyyetlen egy hatalmas karú Párt-

fogójától megfosztatván, kiben másban, mint élő, és megkoronázott törvényes Királyában Ferdinandban helyeztethette Szerentséjét, 's jövendő Boldogságát? — ilyen szándékot, és nem külömbet kéntelenítünk a' nagy ember bölcsességének, mindazért tulajdonitanunk, mivel sem a' Történetek, sem ellenségei egy hiteles tanút sem említhetnek, ki Werbőczynek Zápolya holtá után Ferdinand Felsőes Királyi kegyelméhez idegenségét bizonyította volna; ellenben sok, és tagadhatatlan bizonyságok nyilvánosságosa teszik mind azt: 1-ször hogy Solyman Török Császárnak benne bizodalma nem volt, és azért ötet eddig viselt hatalmától, az Ország kormányában volt részvételétől egészen elvonván, csak az egyes személyek pöreinek elintézésire Budán mint foglyot a' Bassának szeme előtt állandóan laknia kéntelenítette, holtá után pedig minden írásait elszedette, 's foglaltatta. 2-or Vranich fellül előadott szavainak, (Verbucius) *inclamasse quosdam „fertur execrantis in morem, nemine nominato, „quamquam asperius de integritate illorum questus. Ea vox notata ab amicis, creditumque „haud falso Auctore, COLLEGAS suos castigasse, quorum fastu innuebat se in ea claustra, „atque pericula fuisse conjectum, quum ipsi obtinuissent libertatem”* tagadhatatlan lévén azon értelme, hogy Frater György, és Petrovich, Zápolya testamentoma, szerint Werbőczynek a' Gyámságban lévő Collegai magok az Árva és Gyámságok alatt lévő királyi Gyermekek Országát szabadságban kormányoznák; ötet pedig Törökök által a' várban záratták, és jelen veszedelembé ejtették.

Ekképpen ime mind a' Törökök, mint pediglen Zápolya Jánostól rendelt Collegai által előbbi hatalmától, méltóságától, és tekintetétől

megfosztatván, ki gondolhatja egy valódi Tudós, bölcs, világnak több Fejedelmi Udvarában tiszteltetett Nagy Úrtól, hogy Méltóságának előbbi fényét egy Felséges Uralkndó Thronustól tovább is fentartatni ne kívánja, és Törvényes Fejedelme legközelébb lévén azt nem mástól, mint Ferdinand kegyelmétől ohajtsa! — — De oh szerentsétlen Végzés! annak udvarában Báthory a' maga Felekezetével kik Zápolya Háznak, 's mind azoknak, kik valaha pártján voltak, esküdt ellenségei valának, még akkoron fényeskedett; sőt azon szomorú példák is, melly kéest néhányan azok közül, kik jobbágyi kötelességek képest törvényes Királyoknak hívségeket áldozván hódoltak, Báthory Felekezet személyes gyűlölsége által, úgy mint Dobo Ferentz, és Prényi Péter ki Zápolyától kezére bízott szent koronát önként általadá Ferdinandnak, hogy Magyar királynak koronázathasson. *) elárultattak Werböczynek szemébe, és szivébe, ötlöttek.

Ha e képpen emlékezetbe vissza hozott Hazámnak keserves, és szomorú környölállásai nem mentik is kiegészzen Hősömet; reményilem szándékom szerént enyhíteni fogják sokaknak, de kivált némellyeknek, — kik mind eddig Werböczynek elesmért személlyéhez idegenséggel viseltettek, — nehezteléseit — — Sőt még csudálni is fogják a' Királyi Méltóság és Hazája eránt ide iktatott le-

*) Chronicon Verantii „Prini Peterre adanak bynt, hogy „ew akartha Pest alatt az hadath árulny. Esztergomban megh fogák, onnant bechben hozák, onnat „Wyhelben wywék, onnyt ismeg bechben hozák, „kyben egy nehán esztendeje telyk. Az hoszú fogáság myath Béchben meghhala, az testyt Patakra „felesyginék hozák, az szakalát, mongyák, hogy „annyira neot wót, hogy szára keozepyt irté, kyt „iámbor zolgay walasztyg syrának.”

velével megbizonyított jobbágyi engedelmességét,
— bölcs tanácsát, és a' közjónak elnyerésére tö-
rekedését — melly ekképpen következik:

„Egregio Johanni de Bayom et Domino, et
Fratri meo charissimo. — Egregie Domine et Fra-
ter charissime. Praemissa salute. Accepi literas
dominationis vestrae significantes Universitatem
nobilium illius Byhoriensis Comitatus, nolle con-
tributionem Regiae Majestati, iam pridem per
totum hoc Regnum oblatam reddere eo, quod
Articulos in generali transacta festi Beati Lucae
Evangelistae dicta conceptos, atque formatos sua
Majestas sigillatos remittere recusasset; Eram qui-
dem et ego cum ceteris fratribus meis primum eius
opinionis, et voluntatis; ubi tamen Regnum istud ex-
tremo in periculo ex parte castrorum finitimorum
maxime uero castri Jaycza versari intellexi, Immo
manu mea palpavi; mox opinionem et propositum
mutavi; unde in partibus quoque nostris hujus
modi contributio ubique jam dicatur, et brevi
exigetur. Nam et alioquin, si nusquam,
et nullibi hoc anno redderetur, etsi
Jaycza quoque periclitaretur, quod
Deus avertat, etiam vix, immo nulla-
tenus hoc tempore, articuli illi sigil-
larentur, propterea alia via est quae-
renda, et aliud remedium est adhiben-
dum, ut sigillentur: non est enim lau-
dabile cum pernicie, et periculo to-
tius Regni iniuriam non restitutorum
ipsorum articulorum vindicare; brevi
Deus aliter providebit, et melius; dummodo nos
quoque provideamus, et Deo serviamus; qua pro-
pter eandem Dominationem vestram accuratissime
rogo, velit, et perse, et per alios fratres suos,
ad quos nunc singillatim scribere nequeo, con-
tributionem praenotatam absque omni ulteriori

difficultate et mora reddere, reddique facere, ne finitima castra pereant, ne etiam Dominus noster Vajwoda suis pecuniis per hoc fraudetur, qui quantum illis indigeat, eadem optime novit. Partibus autem in istis magna in parte iam exacta est, et dietim ubique exigitur.

Caeterum decreverat me Dominus ipse noster Palatinus ad Dominum Vajvodam mittere, ut mei medio de negotio quoque eo, quo modo Universitas nobilium ipsius Comitatus Byhoriensis erga eundem Dominum nostrum Palatinum miserat, cum ipso tractaret, Deo tamen favente, omnia, quae ex parte Carinthiorum, tum vero aliarum exterarum gentium immineri timebantur; iam in parte sopita sunt, et exstincta; reliqua etiam mitius se habent, et illa quoque propediem sedabuntur, prout clarius cum eadem Dominatione vestra brevi superinde loquar; Turcorum duntaxat rabies, et continua machinatio est summe formidanda, et nisi mature succurratur, Jaycza profecto peribit, et per consequens Regnum quoque istud periclitabitur; Dominus Palatinus ecce quidquid potest, toto corde facit, et gentes, quas poterit, dietim non sine maximis curis, et laboribus, sumptibusque suis aggregat, ut illi diebus istis unacum Domino Bano subveniat, sed fratres nostri Regnicolae tepidi sunt nimis, reliqua omnia solus propediem referam, et eandem Dominationem vestram felicissime valere opto. Ex Valpo feria sexta proxima ante festum Beatae Mariae Magdalenae 1515. Magister Stephanus manu propria.” —

Jámbor Hazafi! ki Werböczynek saját kezével írt és még nálam eredetiképpen fentartatott sorait olvasod, bölcs tanácsát — Királyához hiv; Hazája, és Nemzete boldogságáért buzgó — Törvények iránt engedelmes érzéseit — tapasztalod lehetetlen,

tellen, hogy történeti előadásom után Istvánfy, Kollár, Pray, Gusterman rágalmas vádjait többé igaznak elfogadjad, hanem inkább áldást mondván nagy Hősünk' elszórt hamvaira, királyodnak, Verböczy levelének példája szerint, mindenkor hiv, és bölcs tanács adókat — törvényeknek engedelmes — Hazának javára törekedő — és tudományokban híres több ilyen Hazafiakat nemzetednek dicsőségére kérj az Egektől.

J*.

2.

A' Föld rengésről.

(Folytatás.)

Szokott földrengés lenni az esztendőnek mindenik részében szintúgy nappal, mint éjjel Aristoteles és Plinius úgy gondolkodtak, hogy tavasszal és ősszel, inkább éjjel mint nappal, még pedig reggel felé inkább esnek a' rengések, am a z 2. Meteor. 41. 42. Plinius pedig Lib. 2. cap. 80. mellyet csak nem egészen amabból irt le. De még jegyzésre méltók itt Kircher' szavai Tom. 1. Lib. 4. sub finem cap. 10-mi Sect. 2 mundi Subterranei. A' miket Aristoteles mond a' földrengések idejéről, és hogy a' Tenger közepén lévő szigetek attól menttek volnának, és a' rengésnek 40 napig való tartásáról, a' mint a' tapasztalások ellenek kiáltanak, úgy átaljában hinni nem kell; mert nem csak a' Tenger mellyéki helyeken, és a' szárazhoz közel lévő szigetekeken, hanem a' távolabb lévőkön is; de még a' tengerek közt lévő nagy száraz tartományokban is, az esztendőnek minde-

nik részeiben esnek földrengések, ezt a tapasztalás úgy megerősítette, hogy arról tovább kételkedni sem kell. Seneca ugyan megjegyyezve írja; hogy Pompéji éjféli időben ült a föld alá. Az a földrengés, melly 12, mások szerint (Lydius, Bartadius, Chenimicius szerint) 20. Ásiai városokat rontott öszve éjtszakai volt Tacitus szerint — nappali ellenben mellyet Kircher jegyzett meg a fellyebb idézett helyeken.

A' hol legnagyobb földrengések voltak, és azokból iszonyú tűz lángok eredtek, más hozzájok hasonlók nem hamar következnek; hanem többnyire sok idő múlva, és leginkább akkor, mikor a' majd elaludtt Vulcánok újabban okádnak, vagy rövid időn okádni fognak. Ezt bizonyítja Seneca sokszor említett könyvének 31-dik részében. Bizonyítja Campania, Sicilia, Etna, Vesuv, 's más számos fellyebb nevezett helyek, itt melesleg jegyezzük meg; hogy vagynak némely olyan helyek mellyek hajdan tüzet okádtak, de már egészen megszűntek p o Querimoda szigete Brazilia' partjainál, és Angolában némely hegyek. Így az Azori szigetekben, mint Terceirában és Sz. Migvelben sok helyeket megjegyeztek; hogy régenten égtek, ma pedig csak füstöket bocsátanak gyakori földindulásokkal. De már Hübner Lexiconában az 5-dik darab 152-dik lapján ismét azt lehet olvasni Terceiráról; hogy tűzokádó hegyeitől 's a' föld-indulástól sokat szenved. A' régiek kezdték-é elő, vagy újabbak támadtak, azt nem mondja. Hasonlóan 4-dik darabjában a' 383-dik 's 384-dik oldalon S. Migvelről azt mondja; hogy a' máiglan fen lévő tűz-okádó hegyei, 's azoknak gyakori gyúladozásai, és az arra következő rettenetes föld-indulások nagy károkat okoznak szegény lakosainak. Így 1811-ben Augusztus' 2-dikán

egyszerre 3. tűz-okádó hegy kezdé szórni tüzes záporát, m. e. már kegyetlen föld-indulása mindeneket félelemmel és rettegéssel megtöltött volna. Ezt követte 11-dikben a' *Lazcazes* szerencsétlen falunak elsüllyedése.

Beszélik; hogy gyakran megelőzték, néha pedig követték a' föld rengéseket, nap meghomályosodás, kútaknak 's forrásoknak felzavarodása, bűdös és sós megvesztegetése, a' 4 lábú állatoknak 's madaraknak elmenetele. Midőn 1783-ban Februárius 20-dikán a' Calabriai, nevezetesen a' *Messzínai* rettenetes föld-indulás történt volna, azt írta *D. Decsy Sámuel Úr*, a' *Magyar Kurír*' egykori Írója az 1802-diki Újságainak 45-dik számú levelében a' 698-dik lapon; hogy ő azon időbéli közönséges újság levelekben azt olvasta: hogy egy odavaló tehetős kereskedő' leányának egy igen kedves fekete macskája volt, melly a' föld-indulás előtt kevés szempillantatokkal a' szoba ajtaját szüntelen karczolta körmeivel, és nagy nyughatatlanság közt lévén erőszakosan ki akart a' szobából menni. A' kereskedő figyelmetes lévén ennek a' házi állatnak nyughatatlanságára, azt az ajtón kibocsátotta, maga is mindenütt utána ment, melly a' város' kapuján kifutván a' közelebb lévő hegy-tetőre szaladt fel. A' kereskedő is utána ment, és mikor azon hegy-tetőre felért volna, a' föld hirtelen megrendült, a' város elsüllyedt, és csak egyedül ő maga maradt meg épségben 's életben, a' hozzá tartozottak pedig a' több városbéliekkel együtt mind a' föld' alá temetettek. Minő csudálatos előrevaló megérzése a' közelítő veszedelemnek ezen állatban!

Midőn 1631-ben a' *Vezuv* égett volna, *Welschius*, mint szemmel látott tanú bizonyítja; hogy az egész levegő, és így a' nap is elhomályosodott az olyan nagy bőséggel kiszórt ham-

vak miatt ; hogy mintegy felhőt haladó hegyé válván, villámásokat bocsátának. Ugyan így ; sőt még sokkal rettentőbbnek mutatta magát a' *Vezuv* 1660-ban *Juliusban*. Így *Java* szigetén egy hegy 1586-ban égő bűdös-kő' erőszakos kiütésével felszakadván, 3 egész nap' angyi szikrákkal 's lánggal kevert fekete füstöt okádott ki ; hogy a' napot elrejtette, 's a' nappalt éjtszakává tette. 1650-ben az *Archipelaguson* a' *Sand er i n a i a k a t* 24-dik Septembertől fogva 9-dik Octóberig a' rémitő föld rengések gyötörvén rosz szagú 's bűdös köves gőzök a' levegőt úgy elsetétítették, 's mérgesítették ; hogy valakik csak nézték, harmad nap alatt mind megvakultak *Riccárd* bizonyítása szerint. És imé ezt az ötödfél levelet vontam ki *Sturmius'* földindulásról való Értekezéséből, melly 8-tzad részben 27 levelet foglal bé, mellynek egész megoldását, azoknak, kik ezen csudálatos és rettentő tüneményről bővebben kívánnak olvasni, 's az említett munkához juthatnak, különösen ajánlom.

Az ezt megelőző második oldalon látánk ; hogy a' föld-rengéseket gyakran megszokta előzni kúta' 's a' t. felzavarodása. Hogy *Sámusban* föld-indulás lesz, *Pherecydes*, *Thalesnek*, vagy *Pythagorasnak Praeceptora* ugyan a' kút-vizéből érezte 's jövendőli meg. A' dolgot *Cicero* és *Plinius* is említik, a' helyet nem nevezvén meg ; de hogy *Sámusban* történt *Maximus Tyrius* bizonyítja. Kí sermone 3-tio így szól : *Pherecydea* a' *Samusbélieknek* előre megmondotta ; hogy ott föld-indulás lesz. És ez *Laertiusból* is megtetszik a' *Pherecydes* életében, ha a' *Psammot*, *Samuvá* váltóztatod, mellyet hogy úgy kell olvasni : *Porphyrusból* próbálja *Eusébiusnál* a' tudós *Casabonus*. — Lásd *Bochart Canaan-ját* a' 410-dik lapon.

Azt beszéli erről a' Samusról Bochart a' 408-dik lapon; hogy sokáig el volt hagyatva, mivel ott Neides vagy Neades nevű vadállatok tartózkodtak, mellyeknek bögések meghasogatta volna a' földet. De Bothart azt mondja; hogy ezeken föld-rengést kell érteni, mivel a' Phoeniciai nyelven Neid, vagy Níd föld-indulást téshen.

De jöjjünk már le az 1810-dik esztendeig a' föld-indulásokon, és jegyezzük fel esztendő-szám szerént, a' mellyekre találhattam, ha a' mellyek már feljebb érintve voltak is, közikbe iratnak is.

Az ó Testamentomi időből csak keveset jegyeznek fel szent könyvünk után:

Mó'ses 2-dik könyvének 10-dik részének 18-dik versében ezt mondja: Mikor a' Törvény a' Sinai Hegyen kiadattatnék, a' föld reng vala. Kijöttek az Izraeliták Egyiptomból Világ 'eremtése után 2513-dik esztendőben Urunk' születése előtt 1491. esztendővel. Clericus in Comment. in Pentateuchum pag. 565. 2448-dikra teszi.

4. Mos. 16. leíratik, a' Mó'ses ellen pártot ütötteknek Históriája, de a' hol a' Sz. Író nem mondja; hogy mikor elnyelettettek, a' föld megrendült volna; hanem csak meghasadt, melly Chasma-nak neveztetik: Hiatus-Ruptura. De a' mint Wicsius in Meletematibus Leidensibus pag. 104. írja: — Josephus Antiquit. Judaic. Lib. 4. cap. 3. pag. 84. „Mó'ses' előadásának együgyűségét ekképen ékesgeti fel: Ezeket, t. t. a' Jehovához könyörgésképen felbocsátott szavait könyhullatásokkal végezvén Mó'ses, a' föld hirtelen irtóztatóképen megrendült, és a' föld' felső része, mint a' szelektől felháborított tenger úgy habzott, és az egész népet megrettentette.” Történt nem igen

sokkal a' Kanahánba lett bémenetel előtt a' Párá n pusztájában a' hol történtek mind azok, melyek megíráttak 4. Mó's. 15. 16. 17. 18. 19. Réseiben. Clericus in Comment. in Pentateuchum pag. 507.

1. Sam. 14. 15. Midön az Izraeliták a' Filiszteusokkal harczoltanak. Jónathán a' Saul' fija, Atyja tudta nélkül rájok menvén fegyver hordozó szolgáljával előljáróban 20-at megöle, nagy félelem terjedt el a' táborban, a' föld is megindult. V. T. után 2911-dik esztendőben.

I. Kir. 19. 11. Midön Illyés Próféta Jézabel előtt az Ákáb Király felesége előtt futott, azt mondja a' Szent Historicus; hogy az Úr felparancsolta Illyést egy hegyre, és ímé az Úr azon mégyen vala által, és az Úr előtt mégyen vala nagy erős szél, 's a' szél után föld-indulás lőn V. T. után 3097-ben.

Úziás Király' idejében, ki kezdett uralkodni 3194-dik esztendőben, mások szerint 3138-ban V. T. után, 's uralkodott 52. esztendeig történt egy föld-indulás, mellyről van szó Amós I. 1. és Zak. 14. 5. Majzonnét az ó Testamntomi Ekkleziá' Historiájának 4-dik kötetének 639. lapján kedves emlékezetű Péczelynk' magyar fordítása szerint, azt írja; hogy 3221-dik esztendőben V. T. után Úsiás tiszteletlenséget mutatván a' Templom és az Oltár ellen, hirtelen bélpoklossággal verettetett meg, és még azután élt 43 esztendeig. Jeruzsálemen kívül lakván egy magános házban, megholt 3264-dikben. Ezt a' föld-indulást meg bélpoklosodása' alkalmatosságával történtnek írja Josephus Antiquit. Judaic. Lib. 9. Cap. 11. De a' mellyet Buddeus in Hist. Ecclast. V. T. Tomo 2-do pag. m. 410. bizonytalanságban hágy.

Jegyezzük ide azt, a' mit a' Róré Dátán és Abirám elnyelettetésekről a' tulsó oldalon kelle vala cselekednünk, Wicsius után in Melet. Leidens. pag. 95. Nem lehet tagadni; hogy gyakran a' föld' megnyílásai természeti okokból származnak. Messze kiterjed ez az eltávoztathatatlan 's közönségesen ártalmas gonosz, mert nem csak házakat, 's ház-népeket, 's magános városokat nyél el; hanem egész Nemzeteket, Tartományokat felforgat, és most omlások alá temet, majd mélységbe lenyél, és csak annyit se hágy, mellyből megtessék, hogy voltak; hanem a' legjelesebb városok felett az elébbi formának minden nyoma nélkül a' föld kiterjed. Epicurusból bölcselkedik, vagy inkább bolondoskodik Seneca, midön Cap. 3. azt mondja, hogy ezeket nem az Isten cselekszi, és nem az Isten haragjából rázattatik a' föld, mert nem az Isten nélkül lesz az, a mi természeti okokból származik. Sőt abban mutatja magát a' világ' igazgatójának lenni; hogy az okoknak rendit örökkévaló és legbölcsebb akaratjával úgy elrendelte; hogy megakarván mutatni haragját az emberek' bűneik ellen, azok az időben jelen 's készen légyenek. Adjuk Wicsius-hoz, más két kegyes embereknek eme keresztyén szavaikat: egyik így szól: tömött a' föld és nehéz, és annak teste természettel úgy alkatott; hogy csendesen feküdjék, de az Isten azt, vagy annak üregjeibe szeleket bocsátván vagy más módon megingatja, és azt cselekeszi; hogy sok nagy városok el süllyedjenek. Másik pedig így: ne csudáljuk; hogy a' föld ottan ottan megmozdúl; hanem azt csudáljuk; hogy egészen le nem ül. Gondoljuk meg; hogy nincs olyan erősség, mellyet, mikor akarja össze ne ronthasson. Gondoljuk meg, melly nagy nekünk földnek lakosinak a' mi bolondságunk; hogy bosszontani merjük azt,

ki egy pillantat alatt a' földet nem csak megmozdithatja; hanem fel is fordithatja. *Wolphius in Lib. Judicum pag. 24.* — *Musculus in Psalmos p. 705.*

2107. *Usserius* szerint — 2048. *Schrader* szerint *Sodoma* veszedelme a' hozzá tartozókkal; *Clericus in Comment. in Pentat. pag. 321. 323.* sejdít itt föld-indulást is, noha a' Szent könyvben nem említettik. Igy okoskodik *Clericus*: Azon föld-rengésben, melly 1693-ban *Januariusban* egész *Siciliát* szánakozásra méltó módon megrázta 's felforgatta, nem hasznatlan *Írók* írják, hogy a' szigetbe temérdek menykövek lehullottak; mellyet a' régiebbek is néha tapasztalnak. *Seneca Quaest. Nat. Lib. 6. Cap. 30.* Az *Etna* valamikor sok tüzzel bővölködött 's az égető homoknak szörnyű erejét kiöntötte. A' nap porral bévonatott, 's a' népeket a' hirtelen való éjtszaka elrettentette. Az időben azt mondják igen sok menydörgések voltak 's menykövek hullottak. Menykö gyűjthatta hát fel 'Sodoma földnek gyantáját is, mellynek erei a' mélységben vagynak, azokon menvén a' meggyúlt tűz, végre megmozdulván úgy kellett elülnie. *Campaniában* a' *Vezuv* körül hasonlókat tapasztaltak 's gyakran föld-rengésekkel városok sillyedtek el. Az ifjabb *Plinius Lib. 6. Epist. 16,* a' mint az öreg *Atyja* haláláról beszél, ki a' *Vezúv* gyúladását közelebbről nézvén, veszett el, azt mondja; hogy a' gyakori nagy remegések miatt az épületek' teteji hajladoztak, és mint egy helyekből kimozdítottván most ide majd oda menni 's vissza menni láttának. *Seneca Quaest. Nat. Lib. 6. Cap. 1.* *Pompéj*it *Campania* nevezetes Városát hallottuk föld indulás által elsillyedtettnék lenni *Regulus* és *Virginus Consulságokban,* melly *Campania* ezen gonosztól soha sincs bátor-

ságban. A' mi esett Campanián, az esett a' Jordán' lapályán. Strábó és Plinius sok ilyen példákat hoznak elő, de keveset a' Jordánra fekvő városok' veszedelméhez hasonlókat 's a' t.

Többel 100 esztendőnél a' Krisztus előtt mi-dön Mithridates a' Céres ünnepét innepelte, em-beri emlékezettől fogva legnagyobb földindulás volt, sok városok oda lettek. Hasonló volt Syriá-ban. Erről Vitringa in Comment in Esaiam Tomo 2-do pag. 20. 21. így beszél: valamint az ellenségtől bátorságban volt Syria, úgy a' földin-dulások által elpusztúlt. Különös, és megjegyzés-ré méltó; hogy a' föld-rengések egy várost se rongáltak 's nyomorgattak annyit mint ennek fő városát Antiochiát a' História bizonyítása szerint. Xiphilinus, Dionból nagy gonddal kiírta azt a' rettenetes föld-indulást, melly ezt a' várost Trájánus alatt érte maga is ott lévén akkor, 's alig szabadúlhatván ki a' veszedelemből, majd azon kifejezésekkel él, mellyekkel a' Próféta ezen helyen. Elsőbben a' föld' véletlen nagy bögése, azután rettenetes morgása hallatszván majd a' föld magosra emelkedni kezdett, és az épületek is fel-felé szökdösni, és azok ugyan, mellyek elébb fel-emelkedtek, lesni 's össze rázattatni, mások pe-dig, mint a' legnagyobb szélvészben lóbálódni, ide oda mozgani.

Héródes' 7-dik esztendejében, az Actiumi Had' idején zsidó országban olyan föld-rengés volt, a' millyet még az előtt soha se tapasztaltak, a' leomlott épületek 10,000 embert öltek meg. Usserius. pag. 534.

6-dik esztendőben Krisztus Urunk' születése után Cous szigetében hasonlóan. Usserius p. 565. Josephus Antiquit. Judaic. Lib. 15. pag. 406.

16-ban Cyprus szigetében sok városok összeomlottak. *Ussérius* pag. 559.

17-ben 12 Á'siai városok, fellyebb láttuk 14-nek és 20-nak is.

23-ban A'Római Tanács Tiberius akaratjából Á'siában Cibratica városának, és Aeginának Achájában, mellyek földindulás miatt megromlottak 3 esztendei adót elengedett. *Ussérius* pag. 585.

Urunk' megfeszítettésekor nem csak a' Golgotha, és az egész város; hanem a' szomszéd Tartományok is irtóztatóképen megrázkódtak a' földindulás miatt; mert azt mondja *Phlegon* az Olympiások' supputatora; hogy a' 202-dik Olympiás 4-dik esztendejében, melly Urunk' szenvedésének esztendeje volt: nagy földindulás volt Bitiniában, melly *Nicaea* városának nagy részét a' földdel egyenlővé tette. Ambár a' földrengés természeti okból származzék, mindazáltal ez nem praeiudicál annak; hogy rendkívül való és csudálatos volt ez, mellyet az Isteni hatalom a' Krisztus' szenvedésekor támasztott, és azt egy okos keresztyén se tagadhatja, sőt azt kell mondani mindenek, a' mit *Sz. Ágoston* mond *Serm. 120 de Temp.* A' föld remeg, mert az Úr keresztjét nem bírja *Zsid. 1. 3.* Krisztus mindeneket hordoz az ő hatalmasságának beszédével, hát lehet e csudálni; hogy megaláztatásának utolsó grádu-sában a' föld remegett legyen? meddig terjedt ez, bizonyosan meghatározni nem lehet. Tegyük fel; hogy csak a' Kanahán, vagy csak a' Golgotha mozdult legyen meg ekkor, még is valóban nagy csuda volna. De a' mint ezt sok külső *Históricusok* bizonyítják, messzebb is kiterjedt. *Orosius Lib. 7. Cap. 4.* írja; hogy *Tibérius'* 17-dik esztendejében, midőn az Úr Jézus Krisztus szenvedett, nagy földindulás volt sokfelé, több váro-

sok össze omlottak. Nicephorus is Hist. Ecclest. Lib. I. Cap. 17. azokat a' 12 városokat említi, mellyek már olly sokszor előfordultak, de ő 14-et mond, és még azokhoz, mellyeket Usserius ekképen nevez: Ephesus, Magnesta, Sárdis, Mosthene. Aegae, Hierocaesarea, Philadelphia, Temnus, Cyme, Myrina, Apollonia, Hircania, — itt hozzájok jő e' kettő: Dia, Cibyra. Gerhard. Harm. Evang. p. 2039.

A' Krisztus' feltámadásakor hasonlóan nagy földindulás volt, mellyet úgy írnak le a' Sz. Evangyélisták; hogy mikor az asszonyok, a' Krisztust akarván megkenni, a' koporsóhoz mentek volna, megindult a' föld, az Úrnak Angyala leszállott, a' követ el hengerítette a' Koporsó ajtajáról, arra rá ült, az Örzők pedig félelmesítő tekintetülről megrémülvén el futottak. Nagynak íratik az a' földrengés is Csel 16. 26. Midőn Pál és Silás éjfélnben a' Tömlöczben imádkoznának, és az Istent dicsérenék, hirtelen nagy földindulás lett, megmozdultak a' tömlöcz fundamentomi az az ajtók megnyitak, 's minden foglyok' lánczaik le hulltak: Ugy itt is, midőn a' Krisztus a' Koporsó' tömlöczéből elevenen ki jött, megoldatván a' Halálnak kötelei, a' rengéstől a' Koporsó' fundamentomi megmozdultak. Erről azt mondja Hieronymus hogy ez nem rendes volt; hanem ollyan nagy, melly a' földfenekestől fogva való felfordulásával fenyegetődnék. Valamint hát halálakor megmozdult a' föld; úgy feltámadásakor megmozdultak a' föld'fundamentomi. Melly csudával azt akarta az Isten bizonyítani hogy Ő új, és bámulásra méltó dolgot akar cselekedni, és az Úr' feltámadásának meggondolására az emberek' elmejét felindítani. Gerhard Harm. Evang. pag. 2089. és 2095.

47-ban Orosius Lib. 7. Cap. 6. írja: hogy Claudius Császár 5-dik esztendejében, melly a' Krisztus születésétől 46-dik esztendő volt irtóztató földindulás történt, melly alkalmatossággal Thera és Therasia között a' mélységből sziget emelkedett fel, melly 30. stádiumnyira terjedt. Eusebius in chronica megjegyzi; hogy Nero' uralkodása alatt, t. i. 4-dik esztendejében, melly a' Krisztus után 60-dik esztendő volt. Romában nagy földindulás volt, majd Néro 10-dik esztendejében, a' Krisztus után 66-dik Ásiá volt nagy, melly miatt 3 városok Laodicea, Heraclis, és Colaphe. össze omlottak, és egynehány ezer emberek oda lettek. Gerhard. H. E. pag. 672.

79-ben Titus Vespasianus idejében Pompéji és Herculánium veszedelme, — Ettől fogva 340-nig nem találtam könyveimben.

340-ben Sok városok elvesztek napkeleten

358 — Nicomédia el veszen hasonlóképpen

361.—363. Hondorfius in Theatro Historico pag. 297. azt írja hogy Julianus Apostata' idejében, olyan rémítő földindulások voltak, hogy majd helyet nem lehetett találni hol az ember bátorságban lehetett volna de nem jegyzette meg, hogy uralkodásának mellyik esztendejében történtek Offerhaus Hist. Univ. Lib. Cap. 5. azt írja; hogy kezdett magánosan uralkodni K. U. születése után 361-dik esztendőben, 's majd a' Persák ellen viselt Hadban nyíllal meglövettetvén megholt 32. esztendős korában 363-dik esztendőben, m. u. Attyafia' halála után egy esztendeig és hét hónapig uralkodott volna.

367. Majd az egész föld megrendült. Alstédius pag. 297. láttuk fellyebb hogy ez nem lehet.

400-körül előtte, vagy utánna. Arcadius Imper. alatt mint Mich. Glycar írja a' föld alatt 7. napig hullatozott légnagyobb bögést.

471-ben a' Vesuv apró por ki hányással majd egész Itáliát megsetétítette. Ez esett Theodoricus uralkodása alatt is Alstéd. pag. 301.

480-ban 3. Hélig tartó földrengés.

526-ban Antióchiát nyáron, egy Péntek napon úgy megrettentette; hogy kicsinyben mult, hogy az egész Város össze nem omlott 's a' Lakosoknak Temetőjökké nem lett. Euphrasius Püspököt oda ölte a' Templomok össze omlottak, és a' Város disze elveszett. Emberi emlékezetől fogva ilyen haragja az Istennek Városokat nem ért Justinus Imperator ezt a' veszedelmet hallván, keservesen fájlalta. Koronáját bársonnyát elvetvén zsákba öltözött, magát bé hamvazta, több napokig gyászolt, és a' Város' újjítására pénzt 's mester embereket küldön. Christ. Mathiae Mist. pag. 39.

551-ben. Alexandriában — mint fellyebb láthatni.

584-ben. Franciaországban ez is fellyebb illetve van.

832-ben. Itáliában sok Városok 's Hegyek el-sillyedtek.

862. Baronius írja Nicetus után: Szó, és érthetetlen hang jött ki, melly az emberek' szivökebe félelmet 's ijedséget vert — és Alstéd-dius szerént, Italiában a' föld sok városokat 's Hegyeket el nyelt pag. 304.

1114-ben. Egész Syriát össze rázta. Alsted p. 306.

1126-ban. Juliában 40 napig tengert, és sok falukat össze rontott, Ugyan is ott.

1170-ben 15,000 emberket Siciliában megölt nap keleten, és Német országban sok Városokat megrongált. Ugyan az is ott

1183-ban Nagy részét Antiochiának, Tripolisnak, és Damascusnak elrontotta. Catina Siciliában össze omlott, 's 20,000 ember elveszett Ugyan az, is ott

1202-ben Május' 30-dikán, mint Bzóvius írja egy nevetlen Író után, Fenicziában földrengés lévén, irtóztató szózat is hallatszott.

1227-ben. A' Sálvi Hegyekben úgy megrendült a' föld, hogy az Épületek 5000 embereket vertek agyon. Hospinianus. De Origmon pag. 227.

1241-ben. Egy Hegy Burgundiában helyét elhagyván, 's más Hegyhez csatolta magát, 's útjában 5000. embereket vesztett el Alstéd. pag. 306.

1289-ben Födrengés az egész földön. Alsted. pag. 307. — ez nem lehet mint fellyebb a' 307-dik esztendőre is megjegyeztetett; hanem ha csuda által, és ha az Isteni hatalom valami rendkívül való nagyott akarna.

1295-ben Az Alpeseekben 15. Várak veszték el. Ugyan az, és ott

1348-ban két Hegyeket elsillyesztett. Alstéd. p. 308.

1450-ben Megölt 30,000. embereket, 's magát Nápoly városát is össze rontotta. Alstéd pag. 309.

1509-ben Konstantzinápolyban szelvésszel, Jég essővel, villámásokkal, menykövekkel olyan földindulás lett, hogy a' Tenger szélin falak, tanják, főbb Épületek fenekig leomlottak, a' Sultán Vára úgy megrázódott; hogy 5 költséges Tornokok mellyekben a' kincs tartatott, össze dültek. A' Sophia mecsetté változtatott Temploma

mellyben a' Krisztus szenvedésének egész Históriája le volt festve, de a' Törökök bémuzolták, tellyesen leszakadozott a' mázolás, 's az egész festés újra ki tetszett 13,000 emberek elvesztek, tartott a' rengés 40 napig *Christ. Mathiae Hist. pag. 1031.*

1570-ben Nápolyban egy Klastromot elborított a' Tenger, kivervén egy Hegyet a' rendülés, melly Hegy neveztetik Hamvak Hegyének, *mons Cinerum. Alsted pag. 312.*

1571-ben Alstédius is ugyan p. 312. de a *Consultatio de Principatu inter Provincias Europae'* Írója *Cambdenus* után, pag. 588. bővebben írja; hogy ezen esztendő Martziussának 12-dik Kalendáján, Herefordiában Angliában estvéli 6 órakor a' napkeleti részén a' föld leült, és a' hegy a' tövén lévő nagy köszikla darabbal — először szörnyen csikorogván, 's bögvén — mintha hosszas álunából kelt volna fel, felemelkedett, és elébbi mély tanyájából magas helyre felment, felvivén magával az élőfákat, juhokat és juh kosarakat. Némelly fák a' földtől elborittatva feküdtek, mások a' hegygel úgy felmentek 's úgy hozzá ragadtak, mintha ott gyökerestek volna. A' honnan elment a' hegy 40 lábnyi széles nyílást hagyott, 's 80 ölnyi hosszúságút az egész föld 20 holdnyi volt, menetele közben egy útjában lévő Kápolnát felfordított. Egy a' temetőben lévő fát napnyugotról keletre tett által. A' közönséges utakat az aklokkal, sövényekkel 's élőfákkal előre toltá. A' szántó földekből legelőket, a' legelőkből szántó földeket csinált. A' felemelkedettebb földet, melly előtte volt, mintegy körül sánczolván magasabb hegyé változtatta. Így, midőn Szombat estvétől fogva Hétfőn délig széllel járt volna, mintegy útjában elfáradván, 's terhétől nyomattatván megállott.

1580-ban Aprilis 6-dikán egész Belgium megrendült fellyebb láthatni.

1586-ban A'Java szigetén ugyan fellyebb.

1590-ben September 15-dikén, Bécsset, Cseh és Morva országnak sok helyeit össze rontotta. Bécsben igen sok épületek megromladoztak, különösen a' Sz. István tornya, hogy leomlásától félnének, és teteje' lebontásáról gondolkoznának Christ. Mathiae Hist. p. 1128.

1600-ban Norsziában 's Florentziában sok épületeket lerontott ugyan az, ugyan ott.

1601-ben September 8-dikán nagy földindulás. Alsted. p. 314.

1604-ben Peruban Lima körül — fellebb bővebben.

1612-ben Lemgóviában 's Bileveldában 4 hétig tartott. Alsted p. 314.

1618-ban Rhaetiában a' Grizonok' hegyes Tartományában földindulás történvén Pluravium városa felett lévő hegy estvéli szürkületkor a' várost lakosival úgy elborította; hogy csak helye se látszott. Horat. Turselin Hist. Univ. p. 460. Alstedius is ezt előhozván az elvesztett embereket 1500-ra teszi. p. 314.

1620-ban Februariusban gyenge földrengés ugyan az, és ott.

1627-ben Irtóztató földrengés Julius' 30-dikán, melly majd egész Apuliát megrontotta. Sok városok, várak, faluk, erdők, és több mint 17000 ember elnyelettetvén. És Alstedius ennél tovább nem jegyzett.

1631-ben Már fellebb megjegyzetett. Horat. Turselinus pag. 534. azt mondja: hogy Martzius' 27-dikén 1638-ban Cosensa, Nicastro, 's más városit Calabriának sok emberekkel vagy össze rontotta, vagy föld alá temette, ez is van oda fellebb említve.

1650-ben

1650-ben Az Archipelaguson. Fellyebb Sturmiusból.

1660. Juniushan a' Vesuv retteneteskedett. Juliusban pedig Burdegalától Narbonáig terjedt a' rengés. Fellyebb.

1661. Bulgáriában a' 6 mértföldnyi sillyedés. Fellyebb.

1685. Fellyebb hol az iratik hogy Hála volt az inség' közép pontja — 's a' melly adott alkalmatosságot, Sturmiusnak a' földindulásról való Értekezésre.

1755-ben November 1-ső napján a' nagyon emlékezetes földrengés, Lizsbonában, mellyben némellyek szerint 15, mások szerint 30,000 emberek veszték-el.

1763. Rév-Komáromban 's környékén rémitő.

1766-ban Martinique szigetében a' St. Pieri Erőségben sok házak össze omlottak 's számtalan ember vesztette életét. Hasonló szerentsétlenség érte a' Cubai Szigetet. Magyar Kurir 1809 2-dik fertály pag. 463.

Erről a' Századról keveset találtam.

1802-ben Januar. 23-dikán éjjeli 10 óraker Straszburgban két versben tapasztaltatott földrengés néhány helységekben nagyobb mértékben mint ott. — Nápoly országban Atina és Agnone városok között tűz okádó hegy támadt.

Octóber 29-dikén Délben 12 óraker 's 37 minutaker több izbéli földrengések Brassóban — sokkal nagyobbak Bucheresthen, Moldvában, Bulgáriában nagy mértékben, Bucherestben minden templomok leomlottak, még annak a' várnak fele is, mellyet hajdan a' Rómaiak építettek. Jassiban, Widdinben, Szilistriában, Ruscsukban, 's másutt hasonló erős volt, és mindenütt sok épületek, templomok 's tornyok dültek. Szilistria és Ruscsuk között egy egész helység sillyed el a' föld megnyilván fekete víz jött ki belőle. Butyin ne-

vü Mező várostól fogva a' Bihari Havasok, Belényesi, Váradi, sőt Hunyadtól Szebenig a' hegyek mellett lévő helységekben rengette a' földet. Enyeden a' katonák a' piacon csákóikhoz is kapdostak', nem tudván ingadozások' okát. A' kofák orrokra bukdoztak. Háromszéken talán soha nagyobbat nem éreztek. A' Czófalvi, Barátosi, Hökösi, Dobolyi tornyok leomlottak. Al-Torján mind ezeknél sokkal nagyobb. Kézdi Vásárhelyen, Sz. Györgyön, Veresmarton, Hidvégen szörnyük. Elhatott Konstantzinápolyig sőt Moskauig. Somogyban is tapasztaltak gyengét December 12-dikén. Ezt hosszan 's borzadozva lehet olvasni M. Kurir 4-dik fertály pag. 798—801. 's tovább.

1803. Jan. 4. Nápolyból. Az Etna m. u. 30 esztendeig csendesesen viselte magát, ismét felháborodott 's véghetetlen tüzet 's moslékot hányt ki, ennek a' töviben lévő Catania városát 1669-ben meglátogatta a' hegyből ki folyó tüzes moslék 's főbb útszáit úgy elborította; hogy sok házak lakhatatlanok lettek. Hanem a' Lakosok azután valami 10 15 esztendőkkel ismét egész bátorsággal rá építettek a' megkeményültt Lávára. Jan. 9-kén a' Vezuv is hozzá kezdett a' füstölgéshez p. 158. 160. Lord. Hamilton, az alatt míg Nápolyban követségi hivatalt viselt 33-szor ment fel a' Vezuvra, 's egy olyan munkát készített róla, mellynek árra 50 species arany; szépen lefestette a' Lávát.

Messzinából Jun. 15. Az Etna 15-dik Novemberi meggyúladását következő környülállások előzték meg. Catania városában azon napon Dél előtt 4 óráig szünetlenül tartó menydörgéshez hasonló rettenetes zúgása hallatott. Végre azon oldalának közepe táján egy új nyílás láttatott, mellyen a' folyó viz módjára ki rohanó tüzes okádék a' legnagyobb sebességgel egynehány Olasz mértföldre folyt el, mellynek hallására min-

den körül belől fekvő helységekből a' lakosok ki futottak. A' következő napon azon hegynek felső kemenczéből egy felette magas tűz oszlop ütötte ki magát, az abból származott fekete füst az ég kárpitját egészen meghomályosította és reszketéssel várták Katania lakosi a' rájok következhető veszedelmet. Hat egész nap' folyt belőle a' tüzes okádék, de nem egy forma dühösséggel; hanem utoljára igen csendesen és csak a' Sarkói vidéken tett károkat. Sokkal irtóztatóbb volt ezen Vulcanak 1787-ben történt égése, a' mikor az abból ki okádott tüzes darabok a' Máltai Szigetbe is által repültek. Egyszer olly irtóztató nagy tűz oszlop ütődött ki annak torkából, mint azon hegynek fele része, mellynek magosságát 30,000 kerületét pedig 100,000 láb nyomnyira teszik a' Természet vizsgáló Tudósok. M. Kurir. 1803 2-dik fertály p. 301. 302. — önként kell érteni hogy földrengésekkel esett.

Esztendő számlálásunk' kezdetitől fogva. 34. kiütési számláltatnak legirtóztatóbbak voltak 1329 1536. 1650. 1666. és 1693. a' legutolsó kiütés 1809-ben Bőjt más Havában történt. Ennek alkalmával még más 12 nyiladékok támadtak, mellyeknek szélessége összeséggel 100 ölekre tétetik. Hübner Lexicon 1-ső Darab p. 44. 45.

1704 Malagából Jan. 14. Tegnap, éjfél után 1 órakor és ma 7 órakor szörnyű földrengést érzettünk — 4 ház össze dült, sok épületek fundamentomaikból ki mozdítottak — többtől félhetünk, mert a' levegő homályos, zürzavaros, a' lakosok többen sátorok alatt laknak a' mezőn. M. Kurir. 1-ső fertály p. 296.

Aprilis 3-dikán Bécsben éjjel rettentő szélvész támadt, melly egynehány gyenge földrengést is okozott. II-dik fertály p. 422.

Junius 13-dikán reggel $3\frac{1}{2}$ f. 's 8-ra 3 fertálykor Klagenfurtban rengett a' föld. Sem a' magnestő, sem a' levegő mérő legkisebbet se jelentettek előre felőle. Egy oda való tudós azt jegyzette meg; hogy falon való óráját megállította, magnesein pedig csak annyi változást vett észre; hogy egygyikről a' rajta függött tereh le esett pag. 707.

Saarbrück városa szomszédságában egy új Vulcán lett nem régiben, mellynek repedésein sok füst és vitriol bűz takarodik ki, ottan ottan valami siket hang is hallatik ki belőle. 3-dik fertály pag. 132.

Olasz országnak Z a n t h e nevü Szigetjében Julius 7-két követett éjjel éjfél tájban egynehány versbeli földindulás volt. Az elsőt rettenetes zúgás előzte meg, a' mellyet nyomban követett rengés miatt az épületek tántorogtak. Második rendülésre az ablakok, ajtók fel pattantak, a' Templomokról, házokról a' cserép zsindeyek hullottak. 3 óra múlva harmadszor is megrendült a' föld, de gyengébben. Azon napon 's időben Moreában a' hajdani Peloponézusban sokkal keményebb 's veszedelmes következésü földindulás volt, Patrassóban 's a' környékén lévő falukban csak nem minden épületek össze omlottak 's azok által sok ezren temetettek a' föld alá. pag. 152.

K a d i x b a n Augustus' 25-kén földrengés Granadában akkor olly nagy; hogy számos házak össze omlottak, és sok ember vesztette életét. Madridban 3 templomok, és külömb külömbféle házak leroskadtak. Karthagénában még veszedelmesebb volt. 4-dik fertály p. 460.

Azt jegyzik meg a' múlt Augustus' 25-kén Spanyol országnak majd minden részeiben uralkodott földrengésről; hogy az Hollandiában 's Olasz országban is, nevezetesen a' Pápa' Státu-

saiban ugyan azon napon nagyon ingott. Almeir á b ó l meg lehet tudni, mellyen volt Spanyol országban. Reggel 8 $\frac{1}{2}$ órakor valami föld alatt való siket zúgás hallatott, melly után valami 3 fertály óranyi idő alatt 3 rettenetes és több kisebbek történtek. A' lakosok többnyire a' mezőre szaladtak, a' házak meg repedeztek, össze omlottak, vagy azzal fenyegetődztek. A' 3 nagyobbak alkalmatosságával a' toronyok láthatólag ingadoztak, a' harangok kolompoltak, a' lámpások ki aludtak, a' házakban lévő almáriomok, 's egyéb házi portékák egymásra dülédeztek, a' templomok bézárattak, minden falaik dülő félben vannak, az Isteni tisztelet a' szabad ég alatt meggy véghez. A' közép Tenger' partjai menttében majd minden Spanyol városokból efféle szomorú hírek érkeznek. A' Rochettai só főző helyet egészen a' víz alá borította, sok ezer mázsa só oda lett. A' Popolói kastély egészen össze omlott. Déliás városában az embereknek nagy száma az omlások alá temettetett. Bugnol városát a' víz elborította. Bella villa, della Palma csupa kő omlássá vált. A' Feliczi toronyból egy harang a' földre ugrott. pag. 511. 512.

1805. Julius vége táján, Nápolyban, Casertában, Porticiban, Iserniában, Capa delli Ami környékén, és közönségesen az egész Terradi Lavoro nevezetű Tartományban igen szörnyű és veszedelmes földindulás volt, melly felette sok kárt és szerencsétlenséget okozott, sok házakat, kaszár-mákat, templomokat, 's egyéb épületeket össze rontott 's azoknak omladvánnya alá sok embert temetett. Az e' miatt támadt félelem, rettegés, és zürzavar olly nagy mértékben volt; hogy sokan életek, megmaradása eránt kétségbe esvén, egyik házból másikba futottak, menedék helyet a' föld alatt való pinczékben, boltokban és egyéb rejtekekben kerestek, de ezek is össze omlván,

azok alatt végezték életeket, és csak azok menekedhettek meg a' kegyetlen haláltól, kik ideje korán kifuthattak a' szabad mezőkre. A' Királyi Familia is, melly nyárban Casertai palotájában szokott mulatni, a' mezőre való futás által menekedhetett meg a' veszedelemtől. 3-dik fertály pag. 232. — a' 244. 's 262-dik lapokon ismét ugyan erről bőven iratik, és hogy Rómában is éreztetett; de nem olyan nagyon, mint a' Vezuv környékén.

Kándia, vagy Kréta szigetben 8 minutum alatt négyszer rendült meg a' föld, melly miatt 15 házak és 3 Török templomok omlottak össze 's 30 ember temettetett az omladványok alá. 4-dik fertály p. 431.

1806. A' Crostolói osztályban Febr. 12-kén kezdődött földindulás még Aprilisben is jelengette magát. Modénai Herczegségnek Novellara nevű várossában Mártzius 2-dikán olyan erős nagy zúgással és harsogással való fölrendülés volt, mint ha számos ágyúk süttettek volna el, egyszersmind a' kémények mind lehullottak. 2-dik fertály pag. 408.

Augusztus 20-dikán Velletriben alsó Olasz országban a' nagy templom össze omlott. 3-dik fertály p. 398.

September 22-dikén estve 9 óra után Posonyban Pesten 's nálunk is két rendbéli földrendülés volt. Nálunk a' második kicsiny, Pesten pedig a' második volt nagyobb. pag. 421.

Spanyol országban Granadában, két versben is nagy földindulás volt, és egynehány Helységek a' föld megnyilatkozott gyomrába temettek. 4-dik fertály p. 844.

1807. December 17-két követett éjjel 11 $\frac{1}{2}$ órakor, Ulmát olly nagy földindulás rázta meg, mennél keményebbet Sváb ország soha se tapaszt-

talt, és annak Krónikájában olyan példa nem találtatik. M. Kurir 1-ső fertály p. 8.

Lisbónában Junius 6-kán Délután 4. órakor olyan földrengés volt, mint 1755-ben csak hogy nem tartott annyi ideig, és azért nem okozott annyi károkat. A' házakról le hullott cserép fedél és kő akkor is sok embert megsebesített. életétől csak valami 5. 6. ember fosztatott meg ezek is azért; mert ki ugráltak az ablakokon, hogy a' Házak oda ne temessék őket. 3-dik fertály pag. 76.

September 5-kén reggeli 6. óra után 33. minutakor Genua, 's St. Remo városában nagy földindulás tapasztaltatott, melly 15 secundáig tartott, 4-dik fertály p. 422.

1808. Genuában és Franciaország Déli Tartományaiiban imitt amott Aprilis 2-dikán erős földindulás volt. A' Piemonti és Sabaudiai hegyeken olly nagy mértékben; hogy a' Czénis' hegyén lévő Hospitiumnak falai megmozdultak, és a' hegy gyomrában menydörgéshez hasonló csattogások hallattak. 2-dik fertály p. 574.

Pignerolból még Aprilis 21-kén is így írtak ezen Tárgy felől: Az ijedség itt naponként nevededik. A' mult éjjel 12 óra tájban ismét ingani kezdett a' föld, melly reggeli 5 órakor csendesegett el menydörgéshez hasonlító zúgással. p. 639.

1809. Mártzius 10-kén reggeli 7 óra előtt Pignerol városában 's ennek egész környékén erős földindulás volt, mellyet hasonló föld alatt való zúgás követett. 2-dik fertály p. 448.

Macerataban Augustus 25-kén nagy földindulás volt. 24. óra elforgása alatt 45-ször tapasztaltatott, A' Hazai 's Külföldi tudósítások' 2-dik félesztendő pag. 259. ez tétetik hozzá: A' Birák tanács házból elszaladtak, kicsinyben mult; hogy a' rabok is ki nem szabadultak. a' M. Kurir 3-dik fertály p. 115.

Nimes városában Octóber 26-kán estve 10 és 11 óra között több izbeli földindulás tapasztaltatott, melly közben nagy pattanások is hallatszottak. Nemzeti Újság p. 337.

Azt a földindulást, melly a múlt Mártziusban volt Lisbonában az 1755-hez hasonlítani nem lehet. M. Kurir 3-dik fertály pag. 31.

Egy Nápolyi tudós így ír: Midőn 1806-dik esztendőben a Vezuv felette háborgott volna, akkor az Etna is annyi lávát hányt ki s hamvat gyomrából; hogy a szomszéd Calabria földjét egy iznyi magasságra fedte bé. Hogy abban a szempillantatban Izlandiában a Heda, és a Teneriffa szigetben lévő nagy Vulcán a Pikó is tüzest köveket hánytak ki a magok torkokon, mellyből azt a következtést lehet csinálni; hogy a tüzokádó hegyek egyességben vagynak egy mással, de micsoda úton módon? a föld alatt lévő nyíláson e vagy a Levegő által? azt meghatározni bizonyosan nem lehet. pag 196.

Már fellyebb az Etna nevezetesebb okadásait írtam, itt leírom a Vezuvét Hübner Lexic. 5-dik Darab pag. 325-326-ból. Idő számlálásunk kezdetitől fogva 30. fő kitorései számláltatnak. Ezek közt a 79. 472. 1631. 1694. 1767. 1779. 1794. és 1805-dik esztendőkkben történtek a legnevezetesebbek. A Tengerfelé gyönyörűséges kertek, s jó borokat termő szőlők viritnak bő termékeny földén. Innen van; hogy ezen tüz okádó körül sok faluk s mezei házak el szórva látszanak.

A Hecla 5600 lábnyi magos, 3 örökös Jéggel s hóval bétakart tetőkre oszlik, mellyeknek a középsője legmagosabb. Jobbára homokból, kövecsekből s hantból áll. Utolsó fő kiütése 1766-ban volt, 5-dik Aprilistől 7-dik Septemberig tartott.

És imé le hozám esztendő szám szerént a' földrengéseket, a' mellyeket csak fel kutathattam, az 1810-dik esztendőig, mellynek kezdete rémitő volt nálunk, és itt megállapodom. Sok el maradhatott a' fellyebb való századokból, mellyekben szint olly sűrűek lehettek a' rengések, mint ebben, de Garcaeusom, 's más ollyan Auctorom nincsen, melly a' földrengések catalogusát adhatta volna kezembe az egy Alstédiuson kívül, de a' ki csak 1627-dikik jegyzett, és nem is úgy; hogy ezen tárgyra különös gondját fordította volna. Megállapodva mondom itt imádván a' Mindenhatót, ki olly csudálatos és nagy minden cselekedeteiben, 's buzgóan könyörögvén felséges zsámoljánál: hogy azt a' rettenetességet, melly szegény Spanyol országot még most is kinozza — (azt olvasom ugyan is épen most a' Nemzeti Újság' Juniusi utolsó Darabjának Hasznos Múltságában a' 408 lapon: hogy Torreviéja vidékén Május 15-től fogva 17-kéik 35 nagy ingást érzettek, nem számlálván a' több izbeli apróbbakat, és attól félnek, hogy még nagyobb fog következni) fordítsa el szegényekről kegyelmesen, mivelünk is többé ne szemléltessen, ne éreztesen többet soha!!!

Ha azon szerencsétlen vidéknek Vulkánja támadna, mint fellyebb láttuk, gyanítható képen megszabadúlna a' rengések rettenetességeitől. Ugyan is Derhám is Physico-Theológiájának 108—111 lapján: így itél erről. Ezek a' szavai: Ha az ember illendőképen vi'sgálódik, úgy találja; hogy a' Vulcánok a' földnek nagy hasznára vagynak; mert azonkívül; hogy titkos útakon hasznosan élhet ezekkel a' természet a' föld alatt lehető munkálkodásában; könnyen hihető, hogy a' hol ezek vagynak, azoknak a' Tartományoknak nagy hasznot hajthatnak. Ámbár a' föl-

det rettenetesen megrázzák a' földindulások, ám-
 bár a' bünösöknek rettentésekre félelmes osto-
 gyanánt légyenek, és ámbar a' Poklot példázzák;
 mindazáltal nagy hasznára vagynak ezek a' föld-
 nek. Úgy lehet ezeket nézni, mint azoknak a'
 Tartományoknak, a' hol állanak, szelelő lyukait,
 kéményeit, mellyeken a' föld alatt lévő tüzek,
 's gőzölgések ki mehetnek, mert ezek különben,
 mint némellykor meg is esik, rettenetes pusztit-
 tást 's irtóztató földindulást okoznának. Sőt, ha
 igaz az a' gyanítás, hogy víz, és tűz van a' föld
 közepe körül, tehát úgy látszik; hogy felette
 szükségesek ezek a' nyílások a' föld békességes
 megmaradására; mert a' föld alatt lévő melegség
 és a' gőzölgések kijöhetnek, a' mellyek ha meg-
 rekednének, mind a' száraz földön, mind a' vi-
 zekben rettenetes mozgásokat okoznának. A' te-
 remtő különös jóvoltának lehet annakokáért tar-
 tani; hogy kevés van olyan Tartomány, hol gya-
 korta szokott földindulás lenni, hogy olyan sze-
 lelő lyukak ne volnának rajta, mellyeken a' tűz
 ki mehessen. Ezek a' lyukak, vagy nyílások mindég
 lángban állanak mikor földindulás vagyon, és ki-
 okádják azt a' tüzet, melly a' földindulást okozta
 míg még a' föld gyomrában maradt. Valóság-
 gal ha ezeken a' lyukakon a' tűz ki nem jöhetne,
 sokkal tetemesebb pusztításokat 's nagyobb ren-
 detlenséget okozna a' földben mint most. Ámbar
 tehát azokon a' Tartományokon szokott nagyobb
 vagy kisebb mértékben lenni a' földindulástöb-
 nyire, hol ezek a' tűz okádó Hegyek vagynak;
 mind azért ha ezek nem volnának, gyakrabban,
 még pedig nagyobb károkkal kéntelenítenének
 azt érezni, és úgy, nagy darab helyt pusztán
 maradnának azok a' Tartományok, a' mellyeken
 ha új tűzokádó hegy támadott, nem érzenek többé
 földindulást, mert azokon kitakarodik az a' melly

előbb a' föld gyomrában megrekedvén gyakorta nagy károkat okozott.

De bérekesztem már elég hosszúra nyúlt Értekezésemet azon rövid kivonással, mellyet vettem Petrarca földindulástól való félelemről írtt Dialogusából ekképen: A' ki a' haláltól megszün félni, semmitől se fél az, a' mint szépen szól erről Horátius: *Si fractus illabatur Orbis, impavidum ferient ruinae.* az az: „Bár az egész nagy föld töredezve ránkra omoljon, omladványaitól nem rémül szive meg annak”, mert mitis tesz, akár egy kis kö üsön agyon akár az egész Apenninus szakadjon reád, ha mindenképen csak meg kell halni? Ez a' Tanács röviden: Minthogy ez ellen a' gonosz ellen sem idő, sem hely akármi essék rajtunk, mind annak el szenvedésére el kell készíteni, 's fel kell fegyverkeztetni magunkat, mellyet egyedül a' Virtus szeretete 's a' bűnnek gyölölése eszközölhet. És mivel nem csak az Ég, melly szüntelen való mozgásban van, és az Elementumok mindenfől fenyegetnek; hanem még maga a' föld is, mellyen állasz és jársz, és a' mellyet minden veszedelmek ellen legerősebb Bástyádnak tartottál, megreszketi magát 's le sillyed, 's lakosait megrémíti, a' Lélek' szárnyain az Égig kell felemelkedni, és a' dolgoknak ezen viszontagságai között minden reménységet 's bizodalmat abba kell vetni, a' ki megreszketteti a' földet, és ki ezt mondja: É n v a g y o k a z Ú r' k i m e g n e m v á l t o z o m. A' ki alázatos lélekkel ő hozzá ragaszkodik, bátorságban lessz, és sem maga meg nem mozdúl, sem a' föld mozgásától meg nem rémül meg nem ijjed. Ne is mondd ezt: lehetetlen meg nem indulni a' földinduláson. Jól van! de elmozdíthatsz a' földtől minden kívánságot és reménységet. Ezt cselekedd; hogy bátran állhass

és élhess! Így, ha a' föld remeg, vagy össze omlik is megállhatsz. Bolondság reményleni a' reszkető dologba...

Nem hallgathatom elitt Virágnak, a' nagy Virágnak 1810-ben Augusztus 28-kán hozzám küldött becses Levelének ide tartozó sorait: „Ihol „egy óda! énekeld el háromszor napjában! És — „si fractus illabatur orbis, impavi „dum ferient ruinae.” (Ez, Horátzius' 2-dik Könyvének 16-dik Ódája, mellyet gyönyörűen fordított.) „Ezen kis Dalban sok édes érzések „vannak, én nem kis köszönettel tartozom annak, „a' ki ezt magyaráltatta velem. — — — Mit félsz „a' rengéstől? Melly szép mód adatik néked az „okos prédikállásra! Vigyázz! hogy el ne ijjeszd „azokat kik tőled várnak biztatást. Előbb utóbb „öszve dül e' világ. Csudálatos, imádandó az, „ki mindent alkotott egy szavával. Légy boldog „és egész házad! Barátod Virág Benedek m. k. „Budán Aug. 28-dik 1810. — E' szerént, említett „ódájából, magamat, 's a' most szenvedő Spanyolokat ezzel vigasztalom: Légy ma víg, holnap „mi leszen, ne vi'sgáld csendesen türd el, ha mi „rossz szorongat!”

Kovács Sámuel.

3.

A' Rubempréi 's Evenbergi Herczeg Ház
Brabantiában Árpád Fejedelmünk'
férfiui ágából származott e?

1. §. Dicsőségére szolgál ugyan Nemzetünknek, 's jelesen uralkodó Házunknak, ha Árpád fejedelmünk' férfiúi ága több fejedelmi, és Herczegi nemzetségeknek törzsöke lön tulajdon vitézségének érdeme által; de mind az igazság' kívántatása, mind Historiai esméretségünk' tökéletesítése magával hozza egyetemben, hogy az illy származások szoros vizsgálás alá vonattassanak: ne hogy ezek a' Magyar Királyi vértől hamis fényt kölcsönözzenek magoknak, Nemzetünk pedig oktalan dicsőségre vágyódásról vádaltassék. Meg is történt ez illendőképp mindeddig: A' Croyi (Croyiacumi) Herczegeknek, 's ezek' csemetéjinek Árpád' férfiúi véreből vett eredetök eránt szólottak bőven, tudósan munkájikban Szegedy, Timon, Palma, Katona, 's végre Koppi, Schwartner és Kereszturi jeles Tudósaink; Henrik, Portugalliai Herczegnek Árpád' férfiúi magvából eredete, nevezetesen első Geyza Királyunktól származásais perbe idéztetett nem régen.

2. §. De a' Rubempréi 's Evenbergi Herczeg Háznak, Brabantiában, azon Árpád' férfiu ágából származása szó nélkül hagyatott mind eddig. Ezt csudálhatni leginkább T. T. Schwartner Márton, a' Pesti Királyi Fő Iskolában Diplomatiát tanító és könyvtár-örző felől, ki mint mondja, hat száz könyvet felhányt az Árpád' vére elágazásának nyomozásában, a) 's még is azon Herczegi Háznak Magyar Királyainktól származtatására nem akadott; csudálhatni ezt T. T. Historia — Tanítóinktól is,

hogy legalább a' Henrik, Portugalliai Herczegnek származtatása eránt támadott per' zaijára meg nem szállamlottak; hogy nem csak neki, nem csak a' Croyi Herczegeknek, hanem a' Rubempréi és Evenbergi Herczegnek is tulajdonítatik Árpád' férfiúi ágából származás az Iróktól. Mert illyekben tudósítást, vagy elhatározást kiktől kívánhasson inkább a' Nemzet mint tőlök, kik a' történetek' fejtegetésével hivatalosan foglalatoskodnak.

a) Sexcentos ego libros veritatis inueniendae caussa excussi lustrauique; nec tamen inueni etc. De gente Crouiaca Mart. Schwartzner 1791. p. 14.

3. §. A' mit én eránta tudok, csekély véleményemmel együtt, hátorkodom a' Tudós világ elejbe bővebb visgáltatás és elhatározás végett rövideden, minden kitérængés nélkül, előterjeszteni. Engem a' Rubempréi és Evenbergi Herczegeknek Árpád' férfiúi ágából származására leginkább F. T. és nagy Tudományu Foppens János Ferencz, Brüggi Kanonok és a' Löweni Fő Iskolában Philosophiai volt Tanító, Miraeus Aubert, Antverpiai Káptalan Dekánnya, Diplomatikai és Historiai munkájinak kiadója tett leginkább figyelmetessé; de olvastam arról másoknál is. a)

a) Auberti Miraei Opera Diplomatica et Historica. Editio secunda auctior et correctior. Joannes Franciscus Foppens, Bruxellensis S. T. L. Cathedralis Ecclesiae Brugensis Canonicus, et in alma Vniuersitate Louaniensi Philosophiae Professor, notas et indices addidit; Diplomata multa cum suis Originalibus contulit, aliaque plura hactenus inedita adiunxit. Louanii A. M. DCC. XXIII. in folio. — Le Grand Dictionnaire Historique — Par Mgre Louis Morei,

Prêtre, Docteur en Théologie — Dernière édition Amsterdam A. M.DCC.XL. — Grosses vollständiges Universal Lexikon Leipzig und Halle. 1742. Zweyunddreysigster Band. — Schumanns Geneal. Handbuch II. Th. p. 206.

4. §. Tudniillik: a' megnevezett Tudós Fop-pens János Ferencz, Miraeus Aubert Diplomatikájának ajánlásával így merészlett Rubempréi és Everbergi Ferencz Filip Herczeghez nemzetségének származásáról nyilván szólni:

— — — Legat, oro, Belgica tandem

Qualiacumque latent rerum instrumenta suarum:
Nomina Pontificum, Hirsutorum insignia regum,
Magnanimosque Duces, Procerumque examina
longa,

Quosque Patres Patriae, quosque Alma Ecclesia
Mater,

Euexit. Quo nunc abiit tam blanda voluntas

Donandi, coeloque domos coetusque sacrandi!

Luxus heri prognatus opes intercipit, ardor

Interit, et lassi quasi bruma est ultima mundi.

Quem circumspectam qui simplicitatis auitae

Virtutumque tenax, hoc fulgeat ante volumen,

Dulce patrocinii dignatus nomen adipisci?

Nonne Rubempraeum? — — — —

— — O Princeps, sancti quem foedera lecti

Inseruere aliunde, Rubempraeoque dederunt

Esse nouo, genuisse novos, insignia gentis

Antiquae ad seros cum sanguine ferre Nepotes.

Non erit ingratum, quando hoc insignia gentis

Atque Rubempraeum nomen petit, addere
paucis

Vnde Rubempraeis quam lucida Stirpis Origo?

Rex Bela Pannoniae generis certissimus auctor:

Diuûm progenies, neque Barbarus amplius Hunnus:

Ramus ab Atteula Regum Rege; Attila vulgo

Dicitur, euertit Scythicis qui viribus orbem
Romanum; atque aegre tibi, Roma superba,
pepercit.

Inde Duces, Stephanusque, genus qui primus olympo
Et Christo cicurauit; ab hoc Bela sanguine cretus.
Huius Alexander fundo sine Regia proles,
Natu prima tamen, Drauoque, Istroque relictis,
Arua Palestinae, Solymaeaque Regna petiuit
Trans mare, bellator coelo Sacer. Acer in armis
Dux operis Lodoix: vocat hunc Ecclesia Sanctum.
Cepit Alexander lunatas arduus vrbes:

Ipsam inter reliquas Pelusion; exsilit idem
Primus in Aegypto nigra e rate, ad ostia Nili,
Obtruncatque simul saeuo mucrone superbum
Regem Arabum, fuscisque Duces. Tum caede
cruenta

In ripa viridante, pedem quâ fixerat Heros,
Fit Ruber in prato; Francorum Idiomate
nomen

Transit ad natos, confirmatore Monarcha.
Aurea simplicitas (quando huc Burgundia nec dum
Francigenum fastus transfuderat, atque Baronum
Primum Nomen erat sub Principe) passa Barones
Esse Rubem praesos, gentis testatur honores.
Croyacae matres: hic alter Originis index,
Alter apex, Halevina Ducum generosa propago
Accessit. — — — —

— — — Tandem sic maluit Aether,
Quod centum sensere domus, ut mascula Proles
Deficeret; Dominam spectarent cuncta Brigittam,
Vt seriem felix torus hac in gente secundam
Inciperet, nomenque reuiuere, atque Monarchis
Ista probaretur, procederet auspice coelo
Insitio. — — — —

Nempe erat in fati soboles vt celsa Merodi
Tot cum conspicuis virtutibus illud haberet
Depositum antiqui generis, Dominaeque crearet
Haere-

Haeredes. — — — —

— — Gentem, dixere priores

Autrigonas, nunc regna solent Aragonica dici;

Inde Merodaei regum venere Nepotes,

Sicut Everbergos Bela Rex, Stephanusque
crearunt.”

Sokakban egyezőleg, némelly tántorodásokkal a' mellyékesekben, adja azon származtatást elő egy régi kézirat is; tudósítását szóról szóra ide teszem: a)

- a) Sokáig tünődtem magamban a' Német vagy Francia Lexikonból irjam-e által a' Rubempréi Herczeg Háznak származtatását? végre, mivel Moréri Lajosra T. T. Schwartzner Márton Úr sokat tartott (l. c. p. 29), a' francziárá határoztam magamat, melly így mond: „Rubempré, Maison illustre et ancienne, tire selon quelques Auteurs son origine en ligne directe, masculine et legitime, du Prince Alexander de Hongrie surnommé sans Terre, fils de Bela, Roi de Hongrie, et de la Reine Beatrix d'Este, son épouse, fille du Marquis d'Ancone, et de Ferrare; qui accompagna le Roi Saint Louis avec plusieurs autres Seigneurs et Princes à la conquête de la Terre-Sainte l'an 1248; assista au siège de Damiette, et celui de Massoura; pris le premier terre sur les Sarrazins au bord de la Riviér du Nil; y tua un de leurs chefs, 's y maintint, et par sa valeur acquit le nom de Rubempré, sans ces terres, Hongrie et pour cause Rubempré, que toute sa postérité a porté, et qui lui fut confirmé à la defense de Valenciennes, qu'il conserva pour Marguerite, Comtesse de Flandres et de Hainault, contre Guillaume, Comte de Hollande, Empereur des Ro-

maines, avec Hugues de Bouchain et le Comte d'Anjou. On donne à cet Alexandre pour femme Isabelle de Brienne, Dame de Haveluy, fille d'Erard de Brienne, Seigneur de Rameru, de la maison de Comtes de Brienne, Rois de Jerusalem et de Sicile, Ducs d'Athenes, Princes de Tarente, et de Philippote, fille de Campagne, dont on fait venir Baudouin I. du nom. Sire de Rubempré son fils, qui epousa Marie de Picquigni, fille du Vidame d'Amiens, et de la Vidame de Molleans; et fut Père de Baudouin II. du nom, Sir de Rubempré, qui prit alliance avec Yollande de Grandpré, fille de Henri, Comte de Grandpré, et d'Isabelle de Luxembourg, desquels sortit Antoine, Sir de Rubempré, qui epousa Marie Anne de Coucy, fille d'Enguerrand, dite de Grand, Seigneur de Coucy et de Montmiraille et de Catherine d'Autriche, dont sortit Jean. I. du Nom, Sire de Rubempré, qui epousa Jeanne de Halleroin, de laquelle Maison sont descendus par filles les Ducs de Croy, d'Arschot, et d'Arembergh, aux Pais Bas, et les Duces d'Hallewin, et Marquis de Piennes, en France; dont sortit Robert I. du nom, Sire et Baron de Rubempré, et d'Antiequi epousa Colle de Rivery, de la quelle il eut deux fils, savoir, Charles de Rubempré, qui de Françoise de Mailly, fille d'Adrien, Seigneur de Conti, eut Jeanne, héritière de Rubempré, qui epousa 1-0 François, Seigneur de Crévecoeur: 2-0 Jacques, Bâtard de Vendome, Bailif de Valois et de Vermandois, et fils naturel de Jean de Bourbon, II. du nom; Comte de Vendôme, dont les descendans portèrent la qualité de Seigneurs de Rubempré, et Antoine de Rubempré conseiller et Grand Chambellan

du Philippe, Duc de Bourgogne, et l'un de ses principaux Capitaines, Chevallier de la toison d'or, créé au premier chapitre de l'Institution du dit Ordre fait par le dit Duc, au service du quel il mourut, ayant épousé Jacqueline de Croy, Dame de Bièvres, fille de Jean Seigneur de Croy et de Renty, Grand Bouteillier de France et Chambellan du meme Duc, et de Marguerite de Craon, Dame de Tour-Sur-Marne, dont le fils Jean de Rubempré, Seigneur de Bièvres, commanda les troupes dans la Province de Luxemburg avec son frère, et en les ennemis; et qui, outre les mêmes emplois de son père, fut aussi l'un de premiers Generaux et favoris de Charle de Bourgogne, Gouverneur, Capitaine-General, Grand-Baillif, et Officier Souverain du Päis et Comté de Hainoult, et de Valenciennes, ou il fut pareillement honoré de l'ordre de la Toison d'or, avec les Rois d'Aragon et de Naples, dont il fut précédé, et suiui de Philippe, Comte de Chimay; son neveu; de Jean de Louxembourg, Comte de Male et de Roucy; de Gui de Brimeu, Seigneur d'Umbercour, Comte de Meghem, et Engelbert, Comte de Nassau, et de Vianen; Baron de Breda, qui recurent tous le collier ce meme jour-la dans l'ordre que dessus. Il fut depuis Gouverneur et Capitaine Général pour le dit Duc de Bourgogne, de Lorraine et de tous les pais conquis, Généralissime de ses Armées; et son Ambassadeur, tant vers le Pape et l'Empereur, que vers divers Rois et Potentats, le quel finalement mourut aux piez de son Maître à la malheureuse bataille de Nancy (où le-dit Duc perdit aussi la vie) et après sa mort fut exposé en parade par les ennemis, couché à la gauche de son Maître, et

mis ainsi en dépôt sous l'oratoire de René, Duc de Loraine son parent, en l'Eglise de Saint George de la ville de Nancy, regretté des ennemis mêmes. Il avoit épousé 1-0 Colle de Bousies, dite de Wertain, Dame d'Aubignÿ, d'Etrées, de Malmaison, du Beauverger et de Bussy, descendue en droite ligne masculine et légitime de Waultier de Wertain, Seigneur de Bousies, qui eut pour femme Alix de Hainault, fille de Philippe, Seigneur de Sebourt, lequel avoit pour oncle paternel Baudouin Comte de Flandre et de Hainault, Marquis de Namur: 2-0 Catherine de Bernieulles, fille de Jean Baron de Bernieulles et d'Ide d'Abbeville, dont Françoise de Rubempré, son unique héritier, épousa Jean, Seigneur de Crequÿ, et de Canaples, fils d'un autre Jean, cheswallier dela toison d'or, de qui sont descendus et sortis les Ducs de Crequy, de Lesdiquieres, Comtes de Canaples, Marquis de Bernieulles, et Princes de Poix; et du premier lit sortit Charles de Rubempré, qui continua les services avec la même fidélité au tems de la Princesse Marie, héritière de Bourgogne, étant Lieutenant General de ses armées et commandant aux frontières de Picardie, et de Hainault, pour Maximilien, Archiduc d'Autriche; époux de ladite Princesse, et depuis Empereur, qui le fit Chevalier de la Toison d'or, et son Chambellan, ayant épousé, Anne, Vicomtesse de Montenac, Baronn de Réves, Dame de Warfusée, dont le fils Charles de Rubempré, Sire de Biévres, Vicomte de Montenac, Baronn de Réves, et de Warfusée, Chevalier de l'Ordre de la Toison d'or, épousa Jeanne héritière de Wertain de Gozelliers, de Felluyet, de Tubiz, fille d'Eustache, Seigneur de memes lieux et de Marie d'Humières de la

Branche de Drieu, dont Adrien de Rubempré, qui servit l'Empereur Charles - Quint, tant en Allemagne qu' d'ailleurs, en qualité de Capitaine d'armes, de Colonel d'infanterie et de Lieutenant-General des armées à la bataille de Gravelines, où il mourut d'un coup de Canon, ayant été créé Chevalier de l'ordre de la toison d'or, au chapitre tenu en la ville de Lille, au temps du Roi Philippe II. Il avoit épousé Claudine de Croy, fille d'Adrien Comte de Reulx Premier Maître d'Hotel de cet Empereur et Chevalier de la Toison d'or, Gouverneur de villes de Lille, Douchaÿ et Orchies, Grand-Veneur de Brabant, General de ses Armées, et de Claudine de Meloun, fille de François, Comte d'Epinoy, Chevalier de la Toison d'or, et de Louis de Foix. Il eut de cette alliance Jean de Rubempré, qui fut aussi Colonel aux mêmes guerres d'Allemagne et épousa Marie de Hamal, Baronne de Fontaines, fille de Jean de Hamal, Dame de Chièvre Marquise d'Ar-schot, femme de Guillaume de Croy, Duc de Soria, dont sortirent Charles de Rubempré, Vicomte de Montenac, qui épousa Françoise d'Orlay, Dame d'Escoffines, de Vénesy, de la Follie, et de Ramerie, fille de Philippe, seigneur de mêmes lieux et d'Ursule de Baden; Antoine de Rubempré, Comte de Wertain, qui fut aussi Colonel aux mêmes guerres et Grand Veneur de Roi, et Maître d'Hotel de l'Hotel Royal de Pais Bas, le quel pour-lors perdit la plus grande partie de ses biens pour le servir de son Roi, et souffrit de cruelles ruines et prisons par les Mutins et Rebelles de son temps, ayant épousé Marie d'Avroult, fille d'Antoine, Chevalier, Seigneur d'Helfaut, Comte de Maltrayant, Baron de la Mastine,

Vicomte de Montenac, et de Bileques, et de Jeanne de Renty, dont le fils Philippe, Comte de Rubempré, de Wertain, et de Wertignoeul, continua de meme ses services, avec un zele, et une fidelité, qui auoit heritez de ses ancêtres, tant a qualité de Grand Veneur, et de Valido, et de premier Gentilhomme de la Chambre d'Albert, Archiduc d'Autrich, Prince de Pais-Bas, et de Bourgogne, que de Conseiller d'etat du Roi Philipp IV. et de Gouverneur et Capitaine-general de la Flandre Espagnole, de villes et pais de Tournay et Tournais, Lille, Douay et Orchies, étant Chevalier de l'ordre de la toison d'or. Celui ci épousa 1-o Jeane de Croy, fille d'Eustache de Croy, Seigneur de Creseques: 2-o Jacqueline de Recourt, fille de Jean, Chevalier, Baron de Recourt, Chamblain, Gouverneur d'Aire, Chef de sa Maison, et de Jacquiline de S. Omer, Vicomtesse de Valon-Capelle. De ce second Mariage sortit Charle Philippe, Comte de Rubempré, de Wertain et de Wertignoeul, Colonel de Cavalerie, Grand-Veneur du Roi, qui épousa Marie d'Avroult, Comtesse de Maltrayant, Baronne de la Mastine, Vicomtesse de Montenac de Beaumes-lez-Loges, et de Biléques, Dame de Cormettes, d'Inghem, de Pont d'Ardenne, de Winnezelle, de Saint Laurent du Hilt etc. fille et héritière d'Antoine, Comte de Maltrayant, Baron, Vicomte et Seigneur des dits lieux, et de Marie de Lens, dont la nièce fut femme du Comte d'Egmont; de qui sortit Philipp-Antoine, Prince Rubempré, et de Everberghe, Comte de Wertain, de Wertignoeul, d'Anbigni, de Maltrayant, et de Helfaut etc. Chevalier de l'Ordre de la Toison d'or, Grand-Veneur du Roi, Colonel de Cuirassiers, premier député

Commis au renouvellement des Magistrats de villes, et Chatellinies de Flandre etc. qui épousa Marie-Anne-Scholastique de Timple de Brabant, Comtesse de Moulart, d'Autreppe, et du Saint Empire, dont est sortie Louise — Brigitte Princesse de Rubempré et d'Everberghe, mariée 1-0 à Frederic Charles, Rhingrave, Comte du Rhin, de Salms, etc. 2-0 à Philippe François de Mérode, Comte de Montfort, devenu par cette alliance Prince de Rubempré, dont il prit le nom et les armes, ci devant Brigadier et Colonel, et depuis du Conseil d'Etat de l'Empereur, commis au gouvernement général de ses Païs-Bas, dont sont sortis Maximilien Leopold de Rubempré, Prince d'Everberghe; et Sabine-Claire de Rubempré. Memoire manuscrit." Sub articulo Rubempré p. 225.

A' német pedig így vall: Rubempre, ein uraltes im Herzogthum Brabant blühendes, und in Fürstenstand erhobenes Haus. — In einer gewissen im Manuscript mitgetheilten Nachricht wird die Genealogie desselben also abgeleitet: Alexander ohne Land, ein Sohn des Ungarischen Königs Bela, und Beatrix von Este, folgte dem König Ludewig, dem heiligen, ins gelobte Land; nahm zuerst an den Ufern des Nils posto, erlegte etc. sub articulo Rubempré p. 1400 sq.

5. §. Ezen tudósítás szerént tehát: Sz. István és Béla Királyaink' véréből származott Sándor Herczeg, 's Ország nélkül lévén, a' Szent földi háborúnak híre által Francia országba csödüttetett; mint menynek szenteltt vitéz a' Keresztes haddal Egiptomba elvezett; itt a' Nilus' torkolattjánál Sz. Lajos Francia Király' vezérlése alatt, első ugrott

ki a' hajóból a' Musulmanok ellen tusakodni ; ezeknek néhány főbbikeit levágta , kiknek véréből a' föld köröskörülötte veresült ; ettől nevezetett francia nyelven Rubemprérie (Vörösrét) nével a' Királynak helybe hagyásával ; a' Szent földön több várakat elvett a' Musulmánoktól , nevezetesen Pelusiumot (Damietát) is ; otthon Valenciennes várát vitézül védelmezé Wilhelm Német Császár ellen : Isabellával , Brieni Gróf leányával lépett házosságra. Nevezetét , nyert jószágával együtt , maradékira átszállította , kik között legjelesebbek lettek Antal , Károl , János , Philep 's a' t. ezek megkülönböztetett hiveséggel szolgáltak a' Francia , Burgundiai , és Austriai uralkodó Háznak ; házasságaik által leginkább megbirtokosodtak ; érdemeik által arany-gyapjas Vitézek , és Herczegek , Brabantiában örökös Vadász főmesterek lettek Illy volt a' Rubemprèi és Evenberghi Ferencz Fülöp Herczeg , Vertaingi , Vertigneuli , Elfauti , Aubigny és Autreppei Gróf , Prèti Zászlós Úr (Báro) Woustinei birtok' Ura , arany-gyapjas Vitéz , és Brabantiai Fő Vadászmester 's a' t. kinek pártfogásába ajánlá Miraeus Aubert munkájának másik kiadását F. T. Foppens János Ferencz.

6. §. Ugyan azon tudósításból az is tudni való , hogy a' Rubemprèi és Evenbergi ház a' hires Croy nemzetséggel is szövetségbe lépett házasság által ; ennek kötele lön Halevina , minekutánna az a' Herczegi rangra jutott. (Ducum generosa propago Rami Mauortis , et inclita bello pectora). Az egyesült Rubemprèi és Croy ház férfi magya szakadt Philep-Antalban , 's ennek Brigitta nevű leánya által a' Merodei és Montforti nemzetségbe oltatott , herczegsége emelkedett ; 's mainapig tündöklök az országos hivatalok' viselésében Belgiomban. Azt is észrevehetni egyszer'smind : hogy se csupa nem régi képiratok-

ból mint a' Croyi Herczegé a' Heverleai (Heuria, Hauré) Coelestinus Szerzetesek' templomában; se rideg hagyományból, mint sok másoké, nem merített azon Rubemprèi Herczegeknek Magyar királyi vérből származtatások; hanem régi kéziratból; se azt annak tanuja vallásával (vt narrant) kétesse nem teszi, hanem tellyes bizonyítással igazol'ya: (Rex Bela Pannoniae, generis certissimus auctor).

7. §. Már e'kérdés eránt: vallyon a' Rubemprèi's Evenbergi Herczegház valóban az Árpád' férfiúi ágából származott valamellyik Királyunktól eredett-e? tellyes szabadsággal értekezhetni. Mert egy az: hogy a' Felsőleges Haubspurg-Lotharingiai uralkodó ház' örökösödése első Ferdinánd óta I. Leopold és III. Károl Királyaink alatt nyilvánosság szerződés által ingadhatatlanná, és sérthetlenné lött. a) Más az: a' Herczeg Rubemprèi's Evenbergi háznak férfiúi magva szakadt nem különben mint a' Habsburginak; csupa leány ágán állván fenn, a' kegyességgel's igazsággal országoló Austriai házzal valamint eddig nem vetekedett, úgy nem vetekedhetik soha az elsőbbségért. Azonban én, csupa Históriai tekintetből, mi látszék nekem valótlannak, 's mi lehetségesnek ama származtatásban, jelentem ki véleményemet.

a) Occurrit illud: quosdam patriae Scriptores vltro Historiam, quae inuidiam haberet, reticuisse. At vero iam hodie sine metu in vulgus proferri potest progenies adhuc mascula Veterum regum Hungaricorum. Cum enim fundata feliciter haereditas nostrorum Principum et Archi — Ducum Austriacorum, quibusuis aliis spem ademerit se florentibus adeundi sceptrá Hungarica, neque adeo imprudentibus in mentem venire possit cupiditas imperii, a quo per

summa foedera, atque pacta sanctissima exclusi sunt; nonnisi iam Historia sola relicta nobis est, et facultas rem, vt se habet, summa cum integritate proferendi.” Mondá a’ szép tollu Koppí Károl, hajdan a’ világh’ Históriájában Tanítóm. Historia Stirpis Arpadianae. Viennae p. 44.

8. §. Hogy Béla Királynak Estei Beatrix nevü feleségétől Sándor (Alexander) nevü fia volt légyen, ki a’ szent földön vitézkedett volna Sz. Lajos Franczia Király alatt, ez, mit a’ régi kézirat vall, meg nem valósodik; egyik Béla Királyunk felesége se volt Estei eredetü, és Beatrix nevü, Históriai és Diplomatikai tudtunk szerént; csak II-dik, Jerusalemi András Királyunknak harmadik hitvese volt Estei Beatrix. Azon Sándor első, II-dik, vagy III-dik Béla Királyunk’ fia csak azért se lehetett, mert az ő országlássok majd századdal, vagy fél-századdal megelőzte Sz. Lajosnak Aegyptomban táborozását; a’ IV-diké pedig azért se lehetett: mivel akkor még gyermek, és hadakozásra elégtelen volt volna. — Ugyan azon Herczeg első királyi szülött (Regia proles natu prima) se lehetett; a’ mit F. T. T. Foppens említ: mert egy első szülött királyi Herczegünk se hagyta itt házáját, egyik se költözött a’ szent földre vitézkedni: Históriai és Diplomatikai tudtunkra. De Sándor nevü se lehetett: mert ez a’ név szint olly szokatlan, sőt még szokatlanabb mint „Henrik” Magyar Királyaink’ nemzetségiben. Hogy pedig öök két különböző névvel is éltek volna akkor időben, ennek semmi nyoma a’ Históriai tanuságokban.

9. §. A’ Tudós Belga Diplomátikus Foppens Kanonok a’ Rubempréi és Evenbergi Herczegház’ törzsökének Bela királytól ’s Estei Beatrix Királynétől származását el nem esméri; a’ Sz. István és

Bela Király véréből eredését vallyá csupán; ebből pedig valamint nem következtethetni, hogy Sz. István' fia volt légyen, úgy ezt se: hogy Béla Királyé volt légyen. Ellenben a' régi kézirat nem tud semmit az ő első szülöttségéről, csak Királyi magzatnak vallyá. Ez tehát: hogy ő Béla királynak Estei Beatrixtól első szülötte volt légyen: meg nem egyezvén benné a' tudósítás, nem fő dolog. Az ő Sándor neve se fő dolog: mivel Herczegeink és Herczegnéink nevei a' külföldiektől megváltoztattak, tudni való; így Beláé, Elekre (Alexius) Piroskáé Agnesre; Agnesé Annára változtatott általok.

10. §. A' fő dolog tehát csupán itt: hogy egy magyar Királyi vérből eredett Herczeg, földé nem lévén, Sz. Lajos Franczia Király alatt Egiptomban vitézkedett; jeles tette miatt Rubemprèinek (Vörösrétinek) elneveztetett; 's Brabantia tartományban telepedett le fényes házosságánál fogva: mert ezekben minden tudósítások meg egyeznek. Ezekre nézve szükség megvizsgálnom: volt-e magyar Királyi vérből eredett Herczegünk Sz. Lajos Franczia Király' üdejében, ki, földé nem lévén, hazájától elszakadott? 'S ha volt, vitézkedhetett-e ő Sz. Lajossal Egiptomban? Mert: ha volt olyan, és vitézkedhetett, önnön magából fog következni: hogy ő tehát jeles tette által a' Rubemprèi névre, és fényes házasságra is szert tehetett Brabantiában.

11. §. A' mi az elsőt illeti: kéntelen vagyok megvallani: hogy volt. Illyen a' II-dik Jerusalemi Andrásnak harmadik szülötte András. Erről Okleveleinkből tudjuk: hogy Joles vagy Jolantha Királynétól, azon András második feleségétől, születvén, Ahalyz nevű, magával Aragoniából hozott leány' dajkálására volt bizva: „Puellae Ahalyz nomine, prae oculis nostris ha-

bendo indefessam circa filium nostrum *Andream* sedulitatem', Codicis Dipl. Tom. III. Vol. I. p. 286. Tudjuk, hogy ő Attyától, Andrástól, azon esetre, ha Béla és Kálmány, Gertrudis Királynétól szülöttei, azon üdőközben, míg a' Szent földön mulatott vala, megtaláltak volna halni; Galliciában, 's Magyar országban helytartónak rendeltetett: „Dispositionem tuam, quam de terra tua fecisti; regnum Hungariae primo genito tuo Belae, regnum vero Galliciae Colomanno relinquens; et eorum alterutri, vel vtrunque sine liberis decedenti, *Andream* instituens haereditatem". Ibid. p. 180. Tudjuk, hogy ő még kisdéd korában a' Sz. földről visszatért Attyától, Leo, Örmény Király' leányával eljegyeztetett: „Illustris Leo, Rex Armeniae, vt nostrae gentis et suae glutinato in vnum commercio ad constringendum vicinos et iuges Turcorum insultus, robustior existeret, filiam suam filio nostro (*Andrásnak*: mert a' többiek másokkal voltak már öszve házastva) tradidit in vxorem". Ibid. p. 252. Tudjuk azt is, hogy szerencsésen életben maradván Béla, Magyar Király név alatt, Magyar országban; Kálmán pedig Galliciából a' pártoskodó Ruthenusoktól kiűzöttétvén, Dalmatia és Horváth országban uralkodott: *Ruthenorum Rex. et Dux totius Sclauoniae* nevezet alatt. Codicis Dipl. Tom. III. Vol. II. p. 215. 231. 's a' t. 'S így *András* ország és Herczegség nélkül hagyatott: mert a' Magyar országon kívül ország, Sclavonián kívül Herczegség a' Királyfiak' számára nem volt. De az is tagadhatatlan egyetemben: hogy ő hazáján kívül szakadott; minekutánna Sclavóniai Herczegségére jussát, melly addig, míg Kálmán Gálliciában királykodott, ötöt illete, fegyverrel kereste vala, Kálmán testvérétől abból kiverettetett: „Eo tempore, quum frater noster, dux

Andreas, a quibusdam vesano ductus consilio, in regnum nostrum, videlicet Sclauoniae, violenter irruisset." Ibid. p. 286. Tehát ezen András, Királyi Herczeg Hazájától is elszakadott. Ezek pedig Sz. Lajos Francia Király' üdejében, ki 1226—1270 között országlott, történtek.

12. §. A' mi a' másodikat illeti: kéntelen vagyok ezt is megvallani: hogy Sz. Lajos Király alatt Egiptomban vitézkedhetett, 's hirt nevet szerezhett magának. 1233-dik esztendő tájban elvesztvén annyát Jolanthát. 1235-ben atyát is Andrást; mintegy 18—19. esztendő s korában; a' keresztes hadnak hírére, mellyet Sz. Lajos 1244—5 ben szándékozott a' tengeren túl indítani, de csak 1248-ban szállított ki Egiptomba; nem csak önként, hanem atyának példájától is serkentetve, ama dicsőnek, 's üdvösségesnek tartott zászló alá esküdhett nyilván. 'S hogy az, ki ifjú korában Herczegi jussát fegyverrel bátorkodott Kalmán Testvére ellen keresni, legjobb erejében a' Szent földön a' Musulmanok ellen megkülömböztesse magát, igen hihető; nem különben az is: hogy vitézkedése után hirt nevet arasson, 's fényes házasságot szerezzon magának Brabantiában; annyival inkább: mivel 1232-tődik esztendő után se híre, se nyoma többé hazájában. Hogy pedig itthon előbb kihalt volna, megbizonyíthatatlan.

13. §. F. T. 's nagy tudományú Práy György, országos Historicusunk, és egykor Tanítóm, Andrást II-dik András Királyunk' harmadik fiának megesmerte; de hogy általa szivárkozott legyen a' Croyi Herczegekbe Árpád Fejedelmünk' férfiúi vére, több okokból tagadta. a) Megesmerte nem különben tudós T. Schwartzner Márton Diplomatusunk is, hogy a' Jerusalemi Andrásnak ezen nevű fia volt valóban; de ennek vére vallyon a' Croy, vagy más külföldi Herczegekre terjedt-e vagy

se? Ezt felelet nélkül hagyta; mindazáltal okoskodásból az tűnik ki, hogy annak általa kiterjedését is tagadta. E' két Tudósainknak felhordott okait, mennyire véleményemet érdekelhetik, méltó is, szükséges is előterjesztenem.

a) *Historia Regum Hungariae* Práy. Budae 1801. p. 228. sq. *De Gente Croviaca Regum Hungariae Stirpis Arpadianae.* Schwartner. Pestini 1791. p. 27.

14. §. A' F. T. Práy Úrnak nehézségei ezekben állanak: 1) Mivel a' Pataviumi Szerzetes, egykorú Író, II-dik Andrásnak Estei Beatrixal egybekeléséről; 's ezenn Bela és Kalmán fiainak boszorkodásáról szólván; nem emlékezék Andrásról; jele, hogy ő akkor (1234-ben) már meghalt. b)

b) *Monachus Patauin. apud Muratori. Tom. VI. Script. rer. Italicarum 675. Scriptor coaeuus:* „Hoc autem matrimonium filiis regis Belae scilicet, et Colomanno displicuit vehementer; timebant enim, ne Pater senex filios de inuencula generaret.” Cum nullam memoriam Andrae tertio geniti regis filii faciat, indicio est, illum ad hoc tempus non supervixisse. p. 228. l. c.

E' tanuság azonban nem látszik nekem a' régi kéziratnak, és köz hagyománynak meghamisítására elégségesnek lenni: mert: nem emlékezhetett róla: mivel őtet nem tudta; egész munkájában szót se tesz róla. Ha helyesen következtetni lehetne, hogy meghalt; abból: mert nem emlité; következtetni lehetne nem külömben: hogy nem is volt András Királynak András nevü fia: mert ő nem emlité. 'S oka is lehetett nem említésére: ha András 1232. eszt. Selavoniából kiverettetvén, 1234. Attyának Be-

atrixal egybekelésekor jelen se volt; hogy' említette volna igazán az ő boszorkodását vagy nem boszorkodását?

2) Miért hagyta itt légyen Attyát, annyát 's honyi szerencsáját idegen földre költözvén, okát nem adhatni. a)

a) Si causam quaeras ex his, cur Andreas patrem, fratres, et quas pro dignitate regiae prolis fortunas habuit, relinquens Venetias concesserit, incerta prae certis apud exteros, quibus nulla parentela iunctus erat, quaesiturus? nullam reddere possunt." p. 229.

Andrásra nézve adhatni bizonynal: mivel az ötöt illető Herczegségből kiverettetett; annya 's attya meghalálozott. Hogy vetheté közben az utól született Herczegeinknek szerencsájöket a' F. T. Apátur Úr, meg nem foghatom; ki jól tudta, hogy semmi országos rendelés erántok nem volt; tudta, hogy elejétől fogva az illy Herczegek külföldre szorulni kéntelenítették. E' Herczegi szerencse különösen II-dik András' maradékira nézve, melly csúfos volt légyen, kiteszik abból, hogy Istvánt, annak holta utánn született fiát, a' Római Pápák Olasz Püspökökre vetett alamisnákból kéntelenítették táplálni. b) Ezt a' kifogást tehát a' F. T. Tanitóm nyilván lelki esmérete ellen tette! 'S András Herczeg nem Velenczébe, hanem Francia országba, holott Annyáról rokoni voltak, költözött.

b) Innocentius (P. P. IV.) Gregorio de Montelungo. — A. S. Legato: Cum clarae memoriae Beatrici, reginae Hungariae, pro suis et nobilibus viri Stephani, nati sui, necessitatibus quamdam Ecclesiarum Praelatis, monasteriis, et aliis tuae legationis prouisionem auctoritate apostolica

mandauerimus; et dicta Beatrix viam sit vniuersae carnis ingressa, volumus et praesentium tibi tenore mandamus, quatenus prouisionem huiusmodi eidem Stephano auctoritate nostra facias exhiberi; contradictores per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita, comprehendo." Cod. Dipl. Tom. IV. vol. I. p. 367. sq.

3) El annyira elfeletkezett-e Leo, Örmény Király' leányával eljegyeztetéséről, hogy egy Velencei kereskedő leányával fogott kezét? Illyent itthon is kapott volna a).

a) Adeo ne sui sanguinis oblitus erat, vt, qui primum Leonis Armeniae regis, tum Galliciae Ducis, filiarum nuptiis, cum iure successionis haereditariae, destinatus erat, mercatoris filiam, divitiarum causa duceret, quibus si non maiores, certe pares in Hungaria habebat." p. 229. l. c.

Ez is Jerusalemi András Királyunk harmadik szülöttéről, Andrásról, helytelenül van ellenvetve; mert az ő Örmény Király és Galliciai Herceg' leányaival öszvekelhetése füstbe ment; tudta ezt bizonyly a' F. T. Tanító. 'S Andrásunk nem egy Velencei kereskedőnek, hanem a' Brienni Grófnak leányával szövetkezett házosságba. Ehez hasonlót itthon, kiverettetvén honnyából, nem találhatott.

15. §. T. T. Schwartner Márton Urnak ellenvetési pedig e' következők: 1) Hatszáz könyvet felhánytam az igazság' nyomozásása végett, 's egyet se találtam a' XVI-dik századnál idősebbet, mellyben az Árpád férfiúi ágának francia vagy Belga Herczegekre terjedése foglaltatnék. b)

b) Sexcentos ego libros veritatis inueniendae causa excussi lustrauique, nec tamen quemquam inueni, cuius auctor Croyos ab Hungariae regibus

bus repetens, vel ad antiquiorem prouocaret, vel ipse Seculo sexto decimo esset vetustior.”
l. c. p. 14.

Ezt senki se csodálhattya, ki meggondollya, hogy csak a' XVI-dik században kezdetek a' könyvnyomtatás' mesterségének feltalálása után, a' familiai, magános történetek közre bocsáttatni; az előbbieket (Incunabula) semmi magános Genealogiával se foglalatoskodtak: 's a' Tudós Könyvtárörzönk azonban a' XV-dik századi könyvre vágyódik! Micsoda Bibliographiai tekintet ez benne!! 'S az ő hatszáz könyv — felhányása méltán gyanus lehet előttünk: minekutánna a' Miraeus Aubert Diplomatikai munkáját szint úgy olvasta mint én; még is azt, a' mit a' Rubempréi Herceg' származtatásáról írtam, ő fel nem találta benne: pedig nagy betűkkel van nyomtatva!! 'S ez régi kéziratra mutat.

2) Az Árpád' vérének, férfiúi ágán, Francia vagy Belgiumi Országokra kiterjedéséről semmit se tudnak a' honyi régi Íróink; el nem feleltek volna róla említést tenni, ha okleveikben, vagy lajstromaikban valami nyomára akadtak volna; minekutánna szabadságokban állott azt fölhozniok a).

a) *Scriptores Hungari vetustiores nullam hac in re nobis lucem foenerantur; quin eam praeter eundo damnarunt; non quod res inuidiam haberet.* p. 23. l. c.

Ezt könnyű volna megfordítani: Hogy II-dik Andrásnak azon nevű fia is volt légyen, erről semmit se tudnak a' régi honyi Íróink; el nem feleltek volna róla említést tenni, ha valami nyomára akadtak volna; minekutánna szabadon szólhattak róla: tehát nem volt. Mindazáltal volt

még is T. Tanitónak önnön megeszmérése szerént is. Következtetése tehát hamis. T. i. régi dolgainkról néha a' külföldiek tudósulnak a' mi Irományainkból, néha pedig mi tudósítatunk a' külföldiekéből. Ez történt éppen Andrással; hogy ő második Andrásnak harmadik fia volt, ezt tudták a' külföldiek, a' honnyiak nem tudták. A' róla szóló okleveleket is mind a' külföldiek tartották fenn, és szolgáltaták kezeinkbe.

3) A' Franczia 's Belga Irók között találattak olyak is, kik ezen Árpád férfiúi ágával Herczegeiknek rokonságát csak hagyományon (traditio) épültnek vélték. Morerus Lajos azt szabadon mesének keresztelte a).

a) Fuerunt inter Gallos Belgasque Scriptoros non contemnendi, qui de ficta Ducum Croyorum cum regibus Hungariae cognatione aptissime iudicarunt. Ipse Myraeus incunabula haec regia traditione niti confessus est. — Morerus Le grand Dictionaire Historique - fabulae illi genealogicae contradixit." p. 29. l. c.

A' Croyi Herczegekére nézve, 's úgymint azt némellyek beszéllek, megengedem; a' Rubempréi Herczegekére nézve is, 's úgymint én azt előadtam, nyilván tagadom. Ebbe semmi olly környülállás sincsen, melly azt lehetetlenné vagy valótlanná tenné; legalább az én tudtomra. A' közönséges és örökös hagyományokban a' fő dolog mindég valóságos; másképp közönséges 's örökössé nem valhatna; csak a' mellyékes környülállásokban lehet hibás; mellyet a' Kritikai mesteriségnek szükség elhárítani. Azért a' ki a' közönséges 's örökös hagyományokat is tagadja általlyában, Históriai eretnek; vagy Kritikához értetlenségét árullya el. T. Morerus a' Rubempréi Herczegek' származtatásának ellene nem mondott.

b) Fő ellenmondása végképpen ez: ha Árpád' férfiúi ágából származtak volna némely házak Franciaországban, vagy Belgiomban; tudta volna ezt a' Francia Ministerium, s az Austriai Udvarral hosszas tusakodásában élt volna ezen alkalmatossággal; 's valamelyikét Királynak adta volna a' békételen Magyaroknak; de nem adta, tehát azok annak férfiúi ágából nem származtának a).

a) Sed quod nunc dicam: omni aliorum contradictione, sine dubio, est longe grauius. — Quis credat, Gallos Belgasque, hostes aliquando Austriae implacabiles, adeo ieiunos et desides fuisse, vt illius Archiducibus, regibus Hungariae, Arpadi posteros superstites adhuc obicere obliti sint? — Vel ergo ignorarunt, vel despexerunt Galli Belgaeque traditionem vulgi de illustrium horum Ducum natalibus regiis. Enim vero ignorantiam facti cum nemo allegare possit, cui constat, quo loco fabula nata est, quantocunque cum successu, natales Baronum Galliae sub Ludovico XIV. exquisiti fuerint; superest, vt Gallos Belgasque tantumdem fidei narrationi vulgari attribuisse dicamus, quantum illis tribuebant, qui Galliae reges Aenea et Ascanio satos esse, stulte aliquando fabulati sunt." Ibi. p. 29—31.

Szinte átollok ezen sérelmes ellenvetésre felelni, 's nem felelnék soha, ha véték nem volna T. T. Schwartzner Mártont felelet nélkül elmellőznem. Felelek azért rövideden: Hátha valóban nem tudták? a' mit csak az utóbbi megvilágosodás hozott némü némü fényre. Ha tudták is: hátha nem akartak avval élni, esmérvén a' Magyaroknak koronás Királyokhoz erős hódulásokat? Lám Bethlen Gábor, Erdélyi Fejedelem, esmérvén

közelebbről a' Magyaroknak a' Felséges Austriai házhoz hodúlássokat a' kezében volt Magyar koronát nem hátorkodott fejére tenni!! De legyen elég. Ez egyet vetem hozzá: méltó volt-e T. T. Schwartzner Márton Tanitónak mind azokat, kik az Árpád' férfiú vérenek Franczia, vagy Belga házakra elterjedését hiszik — legalább ezen ellen okokra nézve — fa polturával, bolondulás' czégérével kifizetni? — ?! a)

a) Cui hoc argumentum ad refellendum vulgare illud commentum genealogicum nondum sufficit, illius mens tantis ignorantiae nebulis oppressa sit necesse est, vt res luce meridiana clariores videre nequeat; dignusque est, qui praemium credulitatis suae numum accipiat, quem vnum ex triginta illis esse, quibus nequissimus Judas corrumpi se passus est, stultorum, nemo dubitat. Ibi. p. 27—28.

16. §. Mivel a' Franczia és Belga országban széltiben virágzó Croyi Herczeg-házat a' Német országai Tudósok is a' Magyar Királyi Árpád' férfiúi ágával szövetségbe teszik olly állandóul, hogy az idei Gothai Genealogiai Kalendáriumban is hirdettetik b). Szükség arról végképpen említést tennem

b) Croy. Katholisch. In den Niederlanden, und im preüss. Westphalen. Der Enkel Belas II. von Ungarn († 1141) vermählte sich mit Katharina; Erbtöchter von Airanes und Croy; und nahm diesen Nahmen an. p. 81.

T. i. a' Franczia, és Belga nemzetségekben a' leányokról nem csak férjeikre, hanem örököikre is át szokott szállani az ő Attyok' jószága, jussa, czimere, sőt nevezete is, mint a' Franczia nyelven közölt Genealogiában nyilván láthatni. A'

Rubempréteknek egyik leánya a' Croyi nemzetségbe házasodván jókorán, átvitte tehát minden tőlök eredett Croyokra az Árpád' férfiúi ágából származást is. E'képpen a' Croyi Herczegek az Árpád' férfiúi véréből származást magoknak tulajdonították, 's tulajdonították is mainapig. Azt eleselejökre fellebb vinni kívánván, Históriai botlásból Második Béla, Markus nevű fiára vitték. — Hogy a' leány ágról származhattak csupán a' Croyi Herczegek Árpád' férfiúi ágából, az győz meg engem: mert az ő eredetek II-dik Béla, vagy IV. István királyunknak Márkus nevű fiától megbizonyíthatatlan; az ő Rubempréi nemzetségbe házasságok ellenben minden Genealogiájok szerént tagadhatatlan. Más az: a' Croyi Herczegek II-dik Makszimilián Császárnak két ajándék leveleiben Árpád' férfiúi ágából származattaknak nem esmértettek, azért hihetőleg; mivel ők akkor a' férfiúi ágból származást magoknak nem is tulajdonították a). A' Croyi Herczegek tehát csak az asszonyi ágon származhatnak Árpád' véréből. A' Rubempréi Herczegi Háznak is Filep Antalban férfiúi magva szakadt, és csak Brigitta nevű leány-ágán virágzik. 'S így Árpád fejedelmünk férfiúi vérenek magva szakadt egészen — tudtomra.

a) Maximilianus I: „Nobili Carolo Comiti de Chymay ex illustribus de Croy, descendentes ex vera et legitima progenie, seu origine regum Hungariae.” de anno 1486.”

Maximilianus II. „Te Jacobum Episcopum Cameracensem Comitem Cameracesii, cum et origo nobilitatis tuae a Serenissimis regibus Hungariae originem trahat” de anno 1510.

17. §. Elmondottam a' mondani valómat. Senki ezeket ne tartsa azonban többnek mint az én magányos véleményemnek. Ebben, valamint másokban, nem tartom én magamat csalatkozhatatlannak, de mást se tartok ilyennek; azt, ki magát csalatkozhatatlannak állittya, legkevesebbé. A' hamis, vagy hijános következtetések, ha tüstént nem is, kitűnnek üdővel. Az igazságnak országa ellentálhatatlanúl terjed. Az, ki csalatkozhatóságát megesmérte, ha botlott könnyebben nyer engedelmet; azt ellenben, ki magát csalatkozhatatlannak tartá, örök szégyen pirittya. — Hogy ezen nemzetünket érdeklő kérdést T. T. História — Tanítóink igazítsák el, mennél előbb — azért irtam magyarul — 's litteraturánk' mezején kössenek magoknak koszorút, kívánom, 's kérem is.

Y

4.

Tudósítások a' Külföldről.

(Folytatás.)

Wittenberga. Augusztus 9-ikén 1825.

Tegnap reggel hat óra tájban hagytam oda Koethent egy lovas szekerezen, 's itt a' London nevű vendégfogadóba vagyok. Koethenből az út Forsch, Rosenfeld 's Mozega falukon keresztül hoz Dessauga, hol vagy két óráig mulattunk. Dessau nem nagy; de Koethennél nagyobb város. Épületei egy két emeletesek, mellyek közt több csinos házak vagynak. Kövel jól kirakott útszái szélesek, két oldalt veres téglá trottoirral. A' la-

kosok száma több 9000-nél. A' Herczegi vár egy roppant, három emeletes, két előszárnyú épület nagy ablakkal 's két toronnyal. Tekintete nagy, hercegi. Körülte közönséges sétálókert van, szép utakkal. A' kert egyik részének közepét szépen nyirtt fenyőfák, az utak mellyékeit buja és nagy hortensziák ékesítik. Az üvegház jó nagy épület. A' kirakott narancsfák igen nagyok és szépek. A' kert alatt folyik el a' Mulda, mellyen köhid van. Dessaunak igen szép vegetációjú táját, sok szép kertek, sétálókertek, 's több csinos hercegi mulatóházak ékesítik. A' hercegi Könyvtárörzöt, a' híres görög dalköltőt Müller Wilhelmet nem találtam othon a). Dessauból Naundorf és Volkerode nevü falukon hoz az út Wörlitzbe, hol a' híres hercegi Angoly kert van, de a' mellynek essős idő lévén, csak egy részét láthattam. Az itt lévő faültetések, 's Park-osztályok híresek. Wörlitz kis városka az Albis mellett; gothusi ízléssel épült tornya interesszáns. A' szomszéd faluban Riesigk-be hasonlóképp csinos, gothusi ízlésü, 's magas tornyú templom van. Resen faluval végződik a' Dessau Herczegség, 's Selbis első Burkus falu mellett felületesen megvi'sgálták holmit. Innen Seegrebna Bleesern és Pratau falukon keresztül, az Albison lévő nagy és hosszú fahidon által, estvefelé értem ide. A' lapály egész az Albisig tart, de a' melly Köthentől fogva, csaknem egész Riesigk-ig igen szép. A' jó országútnak két oldalait gazdagon rakott meggy, alma, 's körtvélyfák, jegenye és fenyőfákkal egyvelítve szegik be. Két oldalt szép rétek, fák, erdők, faluk vagnak, úgy hogy kellemetesebb lapályon alig utaztam. Riesigk körül elkezdődik a' homok, 's tart egész Vittenbergáig, de azért nem kellemetlen.

a) Ez a' kedves éneklő azóta megholt, October 1-ső napján 1827. élcének 33-dik esztendejében.

Vittenbergának két tornyai már messzéről látszanak, 's közelebb érvén az ember, az egész város előtt fekszik az Albis dombos partján, de igen keveset mutat. Bal végén fekszik, egy kevésbé felemelkedett helyen a' vár, jobb végén az Augusteum. A' város közül van véve széles sánczal, 's nem nagy. Lakosai csak hat ezer és egynehány százra mennek. Wittenberga, melly 1180 körül épült, 's egykor fejedelmi lakhely volt, egy a' nevezetesebb városok körül Német ország' történetében, már csak mint a' Reformációnak bölcsője is. — Az útszák szélesek, 's meglehetősen vagynak kövel kirakva; a' házak 2—3 emeletesek, nagy részint régi izlésűek 's csúnyák. A' piacz nagy és szép tekintetű. Közepén van a' régi izléssel épült, két emeletes derék tanácsház, melly előtt LUTHERnek nagy bronz állóképe van. A' tanácsház' előlapján több felülírások vagynak. — Szálája nem nagy, de interesszans, 's az itt lévő sok, a' Reformációt illető nevezetességeket, egy felvigyázó örömet megmutogatja. Mindjárt szembetűnnek, Luthernek és Melanchtonnak szép melyképeik Lucas Cranachtól, ki Vittenbergai Polgármester és Patikárius volt. A' Luther képe alatt, ezen esmeretes versek vagynak:

*Natus es Islebii, Divine Propheta Luthere,
Religio fulget te duce Papa jacet.*

a' Melanchlon képe alatt pedig:

*Japeti de genere prior majorve Luthero
Nemo fuit, tu par, docte Melanchton eras.*

Ezek mellett vagynak a' Reformáció idejebeli Vittenbergai Professorok' képeik. Itt van a' mostani Sax Királynak is állóképe, midőn ezen szálát 18 esztendő's korában meglátogatta. Emlékezetét egy kerek, angoly-czin táblán lévő felülírás örökösíti.

Interesszáns a' Gusztáv Adolph fiatalkori képe is, és egy nehéz pallos, mellyet ez midőn 1632-ben, ezen szálát meglátogatta, az akkori Birónak adott, az igazság' példázolására. Figyelmet érdemel Luthernek egy réztáblára metszett képe, mellyet Kellérthaler 1549-ben dolgozott. Feje felett ezen felülírás van :

Pestis eram virus

Moriens ero mors

Tua Papa.

alatta : „Nach Christi unsers Herrn Geburt MDXLVI Jahr, den XVIII. Tag des Hornungs ist der selige Doctor Martinus Luther, ein Prophet des Deutschen Landes, geboren, als er LXVIII Jahr alt geweszt zu Isleben in Gott verschieden“, nehezén olvasható irással. A' melyképek közt nevezetesek még Dr. Egg-nak, Luther hires ellenkezőjének, I-ső György Jánosnak (1617) és fiának II. György Jánosnak, Sax V. Fejedelmeknek képeik. — Az ajtó felett van Lucas Cranachnak, allegóriákban előadott tiz parancsolatja hársfára festve. A' felvigyázó mutat egy pennával igen szépen dolgozott száz esztendő's Kalendáriumot is, mellynek allján e' van : Johannes Puchler Lincensis Austriacus, manu mea scripsi 1660. Egy a' Reformációt tárgyazó szép kis emlékpénz gyűjtemény interesszáns. Nevezetesek még a' többek közt, a' Luther ivópoharának fafedele ezen felülírással : Teckel von Herr Dr. Luther Trinkgefäß ; egy 1525-ben kezdődött városi számadó protokollum, melyben Luthernek is sok, kivált házasságkori ajándékai felvagynak jegyezve. Ezen Protokollumot Cranach Lukács irta.

Luthernek bronz állóképe, a' hires Schadownak, a' Berlieni művészségek Akademiája Directorának jeles, némelleyek szerint legjelesebb mun-

kája. A' kép, melly 9 lábnyi magasságú, 's 75 mázsát nyom, négy oszlopon álló baldakin alatt, 's gránit alljon nyugszik, melly 1200 mázsát nyom. Ezen gránit allj a' Királynak világos parancsára tétetett, a' Luther megrendíthetetlen erőségű karakterének ábrázolására, 's több elmés felülírásokkal bir.

A' Vittenbergai Universzitás egykor nevezetes volt, egész Német országon, mellyet mindenféle nemzetbeliek, 's ezek közt hazánkfiak is nagyon látogattak, 's kiknek részökre itt nevezetes fundátziók voltak. A' Burkus Országlószék, ezen Universzítást, melly 300 esztendeig virágzott, 's olly sok nagy embereket nevelt, által tette Hálába, 's helyette egy papi Semináriumot állított fel, mellyben az egykori fő iskola Professorai tanítanak. A' nevendékek, kiknek számok valami 25-re megy, bizonyos mennyiségű pénzt, és az Auguszteumban, az Universzitás egykori épületében kvártélyt kapnak. Az Auguszteum, melly egykor Augusztinusok klastroma volt, a' város végén van, 's noha régi, de szép tekintetű, és nagy két emeletes épület. Nevezetes arról, hogy itt vólt Luthernek egykori lakhelye, mellyet sok ezerek, 's ezek közt sok híres és főrangú emberek, és több koronás fők meglátogattak, a' mint a' nevekkel tele idegenek könyvei mutatják. Az Auguszteum udvarában van egy a' fő épülettől külön vált kis épület, mellynek első emeletében lakott Luther, először mint barát, azután mint Professzor, 's egy kis ideig mint feleséges ember. Az első szobában, semmi sem vonja magára a' figyelmet egyéb, mint a' nevekkel tele irt falak. A' lakó szoba tágas, két nagy karikaüveges ablakkal, mellyben van még Luthernek egykori jó nagy asztala és széke. A' szobának minden oldalai deszkával vagynak kipadolva, régi festéssel, 's

számtalan többnyire krétával irt nevekkal. Ezen szobában vagynak Luthernek, és Melanchtonnak szépen másolt, — 's nagylelkű pártfogóiknak, a' bölcS Fridrik, és álhatatos János, Sax Fejedelmeknek, egész nagyságú képeik Luthernek egy melyképe is van itt Cranach Lukácstól, melly egykor a' tanítószéke felett állott volt. Egy oldal szobácska ajtajára a' nagy Péter Czár is felirá krétával nevét, illy formán: *Πέτρος* melly üveg alá van foglalva. Kár hogy ezen szobákra, olly keves gond fordítódik, minden elhagyott tekintetű, gazos és tisztátalan.

A' Szemináriumon kívül van itt egy Lyceum is, mellyben különösen a' régi nyelvek nagy szorgalommal tanittatnak.

Vittenbergának két nevezetes templomai vagynak, a' városi és a' vártemplom. A' városi templom, (zu unserm lieben Fraue) melly valami 500 esztendőS, egyszerű, gothusi izlésű, 's nagy és szép épület, de kár, hogy el van dugva. Az oltár nagy 's széles; az oltárkép négy osztályra oszlik, 's az öreg Cranach Lukácsnak legjobb munkái közé tartozik. Az oltár háta megé vagynak négy képek felállitva, az ifjú Cranachtól. Krisztus a' keresztfán, a' Pásztorok imádása, Pál Apostol megtérése, az Úr szőlőhegye, mellyek jeles képek. Itt van azon kathedra is, melyből a' lelkes Luther az új tudományt prédikálá. A' templomban több nevezetes emberek emlékei vagynak, ezek közt az ifjú Cranach-é deák felülirással.

A' vártemplom ennél még nevezetesebb, mivel ennek ajtajára függeszté fel October 31-ikén 1517-ben Luther, hires és nagy következésű 95 théziseit. A' templom, melly az utolsó ostrom alatt kapott megkárosításaiból 1817-be, a' Király különös parancsolatjából helyreállitott, kicsiny 's egyszerű, de igen csinos. Az oltár gazdagon

megaranyozott szép korinthusi oszlopokkal bir, 's közepében van a' fejer és hasonlókép gazdag aranyozású kathedra. Altaellenben a' szép orgona. Az óltár mellett vagynak, a' nemes és elfelejtethetlen Sax fejedelmeknek, a' bölcs Fridriknek, és álhatatos Jánosnak sírbóltjaik, nagy sírkötéblákkal 's deák felülirásokkal; felettek basrelief állóképeik, czimereikkel, 's más czifraságokkal és hosszú felülirásokkal deák distichonokban. Az óltár körül vagynak még néhány más nevezetes emlékek is. — A' templom közepe táján vagynak jobbra Luthernek, a' tüzes, és balra Melanchtonnak a' szelid Reformátornak sírbóltjaik, ércztáblákkal fedve, mellyeken ismét deszka fedél van. A' Luther sirját fedő ércztáblába ezen irás van vésvé :

Martini Luteri, S. Theologiae D. Corpus. H. L. S. E. Qui Ao. Christi MDXLVI, XVI. Cal. Martii Eyslebii in Patria, S. M. O. C. V. Ann. LXIII. M. II. D. X.

Oldalt függ Cranach Lukács által festett egész képe.

A' Melanchton sirját ezen felülirás jegyzi :

Philippi Melanchthonis
S. V. Corpus. H. L. S. E. Qui An.
Christi MD.LX. XIII. Cal. Maii
In hac Urbe M. O. C. V.
Ann. LXIII. M. II. D. II.

Felette, a' Lutheréhez hasonló nagyságú képe. — A' Luther sirja alatt egy más sírt, ezen irás ékesit: Academiae, totiusqve orbis literati Decus immortale, Conradus Victor Schneiderus, Medicus Praeter exemplum H. M. Q. Decessit. Anno Christi CIDIICLXXX. IV. ID Sextil. — A' vártemplom az itt lévő kis erőség egy részét teszi.

A' régi nagy és szép vártorony, az utolsó ostrom alatt, 1813-ban, melly a' városnak nagy részét elpusztította, megégett, 's most csak két, ágyúkkal rakott, csonka tornyok látszanak. A' várba katonák laknak, kik valamint más valamire való Burkus helyekben, úgy itt is nagy számmal vannak. Ma estve itt hagyom Vittenbergát, hol nyomorúlt élelmet, 's durva embereket találtam, kiket sietek elhagyni. Hólnapután Berlinből fogod venni leveletemet.

(Folytatik.)

II. L i t e r a t u r a.

A. H a z a i L i t e r a t u r a.

K ö n y v - i s m e r t e t é s e k.

Aglája egy ifju egyesülettől. Első kötet. Kolosvárt. Nyomtatott a' Ref. Kollegyom betűivel. 1829.

A' régen hallgató Erdélynek némelly buzgóbb fiai szólamlanak itt mege' kis Gyűjteményben, 's ha tőlök nem akarunk többet kívánni, mint igazságos, teljes okunk van örvendeni ez új jelenésen. A' munka több apró verzetekből áll, mellyek többnyire lyrai nemüek, 's a' mi igen jó jel, sokakban mért rémesek; vannak ezeken kívül Hexameterek, 's egyéb görög mértékü Versek is. Szerzőik mind ifjak, kik tanulástól üres óráikat fordíták ezen gyakorlásra, 's a' mint az elő beszédben dicsértetnek, jeles tanulók is.

A' versek bel értékéről elég legyen elmondani, hogy azok általában nem csak jeles ügyekre, hanem szép előmenetelre is mutatnak, csak hogy magok a' szerzők igen hamar meg ne elégejjék könnyüségöket, el ne hagyják magokat egy két szerentsésen költ darab által azon hitre csábíttatni, hogy mind remek lesz, a' mit iran-

danak. A' művészi tökélyre, ha bár természet legtöbbet adott volna is, fáradság, és tanulás nélkül alig juthatni el. Különösen pedig azt is ajánlhatni fiatal íróknak, hogy a' mi legcsekélyebb dolognak tekintetik, a' Grammatica épen azért el ne mellőztessék; ez a' legelső studiuma az írónak, a' mi nélkül fellépni nem szabad, 's azon kül, hogy nyelvünk' illy zürzavarában ez majd elkerülhetlenül szükséges, egyszer'smind alapja a' tisztaságnak, rövidségnek, és határozottságnak a' kifejezésben. Csak annyit, 's nem is kevesebbet, 's úgy mondani ki, mint akarók, nem mindennek juta, 's ez igen gyakran a' kicsinségek' nem tudásának következése. Mutatványúl a' versezetekből közlünk egyet, hogy abból olvasóink némi nemű ízletet kapjanak e' kis Gyűjteményről:

XV. Tiltott emlékezés. (37. lap.)

Kinzott keblem' sohajtása
Ha még feléd megy el.
És nyúgot' hűs szellőjivel
Körülted innepel,
Engedd meg! — Észak' mord széle
Reményen indul ellene,
És messze üzi el.

Ha kertemen az alkony ing
És életet lehell,
'S a' rózsa boglár rám kacsing
Szépséged' ékivel,
Ne sajnáld! — Majd fergetegen
Jő el az éj 's a' reggelen
Ró'sát szemem nem lát

Ha fájimon a' kis madár
Csattogva énekel,

És bennem angyali szavad
Grilláit költi fel,
Ne neheztelj — ölyv ront reá
'S ha kis szívét kiszaggatá,
Többé nem énekel.

Ha Fébe' csendes innepén
Szívem veled tel' el,
'S a' csillagok' temérdekén
Csak tégedet képzél,
Ne sértsen! az ég héborúl
A' felleg össze tornyosúl,
'S eltün' a' kép, ah el.

Ha bús dalom keservesen
Kecsedről énekel
'S lelkem letünt reményemen
Csalódva jár, legel,
Ne bánd! — A' lantosok között
A' puszta falba ütközött
Ének né hogy hal el.

Kelemen János.

A' különben igen csinos darab végén az a'
„né” sérti az olvasót; de azon könnyü lesz a' köl-
tőnek kiadni. — Örvideni fogunk, ha minél
előbb második kötetét jelenthetjük ezen kis mun-
kának.

V.

B.) Külföldi Literatura.

Az 1832 évi üstökös csillagról.

Az „Extra-Beilage zur allg. Handl. Zeit v. u. f. Ungarn nevezetű német Folyó-írás' tóldalékjában, „Der Spiegel”-ben, 1828-diki Augustus' 23-dikára, 8. szám alatt, akadtam egy szomorú prognosticonra, mellyet Diezman Úr hirdet az 1832-dik évben megjelenendő (??) Üstökösről.

Erről azt mondja Diezmánn Ur, hogy 1832-ben öszve kellene ütköznie a' földdel. És ezt ő lehetségesnek állítja; mert némely üstökösök, ugymond közelebb jártak más égi testekhez, és 1773 évi üstökös a' földhöz is közebről vólt. Tehát más még közelebb jöhet.

Hanem már az rettenetes, a' mit ő mond osztán arra az esetre. Ketté vágja az esetet: vagy kicsiny lesz az az üstökös, ugymond, kissebb a' földnél; vagy nagyobb. Ha kissebb: akkor mi győzedelmeskedünk, a' békét zavaró üstökös a' földnek drabantjává válik, és nekünk két hóldunk lészen. De nem nyerünk! mert a' vonó erőtl (Anziehungskraft) származandó jelenségek kétszer erősebben dolgoznának osztán: a' szelek tehetősebbek, az égháborúk és fergetegek sűrőebbek, dühösöbbek, a' tenger dagadásai nagyobbak vólnának; a' tenger áradása elboritaná a' partokat, elsüllyesztené a' partoknál lévő városokat, semmivé tenné a' hidakat, töltéseket 's a' t. Tán az esztendő is sokkal hosszabb lenne; mert az Ecliptica' járásában terhesebb massa későbbi haladással menne véghez.

Még rosszabb, ha a' földnél nagyobb tanál lenni az az üstökös; mert akkor ki löki a' földet maga útjából, és magával ragadja végetlen téren keresztül. A' napot hová tovább kissebbnek fog-

fognók látni, melegétől, világosságától ezen gradusok szerint megfosztatva lévén. Akkor az esztendő szokott részei, valamint maga is megszűnik; a' növények' országa elpusztúl, és mi csak a' tenger productumaiból élösködhétnénk még. De ki is vesznének az emberek többnyire a' hidegtől és a' szükségtől. Ha hogy valahára osztán még is más csillagos országba vetődnek a' föld 's valami maradék lakóji megtartatnának az új nap' sugárjainál: akkor az a' veszedelem megint, hogy az üstökös ezen új naphoz alkalmasint közelebb lökéné a' földet; és ugy a' nagy hidegből egyszerre nagy forráság!

Arra az esetre is, melly szerint az üstökös nem ragadná magához a' földet, nagy zavar még is következik; mert ha ketten nem találnak lenni egyaránlátban az electricitásra nézve: ugy öszve ütkezővén a' két gözkör, (atmosfera) veszedelmes mendörgések támadnak, minden tűz-okádó hegyek irtóztató kirohanásra ingereltetnek, a' vizek ezerszer nagyobb erővel vonatván az üstököshöz, vagy valami fentebbi mértékletnél fogva subtilizáltatva lévén, gőzölés' útján a' földtől Üstökös felé költöznek fel; a' föld pedig, mint a' mi hódunk, viz' elementumától megfosztatva száraz skeleton' formára tébolyogni fogna osztán a' pusztá téreken által.

Ha össze találnak csapni ketten: ugy a' föld' tengelye és egyenlítője változik és e' miatt mindjárt a' vizek lökö-erőre (vis centrifuga) hajtván, az uj egyenlítőhez mind tódulnak. Jaj azon tájéknak, merre csap az üstökös! mert ott a' városok, a' Könyvtárok, művészetek 's a' t. oda vannak! De hát ha a' föld nem álhatván ki az Üstökös' csapását darabokra mégyszéjel, és ugy jár, mint a' Juno, Ceres, Pallas és Vesta, hasonló fátálitás után darabokból lett pisze csillagok?! Eddig D. Ur.

No ugyan hát várjuk meg az 1832-dik évet ! hiszen csak tán élünk addig ; hogy mi lesz Diezmán Ur' jövendöltéből. Én egész gondolkozásom' módja' emberségébe fogadom, hogy abbólugyan semmi se lesz, hogy valami nagyobbatska Üstökös ütközzön a' földdel, vagy csak közelíthessen is hozzája ; mert ez természet szerint lehetetlen.

A' mi D. Úr' gondolkozását illeti : ez helyesen van Neuton' theoriája', következésében, és nékem nincs semmi kifogásom D. Ur ellen ; mert mind ezeknek így kellene történni, a' mint ő beszél, ha áll az a' felvétel, hogy minden égi test von magához (attrahit) mindeniket és akármelleyiket ; ha tovább a' gözkörök (athmosphaerák) semmit sem tesznek az égitesteknek mozdulása' határozásában ; és végtére, ha az Üstökösök rendes járású testek és a' teremtés munkának azon régi kiadása, 's nem a' természet' új terménye, — a' mint Neutonék állitják. De én ellenkező theoriát adtam ki ez eránt egyenesen Neuton' felvétele ellen, és így most nem D. Ur (kivéven némelly nagyításait) hanem Neutonék ellen általjában kell kelnem ki az 1832. évi vagy akármelleyik Üstökös eránt.

Nálam hát így van a' dolog ;

Az A test úgy húz a' B-hez, ha ezzel nagyobb atyafiséga van, mint C-vel, vagy M-el, vagy valami mással. És pedig A nem a' B által húzatik, nem ragattatik (attrahitur) hanem önként, magától húz a' B-hez (gravitat, tendit) ; nem is egész masszája szerint húz (mert ez többfélekébből való compositum) hanem masszájának praedominans része szerint. Csak ezen törvény szerint lehetett regisztrálni a' világot maga rendes osztályaira, Országokra, classisokra, mind meg annyi fa-

miliákra, — és így a' sokfélekéből egy systemát alkotni. 2-or minden égi test körül van véve maga gözkörével — mennél nagyobb, annál nagyobbal, és ha drabantjai vannak, még annál is nagyobbal, melly szintugy forog a' testtel együtt, ha a' test forog, és utánna indul, ha ez halad. 3-or Üstökös csillag későbbi terménye a' természetnek, kis masszában fogantatik és vándorlása közben nevededik.

Már most: jön az Üstökös Isten tudná honnan, mellyik nap országából; jön ide mifelénk a mi napunk' osztályába — nem azért, hogy a' nap-tól vagy valamellyik planetától ragattatik erre felé, hanem a' gözkörök' ductusa szerént (mert ezek mindenütt érik egymást) vetődve tébolyog csak ugy rendetlenül. Ha közelebb vetődik a' földhez és ha nagyobb atyafisága van a' földdel, mint p. o. a' Venussal, vagy Márssal: igen is huzni kezd a' földhöz inkább és beléje is csaphat — de hogy és mikor? ugy, és akkor ha masszája' nehézsége mellett kicsin a' terület, hogy a' földnek forgó körén át' törhesse magát és beléje rohanjon; külömben a' forgókör által mindenkor elütődik a' föld' testétől — annál messzebbre, mennél nagyobb a' terület. És illyen nem is közelithet a' a' földhöz. Következésképp' kérdés se legyen arról, hogy akkora Üstökös, mekkora a' mi hóldunk, öszve esapjon valaha a' földdel; de még kétszer, háromszor kissebbet sem hagyna köleledni a' föld gözkörének forgó szele, hanem csak kétszer, háromszor beljebb vághatni atmosphaeránkba, mint az 1450 évi Üstökösnek, melly a' hóldnál közelebb járt a' földhöz. Egy illyen vándor osztán ha atyafiság' törvénye ugy hozná magával, és ha a' vándor annyira fejtődött ki-már, hogy arra való legyen: itt e' tájékon törné magának pályafutása' útját, és a' nélkül, hogy mi Diezman Ur' fátáli-

tásait szenvednénk, állana be a' föld' állandó drabantjának; — a' mint ez mind a' kettő a' Jupiter' hódjainak, mellyekhez egy Üstökös most állott bé drabant társnak, példájából kitetszik. (Neuton szerint sehogy se magyarázhatni ezt.)

A' föld' fel' egyenlő vagy mi még több, felül haladó nagyságú Üstökösről még csak kérdést is tenni képtelenség, hogy ez valaha öszvecsapjon amazzal. Hanem csaphat olyan, a' millyen eddig is többször már; a' nélkül, hogy kárt tenne, kivévén, ha valakinek házára vagy kertjére találna rohanni a' felhőkből t. i. a' Meteor-kő (bolis,) mellyet a' Magyarok tüzes golyóbisnak, vagy lidércznek is szoktak nevezni, mellynek nehézsége néha 15,000 fontra és nagysága 300 ölnyre is üt ki, és már többször hullott le a' földre többnyire elpattanva, ez a' Diezmán rettentő csillaga; millyenből Pesten is reliquiák tartatnak tudományos Cabinetben. Hát ebből kellett olly lármát ütni és ijeszteni az együgyüeket?

Ha kinek tetszik gyökeresen érteni ezekről az én gondolkozásomat: ajánlom olvasnia' F. M. O. Minervának 1825, 1826, 1827, 1828. évi darabjaiban ki jött theoriámat.

Azt ugyan többnyire Neutonianusok is vitatják, hogy t. i. nincs mit félni az Üstököstől, ha közel is jön a' földhöz; de ugy ők vissza élnek Neuton' principiumaival és nagyon inconsequentek. Mert universalis attractio szerint félni kell attól minden időben. Osztán micsoda gyáva kifogásokkal élnek a' bátorításban!? hogy t. i. már többször közel jártak az Üstökösök a' földhöz, még sem következett az ütközet; tehát ezután se következik; (Accidit in puncto quod non speratur in anno) vagy az Isten nem fogná ezt engedni vagy az Üstökös igen nehezen jöhet össze olly pontosan, hogy mikor a' föld a' kereszt-uton van (azon a' ponton, a' hol az Üstökös

útja keresztül vágja a' föld' útját, in Nodis) éppen akkor érezték oda az Üstökös is. De hát hol van az attractio? hiszen ez oda rántja a' közelségben vándorkodó Üstököst (vagy ez amazt) ha épen nem is érkezett a' kereszt úthoz.

Épen ellenkezőt kellene mutatniok Neutonianereknek, ha akarnak jól ki menni — azt t. i. hogy ha oda is vág menésével az Üstökös a' kereszt-úthoz, mikor ott van a' föld: még sem ütközhetik, de soha sem is jöhet közel a' földhez; mert ez maga tengelye körül való sebes forgása' következtében a' messzére terjedő atmosphéaráját is forogtatván maga körül, el csapja magától az Üstököst, meg sem engedhet. közeledni; az Üstökös soha sem ragadtatja magához a' földet, bár mi nagyság, bár mi atyafiság legyen is. De ez csak az én teoriámnak a' következtése.

Dóhovits B.

U t a z á s i J e l e n t é s .

Ó-Gyallai Bese János Úr első Jelentése Kawkaz hegyek vidékeről Konstantinogorsk-ból, vagy is a' Meleg-Ferdőkből, Augustus hónapnak 8-dik napján 1829.

Reménylem hogy Odessából Junius hónapnak 19-dik napján Bécs és Buda felé útasított Leveleim, nem külömben Elború (Elbrouz) hegye lábánál felütött táborból írt és Odessában lakó Austriai Generalis Consulnak szóló Levelem párja, kérésem szerint szerencsésen kézhez jöttek.

Odessát elhagyván a' fekete Tengeren hajóra ültem, a' Dnieper folyó víz felé fordítottuk vitorláinkat. Említett hónapnak 25-dik napján Cherson-nál szárazra léptem, és mindjárt másnap

egy Tatar szekeret Kerts városáig felfogadván, öt napig a' Krimeai Tatórok között mulattam, a' kik traditiójok szerint azt tartják, hogy a' Magyarok azon mentek által kiköltözések' alkalmatosságával, és hogy azon időtől fogva fenn tartották mai napig a' Magyarok szekere formáját a), melly ugyan csak Magyar n a k neveztetik. Bővebb tudósítást a' Magyarok iránt ez a' nép nem adhatott, mindazonáltal tsudálkoztam hogy a' Magyarok mostani lakását a' Duna közben közönségesen tudják.

Minekutánna 460 verstet b) a Krimeai Steppeken c) keresztül hátra hagytam volna; Kerts városában, a' fekete Tenger partján elérkeztem. Ez a' régi Görögök' Ponticapéum-ja, és Mitridates lakó helye sok drága kiásott emlékekkel bővelkedik. Későbbben ezekről többet.

Julius hólnapnak 4-dik napján Jeni-Khale városnál a' Tamányi Tengersizoroson által övedzettem. A' Fekete Tengeri Kozákok földjére elérkezvén, onnan póstán (másképen ott utazni nem lehet) megmérhetetlen Steppeken keresztül, bal-kézre az Azówi Tenger, és jobbra Kubány folyó

a) Ez a' legalkalmasabb szekér a' világon; a' hosszsága 10 magassága 5, és a' szélessége 2 1/2 lábnyi. A' szekér-oldal olly erősen van sövényvel befonva, hogy a' nyil által nem mehet. A' szekér - ernyő egy újnyi vastagságú abroncsokkal van köröszűl fődve, és ezeken vastag pokrócz. azon fellül megint gyékény vagyon erősen öszveköltve, úgy hogy szél és az eső az embert nem érheti. Ugy gondolom hogy a' Magyarok feleségeiket, gyermekeiket, konyha eszközöket 's több a' feléket, azokban úgy elrendelték mint egy kis szobában; a' volt a' lakó helyek, valamint az enyim öt nap és öt éjszaka.

b) Hét verstre számlálnak egy német mérföldet.

c) Stepp név alatt minden nyelven értünk ollyan földet és pusztákat, a' mellyek tsupán legelő mezők-ből állnak.

vize maradván, 406 verstet hátra hagytam Stavropol városig. Szerencsétlenségemre, vagy inkább szerencsémre Generalis Emanuel Ö Exc. már egy hólnaptúl fogvást Konstantingorskba a' meleg fürdőben mulatott. Kéntelen voltam tehát megint 213 versten keresztül menni; de a' Generalist már ott nem találtam; öt naptól fogvást az Elbroúzi expeditióval már úton volt. A' kegyes Hitvесе írásommal tüstént egy Kurirt küldött Férje után, a' ki még azon éjszaka üzenetet küldött, hogy ha tüstént lóra ülnek, ötöt 80 versten túl, a' Kasa úti szoros kösziklánál elérhetném. Mindenütt előre megparancsolta hogy nyergeslovakat, és 20 Kozákokat számomra készen tartsanak.

Julius 15-dik napján elértem azon híres expeditiót. A' Generalis igaz barátságos szívvél felfogadott, és többé egymástól el nem váltunk. Az útazásunk számtalan meredek kösziklák és veszedelem között húsz napig tartott, a' melly idő közben 400 verstnél többet lóháton hátra hagytunk, Elbroúz lábánál táborunkat felvertük, és három napig azon 8000 lábnyi magasságú völgyön mulattunk, hogy a' Petersburgi Academicusoknak lehessen idejök Elbroúzt felmérni, és annyira a' mennyire lehet, a' hegyre felmenni. De csak felinél egy kevésbé fellyebb érhettek, egyedül egy Kabardai ember mehetett a' hegynek tsútsára, a' honnan két követ lehozott, a' mellyeknek fele darabját a' Generalis nekem által adtta, hogy a' Magyar Museumba letehessem.

Igy tehát a' mit Pallas, Guldenstaedt, Klapproth's a' t. lehetetlennek tartottak, a' Generalis Emanuel nagy szíve véghez vitte. Ezen alkalmatossággal ennek a' nevezetes történetnek örökös emlékezetére azon a' helyen a' hol a' tábo-

runk volt, egy kösziklára e' következendő felírás fog kivágattatni Orosz nyelven a).

„En l'an 1829, le 8. juillet, sous le regne de l'Empereur Nicolas I, Autocrate de toutes les Russes, George d'Emanuel, General de Cavalerie et Commandant de la ligne Cawcasienne, apres avoir franchi avec beaucoup de difficultés des défilés et des Montagnes escarpées, est venu avec sa suite etablir son Camp sur ce plateau, élevé de 8000 pieds au-dessus du niveau de la mer, au pied de l'Elbrouz dont la hauteur prise sur les lieux, est de 16,300 pieds au-dessus du niveau de la mer et qui on a cru jusq' à nos jours inaccessible, sur la cime duquel le Général en chef a fait parvenir, le 10 juillet, le nommé Killar, Kabardien, et n' a quitte ce camp, que le 12 juillet.

„Cette mémorable expédition était accompagnée par A. T. Kupffer, membre de l'Academie des Sciences de St. Pétersbourg; E. Lenz, E. Ménériés; C. A. Meyer tous envoyés par l'Académie surmentionnée; Joseph Bernadacci, architecte; Jean de Besse, gentilhomme Hongrois, arrivé du Royaume de Hongrie pour visiter le Cawcase.

„Puisse ce modeste rocher transmettre à la Posterité les noms des braves qui ont, les premiers, frayé le chemin pour aborder l'étonnant Elbrouz”!

Elbúcsúzván Elbrúztúl, a' hol ágyú és puska lövések között utólyára is vígan ebédeltünk, az-

a) Generalis Emanuel kívánta hogy a' négy Academicus, részéről, én is a' magam részéről adjam be az ideámat a' felírás eránt. Az Academicusok németül tették fel, én pedig frantzúl 's ugyan csak ennél maradtak. Most fordítják Oroszra, de a' Generalis kívánja hogy a' nevem az övét kövesse.

után Kubány, Kuma, Teberde, 's több folyó vizek eredetét megvizsgáltuk. Utunkban a' Karatsai, Kabarda, Abar, Beszlenié, Oroszpié, Tserkesz és Nogai Tatór Nemzetek' Fő embereivel, a' kik a' Generalis tiszteletére egymás után elérkeztek, ösmeretséget tettem. Ezek az egész társaság hallatára magokat többnyire Magyarok' maradékinak vallották, és midőn értették volt hogy én Magyar országból ide közökben jöttem, nagy örömet mutattak, kezemet szoritották, és atyafiainak neveztek. Traditióból tudják hogy a' Magyarok Duna mellett telepettek le, de más hirt rólok nem tudnak. Hogy osztottak el a' Magyarok, az eránt sok mesét, és szájról szájra ment hagyomásból meritett tudósításokat beszéllettek, mellyeket olly szépen felruháztak, hogy egy nem megvetendő magyar Drámát lehetne belőle a' Jádzó-szinre bocsájtani. Mind ezen tudósításokat, a' mondott népeknek a' Magyarokkal való hasonlatosságát, Aristocratiái, de szabad belső kormányozását, 's a' t. bővebben feljegyeztem, de sem az idő, sem Hazánk távol-sága nem engedi meg, hogy most hosszabban ír-hassak. A' mit itt csak rövideden emlithetek az, hogy kétségkívül itt volt Eleinknek utóbb lakása, azt mind a' Kawkaz hegyek lakosai, mind a' régen itt lakó Oroszok egy szóval bizonyítják. A' Karatsaiak és a' Tatórok azt állítják hogy az Azowi Tengertől fogvást, éjszak felé a' Kuma víz partján fekvő Magyar várostól fogvást egész Derbendig a' Caspium Tenger partján Magyarok voltak az Urak. Ezer esztendőök alatt történt viszontagságok hogy engednék meg, hogy annyira nyomozhatnánk Eleinknek eredetét; hogy világossan megmutathassuk, micsoda nevek alatt, micsoda dolgokat vittének légyen véghez, és micsoda okból mentenek által Európában. Persiában,

Indiában még Abyssynniában is (?) elterjedett Nemzetünk nyomát haszontalan keressük, által törhetetlen homály fedi Nemzetünk' eredetét. De ha mélyebben akarjuk vizsgálni dolgainkat, először elégedjünk meg avval hogy *Ra w k a z* tájkán, a' hol húsztöbbször különbözö nemzetségek bizonyítják a' Magyarok régi lakását, nyomozzuk tovább 's tovább a' mennyire lehet: de ne reményljük hogy nyelvünket a' hátra maradott Magyarok között megtaláljuk. A *Ra w k a z* hegyei tájon két uralkodó nyelv virágzik mostani időben, a' *Tatár* és a' *Tserkesz*. Vannak még más *Dialectusok*, úgymint az *Abarok*, *Oszszét*, *Oruszp*, *Balkar*, *Kholán*, és *Digourtzi*, de ezek is tudnak közönségesen vagy *Tatárul* vagy *Tserkeszül*. A' *Balkar* népet hónap meglátogatom annyival inkább hogy ők magokat magyaroknak tartják. Egy tanult ember lakik *Naltsi* folyó víz partján, a' kinél, a' mint mondják, még régi irások is találhatnak. Onnan *Mozdok* és *Magyari* felé fogok indulni, a' hol ásatni fogok, hogy valami régiségeket találhassak. Mind ezen népeknek évkönyvei nincsenek, azért meg kell elégednünk a' *traditio* által tőlök tanulhatok.

Ha a' folyó vizeknek, némelly helyeknek és bizonyos familiák neveit minden balitélet nélkül vizsgáljuk, mellyik a' Nemzetek közzül az a' ki annyira a' magyarok nyelvéhez hasonlíthatna mint ez? Nem magyarúl hangzanak-e a' következő szók: *Kubánya* a), *Kúma*, *Terek*, *Kis-Malka* b) *Mara*, *Borz-Szukló* c), *Lába*,

- a) A' lakosok és az Oroszok is így mondják ki, nem mint a' Frantzia és Német *Geographusok*.
 b) Ha *Klapróth* Ur értette volna a' magyar nyelvet, észre vehette volna hogy *Kis-Malka* magyar névzet, ugyan is *Munkájában* jól fordította la *Petite Malka*.
 c) Itt is a' *Borzot* jól fordította, les *Faux des Blairaux*; de nem is álmódta hogy *Borz* magyar

Teberde, Bivala, és Tsemez folyó vizek — Tsebi (nálunk Tsepi familia) Barrakai, Karatsai, Tiga (most nálunk Tege) Tsala, Gilanta'sa't. élő familiák, nem különben Khong Sári-vize partján lakó nemes familia Bitó!! Hát a' következő helyek: Dugor, Kárász, Dom-bai-Túp a) nem magyar hangú szavak-e?

Tekintsük már most a' fellebb számlált népek belső nemzeti szokását. Vagyon nekik egy fő vezérjek vagy fejek, a' kiket Válinak, valamint a' Karatsaiak By-nek, Bek-nek, Mirza és Szultánnak hívnak. Ezek után jönnek az Urden-ek vagy is nemesek a' kik alatt áll a' Republica Aristocratica, ezek a' vezérnek semmit sem fizetnek, de kötelesek őket az expeditiókban lóháton magok költségével késérni. A' földet ők keveset mivelik, noha szolgálk elegen vannak. Szép fajzatú lovak, ökrök, tenenek, és juhok nagy számmal találkoznak, mert mezeik meszsze terjednek, a' mellyeknek Európában párját nem láttam. Némollyek méhet is tartanak. — Továbbá sok szép kézi munkákat készítenek. Az ő ruházatjok igen tsinos, még tzifrának is lehet mondani. Férjfiaknak felső ruhájok éppen olyan szabású, mint a' mostani Attila név alatt esméretes köntösünk, arany vagy ezüst sinoros nadrágjok, piros tsinosan kivarrott csizmájok, kucsmájok valamint a' régi Magyaroknak, de főképpen az ékes fegyverek, a' mellyeket Bécsben sem lehetne szebben elkészíteni. Ha költségem, a' mellyből kifogytam, megengedné egész ruházatot és fegyvert kivinnék magammal és a' Magyar Muzeumban letenném.

szó- de nem jól a szuklot - mert borz - szugla, nem borz - vizit, hanem lakhelyit jelenti.

a) Itt is hasonlóképen frantziára fordította Colline des beufs sauvages, a' Magyar Bial szónak értelmét, a' mint a' vad ökröket Erdélyben hajdan nevezék.

Egynehány húsz darab köveket, a' mellyek között Elbrouz legmagassabb tetejéről kettő, a' többi Kubány és Kuma viziből, Pestre elviszek magammal. A' Magyar i régi városnak környékét öszve járom, és két hét múlva megint ide viszsza térek, hogy még a' Generalist itt találhassam, a' kihez lesznek Odessából leveleim útasítva. Nem tudom kik a' tanúlt és érdemes Urak között nevezettek ki, hogy rendeléseket a' szükséges úti költséggel együtt megkaphassam. Ha Pestről más intézet utazásom iránt el nem érkezik, midőn Magyarit és Mozdokot meglátogattam, innen Rizlár városán által Derbennek szándékozom útam tartani, hogy a' Caspium Tenger szélein is valami tudósítást nyerhessek.

Ha idővel Hazánkfiak ezen Tartományokat megakarják látogatni, a' jeget már megtörve találják. Viszsza jöve telemmel naponként feljegyzett tapasztalásaimat, utazásimat, városok, hegyek, folyó-vizek fekvését, és a' meglátogattam Nepeknak leírását, Elbrouz hegynek, és ott felvert táborunknak rajzolatját megfogják találni. Érdemes azt mondhatom itt a' szép Természet alkotmányát szemlélni, tsudálkozni, a' hol a' Teremtő tsudálatos és roppant munkáját olly bővön szemünk eleibe adta. Az Alpesek, az Appenin hegyei, Balkán és a' Karpatus hegyei kényesen mutatják magokat, és a' mezítelen kősziklái szomorú fátyollal födik be szemeinket, de itt kivéven a' flavasokat, a' hegyek gyönyörű pázsittal és kis erdőkkel vannak ékesítve; ezer és ezer külömbféle virágokkal tündöklenek, és meszsziről kellemetes szagokat hozzánk bocsájtanak.

Én engedelmet kérek nyughatatlanság és lármá között irt rendetlen értekezésemért. A' négy Academicusok, a' kik közel laknak hozzám, és a' kik már Petersburg felé viszsza készülnek, bírnak

minden szükséges dolgokkal, úti Bibliotheca, két szép útzó kocs, két inas, és huszonöt ezer for. W. Cz. készen van parancsolatjokra. De én... de én...!! Többnyire az Isten velem van, mert annyi fáradság után az egészségem állandó és a szívem vidám. —

Ó-Gyallai Bese János Úr 2-dik Jelentése.

Az utolsó Jelentésem szerint a' Kawkazi hegyekről vissza jövelelem után Magyarit és Mosdokot akartam meglátogatni, de azonközben bizonyos értekezés érkeztén ide szükségesnek véltem a' nélkül, hogy egy keveset a' hosszú és fáradságos meredek hegyek között tett utazasom után pihentem volna, megint a' Podkumok, Malka, Bokszan és Tsegem sebes folyó vizeken nagy munkával által menvén, Naltsik folyó viznél 90 verstni messze földre lóháton tíz kozák kísérese alatt egy nap alatt elérkeztem. Az Orosz fő tiszt a' ki Naltsikba parancsol, tüstént leveleket küldött a' Digurtzi, Balkar's a' t. fő emberekhez, jelentvén nekik egy Magyarinak érkezését, és kívánságát az itt hátra maradt Rokonival lévő öszve jövésre.

Ugyan tsak bizonyos, hogy Naltsik vizén túl száz verstnire a' hegyek között laknak az Oruszpi, Bizingi, Kholán, Balkar, és Digurtzi nemzetségek, a' kik magokat még mai napig is Magyaroknak valják, és a' többi szomszéd nemzetektől, valamint a' Karatsai és Kbardiak, Magyaroknak tartátnak. Különös gyorsalkodással érkeztek el harmadnapjára, és kimondhatatlan örömmel szemlélték engemet, és halgatták beszédimet. Ők négyen voltak, a' két első fő embernek a' neve Kaszai-Kubatsejew, és Dewler-Tuka-Abeszaláf. Mind a' négy

azt bizonyította, hogy atyáiktól szájról szájra számtalanszor beszélteni hallották, hogy a' Magyar nagy Nemzet Kawkaz hegyeit elhagyván, napnyugot felé ment volt, de hogy nem tudják, hol van mostani lakások; hogy ők nem különbben, mint a' nevezett nemzetségek a' Magyaroktól elváltak; hogy a' Balkar nemzetnek feje a' megholt Abdullah-Khán volt, a' kinek most élő gyermekei Beszát és Bedelát nevet viselnek a). Sajnálták hogy írások vagy más emlékek fenn nem maradt, hanem csak csupán szájról szájra terjedt hírül adás által tudják, hogy ők a' Magyarok maradéki. Egy kő oszlop maradt a' Magyaroktól a' Digurtziaknál; a' felírás Arabus betűkkel van kimetzve, de senki olvasni nem tudja, noha ők a' Török és Tatár nyelvet értik, tehát gondolják hogy Magyar nyelven van a' felírás. Megigérte a' Digurtzi tolmáts, hogy tíz nap alatt ide fogja Ő Excellentiának Generalis Emanuelnek azon felírásnak mását küldeni, a' melyet Magyariból vissza jöveletemkor itt vagy Gheorgesk városába fogom találni, mert a' fő Generalis már a' napokban innen Stavropolba vissza fog menni.

Minekelőtte az említett Digurtziak tölem elbúcsúztak volna, megkellett nekik ígérnem, hogy jövő esztendőben két Magyar ifiak nemzeti öltözetben erre fognak jönni óhajtott látogatásokra. Ők kívánják a' magyar köntös formáját nálók szokásban hozni. Leg utolsó kérések volt, hogy Török bötűkkel egy papirosra tulajdon kezemmel leírtt familiám nevét nálók örök emlékezetre lete-

a) A' mostani Magyarok fülében rendessen hangzanak ilyen nevek; de mi különbség van Borsu, Bunger, Leel, Uszubu, Zolok, 's a' t. régi Magyarok nevei között?

gyem, a' mit meg is tselekedtem. Sajnálták, hogy Magyar ország olly meszsze van, külömben Dewler-Tuka-Abeszalaf, harmad magával engemet haza kísérték volna.

Ez a' négy Digurtzi nemes ember termete, ábrázatja még a mozdulása is Magyarhoz igen hasonlit. A' nyelvük sem Tserkesz sem Tatár, hanem külömböző a' többi lakosok nyelvétöl; nem is tsuda ha ezer esztendő elfolyása alatt az eredeti nyelvek az Arabus, Tatár és Persia uralkodás alatt annyira megváltozott.

A' kiadandó munkámhoz egy rövid szótárt fogok ragasztani, és az általam meglátogatott nemzetekről bővebb tudósítást vissza jövelemléssel adni. Még szükségesnek látom az Avarokat és a' Lesgieket a) meglátogatnom de már költségem nincs, és ha ezen a' hónap folytában a' várt segítséget meg nem kapom, az Isten tudja mit tsináljak. De reményilem hogy az édes Hazám el nem hágy.

A' 3-dik Jelentésem két hét múlva Mozdok városából főz Buda felé indulni. Addig reményilem hogy hírt kapok Pestrül vagy Bécsbül, hogy a' szerint magamat intézhessem.

Konstantinogork, 16-dik August. 1829.

Ó-Gyallai Bese János Úr harmadik jelentése.

Mozdok 20-dik August. 1829.

Kawkaz éjszaki hegyeit öszve járván, és a' Karacsai, Oruszpi, Csijemszi, Bizinggi, Kholán, Balkány, Digurtzi, Abazéki, Abaszi, Terkesz, Abaszinszi,

a) Talán Lessgök vagy Leselkedők, mert mai nap is csak lovakat és marhákat rablanak, és a' hegyek között leselkednek.

Tatár-Nogai, Nagy és Kiss-Kabarda, népeket 580 versti a) Kerületemben, meglátogatván és meg vizsgálván legutóbbra hagytam Nagy és kiss Magyarai látogatását, és Mozdok városának vizsgálatát, a' honnan ezen Jelentésem útra indul. Tsak rövideden irtam addig is még vissza jövelemlésemkor környölállásos előadásomat Hazámnak eleibe terjeszthessem. Azt említem még, hogy Elbróuz, Bermamid, Elmurza, Kindzsál, Pagún, Eszkakon, Müvekhuaa, Kosaghagk és Masuka Kawkaz b) nevezetes hegyein vagy által mentem, vagy igen közel lábaiknál jártam. Sajnálom hogy Kazbek hegyhez a' melly csak két ezer lábnyival kisebb mint Elbróuz, öt verstnél közelebb nem mehettem. Következendők a' sebes folyó vizek és Patakok a' mellyeken keresztül mentem Kubány, Kuma, Nagy és kis-Malka, Podkumók, Bokszán, Tsegem, Naltsik, Terek, Kumara, Teberda, Mara, Dzsiguta, Tarkáts és Zilendzsuk. Mind a' hegyeknek és folyóvizeknek, mind pedig az említett népeknek leírását hosszasan feljegyeztem, és reményem hogy mind Hazámnak, miud általjában Európának szemelőtt fog legelőször ilyen tudósítás megjelenni. Akkor a' Tudós Urak megfognak győztetni, hogy ugyan csak az Azow-Tenger Napkeleti-partjától fogva Kubány folyó vizen keresztül a' Kawkaz hegyei között egész Caspium és Fekete Tengerig kell Eleinknek régi lakó helyét és kiterjedt

a) 7 Verst tesz 1 német mérföldet.

b) Minden a' Hegyek körül lakó Nemzetek Kawkaznak nevezik, a' Törökök és Tatárok pedig Kafsaghar-nak; csak a' Németek és a' Frantziák utánok nevezték Caucásusnak, nem különben Tserkeszből Circassiát tsináltak, de hibásan.

uralkodását keresnünk. Az utolsó jelentésben említett népeknek fő emberei, a' kikkel társalkodtam és kiknek neveit ezután fogom kiadni, egyezően azt bizonyítják, hogy ők a' Magyarok maradéki. De ugyan mi hasznok is vólna, mi pontos okok azt állítani ha bizonyosok nem vólnának traditiójok szerint? Nagyobb világosságot, a' mint már utóbbi írásomban jelentettem vólt, haszontalan keresnünk. A' régi Magyarok után sem Oszlopok, sem más Emlékek nem maradtak fenn, de még azt sem tudjuk, micsoda betűkkel éltek. De térjünk vissza útzásom rendbe szédett tárgyához.

Ezen folyó hólnapnak 17-dik napján Konstantingorskból Gheorghesk városában elérkezvén, és a' szükséges Podorost (posta czédulát) a' Comendánstól ki nyervén, két kozák késérése alatt tüstént Magyar felé útaztam, Podgornoi falunál a' Kuma vizen által menvén, Fedorovka mező városon túl 25 verstnyire Maszlowkút nevü nagy Orosz faluban háltam, minekutánna azon napon 100 verstet hátra hagytam vólna. Más napon Olú-Madjári vagy is Nagy Magyariban kilencz óraker reggel elérkeztem.

Most ezen a' helyen, minden előttem itt lévő útzók szerént hol húsz esztendő előtt, egy roppant város volt, csak nyomdoka sincs valami régi épületnek. A' mostani azon a' helyen épült falu ugyan csak Nagy-Magyarinak neveztetik; egy német 33. házból álló colonia, 40 házból álló Ürmény, és 4 familiából álló Kalmukok laknak ebben a' helységben. Én egy Engelhardt nevü némethez szállottam be; evvel a' becsületes emberrel, egy Ürmény csinos emberrel és egy Molláhval öszve jártam a' falu környékét egészen a' Kuma vize partjáig. Ezen a' részen a' föld színe alatt találtam egy bálthajtást, a' mellynek fundamentomát ásatván, már vízre

találtunk, és a lakosok azt gondolják hogy a város elsüllyedett volt. Már Klapróth Úr ideiben igen kevés épület maradt fenn, azóta ezeknek köfalait a lakosok széllyel horták, és a kormányzó tisztek is magok épületeire fordították. A német gazdámnak a szoba földje hasonló téglákkal volt kirakva a mellyek négy szegletük és tsinosak. Itt és kis-Magyariban a parasztok házai mind hasonló téglákból vagynak építve. A templomok és az úri házak fedélei kék és zöld firnátzal voltak be vonva; hasonló szép kövek vagy is téglák a mostani lakosok háza külső falait ékesítik. A többi között egy Ürmény háza oldalán két kő vagyon be ragasztva, nekem egészen ismeretlen irással, által néztem ötven egynehány Napkeleti betűk formáját, csak a Szidoniai betűket azokkal találom hasonlóknak. Többnyire azt Tudósinknak vizsgálására hagyom.

A mi Klaproth úr által talált régi pénzeket illeti, azok tizen negyedik századból valók, és ez a tudós Úr onnan azt a következtést húzza ki, hogy soha Magyarok Magyariban nem laktak, hozzá tévén ama illetlen szavakat kinyomtatott könyvében: *les hordes farouches des Madjars*. De ha Klaproth Úr a Magyarok történeteit ismerete volna megemlékezett volna, hogy az a Nemzet már kilencedik Században innen kiköltözött, hogy azóta Persák, Arabusok, és Tatárok egymásután ezen kiterjedett Országokat elfoglalták. Klapróth Úr bizonyosan nem olvasta a *Derbent Nahmét*, vagy is *Derbend* városa Történeteit a) máskülömben ottan nyilván láthatta volna a Tatároknak Magyarokkal való szövetségét, ott olvas-

a) Ő a Francia munkájában tészen emlékezetet *Derbent-Namé*-ről, hanem csak azt hozza elő a mi a tolmácsának jött fejébe.

hatta volna a' Magyarokról ezen sorokat Olú Madjar ve Kitsi-Madjar az az Nagy-Magyarri és Kis-Magyarri; azután a' Magyarokról beszélvén egyenesen van kitéve Mudjarterden az az: a' Magyaroktól. Végteére a' Nemzetről tévén emlékezetet, azt olvassuk: Magyar Nemzet, és a' Magyarok országa. Így porrá lesz Klapproth úr magában is tsekély állítása; midőn azt mondja hogy a' szó Madjar kő épületet jelent a' Tatároknál. De ezekről majd többet a' kiadandó munkába — — Azomban én ajánlom a' Magyar Tudósinknak Derbend Naméht olvassák által ott a' Magyarok Tetteinek egy részét feltalálják.

Bágyatt szívvel Nagy Magyarit öszve járván a' nélkül hogy valami régiséget találhattam volna, kivéven két régi pénzt, onnan Kis-Magyarri felé folytattam útam 23 verstnyire. Az egész úton látni még mély vermetek, ahol még 30 esztendő előtt régi épületek állottak de a' mellyeknek mai napon semmi nyoma sincs. Kis-Magyarri, más külömben Burgon-Magyarri a) most helyesen épült Orosz falu, a' mellynek birtokosa Krasinsky úr. Híjában tudakozódtam az Uraságnál és a' lakosoknál, már minden ott talált régiségek Pétersburgha és Moszkovába elvitettek. Már most csak a' bora hires, és ugyan csak nem ok nélkül.

Nem csudálom hogy a' Magyarok ezen a' szép tájékon, ezen a' termékes, és szarvas marhával, szép gyapjúval ruházott birkákkal, mindenféle vaddal kimondhatatlan sok fátzánnal, fogollyal

a) Catharina Orosz Császárné ezen földet egy kedves emberinek ajándékozta vólt, a' ki szőlőt ott ültetett, és olyan jó bort termesztett, hogy a' Császárnénak asztalára elérkezvén ő felsége azt vélte, hogy Burgundiai bor, és azon okból parancsolta hogy ezután kis Magyarit Burgogne Magyarinak nevezzék.

's a' t. bövölködő földön melly Italiával vetekedhetik, letelepettek. De micsoda viszontagságok okozták kiköltözéseket, az örökös homályban marad elborúlva. El búcsúzván tehát ezen kellemetes földtől fel tettem magamban, hogy a' Tatárokat és a' Kalmukokat a' mostani lakó helyén meglátogassam, azért útamát Vladimirovka felé vettem, és ott Kuma folyó vizét örökösen elhagytam. Ezen falu külső részén kezdődik a' véghetetlen nagy Step, vagy is a' Tatárok tábora, a' melly Mosdokig vagy is 130 verstig kiterjed. Az éjszaki szállásom egy Tatár kibitka a) vólt, és más nap estve felé nagy eső szakadás között Mosdok városába be léptem; de azt a' nevet nem érdemli, mert egy jó nagy magyar falu százszor többet ér; a' lakosok Oroszok, Ürmények, Tatárok és Ószetek. Ez a' város 1701-dikben epült; az előtt egy Tatár Murza népével ezt a' földet foglalta vólt, és csak tolvajsági által tartotta népét. Az említett esztendőben Catharina megvette tőle, és ő magát a' Tereken túl a' hegyek között elrejtette. Ide való jövelelemre leginkább az adott okot hogy a' Pere Henri nevű Franczia barátal öszve jöhessenek, a' ki 25. esztendeig itt lakott, a' Kawkazi népekről sokat írt és egy Tatár nyelv tanító könyvet készített; de két esztendőtől fogva már Európában vissza tért. A' mostani három barát. (két Orosz és egy Ürmény) igen oktalan, úgy hogy semmi hirt nem adhattak. Azért ezen írástomat elvégezvén másnap útra indulok Gheorghesk felé, a' honnan útamát Stawropol felé folytatom.

Én sajnálom hogy innen, a' mint igyekeztem volt, Kizlár és Derbend felé a' Caspiu-

a) Ez a' Tatár Sátor igen alkalmas mint egy szoba, ez a' Tatárok és kalmukok lakása.

mig nem útzhatok, azután a' Lesghi és Avár népeket meg nem látogathatom; de módom nincsen ahoz, mert alig marad annyi költségem hogy Stavropolig mehessek, a' hol várnom kell mind addig még segítség nem érkezik. Ez ígéretem szerint kötelességemnek eleget tettem; új rendelkezést Hazámtól vártam, hogy azok szerint magamat tarthassam, és ha szükséges lett volna, egész Persiai határig úztam volna. Már most nekem más módom nem lévén, azon az úton a' mellyen jöttem, az az a' Fekete tengeri Kozákok Steppén által a' Tamáni szoroson keresztül, Krimből Odesának, Lembergnek és Bécsnek magamat fordítam. Reménylem hogy a' folyó hólnapnak végén várt leveleimet Stavropolban találom.

Ide rekesztem az Elbrouz hegy magasságáról való rajzolatot, és a' Nagy Magyarai kő-írás betűinek formáját."

Ezen Tudositások Felséges Császári, és Királyi örökös Herczeg Nádor Ispány Urunkhoz béküldetvén, annak kegyes Rendelése mellett, érdemes Olvasóinkkal közöltetnek. Kiket mi a' már közre bocsájtott felszóllítás következésében, tovább is tellyes bizodalommal megkérni bátorokunk, hogy a' Tudositó Urnak, Nemzetünk Ditsőségére fordított, és már tsudálkozásunkig előmozditott fáradságos Buzgóságát önkényes adakozásokkal felsegitenni és tzélljának még bővebb elérésére buzdítani méltóztassanak. Hálaadó szível fogadván, és köszömvén, ezen ditséretes czélnak mind Felséges Fejedelmünk engedelme, mind pediglen a' Ts. és Kir. Herczegeknek, és Hazánk ditső Nagygyainak adakozása 's Pártfogása által történt előmozditását, mert noha Bese Urnak sokkal tartozunk maga feláldozásáért: úgy annál inkább megkell ismernünk, hogy Felséges Fejedelmünk engedelme, Tsászári és Királyi örökös Her-

czegeink tetemes Adakozása, és a' Birodalom Ditső Nagygyainak Pártfogása nélkül Bese Urnak olly tisztességes elfogadása és a' kivántakban szerentsés eljárása sôha nem történhetett volna.

J*.

III.

K ü l ö m b f é l é k.

1.

I n t é z e t.

A' Pesti lóversenezés' intézete, melly több nemeslelkű hazafiak' adakozásának köszöni kezdetét 's megalapodását, ismét egy új 's maradandó emlékét adja fennlétének 's virágzásának: A' Pesti Ló-versenykönyv 1829-re (a' lóversenezés választottsága' nevében írta Gróf Széchenyi István és Döbrentei Gábor) megjelent 's ugyan azon rend szerint, mellyet a' mult évi Tud. Gyűjteményben az 1828 diki Lóversenykönyv' ösmertetésekor előadtunk, magában foglalja a' szükséges magyarázatokat; a' versenezésben részt vevők' lovasainak színeit; a' legutósó, az az 1829-ki pályafutásokat egész kiterjedésben; a' magyar-országi lótenyésztés' előmozdítására adakozottak' neveit (346-tan adtak 3460 for. pengőben, azokon kívül, kik különös módosítással tették ajánlásaikat) a' pénztár' állapotját, melly szerint 1829-re

begyült	darab arany	pengő for.	xr.
	1029	4545	55
kiadatott	921	2682	42
marad 1830-ra	108	1862	53

továbbá az 1830-ki versenezésekre kitett jutalmakat az adakozók' neveivel 's minden ide tartozó jegyzetekkel együtt. — A' pályadíjnak részint állandósága részint szaporodása, igen örvendetes kilátást nyit a' jövő évek-re is, 's ezen sok tekintetben jeles intézetnek hosszas dízlest és nagy divatot ígér. Az adakozások 's különbféle pályadíjak illy renddel következnek.

A. Örök pályadíjak.

I. *Károlyi-Széchenyi díj.*

Száz arany értékű billikom.

1830-ra illy körülirással:

Félve a' gyöngé kiáll, versenyt fut sorssal a' bátor.

(Kisfaludy Károly.)

Ehhez a' három testvér Gr. Hárolyi úgymint István Lajos és György, és a' három testvér Gr. Széchenyi úgymint Lajos Pál és István fundált 2000 aranyat, mellynek kamatja száztól ötével esztendőnként 100 aranyat teszen. Ezen summán készül minden esztendőben egy ezüst billikom, Elnyerhetéséhez ezen feltételek vannak kötve:

1. Pályára akárhol csikózott mén vagy kancza ló kelhet.

2. Távolság: 1600 Pozsonyi öl. Ismételve.

3. A' futtatni akaró tartozik lovát az elhatározott pálya' napja előtt egy hónappal elébb a' fenn állandó választottságnak bejelenteni, különben később híjában jó lovával. 'S ezen utósó feltétel többnyire minden díjknál értetik.

2. *Batthyáni-Hunyady díj.*

Száz Arany.

Gr. Batthyáni Ivántól és Gusztávtól, Gr. Hunyady József és Ferencztől fundált 2000 arany' kamatja ötével száztól tészén esztendőnként 100 aranyat. Ezen summa kész pénzben fog kiadatni 's minden esztendő' elején egy biztos helyre leszen letéve. Elnyerhetéséhez ezen feltételek kapcsoltnak:

1. Pályára akárhol csikózott kancza-ló kelhet.

2. Távolság 2 angol mérföld. Ismételve.

3. *Első hazafiúi díj.*

Száz Arany.

Ezen több hazafiaktól alapított tökepénz 1700 aranyból áll 's százától ötös és hatos kamatja tészén esztendőnként 100 aranyat; melly summa szinte mint a' fölebbi rész pénzben fog kiadatni 's esztendő' kezdetén elmúlhatlanul biztos helyre leszen letéve. Feltételek:

1. Pályára akármelly magyarországban 's az ahhoz tartozó tartományokban csikózott mén vagy kanca ló kelhet.

2. Távolság: 1600 Pozsonyi öl. Ismételve.

4. *Húsz Hazafi adta díj.*

Száz Arany.

Tőkepénze 1700 arany 's esztendőnként százától ötével és hatával vet 100 arany kamatot. Ez is kész pénzben adatik ki. Feltételek:

1. Pályára akármelly magyarországban és ahhoz tartozó tartományokban csikózott mén vagy kanca ló kelhet.

2. Távolság: 2000 Pozsonyi öl. Ismételve.

5. *Eiső nevetlen díj.*

Mostanig negyven öt arany.

A' 750 aranyból álló tőkepénznek százától hattal számlált kamatja teszen esztendőnként 45 aranyat, melly kész pénzül fog kiadatni. Feltételek:

1. Pályára az Austriai akármelly közbirodalomban csikózott mén-ló léphet, de hat esztendősnél idősebb ne legyen.

2. Távolság 1600 Pozsonyi öl.

6. *Második nevetlen díj.*

Mostanig huszonegy arany.

Ezen eddig elé 550 aranyból álló tőkepénznek 21 aranyra menő kamatja kész pénzül fog kiadatni. Feltételek:

1. Pályára minden magyarországi 's ahhoz tartozó tartományokbeli nevelésű mén és kanca-ló kelhet.

2. Távolság: 3000 Pozsonyi öl.

7. *Erdélyi díj.*

Száz Arany.

Az 1700 aranyból álló tőkepénznek kamatja esztendőnként 101 aranyat teszen, melly summa kész pénzül fog kiadatni. Feltételek:

1. Pályára akármelly éghajlat alatt nevelt kanca-ló kelhet a' teljes vérűeket kivéve.

2. Távolság: 4 Angol mérföld.

8. *Eszterházy díj.*

Ötven arany.

A' Gr. Eszterházy Miháltól és Károltól alapított 1000 aranyból álló tőkepénznek kamatja esztendőnként 50 darab aranyra megyen, a' mi szinte kész pénzül adatik ki. Annál fogva pedig mivel Gr. Eszterházy Mihál ehhez még 25 aranyat csatolt az idén megnyert díjából, 1830-ra 75 darab aranyból fog állani.

9. *Náko díj.*

Huszonöt Arany.

Gr. Náko Sándor fundált 500 darab aranyat, mellyeknek ötös kamatjok évenként 25 aranyat tesz, 's ezen díj is kész pénzben fog kijárni. Feltételek:

1. Pályára akármelly országi mén vagy kancza-ló kelhet, egyedül a' Britanniában csikóztakat kivéven.
2. Távolság: 1600 Pozsonyi öl. Ismételve.

10. *Sándor díj.*

Négy esztendőre egy 100 aranyas Billikom.

Ezen körülirással:

Hol nincs versenezés, nincs küzdhelye hátor erőnek.

(Kisfaludy Károly.)

Gr. Sándor Móricz fundált 500 darab aranyat száztól öttel évenként 25 arany; négyszer huszonöt aranyat négy esztendőről előre egybe téven azon egy ezüst billikom készül. Ez minden esztendőben ki lesz téve 's a' versenezés érette minden futtaláskor megtörténik, 's az vízi haza a' ki a' 4-dik esztendőben diadalmas.

B. Holtig tartó ajánlások.

Asszonyságok' pályá díja.

Száz hatvan egy Arany.

Ezt életök' folytáig több nemes lelkü magyar fő Asszonyságok nyújtják esztendőnként a' háza' oltárára. Feltételek:

1. Pályára az Austriai akármellyik közbírodalomban csikózott mén és kancza-ló léphet.
2. Távolság: 1600 Pozsonyi öl. Ismételve.

C. Kiszabott évü díj.

12. *Tíz esztendei díj.*

Száz tizenöt arany.

(kész pénzül adatik ki.)

Adják 1829—1838 végéig több hazafiak. Feltételek:
1. Pályára olyan magyarországban és az ahhoz tartozó tartományokban csikózott 's nevelt mén vagy kancza-ló léphet. mellynek akármelly nemzetbeli 's akármely származásu légyen is atyja, de anyja 's ezen az ágon nagy anyja is már Honnunkban született 's neveltetett.

2. Távolság: 2000 Pozsonyi öl.

13. *Nyolcz évü díj.*

Két száz nyolczvan arany.

Megkezdve 1829—1836' végéig adja ezt 14 aláíró. Ezen díj 1829-ben a' simeringi gyepen járt már ki, 1830-ban a' pestin lesz elnyerendő, 's így marad egész 1836-tig felváltva. Feltételek:

1. Gyepre akármelly honnbeli ló léphet de 7 esztendősnél idősebb ne legyen.

2. Távolság: 2 1/4 Angol mérföld.

14. *Pesti díj.*

Száz aranyos Billikom.

Adja Sz. K. Pest' városa' polgársága megkezdve 1829—1833-ig. Feltételek:

1. Pályára kelhet érette minden az Austriai köz Birodalomban nevelt mén és kancza-ló.

2. Távolság: 1600 Pozs. öl. Ismételve.

D. Csak 1830 szóló külön díj.

15. *Gr. Eszterházy József 100 aranyos Billikoma.*

16. *Hg. Lichtenstein Venczel az elnyert 1829-ki Károlyi-Széchenyi díjt 1830-ra kiteszi.*

17. *Két ezüst pohár.*

Egyik' értéke 25 arany, másiké 15. arany. Adja Gr. Széchenyi István. Feltételek:

1. Pályára egyedül birtoktalan magyar nemes és paraszt gazda' lova kelhet, akár mén akár kancza vagy herélt, csak hogy a' futtatóé magáé legyen.

2. Távoltság: 1600 Pozs. öl. Ismételve.

18 Végre jöne megint az ostor, de Gróf Széchenyi István e' helyett egy 100 aranyat érő kardot fog készíttetni, 's előre azon ostort, melly most Hg. Lichtenstein Venczelnél mint Miracle' (ostornyertes ló) uránál van, kieseréli azzal, hogy ezután a' legjobb pályázó' dicsőségét elnyerő ló mindenkör ezen kardot nyújthassa által urának az elmúlt esztendőbeli Pesti lóverseny' emlékeül. A' kardon e' felírás leszen:

Eugem erő szüle, nyer 's egyedül az birhat, azért győzz.
(Kisfaludy Károly.)

F e l t é t e l e k :

1. Fusson érette világszerte nevelt akármiféle ló.

2. A' futás előtt gazdája a' pénztartó' kezéhez 30 aranyat fizet.

Ez után következnek a' verseny törvények 's egyéb az intézethez tartozók.

Már csak ezen rövid kivonathól is látható, hogy a' hol mindenről illy világosan számot lehet adni, ott a' jó rendnek kell uralkodnia, 's ez nem olly ingadozó alap, hogy a' mi rá épült, lerázza magáról.

Vörösmarty.

2. F e l s z ó l l í t á s.

Alábbirttak a' Pesti lóverseny Választottsága nevében, ezennel minden magyar Költőt néhány velős mondásnak hexameterben vagy ötös jambusban vagy legfeljebb két sorbeli rímes versben való beküldésére kérnek - meg a' végett, hogy azok közül a' kitetszőbb egy egy billikomra választathassék. Az 1830-dikbeli Károlyi- Széchenyi díjra, a' Sándor díjra, a' Széchenyi kardra van már ugyan, mint az 1829-re szóló ló-versenykönyv eléadja, de kell még az Asszonyosságok billikomára, kell a' Pest

dijhoz, 's a' Gr. Esterházy József billikomára, sőt kell mind ezekre együtt majd ismét 1831-re és azontúl következő esztendőkre. Éppen ennél fogva szükséges a' dijakhoz illhető jókori megválasztásra nézve előre több mondásnak együtt létele. A' tisztelt Választottság azért kívánná ennek elésegítését hazánkfijai között jobban kiterjeszteni, hogy a' billikomokon és kardon több költőjünknek is álljon verse és neve, 's minnekutánna a' löverseny tárgya országossá mindenkorivá lett, ezen igyekezetben több költőjünknek is reméli örömmel való osztozását. Az irandó verseket most December végéig postán vagy alkalmatosság által küldendő levélben közölünk Döbrentei Gábor fogadja-el. October 25-d. 1829.

Gr. Széchenyi István és Döbrentei Gábor.

3. Vitkovics Mihály' Sírverse.

(találatott saját Versei közt.)

Vitkovics a' vezeték nevem; a' Koma monda Mihálynak;
Szült Eger, éltete Pest; a' porom itt fekszik.

Ugyan annak végső kívánása.

Szent Haza! míg éltem, neked éltem; holtom után is
Hogy neked élhessek, versim örökbe adom.
Majd az idő ezeket ha fogával semminek örli;
Arnyékom legalább lengjen örökre neked *).

*) Hát csak az él-e soká, ki után a' sírba lenézni,
Lelke haragjában, nem szeret a' hazafi?

Hát csak a' hitványnak van-e adva tenyészni gyönyörben.
Századig és, sanyarún elhal az érdem előbb?

Így kérdők az eget, hogy holt d' hírszova fölvert,
'S házad' lúja között gyász vala gondolatunk.

Ugyan annak kedves Dallja.

Úgy tetszik, hogy máskor is voltunk itt;
Úgy tetszik hogy vígan vígadtunk itt;
Noszsa pajtás vígan mulassunk itt;
Mig a' végbúcsut ki nem adják nekünk itt.

Ugyan annak Aradi Nótája.

Most jöttem Aradról,

Nem tudok magyarul,

Hej kedves Teremtésem!

Taníts meg magyarul.

Szeretem a' Magyarat,

A' magyar Menyecskehét,

Hej kedves Teremtésem,

Csókolom képecskéd?

A' nyájas szívet, a' jó kedvet halva találtuk,

Mert te, barátságunk tüköre, halva valál.

Hasztalanul bús záraidon vítt bánakodásunk,

Vágyinknak többé vissza nem adnak azok.

Társtalan a' feketé földben nyugodandol ezentúl,

'S néma halál hallgat szózatot ajkaidon. —

De te nem olly voltál, hogy örökre feledt hamuvá légy;

Életed a' vízként nem vala pusztá folyam.

Mig nyugaton fenn áll a' Kúma vidéki magyar vér,

'S hármás bérczi fölött ős neve írva leend,

Tán eljő kora, hol

Tán még napja!jövend, hol nemzeti dús örömében

A' felföldnek az al' víg tere vissza kiált.

Akkor az élten túl halló árnyékok örüljön,

A' haza, hívei közt, léged is emlegetend.

Vörösmarty.

Aldja - meg az Isten ,
A' ki tud magyarul ,
Hej kedves Teremtésem
Csókolj meg magyarul.

közli Edvi Illés Ádám.

4. Jutalom Kérdés.

1) Azon számtalan kedvezések mellett, melyeket (hálával légyen mondva) atyai módon gondoskodó Kormányunk' minden felé kiterjedő figyelme által a' Magyar bányászat részint már eddig nyert, részint pedig jövőre nézve fiúi bizodalommal várhat, még a' bányászok hazafiak' kezeiben sok és hatalmas eszköz van a' Bányászat' előmozdítására. Egy valaki, ki e' vélemény mellett még arról is meg van győződve, hogy tudniillik az alattvalóknak (és pedig nem önn haszon miatt) szent kötelességök a' kormány' bölcsen tett intézeteit munkás kézzel elősegélni, és így hálajokat valósággal kimutatni kívánja. ezen eszközöket a' mennyire lehetséges kitanúlni, és közhírré tenni, és ez által a' felső Magyar országi Szomolnoki Hegykerület bányászatának (közvetve pedig az egész bányászatnak) előmozdítására (mert jó példák legjobb tanítások) tehetsége szerint munkálódni, ennél fogva e' következő jutalomkérdést teszi fel:

Mitsoda eszközök vannak a' felső Magyar országi-Bánya-egyesületnek hatalmában a' bányászatot egész kiterjedésében tökéletesíteni?

A' legjobbnak ismért felelet 100 Arany jutalmat fog kapni.

A' feleletek béküldése 1830-dik esztendei September 8-dikáig a' Bánya egyesületi Fő-Jegyző Trángous Jó'sef Urhoz Iglóra (Szepesben) egy választott jegy-mondattal béküldethetnek, mellyről nyugtatvány adatik, 's mellyel a' jutalmat nem nyert írások kiváltathatnak. A' jutalom egy 9 tagból álló erre különösen megkért Küldöttség által fog elítéltetni.

5. Ú j K ö n y v e k.

37) Summa praeceptorum in administrando variolae vaccinae negotio per Regnum Hungariae observandorum, quam altiore jussu concinnavit Michael Lenhossék, Consiliarius Regius et Protomedicus I. Regni Hungariae 's a' t. Budae, typis Typogr. Reg. Univ. Hung. 1829. nagy 8d. r. 160 l. ára 1 for. 15 xr. ezüstb.

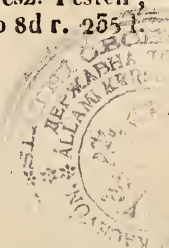
38) Elementa Juris Hungarici Judiciarii Civilis ed. Paulus Szlemenics 's a' t. 4 Tomi. Editio secunda locupletata. Posonii, Typis Caroli C. Snischek. 1829. — Nagy 8d r. I. 228. II. 355. III. 266. IV. 245. l. ára 6 for. 45 xr. ezüst.

39) Vado mori, sive via omnis carnis morte duce mortalibus in processione mortuorum monstrata, authore Antonio Steinhavero antea Argentorati, nunc denuo — Pestini, Typis Lud. Landerer de Fűskút. 1829. 8d r. 67 l. ára 20 xr. ezüstb.

40) Syntaxis latina. Posonii 1829. ára 48 xr. ezüstb.

41) Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus, ac Civilis. Studio et opera Georgii Fejér Bibliothecarii Regii. Budae Typis Typographiae Regiae Universitatis Ungaricae 1829. nagy 8d r. Vd. Kötet' 2d. Fűzete 608 l.

42) A' Magyar Gyermekek' Barátja, vagy olly hasznos Olvasó Könyv 's a' t. mellyet T. T. Wilmsen Urnak Német nyelven szerkeztetett 100-dik Hiadása után 's a' t. kiadott Lánghy István. Első Rész. Pesten, 1829. Fűskúti Landerer Lajos' betűivel. Közép 8d r. 255 l.

X. Kötet' Foglalatja.

I. Értekezések.

- 1) J. Werbőczy Istvánnak hébizonyított halála, 's temetése
eltörli Praynak, 's Gustermannak állításait. 5 l.
- 2) A' Föld rengésről. (Béfejezés) 33 l.
- 3) Y. A' Rubempréi 's Evenbergi Herczeg Ház Brabantiában
Arpád Fejedelmünk' férfiui ágából származott e? 61 l.
- 4) Tudósítások a' Külföldről. (Folytatás) 86 l.

II. Literatúra.

A) Hazai Literatúra.

Könyv-ismértetés.

- V. Aglája egy ifju egyesülettől. Első kötet. Kolosvárt. Nyom-
tattatott a' Ref. Kollegyom betüivel. 1829. 93 l.

B) Külföldi Literatúra.

Az 1831 évi üstökös csillagról.

- Dóhovits B. Az „Extra-Beilaga zur allg. Handl. Zeit V. u. f.
Ungarn nevezetü német Folyó-írás' tóldalékjában 's a' t.
96 l.

Bese J. Úr Utazásáról Jelentés. 101 l.

III. Különbfélék.

- 1) Intézet. 188 l.
- 2) Felszóllítás. 193 l.
- 3) Vitkovios Mihály' Sírverse. 194 l.
- 4) Jutalom Kérdés. 126 l.
- 5) Új Könyvek. 127 l.

(Werbőczy Istvánnak rézre metszett képével.)

(Koszorú X-dik Kötethez egy iv.)

TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY
1829.

XI. KÖTET.

Tizenharmadik esztendei Folyamat.

SZERKEZTETTE

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

KIADTA.

TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI É.

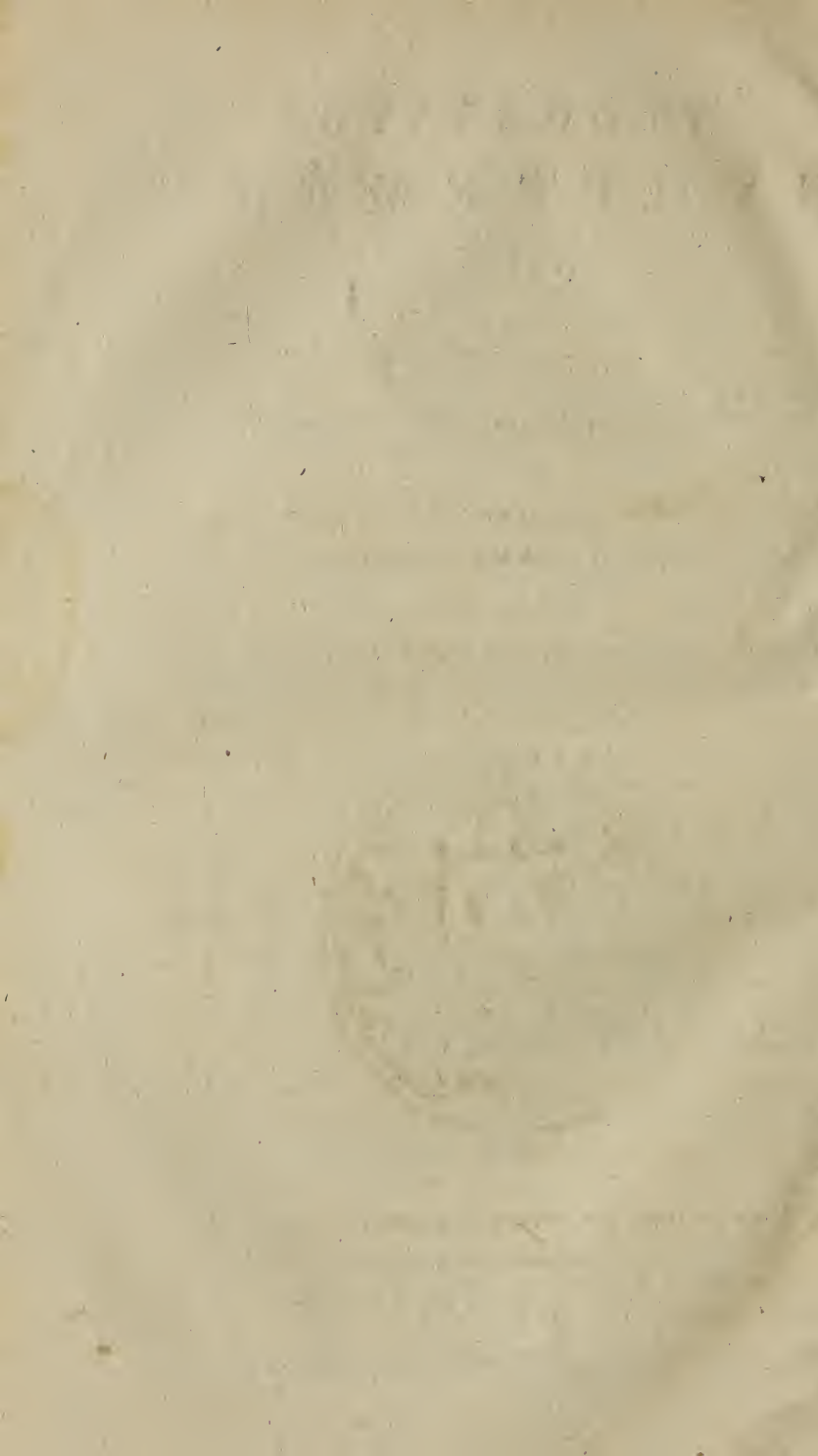

Lehnhardt sc.

A' Cs. 's Apost. Kir. Felség' kegyelmes Engedelmével.

P E S T E N,

A' KIADÓK' KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

I. É r t e k e z é s e k.

I.

Egy két jó szó a' tanuló, kivált iróságra
törekedő Ifjusághoz nálunk.

Az ember az értelemnél; vagy többet értésnél; általlátásnál 's ezekhez képest való tetteknel, 's maga alkalmaztatásnál fogva első minden földiek között. Nem ellenkezem ezen szavaimban azokkal kik az erköltsiséget teszik az ember' fő díszének. Ez értelmem szerint a' kipallérozott értelem' kedves és legdrágább gyümöltse. A' mit mutat a' tapasztalás. Mert jó indulatot lehet gyönyörködve szemlélni az úgy nevezett vad, faragatlan 's ki nem tsinosult népek és személyek között is: de az igazán úgy nevezethető erköltsiség, melly helyes ítéleteken épült meggyőződéseken, az emberek 's egyéb földiek között való egybeköttetés észrevételén, a' Teremtő, Megtartó és Megítelő Felsőghoz való felemelkedésen 's ezeknek a' valóságghoz közelítő általlátásokon fundáltatik, tsak a' kipallérozottabb elmék és lelkek' drága birtoka. Nem esmeri ezt a' vad, a' durva, a' félszeg palléroztatású nép, nemzetség és személy.

Kell hát mindeneknek előtte a' serdülő Ifjuságnak azon igyekezni, hogy az értelemben nevékedjék.

Rét út van erre. Egyik a' tapasztalásbeli gyakorlás; másik a' tanítás 's tanulás által való vezetetés. Sok nagy embereket szült a' régi idő e' mi Hazánkban is tsupán az első úton. Így lett az egész Haza sőt Heresztyénség' oltalmává oskolás tudomány nélkül is a' Nagy Hunyadi, felhág- tak többen nagy, fő hivatalokra szinte a' Pala- tinusságig. De ha a' tapasztalásbeli gyakorlást meg- előzi vagy követi a' tanittatás 's tanulás által való helyes vezetetés is nagyon reménylhető, hogy sokkal tökéletesebb lesz az emberi kiformáltatás. Így ítélték e' dologban a' pallérozottabb népek' Bölcsei már ez előtt is igen sok századokkal. Méltán is. Mert a' már elébb előfordult jó 's hasz- nos dolgoknak egy két fertályba kerülő előadása, többre oktathat sokszor mint sok esztendő' ta- pasztalási gyakorlása. — Jó tehát a' tanittatás' és tanulás útját követni a' mit mai időkben a' kü- lönös Tanítók alatt, rendszeren pedig a' felállítta- tott közönséges Intézetekben, Oskolákban tehe- tünk. Kimondhatatlanok ezeknek hasznai, felté- vén, hogy jól vagynak intéztetve. Tsak maga az olvasásra vezetetés olly kints, mellynek árát szabni nem lehet. Az ezzel biró a' porból egekig emelkedhetik. Több példákat hozhatnánk erre elő különösen a' katonai Rendből. De én esmertem a' Polgári Rendben is, a' tanittatás által nyert tsupán ennyi esméreténél fogva a' község felett olly felemelkedettet, ki talán egy új Amerikában Franklin lehetett volna.

Az oskolai tanítás ha jó, felnyitja az értelem szemét elindítja a' látásban vizsgálódásban: de tö- kéletessé azonban az embert nem teszi, nem is teheti. Mert a' tsupa előadás, regulás előmondás, ha minden jót foglal is magában, mindent az előfordúlható környülállásokhoz képest meg nem mutathat, alkalmaztatást se tehet; de mindenre

ki sem terjeszkedhetik úgy mint az a' tudomány szélességéhez 's az élethez kívántatnék. Elég érde- me utat mutat az előmenetelre.

Itt van sokaknak a' tsalódások. Vagynak, kik ha az oskolás vezetékről le szabadúlhatnak, ha az Oskolai mód szerént tanulások' nemében a' meg- vizsgáltatást kiállván, nevet 's állapotot nyerhet- nek, már magokat teljesen kikészülteknek nézvén tovább valamely Conditio-ba (Hivatal vagy álla- potba) lépésnél, házasodásnál élhetésnél, kereset szerzésnél nem törekednek, teljes életekben az Oskolai korlátón túl lépni kedvek és akaratjok nints. Az ilyenek a' tudományokban többnyire igen úgy maradnak, mint a' faluja' határából soha ki nem lépett paraszt a' gazdálkodásban. A' tudományoknak semmit nem használnak, él- nek abból a' mit mástól vettek, a' hogy tud- nak, a' maradéknak többet által nem adnak. De ezek legfeljebb azt a' kárt teszik, hogy a' midőn semmit sem mozdítanak, a' jobb igyekeze- tükben piszkálnak, hogy börtseknek láttassanak, a' jobbakat kárhoztatják. — Rosszabb még is ezek- nél az a' faj, melly Oskolás ifjúi tanulóságában magát elhívén, az előtt, hogy mindeneket jól számba, szerbe vett 's igaz érdemek szerént meg- próbált és esmert volna, elragadtatva a' maga hittségtől, színes, ő magát 's tán némelly má- sokat is ígérő portékátskáival a' tudós piacra lép, tsekélyégeit árulgatja, 's ezeknek előszerzésével töltvén több haszonra, a' tudományok drágább kintsei' keresésére fordítható betses idejét, elvesz- ti ezt is, készítményei is mint idétlenek, ha ka- pósok is ideig a' gyermek ínynak, de a' jó ízlést borzogatják, 's oda hagyatva végre penészednek, rothadnak, 's útálat tárgyai lesznek. Tekintsétek meg illetén ifjú Atyámíjait az itt álló képet, 's figyelmezzetek az alá írt tanúságra.

Egy még gyengétske szőlő-tőn

Kevés, de édes fürtök termének.

Látván másokon többek fűgnének,

Bachushoz ilyen kérést tőn:

Légyen rajtam több áldásod!

Hogy akárki bár reám tekintsen,

Kevés termésem ne szégyenítsen,

Teljék mond Liber várásod.

A' fiatal tő vesszei

Buján hajtnak, de nem érhetnek,

Maradnak vad 's rothadt egreseknek

Felesleges gyümöltsei.

Igy járnak sok előbb szépen

Indúlt, sokat 's korán szerző Irók,

Nem érik, 's rothad a' gyengén a' sok.

Tapasztaljuk ezt eképen. *)

Vagynak idején érő gyümöltsök: vagynak tudom korok előtt érő elmék is. Nevezhetnék ilyeneket Magyar Nemzetünkben is, a' királyi széken fénylett Hunyadi Mátyáson kívül is. De tagadhatatlan még is a' tapasztalás a' több olvasás, gondolkodás 's társalkodásból, 's az ezekből vétetett egybevetésekből származó haszon minden dolgokban is ugyan, de kivált a' tudományokban. Jó tanáts Ifjak:

Redves az elő gyümölts, bár

Nem igen kellemetes.

Ifjú vigyázz! a' tsapodár

Iny tsal, nem tökéletes.

A' feljebb említett heverők, tsak veszteglésekkel 's gántoskodásokkal tesznek kárt: a' tökéletlen és rosszúl építők azon feljül, hogy a' jóban

*) Vessd egybe Pfeffel Poëtische Versuche V. Th. S. 83, der Weinstock, Wien 1809.

semmit nem tesznek, a' roszra való térés, helytelenség és illetlenség béhozása által nagy akadályt vetnek a' jóban való nevededés eleibe, magoknak is, másoknak is sok jó idejeket elvesztik. — E' tehát tanátsom magatokat tudományokra szánt édes Magyar Serdülőim hozzátok: Végezzétek ditséretesen az Oskolákban, vagy Oskoláztatásokban böltsen kimutatott tanulói pályákat; lépjete-ki az Oskolákból a' világ' piatzára Tanítóitok egész megelégedésekkel: gondoljátok meg azonban, hogy egy ember minden tudományt egész kiterjedésében felfogni elégtelen. Lehet sokban tudós, (Polyhistor) de az is kevés. Valamint a' Társaság a' kézi munkáknak 's egyéb foglalatosságoknak megosztások által lépfel a' lehető tökéletesedésre: úgy a' jó, az igaz tudomány, melly az emberi elsőség' fő tüzimere, a' jó munkák' vezérlője tsak az által emelkedhetik, ha különböző részei külön személyeknek kivált talentomaikra 's-szorgalmokra találhatnak. Midőn azért már tanulástok érettebecske értelemre juttat természeti vonattatástokhoz, tehetségeitekhez képest, hallgatván a' jó tanátslókra is nézzétek-ki, 's ha tsak lehet határozzátok el mire menendők léztek? Ennek feküdjete-k főképen, ebben igyekezzétek magatokat az Oskolai taníttatás, a' a' külön olvasás, jegyzések, azután a' próbák gyakorlás, társalkodás, utazás, tapasztalás és minden lehető módok által tökéletesebbé tenni. A' Pap legyen tökéletes a' lehetőségig mint Pap, a' Katona mint katona, a' Prókátor mint Prókátor az Orvos mint Orvos, így a' többi. De van a' tudományokban olyan egybeköttetés, melly azoknak több részben való esméréseket kívánja. Vagynak olyan tudományok, mellyeknek esmérete nélkül senki a' Tudós nevet viselni akarók közzül el nem lehet; vagynak, a' mellyek egyik vagy másikkhoz szorosán kaptoltattak. Emberek között

élünk, emberekkel van minden nap dolgunk; ha mit szólunk, vagy írunk, emberek, emberekhez tesszük. Esmernünk kell tehát a' tudományok' akármelly szakassza' követői légyünk, az emberi tehetségeket, gondolkodás, beszéd és tselckedetek helyes intézése főreguláit. Philosophiai, Grammatikai, Historiai és Theologiai helyes esméretek nélkül azért senki tudós sorba nem léphet. Társaságban élünk, vagynak annak bizonyos elrendeltetései; vagynak közöttünk fenn álló egymástól különböző vallást tárgyazó egybe köttetések is. Nem lehet ezeknek illő esméretek nélkül is a' Tudósnak eilenni. Lakó helyünk az egész föld, melyen emberi nemzetünk széljel terjed, 's minden felé sok és külömbféle dolgok, termések és állatok vesznek körül bennünket. Szükség tehát a' Tudósnak nem tsak Hazáját, hanem a' mennyire lehet az egész föld minden részeinek is helyheztesét, nevezetességeit esmerni. Felteszik ezek a' Geographiai, Természet Historiai esméretek mellett a' Mathematikával való meglehetős esmeretséget is. Sok természeti tünemények is vagynak, mellyek nagyon szembetünők és érdeklők is. Ezeknek esméretek nélkül sem lehet a' Tudós. A' mind ezekkel való esmertetés igen helyesen bé van foglaltatva a' mi előre készítő Oskoláink elejkebe szabott tanítási rendbe: de az azokban szerzett tanúságokat nem kell azután is feledékenységbe ejteni, sőt többre vinni szükség. Mert semmi sints szegyenítőbb, mint Tudósnak mutatni magát az embernek, az e' félékben azonban tudatlanságát észrevétni, a' mi pedig nem ritka dolog. — Nem tartom szükségesnek, hogy itt azokról szóljak, a' miknek bővebb 's tökéletesebb értékek ez, vagy amaz főbb Tudományhoz megkivántató hogy p. o. a' Theologusnak a' Szent Könyvek' eredeti nyelveit; a' Vallások' Historiáit,

ezekhez tartozó Archaeológiát 's a' t. A' Törvény Tudónak a' polgári Alkotmányok eredetét, állapotját, jussok meghatározását, törvény szabásokat ezeknek történeteit a' régi Levelek formáit 's t. e' f. esmerni szükséges. — Az eddig mondottakon feljül a' tudóssághoz megkívántatókra nézve ezt jegyzem-meg tsak: hogy a' tudományok' mind megszerzéseknék, mind haszonra fordításoknak fő eszköze a' nyelvtudós. Tudni kell más nyelveket, tudni a' magunkét. Szükséges a' más nyelvek tudása; mert a' legmiveltebb, minden nemben tudós munkákat mutatható Nemzet' Tudósának is az eredeti kútföket kell esmerni, azokra mint tiszta forrásokra vissza menni; nekünk pedig mint még nyelvünk' ki miveltesésében hátra lévőknek, a' mivelés tekintetében is, a' tökéletesebbeket például előttünk tartani. Esmerni kell magunk Nemzeti nyelvét, ha Nemzetünket nem szégyenljük, 's attól méltó idegenséget, bosszuságot magunkra venni nem kívánunk, érteni kell azt, hogy ezen mindent jól, 's ékesen kifejezni tudjunk, Nemzetünk való tanítói 's gyönyörködtetői lehessünk. — Mint minden személynek, familiának és nemzetnek: úgy a' Népek' nyelveinek is vagynak Tulajdonai. Miképen ha egyik ember a' másik képében áll elő, bár mint majmolja, kövesse azt, más; és utoljára is, ki esmertetvén tsak nevetséges kedvelt, vagy furtsaságáért tetsző, de valóban kellő épen nem: úgy van a' nyelvek' majmolása is. Hogy magunk nyelvén beszélők és írók légyünk, keressük fel a' nyelvben annak esmérhető kezdetétől fogva mind eddig mi ahhoz illő? 's kövessük azt, de a' régiségbe nagyon be ne merüljünk, melly mint egyebekben, a' kezdet éretlenségére vihetne vissza. A' hol hijánosság, fogyatkozás van, pótoljuk vagy az Anyanyelvből annak természetij mivólta szeréut, vagy a' már

másokból felvett, vagy felvétethető könnyen el-
 esmerhető szókkal és szólásokkal. A' szokott ösz-
 vetételek, szerkeztetések formáit, mint nemzeti
 öltözetek szabásit úgy nézvén, idegenre ne vál-
 toztassuk, mellyekben a' formát nem esmerő nép
 szinte úgy nem esmerhet bennünket, mint ha
 Khinai, vagy Madagaskári öltözetben jelennék
 meg előtte, a' formát esmerők is pedig a' Nem-
 zetből, Német Francia öltöztetésünkre egyebet
 nem mondhatnak: furtsa módi; de nem Magyar.
 —Vehetünk fel, mint egyébből is új formákat,
 de vigyázva, (Kazinczy Úr szerént ravasz for-
 téllyal 's tartózkodva) úgy párosítván azt a' szokot-
 tal, hogy Újsága meg se tessék, mint a' Magyar
 mentén 's dolmányon a' vertt sinor helyett, a'
 kivarrás. A' mondottakat lehet alkalmaztatni a'
 beszéd' folyamatjára 's fordúlataira is. Én azt tar-
 tom, 's hiszem más igen sokak is velem, hogy
 a' millyen vissza tetsző Magyar tánczban, Magyar
 öltözetben is, a' Német Francia hajlongás és for-
 gás, nem kisebb kedvetlenítés az a' beszéd és
 írás folyamatjában, hajlatiban és fordúlataiban is.
 Lehet a' testnek némelly tartását, hajlását, moz-
 dúlatait szinte észrevehetetlenül általhozni a' tántz-
 ba: így lehet a' nyelvbe is némelly szebb folyást,
 hajlást, kerekedést általhozni, tsak hogy ezek
 acre indiciummal, próbált és mester mivészséggel
 tétessenek, a' mi kevesektől 's leginkább gyakor-
 lottaktól telik. Vigyázzatok itt Ifjak hogy a' jóra
 törekedés, a' megejtett hibák követésére, 's újjab-
 bak ejtésére, ne vigyen. Van még egy, a' minék
 kerülésére kívánlak inteni benneteket. Ez a' mi
 mint mindenben, úgy az írásban egy nagy
 hibás: az alacsonyság, és szer felett felemelkedés.
 A' porban mászó féreg nem láttatván eltapodtatik
 a' felhőkbe emelkedő sas nem esmertethetik. Az
 arany középszcrűség jól eltalálva nyeri a' köz

kedvességet, 's tész igaz hasznót. Tanításunknak, írásunknak értetni, győzni 's gyönyörködtetni kell, hogy hasznót tehessen 's kedvességet nyerhessen. Az alatt járó a' hátulsóbb, a' fent repülő az elsőbb tzelt nem érhetik el. Az alacsony-ság megvettetik, a' fellengzés fel nem éretve szelének eresztetik. Mindennek van bizonyos mértéke, és színe. A' béka nem puffaszkodhatik bika nagyságra. Ha az Oroszlánt szamar fövel, a' tigris-t juh képpel fested, a' rozsát mályva virágnak, a' reptzét teljes szegfünek rajzolod: mi vissza fordúlt dolgok ezek? Keresd-ki tehát a' nyelvből, mi minek legillőbb kijelelése annak természetéhez képest, hogy félre és se fent, se alatt ne járj. Az alacsonyt ne magasztald, a' középszert hagyd középen, a' fellengzőt emeld, de ne feljebb, mint emelkedhetik. Igyekezzél megadni mindennek igaz színét és formáját. — Midőn mind ezeket kitanulod, 's az Oskolai pálya után a' gondolkodás, gyakorlás, olvasás, jól megfontolás elkészít: lépj bátran, de szemérmatosan az Irói sorba, jól meggondolván, hogy minden Irónak Nemzete Tanítójának, vagy gyönyörködtetőjének, vagy együtt mind kettőnek kellene lenni. Melly nagy tekintetre tsak akkor tarthat valaki számot, ha reménylheti, a' mit előad, az a' tudomány' erköltsiség, 's nemes gyönyörködés' méltó és érdemes tárgya, és azoknak előmozdítója is lejénd.

Az Írásnak ezen három nemei legnevezetesebbek: fordítás, követés, Eredeti Írás. Szólok ezekről is egy keveset.

A' remek festéseknek 's faragásoknak jól eltalált párban való előállítások kétségkívül, nem könnyű: de talám még nehezebb a' nagy és szép gondolatoknak a' nyelv' tökéletes ékességeibe öltöztetett remekének másolása. Mert bár minő a' kettőben fel, kell fogni az Általtevőnek az Alko-

tó egész képzetét, lelkét és indulatját: de mind a' szer könnyebben találtatható 's alkalmaztatható az elsőben. Vessük tsak jól egybe a' remek írások fordításait az eredeti szerzeményekkel, alig találunk közöttök tsak türhetőt is; a' midön a' legszebb festések' 's faragások' nem egy másolásai az eredetit igen tetszően előnkbe terjesztik. Kivált a' Poétai remeknek hasonló poézisi tökéletességgel más nyelven való előadása szinte tsuda. Úgy is tartom, hogy ha az e' féléket fordítani akarjuk, előbb szabadon kell minden kiejtéseket jól megpróbálni, azután lehet a' formába vételhez fogni. Próbául ide tészem Schillerből az Ideálok' fordítását. Az eredeti előttem állott, a' mint van a' Stutgardban 's Tübingában 1823-diki Kiadás II-dik Kötet 19-22 lapjain.

Igy akarsz te tőlem hívtelen megválni
Boldogító rémletiddel a)
Fájdalmiddal, örömiddel
Mind kérlelhetetlen elfutni?
Semmi sem tartóztathaté
Oh! éltem szökő arany ideje?!
Hasztalan! hullámid lesietnek
Az örökség b) tengerébe.

Kialudtak az ifjúságom ösvényét
Fényesítő derült napok;
Elenyésztek a' képzett képek, c)
Mellyek egykor részegült szívem' dagaszták;
Oda édes hiedelmem
A' létek eránt, mellyeket álmom szüle,

a) Rémletiddel, e' helyett: Phantasien.

b) Örökség - Ewigkeit e' hosszabb helyett: örökké valóság.

c) Képzett képek - Ideálok, mellyeket magunk képezzünk.

Prédája a' rögös a) valónak,
Mi vala hajdan olly szép 's Isteni.

Mint egykor ragaszkodó b) kívánattal
Ölelé Pygmalion a' követ,
Míg a' márvány hideg arczába
Az érzés tüzelve kiömle:
Igy fogtam én körül szerető karjaimmal
A' természetet fiatal örömmel,
Míg az lehelni 's felmelegülni
Kezde költői melljemen.

És láng indulatimban osztozva
A' néma beszédre kelt,
Nékem a' szeretet tsókjait visszonozá,
'S érté szívem dobogását;
Ekkor élt nékem fa, rózsa,
Énekelt a' forrás' ezüst esése,
Érzett maga a' lelketlen
Az én éltem' vissza zengve.

Szük melljem egy szülni vágyó teljesség
Feszíté mindenható erőlködéssel
Hogy szüljön életet, tettet
Szót, képet és zengzetet.
Melly nagy alkatban áltt e' világ
Míg tsak bimbóban rejtezett.
'S oh! melly kevés fejlődhetett
Belőle, az is tsak kitsinyben 's szüken! c)

a) Rögös való - Rauhe Wirklichkeit. A' való annyi, mint valósággal lévő.

b) Exempláromban így áll: mit fliehendem Verlangen ragaszkodó, fojamodó. Ha flehendem, úgy: óhajtozó.

c) Ezen vers németül így van:

Es dehnte mit allmächtigem Streben
Die enge Brust ein kreisend All,
Heraus zu treten in das Leben
In That und Wort, in Bild und Schall.

Szárnyasítva a' mérész bátorságtól,
Álma képzelődésiben boldogon,
Még semmi gondtól nem zabolázva
Mint ugrék az ifjú az élet pályába.
Az egek' leghalványabb csillagáig
Emelé őt feltételi repte.
Nem vólt semmi olly magas, vagy messzé,
Hova szárnyai el nem vivék vala.

Melly könnyen viteték ő oda,
Mi vala nehéz a' boldognak!
Mint tántzolt élet szekere előtt
A' villogó kísérő sereg! b)
A' szerelem édes jutalmával,
Arany pártájával a' szerentse,
A' hír csillag koszorújával,
Az igazság a' nap fényében.

De jaj! már az útnak közepette
A' kísérők elillának,
Hirtelen félre csapódván,
Egyik a' másik után szökének.
Sebes lábbal futa a' szerentse,
Maradt a' tudás' szomja enyhítelen,

Wie gross war diese Welt gestaltet,
So lange die Knospe sie noch barg.
Wie wenig, ach! hat sie entfaltet,
Dies wenige wie klein und karg.

Ezen vers helyes magyarázásában leginkább kételkedem, 's kérem eránta az illő, helyes megjegyzéseket. A' teljesség = All, mindennel tele létel. Szüljön helyett, lehet: adjon.

a) Feltételi = Entwürfe, a' miket magában feltett.

b) Villogó = Luftig, melly aetheri, aéri, könnyű, lebegő. Mindenikből az értelmet egybe foglalva, talám legjobban kiteheti itt a': villogó, melly égít, fényest, sebesen mozgót együtt jelenthet. Ezen kívül talám legjobban illene: lebegő. Villag: Párizpápainak micat, coruscat.

A' kétség' setét felhöi
Boriták az igaz napfényjét.

Látám a' hír szent koszorúját
Köz homlokon fertőztetve;
Ah! rövid Tavassza után
A' szerelem szép kora tsak hamar elfuta.
'S mind mind nagyobb csend 's elhagyatás
Álla elő a' rögös ösvényen.
A' reménység alig vete még
A' setét útra egy halvány világot.

A' tomboló egész kíséret közzül
Mellyik maradt-meg szeretettel velem?
Mellyik áll vigasztalással mellettem,
'S követ setét hajlékomig?
Barátság tsendes 's gyengéded keze
Te ki minden sebet gyógyítasz,
Éltünk' terhében szeretve oszozrol,
Kit én jókor kerestem 's találtalak.

És te ki azzal örömmel párosulsz,
'S mint az, a' lélek háborúit üzöd
Foglalatosság, ki soha se bádjadsz,
Lassud építesz, de soha se rontasz,
'S noha az Örökség' épületéhez
'Tsak por szemet téssz a' porszemhez,
Még is az idő nagy tartozásából
Perczeket, napokat esztendőket törölsz. *)

*) Hogy ezen Darab versformában előadatott már Hel-
meczy Úr által az 1823-diki Aurora 75—78 lapjain
későbbben vettem észre, 's fordításomban arra semmi
tekintettel se voltam. Egybe lehet mindazáltal a'
két fordítást vetni, 's hiszem ez is javallni fogja
azon állításomat, hogy a' remek vers- darabokat,
minekelőtte vers formába öltöztetve adnánk, jobb
szabadon lefordítani. Én H. Ur fordítását magára
hagyva, bizom az ítéletet másokra.

Az egy nyelvből másra való fordítás a' régibb és közelebbi idők' legfőbb Tudósai tapasztalások 's ítéletek szerént egy legjobb 's biztosan verető út beszédünk' 's irásunk tökéletesítésére. Én is ezen értelemben vagyok: de úgy, hogy a' fordításban ezekre vigyázzunk: igyekezzünk tökéletesen megérteni azt, a' mit fordítunk, mind a' benne foglalt dolgokra, mind az előadás' és kifejezések tökéletességére nézve. A' gondolatokat igyekezzünk olly tulajdonunkká tenni, mint ha az Író' helyén, idejében és állapotjában állanánk. Ekkor keressük szavakat kifejezéseket azon nyelvben, mellyre fordítunk, olyanokat, mellyek a' már általvett, jól megértett 's határozott gondolatokat úgy előadhassák, ékességgel 's fontossággal ki nyomhassák, mintha a' Szerző épen azon nyelven szóló lett volna. Ha a' fordítás nyelve, a' mint még most a' miénk van, kivántató szavakat 's kifejezéseket nem adhatna, a' két nyelv menetelének igen gondos összehasonlítása után keressünk nagy figyelemmel 's gondossággal ollyan kitétel, melly se azt a' mit fordítunk ne homályosítsa, se a' nyelvet, mellyre fordítunk ne sértse, sőt annak tökéletesítésére szolgálni ítéltethessék. — Az illy módon való fordítás e' hasznokat szerzi azon nyelvre nézve, melyre fordítunk: hogy annak kintseit elsőben nekünk kikeresteti mind a' tökéletes, mind az ékes kifejezésekre nézve: ez után a' nyelv' helyes és illendő bővítésére vezérel. Így mentek a' Görögök után Róma Írói, így ezek mások. De itt meg kell jegyeznem, hogy mivel senki magának a' feltalálásban tökéletességet nem ígérhet, 's azt tulajdonítani kevélység: ha illő okkal helybe hagyhatóbb kitételekre vezérelhet, nagyobb okok nélkül azokat soha meg ne vessük, sőt szíves, igen szíves indulattal vegyük és fogadjuk.

A' fordítás után jő a' Követés. Nem abban áll ez, hogy valamelly matériát felvén, azt ez, vagy amaz jó Irónak előadásához ragaszkodva mindenben, annak szavaival 's kifejezéseivel adjuk elő. Majmolás ez. A' helyes Követés, a' feltalálást ékesítést, maga előtt tartja ugyan: de az előtte álló Iróétól vagy egészen más, vagy ahoz hasonlítható matéria kidolgozásában, példányjában tsak az említettekre vígyáz, egyebeket mind a' kifejezésekben 's felékesítésben amannak hasonlatosságára magából hoz elő. Az ilyen követés nem szégyen: sőt az emberi minden dolgokban való tökéletesedés' egyik fő vezérlője ez. Ezen úton emelkedett egymás után majd minden Nemzet, minden nagy ember, Vezér, Iró, Művész 's a' t. hogy a' megelőző jelesebbeket előtte tartotta, de úgy tsak, hogy azok példájok által ébresztvén oktattatván, azok mellett maga fejének hasznát vette. A' mit az első eredeti nagy elmék' tettei 's szüleményei után következők munkái, szerzeményei a' szemes vizsgálódás előtt nyilván felfedeznek. Hogy tsak a' tudományt illetőkre nézve szóljak a' Római legfőbb Irók: Cicero, Virgilius, Horatius, Livius 's a' t. a' Cörögök' tanítványi voltak, 's ezeknek példájok után formálták magokat, 's e' két Nemzet Irói lettek az újabb Nemzetekben a' jelesebb elmék felébresztői, vezérlői. És épen ehhez képest a' fordítás és követésbeli gyakorlás után, a' jó tehetség 's tanultság mellett léphet az ember, 's lépnie is kellek az eredetiségre, melly a' fő tziel.

Ezt én ebben helyheztetem: hogy ki lévén az ember maga választott tudományában készülve, 's a' tökéletes 's kedves előadásban gyakoroltatva, felvesz maga meggondolása szerént az írásra, olyan matériát, melly figyelmet érdemel, 's melyet, mint tsak lehetett, által meg által gondolt.

Azt maga ítélete, módja szerint, vigyázva mind-azáltal a' legjobb Irók' példájára, kidolgozza, elő-terjeszti. — A' követés és eredetiség között tehát ez a' különbség van: hogy ez a' nélkül, hogy más kiválasztott példája 's formája szerint dolgoz-
nék, szorosán, maga gondolatit tulajdon ítélete 's módja szerint rendeli 's készíti ki: noha a' későbbi eredeti dolgozó is ritka kerülheti el, hogy itt ott ne kövessen, vagy legalább követni ne látas-
sék; minthogy nem lehet, hogy az előbbi reme-
keket avagy csak bizonyos részeiben előtte ne tar-
tsa, formáikat is fel ne vegye, sőt olykor a' do-
log természetete is arra ne vezérelje. Innen van
hogy az utóbb dolgozók munkáiban részenként
néha még szabad fordításokra is, követésekre pe-
dig több helyeken találunk: de azért az eredetisé-
get tőlök meg nem tagadhatjuk.

Látjátok tehát Ifjú Atyánkfiai, hogy a' Szer-
zői név mi feltételek alatt koszorúz ítéletemhez
képest, mellyben hiszem, a' dolgot értök velem
egyeznek. — Ezek rövid tanátsom szaói, mellyek
jó szivből származván, ha nem tökéletesek is,
vegyétek jó néven, 's a' mi belőle használható,
fordítsátok haszonra. *)

S. I. R. P.

*) Találkozhatnak, kik ezen írásra, mint különösebben
a' tanuló Ifjakat illetőre, ezt mondhatják: nem Tu-
dományos Gyűjteménybe való, mellynek már kíta-
nult Tudósokhoz kellene szólani. Ugy van: de az
ifjak készülők az írásra, és némellyek illő kiké-
szülés előtt felszólalóknak is tapasztaltatván a' Tu-
dományos írásokhoz tartozókban: illő figyelmeztetni
őket a' szükséges vigyázásra. És ez hihetően nem lesz
kedvelten a' már kész Tudósoknak is, némelly még
félben lévőknek pedig tanúlságot is adhat.

2.

Henrik Portugáliai Gróf' eredetéről.

„Is seu Burgundiae, seu Lotharingiae Ducum proles, sive Hungarorum Principum propago; nam hae Regiae Familiae de viro certant.”

Manrique ad ann. 1129. c. II. n. 6. p. 195.

Henrik későbbben Portugáliai Gróf', kinek törvényes utóiból kilentz Király uralkodott Portugáliában, eredetéről és igazi Hazájáról sokféle a' vélemény. Jeles erkölcsökkel felruházott fényes érdemű Henrik' setét homályba borúlt származatát, Faria Emmanuel bizonyágtétele szerént úgy nyomozták a' Történetírók, mint a' ki az elvesztett kincsét keresi a). Valamerre csak egy sugár csillámlott Hazájának szerencsés feltalálására: azonnal nyomról nyomra követték gyengén fénylő világát. Valahol csak azon időbeli Henrikre találtak: azt azonnal Portugáliai Grófnak hirlelték. A' sok egymással ellenkező vélemény közül főképen ez a' három, mint közönségesen elterjedett, érdemel figyelmet: mások Burgundiai Ház sarjádékának állítják; mások Lotharingiai származatúnak tartják; némelly nagy tekintetű Irók pedig neki Magyar eredetet tulajdonítanak, Manrique ime jegyzése szerént: „Is (Henricus) seu Burgundiae, seu Lotharingiae Ducum proles, sive Hungarorum Principum propago; nam hae regiae familiae de viro certant.” b)

a) Manuel de Faria y Sousa, Epitome de las Historias Portuguesas. Dividado en quatro partes, en Brusseles. 1677. f. P. III. p. 164. En Madrid, 1628. 8. P. III. c. I. p. 339.

b) Frat. Angel. Manrique, Cisterciensium, seu verius Ecclesiasticorum Annalium a condito Cistercio. Lugduni. 1642. fol. ad ann. M.C. XXIX. c. II. n. 6. p. 195.

De mi oknál fogva tartatik Henrik Burgundiai eredetűnek, másoktól Lotharingiai, majd ismét sokaktól Magyar származatúnak? Erről bátorodom véleményemet, a' múlt évi Tudományos Gyűjteménynek felszóllítása következtében, útmutatása szerént kijelenteni.

1. §.

Hogy Henriknek, Robert Burgundiai Herceg fiának, Húgó és Odó Burgundiai Hercegeken kívül Henrik fia is volt, és hogy e' lett volna, elvévén feleségül VI-dik Alfonz Kasztíliai Király' Theresa nevű leányát, Portugáliai Gróf: azt Godefroy különös Értekezésben a) az egykoru Szent Benedek rendbeli névtelen Szerzetesnek, ime Henrik atyjára nézve határozatlan állítása után: „Hic (Alphonsus VI.) alteram filiam, sed non ex coniugali thoro natam, Ainrico uni filiorum filii eiusdem Ducis Roberti dedit.” b) akarja bebizonyítani, I-ső Nemzetiségi Tábla szerént. Azonban, hogy a' névtelen Szerzetesnek, nagy tekintetű Irók' tanúságtételeikkel ellenkező, egyébként is homályos állítására semmit sem lehet építeni: azt a' múlt évi Tudományos Gyűjteményből bőven megtanúltam. Ki tudhatta jobban, kik voltak az Atyja előtt meghalt Henrik' gyermekei, mint az ő legidősebb fia Húgó Burgundiai Herceg? Ennek pedig egyik óklevelében ezen aláíratok olvastatnak: „Signum Hugonis Ducis, qui hoc donum fecit. Signum Odonis fratris ejus, qui hoc jurisjurandi Sacra-

a) T. Godefroy, De l'origine des Roys de Portugal, yssus en Ligne masculine. de la maison de France qui regne aujourd' huy à Paris. 1612. 4.

b) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1828. 8. III. K. 9. VIII. K. 48. 49.

mento firmavit. Signum Roberti alterius fratris ejus Clerici. . . . Facta est autem haec charta anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo septimo. Indict. I.' a) Róbert tehát 1077-ik évben Clericus, az az kis pap volt. Igaz, hogy a' Clericus nevezet közönségesen papi személyt is jelent a' régiségben: de Róbertnek egyházi hivatalbeli pályájából világos, hogy ez a' jelentés ide nem alkalmaztatható. b) Ez a' Róbert, mint egy Herczegfiu kis pap korában 1077-dikben 20 évnél többet nem számlálhatott, és így 1065-dikben 8 esztendő volt. Tegyük meg nem engedve, Godefroy, és más Francia Irók után c) Henrik Portugáliai Grófot ezen Róbert öccsévé, minthogy bátyjánál idősebb nem lehetett, 1065-dikben életének 7-dik esztendejét töltötte; illy gyermek korában pedig nem vitézkedhetett Spanyol Országban, a' hová még előbb utazott. (2. §.) Duardus Nonius Leo Portugáliai Tudós' ezen állításai: „Portugaliae Comes ab anno 1089. quo in Hispaniam appulit, semper in ea commoratus est, . . . qui anno 1094. filium sustulit Alfonsum praeter alios, et anno 1112. vita functus est.” d) történeti hitelességek gyanánt el nem fogadhatók. Mert Faria Emmanuel tanúságtétele szerént, hiteles öklevelek kétségen kívül helyheztesik, hogy Ferdinándnak VI-dik Alfonz Kasztíliai Király Atyjának halálakor már Spanyol országban volt Henrik;

-
- a) Lucae D'Achery, Spicilegium, sive collectio veterum aliquot Scriptorum, qui in Galliae Bibliothecis delituerant. Parisiis 1725. f. T. III. 412.
- b) Tudom. Gyűjt. Pesten. 1828. 8. VIII. K. 42. 43:
- c) Louis Moreri, Le Grand Dictionnaire Historique. à Amsterdam, 1740. f. T. IV. p. 84. Henri.
- d) Hispania illustrata. Francofurti, 1603. fol. T. II. p. 1226.

a) Ferdinánd halálát pedig Hübner János is hibátlanul 1065-dik évre teszi b), melyről egy régi holtak Lajstroma így emlékezik: „Aera 1103 (1065) c) Ferdinandus Rex, frater Garseani Regis.” d) A' Gothus Krónikák pedig, nem csak Ferdinánd halála idejét, hanem Alfonz' születését is, Henrik halálával híven feljegyezték: „Aera 1103 (1065) Rex Donnus Fernandus mortuus est, et 7. Cal. Januar. sepultus est in Legionensi Civitate.” És valamivel alább: „Aera 1151 (1113) natus fuit infans Alfonsus Comitis Henrici, et Reginae D. Tarasiae filius, Regis D. Alfonsi nepos. Aera 1152 (1114) Cal. May obiit Comes D. Henricus.” e) Említés tétetik, a' most felhoztam régi holtak Lajstromával, és a' Gothus Krónikákkal egyezőleg, Ferdinánd halála idejéről ime Sirírásán is: „Hic est tumulatus Ferdinándus Magnus, Rex totius Hispaniae, Filius Sanctii Regis Pyrineorum et Tolosae. Obiit 6. Kal. Januar. Era. M. C. III. (1065) f).

-
- a) Manuel de Faria i Sousa, Epitome de las Historias Portuguesas. Primero i Segundo Tomo, en Madrid, 1628. 8. P. III. c. I. p. 340. — Brandao, Terceira parte. L. VIII. c. III. p. 7. — Brito. L. VII. c. 30.
- b) Hübners Genealogische Tabellen. Leipzig, 1725. Tab. 37.
- c) Hogy a' Spanyol idővetés, Krisztus születésétől számolt időszakaszt hajdan 38. évvel megelőzte, azt elég érinteni.
- d) Fr. Prudencio de Sandoual, Obispo de Pamplona, Historia de los Reyes de Castilla y de Leon Don Fernando el Magno. En Pamplona, 1634. 4. f. 16.
- e) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. Chron. Gothor. p. 368. 370.
- f) Fr. Prudencio de Sandoual, Obispo de Pamplona, Historia de los Reyes de Castilla y de Leon Don Fernando. En Pamplona, 1634. 4. f. 16.

2. §.

Igaz, hogy Godefroy, ámbár véleményének talpköve a névtelen Szerzetes tanúságtétele, tiz oknál fogva akarja bebizonyítani állításának valóságát: de ha hiteles kútfökből bizonyos, hogy az Atyja előtt meghalt Henriknek, Robert Burgundiai Herczeg fiának; Húgó, Odó és Róbert fiai voltak; ezeknek pedig Henrik nevű testvérek nem volt, és ha lett volna, az, a Portugáliai Gróffal, az előadtam (1. §.) idővetés szerént, egy nem lehetett: akkor is haszontalan lenne törekedése, ha véleményének megállapítására gyűjtött okai valamit nyomnának. Hogy Godefroy második, és kilenczedik számok alatt felhozott Rodericus Ximenes Toledói Érsek' állításaira hibásan építette véleményét, az már ismeretes. Valamint azon harmadik bizonyító oka is, a' hol Laonicus Chalcondylas Görög Író által Portugáliai Királyról feljegyzett határozatlan sorát hozta elő véleményének bebizonyítására a). Negyedik szám alatt előadott azon oka, hogy Henrik születés rendje szerént, csak 1090-dik évben léphetett a' Portugáliai Grófságra, nyomna valamit, ha hiteles tárgy adományok után bebizonyította volna, hogy Henrik, egyenes, vagy legalább oldalagi, közös vérségen épült örökösödés útján épen 1090-dikben lett Portugáliai Gróffá: a' mit nem lehet bebizonyítani. Imhof írja: „Emanuel de Faria et Sosa elegans Epitomes Historiarum Portugaliae auctor, praesto esse testatur veteres chartas, e quibus pateat, jam anno 1073. Henricum Thevesiae Alfonsi Regis filiae sponsum (quamvis ob tenellam tunc virginis aetatem serius

a) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1828. 8. III. R. 44. 51. VIII. 34. 35.

matrimonium sit consummatum) Comitumque in Portugalia fuisse, imo jam tum in Hispania illum egisse, cum Ferdinandus Rex, Alfonsi pater mortem obiit, ea autem in exitum anni 1067 (1065. 1. §) incidit.” a) Ötödik szám alatt előadott azon oka, hogy a’ Henrik nevezet leginkább az akkor uralkodó Francia Háznál volt szokásban, figyelmet sem érdemel, minekutánna nem lehet bebizonyítani, hogy ez a’ nevezet, abban az időben más uralkodó Nemzetségeknél épen nem jön elő.

3. §.

Mit nyom hatodik szám alatt azon oka, hogy a’ Portugáliai Királyok pajzsain liliom találtatik, mikor a’ Történetírók Portugáliai liliomról semmit sem tudnak? Mariana János Spanyol Író mondja: „Regum Lusitaniae insignia in clypeo caeruleo, quinque alia scuta minora esse caeperunt.” b) Ha Osorius gunyolta is I-ső Alfonz’ 1152-ben Portugáliai címerről lett rendelését: c) annyit még is tanulhatunk belőle, hogy a’ Portugália czímerén liliomok nem voltak. d) Hogy a’ Burgundiai Herczegek’ czímerét régtől fogva liliom ékesíti, az kérdést sem szenved. Manrique is feljegyzette: „Parmam bicolorem distinctam transversis fasciis in parma minori inclusam coloris caerulei, quam

-
- a) Jacobi Guilielmi Imhof, Stemma Regium Lusitanicum. Amstaelodani, 1708. fol. p. 6.
- b) Hispania illustrata. Francofurti, 1608. fol. T. II. Io. Mariana de Rebus Hispaniae L. X. c. XVII. p. 515.
- c) Everardi Ottonis, Notitia praecipuarum Europae Rerum publicar. Edit. 4. Trajecti ad Rhenum, 1739. 8. p. 371. n. 1. 6.
- d) Du Mont, Corps universal Diplomatique. à Amsterdam, 1726. f. T. I. 79.

aurea lilia Gallica sparsa decorant. Haec Ducum Burgundiae insignia per antiqua, baculo pastoralis superaddito Cistercium sibi usurpavit ab eo tempore.” a) De arról, hogy a’ Portugáliai Királyok czímerén is valami líliom lett volna. I-ső János (1385) ideje előtt, a’ Történetírók nem tesznek említést.

Imhof mondja: „Joannes I. quia Magister Ordinis Avisiensis fuerat, crucem in lilia desinentem scuto subdere caepit.” b) Godefroy még is azt vitatja, hogy a’ Portugáliai Királyok és Herczegek czímerén, már I-ső János uralkodása előtt is liliumok találtak: mert (ugymond) Coquille, a’ Herczegség’ ügyigazgatója, a’ Nivernei Levéltárban látott oly 1242-dik évi oklevelet, mellyből kitetszik, hogy III-dik Alfonz czímere liliumokkal volt meghintve. De Coquille maga fejt meg a’ nehézséget: mivel azt mondja, Godefroy állítása szerint; hogy azon, egyébként is késői oklevél, Mathilda Burgundiai Grófné, és III-dik Alfonz Portugáliai Király hitvesének oklevele volt.

4. §.

Azt vitatja továbbá hetedik szám alatt Godefroy, hogy az idegen származatú Királyok, és Herczegek, Hazájokból való férfiaknak szoktak kedvezni; Henrik Portugáliai Gróf alatt pedig, valamint I-ső Alfonz Királysága alatt, hadi fővezérségre Gerard, Brachari Érsekségre Gerard, Lizaboni Püspökségre, Gilbert emeltetett: ezek mind Burgundiai Herczegség vidékei.

-
- a) Fr. A. Manrique, Cist. seu verius Eccl. Annal. à cond. Cist. Lugduni, 1642. fol. c. III. p. 11.
- b) J. G. Imhof, Stemma Regium Lusitanicum. Amstelodami, 1708. f. p. 1.

szokásban lévő Francia nevek. De ezen szük példagyűjtésen épült helytelen okoskodásból már azért sem lehet Henrik Francia eredetét következtetni: mivel a' hiteles kútfők nem azt bizonyítják, hogy Francia Gerárdoknak kedvezett Henrik. A' Gothus Krónikák feljegyezték: „Insurrexerunt Ismaelitae adversum Moabitas, item Endeluces adversus Arabes. . . . Mortuo namque Henrico Rege (Comite) qui Arabes magis diligebat, quam Endeluces, et eos eis praeponebat, et praeficiebat. Endeluces non valentes sufferre jugum ejus, quod grave erat nimis, et importabile, omnes similiter pari voto, et uno animo concordantes Endeluces insurrexerunt contra Arabes, et ejecerunt eos de civitatibus, et de castellis. . . . Rex Portugaliae-D. Alfonsus vehementer eos devastabat. . . idcirco coacti venerunt ad eum, et homagium ei facientes dabant ei tributum, et census de civitatibus, et de castellis, de Sanctarem, et de Ulixbona, et de viciniis suis.” a) Lizaboni Királyi Levéltárban őriztetik Henrik Portugáliai Grófnak egy 1095-dik évben költ, de tölem nem láthatott óklevele, mellyben Spanyol Országi Vandalitia, Andalusia Tartományban fekvő Constantina kisdud város lakosinak, némelly előzeteket engedett Theresa feleségével. Ha igaz, hogy idegen származatú Királyok, és Herczegek hazafiainak szoktak kedvezni, ha Henrik Hazájának behoztatására elég annak meghatározása, micsoda Nemzetnek kedvezett: nekem úgy látszik, hogy Henrik Pannoniainak kedvezett leginkább, midőn ezen ókleveléről Sandoual munkájában ime Spanyol sorokat olvasom: „Diero h vna carta de Fuero, y publication a

a) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1699. 4 Chron. Gothor. p. 373.

los que vinieron a poblar la villa de Constantira (Constantina) de Pannonias.”

a) Az az: Dederunt quamdam cartam Jurisdictionis et colonisationis illis, qui venerunt impopulatum villam Constantina de Pannonia. Godefroy' nyolczadik szám alatti bizonyágtételéből, hogy tudniillik Péternek, Henrik törvénytelen fiának, nem lett volna helyes oka 1147-ben Francia Országba utazni, ha Henrik nem lett volna Francia származatú, Henrik Francia eredetét erővel sem lehet következtetni: mert ha Henrik Francia volt, Péternek (ha valóban Galvao tulajdonit Henriknek Péter nevű törvénytelen fiat?) inkább Francia Országból Portugáliába kellett volna utazni. — Kilencedik, tizedik és utolsó számok alatt nagyon eltévelyedett Godefroy, midőn Henrik Portugáliai Grófot Constantia Robert Burgundiai Herceg leányával, és VI-dik Alfonz Kasztíliai Király feleségével, Raimund Burgundiai és Galleccziai Gróffal, valamint ez utóbbinak testvérével II-dik Calixtus Pápával, vér szerént való atyafiságba helyezteteti.

5. §.

Elvira, Theresa, és Urraca, VI-dik Alfonz Kasztíliai Király' három leányai közül mindenkinek volt Alfonz nevű fia; azon kívül Elvira férje Raimund Gróf, Urraca férje is Raimund Gróf volt. Innend eredett az a' tévedés, hogy egyik Alfonz a' másikkal, egyik Raimund Gróf a' másik Raimund Gróffal helytelenül feltseréltetett; és a' Burgundiai eredetű II-dik Calixtus Pápa b) sokak-

a) Fr. Prudencio de Sandoual, Obispo de Pamplona, Historia de los Reyes de Castilla y de Leon D. Fernando el Magno. En Pamplona, 1634. 4. f. 83.

b) Tud. Gyűjt. Pesten, 1828. 8. III. K. 18.

tól Tolosai származatú IV-dik Raimund (9. 11. §.) testvérének tartatott. Egy 1095-dik év felé költ óklevélben találhatik: „Ego Comes Raimundus totius Galletiae Princeps et dominus, hoc meum datum roboro, et signum meum appono. Similiter ego Vrraca sub Dei gratia Adephonsi Imperatoris filia.” a) Manrique írja: „Exstat rescriptum eiusdem Henrici Comitis (Portugaliae) post quartum decimum a matrimonio inito annum, quo Tarasiam appellat formosissimam, singulari aut in ipso amoris, aut in illa argumento pulchritudinis, sive etiam utriusque, quod magis probo, apud Brandao (L. IX. c. XX. p. 113) Ego (inquit) Comes Henricus una cum uxore mea formosissima Tarasia.” b) Egy 1131-dik évi óklevélben olvastatik: „Hispaniae Christianorum pars...trino administratur imperio. Arragon et Navarra sub Alfonso Arragonensi Rege. Portugal cum Colimbria ab Alfonso Comitis Henrici et Reginae Tarasiae, magnorum avorum dignissima prole. Castella et Galletia Comitis Raymundi et Urracae Reginae filio Alfonso subditis.” c) De IV-dik Raimundnak, Tolosai és Szent Egyedi Grófnak is volt Alfonz nevű fia VI-dik Alfonz Kasztiliai Király’ Alvera, Elvira, Holvira, Hervira d), Gelloire, Gervilla, Gervila nevű leányától, mint harmadik feleségétől:

-
- a) Fr. Prud. de Sandoual, Hist. de los Reyes de Castilla y de Leon, D. Fernando. En Pamplona, 1634. 4. f. 85.
b) Fr. An. Manrique, Cistercién seu verius Eccles. Annal. Lugduni, 1642. f. ad ann. M.C.XXIX. c. II. n. 6. p. 195.
c) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. p. 389.
d) Steph. Baluzii, Miscell. L. VI. Lutetiae Parisior. 1713. 8. p. 383.

e) mert egyik óklevelében olvashatni: „Ego Raimundus de S. Aegidio tam Tolosanorum, quam Ruthenensium Comes... Hanc igitur Donationem donant et laudant B. (Bertranus) filius et uxor mea Alfonsi Regis filia.” Ugyan ezen Raimund végső Intézetének végén olvastatik: „Precor denique Bertranum et omnes successores... Hoc testamentum factum est apud montem Peregrinum in Syria regnante D. nostro Jesu Christo, domno Paschali papa sanctae R. ecclesiae praesidente M. C. V. anno ab Incarnat. D. Ind. 15. mensis Janua. ultima die ipsius mensis, feria tertia. Gervila Comitissa firmat, Adolphus filius ejus firmat.” b) Haszonvehetlen tehát, az 1547-ben született Albizius (Albicius, Albitius) Antal' ime tanúságtétele, melly munkájának 1627-dik évi ötödik kiadásában olvastatik: „Ex Raimundo Comite Tolosano, cui Urraca filia Alphonsi VI, Regis Castellae nupta fuerat, natus est Alphonsus VII. in Regno Castellae.” Valamint ez is: Urraca nupta primum Raimundo Comiti Tolosae deinde Alphonso Regi Aragoniae, utrosque Reges Castellae et Legionis effecit, ac post mortem Alphonsi Regnum iterum ad filios Raimundi rediit.” c) Mert IV-dik Raimund Tolosai és Szent Egyedi Gróf soha sem volt Kasztíliai Király, nem is ennek, hanem Raimund Burgundiai és Gallecciai Gróf Alfonz nevü

-
- a) Histoire Generale de Languedoc, avec des Notes et les Pieces justificatives. Par deux Religieux Benedictins de la Cong. de S. Maur. à Paris 1733. f. T. II. 538.
- b) M. Guillaume Catel, Histoire des Comtes de Tolose. à Tolose 1623. f. L. II. p. 131. 149. — Histoire Generale de Languedoc. à Paris, 1733. f. T. II. Preuv. CCCXL. 365.
- c) Ant. Albizii nobilis Florentini, Principum Christianor. Stemmata. Argentorati, 1627. f. VIII. V.

fia lépett a' Kasztíliai Királyságra. Igaz ellenben Ordericus Vitalis', a' ki életének 67-dik évében, Alfonz' Tolosai Grófsága alatt fejezte be Egyházi Történeteit, Szent Egyedi Raimundról ime tanubizonyysága: „Uxor quoque ejus filia Hildefonsi Regis Galicie, cum illo tam diuturnam peregrinationem peregit, et filium Hildefonsum Constantinopoli peperit, qui post Bertranum fratrem suum Comitem Tolosae, patris jus possedit.” a) Mert hogy a' Szent Egyedi Raimund fiai Tolosai Grófok, nem pedig Kasztíliai Királyok voltak: hiteles óklevelaik bizonyítják, Bertrán egyik oklevelében találtatik: „Bertranus Comes Tolosanus filius Raimundi.” I-ső Alfonz 1126-dik évi óklevelében pedig ezek foglaltatnak: „Ego Hildephonsus gratia Dei Tolosae Comes... terram, quam pater meus felicis ac pia memoriae Comes Raimundus, in consecratione Ecclesiae S. Saturnini nostri, eidem Ecclesiae devotus obtulit, et postea Bertranus Comes... violentia abstulit... devotus restituo.” b) A' Gothus Krónikák, Elvira, Theresa, és Urraca három leány testvértől született Alfonzok' atyafiságos öszveköttetésüket is híven feljegyezték: „Alfonus Imperator Hispaniae filius Raimundi et Urracae Reginae, et frater amitius Alfonsi regis Portugaliae.” c) Amitae, Amitanes, Tantes, Anyám leány testvérei. d) Fratres amitii,

-
- a) Andréac Du Chesne, Historiae Normannor. Script. antiqui, Lutetiae Parisiorum. 1619. f. In Orderici Vitalis Ecel. Hist. L. X. p. 779.
- b) M. Guillaume Catel, Histoire des Comtes de Tolose. à Tolose, 1623. f. L. II. p. 153. 186.
- c) Ant. Brandao, Terceira parte La Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. L. X. c. VIII. p. 181,
- d) Glossarium Manuale, ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis, ex magnis Glossariis Caroli Du Fresne, Du Cange, et Carpentarii, in compendium redactum. Halae, 1772. 8. T. I. p. 214.

amitini pedig leány testvérektől született férfi gyermekek: mert frater amitinus, filius ex sorore patris, ide semmi esetre nem alkalmaztatható.

Természetes következés mind ezekből, hogy azon okok, mellyeket Godefroy Henrik Portugáliai Gróf Burgundiai származatának behizonyítására gyűjtött, semmit sem nyomnak. Azt kell tehát vizsgálat alá venni, mi oknál fogva tartatik Henrik Portugáliai Gróf másoktól Lotharingiai eredetűnek?

6. §.

Hofmann János Jakab Történeti köz szó tárában feljegyzett ime soraiból: „Initia Regni (Portugaliae) ab Henrico Lotharingiae Comite communiter peti solent. — Vesontione autem is, civitate Burgundiae, Lotharingiae olim attributa, natus erat” a) úgy látszik első tekintetre, hogy azok is egyet állítanak Godefroyval, kik Henrik Grófot Lotharingiainak nevezik, minthogy Vesontium, Besançon, sokaktól Lotharingiához szokott számláltatni.

Azonban Henrik Portugáliai Gróf Lotharingiai származatáról 1580-dik évben meghalt Surita, Zurita, Curita Hieronymus hires Spanyol Író, Godefroynál majd egy századdal előbb értekezett különös munkában a' kiről Franckenau Spanyol Könyvtárában ezek olvastatnak: „Latino idiomate composuit Dissertationem de Portugaliae Regibus, quos ex Ducum Lotharingiae stemmate ab Henrico inde Comite ad Joannem usque III-um cognomine perfectum Sebastiani infausti Regis avum scite deduxit. Asservatur Dissertationis hujus Autographon in Archivo Regni Arragoniae, Dormero

a) Joannis Jacobi Hofmanni, Lexicon Vniuersale. Lugd. Bat. 1698. f. T. III. p. 853.

teste." a) Én Zuritának ezen Értekezését, melly talán most is az Arragoniai Levéltárban hever, nem láthattam; úgy vélem azonban, hogy ott is csak azt vitatta, a' mi Arragoniai Évkönyveinek 1610-dik évi kiadásában találtatik, hogy tudniillik Henrik Portugáliai Gróf Builloni Godefrid Lotharingiai Herczeg legfiatalabb testvérének Wilhelmnek fia volt b), a' ki II-dik Nemzetségi Tábla szerént vette származatát.

Miraeus Belgiumi Évkönyveiben beszéli : „Comites Bononienses ad mare. Eustachius I. — Eustachius II. Eustachii I. ex Machtilde filius conjugem habuit Idam, Godefridi Barbati senioris Lotharingiae Ducis filiam, Godefridi Gibbosi sororem. Ex ea liberos sustulit: Godefridum Bullonium, Balduinum, Reges Hierosolymitanos ex ordine, Eustachium, et Guillelmum, quorum postremus a Tyrio de bello sacro (L. IX. c. V. p. 765) memoratur.” Másik helyen pedig ezeket mondja : „Gerberga soror Eustachii Comitis ex Frederico Lotharingiae Duce habuit filiam mutam, quae Henricum Lomburgensem peperit.” c) Rosieres munkájában ezek találtnak: „Gothofredus Builloneus, Eustachii Bononiensis et Ittae filius per adoptionem Gibberi, ut Historici volunt, Lotharingiae Ducatu gaudet. — Historiae vero Lotharingicae illum in eodem

a) Gerhardi Ernesti de Franckenau, Equitis Danici, Bibliotheca Hispanica, Historico Genealogico Heraldica. Lipsiae, 1724. 4. CCCLXXI. 657. p. 194.

b) Anales de la Corona de Aragon, Compuestos por Geronymo Curita, Chronista de dicho Reyno. Tomo Primero, 1610. 4. L. II. c. VII. M.C.XLVII 62.

c) Auberti Miraei, Rerum Belgicarum Annales, Bruxellis, s. a. p. 848. 555.

Ducatu successisse haereditatis maternae aditione annuere videntur.” a)

Henrik Portugáliai Grófot Vilhelm fiának, és Theodorik testvérének állítja Teixeira Jó'sef Portugáliai Dominicanus is, a' ki Henrikről, Duardus Nonius Leo Portugáliai Tudósnál így emlékezik: „Gvillelmus uxorem duxit Gertrudem, Arnulphi Comitis Lucensis filiam, ex qua illi editi sunt liberi: Theodoricus successor, Henricus Comes de Lemburg, a quo Portugaliae Reges originem ducunt.”

b) Ugy vélekedett Rosieres Ferencz is ime helytelen soraiban: „Gulielmus Buillonaeus Jouillaris Baro, Eustachii Buillonaei et Ittae Giberi sororis filius... Gothofredi Buillonaei et Balduini frater, ——— Gertrudem Arnulphi Lucensis Comitis filiam uxorem duxit, ex qua suscepit Theodoricum Lotharingiae Ducem, Henricum Limburgensem, Salmensem, seu Lotharingiae Comitem, Tharasiae Alphonsi Leonis Regis cognatae maritum, in cuius matrimonii gratiam Galliciam, quae modo Portugalia nominatur, pro dote accepit, hincque Lusitaniae Reges, qui nunc imperant, sanguinis exordium sumpserunt, tum Gothofredum Baronem Jouillarem. Lazius vero c) recentior Historicus Germanus, Henricum ab Engshein ex Alsatiae antiqua familia promanasse ——— parum prudenter scribit.” d)

a) Fr. de Rosieres, Stém. Loth. et Barri Ducum. Tomi septem. Parisiis, 1580. f. T. IV. f. 223.

b) Hispania illust. Francof. 1603. f. T. II. p. 1226.

c) Wolfgangi Lazii, De Gentium aliquot Migrationibus Libri XII. Francof. 1600. f. L. III. p. 80. 81.

d) Fr. de Rosieres, Stém. Loth. ac Barri Ducum. Tomi sept. Parisiis, 1580. f. T. IV. f. 237. Hist. capital. LXIX.

Azt ugyan nem merném állítani, a' mit Godefroy vitat, hogy Henrik Portugáliai Gróf Wilhelm fia és Theodorik testvére már azért sem lehetett, mivel ez a' Theodorik soha sem volt a' világon: mert csak most felhoztam Rosieres Munkájában (T. I. XV.) egy 1120-dik évben költ óklevéiben találtatik: Ego Theodoricus Dei Gratia Lotharingiae Dux et Marchio D. bonae memoriae Guillermi Bolonii Ducis Lotharingiae filius." Azt azonban, hogy Henrik Portugáliai Gróf nem volt ezen Wilhelm fia és Theodorik testvére, már Duárdus Nonius Leo Portugáliai Tudós, Teixera véleménye ellen irtt Könyvében régen észre vette. a)

De más Portugáliai Írók is, nem ok nélkül tévedésnek állítják ezt a' véleményt, melly szerint Henrik Portugáliai Gróf Wilhelm fiának tartatik: b) mert ha feltesszük is meg nem engedve az Idővetés ellenére, hogy Henrik Wilhelmnek fia volt, azért még sem lehet őt' Lotharingiai eredetűnek tartani; mivel Wilhelm igazabban Bononiai származatú. Ezt akarta hihetőleg megigazítani Bodinus János, midőn Henrik Portugáliai Grófnak Bononiai származatot tulajdonit ime soraiban „Perspicuum est Regem Lusitanum Castiliae Regis olim fiduciarium fuisse, ac Lusitaniam cuius magna pars a Mauris vi tenebatur, Henrico Bononiensi, (quem corrupte Bullinium vocant) fratri Godefridi c) datam ab Alphonso VI.

a) Hispania illust. Francof. 1603. f. T. II. p. 1225. et sequent.

b) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusitana. Lisboa, 1690. 4. L. VIII. c. I. p. 3.

c) Ha Henrik Portugáliai Gróf, Vasconcellius Antal (Anacephal. p. 7.) szerint részt vett volna is a' Jerusalemi hadakozásban: Bodinus János, Kálmán Király

rege, cuius filiam sibi desponderat Henrichus. Inde Reges omnes Lusitaniae ad Henrichum usque Cardinalem, qui postremus imperavit, stirpem traxerunt." a)

7. §.

A' Belgiumi nagy Krónikában, b) Heuterus és mások Munkáiban találhatik ugyan, hogy a' Builloni Godefrid 1096-dik évben Szent földi hadakozása előtt a' Limburgi Henriket rendelte volt Képviselőjének; de egy 1101-dik évi óklevélben foglaltatik: „Ego Guillelmus, Domini Eustachii Comitis Bolonii filius, Dux Lotharingiae et Marchio, ac Minorum Godefridi et Balduini Regum frater ac Procurator — — — de voluntate fratrum meorum de — — — pro me, uxore mea, ac parentibus meis.” c)

Sigibert Krónikájában még is, épen 1101-dik évre olvastatik: „Henricus anno Imperii sui 45. praefatum Henricum Limburgensem comitem adversantem sibi debellat, et expugnatis eius castellis ad deditioem cogit: sed Imperator ei multa summa pecuniae gratiam suam redimenti etiam Ducatum Lotharingiae donat, quem

udvarában olly igen esmeretes Godefrid' Henrik névű testvérét csak nem tartja Portugáliai Grófnak? (Gesta Dei per Francos, Hanoviae, 1611. fol. Alberti Aquensis Hist. L. II. p. 198. Willermi Tyrensis Hist. p. 651.)

- a) Jo. Bodini Andegavensis, de Republ. Libri sex. Parisiis, 1586. fol. L. l. c. IX. p. 142.
b) Joan. Pistorii, Rerum Germanicar. veteres Script. Francof. 1607. fol. Magn. Chron. Belg. p. 143.
c) Fr. de Rosieres, Stem. Loth. Parisiis, 1580. f. T. I. f. XV.

tenuit annis sex.” a) Nem csuda tehát, hogy Dousa Hollandiai Évkönyveiben illy’ panaszokra tudott fakadni: „Et vero antiquiora illa Annalium nostratum quid nisi manifeste delirantium somnia, vel mera potius mendationum seges.” b) Még Reusner ezeket írja: „Gulielmus Billionaeus, Januillae comes, Balduino fratre in Lotharingiae Principatu successor datus, eam contra Henricum V. Caesarem fortiter asseruit: Lemburgio comite copiarum illius ductore fuso” c): Az alatt Heuterus ezeket mondja: „Et quoniam Godefridus Barbatius in uxorem duxerat sororem Imperatoris Henrici V. dedit illi anno 1108. Lotharingiam, — — — postquam inde Gerberga foret exacta ab Arduennatibus. Henricus Limburgi comes sese opponens armis est repulsus.” d) Ezekből kitetszik, hogy ha Wilhelmnek Henrik névű fia lett volna is, az Idövetés tanútételének ellenére reá nem foghatjuk, hogy ez volt a’ Portugálai Henrik: mert a’ Limburgi Gróf, Lotharingiai Herczeg, és a’ Portugáliai Gróf, a’ ki 1065-dik évtől fogva (1. 2. §.) Spanyol országban hadakozott, ugyan azon egy Henrik nem lehetett, a’ kiről egy 1095-dik évben költ hiteles öklevéiben taláztatik: Regnante. Adefonsus Rex in Toledo, in Colimbria comes Henricus.” e)

-
- a) Joan. Pistorii, Rerum Germanicar. veteres Scriptores. Francof. 1607. f. p. 143. n. 20.
 b) Jani Dousae, Bataviae, Hollandiaeque Annales. Lugduni Batavor. 1601. 4. L. III. p. 112.
 c) Eliae Reusneri, Genealogia Imperatorum, Regum, Principum, Comitum, Baronum, et Dynastarum Germanor. Francof. 1612. fol. p. 520.
 d) Ponti Heuteri, Rerum Burgundicarum L. VI. Lovaniae, 1645. f. p. 258.
 e) Ant. Brandao. L. VIII. p. 23.

Hogy Wilhelmnek Builloni Godefrid testvérének Henrik névű fia lett volna, annak hiteles nyomát sehol sem találok. Reusner felhozta Munkájában (p. 520) Wilhelmnek négy leányon kívül, Theodorik, Godefrid, és Theobald fiakat tulajdonit: de Henrik névű fiáról nem emlékezik. Henrik Limburgi Grófnak pedig nem csak Miraeus Belgiumi Évkönyveiben, (6. §.) hanem a' Szent Árnulf Nemzetségi Táblája is más származatot tulajdonit ime soraiban: „Gerberga soror Eustachii (II) comitis (Bononiensis) ex Friderico Duce habuit filiam mutam (alias Juntam), haec genuit Henricum de Lemburc.” a) Innend történt, hogy Henrik Portugáliai Grófot sokan a' Limburgi Grófok közül Szent Árnulf Nemzetségi Táblája szerint származtatják. Albizius Antal illy Nemzetségi Táblát készített: „Henricus comes Limburgensis moritur 1096. Henricus comes Limburgensis Dux Lotharingiae moritur 1112. Henricus Dux Lotharingiae Ulisponam a Saracenis recuperavit, moritur 1147., hujus uxor Theresia filia Alphonsi.” b) De ez a' Henrik sem lehetett egy az 1114-dik évben meghalt Portugáliai Gróffal. Egyébként is ez a' vélemény, melly szerint Henrik Portugáliai Grófot némelylek Lotharingiai Herczegektől, mások a' Limburgi Gróftól származtatják, figyelmet sem gerjesztett a' Történetesek között: mert az egész Tudós sereg Godefroynál gondolta lenni az igazságot. Minekutánna tehát mind azon vélemények helytelenek, mellyek Henrik Portugáliai Grófnak Burgundiai eredetet tulajdonitanak; mind pedig azon állítások,

a) Augustin Calmet, Histoire Ecclesiastique et Civile de Lorraine. A Nancy, 1728. f. T. I. Preuves p. 78.

b) Ant. Albizii. Principum Christianorum Stemmata. Argentorati, 1627. fol. XXIII. XXV.

mellyek Henrik Grófot Lotharingiai Herczegektől majd ismét Limburgi Grófoktól származtatják: nem lehet nem kérdeznünk, lehet e' a' multt évi Tudományos Gyűjteményben felhozott későbbi Portugáliai Irók azon állításaik védelmére egykorú, vagy közelkoru hiteles történeti bizonyításokat előállítani, mellyek Henrik Portugáliai Grófnak Magyar Királyi vérből vett származatot tulajdonitanak? De a' Tolosai és Szent Egyedi Történetekre kell előbb által térnem, és legalább azokról távolabb eltérések nélkül szóllanom, mellyek a' multt évi Tudományos Gyűjteményben előterjesztett javallat szerint nem maradhatnak érintetlenül.

8. §.

A' Francia Országi Tolosa, Tolose, Thoulouse hajdan Királyság volt. Gviranus egyik Munkájában találta: „In prima Narbonensi, Celticae Galliae membro, populi olim clari Volcae Tectosages, seu Tectosagi occidui, et Arecomici a) ortivi, quorum Nemausus caput ac Me-

a) Ménard Könyvében (Histoire Civile, Ecclesiastique et Litteraire de la Ville de Nismes. a' Paris 1750. 4. T. I. L. I. p. 4. et seq. Notes sur l' Histoire) olvastatik, hogy az Arecomicus név, nem Ἀρης χώρας, Martis regio, Mars vidékétől veszi eredetét; mert Cassini de Thuri bizonyágtétele szerint ez nem Görög származatú, hanem azon nemzeti nyelvű, lakhelyének környékeitől kölcsönözött nevezet. Camden (Britania p. 16.) és Davies (Dictionarium Britanico Gallicum, in voce Cromm) állítják, hogy a' nemzeti nyelvű arcwm, arcwm, árkon, ad vallem, csak a' Rómaiak berohanása után változott: arcomi, arcumi, arcumici, arocomici, arecomici (ad vallem habitantis) nevezetre. A' mint Nismes, Nimes, Nemosus, Nemossus, Nemausus, Arecomicorum Nemausus dülledeiceiben találta: „C. Ju-

tropolis.” a) Jodocus Sincerus Francia Országi utazásában beszéli: „Tolosa princeps olim Volcarum Tectosagorum urbs, post etiam diu regni Gothici caput, unde etiam Reges Tolosae saepe vocantur, qui Gothorum.” b) Egy 498-dik évi óklévélben találhatik: „Hostes nequissimi (Gothi et Ariani) regem ipsorum nomine Alaricum in eadem urbe Tolosana residentem habebant.” c) Emlétés tétetik Alaricus Tolosai Királyról Theodosius Törvénykönyvének Előbeszédjében is. d) Victor Tunnunensis Krónikájában olvastatik: „Alaricus Rex in praelio a Francis interfectus est, Regnum Tolosanum destructum est.” e) Annakutánna Aquitaniai Hercegség, Ducatus Aquitaniae, és Tolosai Hercegség, Ducatus Tolosanus, egy értelmű nevezetek a’ történetiróknál. Gvido Bernárd régi Krónikák után beszéli: „Constituitque Carolus Magnus in Aquitania sub se novem comites. — Tolosae autem comitem po-

lius Caesar de Galleis, et Allobrogibus et Arecomicis triumphavit.” *Histoire Generale de Languedoc.* a Paris, 1730. T. I. Preuves 15. col. 5.

- a) Gaillardii Gvirani, in Nemausensi Senescalia Praesidialique Curia Regii Consilarii, et in suprema Arausionensi Senatoris, Explicatio duorum vetustorum Numismatum Nemausensium, ex Aere Arausioni, 1655. 4. p. 64.
- b) Jodoci Sinceri, *Itinerarium Galliae.* Amstelodami, 1649. 16. p. 105.
- c) *Histoire Generale de Languedoc.* a Paris, 1730. f. T. I. Preuves col. 22:
- d) *Codex Theodosianus, cum perpetuis commentariis Jacobi Gothofredi.* Editio nova in VI. Tomos digesta. Lipsiae, 1736. f.
- e) *Chronicon Victoris Episcopi Tunnunensis, studio et opera Henrici Canisii.* Ingolstadii, 1600. 8. p. 32. — *Hispania illust. Francof.* 1608. f. T. IV. p. 135. in margine.

suit Torsinum, sive Torsonem (Corsonem, Corsinum) quem primum existimo Tolosae comitem existisse.” a) Ugyan ezen Grófokról írja Dousa Hollandiai Évkönyveiben: „Quo quidem tempore duodeni simul comites sub unius Ducis ditione subesse, atque imperata facere consueverunt.” b) Gviranus már felhoztam Könyvében, illy czimű Munkájának: „Antiquitatum Nemausensium Volumina III.” foglalatját közölvén írja: „Comites a Carolo et Ludovico Pio Gothis et Saracenis profligatis, Aquitaniae, Narbonensi, caeterisque Provinciis ab aula remotis praepositi, — — eorum res gestae memorabiles, ex Archivis publicis, et Scriptoribus (46. Graecis, Latinis, et Franco — Gallicis V. I. L. I. c. I.) coetaneis, nec non eorum iura et privilegia.” c) Freisingeni Otto Krónikájában olvastatik: „Athaulfus (Rex Gothorum 741—768) amore uxoris suae Placidiae (Theodosii M. filiae, sororis Honorii) a finibus Romanorum cedit, ac in Galliis iuxta Provinciam (civitatem) Narbonensem, quam postmodum vir Dei Egidius inhabitans, Metropoli, ex nomine suo, ut villa Sancti Egidii dicatur, dedit.” d) Flávius völgye, utóbb

-
- a) M. Gvillaume Catel. Hist. des comtes de Tolose. a Tolose, 1623. f. Comites Tolosani Frat. Bernardi Gvidonis Ordinis Praedicator. — Chronicon Magistri Gvillelmi de Podio Laurentii.
- b) Jani Dousae, Bataviae, Hollandiaequae Annales. Lugduno Bataviae, 1601. 4. L. v. p. 217. et seq.
- c) Gaillardii Gvirani, Explicatio duorum vetust. Numismat. Nemausensium. Arausioni, 1655. 4. Antiq. Nemaus. V. I. c. v.
- d) Christiani Vrstisii, Germaniae Historicor. illustrium Tomus unus. Francof. 1585. f. Ottonis Frisingensis Chronicor. L. IV. c. XXI. p. 92. et seq. Cft. Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1733. f. T. II. Note XLV. c. 631.

Szent Egyed, Athenában 640-dik év felé született Szent Egyednek halála után, örök jussal Római Pápákra szállott. VIII-dik János Pápa 870-dik évben ezeket írja az ottani Monostornak: „Monasterium S. Petri, cum omnibus cellis et rebus sibi pertinentibus, in quo quiescit corpus beati Egidii in valle Flaviana, in pago Nemausensi, in finibus Gothie, quam vallem Flavius quondam rex, prefato beato Egidio donavit. Qui S. Egidius exinde donationem integriter Romane Ecclesie fecit, et ibi in veneratione Principum Apostolorum P. et P. monasterium edificavit.” a) IV-dik Raimund Tolosai Grófról a' Normanniai Krónikák feljegyzették: „Raimundus in libro ejusdem expeditionis (Hierosolymitanae) nunc Comes S. Egidii, nunc comes Tolosanus vocatur.” b) (10. §.)

9. §.

Szent Maxentius Krónikája beszéli: „Pontius Comes Tolosanus acceperat Admodum uxorem, sororem Audeberti de Marcha, quam dedit ei Hugo Pius de Liziniaco, qui eam reliquerat causa parentelae, quippe ex ea geminos filios habuit, et post Raymundo Barcinonensi eam dedit in uxorem. Vocati sunt autem filii Pontii, Raymundus de S. Aegidio, et Guillelmus de Tolosa, ex quibus unus exstitit Tolosanus comes, alter Provincianus.” c) Kálmán Király

-
- a) M. Ménard, Histoire Civile. Ecclesiastique et Litteraire de la Ville de Nismes. a Paris, 1750. 4. T. I. Preuves II. p. 11.
- b) And. Du Chesne, Historiae Normannorum Scriptores Antiqui. Lutetiae Paris. 1619. fol. Chron. Norman. p. 995.
- c) Philippi Labbe, Novae Bibliothecae Manuscriptor. Libror. Tomus II. Rerum Aquitanicarum. Parisiis, 1657. fol. Chronic. S. Maxentii, vulgo dictum Mal-leacense, p. 210.

ezen IV-dik Raimund Tolosai és Szent Egyedi Grófnak sógora volt, ha, Gaufredus Malaterra bizonyágtétele szerént, egyiknek is, másiknak is Rogerius Sicilii Gróf leánya vala felesége. a) Azon kívül Odiló Francia Országi Szent Egyedi Apát, Kálmánnak Királyságra történt emeltetése után Magyar országból akkor tért vissza Flávius völgyi Monostorba, mikor Orbán Pápa Szent Egyeden és vidékein tartózkodott, b) a' miről egy kéziratban fenmaradot Nemausus régi Krónikája is így emlékezik: „1096. consecrata est Nemausensis ecclesia ab Urbano Papa. Et eodem anno in Claromontensi concilio facta est super Iherusalem expeditio.” Így pedig Odiló mind magát Kálmán Királyt, mind tehetségeit közelebbről esmérhette, de a' Pápa tudománya is Kálmán Király esmereteiről Odiló tudósításán épülhetett, midőn 1096-dik évfelé Kálmán Királynak ezeket írta: „Urbanus Episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio Columbano, magnifico Ungarorum Regi salutem et apostolicam benedictionem. Audientes magnificentiam tuam omnipotentis Dei dispositione ad Ungarici regni regimen esse provectam, gaudio non modico exultamus. Retulit enim nobis venerabilis filius noster Odilo, S. Egedii Abbas, strenuitatem tuam preter secularem, qua precellis industriam, scripturis etiam ecclesiasticis eruditam, et quod potissimum judicariam concedet potestatem, san-

-
- a) Lud. Ant. Muratorii, *Rerum Italicarum Scriptores*. Mediolani, 1724. f. T. V. Gaufredi Malaterrae Monachi Benedictini *Historia Sicula*. L. III. c. XXII. p. 532. L. IV. c. VIII. p. 592. c. XXV. p. 599.
- b) M. Ménard, *Histoire Civile, Ecclesiastique et Littéraire de la Ville de Nismes*. a Paris, 1750. T. I. p. 175. et seq. Preuv. p. 8. *Histoire Generale de Languedoc*. L. XV. p. 288. Preuv. CCCXIV. 341.

ctorum canonum pollere scientia.” a) Úgy látszik, hogy a’ Somogyvári Monostornak Francia országai Szent Egyedtől függése ’s szorossabb öszveköttése sem mutat valami különös okra: mert a’ Flávius völgyi Szent Egyed Monostorától nem csak azon Monostor függött, mellyet Szent László Király 1091-dik évben Somogy vármegyében állított a’ Szent Benedek szerzetének, b) és a’ mellyet II-dik Paschalis Pápa későbbben megerősített: c) hanem 1120-dikban már ötven nyolcz Mönostor függött a’ Francia országai Szent Egyed Monostorától. Második Calixtus Pápa 1120-ban Húgó Szent Egyedi Apátornak írja: „Universa, quae praesenti XII. indictione monasterium vestrum concessione pontificum, liberalitate principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis possidet, sive in futurum largiente Deo poterit adipisci, qujeta semper tibi tuisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hec propriis visa sunt nominibus annotanda: Abbatie videlicet S. Egidii de Ungaria” — Itten ötven nyolcz Apátság számláltatik elő. VIII-dik Benedek Pápa 1014-dik év felé írja ugyan: „Hoc pro certo sciendum est vobis, quod post obitum nostrum nullus Episcopus, nec ullus Comes, nec ulla secularis potestas audeat praesumptuose monasterium beati Egidii sibi in dominium usurpare.” d) De

a) M. Ménard, Histoire Civile, Eccl. et Litt. de la Ville de Nismes. a Paris, 1750. 4. T. I. Preuves p. 25.

b) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1828. 8. III. K. 65. 69. VIII. K. 88. 91.

c) Stephani Baluzii, Miscellaneor. L. II. Parisiis 1679. 8. p. 183, et seq.

d) M. Ménard. Histoire Civil. Eccl. et Litt. de la Ville de Nismes. a Paris, 1750. 4. T. I. Preuves XV. p. 28, VIII. p. 21.

azért a' Tolosai Grófoknak, birói hatalmon kívül, birtokok is volt szent Egyeden. III-dik Pontius Tolosai Gróf 1037-dik évi óklevelében találhatik: „Ego in Dei nomine Pontius dono tibi dilecte sponse mee Majoris — — medietatem de Abbatia Sancti Egidii —.” a) Almodis ugyan ezen Pontius Tolosai Grófnak harmadik felesége 1066-dik évi óklevelében Szent Egyed felől ezeket beszéli: „Hoc autem omnibus notum sit, locum praedictum, et Abbatiam praedictam allodium esse S. Petri, quaeque dono domni Papae Romani tenemus.” b) A' Tolosai Grófok több megüresedett Püspökségek jövedelmeiknek elfoglalását is magoknak tulajdonították. Ez az oka, hogy II-dik Victor Pápa parantsolatjából 1056-dik évben, III-dik Pontius Grófsága alatt, Tolosán tartatott Egyházi Gyülekezet ezeket rendeli: „Praecipimus quoque, ut nullus laicorum aliquid suscipere audeat de rebus, aut substantiis defunctorum.” c) IV-dik Raimund, a' gyilkosság és házasságtörés eseteit kivévén, még a' birói hatalmáról is lemondott Szent Egyedre nézve, olly feltétel alatt, hogy Szen-Egyed, a' földbéri Intézetekkel egyezőleg, meghatározott Albergát d) IV-dik Raimundnak éven-

-
- a) Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1733. f. T. II. Preuves CLXXIX. col. 200.
- b) Steph. Baluzii, Miscell, L. VI. Lut. Paris. 1713. 8. p. 481. et seq.
- c) Philip. Labbei, et Gabr. Cossartii, Sacrosancta Concilia Lutetiae Parisior. 1671. fol. T. IX. col. 1085. capit. IX.
- d) Alberga, Albergia, Albergum, Albergium, Albergariae, Alberguae, leginkább szállásból álló adózás neme volt. (Glossarium manuale ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis, ex magnis Glossar. Caroli Du Fresne, Du Cange, et Carpentarii. Halae, 1772. 8. T. I. p. 154.) mellynek kiszolgáltatására

ként kiszolgáltatni köteles legyen. Ezen Jussárol való lemondásáért neveztetett szent Egyedinek, valamint azon pénz is, mellyet Raimund veretett, szent Egyedi pénznek hivatott. a) Még IV-dik Kelemen Pápa is ezeket írta a' Sz. Egyedi Apáturnak: „Cum per villam S. Egidii suburbium et territorium eius, ubi spiritualemac temporalem Jurisdictionem obtines.” b)

10. §.

Gvillielmus Neubringensis, 's más Angoly Irók azon állításaik, hogy IV-dik Raimund Tolosai és szent Egyedi Gróf csak zálogban birta Tolosát, c) épen nem védhetők. Igaz, hogy II-dik Henrik Angoly Király Tolosát ostromlással fenyegette. Az Angoly Irókon kívül d) egy Kéziratban fenmaradott Nemausus krónikája is feljegyzette: „MCLIX. Enricus Rex venit in partes Tolose,

lekötelezték magokat a' helységek, községek (pági, burgi, villae). Azon Alberga, mellyet Szent Egyed Raimundnak évenként kiszolgáltattott, ötven ló tartásból, és két ezer szent Egyedi Solidusból állott.

- a) M. Ménard, Histoire Civil. Eccl. et Litt. de la Ville de Nismes. a Paris, 1750. 4. T. I. p: 175. — Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1733. f. T. II. L. XIV. p. 179. L. XV. p. 284. Preuv. CCCXV. 341. Note XLV. c. 631.
- b) M. Ménard, Hist. Civ. Eccl. et Lit. de la Ville de Nismes. a Paris, 1750. 4. T. I. Preuv. LXIV. p. 88.
- c) Rerum Britanicar. Scriptores vetustiores ac praecipui. Heidelbergae, 1587. f. L. II. c. X. p. 387. et seq. — Francisci Du Chesne, Hist. Francor. Script. Lut. Par. 1641. f. T. IV. p. 427. — And. Du Chesne, Hist. Norman. Script. Antiq. Lut. Par. 1619. f. Chr. Norm. p. 995.
- d) Rerum Anglicar. Scriptores, post Bedam praecipui, ex vetustis codicib. Manuscript. Francof. 1601. f. Rogeri a Hoveden, Annal. p. 491.

ut expugnaret eam, sed Lodovycus rex defendit eam.” a) Az is bizonyos, hogy Wilhelm Pictáviai Gróf és Aquitaniai Herczeg, Philippia névű feleségével, Wilhelm Tolosai Gróf, fia leányával, majd három évig birta IV-dik Raimund, Wilhelm testvérének, örökségét, Bertrán IV-dik Raimund fia ősi Jussainak sérelmével, a’ miről Bertrán 1100-dik év felé költ óklevelében maga is emlékezik: „Ego Bertranus Comes Tolosanus et Ruthenensis et Albiensis dono — — — quaecunque Willelmus comes juste, vel injuste habuit et tenuit, et alii ab eo, sicut Philippia filia Wilhelmi comitis dedit S. Saturnino, et suis Canonicis.” De az Angoly Irók csak azért ruháztak zálogi Just IV-dik Raimund örökségére, hogy II-dik Henrik Tolosa ellen indított hadakozása megigazuljon. b)

Catel Wilhelm nem mindenütt igazat vitató Munkájában, egy régi Képes Krónika, Zurita Évkönyvei, c) ’s külömbféle egykorú, nagyobb részint Kéziratban fenmaradott Történetirók tanúságaik után, kilenczféle renden számláltatnak elő a’ Tolosai Grófok, a’ mi onnand eredhetett: hogy nem egy néven nevezték magokat. Így I. Pontius Tolosai Gróf egyik óklevelében Raimundnak nevezi magát: „Ego Raimundus, qui et Pontius et uxor mea Garsindis. Az aláírat: Signum Raimundi excellentissimi Ducis. Signum Garsindis conjugis

a) M. Ménard. Hist. Civ. Eccl. et Litt. etc. T. I. Preuv. 8. (Ugyan ez a’ Krónika feljegyzette: „Anno 925. Ungari vastaverunt terram istam.” Cfr. Histoire Gener. de Languedoc T. II. L. XII. p. 59. et seq. — P. Gelasii, Annal. Hayekianor. T. III. p. 475. et sequ.)

b) Histoire Generale de Languedoc, a Paris, 1733. f. T. II. L. XV. p. 327. et seq. Preuv. CCCXXX. 354. Not. 623.

c) Hispania illust. Francof. 1603. f. T. II, p. 1227.

ejus." De Algróffjaik is voltak, kik a' Történetiróktól, magokkal a' Grófokkal felcseréltetvén, Grófok közé számláltattak. Egy 1173-diki óklevélben foglaltatik: „Pontius de Tolosa Vicecomes, filius Willelmi de Tolosa." a) Az egymással ellenkező történeti Tárgyadományok, valamint több Tolosai Gróf egyenlő nevezete is, nagy zavarodást okoztak a' Tolosai Történetekben. Ha a' köz Levéltárból merített Gvirani Nismes régiségeiről írt Munkáját (8. §.) lehetne felütni; ha a' Kantabrigiai (Cambridge) Könyvtár illy czimű Kézirata: „Historia Comitum Tolosae manuscripta, Bibliothecae ad S. Benedictum Cantabrigiae." b) feltalálnánk: úgy könnyen kilehetne tanulni a' Tolosai Grófok Nemzetségét, mert úgy látszik, hogy azt egyedül a' Kantabrigiai Kézirat adja híven elő. Azonban akár hogyan adatik elő a' Tolosai Grófok Nemzetsége, az nem olly fontos, mint az, hogy a' Történetirók azt állítják, hogy Henrik IV-dik Raimund Tolosai Gróf leány testvérétől született, és Magyar Királynak második szülött fia. Az tehát a' kérdés, volt e' IV-dik Raimundnak ollyan leány testvére, a' kitől Henrik, Portugáliai Gróf, Magyar Királynak születhetett? Vagy mivel IV-dik Raimund III-dik Pontius fia, Henrik születése pedig mintegy 1045-dik évre esik, volt e' III-dik Pontiusnak ez időtájban olly' férjhez menendő leánya, a' kitől Henrik született?

a) M. Guillaume Catel, Histoire des Comtes de Tolose. a Tolose, 1623. f. L. I. p. 90. 23.

b) Gesta Dei per Francos, sive orientalium expeditionum et Regni Francor. Hierosol. Hist. Hanoviae, 1611. f. T. I. Praef. Nro XII.

11. §.

IV-dik Raimund Tolosai és Szent Egyedi Gróf, III-dik Pontius Tolosai Grófnak Almodis (Adalmodis, Adelmudis, Aumodis) feleségétől született fia 1077-dik év felé költ óklevelében találatik: „Ego Raimundus Comes filius, qui fuit Adalmodis Comitissae.” a) Ha tehát Henrik Portugáliai Gróf IV-dik Raimund leány testvérétől Magyar Királynak második szülött fia: úgy Henrik Anyja vagy Almódisnak leánya; vagy pedig Pontiusnak előbbi két felesége egyikétől született leány gyermeke volt. Mert valamint Almodis; Bernárd Marchiai Gróf Amália feleségétől született leánya hitét meg másolván háromszor ment férjhez: úgy III-dik Pontius Tolosai Gróf előbbi két feleségének nőmászító levelet adván, az akkori idők szokása szerént, háromszor házasodott. Wilielmus Malmesburiensis, ha bár IV-dik Raimund eredetére nézve eltévelyedett, nem épen helytelenül írja: „Almodis multis vicissim desponsata, multam ex omnibus sobolem tulit.” b) Mert első férjétől Lusignáni (Lézignen, Lusignanum, Lisigniacum) V-dik Húgótól is voltak gyermekei. A Malleacensis Krónika, már felhoztam (9. §.) sorokban, azon kívül, hogy Almódisnak három férjét elszámálta, ezeket is feljegyzette: „Gosfredus Dux Pictavorum habens guerram (dissensiones, pugnam; bellum, Glossarium Manuale. T. III. p. 860.) cum Hugone Lisiniaci — — — Hugo filius suus huic successit, natus ex supradicta

a) Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1735. f. T. II. Preuv. CCLXXII. 298.

b) Rerum Anglicar. Scriptores post Bedam praecipui, ex vetustis. cod. Manus. Francof. 1601. f. Wiliel. Malmesb. L. IV. p. 152.

Au mode, qui Diabolus vocatus est." a) A' Tyriai Érsek Jerusalemi Történeteiben ezen ördögös Húgóról így emlékeznek: „Hugo Liziniacensis, domini Raimundi Comitis Tolosani frater." b) III-dik Pöntius Tolosai Gróf Almodistól nemzé: Wilhelm, Raimund és Húgó ferfi gyermekeken kívül, Almodis leányt is, de ezt elvette feleségül, 1065-dik év felé, Péter Substantioni Gróf. Előszámláltatnak e' gyermekek több óklevelékben. Wilhelm 1080-dik évben költ óklevelében, Pöntiusról édes Atyjáról, és édes Annyáról Almodisról így emlékeznek: „Ego Guillelmus Dei gratia Tolosanorum, Carcassonensium et Albigensium Comes et Dux, et ego Emma uxor ejus, considerantes ultimum diei finem — — propter remedium animarum nostrarum, specialiter pro anima Pontii Comitis patris mei — et matris meae Adelmudis. — — Az aláírat: S. Guillelmi Comitis, atque Ducis, et Emmae conjugis, qui hanc cartam donationis fecimus, et fieri iussimus, et testes firmare rogavimus. S. Raimundus Comes et frater Guillelmi Comitis praedicti, qui hoc concessit et laudavit." c) Egy 1063-dik évi óklevelében olvashatni: „Si de Wilermo Pontii filio, legales non apparuerint filii, fratribus suis Raimundo et Ugoni, filiis Pontii similiter." d) III-dik Pon-

-
- a) Philippi Labbe, Novae Biblioth. Manuscrip. Libr. Tomus II. Rerum Aquitanic. Parisiis, 1657. f. Chron. S. Maxentii, vulgo dictum Malleacense, p. 210.
- b) Gesta Dei per Francos, sive orient. expedit. et Regni Franco. Hierosol. Hist. Hanoviae, 1611. f. Willermi Tyrensis Hist. L. X. c. XIX. p. 787.
- c) Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1733. f. T. II. Preuv. CCLXXVIII. col. 306. et seq.
- d) Steph. Baluzii, Miscellaneor. Libri VI. Lutetiae Parisior. 1713. p. 467. et seq.

tiusnak Almodistól született Almodis névű leányát Péter 1065-dik év felé költ öklelevelében így említi: „Ego Petrus Substantionensis Comes filius Beatricis, et uxor mea Almodis.” Hogy Almodis III-dik Pontiusától is elváltt, és Raimund Berengár Barcellonai Grófhhoz ment férjhez: azt kétségen kívül helyhezseti egy 1068-dik évi Alkukötés, mellyben gyermekei is előszámláltatnak: „Ego Raimundus - Berengarii Barochinonensis Comes, et Adalmudis Comitissa, et infantes nostri. Az aláírat: S. Raymundi-Berengarii Comitis, et Adalmudis Comitissae, et filiorum nostrorum Petri, Raymundi, et Berengarii, qui hanc cartam quirpitionis (donationis, collationis, rei possessae abdicatioais, dimissionis. Glossarium manuale, T. III. p. 860) fieri iussumus, et firmavimus manibus nostris.” a)

12. §.

Az előadtam bizonyosságtételekből természetesen látszik az a' következés, hogy Henrik Portugáliai Gróf eredetét, ha IV-dik Raimund Tolosai és Szent Egyedi Gróf leány testvérétől született, anyai részről, nem csak a' Tolosai Történetekben, hanem a' Luzignani és Barcellonai hajdan olly hires Nemzetségek sorában is kellene keresni. De mivel Henrik Portugáliai Gróf születése mint egy 1045-dik évre esik; III-dik Pontius Tolosai Gróf pedig Almodissal 1040-dik és 1045-dik évek közt lépett házasságra: Henrik Portugáliai Gróf Anyja, Pontiusnak Almodistól született leánya nem lehetett: ellenben lehetett előbbi két feleségének egyikétől született leány gyer-

a) Histoire Generale de Languedoc. a Paris, 1733. f. T. II. Preuv. CCLXXXVII. c. 515. CCXXXIX. 262. et seq.

meke. Itten azonban Henrik Portugáliei Gróf eredete inkább atyai, mint anyai részről lévén kérdésben, legyen elég értenem, hogy III-dik Pontius Tolosai Gróf 1020-dik évben már házásban élt első feleségével, és hogy nékie Almódison kívül, a' Történetirók két más leányt is tulajdonítanak. a) Nem lehet tehát kétségbe vonni, hogy a' Tolosai és Sz. Egyedi Raimundnak, mint III-dik Pontius fiának, lehetett olyan leány testvére, nénye, a' kitől 1045-dik év felé születhetett Henrik Portugáliei Gróf, a' kiről Resendius Lucius András Portugáliei Tudós régi Kútfők után így emlékezik: „Ex germana Raimundi natus, quem illa Ungariae Regi, cui nupta erat, secundo edidit partu.” b) Hasonlót olvashatni Goes Damián Lizabon fekvéséről irtt könyvében: „Accidit tunc inter alios Dominum Raimundum, Tolosatium Comitem, ad Alfonso Castellae Regem electum Imperatorem subsidio venisse, cui Henricus ejus ex sorore nepos, hujus expeditionis comes fidissimus fuit.” c) Annál bizonyosabbak ezen tanúságtételek, mennél valóbb, hogy Szent Egyedi Raimund és Henrik Portugáliei Gróf, a' ki hihetőleg Raimund Grófnál, mint édes Anyja testvérénél sokat tartózkodott, vér szerént való atyafiságban voltak, kik 1079-dik évben együtt mentek Toledo ostromlására. d) Juliánus Toledói Főpap, Tolédó

a) Ibidem L. XIV. p. 204.

b) Hispania illustrata. Francof. 1603. f. T. II. Resendii Antiq. L. IV. p. 959.

c) Tudományos Gyűjtemény, Pesten 1828. 8. III. K. 54—56.

d) Ezt jegyezték fel azon Spanyol Irók, kik Henrikről mondják: „De partibus Galliarum.” de ezen kifejezésöket nem lehet oda magyarázni, hogy Hen-

ostromlásának szemmel látó tanúja, egyik ókleveleiben beszéli: „Comites Raimundus et Henricus consanguinei, postque generi Adefonsi Imperatoris, et venerunt ad obsidionem Toleti, illique interfuerunt.” Juliánus Sandoval is emlét egy tanubizonyságot, a’ hol ezek találtatnak: „Praesente Rege, Archiepiscopo Bernardo, Raymundo, et Henrico Comitibus, qui iurant captionem Toleti.” a) Tudom, hogy Mariána Toledó megvételét 1085-dik évre határozza illy’ megjegyzéssel: „Alii ex hoc numero biennium detrahunt.” b) A’ Gothus Krónikák is feljegyzet-

rik Francia eredetű. A’ Gallia nevezet, Galli Ager, Gallargues, nevétől eredett; bölcsen feljegyzette Glandorpius, „Gallii a Gallo dicti.” Innend kölcsönözték nevezetöket: Aurelius Gallus, Nonius Gallus, Statius Gallus több másokkal (Ménard Hist. Civil. Eccl. de la Ville de Nismes. T. I. not. 66.). Duna, és az Austriát Magyar Országtól elválasztó Leytha; Leutha, Litha, Litaha, Lintax távol vannak az eredeti Galliától, Albert Aquensis (Gesta Dei per Francos. L. II. p. 198.) a’ Bouilloni Godefrid seregéről még is ezeket írja: „Viam recto itinere in Jerusalem facientes in terram Oesterreich ad civitatem Tollenburg (hol lehetett ez a’ Bolondvár?) ubi fluvius Lintax regnum Galliae (miféle Gallia ez?) terminat et dividit, hospicio resederunt.” Más helyen pedig (L. I. p. 195) ezeket mondja: „Sed his ad praesidium Regis (Colomanni) Meseburg venientibus, quoad fluvii Danubius et Lintax paludibus firmant.” Talán ezt említi Paradinus is (De Antiquo statu Burgundiae. p. 5.) Meseburgus iuxta Danubium. Ezeket nehéz Galliába Francia országba tenni, valamint a’ régi világ bár egy helyen található ime emlékeit: Comes Ripae, Praefectus Ripae Danubii, Praefectus classis fluminis Rhodani, sem könnyű egy vidékre helyheztenni. (Maffei, Galliae Antiqu. p. 56.)

- a) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. L. VIII. c. III. p. 7. 8.
 b), Hispania illust. Francof. 1603. f. T. II. Jo. Marian. L. IX. c. XVI. p. 478.

ték: „Aera 1123 (1085) octavo Cal. Junii Rex Donnus Alfonsus cepit civitatem Toletum.” a) Conde jeles Munkájában Muharam hónapra, Hegira évnék 478-kára (1085) tétetik annak bevétele. b) De Toledónak 1070-dik évi ostromlása sem elmém szüleménye: mert ha bevételemnél sokkal előbb nem ostromoltatott volna, hogyan mondhatnák az egyidőbeli tanúk: „Anno 1082. Toletani miserunt Oratores ad Regem Adefonsum, ne intermitteret ceptam Toleti obsidionem.”? c)

13. §.

Manrique Therezának, Henrik Portugáliai Gróf feleségének, temetéséről írja: „Corpus in Bracharensem Ecclesiam delatum, et iuxta virum, ut iusserat, sepultum, hodie sacellum maius decenter occupat, illuc translatum ante centum annos.” d) Ludovicus Nonius feljegyzette Braga, Bracara, Brachara városáról: „Hac in urbe Lusitaniae Regum primus sator, Henricus comes, Pater Alphonsi Henriquez (Henricii) primi Lusitaniae Regis in summo templo est sepultus.” e) Vasconcellius Antal jeles, de az Idövetésben nem egy helyen hibás, Munkájában találta: „Archipraesul Di-

a) Ant. Brandao ect. Chron. Goth. p. 368.

b) Geschichte der Herrschaft der Mauren in Spanien, nach Arabischen Hand- und Denkschriften dargestellt von Dr. Don Jos. Ant. Conde, aus dem Spanischen übersetzt von Carl Rutschmann. Karlsruhe 1824.— 25. 8. II. B. 67.

c) Fr. Prudencio de Sandoual, Obispo de Pamplona, Hist. de los Reyes de Castil. En Pamplona, 1634. 4. f. 68.

d) Fr. Ang. Manrique, Cisterciensium, seu verius Ecclesiasticor. Annal. a condito Cist. Lugduni, 1642. f. ad ann. 1129. c. II. p. 195.

e) Hisp. illust. Francof. 1608. f. T. IV. p. 429.

dacus Sosa, ab eo (ab Henrico) originem trahens, maximum templi sacellum magnifice molitus, Henrici, Theresiae et aliquot liberorum ossa ad dextrum altaris cornu nobili Mausolaeo collocavit." a) Hasonlókat mond Brandao illy hozzáadással: „Por ordem do mesmo Arcebispo se escreveu nella hum Epitafio, que diz deste modo:

„Deo Optimo Maximo.

Donno Henrico, Ungarorum Regis filio, Portugaliae Comiti, Dom Diegus Sousa Archiep. viro clarissimo, a quo Portugaliae Reges esse, Regnumque accepisse constat, de Republica Christiana Patriaque sua optime merenti posuit. Anno a Christo nato MDXIII." b) Régi Nemzetségből származott Didacus Suosa nem szorultt arra, hogy ezeket bizonytalan hir után jegyeztesse Henrik sirjára: mert Öseit öntudománya után, és sirján találtt eredeti felirat után is esmérhette. Vagy e' dicső Eleinek érdemeit betsülni tudó Érsek csak azért háborgatta-e Öseinek csontjait, hogy a' későbbi világot tévedésbe ejtse? Hogy Henrik Portugáliai Grófnak sok Irók Pannoniai eredetet tulajdonítanak: az a' múltt évi Tudományos Gyűjteménynek III-dik Kötetéből is világos. Duardus Nonius Leo Portugáliai Tudós sem modja oknélkül: „Alii Pannonicum Hungariae scilicet Regis filium — — dicunt." c) Ezen Irók tanuságtételeik ellen nem egészen fenékes az

a) Ant. Vasconcellii, Anacephalaeoses, id est summa capita Actorum Regum Lusitaniae. Antverpiae, 1621. 4. p. 8.

b) Ant. Brandao, Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. L. VIII. c. XXIX. p. 78.

c) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1828. 8. III. K. 46. 59.

az ellenvetés, hogy állításaik már azért is elégtele-
 lenek Henrik Magyar eredetének bém bizonyítására,
 mivel késői Irók, állításaikra tehát támaszkodnunk
 nem lehet a' nélkül, hogy tévedésbe ne essünk:
 minekutánna Toledói Főpap Toledó ostromlásá-
 nak, a' hol Henrik is jelen volt, szemmel látó
 tanúja, hiteles tanúja, hiteles óklevelében, Henrik
 Portugáliai Grófot, ezen késői Irók állításaikkal
 egyezőleg, Szent Egyedi Raimundal vér szerént
 való atyafiságba helyeztetű (12. §.). Elenyészne
 minden nehézség ezen Irók tekintetük ellen, ha
 Henrik 1095-dik évi óklevelét lehetne megtekén-
 teni, (4. §.) és a' kéziratban fenmaradott egyidőbeli
 Portugáliai Krónikát felütni: mert ez Henriknek
 határozottan Magyar eredetet tulajdonít. (14. §.)
 Könnyű munkával lehetne, minden történeti e-
 gyeztetések nélkül, Henrik Portugáliai Gróf szár-
 mazatát, mind anyai részről, mind pedig Atyjára
 nézve Magyar eredetét meghatározni: ha Resen-
 dius Lucius András, a' ki felhozta soraiban
 Henriknek Magyar Királyi vérből vett eredetet
 tulajdonít, (12. §.) Barrus Jánoshoz irtt Levele
 feltaláltatnék; vagy ha Barrus János, ama Por-
 tugáliai Livius, Ásia czimű Könyvének kívül, Euró-
 pa, Africa és Santa Cruz (Brasilia) nevezetű Mun-
 kái is, ígérete szerént, láthattak volna világossá-
 got. Franckenau Spanyol Könyvtárában találtatik:
 „Nos eum (Resendium) inter Genealogos Hispanos
 jure collocamus ob elegantem argumenti Genea-
 logici Epistolam quamdam ad Joannem Barros
 celebrem Indiarum Historiographum scriptam, in
 qua prolixius assertum ivit Ximenam, Theresiae
 primi Portugaliae comitis Henrici uxoris matrem,
 minime concubinam, sed legitimam Alphonsi VI.
 Regis Legionis thori sociam extitisse, ubi simul
 de Regum Legionis aequae, ac Lusitaniae
 sanguine et ortu notatu digna in memoriam

protulit. Typis Epistolam hanc impressam vix credimus.” a) Ezen Levelét Resendus maga is említi: „De qua re ad Joannem Barrum scripsi, et quidem prolixè.” b) Ki közölhette könnyebben Lucius Resendus András Levelét, mint maga Barrus János a' Kihez iratott? Ő Ásia czimű Munkájában Henrik eredete, viseltt dolgai, valamint Alfonz Henriquez történeteiről, Európa czimű Könyvére utasít. c) Hogyan mondhatta tehát Soltau Wilhelm olly merészen Henrik Portugáliai Grófot Burgundiai eredetűnek Barrus János után; ha Európáját nem látta? Ásia czimű Könyvében egy szó sem találatik Henrik eredetéről; többi Munkáiról pedig Soltau maga is ezeket írta: „die aber nicht erschienen sind.” d)

14. §.

Ugy látszik, hogy az egykorú és közelkorú Portugáliai Írók közül egyik sem kételkedett Henrik Magyar eredetéről; csak az eránt nem voltak egy értelemben, mellyik Magyar Király' fia lehetett. Ámbár bizonyos, hogy az Imre név annyi, mint Henricus, Heinricus, Hemericus, Emericus: Portugáliai Gróf Szent Imre Herceggel, Szent István Magyar Király fiával, a' kiről Reusner is feljegyzette: „Annales Boi-

a) Ge. b. Ernes. de Franckenau, Equitis Danici, Bibliotheca Hispanica, Historico-Genealogico-Heraldica. Lipsiae, 1724. 4. XLVII. 84. p. 27.

b) Hispania illust. Francof. 1603. f. T. II. Resendii Antiqu. Lusit. L. IV. p. 959.

c) Decada Primeira Da Asia. De Joao de Barros. Em Lisboa, 1628. 4. 2.

d) Dict. Wilhelm. Soltau. Geschichte der Entdeckungen und Eroberungen der Portugiesen in Orient, vom Jah. 1415—1439. nach Anleitung der Asia des João de Barros. in 5. Th. Braunschweig, 1821. I. B. Vorr.

orum Henricum vocant.” a) Ha bár mind a kettőnek közös neve volt is, sok okoknál fogva egy még sem lehetett. Péter Magyar Királyról, Velencei Péter Ottó Urseolusnak Gyéza Herczeg leányától, és Szent István Magyar Király testvérétől született fiáról, a’ tudós Pray így vélekedett ugyan: „Suspicio Petro nullam uxorem fuisse.” b) Azonban arról, hogy két felesége is volt, már senki sem kételkedik. Hermannus Contractus Krónikájából világos, hogy Péternek uralkodása alatt volt felesége; c) hogy pedig kiűzetése után másodszor vaklétére feleségül elvette Juditot, Cseh fejedelem özvegyét, azt a’ Prágai Cosmas Krónikája, és Szász Annalista kétségen kívül helyhezteszik. d) Nem épen helytenül okoskodik Gelasius: „Nihil de morte Petri memorat Hermannus Contractus usque ad annum 1054. ad quem usque vixit, scripsitque, cum tamen ubivis memorias ejus diligenter ad posteritatem transcripserit. — — Quod Thuróczius de Petro scripsit: prae nimio dolore vitam in brevi (1047) finivit, e) verosimilius de uxore illius scribere debuit, cui medio tempore demortuae tandem hoc, aut sequenti anno, Juditham Brzetislai viduam superduxit.” f) Hen-

-
- a) Eliae Reusneri, Genealogia Imperatorum, Regum, Principum, Comitum. etc. Francof. 1612. f. p. 101.
 b) Georgii Pray, Annales Regum Hungariae. Vindobonae, 1763. f. P. I. L. I. p. 48. 52.
 c) Aemiliani Ussermann, Germaniae sacrae Prodromus. Typis San-Blasianis 1790. 4. T. I. Chron. Herm. Contr. p. 215.
 d) Tudományos Gyűjtemény. Pesten, 1828. 8. III. K. 62.
 e) Rerum Hungaricarum Scriptores. Francof. apud heredes Wechelii. 1600. f. Magistri Joannis de Thwócz. Chron. Hung. c. XLI. p. 48.
 f) P. Gelasii, Annalium Hayekianorum. Pragae 1777. T. V. 291. 334.

rik Portugáliai Gróf születése mintegy 1045-dik évre esik, a' mikor Péter uralkodott, kinek első felesége III-dik Pontius Tolosai Gróf leánya és IV-dik Raimund testvére már azért is lehetett, mivel Péter Király első feleségét név és nemzet szerént nem esmérjük. Mikor Péter Királynak szerencsétlen polgári egyenetlenségbe keveredett ellenségei szemeit kívájták, gyermekeit is nem kis veszedelemmel fenyegethette a' pártütés dühösége. Nem nagyon hihető e', hogy akkor került Henrik édes Anyjának Atyjához, III-dik Pontius Tolosai Grófhhoz, Francia országba, valamint András testvéreivel Russziába? Hogy III-dik Pontius, a' ki 1020-dik évben már házas volt, (12. §.) ezen idő tájban már Tolosai Gróf volt, 1045-dik évi óklevél bizonyítja: „Puntius comes Tolosanus hanc eandem donationem ibi deveniens rogatu nostro corroboravit, manaque propria iuravit.”

a) Tudom, hogy Bonfinius, és mások szerént, Péter első feleségének Adalbert Austriai Ör Gróf testvérének kellene lenni: b) de a' tudós Pray okoknál fogva írja: „Nostri autem Scriptorum dum Petro sororem Adalberti Austriaci cujugem tribuunt, errant, quoniam constat Petri sororem Adalberto collocatam esse.” c): mert hogy Adalbert felesége Péter testvére volt, az Hermanus Contractus, és Freisingeni Ottó felhozta krónikájokból bizonyos. Péternek második feleségétől, Juditától, hihetőleg semmi gyermeke sem volt. Gelasius is mondja: „Secundis nuptiis pro-

a) M. Gvillaume Catel, Histoire des Comtes de Tolose. a Tolose, 1625. f. L. I. p. 112.

a) Ant. Bonfinii, Rerum Hungaricarum Decades. Lipsiae, 1771. f. Editio 7-a D. II. L. II. p. 194.

a) Georgii Pray, Annales Regum Hungaric. Vindob. 1763. f. P. I. p. 52.

cul dubio Andreas Rex, Ordinesque Hungariae non adversabantur, quod ex Juditta jam jam annosa prolium procreandarum metus abbesset.” a) Azt azonban okoknál fogva nem lehet állítani, hogy Péternek első feleségétől gyermekei nem lévén, második szülött fia sem lehetett; így pedig Henrik Portugáliai Gróf, kit a’ Portugáliai Irók Magyar Királynak második szülött fiává teszik, Péter fia még akkor sem lehetett, ha Péternek első felesége szent Egyedi Raimund leány testvére lett volna is. Mert Blondellus Dávid Péternek épen Henricus, Hemericus, Emericus fiat tulajdonit. b) Tudom, hogy Schier Xystus ezeket írja Péter fiairól: „Blondellus Emericum filium, et Hagecius (p. 153) narrat quemdam Petri filium in exercitu imperatorio auxiliares copias duxisse. At hi recentiores sunt, ut mox eis assentiamur.” c) Nem is lehetne Blondellus állítását fontolatlanúl figyelemre méltatni, ha egy kéziratban fenmaradt egyidőbeli Portugáliai krónika világossan fel nem jegyzette volna, hogy Henrik Portugáliai Gróf Magyar Király fia. Ezen tölem nem láthatott Krónikáról mondja Brandao Portugáliai nyelven: „A Chronica manuescrita del Rey Dom Afonso Heriquez, copiada em tempo del Rey D. Manuel, et por seu mandato pelo Chronista Duarte Galvao, pessoa de grande autoritate, na qual resolutamente se diz, ser o conde Dom Henrique filho de hum Rey de Ungria, que alguns queremque

-
- a) P. Gelasii, Annalium Hayekianorum Prayae 1777. 4. T. V. p. 334.
- b) Davidis Blondelli, Genealogiae Francicae plenior assertio. Amstelaedami, 1654. f. T. II. Tabula CXLIV. p. XC.
- c) Xysti Schier, Reginae Hungariae Primae Stirpis. Vienne, 1776. 4. p. 52.

fosse o santo Rey Estevao, et outros Petro seu successor.” a) Mivel azt kell hinnünk, a’ minek hiteles nyoma van, nem pedig azt, a’ minek nyoma épen nincs a’ régiségben: ha én nem mondom is, mindenki átláthatja, hogy Henrik, szent Imre Herczeggel, Szent István Király fiával közös neve miatt némellyektől már hajdan is felcseréltetett, és hogy bizonyosabb hitelen állanak azoknak állításaik, kik Henrik Portugáliai Grófot Péter fiának tartották.

Eddig tudott eljutni igyekezetem e’ nehéz, és nem annyira Magyar, mint Portugáliai történet pályáján, mellyen e’ tárgyhoz már mások előtttem olly ditsőséggel futottak. Számtalan történeti valóság úgy van ide ’s tova elhintve a’ változandóság téres birodalmában, mint a’ jó mag a’ szántó földben. Minden igazságot, a’ zordon télnek nehéz álma után nem más, hanem a’ bizodalmas tavasz kelleme ébreszt, a’ gondos nyár melege érlel, és utóbb az örvendetes ősznek fáradhatatlan szorgalma tüntet elő. Úgy látszik, hogy mi még csak tavaszán élünk annak, a’ mit a’ Magyaroknak szánt a’ Gondviselés. Ha törekedésem bár egy gyengén fénylő sugára lehet a’ tárgyul választott történet virradó hajnalának, czéломat el értem. Lesznek mások, kik azt a’ valóságot, hogy Henrik Portugáliai Gróf Magyar Királyi vérből eredt, több okokkal támogatják, és utóbb tökéllétesen megérlelik.

Luczenbacher János.

a) Ant. Brandao Terceira parte da Monarchia Lusytana. Lisboa, 1690. 4. L. VIII. c. I. p. 3.

I-ső Nemzetségi Tábla.

Hugó Capet
Francia Király

Róbert
Francia Király

Henrik Francia Király.		Róbert Burgundiai Herceg		
Constantia VI-dik Alfonz Kasztíliai Király felesége. Ezen Alfonz leányai, több Hitveseitől:	Húgó	Henrik † 1066 az Atyja előtt	Róbert	Simon
Elvira Férje Raimund Tolosai Gróf	Thereza Férje Portug. Gróf	Urraka Férje I. Raimund, Gallecziái Gróf		
I. Alfonz Tolosai Gróf	Alfonz I-ső Portugá- liai Király	VII. Alfonz Kasztíliai Király		
Húgó Burgundiai Herceg	Odó Burgundiai Herceg	Róbert Lingoni Püspök	Henrik Portugália i Gróf?	
			Alfonz Henriquez I-ső Portugália i Király.	

II-dik Nemzetségi Tábla.

I. Eustach
Bononiai Gróf

II. Eustach
Bononiai Gróf
Felesége Ida Lotharingiai Herceg Asszony.

Builloni Godefrid Lotharingiai Herceg és Jerusalemi Király	Balduin Lotharingiai Herceg és Jerusalemi Király	Eustach	Wilhelm
Theodorik Lotharingiai Herceg	Henrik Portugaliai Gróf?	Godefrid	

Tudósítások a' Külföldről.

Berlin Augusztus 11-kén 1825.

Tegnap reggel értem, idegen úti társammal, egy egy lovas Kaleschen Pocsdamba. Vittenbergából setét estve, 's esőbe indultunk ki, melly miatt a' homály lepte kedvetlen lapálynál egyebet nem láthatánk. Azomba nem sokára eloszlának a' fellegek, 's szép holdvilág derité fel a' hives éj sötétjét. Ezen útban csak Treuenbitzen érdemel valami figyelmet, melly csúnya emeletes faházakból álló régi városka. Egész a' Pocsdái határig lapályos a' vidék, de ott apró hegyek, erdők, 's völgyek tűnnek fel az Albis partján. A' chaussée mindenütt igen jó. A' reggel igen szép volt, 's Pocsdám környékeinek tekintete, egy kellemetes völgyben, ennyi sok kedvetlen tekintetű tájak után, megújító látományúl szolgált. A' város keretekkel 's nagy fákkal lévén körülvéve, messzére belőle kevés látszik. Nagyon intereszans a' városnak belső tekintete. A' széles és egyenes útszák, szép ízlésű, sokszor pompás épületek, tágas piacok, 's a' mindenütt uralkodó csinosság, érezte-tik az idegennel, hogy egy kedvelt királyi lakváros' falai közt van.

Pocsdám egy szigetben fekszik, mellyet a' Havel, némelly tavak, és egy csatorna formálnak. Ezen szép szigetben, mellynek kerülete valami négy mértföld, Pocsdámon kívül nyólcz faluk fekszenek. A' várossal általellenbe ömlik a' Nuthe a' Havelbe. A' szigetet a' tulsó partokkal öszveköttő hidak közt, különös figyelmet érdemel az u. n. Teltowi vagy hosszú hid, melly három esztendőtől fogva ujjonnan építettett, de még va-

lami keves hijja van. Ezen pompás híd vasból van, 's nyolcz ívei, mellyeknek mindegyike 60 lábnyi hosszú, 's csinos karjai, erős kő oszlopokon fekszenek. Az egész hídnak hossza 600 lábnyi; a' szekérút szélessége 20, a' homokkő trottoir-oké 5 lábnyi. Az egész vas híd, 23,000 mázsát nyom. A' mult hólnap utolsó napján, estve hetedfél órakor, kocsizott által a' Király legelőször rajta. A' híd előtt fekszik a' Királyi vár, 's neveli ezen építési mestermivekre való tekintetnek interesz-szejét. —

A' várost a' kanális, ó- és új városra osztja. A' külsővárosok' száma öt. Megvallom néked, hogy mind eddig alig tetszett annyira valamely hely, úgy mint ezen kedves tekintetű, csinos kis város. Az útszák mind szélesek, egyenesek, 's némellyeket két oldalt hárs és jegenyefák árnyékolnak. A' házak többnyire egy-két, de néhol négy emeletesek, 's mind igen csinosak. Vagynak köztök nagy és pompás épületek is. Pocsdámnak felékesítésére legtöbbet tett, az itt annyira mulatni szeretett nagy Fridrik. A' faházak helyett kő házakat építtetett a' lakosok számára, a' legszebb ízléssel, úgy mindazáltal, hogy azoknak formájokban sokféleség uralkodjon. A' nevezetesebb épületeknek építésökre, maga a' Király ügyelt fel, 's nem kémelt semmit azoknak mennél nagyobb ízléssel való felvitelökre, noha a' mennyire lehetett gazdaságos öszveszámolásokat tétetett. Különös figyelmet fordított Fridrik, a' mulatókertnek (Lustgarten) és Sanssoucinak szépitésére. Az általa építtetett sok szép, 's résszerint pompás épületek látása, bámulásra gerjeszti az embert, nehéz lévén valóba megfogni, honnan gyözte a' nagy Fridrik, ezen sok temérdek költséget, midön sok rendbeli háboruskodásai olly sokba kerültek más oldalt.

Mennyit tett, 's mennyit fordított II. Fridrik, Pocsdámnak szépitésére és nagyítására abból képzelheted, hogy a' várnak, a' Sanssoucinak, az új Palais-nek, a' Belvedérnek, a' mulató és a' Sanssouci kerteknek, a' Sanssouci-ban lévő márvány grottáknak, Japoniai háznak, mulatóházaknak, Orangerie-házaknak, vízmesterségeknek, képgaleriának, a' Királyi istállóknak, Királyi épületeknek, a' városba, 's az a' körül lévő alleéknak, a' közönséges épületeknek, mint templomoknak, iskoláknak, papházaknak, árva házaknak, szegények-házának, város-kapuinak és falainak, a' tanács-háznak, pompás épületeknek, fabrikáknak, vizpartok kőszegéseinek, útszakkövezésének, balusztrade-oknak, katona-épületeknek, — mellyeknek számok 119-re megy, reparaturáknak, 616 új és négy kijobbitott polgárházaknak, 99 kolonista-házaknak, fel-építésökre, öszveséggel 10,241,279 tallér ment fel. Ezeken kívül vagynak még, az épületeknek belső felékesítései, a' mi ismét temérdek költségbe kerülhetett. — A' mostani Király is igen sokat tett, és tesz Pocsdámnak minden tekintetben való tökéletesítésére. Sok új házak építése, több régieknek megújittatása, sok fabrikáknak, 's közönséges épületeknek, — mellyek különösen a' francia invásio alatt szörnyű sokat szenyvedtek, — reparaturája, és bővítettése, sok milliomokba kerülnek. Az utolsó tiz esztendőekben nevezetesen mióta Pocsdám is több városokkal együtt a' békességnek jóltévő hasznait érzi, a' reparaturákra és sok új épületekre, sok polgárházakra, katonai épületekre, utszakövezésekre, kertekre, 's utakra, több mint három milliom tallért költött a' Király. —

Pocsdám lakosainak száma közel harmincz ezerre megy.

A városban legelső a' mi a' figyelmet magára vonja, a' nagy és pompás Királyi vár, melyet még Fridrik Wilhelm Vál. Fejed. 1660-ban kezdett, de a' mellyet II. Fridrik végzett be, 's ő tett legtöbbet, annak királyi fénnnyel való felékesítésére is. Ezen hosszas négy szögű roppant épület három emeletű. Fedelének párkányozatjait Státuák, és Vázak ékesítik. Az udvar kövel van kirakva, kivéven két gyepézetet a' fő épület szomszédságában. Az épületnek fő előlapja a' kertre és a' Havelre néz. Az épület egyik szárnyát 24 korinthusi oszlopok, mellyeknek közeit nagy mythologiai gruppok, tengeri istenek 's t. eff. töltik be, öszvekötik a' mulatókertet körülvevő balusztráddal; másik szárnyát ismét 32 korinthusi oszlopok, mellyeknek közeit viaskodók' státuáik töltik be, kötik öszve az istálóval. A' fő kapu, melynek kupoláját a' rajta lévő Viktóriával együtt jóniai oszlopok tartják, az ó piacra néz. A' várnak belső részébe igen sok pompás szalák, szobák, 's nevezetességek vagynak, de a' mellyeket én az időnek rövidsége miatt nem láthattam. A' földszint szobák mind homokkövel vagynak beverve. A' vár előtt fekszik a' fentemlített pompás vashíd egy oldalt, más oldalt a' mulatókert, mellyet a' Havel körülfolyik, 's mellyben gyönyörű allék, pavilonok, szép státuák, egy igen nagy bassin, melly a' Havellel öszveköttetésben van, 's mellynek közepébe Neptun és Amphitrite fúvó Tritonoktól körülvéttelve állanak, 's t. eff. vagynak. Sándor Császárnak, Blücher, Bülow, Tauenczien és Kleist Generálisoknak, nem rég felállitatott egyszerű, de szép képszoبراik, a' helynek nagy ékességére szolgálnak. A' kertnek egy része parádépiacz gyanánt szolgál.

Az ó piacot különösen megékesíti a' tanácsház, mellyet II. Fridrik, az Amsterdáminak must-

rájára építetett. A' közepén lévő torony kupoláján, egy óriási nagyságú Átlás áll, a' világ' gömbölyével, megaranyozott rézből. A' piacz közepén áll, egy 74 lábnyi magas márvány obeliskus, mellyet a' Fridrik Wilhelm Vál. Fejed. és a' három első Királyok' melyképeik ékesitnek. Szép az iskolaház is, melly négy emeletű, 's a' Qvirini Kardinális palotájának formájára van építve. Az útszákat, 's piaczokat, nagyon kellemetesítik a' hárs, nyár és jegenyefák. Mindenfelé szép sztílű, pompás és roppant épületek foglalatoskodtatják az idegen' figyelmét, mint a' nagy, katonaárva'k háza, a' Kommandantur épülete, a' főszámoló Kamara főépülete, az exercirozóház, több fábrikák, kórházak 's a' t. Az ó városba nevezetes a' Garnizontemplom, mellynek szép tornyában, egy 12,000 tallérba került harangmu'sika van, melly egy a' legjobbak közül Európába. A' kupola felett egy repülő sas van. Az udvari Egyházfit tudós dolgozások közt találtam. Fiát küldé el velem, a' templom belsejének megmutatása végett. A' templom nem nagy, de csinos, noha az oszlopokon álló karok, minden formájából kiveszik. Fő ékesége a' templomnak, a' prédikálószték, gyönyörű korinthusi oszlopokkal. Az egész sokféle színű márványból van. A' menyezetet egy megaranyozott ércz nap ékesíti. Két oldalt az utolsó Francia háború'ban elfoglalt Francia zászlók és sasok vagynak felaggatva. A' prédikálószték alatt van egy kis setét, de igen csinos kripta, mellyben I. Fridrik Wilhelm Carrarai fekete márvány és a' nagy II. Fridriknek egyszerű ércz koporsóik vagynak. Ezen nevezetes kriptát Napoleon is megnézte. A' prédikálószték felett egy igen csinos orgona van. A' templom falait sok szép szent képek ékesítik, 's két oldalt az utolsó háború'ban elesteknek, és a' vas kereszt birtokosainak a' Garnisonból, táb-

lákra felirt neveik. Poczdámnak többi templomai is mellyeknek számok hat, szépek 's csinosak, mint a' Franczia templom, a' Római Pantheon formájára készült Rotonda. Szabad kömivesek lózsija három. —

Az új városba sok szép, 's több pompás épületekkel diszeskedő útszák vagynak. Nevezetes szép épület az Árvákháza, négy emeletre. Szép az új Örház is, de különösen a' görög sztilű új Kasinó-épülete, melly mind kívül mind belől pompás, 's mellyet a' mostan uralkodó Király építtetett. A' Gymnázium egy a' legszebb 's nagyobb épületek közül a' városban. Pocsdámnak több szép útszái közül csak a' Berlini, Sarlotta és Brandenburgi útszákat említem, mellyek akármelly nagy városnak is diszére szolgálnának. A' piacok közt legszebb a' Wilhelmpiacz, melly a' Kanálisra néz. A' piaczon igen szép allék vagynak. A' theatrom egyszerű de szép sztilű épület.

A' Teltowi külvárosban különös figyelmet érdemel a' Kadét intézet, mellyet a' mostani Király pompásan megújított. Három nagy, három emeletű, és két kisebb két emeletű, 's némely más épületek tartoznak ide, mellyek mind kívül mind belől pompás elintézésűek. Ezen szép intézet, mellyhez egy csinos és nagy köhid visz, különös ékessége Pocsdámnak.

Pocsdámnak kilencz kapui vagynak, mellyek többnyire mind szép architecturával vagynak építve. A' Brandenburgi kapu, mellyet II. Fridrik építtetett, 's melly a' Traján győzedelmi kapujának formájára készült legszebb. Elejét nyolcz korinthusi oszlopok ékesítik; tetejébe egy Fáma áll. Ezen kapu vezet Pocsdámnak leginteresszansabb részéhez, a' közellévő Sans-soucihoz, melly egy szörnyű nagy kiterjedésű kertben van. —

Ezen kertnek nagy kapuján belől van, mindjárt egy Obeliskus, 's azon túl sok régi márvány szobrok és melyképek, 's egy, belől csigákkal kirakott grotta, veres és fejer márványból; tetejében Neptun Carrarai márványból. Tovább menvén ismét több fejedelmi személyeket képző márvány melyképek, 's egy mythologiai képekkel körülvett bassin, foglalatoskodtatják a' figyelmet. Egy 60 lábnyi magasságú hegyen van a' Sanssouci vár, mellyhez hat Terraszok között széles kő grádicsok visznek fel. A' Terraszok oldalaiban, üveg ablakok alatt külömbkülömbféle idegen szőlőfajok 's gyümölcsfák vagynak; tetejük narancsfákkal 's virágokkal van felékesítve. Két oldalt több szép fagrappok közt, ismét márvány állóképek vagynak, mellyek egész a' vár környékéig folytatódnak. A' vár onnan vette nevezetét, mivel egykor II. Fridrik közel ide egy kriptát építettvén magának, 's Marquis d' Argens-al arra sétálván; így szólla: „Qvand je serai là, je serai sans souci.” Az épület egyszerü 's nincs felemelve. Hossza 202 láb, szélessége 40. Elején nagy, magas ablakok vagynak. A' párkányozatot 42 vájt korinthusi oszlopok tartják. A' túlsó oldalon mind két felől pompás korinthusi oszlopmenetel van. Mind a' két oldalról gyönyörű a' kilátás, előlről a' nagy kertre, hátulról az általellenbe lévő omladékhegyre, hol ruinák 's egy nagy bassin van, melly a' kertben lévő sok kutakat és grottákat tartja vízzel. A' Sanssouciban 11 szobák vagynak, mellyek királyi módra vagynak felékesítve, nevezetesen két gipszmárvány szála gazdagon aranyozott korinthusi oszlopokkal, az Audientziás szoba, Concertszoba, II. Fridrik hálószobája, a' könyvtárszoba — többnyire Francia könyvekkel, a' kis galeria, 's több szépen felékesített fejedelmi szobák, mellyek közt mutatják a' Voltaire szobáját is. Egyik

szobában van azon karos szék, mellyben a' nagy Fridrik meghólt.

A' várnak baloldalán van a' képgaleria' egy emeletű épülete, egy kupolával 's tornyocskával. A' galeria előtt 18 fejer márvány státuák vannak. Egy tágas előszála visz a' galeria szálába, mellynek hossza 258, szélessége 36 lábnyi. Magas boltja közepén emelkedik fel a' kupola. A' párkányozatot 16 fejer márvány korinthusi oszlopok tartják. Az egész szála igen pompás. Bóltja gazdagon van aranyozva, falai nagy részint fejer márvánnyal kirakva, allja sokszinű márvánnyal parqvetrozva. Az ajtók' tetejét sok antik melyképek és státuák ékesitik. A' Galeria egy a' legszebbek közül Európába. A' képek az ablakokkal általellenben lévő falon vagynak felaggatva. A' gyűjtemény csak a' leghiresbb olasz, hollandus és francia mesterek munkáiból áll. A' hollandus iskolából vagynak itt Rubensnek több szép darabjai, Van Dycknek dicső Sz. hisztóriai 's mythologiai képei, Teniers-nek, Breughel-nek, van der Werftnek, van Thulden, Boyermann, Diepenbeck, Mieris, Rembrandt, Gerhard Dow; az olasz iskolából, Correggionak, Rafaelnek, Tiziánnak, Julio Romano, Maratti, Carlo Cignani, Andrea del Sarto, Guido Reni, Leonardo da Vinci, Parmeggiano, 's több más híres mestereknek, nagy becsű munkáik. Ezek közt különös említést érdemlő mesterművek, Rafaelnek Sz. familiája és Mariája, Correggiónak Joja, midőn Jupiter felhőbe megöleli; Venusza, Ámorral a' fördőbe, Lédája a' hattyúval; Tiziánnak Sz. Familiája, Danaéja, önn képe szeretőjével; van der Werftnek és Teniers-nek sok gyönyörű munkáik. A' gyűjtemény' kincsei: egy szenvedő Krisztusfő, Raffaltól; Tiziánnak fekvő Vénusa Amorokkal, és Lyvens Pásája midőn E'saut áldja.

A' Galeria épületéhez csaknem hasonló, az u. n. Gavallér ház, a' jobb oldalon. Elötte 26 státuák vagynak Carrarai márványból, mellyben sok gazdagon aranyozott pompás márványszálak és szobák vagynak. Nem messze ide van a' nagy üvegház, de ezenkívül vagynak még több üveg és melegházak is. —

A' Sanssoucitól mindenféle szép sétálóutak vagynak a' fák között, mellyeket sok helyen státuák 's ülőhelyek ékesítenek. A' külföldi plánták elzárt helyeken vagynak. Egy igen hosszú alé vezet az új palotához. Ódalt a' fák közt van, az u. n. Japoniai ház, melly egy gazdagon megárazott gömbölyeg épület. Kívül a' grádicsokon mindenféle Chinai és Japoniai emberi nagyságú figurák ülnek. A' szála czifrán ki van festve, 's felékesítve. Tovább van a' márványból épült barátság' temploma, szép korinthusi oszlopokkal, de a' mellyet csak futtába láthattam; ezzel átaellenbe az Antikek-temploma, mellyben régi 's drága antikek vagynak. Az új palota, (das neue Palais) egy pompás, emeletes épület, melly, a' sárga oszlopokat kivéven, veresfalú. Elötte a' félkörben álló hársfák, 's több régi márvány státuák, nagy piacot formálnak. Ezen vár hosszasága 680 lábnyi. Két felől szárnyépületek vagynak, réz kupolákkal. Az egész épületet, vájt korinthusi pilaszterek veszik körül, mellyeknek mindegyike előtt egy egy státua áll, 's egyébként is sok szép státuákkal, gruppokkal, oszlopokkal 's t. ef. van felékesítve, nevezetesen a' balusztrádon az épület teteje. A' fő párkányozaton áll a' Burkus sas, ezen aláírással: Nec soli cedit. Az épületet kö grádicsok veszik körül; az ajtókhöz 12 grádicsok visznek fel. Alól vagynak: egy veres márvány szála, hamuszin márvány padimentommal, több Carrarai márvány képekkel; egy grottirozott szo-

ba, csigákkal, minerákkal, korallokkal, 's a' t. kirakva, márvány mozáik padimentommal, egy gazdagon aranyozott zöld szoba 23 képekkel, nagy részint olasz mesterektől, egy aranyozott veres damaskos szoba, 19 képekkel, mellyek közt több szép darabok Van Dycktől; egy evőszoba veres damaskal 's arany paszamántokkal; öszvesen 12 szobák vagynak itt, mellyek mind királyi pompával vagynak felékesítve; a' falak vagy arany czafrangos damaskal bevonva, vagy szépen kifestve, 's gazdagon aranyozva, válogatott képekkel; a' padimentom ritka fanemekkel kirakva, drága vázakkal 's a' t. felékesítve. A' felső emeletben 38 szobák, hasonló pompával vagynak felékesítve, gyönyörű képekkel, drága firhangokkal, tapétokkal, bűsztökkel, ritka szépségű porcellán edényekkel, alabastrom képekkel 's más drága mobilákkal. Különösen szép itt a' márvány szála, fehér és veres márványból, mellynek hossza száz, széle 60 lábnyi, allján márvány mozáik, négy nagy és szép képekkel. A' tulsó oldalon általellenbe, egy nagy kétemeletes épület van.

Egy legszebbb nevezetessége körül Pocsdámnak a' páva sziget, túl a' Sanssoucin, mellyet az itt nagy tavat formáló Havel csinál. Ez a' sziget valami két ezer lépésnyi hosszú, 's 500 lépésnyi széles. A' körül fekvő táj gyönyörű, 's a' szigetet egy szép erdő, kertek, 's virágos ágyak, több ritka kivált ró'sa fajokkal, ékesítik. Az itt lévő királyi mezeiház kétemeletű, két toronnyal. Az egész egy régi római épületet ábrázol. A' benne lévő szobák szép ízléssel, 's gazdagon vagynak felékesítve 's meublirozva. Sok nevezetességek, ritkaságok, különösen szép festések, basreliefek, rézmetszések foglalatoskodtatják az embert. Vagynak ezen szigetben több más épületek is, mel-

lyeknek mindegyikébe van valami figyelemre méltó. Van itt egy kis állatmenageria is.

Ezekén kívül sok más nevezetességek vagynak a' Sanssouci kertben, mint a' márványvár, ismét sok pompás szobákkal; a' fehér ház, a' sérlány ház, Eremitage, Mór templom, gothikus torony, Belvedere, gothikus majorság; az új palotával állaellenbe két kis várak, (die Kommuns) három emeletre, 's t. eff. mellyeket én az időnek rövidsége miatt nem láthattam, de mind ezen sok szépségeknek és királyi fényességeknek látásába, bele is fáradtam.

A' mi különösen szemébe tűnik az embernek az, hogy ezen szép hely, melly azonkívül hogy a' természet sokkép felruházta kellemjeivel, a' mesterségnek is sokféle míveivel, még pedig mindenkor válogatott szép ízléssel a' vesztegetésig bír, kevesbbé használtatik úgy mint érdemlené. A' gyönyörű városkának is, — melly egy Európának szebb városai közül, — csinos, tiszta útszáit kevés ember eleveníti, 's többnyire mindenfelé csak katonaságot lát az ember, még pedig mindég eleven foglalatoskodásba, a' mi Muszka országban is mindenütt így van. Eredet szerint Pocsdám csak ugyan Garnizonvárosnak vólt szánva, 's most több mint 8000 katona van itt. A' Királyi Familia ritkán látogatja meg Pocsdámot, melly egykor a' nagy Királynak olly kedvelt mulatóhelye vala. Legnagyobb elevenségére szolgálnak Pocsdámnak a' Berliniek, kik sokszor nagy számmal jönnek ide. A' társaságos szekerek, (Personenwagen) mindennap emberekkel rakva jönnek 's mennek a' Berlini úton.

(Folytatik.)

J* A' Magyarok Történetének jeles Német Iróiról különösen Engel Keresztelynek holtá után tellyesítendő Ohajtásáról.

Valóban, bölts és józan ésszel fontolván, jeles Törvény Tudóknak Jónynak a) tagadhatatlan azon állítása: Hogy mind azok, kik a' Magyar Irók' Bizonyosságát Hazájok felesleg lévő szeretetek eránt, valónak el nem fogadják, vétkül nem tulajdoníthatják, ha mi is ugyan azon okból a' külfödieknek ellenünk lévő Tanúságokat igaznak el nem válaljuk; — mert sok külső, kiváltképpen pedig Östreichi Történet Irókban (nem mondom mindnyájában) nyilván tapasztalunk szerfelett lévő valóságtalanságokat, hijánosságokat, sőt kész akarva is másképp' hogy sem történtek, előadott dólgozat, — holott már a' mult két századokban figyelemre vevén, és az Igazság széke előtt megfenyítvén azokat, Nemzetünk diesőségét megmentették 's felderítették több Tudós Hazafiaink, u. m. Schödel Márton Pozsonyi fi, Cwittinger, Rotarides, Jóny, Bél Mátyás 's a' t. kiknek nevei a' Magyar Tudosságok Történetében fen tartatván, örökké háláadó emléke-

a) Jony Joan, Iglovia - Hungari Facies Juris Publici Hungariae a Joanne Gravio et Joanne Lochnero A. 1666. in Acad. Tubingensi publice proposita, et Jenae 1756. in 4-to recusa pag. ultima: Qui nostrorum auctoritatem Scriptorum ob praesumptum erga Patriam affectum contra se non admittit, — ille vitio nobis vertere non potest, si nos quoque eandem ob Causam scriptoribus suis exiguam habeamus fidem.

zetet érdemlenek. — Emlitem a' külső, de Magyar ország történeteit Iró Szerzőket, — nem azért hogy azoknak érintett hibáikat 's balvélekedéseket itten czáfolni vagy igazítani szándékom: vólna; hanem hogy minden Német Nyelven irt Magyarok története között ezen hármat legigazságosabbnak és legtökéletesebbnek lenni jelentsem Gebhardinak a' Magyar korona alá tartozandó Országok Históriaját a) Engel Keresztely b) és Feszler Innocentz c) Magyar országnak és Lakosinak történeteit.

Gebhardinak sokat köszön a' Történeti valóság, kivált a' vallásbeli üldözés — a' segéd Seregeknek Fejedelmek hiv Jobbágysai ellen is elkövetett hatalmaskodások, igazabb mint eddig, előadásában, — a' Végbelieknek (Confiniumoknak) az Anya-Országtól lett elhasítása módjának és történetének nyilvánosságossá tételében — neki tulajdonítja Horvát, Dalmatia Servia, Bosna, Erdély, Móldva, és Oláh Magyar Koronához tartozó Országoknak első rendes Történeti kidolgozását — és Történeteinek majd csak minden gyűlölséges kifejezés nélkül első német előadását.

-
- a) Gebhardi Ludv. Albr. Geschichte des Reichs Ungarn und angränzenden Länder in III. Abtheilungen. Leipzig 1778—81. 8. réthben. Az első kiadás melly egyszer'smind azon nagy Munkának: Allgemeine Weltgeschichte nach Wilt. Guthrie XV-dik kötetjét teszi. Ezen derék Munka Kultsár István költségével már magyarra is fordítottatott és kiadattatott.
- b) Engel Christian Geschichte des ungarischen Reichs, und seiner Nebenländer. Halle 1790=1801. 4.d réthben. 3. kötés. Geschichte v Halich und Vladimir (Gallicia et Lodomeria). Wien 1792. 8d réthben 2 Darab. — Geschichte der Freystadt Ragusa 's a' t.
- c) Fessler J. A. Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen. Leipzig b. J. F. Gleditsch 1815—25 X. kötet 8d réthben.

Feslernek fáradhatatlan vas szorgalma és sokkal tökéletesebb Munkája, hogy sem egy annyi viszontagságok' és veszélyek' habjai közt hányatott szerentsétlennek ereje, és a' külföldön minden kúfóktól távol-léte 's fogyatkozása ígérhetett, tsudálkozást: maga pedig minden Német Iróink között legfőbb hálát Nemzetünktől érdemel, mivel általa, mint felette megkedvelt szép Iro (Bellettriste) által, Nemzetünk valódi buzgósággal előadott ditsősége, Európának minden mivelte Nemzetei előtt leginkább megismértetett 's hirteltetett. Óh vajha gazdagabb Hazafiaink közül valaki benne, még a' fagyos Siberián felül is forrón lángoló Hazafiúságát, jntalommal, — a' Tudósabbak, ditsőséges emlékezettel — a' Magyar könyv Árosok, Munkájának Magyar fordításával meghálálnák, és így már már enyészetben boruló életkorában, vigasztalnák!!!

De közelébb térvén czéломhoz — Engely Keresztelynek a' Magyar Történetek felde-rülése, a' Nemzeti Ditsőség és a' Történeti Igaznak voltaképpen léendő kinyomozása, 's hirdetése iránt volt fáradhatatlan buzgóságát, sött még életének enyészeten is, utolsó lehellettel a' Magyar Tudósoknak ki jelentetni kívánt Ohajtását mind azokkal, kik Nemzetek' javát, ditsösségit szomjúhozzak, például, ösztönül, sött felszóllításképpen a' Tudományos Gyűjtemény széles terjesztése által imigy közlöm.

Lötsei Hazánk fiának Engel Keresztelynek példás életét, — Bétsben a' Felséges udvar fő Városában viselt hármás Hivatalbéli Tisztségét, — Tudományos foglalatosságait és a' széles Világ Túdóssaival volt Társalkodását senki jobban és tökéletesebben mint az ő egykori és egy vallású szives Barátja Schedius Lajos Úr a' Pesti Universitás Philosophica facultasnak Seniora ohaj-

tásunk szerint velünk meg nem esmértetheti; azért én kinek Hazánk Tüdös Históriája kiadását külföldben is régtől megígérte, legalább Engely Keresztely közös Barátunk Tüdös érdemeinek ditsőítését tölle méltán kívánván, illy édes reménységben abba nem is bocsátkozom. De azon szomorú emlékezet, hogy szinte Hitvessének úgy Gyermekének is Lötsén létében, sajátjaitól elhagyottan, halálos ágyában magánosan Bécsi szállásán találtam, és harmad napi társalkodásom után tölle örökre elvalni kéntelenítottam, élő színekkel ábrázolja, miképpen ő is, mint néha napján a' XV-dik Századbéli híres Poggius abban szerentsésnek érezvén magát, hogy hóltával, a' Rabie Doctorum Theologorum que megmenekedik, keservesen panaszlá Hivatalbeli Collegájának S***. véle keményebb, sött rágalmazó bánását, 's atól a' Magyar Történetek kidolgozásában 's ki hirdetésében akadályoztatását, 's megkére hogy lennék, ha egészsége jobbra fordulna, már 18 esztendeig folytatott Magyar ország Történeteinek Gyűjtésében, ki dölgozásában 's kiadásában segéd Társa; ha pedig az Égek (már ekkoron többszöri Vérhányásban szenvedett) bokros bajai 's fáradtságos Munkái alatt ellankadott gyenge teste alkotásának hosszabb életet nem engednének, kezembe nyújtván tölle fel tett rendes Útmutatás (Planum) Vörläufige Bemerkungen über Ungarische Geschichtsforschung und Geschichtschreibung a) kérte, hogy mindnyájjan, kik Hazánk Történeteiben és Nemzetünk ditsőségében gyönyörködünk, öszve vetett vállakkal iparkodnánk, még eddig nagy setéttségbe bo-

a) Melly egyébbként az ő munkájában is Geschichte des königreichs Ungarn. Tubingen 1811. II. B, 8-ad réthben előre bocsátva kiadatott.

ritott 's fogyatkozásokkal tellyes Magyar Ország Történeteit tőle kívánt méltó tökéletességre hozni. —

Felséges valóban Utmutatása, és mivel annak tellyesítésére nem egy Tudós hanem bizonyára egész Tudós Társaságok és több Esztendőknék lefolyta kívántatnak, — sőt szükséges költségek nélkül, mellyek minden Privatus vagyonát felül haladják, Engelnék Utmutatása bé sem tellyesíthetik, — azt mint valóságos Hazai Intézeteknek Rendszabását, nyilván közlöm.

Két Részre osztja Engel a' Történetek eránt kívánt szorgalmát: A.) Történeti vizgálatra, és B.) A' történet írásra.

A.) Történeti vizgálat tárgyának teszi:

1) Mindennémű még csak kéz Íratban lévő Történeti kútforrásoknak, u. m. az Okleveleknek, Törvényeknek, és a' történettel egy kori Magyar Írók Írásainak Gyűjteményét és ezen Emlékeknek évkori rend szerint leendő kiadását — 's ugyan azért a' nevezetesebb Magyar és Erdély országi 's Bétsi könyv Tárokat, Levél tárokat és minden lévő Hazabeli Gyűjteményeket előszámlálja.

2) Mindennémű nyomtatott, vagy még írásban maradt a' későbbben élt Szerzőktől készített Munkáknak Gyűjteményét, a' mennyire ezek Hazánk Természeti vagy Polgári állapotját 's ezzel Történeteit érdeklik.

3) A' hajdani Krónikáknak több fenn tartatott példányokkal való öszve hasonlítását, és azontól kritikai észrevételekkel megbövitett, 's felvilágosított kiadását.

4) A' külső, de leginkább szomszéd Nemzetek' Krónikáiban 's történeti kútforrásaikban a' Magyar Nemzetet érintő Előadá-

soknak, Történeteknek és Emlékeknek év szerint leendő egybe gyűjtését 's kiadását.

Illy nagy térségen keresztül viszi 's magosra helyeztetni ditső Pályáját Engel — mellyet igyekezetünk 's neki Indulásunk bár azonnal el nem érhet is, de azért illő, hogy év szerint oda, hova már mások eljutottak, mi is közelítsünk, különben is Horváth Istvánnak most közelébb a Tudományos Gyűjteményben (1829. Eszt. VII. Köt. 54. lapján) béiktatott böltsszavaival illy képpen gerjesztetvén: „Más Nemzetek nagy gondal tanulják régi viszontagságaikat! Ébredjünk fel már egyszer mi is, és Nemzeti éltünket örökösítsük Nemzeti Történeteinkben!!!

B) A Történetírást csak az Évkor és Helly határozásával, csupa és minden öltöztetés nélkül lévő meztelen Igasságban, a' szerzőnek minden képzelete, tulajdonnítása, a' Tettek származó okainak rémlése, vagy következéseiknek jövendölése nélkül kívánja előadatni — méltán vétkül tulajdonítván az Ostreichi Plutárch Him képzetekkel czifrázott Irójának I-ső Kötetb. 61. lapon azon kifejezését: Albrecht setzte seinem Schwester-ohne Wenzel König in Ungarn den Neapolitanischen Prinzen Carl Martel mit Glück im Jahre 1303 entgegen, — mert Martellus Károly már 1295. Esztendőben meghalálozott — a' Robert Károlyhoz pedig Albert Ostreichi Herczeg soha jó szível — de valóban ellenkezéssel viseltetett, a' mint ez Pez Thesaurus Anedotorum VI. részéből a' 204 lapon nyilván kitettség; és így B. Hormayernek állítása a' tetteken nem építetett, hanem csak egyedül a' szerző eszmélkedéséből született. — Ugyan azért Engel, noha saját Munkáját a' Historiai Tetteknek és Emlékeknek fogyatkozása

miatt mind eddig híjjánosnak, de abban még is a többiek felett tökéletesebbnek tartja, mivel benne inkább a valódi Tettek, nem pedig az eszmélkedések és a Szerző' fejében született rémlések elő adattatnak. —

Mind ezekre élő szavával figyelmetessé tévén hozzám fordúla és rebegő hanggal utóljára elolvasá útmutatásához kaptasolt azon utólsó lehelletig szívében buzgó ohajtását a Magyar Történetek' tökéletes kidolgozása iránt, mellyet minden Hazafiakhoz intézvén, általam Hazánk' élő nyelvén is nyilvánosságossá tétetni kívánt.

„Édes Hazám! Itt hagyom Néked sok eszten-
„döbéli fáradságimnak kedves Gyümölcset, álta-
„lam is használt szerentsés és sikeres módokat,
„mellyekkel, a' termékeny Telekeiden édessen táp-
„lált Emberiségnek Történeteit felfedezheted és
„illőképpen Világ eleibe terjesztheted. — Tégedet
„mint egyéb virágzó Nemzeteket, a' mult idők-
„nek viszontagságai tanítsanak a' jó következe-
„ket magok után vonzó tetteknek követésére:
„úgy ellenben a' veszedelmeseknek, bölts elkerü-
„lésére és azon módokra is, mellyek Törvényes
„szabadságodat, független Nemzetiségedet (a' Ha-
„talmas Napkeleti Birodalmak szomszédságában
„is) Dicső Fejedelmeidnek szárnyai alatt szerencsé-
„sen fenn tartották, — tanítsanak a' Nemzeti Geni-
„usnak is az Idő-korhoz szükséges, de csak figyel-
„mes és léptsönként elfogadandó alkalmaztatásá-
„ra, és a' boldogabb Nemzetek' szerencsés példái-
„nak bölts követésére, leginkább pediglen a' fe-
„jedelmi Thronushoz tántorithatatlan hiveségnek
„mindenkor bizonyos jutalmazására — Távozzon
„tőled, Óh! édesen gyámolító Anyai földem,
„minden külső Hatalom, mellynek vad erőszakja
„őseidnek világ szerte dicső Erköltseiből valahára
„kivetkezni kentelenítsen! Ezen utólsó lehelletem-

„nek is forró sohajtása, Nemzetemnek fenn tartásáért, — boldog fenn tartásáért emelkedjen az Egekbe!! —

„Te Barátom! és mind-nyájjan, kik Hazátok Történeteit vizsgálni, annyival inkább írnia és közre bocsátani szandékoztok, vegyetek rólam példát, melly göröncsös, sőt tüskével rakott útnak indultatok, — itt valóban nem csak mindennek, de kevésnek is tetszeni majd csak nem, lehetetlen. Mert ritka az, ki az igazat hallani, annál inkább iratni's örökösíttetni: ellenben sok aki elhallgattatni, sőt néma feledékenységbe meríttetni kívánja! Obsequium amicos, veritas odium parit! Az Emberek Interestéje, az önn hason főképpen üldözi a' Történeti Igasság Bajnokát, — melly akár erősebb akár fortélyosabb legyen, — emennek gyámoltalanul veszni kell, kivált ha nem hatalomban, vagy pártfogásban, hanem csak igazában bizhat! — Nemzeti Büszkeség, vallásbeli hasomlás, véleményi külömbség, tudós vetekedés, ha nem is okúl, de bizonyosan alkalomúl szolgálnak, hogy az Igaznak Hirdetői gyakran ok nélkül elárultatnak, sőt némellykor mint veszedelmesek, még önnön Fejedelmek's Hazájok' ditsösségeért is felvált igyekezetekben, hátráltatnak. — De Ti Ditsösséges igyekezteitekben eleredvén, bizzatok jó Fejedelmek Igasságot szomjúhozó kegyelmében, — bizzatok úgy, mint én, sok Jeles Hazánk Nagygyai pártfogásában — bizzatok Tudós segéd Társaitokban, — Nemzete ditsőségén gyönyörködő Hazafiakban, — a' Magyarának egyedül tulajdon nyílt szívében, és azzal esdeklő Igasság szeretetében; végtére pedig a' földi viszontagságokon túl érvén, nyugodjatok meg késő unokáitoknak sem meg nem vásárolható, sem el nem tsábitható igasságos ité-

ítéletében 's bizonyára örökös háláadó emlékezetében!!—

5.

Vas Vármegye Kemenes-áljai Járásbéli magyar szó-tár.

Sokan eléhozzák még a' Magyar nyelvnek szük 's miveletlen voltát. Figyelem gerjede bennem ennél fogva az eránt, hogy nyelvemnek nem szük hanem igen is tágos voltát a' mennyire lehet érintsem, 's kiterjedtségéről említést tegyek. Ha a' Magyar is Hazája minden szege szü-gában lappangó, a' köznépnél szájról szájra ált maradott törzsökös magyar szavakat kikutatja, bizonyosan több féle tárgyról széles értelemmel, gyakran szükségtelen új szók koholása nélkül, tud mind irni mind beszélni. De Hazánkban azok, kik rangjokra 's állapotjukra nézve a' köznéppel nem társalkodhatnak, közötté keveset, vagy éppen semmit sem foroghatnak, sőt neveltetések folyamatjában városainkon az új iz szerint többnyire inkább csak a' szomszéd nemzetek nyelvén beszélének valóban nem csuda, ha férjfiu korokban nyelvünk szük 's miveletlen volta ellen kikelnek, 's azt szük határok közé helyheztetettnek lenni hirdetik. Azt azonban nem gondolják-meg, hogy annak egyik oka önnön magok.

Bátorkodom én is megszóllalni: ki szegény de jámbor szüléktől eredvén a' kisebb sorsu lakosok között divatban lévő régi törzsökös magyar szavakat jobban megszokhattam, 's most azokat itt illő magyarázattal világosságra botsátom.

Támadna bár minden magyarosabb Várme-
gyében egy Magyar, ki a' nálok szokásban lévő,
de másutt isméretlen magyar szavakat kikutatná,
össze szedné, 's küldené azokat mind a' Tudo-
mányos Gyűjteménybe: akkor olly határ szógar-
madánk gyűlne halomra, mellyből kiadandó szó-
könyveink mind inkább bővülnének, 's nyelvünk
eredeti gazdagsága jobban kitetszenék.

Előljáróban én most csak azon Kemenes-aljai
magyar szavakat közlöm abc rendi szerint, mel-
lyek rövid időn elmémbe ötlhettek; Igy követ-
keznek:

A.

Abajnacz kétszeres item: kevertt lakosok
Alamuszi fél elevenségü kamuti ember
Ádázom ohajtom, kívánságommal utánn vagyok.
Abajgatom irgalmatlanul kergetem, meghajtom
Akona feneketlen mélység item: felső lyuk a' hordón
Ármányos csintalan
Avas száraz, ó, régi
Ákombákom mázoltt irás
Amugyosan ugyan tsak helyesen pipesen
Átabotába össze vissza
Áporodott hüdös
Anyásodom vagy Anyásulok, tollasodom, bannya-
sodom, szőrösödöm

B.

Bogaras szilaj,
Biggyesztem reá teszem reá illegetem
Basa nagy fejü kövér fejü
Buggyoga Ivó edény
Buggyó német nadrág
Bak szekér két kerekü szekér, Kordé
Bötsmérlem megszólom, motskolom gyalázom
Betyár zabolatlan kevély, paraszt
Bögge tsutsos száju föld edény

Bongyor kondor borzas
Bögyes mellyes
Busa kövér, pofit,
Bölömbika Dobos-gém
Bannyasodom Anyásodom
Becze kis borju
Babrálom morsolom, újjaimmal morsolgotom
Béka nyál pamut forma vizi növevény
Bókkot hajtok fejemet le 's fel felé emelgetem
Bébicz libucz
Börzenkedem fel lobbanok megharagszom
Bacza fél ostoba
Bintsók pörsedék, bubortsék item: sántaság.
Bukfencz fön által való ugrás
Bibaszt együgyü
Baszli magáról is elfelejtkezett együgyü
Bámáskodom reá felejtkezem.
Budabács fekete foltokkal ki pöttyögtetett tavaszi
piros bogár.
Buga paraszt.
Banga együgyü, kiség eszelős is
Bibirtsók szömölts vagy mással ki pattagzottság
Bancsókos csókás szemü
Börczölöm meg üzöm, meg-hágom
Bükkön lednek
Bucsér szolmából kötött kóficz vagy tojás tartó
Bokálla Föhény korsó Sz. Mihályi korsó
Baktatok alig sántikálok
Bukkanok rá bukkanak, véletlen rá talállok
Balaska Balta, kis fejsze, hókkon
Bókkon görbe fák a' Ladikokban 's a' talyigán is
mellyen a' gerendöly fekszik.
Bunta barnás feketés

Cs Cz

Czókmok egymás, holmi dib dáb eszköz
Csöktetek akadozva tűzve megyek

Cserény gyümölts szárító
Csász Csiga. Csippel csoppal imigy amugy
Császok mászok czivódom versengek
Czéklázok tévelygek
Csiribiri aprólék körmözések fakadások
Cserzem a' bőrt ki tisztítom kivakarom
Czigánykerék tenyérről talpra hajigalni a' testet
Czulhó szajha szóbéli személy
Czudri félre rugó czandi fejér személy
Czudar tsél tsap, erköltstelen
Csökönös akaratos magát elköto
Cziczemacza rekettye fa tavaszi bimbója
Csikóté fa foglaló a' szán vagy talyiga rudján
Cziha vánkos héj.
Csárma tsatska lármás, hahotáló
Csörfös tsahos sok beszédü
Csillentek lopok, alattomosan elrejem.
Csutak csomotskába öszve tekert szolma
Csáli balról befogott ökor
Csürök csavarok tekergek, utat vesztek
Csürök gyermekek fa játéka, mellyet botokkal do-
bálnak
Czepelem nehezen viszem
Cziderálok alig alig éldegelek.
Csörge apróra szelt kisütött szalonna
Csáválom állat bőrét kicsaválom, készítem
Csóválom lóggatom lóbálom ingatom
Csöktetek tüzve akadozva megyek
Czandi kis szajhácska
Csatangolok Csabakkolok kószálok Idöt veszthe
zalánbolok
Csattolálok haszontalan, zárást teszek, tekergek
zalánbolok
Csepertes sántikáló
Csiricsaré, tsahos sok beszédü, tsárma
Czövekedem, nevelkedem serdülök.
Csuramkodom észrevehetetlenül el lopódzom
Csatakos sáros harmatba keverődzett, czafatos.

Csipet morsa , igen piczin valami
Csitserke tsatska
Csovasztok , hazudok.
Csélcsap korhely
Csömbölék csimbók lefüggő csomó
Csabdi ki tsapó ki tsapongó szilaj
Csalafinta tsintalan
Czikákolok fulladni akarok valamiben
Csordás marha pásztor
Csórálom mórálom kelletlen lassan töltögetem
item valamelly dolgot se teszek se veszek , im-
mel ámmal
Csihar lásd: husáng máskép suháng
Csótolgok kurdászok kelletlen járok kelek
Cziczerelem meghágom , megüzöm , herélem

D.

Dedergek reszketve fázom
Dejszen magát mentő fenyegető hang. Dejszen
várj tsak ?
Döher ki hizott , poszokos , igen vastag.
Dermedt megmerevedett fásúlt
Dudva gyimgyom gizgaz item: nagy faru
Daga kövér pofók képü
Derézde fünek a' neme berkes helyeken
Döndöre magyar juh
Dadoga legalsóhangon dörmögő.
Dékány egyházfi

E É

Ergellős változó eszü
Eplény a' Szán vagy Szánka orrozatján keresztül
szegzett fa mellyen vagy Csikóté vagy vas
karikákon csüggenek hámfák.
Eresz ház fedele héjja
Eszterja hullató
Esseg ismét viszont
Ejnye ohajtozó kíváncsi szó. Ejnye be szerettem
volna! Ejnye be szép volt 's a' t.

Ekczemoncza öszvehányt vetett alá való holmi
Emigyesen ugyan tsak pipesen, kevélyen
Elegybelegy alá való hitvánság
Emse nőstény disznó
Ekrendezek, láb alatt járok kelek
Épelődöm, eszmélek, gondok között sorvadok.
Eszteru folyó viz árja ellen tsinált erős töltés
vagy gát

F.

Fogacsi ki álló nagy fogú
Favágító favágó hely
Fanyalgó fél kedvvel borongó
Fészkalódom nyughatatlankodom
Füllentek hazudok valamit vaktában mondok
Fukar fősvény szük marku
Fanyar fujtós keserű
Fel-lovalom, felingerlem felbiztatom
Faka poczokos, nagy döher hasu
Facsari savanyú fősvény ember
Fosztor hitván szakadt kopott
Farczinálom erősen megfartatom kitudakozom
kikérdezem
Fozlánczos rongyos szakadozott
Fejőke fejő kánna zséter
Finóros módis öltözet, módisan piperézett
Fullaszodom orromat felütve boszonkodom

G. Gy.

Gyüki apró piczin ember, pöttön, törpe
Gombolyító mellyen a' fonalat legombolyítják
Genyöte haszontalan hagyma levelű fű item: Hőle
Gyimgyom giz gaz, holmi, mindenféle hitvánság
Gegyerészek szemtelenül tapogatódzom
Gór tsuta, kopasz
Gyimésztelen élhetetlen, magának hagyatott
Gögös dölyfös, hegyes, rá tartós

Gebedt megmerevedett
Gunya hitván szakadozott ruha
Gyeszikölem frissen tömöm tologatom
Görgetem kan sörtvés közösülése az emsével
Gunyolom tsufolom
Göczögök öregesen nevetek
Guzsa törpe rövid innen guzszsadt nyaku
Gyömiszölem erősen bele nyomom tömögetem
Garmada szóratlan határ gabona
Gyegyepógyes, együgyű, ügyefogyott, banga

H.

Hersentem meghersentem véle paráználokodom
Hunnyászkodom megharagszom, boszonkodom
Hentes petsenyével kereskedő
Herdelem erővel riszálom metszem
Hancsék zsombék
Husáng hajlós csihar hajlós tölgy ágból verő eszköz
Hadaró csép-hadaró item: mindent öszve zavaró
Hujjában egy hujjában egy folytában v. folyamban
Hibarcz sáros motsárság
Hébekorba némellykor ollykor ollykor
Heklyekuklya ész nélkül tsatsogó
Hóbortos változó eszű
Hebehurgya szilaj vigyázatlanul kapkodó
Hajgálicsó meghasított fa, mellyből követset ha-
jigálnak
Hengerbócz oldalaslag lefelé való hempelygés
Höle genyöte hagyma levelű haszontalan fű
Hökkenek magamat ijedetten valami dologtól visz-
sza tartóztatom
Horkantok órommal horkantok
Hetvenkedem magamat hányom vetem, veszekedem
Hajsz jobbról befogott ökör
Hévizálok haszontalanul időt vesztegetek
Hán: igen is

Hedergék ferdén vagy tsürve tsavarva megyek
Háhábellázok gyermek módon kéringózkodok szédelvek
Hadarászok valaki felett bottal csóválódom
Hinta kötélén való lóba
Hókkon balaska kis fejsze
Hinár iszapos motsáros helyen nyölt sűrű növény
Hálákom haszontalan szó szaporítással esdeklem
Hahota faragatlan nevetés
Höböge szapora beszédű
Haczuka viselő ruha
Hökkön piczin hökkön ember pitzin ember
Hamu-püpek ronda fagyos rest
Huppolyagos felpattagzott
Herákokok torkomban lévő nyállal vesződöm

I. J.

Iszák tarisznya item: nagy iható
Izé gondolkozó hang item: valami
Izélem megüzöm, innen: izelés, természeti közlés
Inalom nyomba követve verem,
Iszkurálok iddogálok
Igyehesztem fellovalom felbízatom
Iszap sáros motsár
Izék marhák eledele millyet már meg nem esznek
Imely kelleetlen kedvetlen édesség
Iujjig színig teli
Ih juh innen: Ihász Juhász
Ih farku juh farku
Ibrik korsó item: mindenféle mosni való edény
Izgága pör, patvar
Izgágáskodom patvarkodom, akadályt szerzek
Iszonkodom irtózom

K.

Rukorifánk hal étető
Kulats csutora, ivó edény

Ráprázok szemeimet reszkettetem
Kotágok tyuk módra tsatázok lármázok
Kobza böggő öreg hegedű
Kámpitsorodom nyelvemmel elhibázom, elvétem
Kókányozom elverem, leverem patyókálom
Koszlállok hijjába való haszontalan járást teszek
Katsozom a' dohányt lekatsozom, lefattyazom
Kuruglya szénvonó
Kármentő nyeles vas tepszi
Kelepiczélek kezemmel lábommal veczkendezek
Könyi czukor répa, kozmacska.
Kurkó fattyu gyerek
Kokzega alig alig élhető, kenyértelen
Külyü tök mag törő
Kertekurtálok tsürök tsavarok
Kerítsálok kárálok, haszontalanul beszéllek
Kundészok kórálok öszve keresgelem
Kuku tojásotska
Kóczipor semmire való dib dáb ember
Kócz cseppü
Kuli nagy fülü
Kajla öszve álló szarvú
Kukolla pályinka főző kunyhó kalyiba
Közköpü szemtelen hir hordó
Kötekedő akaratos magát megkötő.
Ki huszom ki bujom kifejtődzöm
Kukkanom megszóllamlok
Kusztora fa nyelü paraszt bitsak, bugyli.
Kágyilló Béka teknyő item: mellybe a' prés Or-
sója jár
Kamuti mogorva dib dáb alattomos hitván ember
Kuka szóttalan, néma kukkotégetek. Vesztek, kárt
vallok.
Korrogok morgok
Kutyorék viz fordulása
Kérődzöm kéröt rágok, kelleetlen eszem.

Kácsolódom ki fejtődzöm ki vergődöm
Kerekutyózok kerengek
Kuszkó kályha mellett való szeglet
Kandikálok alattomosan kinézegetek.
Kudari turos éték
Kajtorgok éhel szédelgek, kalézolok.
Kergeteges esze veszett
Kamasz oktanul felnevelkedett
Kamaskodom oktanul gorombául nyölök
Kolompér kutyatök, földi alma, csucsorka.
Kákitt tejes paréj
Katrócz tyuk hizlaló ól
Kóficz Szolma kosár mellybe tojást, vagy ha igen
nagy gabonát is lehet tartani
Kultsos kalács
Kalinkó fontt kalács
Kepesztetek mászok erővel fel felé tsipeszkedem
Kuruttyolok béka módon szóllok
Karafina kökorsó
Katangolok zörgetve járok
Kelehajti eszelős kész akartva tébolyodott
Kelebobálok minden ok nélkül haszontalan járok
Kalézolok oktanul járok kelek
Köczöle ringy rongy ruha
Kücsög bögyöke, kökorsó
Kótyagos iszos, fél részeg, boroskás
Kefe sárgás-fejér.
Karakala dibdáb hitván beszéd, nem derék tárgy
Kalpag Süveg.
Kudarczot vallok, kárt vallok, fel csufolódom.
Kacsingatok alattomosan szemtelenül nézegetek
Koppantó Hamv-vévvő
Ketetek tapogatódzva keresgélek

L

Lagzi lakodalom mennyegzői vendégség
Legyhett eleresztett lány testü

Langaló elősütemény kenyér sütéskor
Láp ingoványos kaszáló rét
Léhűtő éhhetetlen bibaszt
Lóba gerendán való hintázás lábalódás
Lazsnak kutya rész
Lazsnakolom megverem, büntetem
Le kapom le szóllom le pírongatom
Lustos vizes item: tsunya nyelvü
Lafancz ronda szakadozott gunya
Lektika laptika két kerekü szekér
Lénző ümög szegéllye
Laska kerekés vékony sütemény
Lésza csereny ágy item: Szolma nyoszola
Lócza pad
Loncsos kis korhelyetske kis bibaszt.
Lézzegek kelletlen járást teszek.
Léletelek pihegek
Langaléta pöre, fél meztelen.
Latyakos igen megázott, vizesedett

M

Móczirkálok lejtőt járok, gyuggolva tántzolok
Málé kukoricza lisztből forró vízzel készült édes
étek
Miszit-maszat szemét
Matolla áspa, mellyen a' fonalat fel vetik
Mámmám tsetsemő gyermekek étke item: hitván,
bibaszt nyáladék ember.
Mogorva goromba ember
Mélázok eszmélek, mély gondolatba vagyok
Möge hátullya valaminek.
Maczi kis Csikó
Megmeg megint, ismét, viszont.
Melledző melly fedező
Mondóka mondani való
Muszkolom öszve töröm zuzom
Muszlincza apró szunyog

Makronczás csökönyös, akaratos.
Mácsonya gyenge tüskés lapu

N. Ny.

Nyifa órrából besszellő
Nyámámdi tátott száju málé mámmám ember
Nojszen kis fenyegető hang. Nojszen csak?
Nyetre előre hátra hanyatló kés vagy bitsak.
Nyelfeg süvegnek le tsüggő része
Noszítom biztatom huszítom.
Nyaksi rövid görbe nyaku
Nesz hang lárma
Nyekege akadozó szavu
Náspágolom elverem megszedegetem ütögetem
Natrágulyás esze veszett, bódult.
Nedinges, negédes, kevély
Nünü Nádból vagy Hőbér szárból tsinált sip
Nógatom erőltetem
Nádra gyomor görts
Neszüdom, neki gyuladok, felháborodom.

O Ö.

Oktondi tudatlan ostoba
Otromba goromba tudatlan
Ócsárlom hitvánnak oltsónak hirdetem
Örv vas örv a' kuvászok nyakán
Öv környül kötő, sok som sinor a' Huszároknál
Ötölök hatolok haszontalan szót szaporítok
Ocsó szóráskor lefolözött szemetes gabona
Ösztörü lásd eszteru.

P.

Pipes hegyes kevélyke
Piperés cifra módis
Pocz nagy has.
Poszáta mámmám hitván fosztor
Pipogya együgyü bibasz

Pompos turós lepény
Puffancs gömbölyeg kalács
Pöre tsak ümögben gatyában járó
Paszkoncza magtalan, asszonytalan, fél herélt.
Patyókálom verem, le patyókálom le verem meg-
patyókálom meg-verem.
Poronty fattyu, cigány kurkó
Paszita kereszteléskori verdégség
Potom keveset érő
Potomba hijjában
Pupa mellyből a' hernyó ki bujt
Piócza vér szopó, nadály
Pizsgék nemzsegek, forrok
Pittyet veszek szája szélit le ütöm.
Poczkot veszek irigyül hatalmasul meggyőzőm.
Pökhendi semmire való hitván
Pöttön igen piczin törpe
Pösze kis gyermek módon beszéllő, selypes
Pribék zsvány, uton álló, tolvaj.
Porzsábás gyakor betegeskedő
Présmitálok ok nélkül emlegetődöm sokat beszéllek.
Pányvázom czövekhez kötöm
Pisla vakondok szemü hunyorgató szemü
Pörcz falatra metélt sült szalona
Perczes hegyes kevély
Pipitér apró kapor
Pócz magas helyre fél tsinált egyet mást tartó hely
Pöcz toldás folt a' gatyá elein 's hátullyán
Péterszeg kemény ág a' deszkában
Pityókos fél ittos, fél boros
Pereputty bagazsia item: bokros atyafiság
Pimasz paraszt betyár legény
Pippan nehezen kaszálható sűrű szőr forma fü
Pirók vöröses
Pufók posit posgás

R.

Rovatal familiai sir-bolt felett álló fa-alkotmány
Rugtatok minden erőmből futok
Renkesz kövér testü
Rekenye sóskának enni való savanyú szára
Reczés sok soru rétü
Redes soros gerezdes
Rénnye (vaj) szalonnára vert tojás
Rédeg magános páratlan
Rekesz rekesztés, ól, és: Parenthesis
Rokkant hibás elejü
Rozzant hitván széllal dült
Röt szín mint p. o. a' fürj
Rokolya kis gyermek felső fel öltöje
Ruzsnya tsunya tisztátalan
Rigya élő fa tavaszi elővirága
Ragyiva hitván, alá való, rozzant.
Rikkántós savanyú
Rifolom el viselem
Risszantom elmetszem
Ruharézmin ruhát nem betsülő, hamar elszaggató
Refáncziálom elverem, verdegelem, korbátsolom
Ringyó kurva
Riha szóbeli személy alattomos parázna
Rács Szijácsból akár hálóból kötött rák fogó
Rözse öszve kötözött tüzre való
Red sor ráncz
Rihálom erővel fűrészelve metszem

S. Sz

Siápolok alig alig éldegelek
Szalados ki tsiráztatott buza lisztből lágy sütemény
Silány hitván
Szöktső apró Sáska bögöly
Siheder subancz betyár
Szityi fityi törpe hitvánság aprólék ember

Sérikálok haszontalanul időt töltök, sétálok
Sórgyázok valami mellett el-suhanok
Szépelgek kelletlenül nyughatatlanul fészkalódom
Szomogy épület ala, belseje, koszoruzatja.
Sorvadok bánkodom hervadok.
Sunyi szemöldökét szemére rántó
Sanda félre néző
Sutton rejtek szegelet a' házban
Szuglya kályha melléke
Siska le álló nagy fülű
Szarándok bujdosó, vándor
Szilaj szabad kényén elő, vad, neveletlen
Szipákolok rendetlen pipázok
Sadarom sebesen hajtom
Szingyula czudri
Segvakaró csitke
Szeleberdi szeles, kergeteges
Szanaszétt szerte széllel
Suhító, csuhu, vízi növény
Szarva puskapor tartó
Szecska zsupp kévéből metszetett szolma dara
Sipákolok csibe módra sírók
Suháng csapó vagy ütő pácza item: csihar
Sinkofálom el mellékelem dugába döntöm.

T.

Tór halotti vendégség
Tézsla mellyel az ökrök az ekét vonják
Tulok két három esztendő ökrök tinó
Tebe esetlen, rendetlen kövérségü
Torombázok éjtszaka nád tüzzel halászok
Tücskérezek valamit kelletlen keresek, szedélem
Ténförgök lábalatt akadémokodom
Tatri rendetlen, szanaszét álló ruhájú
Tabértos széles nagy száju, tág, terepes
Taritarka igen tarka czifra
Tatarozom megigazgatom megcsinosgatom ékes-
getem

Tutolok ordítok
Tohonya rest, lusta
Toka áll kapczákon való kövérség item: alsó taréj
Tik verő lakadalom után a' hivatalos vendégek
házainál való evés ivás táncz mulatozás
Tagló nagy bárd mellyel a' marhát le ütik
Ták bocskor tákja telekje
Tokmány kaszakő tartó kaszásoknál.
Tépek lábok láb alatt alkalmatlankodom
Toszonkos teszefosza alá való hitván
Tacszó hitván málé száju gyermek
Törek apróra agyon tipratott szolma, mellyet a'
törek rosta fenn fog.
Tepszi rétest és pogácsát a' mellyben sütnék
Terepes terebélyes széles ki álló águ élő fa
Tana alattomos tolvaj gyűlés
Tanakodom titkot főzök, titkot besszélek
Tekergök csavargók
Tanár Szőlőhegy kerítése, gyepű
Tanár kapu szőlőhegy kerítésén vagy gyepűjén
való kapu.
Törtöztetem indulatomat megzabolázom
Taráta elhagyattatott, a' gondviseletlenség miatt
elpusztult, tatarozatlan
Tippá teszem, eltépelem gázolom tiprom.

V.

Vágtatok fel hányósan futok
Vita — szó váltás, szóbeli harc.
Vörsök varsa fiók
Veicz nádból kötött hal fogó
Viribelek benn' vájok benn' fördöm
Vaszak mindenfele gymgyomból öszve hányt ve-
tett holmi, egymás.
Vakotás babos, jég-verte.
Vintörgek hányódom vetődöm
Vedelek igen gyakran mértéken tul iszom

Vakarts

Vakarts vakarék tésztából sült kenyerecske
Vaczogok fáztomban fogaimat öszve verem
Vargánya gomba neme
Varsa, vesszöböl kötött hal fogó
Veret, vedlik.
Venyike száraz szőlő vessző, Bor-ág

Z. Zs:

Zsubrák fűsvény
Zsábrák montlis zsák a' katonáknál
Zsinbelygek betegeskedem
Zaklatom haszontalanul kergetem
Zsombor szakasztó véka vagy kenyér szakasztó kosár
Zatvarkodom pörlekedem veszekedem
Zalámbolok bódult fővel haszontalanul kalézolok
Zanótos neszes bortól, hevült
Zséter sótartó fa edény item : fejőke
Zubbon rokolya gyermeki felső ruha
Zsilip malom kerék valluja, mélység
Zabálom mohon iszom
Zakatolom zörgetem
Zsurolom döngölöm
Zsinatolok lármázok neszezek, kiabálok
Zsongáta zsendicze turós éték
Zsizsék gabonába esett féreg
Zsupp ki tséplett ki rázott szolma kéve
Züllöm, vénhedem, az öregség felé közelítek
Zsérült agyon részegült, a' ki fenn tud ugyan
lenni de már nem ihatik.

Ennyit küldök egy hujjában egyszerre. Ujabb szótárunkban a' szavak nem kicsiny hijányt pótlanak ki. Azonban küldhetek többet is. Nékem pedig ezen elég jutalmam lesz, ha példámmal másokat is hasonló tárgyra figyelmetessé tehettem.

Lévai László:

II. L i t e r a t u r a.

A. H a z a i L i t e r a t u r a.

Könyv-ismertetések.

- 1) **Auróra** hazai Almanach szerkezteté Kisfaludy Károly, kiadá Lichtl Károly 1850. Pesten, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István bet. 16d r. 336 l. Ára 2 fl. 24 xr. ezüstben.

Megjelent kilenczedik évfolyamata is azon Almanachunknak, melly megindulása óta olly sok szépet olly sok jót közölt, 's Szépliteraturánk' legszínesb 's legillatosb virágait nem annyira koszorújába fűzé, mint inkább kifejté 's virúlatra segélé. Auróra' lelkes alapítója ez idén sem kimélt semmit is, hogy ezt idősb testvéreihez méltóvá tehesse; 's el meri mondani Referens, hogy azon darabok mellyeket a' szerkeztető ön gazdag tárából, 's néhány közkedvességet nyert társai' dolgozataikból nyújt itten olvasójinak, akármellyik külföld' Literaturájának is becsületére fognának válni. Ide tartoznak: Zrínyi Ilona (Életírás) 1—31 l. Gróf Majláth Jánostól. — Az álmatlan király (Ballada) 32—35 l. 1) Bandi. 2) A' választás. 3) Karácsonéj. (Népregék) 96—111 l. Népdalok (1—5) 124—130 l. Egy szó. 196—197 l. Három egyszerre (Vígjáték egy felvonásban) 209—261 l. Kisfaludy Károltól. — Toldi 39—44 l. és A' buvár Kund 262—266 l. (Balladák.) Hedvig (Legenda) 136—143 l. Vörösmartytól. — Megelégedés 97—8 l. A' vihar 155—156 l. Rege a' Hableányról 275—289 l. Bajzától. — Sulpicia Cerinthushoz 98. l. A' lepe 135 l. Astüanax 197 l. Mi fáj? 208 l. A' lengeséghez 266—269 l. A' lovag 269 l. Költő 298 l. Neo- és Orthologia 302 l. Kazinczytól. — Népdalok (7—8) 131—134 l. A'

csermelyhez. 198—199 l. K. M-hoz 270 l. Csabától. — Az eltűnt ifjuság 193—195 l. A' száműzött 292—297 l. B-ától. — Karád és Zemír (Ballada) 200—208 l. Czuczortól. —

Javalást érdemelnek még: A' fellelt ideálhoz (Náray) 36—38 l. Nem az volt kit gondoltam (Tréfás elbeszélés) 45—89 l. és Rétség (Kovács Pál 112 l.) A' boldog öreg (Horvát Endre) 91—96 l. Judit (R.) 159—192 l. A' kibujdosott magyar Lengyel országban (Kiss Károl) 303—336 l. 's tb.

Répek: 1) Zrinyi Ilona. Melegh fest. Dworzack metsz. 2) Toldi és 3) Hedvig. Melegh festette, Steinmüller metsz 4) Judit. Henrich T. rajz. Rahl metsz.

Ajánlva vagyon Méltóságos Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchenyi Pál cs. k. Kamarás' Hitvesének született Gróf Zichy-Ferraris Emília csillagkeresztes Dáma ö Méltóságának.

Fenyéry Gyula.

- 2) Gyógyszeres Értekezések, melyeket a' királyi magyar tudományos Mindenességben, Tekintetes Schuster János királyi Oktató vezérlése alatt, a' magyar nevendék Gyógyszeresek, kiszabott készítményeik előállításakor, közönségesen elmondottak, 1829-dik esztendőben. Pesten özvegy Patzkó Josepha betűivel. 8d. r. 174 l.

Tizenhárom szép igyekezetű magyar nevendék Gyógyszeresek (magyar nevök e'korig Patikárius vagy Apatikárius volt!) értekeznek itten honi nyelven a' chemia' különféle tárgyairól, jelesen:

1) Bernáth József Gömör Kishont Rimaszombati fi a' Hamany-vasany-kéklettről (Cyanuretum kalii ferratum) és Zászpadékéről (Veratrina.) 1—18 l.

2) Degré Ignác Csanád Makói fi a' Póró savról (*Acidum boracicum*) és Borkő savról (*Acidum tartaricum*.) 19—54 l.

3) Eitel Fridrik Erdély Brassói fi a' Jalappadékról (*Jalappina*) és Hamany zöldletről (*Chloridum kalii*) 39—40 l.

4) Engel József Szepes Lőcsei fi a' Langról (*Alcohol*) és Égető hamagról (*Lixiva pura*.) 51—78 l.

3) Feigel Zsigmond Bács Ujvidéki fi a' Fojtósavas ezüst agról (*Nitras argentici*) és Kénsavas rézagos húgyagról (*Sulfas cuprici ammoniacalis*.) 79—89 l.

6) Gállik Sámuel Gömör Kishont Rozsnyói fi a' Hamany ibolatról (*Joduretum kalii*) és Tömény savról (*Acidum muriaticum concentratum*.) 90—102 l.

7) Hoffbauer Ignác Bács Szabadkai fi az Ércz-kermesről (*Kermes minerale*) és Ibológyulatsavacsos hamagról (*Hydriodis kali*.) 103—110 l.

8) Lajos Ferencz Bihar Debreczeni fi a' Borsadékról (*Piperina*) és Narancs színű kénygulatsavas dárdacsról (*Sulfur auratum antimonii*.) 111—117 l.

9) Massa Alajos Nógrád Tarnóczai fi a' Kénsavas keseragról (*Sulfas magnesia*) és Elégedett sóskasavas hamagról (*Kalioxalicum neutrum*) 119—124 l.

10) Piller Károl Csongrád Szegedi fi a' Kénsavas kínadékról (*Sulfas chininae*) és Kéklő gyulatsaváról (*Acidum hydrocyanicum*.) 125—135 l.

11) Pintér József Pest Ráczevi fi a' Vasany-kékletről (*Cyanuretum ferri*) és Fojtósavas hígacsról (*Nitras hydrargyrosi*.) 137—152 l.

12) Bádoky Soós Károl Belső Szólnok Dési fia' Higany előzőldletről (Protochloridum hydrargyri) és Fojtósavról (Acidum nitricum) 153—163 l.

13) Tamássik István Küküllő Erzsébet váraasi fia' Nadragulyadékról (Atropina) és Higany kettőzőldletről (Deutochloridum hydrargyri) 165—174 l.

Lesznek, eleve látjuk, elegen, kik az itten is felhozott, 's az Értekezések' folytatában széltére előkerülő új műszavakon elborzadnak, 's talán azoknak újlag magyarra leendő fordítását is kívánadják: de szabad legyen őket kérnünk, vegyék gondolóra, hogy a' chemia, — a' mint Schuster Professor ur az előszóban megjegyzi, csak 1787-ben született újjá; 's „új tudománynak szükség hogy a' nyelve is új legyen.” Az avatlannak (profanus) a' latán chemiai terminologia is érthellen marad, bár ezerszer álttanulta légyen is Cicerót 's Róma' egyéb classicusait; az avatvány pedig a' magyar műszavakat is megszokhatja 's megtanúlhatja, 's százszorta könnyebben mint a' latánokat.

Mi részünkről nem gyözünk eléggé örvendezni azon szép gyümölcsözésnek, mellyet a' Magyar Kir. tud. Egyetem' Orvosi Kara' több jeles Oktatójinak (kik közül elég legyen a' legújabb időkből T. T. Schuster, Bugát és Gebhardt Prof. urakat magasztalva említenünk) a' honi literaturáért lángoló buzgóságok koronként teremt; 's Tekintetes Tudós Schuster Professor urnak, most közelebb a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács által közre hocsátott Gyógyszerek' Árszabása' magyarázatja körölt tett fényes érdemiért is, hazafiúi szíves háláját ezennel nyilván jelenti

Fenyéry Gyula.

B.) Külföldi Literatura.

Népek különösségei 's Jelességei.

Rövid kivonása ezen könyvnek: Löhr, die Bewohner der Erde oder Beschreibung aller Völker der 5 Welttheile. Wien 1824.

A' Spanyol olly mértékletes és józan, hogy a' ki egyszer részegségbe találtatott, törvény-székek előtt meg nem jelenhet; és a' Boracho vagy iszákos név nálok, egy a' legutálatosabbak közül. De olly fellengős, hogy a' koldus koldustársát is többnyire megnagyságotja. Egyik nevezetes innepjek: a' szüret Innepe. Ekkor az Uraságok 's asszonyok tselédjeik közé ülnek, a' hajdani áldott egyenlőséget példázván; ezek azokkal, mint hozzájuk hasonlókkal bánnak, és senki sem veszi tőlök rossz néven. — A' Portugallus, majd nem napkeletiesen szeret hivalkodni. Erre talám az ő sok Innepeik is (130) szoktatják őket. A' nagyon fűszerszámos és hivesített eledeleket különösen szeretik. A' kis gyermekeket is egy egy szivat tobákkal halgattatják el, és a' koldus is sokszor csak egy szivat tobákért könyörög. A' veszedelmes bika hartz, nálok is, mint a' Spanyoloknál, mint a' Helvetáknál a' vad-ketske üzés, fő gyönyörűség. — Nápolyba különös a' sok koldus nép, melly csak az útzákon a' mit kap abból él nyomorúttul. Csak akkor dolgozik, ha a' végső inség hajtja. — A' Svéd köznép is igen szegény módon él. Egész esztendőre való kemény laska silány kenyeret süt egyszerre, mellyet tűzön utóbb, úgy melegít fel. A' muzsikát nem igen szereti, jobban a' kártyajátékot. — Az Irriandus olly megvetetett gunyolt helyheztetésbe vagon az Anglusoknál, mint nálunk a' Sváb. — A' Hollandusoknak istálói is tisztábbak, mint máshol a' parasztoznak szobáik.

De a' tisztaságra, a' szükség is kényszeríti őket, mert a' fa is hamar megrothad, a' vas is, hamar megrozsdásul nálók. — Különös, hogy tsak nem egész napkeleten a' tébolodottak szenteknek tartatnak — A' Kalendák, vándorló kolduló rongyos barátok, kik üveg helyett tök darabokból isznak, és a' kezekbe hosszú páltzájokon külömbféle színű rongyokat hordoznak. — Ötször kell napjában a' hívő Muselmannak imádkozni, mellyre neki a' harang-szó ad jelt. Ramadán nevű böjtjökön nem szabad se enni, se inni, ha beteg is, vagy az úton valaki, míg a' nap le nem nyugszik. Egyszer el kell neki életében Meccába menni, vagy maga helyett mást küldeni. A' ki sokszor el megy, szentnek tartatik, jóllehet más felől, azt tartják példabeszédbe: Ne hidj annak, ki kétszer volt Meccába, mint a' keresztények az olyan Szarándokokról, kik a' Sz. helyt látogatják; mivel azok tsalárd kóborlóknak tartatnak. — A' napkeletiek jóltévősége, eleitől fogva nyilvánóságos volt. Sok innepeiken, ingyen osztogatnak a' szegényeknek eledelt, sokan testálnak javaikból is nékik, sőt még az idegen ebek felől is gondoskodnak, hajlékot és minden szükséges eledelt készítvén nékik. Városaik egyéberánt rondák. Mindenféle dögök az útszákon hevernek. A' keresztényeket ebeknek, 's disznóknak nevezik; de közel sem gyűlölik úgy őket, mint a' 'Sidókat. — Az Ürmények szolgálatra valók, de nagyon félénkek. Két három kóborló Arabs, azt mondják, ötven emberből álló Caravant is megállít, és nem mernek kívánságok ellen tselekedni. — Az Arabs, nyelvére 's erköltsére nézve, most is az a' mi volt Mózes ideje előtt. A' régi nemzetek elmultak; ez megmaradt. De semmiféle nép, még a' hódító Római sem hódította meg soha. Ez ellen megörzé mindenkor Országá' minémősége. — A' Beduin prédál, de

nem gyilkol. „Testvéred mezitelen, éhes”, e’ szókkal támadja meg az embert, és ezen okainál fogva, igazságosnak tartja a’ prédálást. Egyébiránt vendég szerető, még az eránt is, kit előbb kirabolt. — A’ régi Persák maradékinál, a’ kovás-ág, és semmiféle tűzbe való mesterség nem gyakoroltatik, mivel a’ tűz alatt az Istenséget imádják. A’ kakasokat és kutyákat nagyon tenyésztik, és szeretik. Septemberben inneplik, Ismaél áldozatja fő ünnepjét, egy kövér feltzifrázott juh megölésével, mellynek egy része a’ szegényeknek osztogatatik. A’ haldoklók háza előtt tüzet illesztenek, hogy minden ember imádkozzon annak lelkéért. A’ holtak körül ordítanak, ruháikat tépik, hamuval behintik fejüket, megavult ruhákba gyászolnak, de nem feketébe, mert ez gyűlöletes előttök; hanem a’ zöld és veres színt, legjobban kedvelik. — Hindostán lakosinak 333 millionyira tétetnek alsóbb Istenei, — de hiszik a’ halhatatlanságot, és a’ lelkek vándorlását. A’ melly haldokló, a’ Ganges vizébe megfürödhetik, felette szerentsés előttök. A’ tehenet, ökröt, majmot, elefántot, hattyut, sas, és a’ kigyót is imádják. Különös, hogy legfőbb Istenjöknek nem kell Templom, — minthogy az tsekélység vólna vélekedésök szerint reája nézve. A’ testnek sanyargatása, késsel való megmetélése, a’ tövissekbe, posványosságokba való ülés előttök szentségre való törekedés. A’ tisztaság külömben fő virtus nálök. Hanem, némelly Innepeken, tehén ganéjjal, még is bekenik házaikat, mivel a’ tehén szent előttök. Igen szelid jó szívű emberek. Büntetés van kiteve arra is, a’ ki csak egy hangyát öl is meg; és a’ ki, egy ehes, vagy szomjas ökröt dolográ hajt, szét, mint egy tiz forintot, ha bévádoltatik. — Suráte vidékén a’ beteg állatok számára is van ispita, sőt van egy szoba, a’ balhák és büdös fér-

gek' számára is. Ezeknek számára szegényeket fogadnak, kiket hogy véröket kiszívassák, erősen előbb lekötöznek. Mind ezen irgalmok mellett, megtörténik még is, hogy a' tsetsemő leány gyermeket éltlen hagyják elveszni, mivel sokba kerül férjhez adása. — A' Garov hegy lakosinál különös, hogy a' legifjabb leányzót illeti szülei minden öröksége. — Siám vidékén, mint több helyeken is Ásiába, a' legnehezebb munkákat is csak az asszonyok teszik. A' férjfi csak hever, eszik, iszik, aluszik, dohányzik, kóborol. Soha sem eszik feleségével. — Laos vidékén hosszú fülűek az emberek; de Ö Felségének a' Királynak leg-hosszabb füleinek kell lenni. Nebéz fül függőkkel nyújtják, nyölesztik meg tudniillik füleiket. — A' Chinai asszonyoknál fő ékesség a' kitsiny láb. A' bábák a' született leány-gyermek' lábait mindenkép kitsinyre öszve préselik 's öszve szorongatják. A' férjfiak fő ékessége a' hosszú köröm, melly szinte tarsollyal fedeztetik. Az utasok nem sok betsület érzést tulajdonítanak a' Chinaiaknak, hanem azt mondják: a' kereskedésre, ravaszkodásra születéseknél fogva hajlandók. A' levegőbe köteleken való tántzolásba, más a' félébe fellyül haladják az Európaiakat. Még a' patkányokat, egerket is megtanítják tántzolni. A' szükség, szegénység, elvetemedetség olly nagy Chinába, hogy sokan eleven-szenet is tesznek fejekre, vagy fejöket falba, kőbe verik, csak hogy szánakodást gerjesszenek, alamisnát kapjanak. Sok anyák, tsetsemő gyermekeik szemeiket kitolják, hogy koldulhassanak 9 ezer gyermeket is kitesznek esztendőt által Peckingben. Hitván uralkodás alatt nyomorognak, szegények, szánakodásra méltók. Fejér ruhába gyászolnak. — A' Tibetiek, csak a' juhust eszik meg, ezt is nyersen, a' szél által úgy megszáritva, hogy soha meg nem rothadhatna. De

rendkívül való jó izü is a' Tibeti juh-hús. Más marha hust vágni, vagy enni tiltja vallások. Gyermekük Papjaik által, téjbe és lisztbe, mintegy megkereszteltetnek, és neveztetnek el. — Az Egyiptomiak lakása, sárból készült, 's olly nyomorúlt, hogy ha eső esne, egy éjszaka, több városok, faluk öszve omlának.

Nagy testüség és hosszú fogak, a' Maurus Asszonyok szépségeinek tartatnak.

Nubia és Darfat lakosinál nagy megtiszteltetés: „nézd a' bivalt a' bival maradékát, a' bikáknak bikáját, a' nagy elefántot, a' hatalmas sultánt.” Mások mikor idvezlik egy mást, orrokat értetik öszve.

A' szeretsenyek megesznek minden tisztátalanságot, az állatok bélét is tisztítatlan, még a' patkányokat is. De a' salátát éppen nem; mert azt mondják: fü evő állatok nem akarnak lenni. Pálinkáért el adják szüleiket, feleségeiket, mindenjeket. A' tántzba fáradhatatlanok, de restek a' földmivelésben ámbár annyi szántó földet foglalhatnak, a' mennyit akarnak.

A' Kanári szigetek lakosi a' férjhez menni akaró Leányzót hivalkodtatják, a' legjobb eledelekkel hizlalják; mivel a' testesség: asszonyi szépség. A' ki soványon marad, nem egy könnyen mehet férjhez.

A' Grönlandusok nem tsak Amerikának, de az egész földnek legkisebb lakosi közül valók. Husos testüek: azért nagy hideget kiállók. A' káromkodást és veszekedést nem esmerik. Ha per támad köztök, énekléssel igazítják el. A' megbántódott valami tsuf éneket kohol ellenségére. Erre megtanítja háza népét. Ekkor meghatározza a' napot, a' mellyen ellensége ellen énekel, és dob szó mellett tántzol. Megjelenik az ellenfél is. Egy-

más ellen énekelnek bírák előtt. És a' ki legtovább tudja mondani énekét, az nyertes.

A' vad Carajba, ha felesége szül, felesége helyett, ő fekszi a' gyermek-ágyat, egy hónapig, igen sovány tartáson. Ha hust ennék, azt hiszik: a' gyermek megbetegedne. Akár mi bajja van a' gyermeknek, az Asszonyok férjeiket vádolják; hogy rosszul tartották magokat. Ha ki van a' négy hét, még egy ideig skláv szolgálatot tenni, mindent elnézni, megengedni tartozik. Utóbb egynéhány korbátsot is kap; ekkor áldomást tartanak, és elől áll viszont a' rend. Testöket mint több népek is, külömbféle figurákra kibillegzik. Érzéketlenül eltemetik eleven gyermekeiket, ha szoptató édes Annyok meghal. Ugy is étlen veszne el, így szóllanak. Valamint érzéketlenül megfojtják, agyon ütik, vagy elhagyják élni nem tudó öregeiket is.

Kanada lakosi megengesztelhetlen bosszúállásuak. Egy Indus történetből agyon ütött egyet. Ez agyon ütöttek testvérje bé megy a' gyilkos házába, és mivel gyenge gyermekeket látott körülötte, így szóllott hozzája: „a' testvérem vére boszuért kiált, de mivel gyengék még gyermekeid, és az Annyok, nem tarthatja el őket, elnyomom a' boszus kiáltást.” Így békével élt, a' gyilkos' fámiliájával. De mikor ennek legöregbik fija egy szarvast le ejtett, bé megy a' gunyhóba: „Nem türhetlek úgy mond tovább, a' testvérem vére boszuért kiált, és a' te öregebik fijad, a' tiédet már eltarthatja.” Készen vagyok reá felel amaz. És midön felesége, gyermekei sirnak, feddi ezeknek gyengeségeket, és azt mondja fijának: siratod e' a' szarvast, mellyet le ejtettél? miért sirtok hát most azért hogy én békével kész vagyok azt szenvedni, a' mit törvényünk igazságossan kíván.—Különösen sokat adnak az álmokra. Egy fő ember, azt álmodta, hogy egy ott lévő Anglus

Ur, majd rummal, majd tobákkal, majd végre szép veres ruhájával is megajándékozta. Az Angol, hogy békével maradjon, mindent oda engedett. De hogy az álmról elszoktassa azt monda: azt álmodta ő is, hogy egy szép darab földet adott neki, mellyre házat építhetett. Megnyerte kívánságát az Angol, de arra ezt a' feleletet is kapta osztán: Ötsém, ne álmodjunk többé egymás ellenére.

Paragvay lakosi olly erősek, hogy 90 esztendő öregek is felugranak, a' legszilajabb lóra is; és a' ki 80 esztendő korába hal meg, azt tartják korán hal meg.

Horváth János.

III.

K ü l ö m b f é l é k.

1.

Előlépések és Megtiszteltetések.

Ö Cs. K. Felsege: Méltóságos Főtisztelendő Török Antal Urat B. Sz. M. B. tai Apátját, Csanádi Székes Egyház' Nagy Prépostját 's Kanonokát, Csanádi — 's Nagy Méltóságú Alagovich Sándor valóságos belső titkos Tanácsnok, Horvát országi Báni Helytartó, választott Rozsoni Püspök, Auránai Perjel 's a' t. Ö Exc. ját, Zágrábi Megyés Püspökökké —

Méltóságos Főtisztelendő Horváth János Urat, Magyar Kir. Helytartósági Tanácsnokot, választott Rozsoni Püspököt, Sz. Mihály' Rudinai Apátját 's a' t. a' F. M. Magyar Hir. Udv. Cancellariához Udvari Tanácsnokká 's Referendárrá —

Méltóságos Mező-Szegedi Szegedy Ferencz Cs. H. Kamarás 's T. N. Szabolcs Vármegyei Főispáni Helytartó — 's Horgosi Kárácz Miklós Cs. K. Tanácsnok

's Országbirói Itélőmester Urakat, a' Fő Méltóságú Hét-
személyes Tábla' Birájiá —

Méltóságos Bezerédi Bezeredy György Al Ná-
dor Urat a' Dunántuli Kerületi Tábla' Előhölőjévé —

Méltóságos Kolosvári Ágoston Márton Erdélyi
Kir. Kormányszéki Tanácsnok, 's Scharbergi Bedeus
József és Somlyai János, Erdélyi Kir. udvari
Titoknok urakat, az Erdélyi kir. udv. Cancellariához
Kormány-Tanácsosokká —

Méltóságos Báró Lakos János Urat, Mária The-
rézia' katonai jeles Rende' Lovagját 's Al-Ezredest a'
Tábornok Karnál (General-Quartiermeister-Stab), a'
Sopronyi Nemes Magyar Társaság' egyik első alapítóját
(1792) 's a' bájas „Nápolyi Levelek” (megjelent közülök
egy; az 1823-diki Hébe' 89–112 lapjain) lelkes írójok-
kat, a' 15d. számú második Székely gyalog Ezredhez,
Ezredessé —

Méltóságos Főtisztelendő Ürményi Ürményi Pé-
ter Koricziai, felszentelt Püspök Urat az Esztergami
Székes Főegyház' — 's Méltóságos Főtisztelendő Gróf
Waldstein Nep. János Urat a' Szathmári Székes
Egyház' Nagy Prépostjává — 's

Főtisztelendő Kovács Tamás Urat, Sz. Hittu-
domány' Doctorát, Sz. Benedek' rendén lévő Áldozó
Papot, 's Pannenhalmi monostor' Priorát; Sz. Márton'
Pannenhalmi Fő Apátjává méltóztatott kinevezni.

A' Tekintetes Királyi Táblánál Nagyságos Beleházi
Bartal György Személyneki Itélőmester Nádori Ité-
lőmesterré, 's ugyan oda Nagyságos Turócz Divéki és
Nagy Palugyai Platthy Mihály T. N. Bars Vár-
megyei első Alispán Ur Személyneki Itélőmesterré, 's
Nagyságos Rakovszky István Ur Érseki Táblabi-
róvá nevezettek.

—r—y.

2. Kihalt Tudósok, és Írók.

Julius' 31d. Kolosváratt, Nagy Váradí Inezédi
László Erdélyi Kormányzéki belső titkos Tanácsnok,
's a' helybeli ref. Collegium' Fő Igazgatója; 55d. évében.

September' 12d. Pesten, Hajnácskői és Vécsei Báró
Vécsey Miklós, Cs. Kir. Kamarás, valóságos belső

aitka Tanácsnok, a' Fő Méltóságú Hétszemélyes Tábla-
Közbirója 's T. N. Szatmár Vármegye' Főispána; 84d.
évében.

September' 13d. ugyan ott, Láng Fortunát
János, Bölcselkedés' 's Sz. Hittudomány' Doctora,
Hákonvi Apát, Esztergami Székes Főegyház' Kanonoka,
's a' Tekintetes Hirályi Tábla' Praelatusa; 54d. évében.

September' 20d. Kis Azarban (Zemplény V. ben),
Szemerei Szemere István Cs. K. Tanácsnok; T. N.
Zemplény Vármegyének sok évekig volt első Alispána,
's legutóbbik Országgyűlési Követe.

October' 20d. Veszprémben, Fáiszi Ányos Ignác
több T. N. Vármegyék' Táblabirója, a' Veszprémi Egy-
házi Értekezésekben megjelent néhány daraboknak, 's
több kéziratban maradt munkáknak tudós szerzőjük;
68d. évében.

—r—y.

3. J e l e s s é g e k.

A' német természetvizsgálók' és orvosok' hetedik évi
közgyűlésök, ez idén September' 18. 19. 21. 22. 23. 's
24d. napjain, Heidelbergben tartatott, Tiedemann'
és Gmelin' előlülésök alatt. Olly számos, mint a' ta-
valyi, Berlinben, nem volt; de elég népes, ha a' hely-
beli tagok' kised számokat, az idegenekével össze vet-
jük. kik, eilent nem állván a' rosz és esős idő, melly
a' közelebb múlt nyáron egész németországot gyötrötte,
minden német, sőt távolabb európai tartományokból is,
a' Neekar' partjai mellé gyűltek. Itt csak néhány neve-
zeteseket említünk névszerint: Münchenből Oken;
Májn- melléki Frankfurtból Passavant; Brémából
Treviranus; a' két Hessz birodalomból: Heusing-
ger. Vogt, Wedekind; Csehországból Gróf Stern-
berg; a' Porosz tartományokból a' Hálai Friedlaen-
der, a' Bonni Goldfuss, Harless, Nees von
Esenbeck, a' Berlini Hayne, Lichtenstein,
Osann, a' Boroszlai Treviranus, Wendt; a'
Szász tartományokból Döbereiner, Froriep,
Kreysig; Würtembergből a' Tübingeni Gmelin;
Angliából Brown Robert Londoni professor; Fran-
czia országából Ehrmann, Lauth 's Lobstein

Strassburgi professorok, 's Párizból Báró Ferussac; Némalföldről Fohmann Lüttichi professor 's tb. De jöttek, Dán, Orosz, Lengyel országokból is. Hazánk' orvosai közül megjelent Dr. Schedel Ferencz Ur Pestről. Összesen mintegy 250 tagokból állt a' gyűlés, melly üléseit az Egyetem' palotájában tartotta; az egyes osztályok a' Casino' épülete' szobájiban ültek-össze; 's ugyan ezen épület' nagy szálájában volt a' közébed és vacsora is. A' negyedik gyűlésben, Heidelberg' polgárai megköszönték, az előlülő által, a' társaságnak, városoknak általa-jutott megtiszteltetését, 's egy emlékpénzt osztattak - ki a' jelenlévők között. A' jövő évi gyűlés Hamburgban fog tartatni, ismét September' 18dikán.

—r—y.

Külföldön lévő némelly Kéz-iratok és Könyvek, mellyek Magyarországot némü némüképpen érdeklík.

Ménusi Frankfurt városa' Könyvtárában:

1. Leg. Lud. II. 6. Egy török Alkoran, in folio minore, vörös bőrbe kötve, festett 's aranyozott betűkkel kezdődik, jó vastag, sima papiroson van írva. Hátul ilyen jegyzés találtatik: Alcoranus glossatus turcica lingua interlinearari, Budae inter praedas repertus, ac mihi ab amico dono allatus. J. Ludolfus m. p."

2. A' kéziratok Katalogusában p. 596. ez olvastatik: Ein arabisch Manuskriptum, so eine Auslegung des Alkorans in sich enthalten soll, und bey der Eroberung von Ofen von einem sächsischen Soldaten einem türkischen Priester abgenommen worden.

Ez a' kéz-irat in Octavo épen úgy vagy on bekötve, mint az előbbeni, t. i. bugyellaris formában; a' borítéknak egyik oldala valamivel hosszabb a' másíknál, 's ezt egy részben betakarja. A' boríték bőre tsak nem egészen fekete, a' papiros vékonyabb mint az előbbeniiben, csinosan van írva, a' hátulsó lapon ez olvastatik: Budae hunc librum arabicum anno 1686 Sacerdoti turcico per bellicam vim ablatum ab Henrico Seylero Harta Mins. tum temporis milite Saxone, postea vero Illustris. Dni Doctoris Binderi Consiliar. Jud. Aul. Actual. Camerario, a quo tanquam comite fidel. itineris sui Austr. Morav. Bohem. et Minsnic. dono accepit. Dresdae 1690 mens. Aug. quem in perpetuam Budae vi recuperatae memoriam huic obtulit Bibliothecae publicae ea qua fieri potuit animi observantia Nicolaus Sauer Maeno. Fracof. J. U. St. A. Ch. 1691. mense Febr.

Schier az ő Dissertatiójában de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu: interitu et Reliquiis Viennae 1799. azon munkák között, mellyek Horvin Mátyás Király Könyvtárából valók, egy Persa író is előhoz, melly ugyan azon alkalmatossággal, t. i. Budának vissza-vételekor valami Szász katona által egy török paptól elvételett.

A' Parisi Királyi Könyvtárban.

Sub Nro MSS. 10,307. Egy kézirat, mellyben napról napra felvagnak jegyezve a' régi Magyaroknak, és a' Szandinavusoknak Franczia országba való bérohanásaik.

Ezeket a' jegyzéseket Capefigue Ur deákbul franczia nyelvre lefordította ilyen czimű munkájában: Essai sur les invasions des Normands.

P. 199. VI. MLXIII. Báthory István Lengyel Király Regestruma, három kötetben, melly holmi Instructiókat és sokféle leveleket foglal magában az 1574-dik esztendőtol fogva egész 1581-dik. — Ez a' kézirat papirós levelekből áll, s hihetőképén a' 16-dik században készült.

A' következő három kézirat Horvin Mátyás Király könyvtárából való:

Sub Nro 444. Divi Hieronymi breviarium in Psalmos Davidis.

Sub Nro 6239. Tractatus Pauli Santini de re militari.

Ezt a' kéziratot Girardin Ur, a' ki Honstantinápolyban franczia Követ volt, a' Szeráljban kapta.

— Annales Taciti — Oberlin Ur Tacitus munkáinak kiadásában ezt a' kéziratot használta.

Bordeaux városa' Könyvtárában:

Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades. Basileae 1568 in folio.

— Idem. Francofurti 1581. in folio.

Hulsii (Levini) Chronologia usque ad annum 1597. Norimbergae 1597.

Lindenbergii (Petri) Commentarii rerum memorabilium in Europa.

Epistolae Jacobi Palaeologi.

Lipsii (Justi) ad Jacobum Bonavium Epistola.

Rerum Hungaricarum scriptores varii, edente Bongarsio Francofurti 1600.

Isthuanfi historiarum libri XXXIV. Col. Agr. 1622. in folio.

Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum Imperatoribus etc. gestarum Exegeses, recensente Nicolo Reusnero 1603. in 4-to.

Taberonis Commentariorum Libri XI. Francofurti 1603.

*Fumée de Génillé (Martin) Histoire des troubles, et de la pitoyable perte et ruine du royaume de Hongrie Paris 1594 in octavo.

Idem avec la continuation de Montreux Paris 1600.

Idem the history of the troubles of Hungary. London 1600.

Histoire des troubles de Hongrie par Vanel. Paris 1685—1687. in 12. 6. Vol.

Lettre de M. S. L. . . . Seigneur Polonais à Monsieur le Marquis C. L. à l'assemblée des Etats de l'empire à Ratisbonne, Sur les affaires présentes de la Hongrie. Ratisbonne 1683.

*Jean Donneau de Vize, histoire du Siège de Bude. Lyon: 1687. in 12.

Republica et Status Regni Hungariae Lugd. Bataŷ. ex officina Elzevir. 1634.

*Gävileri (Hyeronimi) Epitome etc. ortus Serenissimi Principis Ferdinandi Ungariae etc. regis Hag. 1530.

*Matthieu (P. de) Histoire d'Elisabeth fille du roy de Hongrie. Paris 1607.

Le Clerc (Jean) Histoire d'Emeric Comte de Tekeli Cologne 1693. in 12.

La vie du Prince Ragotzi. Paris 1706. in 12.

Bechet (Antoine) Histoire du ministère du Cardinal Martinusius. Paris 1713. in 12.

Barét (Jean) Histoire Sommaire des choses les plus remarquables etc. de Moldaviae, composée sur les mémoires de Charles Joppecourt. Paris 1620 in 8-vo.

Ezen munkák a' „Histoire de Hongrie” rubrika alatt jönnek elő a' Katalogusban, — 's bár minden magyar országi város legalább is ennyi, hazánkat illető, nevezetes munkát mutathatn amint ez az idegen.

A' csillaggal megjegyzett munkákra különösen figyelmetessé teszem hazámfiat, mert ritkák. Jó volna talán ha az, ki a' hazában létekről valamit tud, a' Tudományos Gyűjtemény által a' Publikumnak hírül adná.

Tessedik Ferencz.

4. Figyelmeztetés ezen Kalendáriomra :

Trattner J. M. és Károlyi István Nemzeti Kalendárioma 1830-ra. Tizenhatodik esztendei folytatás. Pesten, a' Kiadók könyvnyomtató intézetében. 4-ed rét.

Előbb ezen Kalendáriom csak öt ívnyi volt, mostanig pedig már tíz ívre szaporodott. Jele, hogy szerkesztését iparkodó ügyes ember viszi, 's az eddigi magyar pusztá kalendáriomok hiányait, abba tartózható tárgyak felvételével okosan pótolni törekszik, 's ez által a' csupa száraz naptárból, a' mi körül eddig sok öszeaggatója csak arra vigyázott, hogy karácsonykorra dörgést kanikulába havat ne jövendöljön, olly hasznos kézikönyvet kíván alkotni, mellyből, előkelőbbeken kezdve, a' legközebb falusi gazda-emberig minden megismerhesse a' Fels. Uralkodó Ház tagjait, az Országnak, kormánya körül lévő tisztviselőit, 's kiki, mikor ideje engedi, találhasson benne gazdálkodási javítására utmutatást, hazája históriai statistikai 's föld leirási ismertetését, gondolkodás módja nemesítésére példákat, és még mulattatására is elmésségeket. Valóban is a' Kalendáriom mai nap már legszélesebben elvezető csatornája lehet mindenféle lelkesítő ismeretnek, a' mi által való önnön nemesítésére az embert belső jobb szózatja teremtve lenni vallja. Mert, az idő' egyházi polgári égvizsgálati felosztásaihoz lévő maga alkalmaztatásáért azt tartani mindennek kell, 's ha oktalan babona helyett abban, esztendőnként a' mélyebb 's hosszabb tudós vizsgálatok resultatumi p. o. a' természet tudományából, a' természet históriájából, más országok nevezetességeiről rövid kivonások jelennek meg, és az Író annyi meg annyi nemes vonásait közli a' Fejedelemért, és Hazáért, 's embertársainkért élt nagy tettüeknek, száz meg száz sőt ezer meg ezer lelkekben ingerli fel, a' jónak csirázatjait, 's polgári erények véghez vitelét eszközölheti a' kunyhókban is.

Miféle tárgyakkal ébreszt ezen említett Nemzeti Kalendáriom 1850-ra figyelmet, következő tartalma mutatja meg. A' rendszerinti Kalendáriom után benne ezek vagynak :

I. A' Fels. Uralkodó Austriai Ház. II. Magyar Ország Palatinusa. — A' Cs. Kir. Fels. Status és Conferentialis Ministerei. — Cs. K. Státus és Conferent. Tanácsosok. — Cs. K. Követek a' külső Statusokban. — III. Az Európai Uralkodó Fejedelmek. Továbbá elé van benne adva: az arany-gyapjas Rend, a' Csillag-keresztes Dámák Rendje. -- Magyar Országai Egyházi Méltóságok, 1. Érsekek, 2. Megyés Püspökök, 3. Választott Püspökök, 4. A' Káptalanok Nagy Prépostjai. A' Görög nem egyesült Püspökök. Az Evang. Agostai és Helvetziai vallástételt követők négy Superintendentziáji. — Magyar Ország zászlós Urai. A' Magyar Kir. Udv. Cancellaria, Udvari Tanácsosok és Referendariusok, Titoknokok, Concipisták. Udv. hites Agensek — A' Magy. Kir. Helytartó Tanács és Tanácsesai, Titoknokai Concipistáji, Hites Agensek. Az Ország Tartomány Biztossága. A' Magy. Kir. Udvari Kamara. A' Királyi Ügy igazgatás hivatala. A' Magy. Orsz. Fő építő Kormány. A' Királyi Curia, Hétszemélyű és Királyi Tábla. Tabularis Prókátorok lakása Pesten. A' Ts. Ns. Vármegyékbeli Tisztviselők mind a' négy kerületben. A' négy kerületi Tábla. A' Tárnok szék. A' Personalisi szék. Horvát és Tót Ország Vármegyéinek Tisztviselőji. Jász és Kun kerületek. Szabad Kir. városok Tisztviselőji, mellyek közül azonban még csak tizenhaté van benne, 's eléggé lehet csudálni, hogy a' többiek bé nem küldik Tisztviselőjik neveit. — Mező városok. — A' Magyar Kir. Egyetem v. Universitas. — Az Agostai és Helvetziai vallás tartók iskoláji. A' Cs. Kir. Theologiai Studium éppen ezek számára Bécsben. Magyar Generálisok 1600 olta a' mai időkig. — A' Cs. Kir. Udvari Fő Hadi Tanács Bécsben. A' Cs. Kir. Magyar Hadi Kormányzók Budán. A' Kir. Magyar Ns. Testőrző sereg. — Magyar gyalog Ezeredek v. Regimentek. — Magyar Huszár Ezeredek. Erdélyi Nagy fejedelemség, — az Erdélyi Udvari Cancellaria Bécsben. Az Erdélyi Kir. Kormányzók Kolosváratt. Az Erdélyi Kir. Itélő Tábla. Erdélyi Kir. Kincstár. A' Tek. Ns. Vármegyék. A' Székely Székek. — Egyes magyar Személyek által tett fundatiók a' Cs. Kir. katonaság javára. — Per a' boszorkányok ellen. Jeles férjfiak halála. — Asztalra 's tartani való szőlő fajok. A' borok megtartásáról. Gyökeres rendszabások a'

dohánytermesztéséről. Az 1829-ben volt Pesti lóversenykor elnyert díjak. Az 1830. tartandó lóversenyre kitett pályadíjak. Állat mutatás 1829-ben. Magyar Történet. Statistikai jegyzékek. Fő városok lakosai száma. Anekdoták. Magyar példabeszédek. Mesék, Versek, és Dalok Csipősségek de nem karczolások. Közönséges Vásárok Magyar Országban. Nevezetesebb Vásárok Erdélyben. Interest mutató tábla. Fő Pósta járása. Scala bankó-czédulák cursusáról 1799-től 1811-ig. A' váltó-czédulák legmagasabb 's legalacsonyabb állása 1811—1819-dikig. Az Austriai Császári birodalomban folyamathban lévő Status kötelező levelek interesseinek mennyisége. Az Austriai Nemzeti bank. Tudni valók a' Banknoták beváltásáról. A' Pesti posta járása. 1850.

Ezen tárgyak töbféleségével együtt kellene természet szerint e' Kalendáriom árának is nevekedni, száza eddig 18 forint lévén V.Cz. 's mostan 25 for. egy egy nyomtatványé pedig 35 krajczár V.Cz. külseje is csinosodván, ennyit érte valóban csak olyan ember sokalhat, a' ki mindég csak azt látta még hogy ingyen jó fel az Isten napja, 's ingyen esik földjeire az eső, és a' könyv-nyomtatása körül lévő szükséges költségeket kicsinybe veszi. De hihető, hogy minekutánna majd a' köz emberig szélesen elterjed az illy nevekedő tárgy kalendáriomból való okosodásnak haszna, inger is nagyobb gerjed mindenben arra, hogy a' mint több és több helyes ismeretre talál benné, úgy ne sajnáljon néhány krajczárral vagy garassal is, egész 365 napig szolgáló könyvéért többet adni, sőt majd lelkében nemesedve még azt is érzeni fogja, hogy bizony többet ér, esztendőnként a' 4—6 garassal nevekedett árr' magánál tartásánál, ha eszének azon csekély pénzen táplálást is szerezhethet, erszényébe pedig még hasznót is hajthat, mert olyan tapasztalt gazdasági jegyzésre lelhet benne, a' mi, kalendárioma árának százszorozva megfordítja kamatját. 'S bár az illy mindent öszvemérő gondolkodásnál fogva, hamar béállana az az esztendő, mellyben magyar kalendáriomért legalább egy forintot se sokallanának, 's abba még töbféle hasznos ismertetések lehetne rakni. Lám Jurende 's André kalendáriomi négyszerte 's ötszörte drágábbak! a' kikéhez hasonló vastagságu magyar kalendáriomot azonban tán nekünk nem is kell ohajtanunk; mert köz embernek egész halmok; más, annyiféle töredékekről csak ugyan inkább a' dolgok egészébe megyen. Egy forint körül lévő árru kalendáriom tehát elég hasznost terjeszthet el esztendőnként köztünk, 's mikor az

már igen igen jól kél, mikor a' lelkesebb magyar könyvnyomtatványikból 2000-et hamar elkapnak már a' könyváros boltjából, akkor Irót 's árost ösztönzeni fog ez a' pálya díj, 's akkor már Nemzetünk bizonyosan a' miveltek fényéhez emelkedett szomorú elmaradásából.

Döbrentei Gábor.

5. I g a z í t á s.

BOZA, és nem BÓZA.

A' Hún-kérdésre (Kulcsár Haszn. Mulats. 1826. 2d. féleszt. 375—6. l.) már három felelet első: Haszn. Mulats. 1826. 2d. féleszt. 402—3 l. második: ugyanott a' 408—9d. harmadik: ugyan ott 1827. 1-ső féleszt. 9—16 és 20—1. l.) jelentt meg a' nagy publicum előtt. Örölnünk kell, hogy Hazánkban is terjednek a' tudományos ismeretek és ennek naponként több több nyomait látjuk.

De a' harmadik Felelőnél nem lehet azt helybe hagyni hogy a' tőle gondolt Szó-származtatásnál fogva, Bozá-ra éles vonást tesz, és az első tagban hosszasan mondatni kívánja.

Ugyan is a' BOZA nevezet a' Magyar Tudósoknál nem olly ismételten, hogy most kellene először tanulnunk: BOZA-e, vagy BÓZA, mert ez a' Magyar szájban mind eddig BOZA volt, és röviden hangzott. Meg mutatom rendre.

1-o Oláh Miklós „Hungaria, et Attila” nevű könyvét 1536-dikban végezte Brüsszelben. Ez a' kéz-írás utóbb a' Császári könyvtárba jött, és innen eresztette világosságra Kollár Ádám illy titulus alatt „Nicolai Olahi Metropolitae Strigoniensis, Hungaria, et Attila, Libri duo, nunc primum ex Codice Caesareo, Olahi manu emendato, editi Vindobonae 1763 in 8-o. Oláh Miklós tesz első emlékezetet Bozáról mint Kún-italról, Oláh Miklósnak ezen bizonyosság-tételéről mind a' három Felelő, és a' kérdés föl-tévő is emlékezett, de egyiknek sem jutott eszébe a' bizonyóságot ki írni. Ez tehát így van Oláh Miklósnál Hung. p. 81 „Vini copia tanta, ut omnes fere Hungariae regiones exceptis campis . . . Vina generosa, dulcia, styptica, media inter utraque, fortia, levia, temperata ferant, multo majorem tamen albi, quam

rubri copiam. Usum cerevisiae, ob vini abundantiam, minima regni pars novit. In Cumanicis campis, praeter vina advectitia, usum habent Cumani cujusdam liquoris, ex MILIO et AQVA, suo more expressi, quem BOZAm vocant” BOZA-szónál Oláh Miklós semmi vonással nem él, holott egyébaránt az Ő fölött is alkalmasint fölrakja p. o. Somlyó p. 76, vissza folyó p. 62 Salgó p. 48 Szántó p. 35. 's a' t.

2-o Molnár Álbert szorgalmatos Szó-tár-írónk 1604-ben kiadván Szó-tárát Bozát röviden ejti, és így ír róla „Boza, Parabia (Parabiát így Deákozza Calapinus „Parabia, Parabiae παραβία genus potionis ex Millio, et Conyza. Coel. Ant. Lect. L. 4. c. 26.)

3-o Röviden, és minden vonás nélkül ejti Párispapai is így írván „Boza. Parabia.”

4-o Erdemes Szabó Dávidunk, ki egyébaránt Székel létére a' szó-nyújtásban nem vala röst, és gyakran oda is föl róta a' vonást, a' hová nem kellett, Bozát még is röviden említi Kisded Szó-tarában így írván „Boza: valamely fából p. o. cser-fából ki szivárgó lé, v. kevertt ital' neme.”

5-o Sándor István is rövideden ejtve jegyezte föl Bozát a' toldalékos Szó-könyvében p. 34. Boza, kölesből készített Kún-ital.

6-o Röviden hangzik Kunságban is, a' mint kitetszik a' második Felelőtül föl hozott köz-mondásokból.

7-o De a' Törököknél is röviden hangzik: a' mint az első Feleletből észre vehetni.

8-vo Vannak Erdél országban BOZA-nevü helyek is, így felső Fejér Vármegyében BOZA-nevü által-járás (Passus) Bozaer-pass. 2-o Van háromszeg Székében BOZA-nevü folyó víz. 3-o felső Fejér Vármegyében van BOZA-nevü Patak. — És ha Ovidius azt mondhatta: „Flumina jam Lactis, jam flumina nectaris ibant” egy eleven eszű Magyar Ovidiusnak nem adhatnak e ezek a' nevezetek valaha elegendő matériát arra, hogy Bozát egy szép metamorphosissal folyó vizekké, Patakokká változtatva szemléltesse, és pedig Erdél országban „Boza mint jön Erdélbe bé, (és innen Boza passus) és mint változik hol folyó vízzé hol Patakká”. Megjegyzést érdemel az is, hogy Erdélben a' savanyú vizeket Bor-vizeknek nevezik. Vannak tehát Erdélnek Bor-vizei, vannak Boza-vizei. — Egyébaránt én itt csak azt mondom, hogy itt is a' Bozák rövideden mondatnak ki. Lásd Lipszki Repertoriumát.

Mind ezekből tehát bizonyos, hogy BOZA, és nem BÓZA.

A' harmadik Felelőnek minden fundamentoma a' magától gondolt szó-származtatáson épül, és ide megy ki okoskodása. „Bizonyos az hogy Boza görög ital (ez nem bizonyos, mert hogy Paeonok görögök lettek volna, nincs még bé bizonyítva,) és annak görög neve, Parabia, nevestül együtt jött a' Kúnokhoz (?) kihagyván „Para” marad „bia” hozzá tévén zó leszsz ezen íge, Biazó, és ime βίαζω ki jelenti Bozának szesz és részegítő tulajdonságát, mert βίαζω annyit tesz, mint erőt veszek valakin, vagy erőt teszek valakin, már βίαζω szóból általtétellel (ω-t az α-helyére tévén) Bióza leszsz, innen ki ugratván í-bötüt Bóza, úgyde ω a' görögöknél hosszú ó, tehát a' Magyarban is a' Bózát meg kell nyújtani, így tehát nem Boza, a' mint Párispapai írta, hanem a' mint ő originalta: Bóza.” De vajmi erőltetettez a' szó származtatás, és ez ilyen származtatással akar mit is ki lehet faragni Parabiából, és így minden botból lehetne borotvát csinálni, mert ha egyszer ezen az úton biózá-ig jövünk, innen könnyebben ki kerekedik „Piócza” mint Boza, mert ime a' βίαζω Pióczára is reá illik, minthogy ez is erőt-vevő állat „non missurá cutem, nisi plena cruoris hirudo”, de hagyjuk el a' tréfát.

Midőn valamelly nevet más nyelvből által kölcsönözünk, közönségesen a' hangja is megváltozik, p. o. ezen szókat „Paripa, Patika” röviden ejtjük, holott a' görögben παρίππος, αποδήκη a' vissza felelő szótagokban hoszsúuk.

De végre, légyen igaz minden okoskodása a' Felelőnek, (dato, non concessio) még se építhet ő az ω-megán, mert hiszem magok a' Görögök gyakran azon szó-tagokat, mellyeket ω-megával írtak, rövideden ejtik, légyen példa ez az igen közönséges név Αρθρωπος, mellyben a' második szó-tag ω-megával íratik, és még is rövideden mondatik ki, és a' versben is rövideden hangzik.

De talán egy némelly már meg is sokallotta, a' mit írtam, 's mosolyogva azt gondolja magában „minek ennyi czivakodás egy vonás fölött” Követem, Magyar nyelvben a' vonások föl tétele, vagy ki hagyása, kivált az a, e, o, ö, magánhangzók fölött, igen is fontos, mert ezekre nem vigyázva, meg zavarodik az értelem, mert p. o. más, kar, mar, ver, por, kor, tör, és más, kár, már, vér, pór, kór, tör 's a' t. Sőt egész nevetséget szerezhet egy vonás vagy ki tétele, vagy el hagyása; így járt az, a' ki Barátjának azt írta „szerezz a' számamra

egynéhány icze csikót” ezen utolsó szóra egy Déváj reá bökte a’ vonást, a’ kinek azután a’ levél szállott, nem győzte nevetni a’ esúfos commissiót, szerezz a’ számamra egy néhány icze csikót.”

Végre még ezt az egyet teszem hozzá. A’ tudós, és szorgalmatos Felelő ne vegye rosszsz néven ezen ellen tartásomat. Ő is, én is az igazságot keressük. „Hanc veniam petimusque damusque vicissim.”

Kr. F.

6. J e l é n t é s.

A’ Tudományos Gyűjteménynek 1830-dik folytatásáról.

Megértük, hogy igen rövid életű tudományos folyó írásaink’ között ez egyiknek tizen negyed évü folytatását jelenthetjük; iróink’ részvevő ügyekezete, olvasóink’ tüdő kedvezése azon reményt engedik táplálnunk, hogy a’ Tudományos Gyűjtemény öröklő intézetté válik, hogy mindenkor tanúja leszen a’ nemzet’ előmenetének, ’s ha sorsa úgy akarandja, virágzásának. Mi nem dicsekszünk előre remek munkákkal, mellyek talán szűken fognak kezeinkhez jutni, nem tökéletességgel, mellyre igen hosszú, ’s nagyon bajos az út, az egy ügyekezete az, mellyet minden rajtunk álló dolgokban bizonynyal szabad megigérnünk; ’s ennél fogva azon igazságos ürödelmet kérjük ki Olvasóinktól, hogy ha csak néhány darab lenne is egy évi közleteink közül

az ítélet' sanyarú törvényszéke előtt megállható; azok' tekintetéből a' gyengébbeket is elnézni ne vonakodjanak. Mit lehetett eddig azoktól várni, kik nem kevés éveiket holt nyelv' tanulásában töltötték el? az idegenből szerzett tudományhoz, hogy honnossá legyen, még előbb nyelvet kelle alkotni, 's ez egy pillantat' munkája nem lehetett. De véget vetünk a' mentegődésnek: a' gyengék között maradandó becsú munkák is közöltettek már, 's ezek mindenkor talpkövíül fognak tekinteni azon épületben, melyet nemzeti csinosodásunknak ohajt reménységünk, 's a' megtörhetetlen ügyekezett valaha fel is fog állítani. Az illy nemű munkák, ha csekély számuak is, méltók arra, hogy egy folyóírásnak tekintetet, és pártfogást szerezzenek.

Nagysága, 's elrendelése a' Tudományos Gyűjteménynek és a' vele járó „Koszorú”, vagy Szép Literaturai Ajándéknak ezentúl is megmarad, — t. i. mind a' 12 kötet mintegy 110 ívre fog terjedni. Két jeles magyar férfiaknak rézre metszett képeik fogják díszesíteni ezen esztendei Gyűjteményt is.

Előfizetni lehet a' Kiadóknál Petró-zai Trattner János M. és Károlyi Istvánnál Pesten, vagy a' Ts. Kir. Posta Hivataloknál, nem különben azon buzgó Hazafiaknál is, kik az előfizetést eddig is beszédni méltóztattak.

Az előfizetés egész esztendőre postán 18 for. V. Czéd. (és nem több) mivel mind a' Felsőleges Aerarium' postaportója, mind pedig a' Ts. Kir. Posta Hivataloknak úgy neveztetni szokott emolumentoma Budán és Pesten fizettetnek le. Helyben pedig, vagy a' ki alkalmatosság által viteti el a' köteteket, 14 for. V. Czéd.

Költ Pesten, November 1829.

Petrózái Trattner Ján. M.

és Vörösmarty Mihál
Károlyi István Redactor.
Kiadók.

7. H i r d e t é s.

Ezer egy Éjszaka.

A r a b R e g é k.

I. és II-dik Füzet Fordította V. M.

12. rébhen, gyönyörű boritékban füzve ára 1 for. ezüst p.

Az Ezer egy Éjszaka czíme alatt világszerte ösmeretes Arab Regék a' legváltozatosabb mulattatás mellett annyi élet bölcseséget foglalnak magokban, 's Kelet' sajátságainak, szokásainak ösmertetésében olly gazdag Kincstár gyanánt tekintethetnek, hogy nem csak az olvasó világ előtt köz kedvességet, hanem sok legnyomosabb itéletü férfiaktól is — kik közül elég legyen csak egy Montesquieut, Göthet, Vossot, Lichtenber-

get, Jean Pault emlitenünk — méltó javalást, és magasztalást nyertek. A' mivelte Európa' irói egymással vetekedve fordítgaták nyelvökre, 's egyik kiadás példányai a' másik után kapva kapattak el. Frantzia, Angoly, Német 's a' t. nyelven sok száz ezerekre terjedő példányokban keltek (legközelebb Bécsben egyszerre 3 kiadás jelent meg). Mivel nints olly nemzetü, rangu, hivatalu; koru, hitü ember, a' ki azt gyönyörűséggel nem olvashatná. Csak nemzetünk vala mind eddig kizárva e' bájos tündérbirtokából, holott a' Magyar maga is — keleti eredetü lévén — az illy Regéknek nagy kedvellője. Ebbéli fogyatkozásunkat egy köz-tiszteletü Literátorunk segedelmével kipótolni akarván, arra határoztuk magunkat, hogy e' gyönyörű Regéket a' legteljesebb gyűjtemény szerint, honni nyelvünkön közre bocsássuk. Mutatványúl most az első és második füzetet nyújtjuk honnosinknak illy cím alatt: „Ezer egy Éjszaka, Arab Regék”. Ebből egyszer'smind látni fogja az olvasó a' fordításban azon csínt, 's egyszerűséget, melly az eredetihez t. i. az Arabhoz képest olly szükséges volt. Illyen több kötetre fog az egész munka terjedni, 's bizodalommal vagyunk a' jó ízléshez, hogy vevőkre találанд.

8. Nyilatkoztatás.

Magyar poetai kézikönyvem' (Handbuch der ungarischen Poesie) II-d. kötete' 8-d. lapján Kazinczy' nyomtatott munkáji között említetnek gróf Majláthnak fordított regéji is. A' könyv nyomtatva nintsen 's a' publicum iránta méltán számot kérhet. Kötelesség tehát kinyilatkoztatnom, hogy midőn a' nevezett kézi könyv nyomtatott, sajtó alá jöttek a' regék is, de véletlen környületek miatt

nyomtatások egy időre félbe szakadt. Később Gróf Majláth jelenté, hogy azokat egy új kötettel meg bővítve akarja közre bocsátani, 's így történt vala hogy a' könyv még mind eddig ki nem jöhetett. Kéretik tehát minden, ki a' kézikönyvet bírja, törölje ki példányából a' már most nem való tudósítást.

Toldy Ferencz.

9. Ú j K ö n y v e k.

43) A' természeti, gazdasági és mesterségi esméretek Tára, mellyet 's a' t. kiadtak L a n g h y I s t v á n hajdani Gazdatiszt és L e n c s é s A n t a l hajdan a' Gazd. Tud. és Mest. Professora. Első félesztendei folyamat (két részben). Pesten, Fűskúti Landerer Lajos' betűivel. 1829. nagy 8d. r. I. 406 l. II. 584 l.

44) Hygiastika vagy is Orvosi oktatás, mit kell tenni az egészség' fentartására, és a' betegség' gyógyítására addig is míg orvos érkezik. Irta C s o r b a J ó z s e f Orvos Doktor. T. Somogy Vármegye' Rendes Physikusa. Pesten Özyegy Patzko Josepha betűivel. 1829. 8d. r. X. és 204 l.

45) Európa tekintete, jelenvaló természeti, mívelési és kormányi állapotjában. Szerkeztette D ó c z y J ó z s e f, Csizsterczi Rendü Szerzetes Pap; Austriában a' ligetes Völgyi Sz. Gotthárd' monostorának tagja. 's a' t. Bétsben, Nyomtatott Nemes Haykul Antal betűivel. 1829. 8d. r. I. Kötet (Európa általjában, Portugallia, és Spanyol ország) 296. l. II. Köt. (Franczia ország, Helvétzia, Nagy Britannia és Irland.) 357 l. III. Köt. (A' Svédi birodalom, és Dánia.) 310 l. A' 12. Kötetből állandó egész munka ára 8. f. p. p.

46) Tanácsolatok a' Magyarországi mezei Gazdák' számára 's a' t. szereztetett B a l á s h á z y J á n o s által. Sáros Patakon, nyomtatottak Nádaskay András által 1829, 8d. r. 255 l.

10. Petrózai Trattner J. M. és Károlyi I. Typographiájában kijött Új Könyvek :

74) Auróra. Hazai Almanach 1830. 9-dik év — Szerkeszteté K i s f a l u d y K á r o l y , kiadá L i c h t l K. Pesten 16. lap. 344.

75) Az Urban Megholtak hideg tetemeik felett való végső tiszteletre készült H a l o t t i Enekek, mellyeket szerzett és több társainak hasznokra közönségesekké tett N a g y K á r o l y , Szabad Jász Árok Szállás Városa Cath. Szentegyházának legkissebb szolgálja. 8-o lap. 480.

76) Halotti Énekek és Búcsúztatások, különbözőféle környüállásokhoz alkalmaztatva kiadta R a d i m e c z k y J á n o s , Szabad Jász-Berény Városának Kántora. 8-vo lap 272. (Eggenberger Könyvárosnál mind a' kettő.)

77) T a n á t s a d ó mindazokra nézve, a' kik az A r a n y - é r b e n kissebb vagy nagyobb mértékben s z e n v e d n e k . Itt előadatnak azon véd rendszabások is, miként óvhatja magát kiki e' közönségesen elterjedt nyavalyától, és különösen tekintetbe vétetnek a' vele rokon bajok is, u. m. a' rosz emésztés, has' belrészeinek dugulásai és hypochondria Dr, R i c h t e r F. szerint németből fordítva H o r v á t J ó ' s e f , a' S S . M M . Böltselkedés és Orvos-tudománynak Doktora, T. Honth Várm. Rendes Fő Orvosa 's a' t. által. 8-vo lap. 112. (Hartleben Könyvárosnál).

78) E z e r e g y É j s z a k a . Arab Regék. Fordította V. . . M i h á l . II-dik Füzet. Szép borítékba kötve 30 kr. ezüst p.

79) P e t r i P á z m á n y . S . R . E . Cardinalis et Archiepiscopi Strigoniensis Legatio Romana, edente A l o y s i o L . B . M e d n y á n s z k y 8-vo l. 170.

80) ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΕΤΟΥΣ 1830. ΠΑΡΑ ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΑΕΟΝΑΡΑΟΥ. τοῦ ἐξ Ἐμπλεκίων τῆς Θεσσαλίας. Ἐν ᾧ προσειέθη καὶ τὸ τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας Ἡμερολόγιον, οἱ Ἀντοκράτορες καὶ Βασιλεῖς τῆς Ἑυρώπης, ἡ Ἱεραρχία τῆς Ὀρθοδόξου Θερησκείας ἐν τῇ καὶ Ἀουστριακῇ Μοναρχίᾳ, μία σύντομος περιγραφὴ τῶν ὄρους Ἀἴθω καὶ Ἐμπορικαὶ τινὲς Πανηγύρεις. ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

81) Nemzeti Kalendáriom mind a' két magyar Hazában lakó Katholikusok, Protestánsok és Ohitűek számára 1830. eszt. Kiadták Trattner J. M. és Károlyi István XVI-dik esztendei folytatás 4 to lap 80.

82) *Lehren und Erfahrungen für junge Frauenzimmer zur Bildung des Herzens, an Emilie als Mädchen* Zwey Theile 12. lap 216 és 300.

85) *Beszédek, mellyek a' Nemes Jász és két Kúu kerületeknek közönséges gyülekezetében, jelesen a' megüresedett Nádor-Ispányi Al-Kapitányi Hivatalnak bétöltésével, úgy azon Nemes kerületek' Magistrátusának Tiszti újjító Széke alkalmatosságával mondattak 1829-dik esztendei Sz. Iván Havának 22-dik és 23-dik napjain, Jász-Berényben.* 4-to 16 lap.

84) *H. Ch. Schmid's Biblische Geschichte des alten und neuen Testaments für Kinder. Ein vollständiger Auszug aus seinem gröszern Werke. Neubearbeitet durch einen Seelsorger aus der Diöcese des Bisthums Seckau.* Zwey Theile. 8-vo 168 lap.

85) *Verzeichnisz der Predigtbücher, welche in deutscher latein. und ungarischer Sprache bei Joseph Eggenberger Buchhändler in Pesth zu haben sind.* 8-vo lap 34.

86) *Verzeichnisz medizinischer Bücher, nebst jenen über Botanik, Chemie, Chirurgie, Mineralogie, Naturgeschichte, Pharmaceutik und Physik, welche in K. A. Hartleben's Buchhandlung, in Pesth in der Waitznergasse vorrätbig und zu bekommen sind.* 8-vo

87) *Elegia, qua Spectabilis ac Perillustris Domini Michaëlis Vitkovics A.A.LL. et Philosophiae Doctoris per II. Regnum Hungariae J. F. U. Causarum Advocati, II. Comitatum Csanád, Arad, et Heves Tabulae Judriae Assessoris etc. etc. viri meritissimi obitum luget Stephanus Avakumovics Advocatus.*

88) *Dissertatio inauguralis Mineralogico-chemico-medica De Ferro, quam consensu et Auctoritate magnifici ac illustrissimi domini praesidis et Directoris perillustris ac spectabilis domini Decani nec non Clarissimorum DD. Professorum pro doctoris Medicinae laurea rite obtinenda in alma ac celeberrima Universitate Pestensi publicae eruditorum disquisitioni submittit Jacobus Bollaſſio.*

89) *Positiones ex Universa Jurisprudentia et scientiis politicis, quas superatis anno adhuc MDCCCXXVI. et MDCCCXXVII. rigorosis examinibus in Regia ac celeberrima scientiarum Universitate Hungarica Pesti-*

ensi pro consequenda suprema Juris Universi Doctoratus laurea annuente Inclyta Facultate Juridica publice propugnandas suscepit **Josephus Remekházy** de Gurahoncz, AA. LL. et Philosophiae Doctor, Inclitae urbis et districtus fluminensis patricius Consiliarius, ad excelsum Cancellariam Regiam Hungarico-Aulicam Concipistá Aulicus. 8-vo

90) Dissertatio inauguralis Medica de Moscho, quam pro Doctoris Medicinae gradu rite consequendo in Reg. Scientiarum Universitate Hungarica conscripsit **Godefr. Antonius Koch**. 8-vo

91) Dissertatio Inauguralis Medica de Pilo Hominis, quam conscripsit **Georgius Streim** Hungarus Batsiensis Nosocomii L. R. U. Pestiensis h. t. Assistens Medicus. 8-vo

92) Elegia, Honoribus admodum Reverendi ac eximii Patris **Martini Bolla**, dum vice septima, evolutis semper totidem trienniis, Scholarum Piarum per Hungariam et Transilvaniam Praepositus Provincialis communibus suffragiis eligeretur, dicata Pestini 1829. 4-to 8 lap.

93) Worte, bey Gelegenheit der öffentlichen Translocation und Eröffnung eines zweyjährigen Unterrichts an der Pester evangelischen Schule Augsburgischer Confession den 4-ten September 1829, gesprochen von **Paul Fabri**, Rector. 8-vo

94) Dissertatio Inauguralis Medica de Opio, quam **Adalbertus Mayer** Moravus Hremsiriensis pro Doctoris Medicinae laurea rite obtinenda in Alma ac Celeberrima Scientiarum Universitate Hungarica, quae Pestini floret, publicae eruditorum disquisitioni submittit. 8-vo

95) Sententiae in Excelsa Curia Regia Anno 1829. Termino Sancti Martini latae et publicatae. folio. 1 for 30 xr. pengő pénzb.

XI. Kötet' Foglalatja.

I. Értekezések.

- 1) S. I. R. P. Egy két jó szó a' tanuló, kivált iróságra törekedő Ifjusághoz nálunk. 3 l.
- 2) Luczenbacher János Henrik Portugáliai Gróf eredetéről. 19 l.
- 3) Tudósítások a' Külföldről. (Folytatás) 62 l.
- 4) J* A' Magyarok Történetének jeles Német Iróiról különösen Engely Keresztelynek holta után tellyesítendő Ohajtásáról. 73 l.
- 5) Lévai László Vas Vármegye Kemenes alljai Járásbéli magyar szó-tár. 81 l.

II. Literatúra.

A) Hazai Literatúra.

Könyv-ismértetés.

- 1) Fenyéri Gyula Auróra hazai Almanach szerkezteté Kiszfaludy Károly, kiadá Lichtl Károly 1830. 98 l.
- 2) Gyógyszeres Értekezések, mellyeket a' királyi magyar tudományos Mindenességben, Tekintetes Schuster János királyi Oktató vezérlése alatt, a' magyar nevendék Gyógyszeresek, kiszabott készitménnyek előállításakor, közönségesen elmondottak. 99 l.

B) Külföldi Literatúra.

Népek' különösségei 's Jelességei.

Horváth János Rövid kivonása ezen könyvnek: Löhr, die Bewohner der Erde oder Beschreibung aller Völker der 5 Welttheile. Wien 1824. 163 l.

III. Különbfélék.

- 1) Elölépések és Megtiszteltetések. 109. l.
- 2) Bihalt Tudósok; és Irók. 110 l.
- 3) Jelességek. 111 l.
- 4) Figyelmeztetés ezen Kalendáriumra. 114 l.
- 5) Igazítás. 117 l.
- 6) Jelentés 120 l.
- 7) Hírdetés 122 l.
- 8) Nyilatkoztatás 123 l.
- 9) Új Könyvek. 124 l.
- 10) Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Typographiájában készült új könyvek. 127 l.

(Koszorú XI-dik Kötethez egy ív.)

TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY
1829.

XII. KÖTET.

Tizenharmadik esztendei Folyamat.

SZERKEZTETTE

VÖRÖSMARTY MIHÁL.

KIADTA

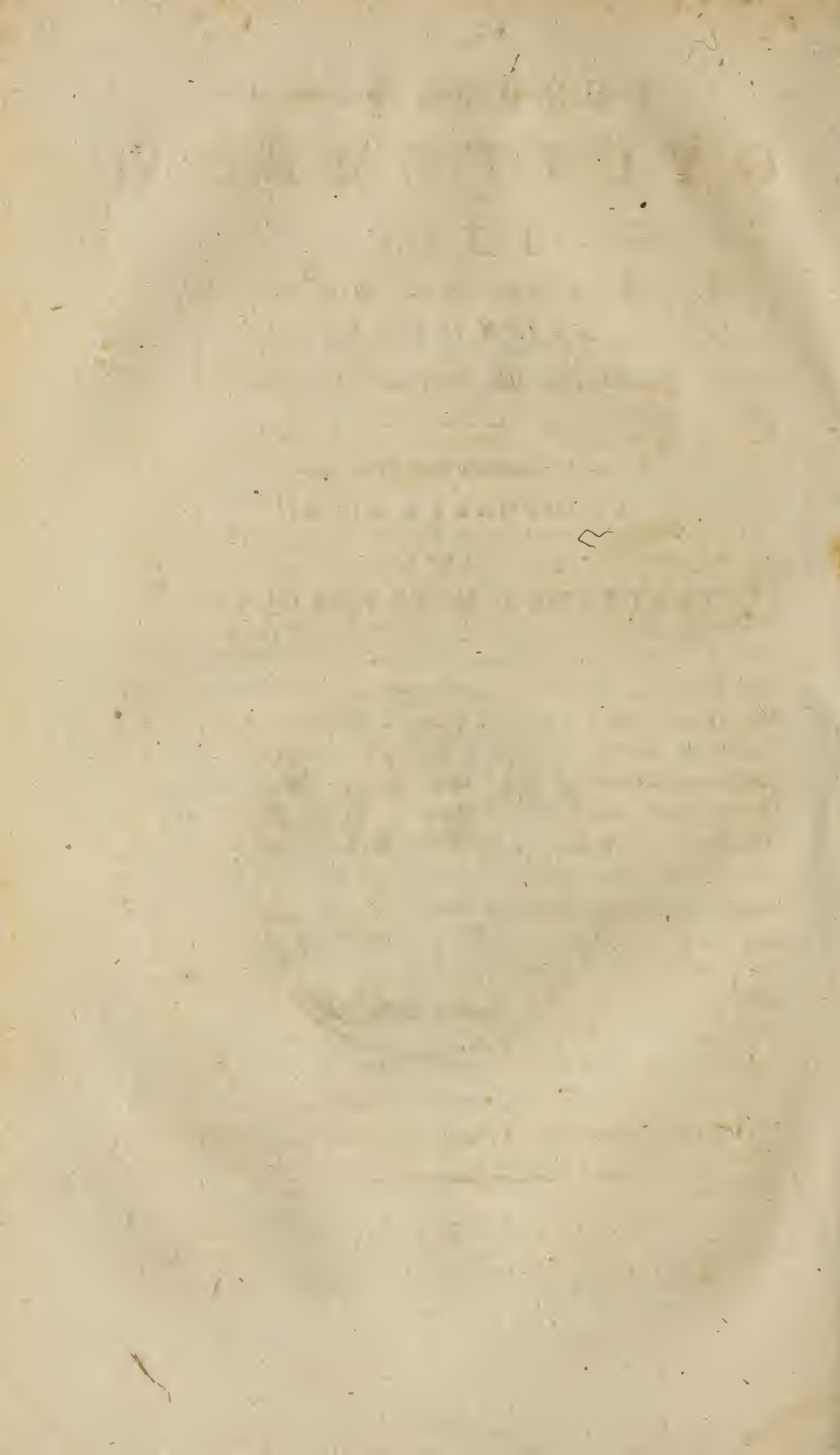
TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI I.

A' Cs. 's Apost. Kir. Felség' kegyelmes Engedelmével.

PESTEN,

A' KIADÓK' KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

I. É r t e k e z é s e k.

I.

Egy, hazánkat illető, Heidelbergi kézirat' megismértetése.

Keresztül nézvén a' heidelbergi híres egyetemi könyvtárt; azon részében, melly Bibliotheca Palatina név alatt a' harminczévű háborútól fogva a' római Vaticánnak mind addig nagy dísze volt, míg azt Napoleon császár Párizsba vitetné, honnan 1815-ben költözött vissza német hazájába: nagy örömmel akadtam egy, vélekedésem szerint 15d. századbeli kéziratra (Codex palatinus. 156. a' a' könyv' hátán: Historia regum Hungariae; in fol. 170 levél az az 340 lap), melly hazánk' történeteit adja elő a' húnok' kijövetelétől Mátyásig. A' munka német nyelven, gót betűkkel sűrűen, a' legnagyobb tisztasággal és szorgalommal vagyon írva; nem csak, az ókor' szokása szerint különös címlap nélkül, de cím 's szerző neve nélkül az első levelen is, mellyen a' dolog kezdődik. Híjába keressük az esztendő' számát is ámbár a' codex azok közzé tartozik, mellyeket az idő minden csonkulástól, sőt elhasználástól is kedvezve megkímélett; 's mint az egésznek habitusából világos, még kötése sem ment keresztül semmi változáson.

A' textus előtt ügyetlen 's a' szó' legszorosb értelmében gyermeki kézzel látjuk a' magyarok' költözését festve a' bét vezér' vezetése alatt. Ha-

sonló mesteri előadásban mosolyognak felénk, a rólok szóló cikkelyek előtt Atilától kezdve minden vezéreink, hercegeink, királyaink 's a' nagy szépségű első Mária; 's nem tudjuk az arcot, az állást, vagy a' fejedelmi palást' redőjit csodáljuk e iukább.

Az egész munka két könyvre oszlik. Az első a' húnok' dolgait adja elő (fol 2—17); a' második az avarok teljes elhallgatásával, a' hét vezérrel kezdődik, 's megyen Bécs elvételéig Mátyás által. Nem tagadhatni, hogy sok ezen krónikában a' hibás, sőt hamis állítás is; ellenben lél benne a' történetbúvár intéseket, a' biograph. és költő vonásokat sőt festéseket, mellyek a' gyakorlatlan szemnek egy kissé bajos, olvasását bizonyosan megjutalmazták. Kiírok némellyeket; mit miért és kinek? azt az olvasó legott megfoghatja itélni.

Az első rész cikkelyeinek tartalma imez:

1*) *Von dem Ausgang der Hunni oder der Hungern aus Scithia.*

2) *Von dem Eingang der Hunni oder Ungern in Pannonia, das genannt ist Ungerland; und von ihrem Streit verbracht aus dem Feld Tarnokvölgy.*

3. *Von dem Streit, der da geschehn ist an der Stell, die da heisset Kesmawr.*

Ezen cikkelyben érinti az író Detriket is, kinek sebéről a' magyarok még Oláh' idejében megemlékeztek énekeikben, mint azt a' magyar költés' históriájában említettem **) A' német

*) Az új orthographiával élek, mert itt a' dolog a' fő. Csak ott hagytam-meg a' códex' írásamódját, hol az eltérés veszedelmes, mint némelly tulajdon nevekben, mellyeknek olvasása kérdést szenvedhet; a' magyarok mindég így íratik: Ungern.

**) Handbuch der ungr. Poesie. 1. Band pag. IV.

krónika így szól: „*Detrich ward gewundet mit einem Pfeil in sein stirn, welches Pfeils ein Theil Detrich gegen Rom getragen hat, der keiserlichen Würdigkeit zu zeigen ein zeichen des Krieges, der dorten vollbracht ist worden wider die Ungern (sic); und darum wird gesagt von ihm, dass es erfolgt den nahmen der Untödtlichkeit, und heisst zu ungerischer Sprach bis auf diesen Tag: haláltalon Detrich.*” (fol. 4. a.) Engedje meg az olvasó, hogy a' krónika' szavait oda magyarazzam, hogy „a' magyar dalokban nevezetik maiglan haláltalon Detriknek.” Mert valljon hihető e, hogy egy künkönben nem nevezetes históriai személyről, ezer év múlva is ugyan azon szóval emlékezzék a' nép? Illy egyességeket a' nép' szájában csak az ének tart-fenn; 's véleményem az által léssen hihetővé, hogy Oláh, ki még későbbben élt, ugyan azt mondja, de világosan énekekről szólván *)

4. *Von der Erwählung des Atila zu einem König, und von seinen Scythen, und von seinem gewehr das er gebraucht hat wider seine Feind. Többi közt: Atila, der da auf ungerisch hat geheissen Etele.*

5. *Wie Kunig atila seinem Bruder Budam seines Reichs theilhaftig hat gemacht.*

6. *Von dem gedechtlichen und grossen Streit des Kunigs Atilae, geschehn in den feldern der Cattellan.*

7. *Wie Kunig Atila oder Eczel sich hat lassen heissen ein Geissel Gottes, und von der Zersterung der Stadt Reims. Kezdete ez: Und darnach da Kunig Atila das römische Reich*

*) „*Quem in hunc diem hungari in suis cantionibus — Detricum immortalem vocant.*” l. c.

sich sah theilen, hat er sich mit einer grössern Grausamkeit erhebt und gedacht: die Römer nicht mehr traun mit ihm zu streiten; und soll haben gesprochen: Die Stern fallen, die Erd zittert! Nehmt wahr: ich bin ein Jammer der Welt! und hies sich nennennach dem Wort des — (olvashatlan szó) ein Geissel Gottes. Ennek kútfejét is dalban keresem. Nyelv, hang, szellem e' feltételt egyiránt javasolják.

8. Von dem Leiden der heiligen eilftausend Jungfrauen, und von dem Buda, der durch Atilam, seinen Bruder, ertött ward. Egyebek közt ezt leljük ezen czikkelyben: Under (t. i. Buda) nun ertödtet war, geboth Kunig Atila wiederum die Stadt nach seinen Nahmen nennen eine Stadt Atilae; so haben doch die Ungern das Geboth nicht gehalten, und haben sie geheissen Budavár, und heissen sie noch bis auf diesen Tag ó Buda. Aber die Deutschen vor Furchten sie übertreten das Geboth des Kunigs, haben sie die Stadt Eczelburg geheissen. Das ist allsoviel geredt, als eine Stadt Atilae. Tehát a' Magyarok nem félték igazságosak lenni. A' helynek historiai be-cse is van.

9. Von der Ausbreitung der Stadt Aquilegia.

10. Von dem Ursprung der Venediger.

11. Von der Belegung und Gewinnung der Stadt Ravenne.

12. Von der Zukunft des Pabst Leonis zu dem Kunig Atila oder Eczell.

13. Von den neuen Hochzeiten des Kunigs Atilae, und auch von seinem Tod. Atila' halála után: Geschrei und klag ist erweckt worden in ganzen Ungerland, und die Stadt Scrambria mit einer grossen Beklagung hat sie erschallet bis in die Wolken.

14. *Von dem Streit, der da geschehn ist nach dem Tod Atilae unter seinen Söhnen; und von dem Wiedereingang Chabae, des Kunig Atilae Sohn in das Land Scythiam. Egeybek közt: Und da er (Csaba) in Scythia kam, fand er seinen Grossvater Bendegucz frisch und gesund — mit grossen Alter verzieret.*

A' másadik könyv' (fol. 18—170) foglalatja:

15. *Die Vorrede in das andere Buch der ungerischen Coroniken. (Semmi megjegyzésre méltót nem foglal magában).*

16. *Nun habt sich an das andere Theil der ungerischen Coroniken, wo sie zu den andermal kommen sind in Ungerland. Von ihren Haupt-leuten, Fürsten und Königen, und ihren Leben.*

17. *Von den sieben Hauptleuten, und ihrer sieben Geschlössern.*

18. *Von dem ersten Hauptmann, und dem weissen Ross, und von dem guldnen Sattel und dem guldnen Zaum. Eleje: Und aus den Hauptleuten ist gewesen der reicheste und der maechtigste Arpad, ein Sohn Almus, ein Sohn Eleud, ein Sohn Ugek.*

A' 19. cikkely: *Zubolch, der andere Hauptmann ist kommen von dem Geschlecht, von welchem kommen ist Chaak. Und man sagt, das er sein Gezelt hat aufgeschlagen in dem feld und an der Stadt, da itzund Chak-uara wüst liegt. Und das Schloss hat gebaut der Hauptmann Zabolch, das er nach seinen nahmen, nach seinem Tod von seinen Dienern und von seinen Bekannten hat heissen nennen Chak. Wan das Schloss hat — — — geheissen Zabolch, und ist bei dem Gezeiten Andreae, Belae und Láuentae der Sohn Zaak durch gemeinem Rott der Ungern zerbrochen worden.*

A' 20d. czikkely: *Der dritt Hauptmann ist gewesen Gyula (Gyula), von welchem kommt der Sohn Ladislai Gyula; und der Gyula ist gewesen ein grossmaechtiger Fürst, welcher gefunden hat eine grosse Stadt in Siebenbürgen, die vor langen Zeiten gebaut ist worden von den Römern: und der haett eine Tochter mit dem Nahmen Sarolt, die sehr schön war, von welcher Schön alle Fürsten und auch Herrn des Landes redeten, welche der Fürst Geyssa mit Rath und Hülff des Beliud, der da besass die Erd Kwlam, hat zu einer Hausfrauen genommen. Und Beliud, ein Herr der Erd Kwlam hat die Tochter ihm gegeben, auf dass er gegen seinen Bruder Keam sollt streiten, und seines Bruders Tod hat der nemliche Beleud Kwlam seines Bruders Reich besessen, und darnach, da der Gywla den Ungern fast schadhafftig war, ist er beschwert worden durch den heiligen kunig Sanct Stephan mit Streit, und durch ihn geführet worden in Ungerland. Jedoch nicht der Hauptmann Gywla, sonder der dritte von dem.*

A' 21d. cz. *Des virten Hauptmann Nahmen ist gewesen Künd, welches (?) Sünn Kro sid und Kroppan, die da bei Nyk (Nyik?) aufgeschlagen haben ihr Gezelt, und alle nach der Tauf haben sie gestift ein Kloster.*

22d. cz. *Und der fünft Hauptmann ist genannt gewest Leel, welcher die messianos, in deutsch Pehem, aus den endr (? tán der erde) Golgathe hat ausgetrieben, und wird gesagt, dass er lang alldazu Feld gelegen ist, und von ihm ist da entsprungen ein Geschlecht, genannt Zuard.*

23. *Der sechste Hauptmann hat gehabt den Nahmen Verbulchü. — —*

24. *Der siebente Hauptmann ist geheissen worden Urs.* — —

25. *Von den viel Geschlechten, die darnach kommen sind in Ungerland; und zu dem ersten, von dem Geschlecht Tata (Deodatus aus Napulia) — —* 's így folytatólag még tizenöt nemzetséget számlál-fel.

A' Királyok' története in a' szerint megy keresztül, mint Atiláéjin, hol több hol kevesebb szakaszokban.

Fol. 43. a. *Warum der Bela ist gewesen kahl und an der Farb braun, darum hat er das Kloster genannt nach seiner Gestalt Zewkzard (szög = braun).*

Fol. 44. a' Salamon Királynak Dávid nevű testvér tulajdonítatik. A' Kún vezér, ki Cserhalmon veszett, itt is O z u l. — *Alle die Ritter des Königs Salamon haben geführet Panier von Seiden.* — László' lovának neve Z ü d. Jegyez e Coaevus történetíró illy dolgot? Ne jusson e itt eszünkbe, hogy a' Cserhalmi harczot coaevus énekesek megénekelték *). Fol. 45. b. azt beszéli a' Krónika, hogy midőn László Herczeg a' Kúnt, ki a' tudva lévő magyar szüzet rablotta, üldözné, azt kiáltotta a' lyánynak: *Meine schöne Schwester! nimm den End deines Gürtels, und schwing dich auf die Edr!* Cselekedte is, de midőn a' Kún már László' hatalmában volt, k ö n y ö r g ö t t érte. Ezen vonás által individualizálva látjuk a' magyar lyánykát, 's megérdemeli a' halhatatlanítást, mellyet a' Cserhalom' legújabb énekesének köszön. — Erneyi erkölcsösnek hívatik itt is (fol. 48. b.), mert így fordítom e' kitételt: *den sittsamen Erney.*

*) Handbuch d. ungr. Poesie. I. Bel. pag. VII

Fol. 76. b. az Esztergami Érsek III. Béla' testét a' Bold. Szüz Mária' templomából kivétette, 's az érseki templomba temettette, honnan később az elsőbbségnek papjai (3ývern prűdern; tán Minoriták?) vissza vették 's a' Szüz Mária' oltára elébe — hol hitvese Mária, a' görög Császár' leánya 's fija Béla (*sein allerliebster Sohn, seliger Fürst Bela*) nyugodtak — temették-el *gar ehrwürdiglich, und da die nachfolgenden carmina geschrieben stehn in latein* (jelen időben, tehát Mátyás alatt még fenn volt a' sírkő):

Aspice rem charam, tres cingunt Virginis aram:
Rex, dux, regina, quibus assint gaudia trina
Dum licuit, tua dum viguit, rex Bela! potestas,
Fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.

Fol. 157. a. a' krónika Capistránnak ezen látán szavakat adja szájába a' holt Hunyadi János felett: *Salve aureola coeli! Cecidisti corona regni, exstincta es lucerna orbis! Heu, corruptum est speculum, in quod inspicere sperabamus. Nunc tu devicto inimico regnas cum deo, et triumphas cum angelis, tu bone Joannes!*

De menjünk által Mátyásra. fol. 170. a. Ezt olvasom: *Unter welchen Staedten er (Mátyás király) auch gewonnen hat die löbliche und vormerkte Stadt Wien und auch die neu Stadt, welche mit hohen Mauern, Thurm und Zinnen, mit Burgern und mit gutem Rath, mit Gütern und mit Lust inwendig und auch in den fürstaedten mehr geziert worden dann die andern, und noch von keinem Kaiser noch König nie gewonnen worden sind, und mit — (olvashatlan szó) Apparaten ist er und die seinen in diesselbigen eingezogen, und hat den Burgern, die in den Staedten wider ihngestrit-*

ten haben, aus seiner angeborenen Gütigkeit an Leib und an Gut vergeben und nachgelassen, und in der Stadt Wien, da er sie mit gewonnen hatt, da ist zum Lob dem kunig Mathiae das lateinische carmen oder Gedicht gemacht worden:

Discite, mortales! nimium non fidere muris:

Moenia quid valeant, capta Vienna docet

Strenua quid possit virtus, quid dextera regis,

Exemplo monstrat clara Vienna suo.

O miranda nimis placidi clementia regis:

Laedere non novit, vincere cuncta solet.

Minekutána a' nagy király' udvarának pompáját hosszasán leírta volna, így végzi munkáját a' szerző:

Viel und mancherlei Ding waeren noch zu sagen von dem kunig, die von ihrer Gröss und Trefflichkeit dess wohl würdig waeren; jedoch von ihrer Ehr und besonderlicher Zierlichkeit, so bedurfen sie wohl einen höhern, dann mich zu ihrer Beschreibung. Sonder was ich von den Dingen und auch von den Andern etwan ein wenig geschrieben hab, darüber bitt ich mich in keinem übel vordenken noch vormerken; sonder ieh lass das auch meinen nachkommenden Mehrern und Lehrern, dass mit grössern würden und hocherm stylo, von Wort zu Wort als sie geschehen sind, zu beschreiben, als sie dann dess wohl würdig sind, und in Besonderheit die Feindschaft, die den kunig beweget hat wider den römischen kaiser, vollkommlicher zu erkläeren.

Más kézzel és tintával 's latán betükkel (az egész munka gotbarát betükkel van írva, a' latán helyek is), 's ezek szerint úgy hiszem a' códex-

nek egy későbbi birtokosa által, még ez van a lap' végére írva:

Mathias hic iaceo ac (hac?) sub mole sepultus,

Testatur vires Austria victa meas.

Terror eram mundo, metuit me caesar vterque:

Mors tantum potuit sola nocere mihi.

Úgy hiszem, senki sem fogja kétleni; hogy a' krónika' írója egész a' maga idejére vitte-felmunkáját; 's így kora világos.

Szolgáljon ez a' közlés is kedves hazámfiainak némi gyönyörűségökre; ezt ohajtja teljes szívből a' távolban is

Toldy Ferencz.

2.

Győr Vármegye' hajdani Nemes Familiái-
nak emlékezetek.

Győr Vármegye, ámbátor kiterjedése és népessége tekintetéből a' harmadik osztálybéli Megyék közé alig számláltathatik is, még is tsak nem minden időben nála nagyobb, és népesebb Megyékkel méltán vetélkedhetett kebelbéli nemessége számára és fényére nézve. Ez még különösebbnek fog tetszeni, ha fontolóra vesszük, hogy e' kisdud vidéknek tsak alig volt egy harmad része világi kezekben, a' sokkal nagyobb rész, a' mint most, úgy a hajdan korban is a' következő egyházi személyeké, és testeké lévén, úgy mint: a' Győri Püspöké, a' Ráptalané, a' Szent Mártoni, Bakonbéli, Csornai

Móritzhidai, Pilisi, Turótzi, Zobòri, Lövöldi, Lébenyi Apáturságoké; a' Pápai Paulinusok, a' Györi Dominicanusok, és Szent János Keresztes Vitézek, és a' Zsámboki, és Poki Monostoroké, a' Nyúl-Szigeti és később Nagy Szombati és Pósoni Apátzáké, a' Pápótzi, és Szent Adalberti Prépostságoké, és újabb időkben a' Jesuitáké.

Az okát pedig e' valóban figyelmet gerjesztő tüneménynek vélekedésem szerint nem másban találhatni, mint a' régibb korra nézve, a' Megyénknek helyezetében, a'vagy az Ország határaihoz való közelléttében; melly miatt kéntelenek valának Fejedelmeink fő gondjokat arra fordítani, hogy ezen, tsak nem szünet nélkül, a' nyughatatlan szomszédjaik háborgatásainak kitett tájnak, az abban mennél nagyobb számmal tenyésző nemesség, mint mindég készen álló hadi erő által bátorságot szerezhessenek; későbbi időkre nézve pedig azon körülállásban, hogy az Ország nagyobb része Török járom alatt nyögván, sok ősi székeikből elűzetett nemes familiák, ezen az erős Györi Vár oltalma alatt lévő vidéken kerestek menedéket, a' hol idő jártával jószágokat is szerevén, tökéletesen meghonnosodtak.

De lássuk már most ezeknek folyamatjában magokat a' Megyénket hajdan diszesítő nemes familiákat, 's ugyan mivel bizonyos osztályokba nem vevődhettek, az általnézés könnyébbítése végett, a' betű rendszerint egyben szerkeztetve, mint következik:

I. Aba Nemzetség:

Ezen igaz Magyar eredetű nemzetség tsak annyiból számláltathatik a' hajdani Győr Vármezei nemzetségek közé, hogy egy 1273 esztendei

oklevél szerént Böös és Alpár nevű, most Poson Vármegyei helységek, akkor még Győr Vármegyéhez tartoztak, és az Aba nemzetségből származó Lotárd, Omodé fia tulajdona voltak, ki azokat IV. Béla Királytól, és annak hitvesétől Máriától nyerte, azonban a' nem sokára Béla és fia István között kiütött hazai zendülések ideje alatt újra elvesztette, és csak az érintett esztendőben Erzsébettől, V-dik István Király özvegyétől nyerhette vala vissza (Litterae Elisabethae Reginae ddo 3 nonas Decembris 1273. per Ladislaum pridie Calendas Junii 1274. confirmatae, in MSS. Cornidesianis).

Egyébiránt mikor szakasztódhattak el Győr Vármegyétől az említett helységek, 's ennél fogva mikor szünt légyen meg Lotárd ága, melly Omodé Idai Jánosban egészen kihalt, meggyéknébi birtokosai közé tartozni, az oklevél és történeti kútfők szüke miatt meg nem határozathatik.

II. Az Alsokiak.

Ezek közül isméretesek a' következők:

László, ki az 1567-dik esztendőtől fogva az 1582-ig ditséretesen viselte a' Győr Vármegyei Alispányságot, és Győr városában fekvő, 's a' vár nagyítása alkalmával elbontott Curiájáért más helyet nyert, Maximilián Királytól 1567.

György, hihetőleg László testvére. János és Márton, László fiai; ezek adják el az attyok után rájuk maradt nemes Curiát Győr városában az 1589-dik esztendőben. Márton, ki Győr Vármegyei Táblabíró volt, még az 1620-dik esztendőben is élt Bátsán, a' hol valami jószág részetskéje lehetett.

Igen hihető mindazonáltal, hogy ezen familia már régebben is virágzott; a' mit már onnét

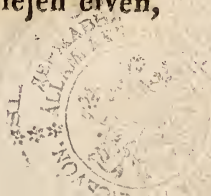
is lehet következtetni, mivel az Alsóki név, melyet annakelőtte Szent Márton Mező városa viselt, és a' mellyről e' familia neveztetett, a' 16-ik század közepén már tellyesen elvult avúlva.

III. Az Asszonyfalvaiak.

Ezen minden bizonynyal Asszonyfalváról, melly most Asszonyfának hivatik, mint birtokáról nevezett familiának történeteit sűrű homály borítván el, tsak a' következő sovány töredéket terjeszthetjük róla az olvasó elejbe. Az 1362-dik esztendőben említetik Asszonyfalvai Miklós (Nicolaus dictus Nemes de Azzunfalva) mint előkelő megyebéli Nemes) Litterae in merito Controversiae Metalis inter Benedict. Varjou et Nobiles de Kyza d. a. 1362). — Az 1517-dik esztendőben Asszonyfalvai Gáspár iktatik be némelly Asszonyfalvai birtok részekben. Az 1586-dik esztendő közül említetnek Asszonyfalvai Boldizsár és Tamás, az 1592-dik és 1620-dik esztendők között pedig az utóbbinak fia István ki Szapári Istvánnal együtt több rendbéli perekbe volt keveredve szomszédjaival. És ebben fogyván el az Asszonyfalvai familia, megyebéli jószágai a' Szapáriakra, mint hihetőleg leányági vérségre szállottak által.

IV. A' Bakótzok.

Ezen familiáé voltak a' még most is e' Megyében fent lévő Alapi puszták, mellyeknek egyike a' mostani Rét Alap, Bakótz Alapnak is neveztetett. Több tagjait esmérem ugyan, de a' nélkül hogy vérségi egybeköttetésöket izenként meghatározhatnám, minél fogva tsak a' következő tökéletlen jegyzeteket adhatom elől róla. Bakótz Imre, a' XVI-dik század elején élén,

az 1505-dik esztendőben perbe idézi Thulay Jánost némelly Szent Péter Alapi Curiáknak elfoglalásáért. Bakótz Orbán az 1580-dik esztendőben ellen mond Bakótz Miklósnak, hogy a' Szent Péter Alapi pusztának egész haszon bérét magának megtartotta. Bakótz Lukátsra az 1583-ban a' Győr Vármegyei Országgyűlési követeknek dija fejében 50 kis pénzek vettettek ki; ugyan ezen esztendőben Alsó-Alap iránt perlekednek egymással Bakótz Orbán és Miklós; az 1592-dik esztendő közül említetik bizonyos Bakótz Gergely; az 1614-dik esztendőben Bakótz Lőrincz és István és más leányági rokonok részéről is ellenmondás vettetik közbe Bakótz és Rét Alap használása iránt, mellyek a' Győri Nemesség 1611-dik esztendőbeli lajstromának utmutatása szerint már akkor is idegen kezre szakadtak vala. Ezen ellenmondás megújított az említetteknek nevében az 1622-dik esztendőben, az 1625-ben pedig Bakótz Miklós által; melly idő szakaszon túl már elfogyottnak, vagy legalább megyebéli birtokától végképen elesettnek vélem ezen familiát, minthogy semmi nemű nyoma már többé elő nem fordul.

V. A' Bakychok.

Az 1522-dik esztendőben II-dik Lajos Magyar Király és Solyman között dühödő háború alatt, hat testvérek, egy előkelő Rátz országi nemes háznak ivadékaí Bakych Pál, Péter, Kelemen, Manuel, Dömötör és Mihály, idegenkedvén, a' félhold jármától minden háznépestül által jöttek az akkoron Rátz országban Tomori alatt táborozó Magyar szereghez; kik rettenhetetlen bátorságok által rövid idő múlva olly annyira megkedveltették magokat Lajossal, hogy azokat Magyar nemességgel felruházta, és

és Lak nevű jószággal Somogyban megajándékozta, mellyről ezentúl Laki Bakychoknak irak magokat. Ezen megtiszteltetésüket követte nem sokára egy még tetemesebb kegyelem, a' midőn t. i. Bakych Pál az 1626-dik esztendőben, a' Nándor fejérvár feladása miatt háza árulásba esett Hedervári Ferencznek minden szigetközi jószágait is megnyerte Lajos Királytól, melly az arról adott Királyi adomány levél szerént a' következő falukból álla: Ettevény, a' vámmal együtt; Asván két Medve Káro, Szigeth, Dunaszeg, Oltava; 's a' t. (Litterae Regis hujus datae Budae feria 5-a post festum divisionis Apostol: 1526.) A' szerentsétlen Mohátsi ütközet után, mellyben igen vitézül hartzolt, egy ideig Zápolyához állott Bakych Pál, de a' Tokai tsata után tsak hamar elhagyta azt minden testvéreivel, és Ferdinand Királynak hódolt, kinek — a' királyi Testörző Huszárok Fő Kapitányává tétetvén, — ezen időtől fogva hűséges embere volt. Nem tette ugyan ezen lépést minden mellékes haszon keresés nélkül, mert zálogul kikötötte magának a' Győri Várnagyságot, 's a' mi még sokkal többet ért, a' Győri Püspökség nagyobb, az az Györhöz tartozandó részének minden jövedelmeit és tizedeit; mellyeket ezentúl a' Győri Püspökség kormányozójának (Gubernatornak) nevezvén magát, egész haláláig birt, a' nélkül, hogy azért több rendbéli irományok bizonyítása szerint *) tsak legkevesebb pénzbeli sommát is adott volna Ferdinándnak. De a' millyen jó vitéz volt

*) Quod Ferdinandus — — Rex noster Castrum et locum sedis Episcopatus Ecclesiae Jaurinensis, ipsam Ecclesiam Eppalem Jaurinensem complectente, ipsa sede tunc pastore sive praelato vocante, simul cum ejus pertinentiis Magnifico Dño Paulo Bakych de Lak

az ellenség előtt, olyan nehéz bánásu volt polgári életében, a' mivel nem kevésbé fogyasztotta az amott méltán nyertt borostyánokat. Mert először is, nem elégedvén meg a' Győri Püspökséggel, elfoglalta a' Káptalan jövedelmeit és tizedjeit is; mellyeket nagy nehezen, és tsak két esztendő után a' Káptalannak sanyarú panaszaira, 's az akkori Bétsi Királyi Biztosság parantsolatjára eresztett megint ki a' kezei közül; (Litt. Capit. Poson. super Protestatione Capituli Jauriensis ddo feriae 4. prox. ante festum S. Martini 1530) belé vágott Győr Városa igazába is, annak polgárjait a' bormérésben, és más egyéb jussaiban háborgatván; (Mandatum Ferdinandi I. ddo Lintz feria 3. prox. ante festum Bartholomaei 1531) de a' mi több annyira vetemedett, hogy a' Kanonokokat házaikból kizárván, ezeket a' maga hasznára alkalmaztatta, ha pedig zúgolódni mertek, gúnyolva, mintha fogadott emberi volnának mindenféle küldözgette. Az Uroknak nyomdokaiban jártak, sőt azt kegyetlenségökre nézve sokkal fellyül is haladták felállított tisztjei is. Ugy bizonyítja a' Győri Káptalannak a' Posoni káptalan előtt tett ellenmondása, hogy a' Győri és Sz. Mártoni Alvárnagyok nem tsak a' káptalan jobbágyait mindenektől megfosztani, magoktól a' Törököktől mentten maradt házaikat felgyujtani és feltörni, azokat verni, sebesíteni és tömlötözni, hanem a' falusi papokat is sartzolni, sőt magoknak a' káptalanbéli Uraknak házaikat kiraholni, 's a' midőn már Bakych Pál maga megfogadta volna a'

Huszarorum suae Mattis Capitaneo absque onerosa inscriptione ad suae Mattis beneplacitum tempus concessisset, quibusdam suis respectibus et motibus suam Mattem ad id faciendum inducentibus. Litt. Capit. Poson. d. a. 1537.

káptalan jövedelmeinek vissza adását, azt ennek ellenére önnön-kényökből hátráltatni, és hosszabb ideig akadályoztatni nem átalították, szóval olly hatalmaskodásoknak és pusztításoknak mentek légyen végére, millyeneket a' felhozott 1530-diki íromány ön kifejezése szerint a' kegyetlen Török sem követett volna el. (easque Crudelitates exercerent, quas nec Turca immanissimus inferret potentia mediante.)

Nem is tett a' Püspökség jövedelmeinek Bakich Pál által való birására nézve változást, hogy 1537-dik esztendőben Ujlaki Ferentz Györi Püspöknek kineveztetett; mert ámbátor ez azoknak vissza adását szünet nélkül szorgalta, sőt Ferdinándnál azt is eszközlötte volna ki, hogy Bakych több rendbéli királyi parantsolatok és utóbb Kőszegi Jurisich Miklós és Bornemisza Pál, mint e' végre ki küldött királyi biztosok által arra hathatósan intetett, még sem engedelmeskedett Bakych, és nem akart megkedveltt birtokától addig meg válni, míg Ujlaki más egyéb terhes feltételeken kívül két ezer Magyar forintokat le nem olvasna néki; melyet midőn Ujlaki kerekdeden megtagadna, megmaradt megint minden a' régi állapotban. Pálnak a' szerentsétlen Eszéki hadban még azon esztendőben történt halála után ugy látszik, mintha a' Püspök hozzá jutott volna ugyan megyéjének Györhöz tartozandó részéhez; a' Szombathelyi Urodalom, és minden ahoz foglalltt tizedek és jövedelmek mindazonáltal, mellyeket idő közben bizonyos zálog sommában szinte magához huzott vala, még tovább is megmaradtak Pál örököseinél és testvérjénél Péternél. Ezt bizonyítja az 1542-dik esztendei ország Gyűlésnek 48-dik tziykkelye, mellyben arra kéri Ferdinándot az Ország Rendei, hogy Bakych Pál örököseit, és Ba-

kych Pétert a' Szombathelyi várra nézve ki-
 elégítse, és azt a' Püspökségnek e'képen vissza-
 szerezze; — és Ferdinándnak az 1544-dik esz-
 tendőben adott levele, mellyben Bakych Pé-
 ternek az elvesztett Német-Ujvári szinte Szom-
 bathelyhez tartozandó tized helyett esztendőnként
 200 fkat ígér. — (Schönviesner Historia Sabarien-
 sis pag. 283.) A' Hedervári jószágokat sem ereszt-
 tette ki Péter kezeiből, ámbátor azoknak vissza-
 adására az 1543-dik esztendőben maga a' Király
 elől ülése alatt Posonban hozatott ítélet által kö-
 teleztetett volna; (Litterae Sententionales emana-
 tae Posonii 8-a die feriae 4-ae ante Dominicam O-
 culi 1543) sőt azon volt, hogy birtok jussait az
 1547-dik esztendőben a' sziget közti jószágokra
 nézve véghez vitt rendes béiktatás által újra meg-
 erősítse; melly után nem csak az 1552-dik eszten-
 dő után történt haláláig, a' Hederváriaknak
 minden némü mozgásaik ellenére ezeknek bír-
 sában megmaradt, hanem azokat maradékaira is
 által eresztette. Bakych Pálnak Theodora
 névü felesége, és két leányai voltak Margit és
 Angelika. Amaz Detrekői Balassa Meny-
 hárt hoz; ez előbb Révai Imréhez, ennek
 halála után pedig Czobor Imréhez ment férj-
 hez. — Bakych Péternek voltak két feleségei,
 az első Pilisperger Anna Czobor onoká-
 ja, a' másik pedig Sárkány Orsolya ki az
 1582-dik esztendő körül még élt, és 1561-ben 1-
 ső Ferdinándtól olly forma levelet nyert,
 melly által Kis Baráti elpusztult falujára uj lako-
 sok édesgettetnek az adó alól 6. esztendőre való
 felszabadulás ígérete mellett; — (Kovachich for-
 mulae solemn Styli p. LXXXIII.) és a' következend-
 ő magzatjai: Anna, Révai Mihály fő Ajtón
 álló mester hitvese; és Mihály és Pál mellyek-
 nek egyikétől származott ama Bakych Péter,

ki a' Győr Vármegyei Nemességnek 1611-dik esztendőben készült lajstromában elől jön, 's az 1608-pik: 20-dik és 1625-dik 49-dik törvény tizikelyekben is Forgách Zsuzsával való esetre nézve említetik. És ezeknél, mint közbirtokosoknál találjuk még az 1610. 1617. és 1624. esztendő közül a' Hedervári jószágokat, mellyeket hihetőleg tsak Hedervári István, nemzetsége utolsó sarjadéka keríthetett megint kezeihez.

VI. A' Bán Familia.

Ennek eredetét még eddig ki nem tanulhatam, az mindazonáltal kétségen túl való dolog, hogy a' 14-dik század derekától a' 15-dik századon keresztül egész a' 16-nak kezdetéig ezen Vármegyében virágzott, és jeles jószágokkal birt.

Az első tagja ezen familiának, mellyről bizonyos okleveles nyomót találunk Simon, ki az 1556. és 1563-dik esztendő körül élvén talán egy személy azon Simonnal, ki némelly 1555-dik oklevélben előlfordúl mint Poson Vármegyei fő Ispány, és Mórítz fiának állítatik. Bán neve zete bizonyosan a' Báni hivatalról maradt rá; birtok neve pedig Móriczhida faluról, mint örökségéről. Ő volt az, kinek a' jegyzett időtájban a' Sz. Mártoni Szerzetet igazgató Sifrid Apát haszon bérben oda engedte Árpás nevű, a' Bakonbéli Apátursághoz tartozandó falut, két Bétsi Márkáért (Litterae Nicolai Gara Palatini de a. 1410) Ezen haszon bérlést folytatta János fia is, kinek nevéhez ragasztott „Magister” szó, és az 1402-ki Ország Gyűlésben való megjelenése (Kovachich Supplem: ad Vestig: Comit: p. 1. p. 297) valami hivatal viselésére mutat. Ez az 1410 esztendőben olly szerződésre lépett Mártonnal Bakonbéli Apáttal, hogy a' bétsi Márkáknak rit-

kasága miatt, ezek helyet 5 ftot tiszta aranyban fizessen. Minden szoros lekötelezése mellett mindazonáltal János az 1423-dik esztendőől fogva, és ezen esztendő után nem sokkal halála történvén, a' fia Simon is, nem tsak meg nem adták az ígért bért, hanem annyira fakadtak, hogy Árpásnak egy részét Mórithidához foglalták, és ennek egyik utzáját az Árpási határon egész a' Rábtzáig kinyujtották, és a' Rábán való hidat régi helyéből elmozdítván, azt Moritzhidánál vezették által a' vizen; szóval ugy hántak, mintha azon jószág valóságos tulajdonosai lettek volna. Nem boldogulhatván tehát Mihály az akkori Bakonbéli Apát garázdálkodó hérlője ellen, feladta azt Zsimond Királynak, ki éppen akkor, 1429-ik esztendőben, Barabas Apostol napján Tata mellett Gyűlést tartott a' Romáromi, és Györi Nemességgel. De még akkor sem határozódott el ezen dolog, minthogy Zsmond azt az ellenfél kifogásai miatt a' Királyi ítélőszékre utasította, melly előtt megint közel hét esztendeig forgott, míglen az 1436-dik esztendőben, időközben Simon is meghalálozván, annak kised fiának Móritznak öreg és gyámattya Dombói György a' kérdéses jószágot olly hozzá adással is, hogy a' legrovidebb idő alatt a' megváltoztatott hidat előbbeni helyén ujonnan felállítani fogja, vissza nem botsátotta volna (Litterae Mathiae de Palotz. d. a. 1450.) A' miként a' Bán Urak emitt a' Bakonbéli Apátursággal hántak, olyanoknak mutatták magokat a' Lébenyi Apáturság iránt is, kitől szinte haszon bérben kifogadták vala annak Ráhtza tanya nevezetű halászó helyét, a' Rábtzában, nem messze a' Szendi jószágoktól. Ennek is t. i. a' lekötött bér helyett ugy fizetett a' már fentebb nevezett János, Simon fia, hogy azon tanyát tulajdonává tenni minden módon törekedett. Ke-

resték ugyan jussaikat a' lébenyi Apáturok mindjárt az 1387-dik esztendőben, mellyben t. i. legelőször hátra maradt János a' lekötött bérrel, de minden ellenmondásaikkal, és majd a' Nádorok, majd maga Zsigmond Király előtt tett panaszaikkal egész az 1432-dik esztendeig még annyira sem boldogultak, hogy a' hatalmaskodó bérloiket igazságtalan birtokukból ki heverhették volna; mint ezt több rendbéli ezen peres állapotban kiadott, és nálam párban találtató oklevelek az 1387-dik 1394-dik 1396-dik 1398-dik 1400-dik 1421-dik 1430-dik és 1432-dik esztendőkről nyilván bizonyítják; mellyekből egyszersmind kivilágosodik: hogy már akkor is felváltva majd Moritzhidaiaknak, majd Szendieknek irták magokat a' Bán Urak. —

A' mondott időtől fogva nints semmi nyoma ezen familiának egész 1489-dik esztendeig, mellyben bizonyos Péterre Szendi Bán fiára akadunk, ki sokáig, de végtére szerentsétlenül perelt, szomszédjaival Ennyinghi Török Jánossal és Barabással; mert az ugyan azon esztendőben hozott végső ítélet következtében megfosztatott Sövénház és Ujfalú nevű faluitól, mellyek ezentúl az Ennyinghi Török familia tulajdonává lettek, (Litterae adjudicatorio-statutorio-reambulatoriae pro parte Joannis et Barnabae Török de Enying, contra Petrum filium Bani de Szend d. a. 1489).

Bele volt ugyan ezen terhes ítéletbe foglalva magának Szendnek, egy most már tsak nevében fent lévő falunak, mellyről ezen későbbi Bánok Szendieknek irták magokat, elítéltetése is; erre mindazonáltal a' végrehajtás, nem tudatik miokból nem terjeszkedvén ki, történt: hogy annak és némelly más közel fekvő jószágainak birásába még tovább is megmaradt a' nevezett Bán Péter;

sőt a' mi több egy 1536-diki tanu-vallatásból az látszatik kisülni: hogy még a' 16-dik század elején is elfoglalva tartotta a' fentebb érintett Rábtza tanyát, és csak birói hatalom által kényszerítve bortsátotta azt vissza igazi tulajdonosának, a' Lébenyi Apáturnak *).

Ezentúl már nem fordulván elő ezen familiának emlékezete, azt tartom: hogy az a' nevezett Péterben kihalt, vagy az akkori zavaros időkben jószágaiból kivetköztetvén, más hová szakadt.

VII. A' Beziek.

Noha ezen familiáról még eddig nem találhattam az 1481-dik és 1489-dik esztendőnél régibb oklevélbéli nyomot, még is már sokkal előbb való fentlétét gyanítom. Birtoka volt a' még most is fentálló Bezi helység, mellyről kétségkívül elnevezését is vette: Tagjai közül ismértem a' következőket: Dömötört, ki az 1450-dik esztendő körül élt, és fiát Lörintzet, kinek magva szakadása történvén, birtokát Ratyboseni Trynka János nyerte el Mátyás Királytól az 1481-dik esztendőben. Fent maradt mindazonáltal a' Bezi familiának még egy másik ága, mellynek sarjadékai valának azon három Beziek László, Antal és Péter, kik egy 1489-dik esztendőbéli határozásnál megjelentek mint szomszédok, és István és Pál, kik az 1536-dik

*) „Hogy Bán Urak-Lébenyi Apáturtól azon halászó vizeket erővel elakarták foglalni, más neveket is adtak azon vizeknek. és eleget is pörlöttek, de Rábtza tanya az igaz neve, és az egész vizek Lébenyi Apáturnak törvény szerént is adjudikáltattak, magam is biró voltam benne” Passio Joannis de Moricz-hida annorum 65. in Litteris Conventus Csornensis d. a. 1536.

esztendő körül éltek. Későbbi történeteiről és elenyészéséről e' familiának, a' kútfők hijánossága miatt nem határozthatik meg semmi.

VIII. A' Czobor Familia.

Ezen Familia, melly a' 15-dik század derekán az eddigi középszerűségéből felemelkedvén, rövid idő múlva igen fényes poltzot ért, kétségkívül Bakych Pál Angelica nevű leánya után, kit mint Révai Imre özvegyét feleségül vevé, Czobor Imre jutott Győr Vármegyei birtokhoz, jelesen az annak atya által szerzett hajdani Hedervári jószágokban. Más oldalról is, Bakych Péternek Czobor Márton onokájával Pilisperger Annával való egyben kelése által, szoros öszveköttetés szövődött ugyan a' Bakych és Czobor familiák között; de vallyon ennek utján is részesültek e' légyen a' Czoborok a' Bakychok józágaikból? meg nem merem határozni; Nem volt mindazonáltal húzomos, és az 1630-dik esztendőnél sokkal tovább ható megmaradása a' Czoboroknak e' Megyében; mellynél fogva tsak a' következő ezen időszakaszban élő tagjait vonhatják magokra figyelmünket. Márton, az érintett Imre idősebb fia, kinek Imre és Márton nevű fiairól, mint Győr Vármegyei birtokosokról szólnak a' következő kútfők: egy 1607-diki a' Révfallui lakosok ellen intézett letiltás; egy 1610-diki intés: mellynél fogva Czobor Márton Rároi részének vissza eresztését szorgalja; az 1611-diki esztendőben készült lajstroma a' Győr Vármegyei nemességnek, melly nyilván emlékezik Czobor Imréről és Mártonról; egy 1617-ki Czobor Imre által, valamelly Nyáradi szökevény jobbágya vissza tartóztatása ellen szegezett ellenmondás; és egy 1624-ki zálog levél, mellynek

erejével Czobor Márton elzalogosítja Kisbaráti birtok részét. Későbbben már alig fordul elől e' familia' emlékezete, a' miből nyilván azt kell következtetnünk, hogy az 1630-dik és 1640-dik esztendőök között, az annak kezein lévő jószágok megint a' Hederváriakhoz vissza kerültek légyen; a' mint valójában az 1642-dik esztendőben már Hedervári Istvánt találjuk Kisbarátnak birásában, ki egyéb iránt sem eresztette volna által leányára, Vitzai János hitvesére, nemzetségének hajdani, és tsak ideig idegen kezekre jutott jószágait, ha azokat előbb ezektől vissza nem szerezte volna. Azolta már egészen elfogyott ezen ditső familia Czobor Józsefben, a' híres Czobor Markus Generalis fiában.

IX. A' Dótziaik.

Hogy ezen Erdélyből Magyar országra szakadt familiának a' 15-dik század közepe körül birtoka volt e' Vármegyében azon 1485-diki oklevélből bizonyodik bé, mellyben Dótz Orbán akkori Győri Püspök és testvérjei, Hedervári Miklóssal és gyermekeivel olly eggyeségre léptek, hogy a' Dótzia familiának magva szakadtával annak Győr Vármegyei jószágai, úgy mint: Nyárad, Kis-Szap, és Radván Hedervárrira és maradékira; ellenben ha ez kihalna, jószágai a' Dótziaakra háramoljanak; a' miből, valamint Dótz Orbánnak még most is a' Visegrádi várban látható tzimerének a' Hederváriakéval való hasonlatosságából, azt következtetem: hogy a' Dótziaik leányágbéli rokonságban lehettek a' Hederváriakkal. Ezen familiának leghiresebb tagja volt azon már fentebb magasztalt, mind elmebéli tehetségeire, mind erkölcsére nézve Hazánk legnagyobb férjfiái közé

számláltatható Orbán, Dótzai Fülöp fia, ki mint Pétsi Prépost megkedveltetvén magát I-ső Mátyás Királlyal; Fő-kintstárnoknak, és az 1481-dik esztendőben Győri Püspöknek nevezetett; utóbb pedig Bétsi Püspökké, Királyi Helytartóvá, és az 1481-dik esztendőben Egri Püspökké lett; melly hivatalban az 1493-dik esztendőben elhat. Ezentúl a' Dótzai familia azon ágának kezein látjuk annak megyebéli jószágait, melly Lypche nevezetű Zólyom Vármegyei örökös birtokáról Lypcheinek nevezetett, 's jelesen a' következő tagokból állott: Dámianból, ki a' XVI. század elején élt, és Margit feleségével egy fiat nemzett Jánost, ki nevezett anyyával az 1535-dik esztendő körül elakarta adni Szent Vidi Megyebéli jószágát; egy másik Jánosból az említett János fiából, ki Istvánfi Miklós leányát Orsolyát vette el feleségül, és az 1588-dik esztendő körül mondott ipával, és a' Dersfiakkal közösen bírta Radvánt; még is ennek fiából Miklósból, kinek az 1628-dik esztendő előtt magtalan elkellett halnia, mint hogy ugyan azon esztendőben Kubini Magdolna, már özvegynek nevezetik; és ugyan annak leányából Erzsébetből, Báró Malakótzai hitveséből; ki után nem találhattam már többé a' Lipcheiek és Dótziaik e' megyében lévő birtokának nyomára.

X. Geur Nemzetség.

Erről mint hajdan Győr Vármegyében letelepedetről, az okleveles és történeti segedelmek nem léte miatt, tsak a' következő kevés jegyzeteket gyűjthettem össze. II-dik Andrásnak 1221-ki oklevelében, mellyben némelly jótévőknek a' Szent Mártoni Klastromnak tett adományaik megerősitetnek, említés tételik egy Geurról

Genrens fiáról, ki annyával együtt megajándékozta a' tisztelt Klastromot. IV. Lászlónak 1284-diki a' Baloniak számára adott levelében pedig fordul elől Pongrátz a' Geur nemzetségből (Nobilis vir Pancratius de genere Geur) kiről annál fogva, mivel királyi embernek vagyon kinevezve, azon Baloniaknak ajándékozott föld megtekintésére és általadására, bizonyos: hogy Győr Vármegyében birtokos volt, minthogy törvényesen bévelt szokás Országunkban, az olyan foglalatosságokat tsak kebelbéli földes urakra bizoni. (Litterae Ladislai IV. datae per manus Ven. patris Thomae Varadiensis Episcopi, et Cancellarii. A. 1284. IX. Calend. Maii, Regni autem 12-0) A' XIV. század közepén a' Dersfiak a' Geur nemzetség tagadhatatlan ivadékai emlitetnek mint Chechun (Tsétsény) Tünnün (Tényő) és némelly Echi (Étsi) részek tulajdonosai (Litterae metales Capituli Posoniensis, quoad possessionem Nyúl d. a. 1348.) sőt még az 1588-dik és 1611-dik esztendő körül is található a' Dersfi familia egyik tagjára Istvánra, a' megyénk Naggyai között, ki mindazonáltal már nem az előbb nevezett jószágokat, hanem Radvánt és némelly más, hihetőleg Dótziaik jussait birta közösen Istvánfi Miklóssal (Registrum Nobilitatis Jaurinensis d. a. 1611).

XI. Heder Nemzetség.

Ezen felette régi jövevény Nemzetség származik Heder és Volfger, Hennebergi Német országi Grófoktól, kik 40 fegyveresektől késérve Magyar országba költözködvén, nem tsak kedvesen fogadtattak, hanem örök szállásul is nyerték a' Kitseni hegyet, és a' Győr mellett lévő szigetet, a' hol Heder magának várt készitetett, melly ezentúl a' nemzetsége állandó székévé, és

jóságai fő helyévé lett. (Heinrichs von Muglen Chronik, in Kovachich Sammlung p. 25). A' Bétsi képes Kronika Geyza Vezér országlására teszi eme hősöknek Magyar országra való jöttöket; (Swandtner SS. Rex. Hung. in fol. P. 1. pag. 80). Katona mindazonáltal. (Hist. Crit. T. IV. p. 666) egy 1157-ki oklevélben gyökerezvén magát, mellyben Valfer Gróf azt vallja: hogy Quyzin nevű magános helyen monostort építtetett, azt tartja: hogy nem Geyza Vezér, hanem II. Geyza Király alatt, következőleg az 1143-dik és az említett 1157-dik esztendő között történt légyen ezen béköltözés. Megvallom, hogy ezen állítás első tekintetre igen velősnek látszik, de mind a' mellett még sem bir annyi erővel, hogy a' Bétsi Kronika előadását miatta egészen elveszük; kivált midőn azon Volfgernek, mellyről a' Bétsi Kronika szól, II. Geyzával való egykorusága egy másik oklevél által igen kétségessé tétetnék. II. András Király t. i. a' Lébenyi Klastromnak Phoc és Chepár Heder Nemzetségbéli Fő nemesek által történt felállítását megerősítő 1208-diki oklevelében nyilván e'képen szól: „Villa „Lihyn, in qua ipsum monasterium est fundatum, „quondam fuit duorum a. . . suis pertinentiis „Alexandri et Seraphini Comitum, ex „quorum genere jam fati fideles nostri „(nimirum Phoc et Chepan) descenderunt; „quibus defunctis in regiam manum devoluta, a „pluribus extraneis et successive tum „ex donatione regia, tum etiam em- „tionis titulo multis temporibus est „possessa, postremo vero rursus... Regiam „devoluta, et aliquamdiu a nostris „antecessoribus Inclytæ recordati- „onis — patre v. l. nostro Rege Bela, „ac fratre nostro Emerico est posses-

„s a, quam post decessum ejusdem Patris nostri, „praefatus frater noster praedictis fidelibus nostris... reddere potius maluit etc.” — Ezen hiteles előladásból azt kell következtetnünk; hogy az említett Sándor és Seraphin Grófok sokkal előbb, t. i. a' XII-dik század elején, vagy még korábban is éltek, egy még csak az 1143-ik és 1157-dik esztendő között béköltözött törsoéktől pedig általján fogva nem származhattak; mint-hogy azon alig 13 esztendőkre nyúló időköze, melly II. Geyza halálától III. Béla országlás kezdetéig elfolyt, nem férhetne azon kifejezés a' pluribus extraneis multis temporibus „est possessa”. Ide járul még ezen felyül az: hogy azon Heyndricus vagy Heidericus nevű Királybirája, kit Katona a' Bétsi Kronika Hedrikjének gondol, már II. Béla alatt, az 1135-dik esztendőben, mint Soproni Fő Ispány előfordul, 's tehát a'-még csak 8 esztendővel későbbben uralkodni kezdő II. Geyza alatt az Országba költözöttnek nem mondathatik; sőt a' mi több: hogy Katona Hypothesisének elfogadása esetére kéntelenek volnánk egyszer'smind azt is megengedni; hogy az 1143-dik esztendőtől fogva, ha t. i. mindjárt akkor történt volna Hedrik és Volfger béköltözése, — az 1180-dik esztendeig, mellyben t. i. a' Heder nemzetség egyik ivadékát Saul, már mint Fő Kantzellárt találjuk, és tehát egy alig 37 esztendőt tévő idő szakasz alatt, — a' Heder Nemzetség már a' nagyedik izig haladott légyen; minthogy oklevelekből békibizonyított igazság: hogy Saulnak István atya, és Maurus nagy atya volt, kinek tehát Hedrik fiának kellett volna lennie; a' mit bizonyára a' természet közönséges rendével való meg nem egyeztethetősége miatt fel sem is tehetünk. Én tehát ezen különböző vélemények megegyeztetésére mind ad-

dig, míg ujabbán feltalálendő történeti, vagy oklevélbéli kútfők e' részben nagyobb világosságot nem fognak nyújtani, azt gondolom leghihetőbbnek, és tehát el is fogadhatónak: hogy a' Bétsi Kronika szerkeztetője a' H e d e r nemzetségről való irttában, ugyan igazán állítja: hogy annak törzsöke H e d e r, V o l f g e r testvérjével G e y z a Vezér alatt jött bé Magyar országba; a' mennyire mindazonáltal azt is beszélné: hogy V o l f g e r a' Risceni Monostort felállította, a' későbbi, t. i. az 1157-dik esztendő közül élő V a l f e r t a' régi V o l f g e r r e l öszve keveri, és hibásan tulajdonít neki ollyast, a' mi amannak tette volt.

Az említett eleik által szerzett nagy hírt és birtokot mind inkább inkább nevelték maradékaik, olly annyira, hogy ezen nemzetség nem sokára a' leghatalmasabb honni nemzetségekkel mérkőzhetett, és virágzásának déli pontjában Győr, Fejér, Veszprém, Tolna, Sümegh, Poséga, Komárom, Moson, Poson, Vas, Pilis, Nyitra, Baranya Szörény, és sok más Vármegyékben jeles jószágokat birt. A' nevezetes tagok, melyekkel ezen familia fentlétének utolsó idejéig szakadatlan bővelkedett, olly számosak, hogy azok közül ezen Értekezés szűk köréhez mérsékelve, tsak a' legtündöklőbbeket érinthetjük meg röviden e'képen:

Sándor és Seraphin a' XII-dik század elején; kiknek halálok után, nem tudatik mi okért, megint királyi kezekre vissza szált Libyn, (Lébeny) némelly más jószágokkal együtt.

Saul, István fia, Fő Kancellár, az 1180-dik és 1183-dik esztendő körül, Csanádi Püspök, az 1187-dik esztendőtől fogva, az 1191-dikig, mellyben a' Kalotsai Érsekségre emeltetett, mint millyen meghalálozott az 1202-dik esztendőben.

Ditséretére elegendő leszen II. András Királynak, kit bizonyára ezen Imre bátyjához holtá napjáig hűséges férjfiu eránt részre hajlónak nem vélhetünk, — felőle egy 1208-diki levélben hozott következő itéletét említeni: „qui (Saul) „apud Deum et homines Sanctae et innocentis „vitae merito exstitit commendandus.”

Sándor Saul testvérje, ki a' Gubaseli ütközetben mutatott bátor elszánásáért, Imre Királytól nyerte Bán és Sason nevű helységeket, és legelső talpkövét vetette a' Lébenyi Monostornak.

Chepan és Phoc, Maurus és György mindnyájon szinte Saul testvérjei; kik közül a' két első egymásután viselték a' Nádor Ispánságot, és Maurus fiával Istvánnal egygyütt állították fel, és más atyafiaik, ugymint: Pongrátz, és Ján hozzá járulásával szép jószágokkal gazdagították a' Lébenyi Apáturságot, Moson Vármegyében, a' Sz. Benedek szerzetesei számára; mint ezt II. Andrásnak 1208-ki helyben hagyó levele bizonyítja.

Vialka Dienes (I.) ki szinte Nádor Ispány volt II-dik András alatt, mint millyen az Esztergami Érsektől, midőn az 1232-dik esztendőben az egész Országot az Anyaszentegyházból kitiltaná, vétkeiért különösen kiátkoztatott, és ezen kiátkozás megszüntetése végett András által Simon (Simon Latinus) Győri Fő Ispánnal Rómába küldetett; Bélának az országláshoz jöttekor mindazonáltal többféle reá gyanított tiszjáiért szeme világától megfosztatott.

Dienes (II.) a' fent említett Dienes fia; Tárnok Mester, és Erdélyi Vajda volt II-dik András alatt; IV-dik Béla alatt pedig az 1238-dik esztendő körül emeltetett a' Nádor Ispánságra.

Hedrik (II) Győr Vármegyei Fő Ispány az 1225-dik esztendőől fogva az 1231-dik.

Lőrintz (I) vagy a' mint másképp nevezetett Póth Mosoni Fő Ispány, Erdélyi vajda, Tárnok mester, és utóbb Nádor Ispány is volt. IV. Béla alatt. Az Oroszok, Austriaiak, Tsehek és Bolgárok ellen folyt hadakban igen bajnokul vitézkedett.

Kemén (II) Lőrintz fia, Fő pohárnokságot viselt IV László és III. András idejében, melly utóbbinak kivált igen hiv embere volt, és tetemes szolgálatokat is tett.

Lőrintz (II) ki az 1322-dik esztendő körül élt, és törzsöke lett a' hires Ujlaki familiának.

Deseu, ki az 1330-dik esztendőben Károly Királyt a' maga élete kotzkáztatásával kiszabadította az ellenség kezei közül.

Miklós (II) Győr Vármegyei Fő Ispány, az 1356-dik esztendő körül.

Miklós (III) ki Konthnak is hivattatott; több Vármegyék fő Ispánya, fő pohárnok, Erdélyi Vajda, és Nádor Ispány volt 1-ső Lajos Király idejében, ki ötet a' Nápolyi háboruban fővezérségre is méltóztatta; halála történt az 1367-dik esztendőben.

István (II) Miklós Nádor Ispány onokája, bátor szívű vitéz volt, hirét mindazonáltal nagyon meghomályosította a' Mária Királyné ellen lázadókhöz való pártolása által, melly hűségtelenségét utóbb, Zsigmond Király alatt, az 1393-dik esztendőben életével fizette meg.

Heder (III) kinek Jakab nevű fia az 1402-ki Ország Gyűlésen egybe gyűltt Ország rendei között jelenik meg (Kovachich Vestig. Comit. T. 1. p. 298.)

Lőrintz, (III) Miklósnek a' Győri fő Ispánynak onokája; fő Lovász Mester volt Zsig-

mond Király alatt, ki igen nagy hasznát vette mindennemű igyekezeteiben, magával el is vitte a' Basiliai Gyűlésre, és az 1437-dik esztendőben Nádor Ispánságra emelte. — Ezen hivatalt még a' három következő Királyok alatt is folytatván, nagy tekintetét és nevét valamennyire tsorbitotta a' nagy Hunyadi János ellen való álnok és alacsony fullászkodásai és törekedései által.

Imre (I) Lörintz fia, Matsói Bán volt, az 1450-dik esztendő körül.

László (II) Lörintz fia; Egri Püspök lett az 1447-dik esztendőben; melly hivatalban az 1468-ki esztendőben halt el.

Miklós (IV) szinte Lörintz fia, az 1491-dik esztendőben új adományt nyert Ulászlótól maga és fiai Lörintz és Ferentz részére. Ez vala az, ki az 1485-dik esztendőben Dótzai Orbánnal olly egyességre lépett, mellyben a' költsönös örökösödést állapították meg familiáik között. Fia, a' nevezett Ferentz az 1500-dik esztendőben zálogosította el minden jószágait sógorának Rozgonyi Istvánnak 2000 aranyokban.

Ferentz (II) Osvát fia. Ez adta fel az 1521-dik esztendőben mint Nándor fejérvári Bán a' Kereszténységnek ezen védfalát a' Törököknek melly tettéért II Lajos által minden jószágaitól megfosztatott, és számkivetésbe küldetett. Törekédtek ugyan barátjai őtet megint az Országba vissza hozni, és elvesztett jószágaira, mellyeket a' Király Bakych Pálnak ajándékozott vala, segíteni; de sikeretlenül. Vagyon róla egy 1521-diki oklevelünk, melly szerint Nándor Fejérvár szükségeire és Zsoldosainak kielégítésére testvérjétől Istvántól 4000 ftokat költsönözvén, ezeknek fejében által adja annak minden Sziget közti jószágait, olly formán; hogy ez, ha ő az ellen-

ség előtt elesnék, tüstént mint tulajdonos azokat elfoglalhassa.

István (III) a' Bán testvérje, Győr Vármegyei Al-Ispány, Zápolya János buzgó követője; ez egy 1510-ki oklevél szerint Ujlaki Lőrintz, Nádor Ispány előtt 3000 ftokban elzálogosította Akosházi Sárkán Ambrusnak Bodakot, Ásvánt, és Kis Barátit, Győr Vármegyében.

Lőrintz (V) és György (II) István fiai, ezek nyertek ugyan az 1543-dik esztendőben kedvező ítéletet Bakych Péter ellen, bátyok Hedervári Ferentz szigetközi jószágai iránt, de minthogy ennek ellenére is vissza tartotta Bakych Péter az örökjököt, kéntelenek voltak azt több sikertelen sürgetéseik után egészen oda hagyni.

István (IV) Lőrintz (V) fia, élt a' XVI század másik felében.

Imre (II) annak egyik magtalan fia.

István (V) szinte IV. István fia; ki a' XVII század elején élvén, az 1607-dik esztendőben Győr Vármegye nevével jelent meg az ország Gyülésén, és két leányon kívül két fiat hagyott, ugymint:

Jánost (V) ki utóbb Zirtzi Apát, és Scopi Püspök lett, és az 1662-dik esztendőben elhalt, és

Istvánt (VI) ki Eszterházi Erzsébettel háromgyermeket nemzett: Lőrintzet (VI) Katalint és Ilonát, és az 1650-dik esztendő körül meghalálozott, minekutánna nemzetségének jószágait, mellyek Hedervári Ferentz hazaárulása következtében idegen kezekre jutottak, nagyobb részben megint vissza szerezte volna. Lőrintz nevű fia is ifju korában, nem sokára atya után elhalván, és így e' hires nemzetség

férjfi ága végképen elfogyván, Ilona pedig szinte korán meghalálózván, az egy Katalin marad fent, ki Lósi Vitzai Jánoshoz került férjnek, és nemzetsége ősi jószágaira nézve, az ő személyére és maradékaira való kiterjesztését megnyervén, a' nevezett férje familiájához hozta azokat.

XII Az Istvánfiak.

Ambátor ezen familiának tsak egy tagjáról mutathatjuk meg, hogy a' megyebéli birtokosok közé tartozott, de minthogy ezen egyes tag a' híres Istvánfi Miklós, Hazánk ditsőült Liviusa volt, nem kételkedtem viszontagságairól, a' mennyiben a' mi tárgyunkhoz tartozandók, szinte különös fejezetben emlékezni. Istvánfi Miklós attyának tétetik Pál, nagy attyának pedig István, kikről vallyon Győr Vármegyében birtak e' jószágokat? mint fellebb mondám, a' nyomok nem létében nem lehet semmit meghatározni. Miklós ellenben már az 1588-dik esztendőben fordul elől mint Radván és Szent Vid megyebéli jószágok közbirtokosa; mellyek minthogy a' 15-század végével, sőt még későbbben is a' Nagy Lutsei Dótzsi, avagy mint másképp neveztetett, Lypchei familia tulajdona voltak, úgy tartom: hogy az Istvánfiak leányági rokonságba keveredvén emezekkel, ennek utján is jutottak légyen azon jószágokhoz. Megmaradt ezen birtokában Miklós egész holtta napjáig, mint ezt a' Győri Nemességnek 1611-dik lajstroma, és ugyan azon jószágoknak örököseire való által eresztése bizonyítja. Nem maradván t. i. férjfi magzatja, érde-
mei tekintetéből, ellenségei agyarkodásai ellen is, megnyeré Rudolf Királytól az Örökösödésnek három leányaira, Évára Draskovits János; Orsolyára Lypchei János; és

Katalinra Keglevich György hitveseikre való kiterjesztését; mellynek következtetésében az érintett lajstrom, és más hiteles irományok bizonyítása szerint Éva és Orsolya tulajdonává lettek ugyan a' megyebéli jószágai, de nagyon rövid ideig; mert alig is mulván el egynehány esztendőök, már jobbára idegen kezekben találhatni azokat.

XIII. A' Kanisaiak.

A' Kanisai familia azon igen hatalmas, de szerfelett nyughatatlan Osl nemzetségből veszi eredetét, melly a' XIII. század közepétől egész I-ső Károly idejéig, fejedelmi hatalommal uraszkodott Szala, Vas, Sopron és Moson Vármegyékben, és nem tsak maga szakálára külső Fejedelmek ellen hadat indítani, hanem önnön koronás királyai ellen kikelni vakmerösködött; miglen I. Károly hatalmát meg nem törte, és engedelemre vissza nem hozta volna. Azok közül, kik ekkor felkenettetett Fejedelmeknek kényszerítve hódoltak, volt Lörintz is, Osl Henrik fia, ki mindazonáltal ezen időtől fogva igen hívnek mutatta magát Károly iránt, és nem tsak megfelejtette, evvel előbbeni tsinjeit, hanem érdemei által olly kedves lön előtte, hogy Kanisa várral is megajándékoztatnék; mellytől ezentúl vévén nevét törzsöke lett a' híres Kanisai familiának.

Ennek fiától Jánostól való onokája István volt az, ki ezen familia közül az eddig ismért oklevelek szerint legelőször birtokot szerzett e' Vármegyében, még kora ifjuságában kísérelője lévén t. i. Erzsébet és Mária Királynéknak 1386-ik esztendőben Horváth országba szerentsétlenül vett utjokban, és maga is fogságba esvén, mellyből tsak egy esztendő mulva szabadulhatott ki, ezen alkalommal mutatott hűségéért Mária Királyné

által Győr Vármegyében fekvő, és eddig a Gesztesi várhoz tartozandó Baráthi helységgel jutalmaztatott meg, (Litterae Mariae Reginae ddo feriae 3 ante fest. B. Laurentii 1387.) mellybe az ő rende szerint, a' Győri Káptalan által belé is iktatott. A' Székelyek Fő Ispánya, Fő-Ajtón álló mester, és Zsigmond Király kedves embere volt, kitől érdemeiért sok szép jószágokat is nyert, kivált Sopron Vármegyében. Egyetlen egy fia volt László, ki még az 1452. esztendő körül viselte a' Soproni Fő-Ispánságot, és mag nélkül elhalt. Ezután egész a' 15-dik század utolsó tizedjéig nem találjuk nyomát e' familiának a' mi Megyénkben; erről az időről t. i. tanuljuk Zsigmond Pétsi Püspöknek az 1494. és 1495-dik esztendőkből az Ország jövedelmeiről és kiadásairól vezetett számadásából: hogy a' Kanisaiak jószágaiból Győr Vármegyében 47 forintok fizetetlen maradtak légyen, (Engel's Geschichte des Ungarischen Reichs in 4-to Halle 1797. 1. Bd.) azon kívül vagynak leveleink, mellyek azt bizonyítják: hogy Kanisai Miklós-nak volt Tárnok Mesternek és Soproni Fő-Ispánynak ága, úgymint annak két fiaitól Lászlótól és Miklóstól származott onokái László János, és István. Lászlónak; és György és János Miklós-nak fiai birták Ikrén nevű falut, most már pusztát, és Rába Szent Mihályt Győr Vármegyében. Nagy nyughatatlanságban lehetek szomszédjaikkal, a' mindég házsártoskodó Póki Péterrel és Antallal, kik először is az 1493-dik esztendőben perrel támadták meg Kanisai Lászlót és Györgyöt azon örvel, mintha ezek Mérgesen hatalmaskodást elkövettek volna; négy esztendővel utóbb pedig 1497-ikben már négy Kanisai ellen, úgymint László, György, János, és István ellen fordultak szint olyan szín

alatt, melly pert Póki Boldizsár, Antal fia még az 1503. esztendőben is folytatott. Ezen Kanisaiak mindnyájan nagy emberek voltak: László az Erdélyi Vajdának Lászlónak fia Mátyás Király alatt igen megkülömböztette magát, ennek halála után ugyan Maximilián Császár részére állott, de utóbb megint vissza tért Ulászlóhoz, ki őtet Horvát országi Bánságra emelte. Ennek testvérje István Fő Pohárnok volt 1498-dik esztendőben. Miklós fiai közül György Fő Pohárnok, és két ízben Horvát országi Bán volt; János nagy hatalmát és tekintetét pedig abból vehetni ki, hogy Sopron Vármegye a' Kurutzoktól való félelme miatt Fő Kapitányának választotta, és magát egészen oltalma és hatalma alá adta. (Litterae Nobilium Comitatus Soproniensis ddo Csepregh, Dominica prox. ante festum B. M. Virg. 1514. in MSS. Georg. Pray Tom. D. 54 Nro 85) ámbátor pedig olly nagy számmal volt a' Kanisai familia, még is hirtelen egészen kihalt, minthogy László fiai mindnyájon örökös nélkül maradtak, Györgynek egyetlen egy fia pedig László csak egy leány magzatot Orsolyát hagyott maga után, Ferentz nevű fia korán elhalván. Ezen Lászlóról, ki Vas Vármegyei Fő Ispán és Országbirája is volt, még az megjegyzésre méltó; hogy Győr Vármegyei birtoka iránt sok pereit voltak a' Győri Káptalannal és Püspökséggel; ezt bizonyítván két rendbéli levelek, mellyeknek egyikében 1510-ben II. Lajos Király azt parantsolja, a' Győri Káptalannak, hogy a' közte és Kanisai László között fenforgó állapot megbírálása végett állítsa elől tanúit, és választott biráit; másikában pedig ugyan azon Kanisai László biróikép inteti a' Győri Püspököt, hogy Ikrénnek, Sz. Mihálynak, és némelly Sopron Vármegyei jószágok-

nak felét, mellyet zálogba tartana vissza adja. Lászlónak emint nevezett leánya Orsolya I-ső Ferdinánd által nemzetsége ősi jószágai-ban megerősítetvén, és a' Nagy Nádasdi Tamáshoz menvén férjnek, ehhez hozta mind azokat, a' mint az ő helyén bővebben elő adódni fog.

XIV. A' Korontzóiak.

A' Korontzói familiáról a' XV. századnál régibb okleveles kút-főt ugyan nem találtam; mindazonáltal nem kételkedem: hogy már előbb fent volt, és Korontzónak nagyobb részét birta légyen, mellyről kétségkívül nevét is vette. Tagjai közül, ismérjük e' következőket: Korontzói Sebestyént, ki Győr Vármegye részéről még három társokkal jelent meg az 1447-ki Ország-gyűlésen. Györgyöt, Gergelyt, és Istvánt, kik az 1448-dik esztendő körül éltek, egy másik Györgyöt, kinek emlékezetét némelly 1481-ki és 1495-ki levélben találtam; Jóbót és Jánost, kikről 1516, és 1517-ki irományok emlékeznek, Tamást, ki némelly 1582-diki kút-főben neveztetik, és Menyhártot, kit a' Győri nemességnek 1583-ki lajstroma, és egy 1590-ki esztendei béiktató levél emleget azon hozzá adással: hogy máskép Noszlopinak is mondatott. — Utóbbi sorsáról, valamint kihalása idejéről és módjáról, a' kút-fők fogyatkozása miatt nem határozhatok meg semmit.

XV. A' Martzalthöviek.

A' Martzalthöviek kétségkívül a' hasonló nevezetű Veszprém Vármegyei helységről vették nevezetöket. Birtak mindazonáltal Győr Vármegyében is szép jószágokat, jelesen Malomsokat, és Zerechenen, Gyömörön és Nagy és Kis Pétzen. Kút-főinknek hijános volta miatt mind-

azonáltal ezen familiának csak következő tagjairól emlékezhetünk: Miklósról ki az 1400, és 1401-dik esztendőben a' fényes Nádor Ispányi hivatalt viselvén, fő élesztője volt az akkori veszedelmes lázzadásnak, és Zsigmond Királynak a' Siklósi várba lett elzárattatásának, melly tettért a' Király, megszabadulása után a' hivatalától megfosztotta, és azt Gara Miklósnak adta. Egyed Mesterről, ki feleségével Apolloniával zálogban vevé Poki Ferentztől az 1410 esztendőben Iszkáznak, az 1413-ban pedig Tétnek felét; Miklósról, ki az 1404. esztendő előtt Zápolya Istvánnak Ugodi Várnagya volt; Györgyről, ki mint Turi György egyik leányának Katalinnak férje az 1574-dikben nyere a' Gyömörői Nagy és Kis Pértzi birtok részeket, és az 1583-dik esztendőben Győr Vármegye részéről 80 kispénz napi jutalommal Országgyűlési Követnek választatott; és Miklósról, ki a' Veszprém Vármegyei Al-Ispánságot is viselte az 1610 és 1611-dik esztendő körül, és 1609-ben Győr Vármegye nevével az Országgyűlésre küldetett, olly hatalommal, hogy a' másik követ társát maga választhassa, az 1625-dik esztendőben pedig újra ezen Vármegye által az akkori Országgyűlésre követnek kineveztetett. Utóbbi viszonytagságairól, valamint arról is: vallyon már ő benne, vagy mikor szűntek meg légyen a' Martzalthöviek megýenk birtokosai lenni, nem állíthatok semmit.

XVI. A' Mérgesek.

E' familiának Miklósnál régibb törökére még nem akadhattam, ki az 1410. esztendő körül élt, Mérgesi köz birtokos volt, és egy fiat nemzett Pétert, a'vagy Petöt, ki első felesége Erzsébet Poki Ferentz leánya után a' Poki

jószágokban is részes lett, és evvel három fiat, Pétert, Jakabot, és Mátyást, második feleségével Katalinnal pedig még egy fiat Ferentzet nemzett. Mind ezeknek egyéb viszontagságaikról tsak a' következő töredék isméreteink vagynak az 1456-dik esztendőben Péter, Jakab, és Mátyás fiai által eltiltatik Mérges Péter Ond, Zaka, Daniel - Czenk, Agyagos és Hidvég Chalád Sopron Vármegyei helységeknek elidegenítésétől: az 1458-dik esztendőben szint ezen Péter, hitvesével Katalinnal és fiaival Jakabbal, Péterrel és Ferentzel Mérgesről Pokbavett utján, Laki Katzor György által utonálló módjára megtámadtatik, több hozzá valóival megsebesítetik, és 1400 arany forintra menő kárba dönetik; ugyan ezen esztendőben eladja Mátyás mindennemű jószág részeit Győr, Veszprém, Sopron, és Esztergam Vármegyében Laki Katzor Györgynek 1000 arany forintokért; 1463-ban pedig Péternek hasonló nevű fia eladja a' Szent Györgyi Grófoknak Mérgesi, Uthali, Réthi, és Poki birtok részeit. Ezen időn túl, a' kútfők nem léte miatt, nem folytathatom a' Mérgesek viszontagságait, ámbátor azon környülállás által, hogy még a' Poki familiáról, mellyel minden időben olly szoros öszve köttetésben találjuk a' Mérgeseket, kezeim között lévő számos irományokban sem fordul többé elől emezeknek, mint különös familiának emlékezete, igen hihetővé tétetik: hogy azok a' 15-dik század vége felé tellyesen elfogytak légyen.

XVII. Nádasd Nemzetség.

A' Nádasd nemzetséget némellyek egy állítólag még Sz. István Király alatt Angoly országból ide szakadt hőstől származtatják; én mind-

azonáltal inkább azt hiszem, hogy igaz Magyar eredetű, és azon 108 gyökeres régi nemzetségek közül légyen, mellyek Árpáddal jöttek ezen országba, a' miben T. Horvát István Ur is a' magyar nemzetségekről kiadott híres munkájában megegyez. Ezen nagy nemzetségnek mostan diszlő ágainak legrégibb, oklevelekből megmutatható törsoke volt Nádasd Csopon, kinek három fiai voltak, ugymint: Lörintz, Andronik, és András; Lörintztől vezetetik le a' Gerssei Pető familia; Andrásnak pedig maradtak három fiai: László, Dienes, és András, kik közül a' két első a' pártütő Ost János által háznépestül kegyetlenül megöldököltettek, úgy hogy tsak Lászlónak kisdéd leánykáját Margitot menthette meg dajkája az övéinek szomorú sorsától; András pedig egy fiat nemzett Tamást, kitől izről izre származtanak a' mostani Nádasdiak. — Lászlónak említett leánya Margit, utóbb Magyar Pálhoz ment férjhez, és mind atya, mind férje érdemeinek tekintetéből azt nyere Károly Roberttől, és utóbb annak fiától is Lajostól, hogy ötlet az atyai ősi jószágaiban örökösödni engedték. Az e' szerint, reája szállott jószágok között volt Nagy Échnek és Pázmádnak, két Győr Vármegyei helységeknek nagy része is, mellyet egynehány esztendőök után özvegységre jutván, mint igen istenes, és ájtatos személy, a' maga, urának, gyermekeinek, és némelly rokonjainak üdvösségéért, az általa még az 1359-dik esztendő előtt egyik jószágában Pápótzon felállított, és szép vagyonnal gazdagított, és a' Sz. Üdvezítőről nevezett Prépostságnak, és szinte ott lévő Augustinusok klastromának oda ajándékozott, és halála közelítvén, az 1371-dik esztendei Julius hava 22-ként tett végső intézetében is ezeknek megerősítőleg

rendelt. Minthogy pedig érintett Testamentomban is világosan megvallja; hogy ezen két birtok részek a' többi oda ajándékozott jószágokkal együtt ősi Királyi Kegyelemből magára is kiterjesztett jószágai közül valók legyenek, annál fogva bizonyos: hogy a' Nádasd nemzetség már sokkal előbb is birtokkal bővelkedett legyen e' Vármegyében. Margitnak Magyar Pállal való házasságából két gyermekei maradtak László és Erzsébet, kikből utóbb mi lett nem tudom. Azt sem határozhatom meg, hogy a' mondottakon kívül, és későbbben a' 10-dik századig birt e' a' Nádasd nemzetség Győr Vármegyében valamit? ámbátor amaz igen hihető azon környülállásból: hogy az 1366-dik esztendő körül Gerssei Pető Jánost, ki mint fentebb elől adatott szinte a' Nádasd nemzetségből vette eredetét, találjuk mint Győr Vármegyei fő Ispányt.

A' 10-dik század első szakaszaiban újra helyet foglalt a' Nádasd nemzetség a' Győr Vármegyei birtokosok között; a' midőn t. i. a' nagy Nádasdi Tamás az 1533-dik esztendőben Kanisai Lászlónak egyetlen egy leányát Orsolyát elvévén feleségül, avval mint atya és férje érdemei tekintetéből ősi örökségében megerősítettél nyéré el a' Kanisai familiának egyéb birtokával együtt annak Győr Vármegyei jószágait is. Tamás nagy tettei által ditső helyet szerzett magának Hazánk historiájában, de Győr Városa évkönyveiben is fog élni, és fényleni neve, mert ő volt az, ki 1-ső Ferdinándnak Magyar országba jöttekor, az 1527-dik esztendőben, midőn minden el vala már rendelve a' város Ostromlására, ennek Zápolya emberei által félelembe tartott lakosait hathatós intései által a' város kapui megnyitására bírván, megmentette azokat a' zsákmányozás, és végső inség alól (Ursini Velii

Bellum Pann. Lib. 1. p. 6. 7) néki is köszönheti ezen város legelőszöri oltalmazható állapotba való helyheztesését, mellyet 1-ső Ferdinand Király az 1542-dik esztendőben reája, mint akkori Tárnok mesterre, és az Ország fő Kapitányára bizott; (Litt. Ferdinandi 1-mi datae Viennae in festo divi Joannis Evang. 1542. et Litt. Pauli de Várda, summi Cancellarii, ad Comitatum Jaurinensem datae Strigonii in Dominica Palmarum 1543) ő pedig olly pontosan el intézett, hogy ezen Város ezentúl nem tsak önnön lakosainak, hanem a' körül belől lévő népnek is bátorságos menedék helyévé lett.

Tamás halála után, melly 1561-ben történt megyebéli jószágai egyetlen egy fiára Ferentzre szállottak, kinek e' megyében való léttéről vagynak a' következő nyomaink: egy 1592-dik letiltó levél, mellyben Poki Mihály által Mérzesnek hatalmas elfoglalásáról vádoltatik; egy másik szinte azon esztendőbeli levél, mellyben Babotra nézve hasonló szándék tulajdonítatik embereinek Csesznecki János által. Ferentz az 1604. esztendőben meghalálózván, egy fiat hagyott Pált, ki koroná őrző, Fő Palota mester és a' Dunán innen való részek Kapitánya volt, mint Győr Vármegyei földes ur pedig említetik a' következő kútfőkben: némelly 1610-dik irományban, mellyben megengedődik neki Győr Vármegye részéről, hogy Megyebéli jószágairól járó hadi tartozását Sopron Vármegyében kiszolgáltathassa; az 1611-diki megyebéli Nemeség lajstromában; némelly 1614-diki jegyzékben, melly szerint Torkos István, Győr Városa Birája, letiltja ötet a' Győri határnak Ikrénhez való foglalásától; egy mástk 1617-ki arról szóló jegyzékben, hogy a' Győri Rátzok lelegeltették az Ikréni rétjeit; és egy 1624-dik irományban,

melly szerint a' Győri káptalan mint szomszéd ellen mond Ikrénnek általa történtt elzálogolásnak. —

Az is bizonyos, hogy nem tsak a' Nádor Ispánnak Tamásnak maradékai, hanem bátyjának Kristófnak ága is jussos volt a' Győr Vármegyei jószágokban a' következők szerint: az 1583 esztendőben nyilván elől számláltatik Nádasdi Kristóf özvegye a' megyebéli földes uraságok között; az 1617. esztendőben pedig ellenmondás tételik a' Győri Káptalan nevében arra nézve: hogy Nádasdi Tamás, Kristóf fia Ikréni részéből megtagadná a' tizedet, melly ellenmondás ugyan azon Tamás által nyomban visszonzottatik. Sőt az sem szenved kétséget, hogy a' Nádasd nemzetségnek azon ága is, melly a' Darabos nevet vette vala magára, megyebéli birtokkal felvult ruházva; minthogy annak egyik tagja Darabos Gáspár némelly 1583-diki irományban, másika pedig János az 1611. esztendei nemesség lajstromában neveztetik Győr Vármegyei földes úrnak. Mikor, és mi módon esett el végképen a' Nádasd nemzetség megyebéli birtokától? az oklevelek és más kútfők fogyatkozása miatt meg nem határozthatatik.

XVIII. A' Némaiak.

Ezen familiából, melly nevét bizonyosan a' hasonló nevű faluról Győr Vármegyében, mint birtokáról vette fel, isméretesek a' következő tagok:

Péter, kinek fia Kopaz némelly 1362-ki oklevélben emlitetik; György (Litteratus de Néma) kinek Erzsébet hitvese, és István, Dorottya, Apollonia, Ilona és Anna nevű gyermekei voltak, a' XV. század végén, és a' XVI-iknak kezdete körül. Ismérem róla a' kö-

vetkezendő kútföket: egy 1495-diki zálog levelet, mellynek erejével Mindszenti Benedektől zálogba vesz némelly jószágokat; egy 1507-diki idéző levelet, melly által más Némái nemesek törvénybe idéztetnek György kiraboltatása miatt; és egy 1524-diki oklevelet, mellyben leányának Annának és férjének Pirósziget Sebestyénnek Győri Várnagynak ajándékoz két Curiát.

Mihály és Benedek testvérek, kik egy 1533-diki oklevélben említetnek.

Mátyás, ki az 1540-diki esztendőben béiktatik egy Némái Curiában.

Gáspár, ki az 1583-dik és 1621-dik esztendő között élt.

Pál, az imént nevezett Gáspár fia, ki 1623-diki és 1635-ki oklevelekben elől fordul, az 1634-diki Győr Vármegyei Tiszti ujjításnál Al-Ispánnak is ajánlatott, és az 1650-dik esztendő előtt meghalálózván, több neveletlen árvákat hagyott, kiknek későbbi sorsáról nem állíthatok semmit.

Voltak ezen familián kívül még mások is, mellyek a' Némái birtok névvel éltek, de vélekedésem szerint más öszveköttetésben nem voltak a' Némáikkal. Illyeneknek találtam a' következőket: a' Némái Nagyokat, Petenyéket, az 1492-dik esztendő körül, és a' Lukákat és Czenderéket, az 1517-ik esztendőben.

XIX. Peech Nemzetség.

E' régi gyökeres nemzetség kétségkívül mindjárt a' magyaroknak ez országra való költözésök idejekor telepedett le e' megyében a' hol emlékezete a' Fel-és Kis-Pétzi, hajdan az ő törökös tulajdonát tévő helységek nevében még most is fent vagon, mellynek kiejtéséből azt következtetem: hogy e' nemzetségnek hajdani neve nem Peek vagy Péts, hanem Pétz volt. Tagjai közül,

miglen t. i. e' megyében virágzott, a' következendőket ismérjük:

Legg vagy máskép Leek, ki a' Peechek legrégebbs ága egyik törzsökévé tétetik; élhetett II András és IV Béla idejében.

Móritz, előbb a' Királyné Udvar mestere, és Nyitrai fő Ispány, utóbb pedig Tárnok mester, és Márk, testvérek; kik az 1251-dik esztendőben állították fel a' Móritzhidai szent Jakabról nevezett Premonstratensis szerzetbéli Klastromot, és megajándékozták a' következendő jeles jószágokkal: Móritzhidának, Poknak, és Téthnek némelly részeivel, Kapival és Baráthin fekvő szőlőkkel, Győr, Boyvával Sopron; és Chabával Somogy Vármegyében, és több jövedelmekkel; ezen adományokra nézve IV. Bélának helyben hagyását is ki eszközölvén, (Litt. fundationales Monasterii de Moritzhida d. a. 1251. et Confirm. Belae IV. d. a. 1265.) Ezeket annyiból vélem e' nemzetségből valóknak, — ámbátor a' felhozott oklevélben ezen nevezetük nyilván ki nem tétetik, — mivel más azon korbéli kútfőkben egy abból lévő Markus Gróf említetik, kit egy személynek tartok az érintett Markusunkkal.

Iwánka Leek fia.

Gergely, Mark fia; ki már IV. Béla idejében több féle vitéz tetteket követett el, V. István által pedig mint vezér a' Bolgárok ellen küldetvén, ezeket meggyőzte, és Urchov várát is elfoglalta. Kún László alatt pedig vissza verte Ottokár Tseh Királynak a' Győri várból pusztítás végett ki ütő hadait, számos németeket a' maga kezivel elfogván és Lászlónak bémutatván (Litt. Donacionales Ladislai IV. datae per manus disc. viri mag. Bartholomaei Aulae R. V. Cancellarii a 1283. Regni 11-0)

Péter, Aladár, László (de Horassou) és János, mind a' négyen Ivánka fiai. Aladar az Adorjani Vár ostrománál elesvén, fent maradt három testvérje annak fiaival Tamással és Miklóssal az 1295. esztendőben a' Mosoni Várteleket Budeyt (talán Bedegét) Győr Vármegyében nyerik III. Andrástól, melly annak előtte János és Nikkel, Pál, és némelly Chompo fiaié, mosoni Vár Jobbágyokké volt, de tőlök elvétegett, mivel a' pártütő János Henrik Bán fia által, a' fogva tartott III-dik András Királyhoz lévén rendelve öröknek, ezt minden kigondolható módon gúnyolták, 's ez által felség bántással fertőztették magokat (Litt. Andrae III. d. a. 1195).

Péter, István, és Mihály Péternek; — Tamás (Rufus) Chehtei, Berenchi, és Ujvári Vár kapitány, és Miklós (Urrus) Honti fő Ispány, Aladárnak fiai, kik az 1324-dik esztendőben bátyokkal Iánossal, Ivánka fiával, osztályt tettek, melly szerint Peech nevű Győr Vármegyei örökségi, ugy szinte a' Vechei szerzett jószágukból mindenik ágra egy harmad rész jutott, a' többi jószágok pedig mint Scelechen (talán Szerechen) és Gán, Jánosnak maradtak. Az említett János, Urrus Miklós, és Tamás az 1333-dik esztendőben tserére lépnek Miklóssal Győri Püspükkel, mellynek erejével Zoon és Irin Sopron, és Béka Szent Miklós Győr Vármegyei józágaikat által engedik ennek, a' helyettek adott, 's ennek előtte a' Győri Templomhoz tartozó Gerchenért Baranya Vármegyében. Emlitetik egy Peech nemzetségbéli asszony is, melly Vechei Bertalan ura után özvegyen maradván 1308-ban Horussoui Peech László részére kedvező végső intézetet téssen.

Balás kinek fia István (Stephanus filius Blasii de Peeth) az 1327-dik esztendőben Bod nevü megyebéli jószágnak elfoglalásáról vádoltatik, az arra örökségi just tartó István, György fia által.

Miklós, Istvánnak, Péter fiának fia; kinek Mórítz, Cháki Dömötör fia, a Györi Szent Domonkos szerzet tagja, az 1331-dik esztendőben által engedi Kamár és Galambucz nevü jószágait Zala Vármegyében — (Sigism. ferrarius de rebus ordinis Praedicatorum Provinciae Hung).

Ewri Péter, Tamás fia, két fiat nevelt, Miklóst és Tamást, kik az 15. század elején élvén, és majd Ewrieknek, majd Peecheknek és Apponyiaknak neveztetvén törösökei lettek a még most is virágzó hires Apponyi familiának. És ezen időtől fogva ugy látszik, mintha a Peech nemzetség meg szűnt volna a megyebéli nemesség közé tartozni; ámbátor gyanithatni, hogy, — ha talán az említett fő ág máshová is szakadt, még is némelly mellékes ágak, idő jártával más nevet vévén fel, tovább is fent maradtak e' megyében.

XX. Pok Nemzetség.

Ezen nemzetség iskétség kívül azon 108 gyökeres Magyar nemzetségek közül való, mellyek Arpáddal Magyar országra jöttek; mint milyen a' legnagyobb hihetőség szerint mindjárt az Ország felosztásakor Győr Vármegyének némelly Rába melléki részeit szállásul nyervén, és azokat ha nem egészen is, de legalább részben a' 17-dik század közepén történt elfogytaig szakadatlanul megtartván, minden tekintetekre nézve megérdemli, hogy róla valamennyivel bővebben értekezzünk.

A' Pokiak, vagy mint máskép is nevezettek Pukiak, legkorábbi történeteiket sűrű homály fedi, melly hogy valaha elszéllyeztessék, ámbátor ohajtva ohajtanám, még sem reménylhettem, minthogy nem csak igen félős, hanem szinte bizonyos előttem, hogy az egyetlen egy eszköz, mellytől felvilágosítást e' tárgyban várhatnánk, a' XI és XII-dik századbéli oklevelek az időnek semmit meg nem kimélő foga által megecséztettek. Nem marad tehát egyéb hátra, hanem hogy ezen a' tudományra nézve valóban sajnos vesztéségből eredt fajdalmunk kijelentése mellett előadásunkat egyenest a' XIII-dik század elejével, az az ott kezdjük, a' hol azt hiteles kútfőkre gyökerezhetjük, és az idő rend szerint folytatván ugy alkalmaztassuk, hogy ezen nemzetségbéli egyes tagoknak, mellyek magokat tetteik által megkülömböztették, fő életpontjait rajzoljuk, a' többieket pedig legalább név szerint elő számoljuk, mint következők:

Márton (I) ez a' legrégebb tagja a' Poki nemzetségnek, kiről bizonyos okleveles nyomunk vagyon; élt a' XIII-dik század kezdetén, sőt hihetőleg már a' XII-dik utolsó tizedjeiben is, mint azon 1220-ki oklevélből kitetszik, mellyben Gyula Nádor Ispány a' törvényhatósága alá tartozandó Árpási Bissenusok, és azoknak főbirája Lukáts között fent forgó egyenetlenségeknek megbírálását ő rá bizza; bizonyos jeléül annak, hogy e' férfiú nem közönséges tekintetű és béléltásu volt légyen.

Farkas (Comes Farkasius de Puk) az 1234-dik esztendőben II-dik András Királytól hivoszolgálatjai fejében nyeri Kába máskép szent Mihály nevü jószágot Győr Vármegyében (MSS. Adami Rajtsányi.)

Tamás (I) ifju korát még II András idejében töltéki, kinek, de fiának IV. Bélának még tetemesebb szolgálatokat tévén, jutalomul nyeré emettől a' fő ajtón álló mesteri hivatalt, és ezen fellyül a' következő jószágokat: A' mosoni Vár telket Kust, a' Bizenusok földét Tét-het; Győr; Iszkázt és Jánusit Veszprém; és Garasdot Zala Vármegyében (Litt. donat. Bélae IV. d. a. 1269 super terra Bissenorum Tét vocata, et Litt. Confirm. Stephani V. d. a. 1270. Kal. Julii, et Ladislai IV. d. a. 1272)

Márton (II) Chepan (I) (Litterae fundationales monasterii S. Jacobi de Mórithida de a. 1251) Olyver és Pál, mindnyájan egy korbéliek Tamással.

Lukáts az 1268-dik esztendőben napától Annistól, Kaplan Rubinus leányától és Babunai Miklós özvegyétől utolsó intézet képen nyeré a' Garmoti (Gyarmati) pusztát Győr Vármegyében (Testamentum Dominae Annis filiae Rubin de Genere Cuplin coram Capit: Jaurin. 1268. conditum.)

Péter (I), a' fent érintett Pál fia, lelke üdvességéért a' Poki monostornak egyéb jószágokon kívül az illető Atyafiak megegyezésével ajándékozta Gyarmatot, melly ajándékról mindazonáltal Sebestyén, ama monostor Prépostja, szinte a' Poki Atyafiak, mint monostorja pártfogói hozzá járultával azon tekintetből, mivel az Péter által már jóval előbb Poki Sándornak eladatott, a' Györi Káptalan előtt le mond az 1271-dik esztendőben. Hogy pedig ezen Monostor valójában Pokon volt, és a' Pokiak által állítatott, kitetszik az említett Káptalan 1271-dik lévelének következő foglalatjából. — *Damus pro memoria: quod constitutis coram nobis ex una parte Magistro Alexandro filio Farkasy de*

Puk, et Fratre Sebastiano Praeposito de Puk cum fratre suo Mako pro se et Conventu suo, idem Praepositus praesentibus Comite filio Graas et pro se, et pro omnibus cognatis suis confessus: quod possessionem Garmat vocatam, quam Petrus filius Pauli inter alias donationes suas pro remedio animae suae, de consensu cognatorum suorum praedictorum Monasterio de Puk contulerat ect.

Sándor és Ughud (I.) a' fentebb nevezett Farkas fiai; Miklós, (I.) Márton (II.) fia; János (I.) és Deta testvérek, és Graas fia, Péterrel egy időbéliek, a' Poki monostor pártfogói, és a' mint a' nevökhöz ragasztott Comes szóból következtethetni, mindnyájan diszes hivatalokat viselők.

Péter (II) és Gergely (I) a' fentebbi Lukátsnak, Bábunai Rubinus leányával nemzett fiai; az 1268-dik esztendőben még kised korúak, és Ughud (II) ama 1-ső Ughod fia, ki mindazonáltal. férjfi kort nem érvén, az 1279-dik esztendő előtt elhalt.

Desew, a' XIV század első hason felében élt, nem tudatik mindazonáltal ki fia volt. Vil-mossal Szent Mártoni Apáttal, ki ezen hivatalt az 1335-dik esztendőtől fogva az 1356-kig viselé, ezen időközben egyzett a' Chanaki, és Ménfői há-tárok iránt.

János (II) Miklós (II) és Benedek az említett Desew fiai, kik az 1362-dik esztendőben olly forma osztályt tettek magok között: hogy Jánosnak Men fő (Menfew) a' többi két testvéreknek pedig az attyok után maradt egyéb, de azon irományban meg nem nevezett jószágok jussanak. Ámbátor mindazonáltal ezen elintézés-hez képest Menfő kizárólag Jánosnak tulaj-donítatik, még is kevés idő mulva annak egy ré-

szét Miklós kezein is találjuk, ki azt előbb 150 forintban zálogban vetvén, az 1380-dik esztendőben megint vissza váltja, és Istvánnal Sz. Mártoni Apáttal, ki az 1388-dik és 1398-dik esztendő között szerzetét igazgató, némelly Csanakról Ménfőre által költözött jobbágyok iránt egyeségre száll. János még az 1412-dik esztendőben is életben volt, mint ezt egy azon korbéli oklevél bizonyítja, melly szerint Menfői részét Laki Györgynek elzálogosítja 20 arany forintokba.

Briccius, ki az 1394-dik esztendőben haladó felesége Lutzá által ennek minden nemű javaiban örökösnek kineveztetik.

Ferentz (I.) és Jakab (I.) Miklósnak Makvai Beke Mester özvegyével nemzett fiai. Rólok azt tudjuk: hogy Ferentz az 1410 esztendőben Koos nevű jószágát Győr Vármegyében 35 ftokban, úgy szinte 1413-ban a' Poki erdőnek ötlet illető részét 40 fortért elzálogosította a' Győri Megyés Templomnak. Jakab pedig az alább megnevezendő II. Jakabbal és Erzsébettel Ferentz testvérje gyermekeivel, Zsigmond Királynak különös kívánságára tseré mellett által engedi ennek 1430-ban Mensőt, Tarcha nevezetű Vas Vármegyei jószágért, De minthogy a' Pokiaknak Tarchán tzelba vett béiktatásoknak ellen szegezte magát a' Nádor Ispány Gara Miklós, és később megint a' Pokiak kezein találjuk Mensőt, igen hihető: hogy azon tseré dugába dült. (Litterae Sigismundi datae Jaurini feria 3-a ante festum Pentecostes a. D. 1430).

Jakab (II.) és Erzsébet Poki Ferentz gyermekei. Jakab kinek felesége Zsofiának neveztetett, mint mondánk sz említett tserében részt vett; ezen kívül tudatik róla, hogy az 1429. esztendőben a' Poki erdejéből egy részt zálogba vetett a' Győri Megyés templomnak 29 ftban.

Erzsébet Mérges Péterhez Miklós fiához menvén férjnek, eme urával, és annak familiájával közölte a' Poki nemzetség némelly jószágait.

János (III.) és László, kik az 1427. esztendő körül éltek, és hihetőleg (I.) Poki Jakab fiai voltak.

Péter (III.) a'vagy mint közönségesen hivott Pethő ama II. Jakab fia, kinek Katalin nevű felesége volt.

Tamás (II.) hihetőleg szinte II. Jakab fia, két fiat hagyott Simont és Mártont (III.) kik az 1450-dik esztendőben felosztották magok között Tégi és Poki birtok részeit, úgy szinte Ondot; Danielczenket, és Agyagost Sopron Vármegyében, és még az 1481-dik esztendőben is éltek.

Jakab (III.) ki némelly 1460-diki és István (III.) ki 1470-dik esztendei irományban említetik.

Mihály (I.) és Antal (I.) testvérek, mostoha attyokkal Ratyboseni Trynka Jánossal és annyokkal Katalinnal együtt nyerték I. Mátyás Királytól a' magva szakadt Bezy Lőrincz jószágait (Litterae Mathiae R. datae Budae in festo Beatae Luciae Virginis A. 1481).

Ferentz (II.) a' fentebb említett Pethőnek legidősebb fia, mindjárt nevezendő két testvérjeivel Antallal és Péterrel az 1468-dik esztendőben olly levelet nyere I. Mátyás Királytól, mellynél fogva a' Nádor Ispány, Országbiró, és Vármegyék birósága alól is felszabadítottak; az 1460-ben pedig szinte ollyan felmentő levelet eszközlött ki a' jobbágyai számára. Öszve köttetésben vagyon talán a' magasztalt nagy Királynak eme különös kegyelmével azon még most is e' vidéken egész eleveenségében fent lévő hír, hogy ezen Király egyik Poki szép leányát meg-

kedvelvén, látogatása végett többször ezeken a' részeken megfordult, a' honnét azon mellék út, mellyen ekkor Pokra járni szokott; mái napiglan is Mátyás Király utjának neveztetik.

Péter (IV.) a' fent érintett III. Péter fia. Már ifju korában megkülömböztetvén magát I-ső Mátyás Királytól a' többi testvérjeivel együtt nyere azon bátyjánál Ferentznél említett mindennemű Országbirái törvényhatósága alól való felszabadítást, és más egyéb kegyelmeket. Mátyás halála után Maximilianhoz állott, és ennek pártosaival többféle pusztításokat, rablásokat, és felgyújtásokat követett el, mellyekért Ulászló ötlet minden jószágaitól megfosztván, ezeket János Hertzegnek, Mátyás Király fiának ajándékozá. (Litt. Uladisl. ddo Budae Die Dominica prox. post fest. B. Francisci Conf. 1490). Nem sokára mindazonáltal elhagyván Maximiliánt igaz megbánása, és hűségének lekötése által arra bírá Ulászlót, hogy megkegyelmezett neki, és jószágait is vissza adatta (Litt. Gratiales Uladislai ddo Budae feria 3 post Dominicam Quasimodo 1491). Az 1492. esztendőben ifjabb testvérjével Antallal tseré mellett által engedik János Hertzegnek a' Laki várt és Hethes mező városát, az attól nyert Számbokért és Théthért Pest; Perbárért, Pilis; és Pátkáért Fejér Vármegyében. Az 1494-dik esztendőben megnyugtja ugyan azon János Hertzeg e' két testvéreket a' Sclabinai Várnak Zápolya Istvánnak történt által adása iránt. Annyira is megkedvelte magát János Hertzeggel, hogy ez, nem csak udvarába befogadá, hanem a' Baymótzai várnak Kapitányságával is megtisztelé. Oka lett mindazonáltal nem sokára János Hertzegnek ezen kegyességét megbánni, mert Péter Zápolya István által megvesztegettetvén, elárulta ennek

nem csak a' magára bizott Baymótzsi várt, hanem merészkedett az akkor a' szomszéd földében mulatozó urának élete után is leleselkedni. De nem is menthette meg Pétert Zápolyának tekénete és erőszakos oltalma, csinjeinek érdemlett megbosszúlásától; mert minekutánna ideig lappangván, az 1496. esztendőben kinyomoztatott volna, Ulászló által feldaraboltatásra ítéltetett, melly büntetését a' Budai vár piatzán ritka elszánással el is fogadá. Jóságai a' Nádor Ispánynak Wingérdi Geréb Péternek adtak ugyan, úgy látszik mindazonáltal, hogy ez csak igen rövid ideig maradhatott azoknak birtokában (Litt. Statut. Comit. Petri Geréb de Wingárt in bonis Petri de Pok in quibuslibet Comitibus d. a. 1500).

Antal (II.) szinte III. Péter fia. Említett testvérjével Péterrel és némelly más atyafiaival több rendbéli pereket folytatott a' Borsmonostori Apátursággal, nemzetségének Sopron Vármegyei jóságai iránt; mint ezt e' tárgyról szóló számos oklevelek az 1473, 1476, 1488, 1490, és más esztendőkről bizonyítják. Ő is udvari embere volt János Hertzegnek, kitől a' Siklósi Várnagyságot nyéré az 1492. esztendőben, az 1494-dik esztendőben mindazonáltal Péter bátyjával vissza adván Zápolyának a' Sclabinai várt, egy úttal ennek oltalma alá is adta magát, ki az Ugodi Várnagyságot bizta rája, és más jeles ajándékokkal is kedvezett neki. (Litterae Stephani Zápolya ddo Trynchin, feria 3-a prox post festum b. annae 1494). A' Baymótzsi várnak elárulására nézve is gyanússá lett János Hertzeg előtt; megtisztítván mindazonáltal magát Gyula János és Pernez Imre bizonyításaik által ezen szenyről, újra megnyerte a' Hertzeg kegyelmét (Litt. Joannis Corvini ddo Zygeth feria 6. prox. ante dominicam Judica 1495). Az 1496-ban új bajba

keveredett B o d ó G á s p á r' Hab nevezetű jószágának T ö r ö k I m r e társaságában elkövetett felgyujtása miatt. Nem tudatik mikor halálozhatott meg, de az bizonyos, hogy 1504-ben még életben volt.

J á n o s (IV.) IV. P é t e r fia, M á r i a Királyné II. L a j o s hitvесе udvari birája, ki az 1520-dik esztendőben elzalogosítja nála Sz. Miklóst, Lébenyt, Kemlét és Metsért Moson Vármegyében, 4000 arany forintokért.

B o l d i z s á r (I.) A n t a l n a k (II.) és hitvésének K a t a l i n n a k fia, némelly jószágait elzalogosítja G i b a r t i K e s s e r e w I s t v á n n a k 1513-ban a' Győri Püspökséggel, a' Kanisaiakkal, és a' Borsmonostori Apáttal is sokat perlekedett. — Meg kell itt szükségképen jegyezni, hogy az Ostfi familiának a' P o k i a k k a l való vérségi egybeköttetése leginkább ezen időszakaszban látszik eredettnek lenni; valamint azt is: hogy ekkor jött légyen a' P o k i a k n á l divatba a M é r g e s i birtok nével való élés.

F e r e n t z (III.) szinte III. A n t a l fia.

G á s p á r, (I.) ugyan azon A n t a l fia; az 1540 esztendő körül viselte a' Győr Vármegyei Alispányságot. Felesége volt B o r b á l a, N é m a i K o l o s J á n o s leánya, ki után a' K o l o s jószágokba is belé avatkozott, úgy hogy e' familia tsak halála után juthatott megint azokhoz. Babotnak felét is ő szerezte meg C s e s z n e k i G y ö r g y t ö l az 1547. esztendőben. Az alább megnevezendő két fiain kívül voltak két leányai: K a t a l i n és M a r g i t.

M e n y h á r t, (I.) szinte III. A n t a l fia, az 1563 és 1564 esztendőben volt Győr Vármegyei Alispány. Második felesége B ö r t s é n y i K a t a l i n özvegyen maradván, fiának fogadá D u b n i t z k y G e r g e l y D e á k o t.

Mátyás, egykorbéli Antalnak emint elől számlált fiaival, kiről mindazonáltal nem tudatik, ki fia volt légyen?

Miklós (III.) I. Gáspár fia, szinte Győr Vármegyei Alispány volt az 1570-dik esztendő körül.

Ambrus, hasonlókép I. Gáspár fia; az 1582-diki Majus hava 5-üikén választatott Győr Vármegye Alispányává, melly hivatalt több esztendeig ditséretesen folytató, követje is volt e' Megyének az 1583-dik esztendei Ország-gyülésen.

Lázár és Gábor, mind a' ketten Menyhárt fiai, kik némelly 1570-diki irományban említetnek.

István (III.) és Tamás (III.) testvérek, és György és Antal (III.) egykorbéliek Lázárral és Gáborral, de ki fiai? az oklevelek hijjánossága miatt meg nem határozthatatik. István Török fogságba esvén, sok ideig sinlödött abban, miglen jószágainak az 1550-dik esztendőben történt elzálogosítása által nyert tetemes somma pénz ki nem válthatta volna magát. Tamásnak két leányai maradtak Anna és Orsolya.

Gergely (II.) Péter (V.) és Mihály (II) mind a' hárman az Al-ispány Miklós fiai; éltek az 1560 és 1610. esztendők között. Mihály kinek kinek Győri Jutka volt felesége, előbb Tábla birája volt Győr Vármegyének, melly hivatalról mindazonáltal 1592-ben lemondott, a' Haza védelmének szánván magát, melly szent kötelességet, mint a' Mérgesi Erösség Kapitánya több esztendőig ditséretesen is tellyesité; békesség lévén, rövid ideig Győrött élt mint ügyvéd, miglen az 1607-dik Aprilis hava 26-án Al-ispánynak választatnék. Ezen hivatalban akarátja ellen is 4. esztendőig meg hagyattatván, a' két rendbéli 1608-diki Ország gyűléseken, ugy szinte az 1611-

dik esztendei Augustus hava 20-kén a' Nádor ispány rendeléséből, a' felső Magyar országi, és kivált Erdély melléki részek meg békéltetése végett Kassán tartatott gyülekezeten jelent meg mint Megyéje követje. Az 1610-dik esztendőben pedig terhes foglalatosságai mellett a' Királyi Adószedői hivatallal is tiszteltetett meg, melly mindazonáltal vagy a' maga hibája, vagy a' szorgos környülállások miatt nagy kárára lett, minthogy tökéletes számadást nem adhatván, még halála után is, melly az 1612-dik esztendő körül történt nagy zaklásoknak tette ki familiáját.

Boldizsár (II) és Ádám, az Alispány Ambrus fiai. Boldizsár Török fogságra kerülvén, nagy somma pénzel kéntelenített szabadságát megvásárolni, 's e' végre némelly jószágait zálogba vetni. A' Királyi Kamarával is voltak számadásbéli bajai, mellyeknek elhárítására, jószágainak elzálogolása mellett nevezetes summákat kéregetett fel. Halála az 1618-dik esztendő előtt történt.

Gáspár (II.) III Antal fia; Magdolna leánya Ajkai Gergelyhez menvén férjnek, nyerendő egyenlőség végett az 1612-dik esztendő körül pert indított az egész Poki férjfi nem ellen.

Boldizsár (III.) II. Mihály fia, az 1613-dik esztendőben zálogosít el némelly Téthi ház helyeket; Ilona huga is volt, kit Tewelyi Ferentz vett el feleségül.

Gáspár (III.) V. Péternek Pathi Annától való fia. Az 1637-dik esztendőben Győr Vármegyei Tábla birává, az 1643-ba pedig a' kebelbéli felkeltt nemesség Kapitányává nevezetett, melly két hivatalokban olly gyorsan járt el, hogy 1646-ban az Al-ispányságra is ajánltatott. Az 1647-dik esztendőben az evangelicus karok

részéről jelent meg mint biztos, a' Györött építendő evangelicus templomra kivántató helynek kimutatásánál; 1649-ben pedig a' Török járom alatt nyögő járás (hodúltságának nevezék) fő bírájává választatott, melly tisztséget mindazonáltal alig viselheté fél esztendeig, a' rá következő esztendőnek elején e' mulandóságból által költözvén a' jobb életre. Két feleségei voltak: az első Kemén Anna a' másik Nitzki Mária, és két leány magzatjai: Eva, ki az 1652 esztendő körül Laki György felesége jelenik meg; és Zsuzsa ki hajadon maradván, az 1679-dik esztendőben minden vagyonát Dereskei Borbályának hagyá.

István (IV.) hihetőleg II. Boldizsár fia; kiből és az emint érdekelt III. Gáspárban fogyott el a' híres Poki nemzetség; minthogy emennek tsak a' két fentebb nevezett leány magzatjai maradtak, amaz pedig az 1600. esztendő körül magtalan elhalván, vagyonát leány testvérjére Orsolyára bocsátá által, kinek három férjei voltak, úgymint: Bek Benedek az 1651-dik körül, Szarka Balás az 1663. esztendőben, és Erdélyi László az 1667-dik körül. — Minden esetre különös és említésre méltó, hogy Mégyenk legrégebb két nemzetségei a' Pokiak, és Hederváriak egyszerre szűntek meg.

XXI. A' Szent Györgyi Grófok.

Ezen híres, és hajdan igen hatalmas családnak ugyan gyökeres birtoka nem volt Győr Vármegyében, de minthogy a' 15-dik század második hason felében épen annak leghiresebb tagjai, úgymint János, Zsigmond, és Péter magoknak abban némelly jószágokat, résszerint örökös vétel, résszerint zálog útján szereztenek, és azoknak bírásában közel negyven esztendeig ma-

radtak, méltán számíthatjuk ezen házat is a Me-
gyénket hajdan diszesítő familiák közé.

Úgy látszik, mintha az első lépés, melyet ezen familia e' megyében való birtokába tett, akkor történt volna, midőn János és Zsigmond Grófok Norápi Antaltól 1454-dik esztendőben 10 esztendőre zálogba vették 60 arany forintokért annak Uthali részét; 1463-ban már örökösen szerezték meg magoknak Mérgesi Pétertől és Kálnai Porkoláb Pétertől azoknak Mérgesi, Poki, Uthali, és Réthi részeit, ámbátor Laki Ratzor György emezeket ezen eladástól eltiltotta volna. Pénzes és hatalmas emberek lévén a' mindég pénz nélkül szü-
kölködő Poki familia embereitől könnyen szerezhették majd itt, majd amott jószágokat, oly annyira: hogy az 1472-dik esztendőben Zsigmond Gróf magát már az eddig magáévá tett Mérgesi, Homorodi, Théthi, Uthali, Réthi, Kosi, Vanyalai, Menfői, és Sebesi birtok részekbe béiktattathatta. Ekkor ébredének fel a' Poki nemzetségnek azon időben legtehetősebb tagjai, úgy-
mint: Ferentz, Péter, és Antal, kik nem csak azon beiktatásnak hathatósan ellen mondot-
tak, hanem a' Curia elejbe is idéztették nevezett Zsigmond Grófot, a' hol az megjeleni mak-
rantzosan elmulasztván meg is marasztatott. (Litt. Sentet. Mathiae Regis ddo Wysegrad 1472) Nem is szüntek meg ezen időtől fogva a' mondott test-
vérek a' Szent Györgyi Grófokat háborgatni, és józágaikat tőlök vissza keresni, miglen ezen
téljokat, az 1481-dik és 1489-dik esztendőben nyertt kedvező ítéletek erejénél fogva el nem ér-
ték volna. (Convictivae Sententiae de annis 1481. et 1489.) Ezen időn túl legalább nem találni már
semmi okleveles nyomot, melly a' Szent Györgyi Grófok birtokának folytatásáról bizonytságot

tenne, a' honnét annak emé idő pontban lett megszüntetését fenekesen gyanítani lehet.

XXII. Az Enyingi Török Familia.

A' Török familia legrégebbs oklevelekből ismerhető törsökévé Pétert teszi Lehotzki, Stematográphiája II. R. 398. lapján; Wagner Collectanea Genealogia tzimü munkája III. tizedjének 126. lapján pedig Ambrust, ki I-ső Mátyás idejében élt, és előbb Soproni Főispány, később pedig az 1479-dik esztendő körül, Szörényi Bán volt; kiket mindazonáltal még megelőz azon Török Miklós, ki a' XIV-dik század végén élt, és hihetőleg a' nevezett Péter atya volt. (Instrumentum SS. OO. d. a. 1402. in Kovachich Supplem ad Vestig. Comitior: T. I. pag. 299). Valjon ezek jószágokat birták légyen e' Vármegyében, nem tudom, az mindazonáltal bizonyos, hogy az 1489-dik esztendőben Enyingi Török János és Barabás, kik vagy testvérejei, vagy egyéb rokonnjai lehettek Ambrusnak Szendi Bán Péter ellen megnyerték Sövenházát, Újfalut, és Szendet, három Győr Vármegyei helységeket. (Litt. Adjudicatorio - Restatorio, Reambulatoriae d. a. 1489). Ambrus fia, Imre, a' Nándorfejérvári Bánságot viselte ditséretesen. Vagyon róla egy oklevelem, mellyben Poki Antallal Bodo Gáspár Hab nevű Tolna Vármegyei falujának az 1496-dik esztendő körül történt felgyujtásáról, és elpusztításáról vádoltatik. Két fiat hagyott maga után Miklóst és Bálintot, kik közül mindazonáltal tsak emevvel, mint Győr Vármegyei birtokossal vagyon közünk. Ez atya halála után Hedervári Ferentzel folytatta a' Nándorfejérvári Kapitányságot, de nagy dísztelenségére, és a' Haza megtéríthetetlen kárára, mert az 1521-dik esztendőben azon

vár alá szállván Solyman, a' Kapitányok azt időnek előtte oda hagyták, és úgy a' Törökök kezére játszotsák. Hedervári Ferentz ezen vétkeért számkivetése, és minden jószágaitól való megfosztása által vette méltó jutalmát; Bálint mindazonáltal ifjusága tekintetéből utóbb kegyelemre méltatván, jószágait is vissza nyerte az 1525-dik esztendő körül. II. Lajos halála után először Ferdinándot követte, de alig is egy esztendeig; mert az 1527-dik esztendőben már Zápolya pártosai között találjuk, kik mindazonáltal még ugyan azon esztendőben elhagyván, újra Ferdinánd részére állott, ki őtet az 1530-dik esztendő körül Gyömörö és Ság nevű helységekkel jutalmazta meg Győr Vármegyében. Az 1532-dik esztendőben újra ingadozott Bálint hűségében, és ez által úgy felingerelte maga ellen Ferdinándot, hogy az imént neki ajándékozott Gyömörö és Ság falukat, a' mint a' róla adott adomány levélben nyilván mondja: „ismételt elpártolásai, pusztításai, rablásai, és öldöklései miatt tőle elvette, és a' Sz. Mártoni Apáturságnak oda ajándékozta. Nem volt Bálint ezen tökéltében is állandóbb mint ennekelötte, rövid idő múlva újra Ferdinándhoz vissza térvén, de nem annyira ennek igaz ügyéről való meggyőződéséből, mint inkább ön hasznának vadászásából, mellyet Zerechen, Menfő, Sövénháza, Ujfalu egész helységekkel, és Gyömörői, Moritzhidai, és Anghelyi birtok részekkel Győr Vármegyében, az 1536-dik esztendőben történt, és fiaira Jánosra és Ferentzre is kiterjesztett megajándékoztatásában búsássa fellelt. Azon egyenetlenség mindazonáltal, mellybe nem sokára Bakycz Pállal keveredett, új örvül szolgált néki Zápolyához még azon esztendőben való viszonti elpártolására, kinél sőt fiánál is, Hunyad várá-
nak

nak és Debretzennek megnyerése által fogantatásban lebilintselve lévén ezentúl állandóan meg is maradt ; míg Solyman parantsolatjára , ki ezen hazafiainál nagy tekintetben lévő , és igen hatalmas férjfiutól tartani látszott , meg fogattatván és Konstantzinápolyba vitetvén , hosszabb tömlőtözések után halálát a' hét tornyokban találná. Ámbátor pedig , mint mondánk , az 1556-dik esztendőből fogva tartósan Ferdinánd ellenségeihez állott , még is úgy látszik , mintha Győr Vármegyei birtokában megmaradt , vagy talán ollykor abba bé tsapott volna ; 1530-diki nyomok szerint t. i. bizonyos : hogy ugyan ezen időben Bedege Mesterfalva , és Sebes Győr Vármegyei helységeket elakarta foglalni a' Győri Káptalantól Két fiai János és Ferentz úgy osztották fel magok között , az attyok után maradt temérdek örökséget , hogy Jánosnak az Erdélyi , Ferentznek pedig a' Magyar országi jószágok jutottak. Hogy ezen utóbbinak osztály része között , a' Győr Vármegyei jószágok is voltak , bizonyos egy 1566-ki oklevélből , melly szerint Menföt birta , sőt el is adni szándékozott.

Ferentz három leányon kívül egyetlen egy fiat hagyott Istvánt , ki a' Törökök ellen való háborúkban , és tudományossága által nagy ditsőséget szerzett magának , az attya után rá szállott jeles vagyomot pedig sok szép új szerzeményekkel nevelte , nem tsak másutt hanem Győr Vármegyében is. A' róla mint Megyebéli birtokosról emlékező nyomok , mellyekre mind eddig szert tehettem a' következők : az 1585-diki esztendőben ellen mondást tesznek ellene a' Nagy Szombati előbb Nyulak szigeti Apátzák , hogy haszonbérlet színe alatt Mórithidát , magának el foglalni törekednék ; ugyan ezen esztendőben ő maga ellen mond Kapornaky Ferentznek

némelly Sövénházi sessioknak törvénytelen vissza tartóztatása miatt. 1588-ban eltiltja ötöt Csesznek y János az Ujsági, Szapáry István és Asszonyfalvai István pedig a' Bodi pusztának el foglalásától: az 1592-ben az Örsi jobbágyai eltiltatnak a' Némái határnak használásától; ő pedig az 1593-dik esztendőben ellen mond Pátka pusztája letartóztatásának; holott maga is más részről mint Sági és Tápi birtokos a' Söptéri határra való általtsapásról vádoltatik, az 1609-dik esztendőben Menfő, Pátka, és Anghely, elfoglalása miatt maga is szinte ellenmondásra fakad, mellyet az 1615-dikben ujjíteni kéntelenítetik; az 1618-dik esztendőben 1,200 ftban által írja Sövénházát és Ujfalut Hathalmi Bálintnak; az 1612-dik esztendőben felszólítja Győr Vármegyét a' romladozott Pápai Várnak megjobbítására rendelendő munkások iránt; az 1617-dik esztendőben pedig a' Győri Káptalan előtt elzalogosítja az Erdélyi jószágait Bethlen Gábornak.

Magtalan elhalván az 1618-dik esztendő Junius 3-kán, és János bátyjának férjfiága is már jóval előbb megszünvén, némelly Győr Vármegyei jószágai testvérjére Zsuzsára Bedeghi Nyári Pál hitvesére, és ez által a' Nyári familiára szállottak; melly mindazonáltal külömbféle viszontagságok miatt, nem sokára végképen el esett azoktól.

XXIII. A' Túriak.

Ezeket Stayer Országból ide szakadt Túri Keresztelytől származtatja Lehótzky (Tom. II. pag. 411) Tagjai közül a' következők említetnek mint Győr Vármegyei birtokosok: Túri György ki ditső hadi tettei által, kétszer nyerte meg az arany lántzot, és olly érdemeket szerzett magának, hogy Kanisán történt szerentsétlen ha-

lála után Maximilián Király, férjfi magzatja nem létében, három leányainak, Zsófinak Keresztury György; Katalinnak Martzalthövi György; és Annának Ketzer Ferentz hitveseknek az 1574-dik esztendőben ajándékozta attyoknak minden némű máskép a' fiscusra szállandó jószágait, és ezek között Gyömörői, Nagy és Kis Pézsi megyebéli birtok részeit. Túri Márton ki Esztergomnál való vitéz megkülömböztetéséért szinte arany lántzal jutalmaztatott meg; és mint Györi birtokos elől fordul némelly 1585-ki irományban, és Túri György, ki az 1626-dik esztendő körül élvén, Szeretsen iránt just követel, és azt Győr Vármegye köz gyűlésében fent tartatja.

XXIV. A' Zápolyák.

Mikor és melly uton jutott légyen a' Zápolya ház Győr Vármegyei birtokhoz, az okleveleknek szűke miatt bizonyosan meg nem határozthatatik; az mindazonáltal tagadhatatlan igazság, hogy az 1494-dik esztendő körül Zápolya István már jeles jószágoknak birásában volt e Megyében, mellyekről az említett esztendőkben Zsigmond Pétsi Püspöknek Magyar ország jövedelmeiről, és kiadásairól készített lajstroma szerint a' Királyi adóba előbb 86 ftkal, utóbb pedig 29 ftkal hátra maradt (Engels Geschichte von Ungern in 4-to.)

Leghihetőbb az: hogy István kinek Poki Péter és Antal igen meg hitt emberei voltak, vagy tserében, vagy zálogképen szerzett elején ezekről jószág részeket, a' midőn pedig Poki Péter mint haza áruló minden jószágaitól és életétől is megfosztatott, amazoknak nagyobb részét a' gyenge Ulászlótól adomány útján megnyerte légyen. Ezek közül volt jelesen Menfő:

is, mint azt két rendbéli irományok bizonyítják, mellyek szerint Zápolya István fia, az akkor felette hatalmas János az 1517-dik esztendőben perbe száll a' Györi Káptalannal a' Menfői határnak Gyirmót felől történt felszántásáért, emez pedig viszont perbe idézteti őtet Gyirmóton elkövetett hatalmaskodásai miatt.

Az országlásban nem sokára ezek után következett változások, és Ferdinánd és Zápolya között ki ütött véres egyenetlenségek végett is vetettek hihetőleg Zápolya birtokának e' Megyében; azt legalább láttuk az Enyinghi Török familia emlékezetében is, hogy ennek egyik tagja Bálint már az 1536-dik esztendőben Ferdinánd bőkezősége által Menfőnek birásába jutott; a' többi jószágaival mi történt légyen? nem tudjuk.

Találtattak ugyanmég az elől számlált nemes familiákon kívül Győr Vármegyében sok más egyes fő nemesek, sőt egész familiák is; de minthogy amazokról nem tudjuk, melly familiához tartoztak, ezekből pedig egy két tagnál többet nem ismerünk, azon tekintetből is; hogy ezen ugy is kelletténél tovább terjedt Értekezés még tovább ne nyujtassék, elegendőnek vélem mindnyájokrol az idő reud szerint, mellyben virágoztak, következőképen rövideden emlékezni.

XI. és XII. századbéliek.

Péter (Peder Calvus) említetik mint királyi Pristald Wönik (most Vének) falura nézve, melyet első László Király a' Sz. Mártoni Klastromnak ajándékozott. Conrád (Jobbagio Regis) ki az 1172-dik esztendőben örökségül hagyja a' Sz. Mártoni klastromnak Hecze, Sisou, és Mesu nevű pusztáit Győr Vármegyében.

XIII. századbéliek.

Catlu és Opus testvérek, kik II. András Király 1221-diki oklevele szerint Szöllös, Sokoru és Echu falukban lévő birtok részeit oda ajándékozzák a' Sz. Mártoni klastromnak; és Leustach ki szinte emezt örökösévé teszi Abta nevű szigetjében, és falujában. Ürkényi Dominik ki mint királyi ember jelenik meg a' Budai Káptalannak Hecze falu határa megjárásáról az 1222-dik esztendőben készített levelében. Fábián, Merse fia, kit egy 1258-diki levél nevez; Bábunai Miklós, és annak felesége Annis a' Cuplin vagy Kaplan nemzetségből, kik egy 1268-diki levélben jelennek meg, mint a' Garmothi (Gyarmati) pusztának birtokosai. Sike az Opous nemzetségből, és Búken kik mint Lotárdal Bőösre nézve határosok, elől hozattanak egy 1273-diki oklevélben.

XIV. századbéliek.

Miklós Tót országi Bán, és Sopron Vármegyei Főispán, kit I. Károly az 1324-dik esztendőben Ikrénnel Győr Vármegyében, jutalmaztat meg jeles érdemeiért, és kiről Budai Ezaiás azt hiszi, hogy a' híres Omodé Nádor Ispány fia volt. Venitzky Simon és ennek fia István és onokája szinte István, hasonlóképen azon idő tájban; hogy ha ugyan még igazán állítja I-ső Károlynak e' részben az 1324-dik esztendőben adott adomány levele: hogy az ezen familiának ajándékozott Farkasföldre és Küvesd nevű faluk, akkor Győr Vármegyéhez tartoztak. Megyeri Varju Benedek, Budrugi Péter fia, ki 1348-diki és 1362-diki levelekben említetik. Pál (Magister Paulus Litteratus) I-ső Károly Király természetes fiának, és utóbb Győri Püspöknek

Rálmánnak tanítója, ki az 1356-dik esztendő körül birta Ságteleket; és Deső (Magister Deseu Rufus), kinek özvegye szinte azon idő tájban neveztetik Ság falu birtokosnéjának. Egy másik Pál (Paulus Magnus) királyi Fő Kultsár, Péternek a' Buchariusok főbirájának fia, kit I-ső Lajos az 1362-dik esztendőben megajándékoz Tarjánnal és Nagy Echnék részével, és Jakab, Motskus Egyed fia, ki az 1395-dik esztendőben örökül hagyja a' Sz. Mártoni klastromnak Nagy és Kis Echi birtok részeit.

A' XV. században említetnek.

Az 1415-dik esztendő körül, sőt még előbb is a' Beuniek Bönyön; az 1447-dik esztendő körül Alapi Benedek; Győr Vármegye Követje, az akkori Ország-gyűlésen; Babunai János, Varangi Miklós Bokodi György és Bereskei István kik egymást váltották fel, Mesterfalunak birtokában; a' Medgyesiek kik Sebesen birtak valamit az 1448-dik esztendő körül; Laki Katzor György az 1459-dik és 1468-dik esztendő körül birt Pokon, Uthalon, és Mérgesen némelly részeket, mellyeket zálog, és részint vevés által szerzett magának a' Pokiaktól és Mérgesektől. Rathybozeni Trynka János az 1481-dik esztendőben Mátyás Királytól nyert birtokot Bezin; a' Mosli familia ugyan az 1481-dik és 1497-dik esztendő körül birta a' most már elpusztult Moslit; az Eurkényiek a' Szent Vidi Bajchiak, a' Malomsokiak, a' Némái Kolosok, az 1495-dik és 1497-dik esztendő körül; a' Vizaziak a' Mindszentiak, Ságiak és még többek.

A' XVI. századból isméretesek a' következők.

A' Nádor Ispán Wingárdi Geréb Péter, hogy ha ugyan Poki Péternek minden

akárhoz, és következőleg ezen Megyében lévő jószágokban is az 1500-dik esztendőben történt beiktatása következtetésében, azoknak valódi birásába is léphetett; Chytvándi Capuch Ferentz és Egyed az 1502-dik esztendő körül; az Al-Náadorispány Gybarði Kesserű István az 1505-dik esztendőben; a' Salm Grófi ház, az Eszthergeteők; kik nevöket vették a' hasonló nevű pusztától Szigetközben ugyan akkor; az Igmándiak, Theremesek, Lorántok, Zentyvániak, Zeniek, Kolthaiak, Darkók, Babothi Cseszniek, Hatalmiak, Pychordiak, Kavassiak, Órosok, Dempseiek, Wértések, a' Ballassák és Révaiak a' Bakychok után; az Orosztonyiak, Magassiak, Sittkeiek, Párnások, Nitzkiek, Földessiek, Saffaritok, Selyemek, Lántziak, Sambokrétiek, Örkényiek, Andreásitsok, Jóók, Guelphok, 's a' többi.

A' XVII. században pedig virágoztak.

A' már a' XV. században fentlévő Alapiak és Vizaziak, a' Nyáriak, az Enyingi Törökök után; a' Rumiak, Csabiak, Deömeölkiek, Zeghiek, Lippaiak, Pallérok, Sziliek, Virginások, Sennyeiek, Tekenyeiek, Theöthösök, Pázmányok, a' Rima Széchi Széchiek, Akosházi Sárkányok, Kapiak, Romaiak, Beccariák, Angaranok, Oppakák, és Háprák, mind a' négyen Olasz eredetűek, kiknek törsokeik Győr városi gazdag kalmárokból nemesekké, és földes urakká lettek; a' Rátzok, és Tuczikoyak Rátz eredetűek, és még sok mások.

Czech János.

J* Kalendariumok újabb készítését 's használását Európának virágzó Nemzetei a' Magyaroktól költsönözvén, ennek tudatlanságával Schwartzner Királyi Professortól Hazafiaink ok nélkül vádoltattak.

Ésszel és Kézszel állapítatik — nem is különben mint azon módokkal mellyekkel szereztett, fen tartatik Sallust bizonyítása szerint a' Nemzeti Ditsőség. Ha tehát a' Vitéznek, és annyival inkább a' Soldosnak tisztében áll, életének áldozásával is erre törekednie: mennél inkább a' Tudományi Soldos Bajnoknak (Királyi Professornak) Hazája, 's azzal Fejedelme Ditsőségét, vérontás nélkül, mert a' toll nem pallos, a' Tinta nem vér mint Schwartzner Úr mondá, azt öregbiteni, — reája szövött homályt el szélleszteni kötelesség.

El nem fogadhatta azért sem jó szívvél a' buzgó Hazafi, sem köszönettel a' Tudós, — bár nyilván ki nem jelentette — Schwartzner Marton Úr Statisticájának a) több, és még keserűbb, de ezen tsipős kérdésését is, az I. Rész 20. lapján: Also konnten sich die Ungern im Jahre 1584. selbst noch keinen Kalender machen? — — — mert illyekkel a' Nemzeti Büszkeséget ingertetni — Tekintetét világ előtt alatonittatni — Méltóságát megsértetni méltán szivelhette.

a) Statistik des königreichs Ungern. Ein versuch v. Martin Schwartzner in drey Theilen, Zweyte. Vermehrte, u. Verbesserte ausgabe. Ofen 1811. vol. 2. in 8vo.

Engemet is azoknak sorában legkisebbet, ki noha tőlünk már boldogabb világra költözöttnek tudományi pályafutását (amint ezt Diplomáciájában nyilván megvallotta) legjobb szándékkal előmozdítottam, az ő mindenkoron ok nélkül, — többnyire helytelen — és csak ritkán igaz ellenvetései immár tökéletesebben meggyőznek arról: hogy épen azon Tudósainknak, kiknek nyomdokait a' késő maradék háladosság' rózsáival hinteni vissza irtózik, ösvényén eleredni kívánván: abban kereste volt gyönyörűségét, hogy a' Cultúrának bár melly ágában is, önnön Nemzetének hátramaradását fel fedezvén, azt tudós társai pirulásával, világ eleiben terjeszthetné.

Én ellenkezőleg kötelességemnek inkább tartván sött édes gyönyörűségemet abban lelvén, gyermekded koromtól minden lelki 's testi erőmet Nemzetem hajdani Cultúrájának az az: a' Tudományok' és mesterségek' ágaiban volt előmenetelének, virágzásának vizsgálására, 's bebizonyítására — ellenségeinktől (mert nintsenek, nem is voltak soha, a' legvirágzóbb Nemzetek egymás ellen vetekedés nélkül) támasztott bal vélekedéseknek a) megtorlására olly szerentsésen fordí-

a) Számptalanok között leginkább érdeklik értekezésem tárgyát azok, kik Nemzetem Culturáját egészen megtagadván így tsiripölnek:

Clara Sago, sed Opaca Toga Gens Hungara semper:
Multa quidem potuit *Marte* — sed *Arte* nihil.

Több illyek előhozattak in Lansii Thom. Consultationibus de Principatu inter Provincias Europae Tubingae 1620 in 4-to — Ibid. 1626. — Ibid. 1655. — Ibid. 1678. in 8-vo kiadásiban in oratione pro, et contra Hungariam és Rotarides Lineamenta Historiae Litterariae Hungaricae Altonaviae 1745. in 4-to

tám, hogy felfedezett számos találmányaimnak ezen folyó írásban lőtt közre botsájtásával immár több homályokat felderithettem — sok Vádakat helyteleneknek — több Rágalmazásokat igazságtalanoknak hebizonyithattam.

De kevesek mind ezek azokhoz, mellyeket még, ezentúl Nemzetünk ditsőségére a' tudós világ igazságos biralása alá botsájtathunk, már maga is Hazánknak nagy Hőse Hunyadi Mátyás Európának akkoron Uralkodó Fejedelmi lett, szinte Ötszörözi Nemzetünknek irigységig magasztalt, s' éig emelkedett Ditsőségét. a)

Azomban értekezéseim által éppen ellenkezőről tudositván, méltán remélhetem hogy azok minnyájan: „quibus de meliori luto finxit prae-cordia Titan”, jobbra változtatják gondolatjokat — ha pediglen helyt nem adván, valódi emlékekkel hebizonyított előadásomnak, 's a' fényben helyheztetett Igazságra pillantani sem akarván vélekedésekben tovább is megmaradnának, tekintsenek ohajtom Ludevig Einleitung zur Münzkunde könyvének czim lapjára, hogy azon meglássák a' legmiveltebb Nemzet hajdani voltát, és eleven lerajzolt képzeletjét ezen felirással:

„Eheu! quantum distamus ab illo!!!

- a) Lehetetlen, hogy az, ki Magyar létében örvend, el ne ragadtassék illy ditső királyához vonzó buzgóságában midőn Mátyásnak eredeti 's nálam feltartott képén ezeket olvassa:

Tu Mathia! Tuae Gentis fortissime Ductor
Justitia, atque Armis quis se Tibi conferat unquam,
Cum Tibi dat sonitu, bellanti Buccina signum. — — —
Te superis Astrea plagis transcribit, et ipsa
Jam Tibi perpetuos DIVUM concessit honores!
Pannoniae Reges utinam contingere tales
Ausint!! At Similis nullus monstrabitur orbi.

Vagy a' midőn a' Tudós Olasz Galeottinak Királyunk iránt egész Világ előtt nyilván bizonyított

Eő volt az 1) Ki a' Gyémant köveknek ragyogó fényét fejedelmi ékességekre, és a' Királyi Méltóság diszére első használta Cseh országi Királynak volt koronázása alkalmatosságával.

magasztalását a' Bétsi Könyvtár kézirati között, eképen feljegyezve találja: „Tu Serenissime Rex Mathia inter omnes Reges, quos et aetas nostra produxit, et Antiquitas refert, Rerum Magnitudine, Bellorum Varietate, Hostium Victoria, Turcarum Strage, Christianitatis defensione, Litterarum et Morum claritate, Pietate immensa, Cleméntia admirabili, Regia Liberalitate, summa inter homines Auctoritate, ita enitescis, ut qui inter mortales Gloria eminent, Tuarum Rerum Magnitudine, et obfuscentur, et obruantur. In Te enim omnia sunt admiratione dignissima. Nam Joanne illo Duce Clarissimo Genitus es — — — quia nullo, nisi a Te filio, bellorum numero ac fama superatur.

Tu Serenissime Rex Mathia! Turcas continuo afflixisti — Polonos devicisti — Tu Bohemos subjugasti — Tu Germanos (Austrios, et Silesios) ad Tuum Imperium adjunxisti — Tu unus Orbem Christianorum, et Ense et Fama Nominis defendisti — Tu Omnibus petentibus clementi animo veniam concessisti — nec ulla unquam Res adversa illam animi Tui Constantiam — illam in periculis Audaciam interturbare, iminuereque potuit — Non est igitur mirum, si Te ITALIA laudat, GALLIA extollit, admiratur HISPANIA, BRITANIA colit — sed exadverso bellis attrita Germania, Bohemia, Polonia, tota item Paganorum (Turcarum) Secta — ita contremiscit, ut unicus Majestatis Tuae nutus, maximos eorum exercitus, limites inter suos contineat” Galeotus Martius in Dedicacione de Vulgo Incognitis ap. Schier (F. X.) Memoria Academiae Istropolitanae Wien ap. Kürzböck 1774. in 4-to pag. 21.

Igy érzett, és szólott a' nem Magyar — nem Hazafi — nem Jobbágy — de tsupán idegen Tudós, nagy Fejedelmünkről: midőn itthon Hazánk-nak boldog telekein tenyésző Vendégk között (Igy

2) Eő szerze a' Magyar Arany Pénzeknek olly betses nevezetességet az egész világon hogy több Olasz, és Német Birodalmok Aranyaiknak hiteles kelendőséget szerezni kívánván, illy fel irással: Ad valorem Aurei Hungarici verettették azokat, és az eő ideitől szinte II. Josef Császárig Magyar Aranyaink nem tsak Európában, sött Asiában de Afrikában is elhiresedtek.

3) Eő volt ki a' Tudományokat és Mesterségeket maga idejében minden Uralkodó Fejedelmek felett kedvelte, és gyámolitotta, — egész világ Tudósait olly annyira szárnya alá hódította, hogy a' Görög országból ki üzetett Músáknak, 's Tudósaknak vissza helyheztetését, tsak eő benne bizván egyedül tőle esedeznék: a' mint ezt Marsilius Ficinusnak a) ide iktatott levele bizonyítja ugy,

nevezék Királyaink a' Szászokat *Hospites nostri Saxones*) találkoztak még is, olyanok, kik óriási Hősünknek a' széles világ felett ragyogó Ditsőségét, mint néha napján Aristophanes, vagy Lucian Békái a' tiszta Hold fényét, rekegéseikkel béhomályosítani, de haszontalanul szándékoztak; ilyen, többek között külömben Nagy szorgalmu Tudós Eder Károly József, Erdélyi Szász in *observationibus criticis ad Historiam Transylvaniae Martini Felmeri (Cibini apud Martin Hochmeister S. a. Vol. II, in 8-vo)* ki nemzetének, a' koronás Fejedelem ellen Vétkes Zúdúlása' okát tőle Mátyásnak tulajdonított fogyatkozásokban helyheztetni kívánván, mind Mátyás, mind II. Wlaszló és II. Lajos Uralkodásaikra tett észrevételeiben, őtet méltatlanul alacsonyítja.

*) *Muraview Reise nach Chiwa von Petersburg. Leipzig 1826. in 8-vo. — J. Ludolfi Lexicon Aethiopicum, in Voce Derchem Aureus Hungaricus apud Abyssinos. Francf. 1699. folio, col. 498 — Az Arabsokról lásd Brusen de la Martinier Geographischer Atlas Leipzig 1745. fol. I. Rész 1182. lapón.*

a) *Jacent proh dolor Saevis subdita Turcis Caelestia liberalium Doctrinarum Artiumque Lumina in tenebris: et quemadmodum prisci illi Sancti Patres quondam in limbo jacentes Messiam, sic et hi Sapi-*

hogy az emberi elmének újabb ki fejlődése — szabadabb munkálása, — és a' Tudományok 's mesterségek' felderülése alkalmával a' XV. században nálunk azonnal, sőt sokkal is előbb mint egyéb szemszéd Nemzeteknél, a' valódi Cultura kihajnalott, és a' XV. Században Hazánk tulajdon Széke lön a' Tudományoknak és Mesterségeknek minden Európai Tartományok felett.

entes Mathiam — quasi Messiam, Mathiam miseri perpetuo Clamore vociferantur, qui eos in lucem vitamque restituat. — Mathiam non litterati solum quos dixi, verum Nationes quam plurimae, quasi Judaei sub impio Pharaone miserabiliter servientes, Mathiam inquam tamquam Mosem alterum assidue clamitant. Mathiam rursus ITALIA Pulchra, atque ipsa Bonorum omnium mater Sancta RELIGIO assiduis vocat clamoribus, ejus unice manibus, immanes Barbarorum Turcarum manus evasura. Quamobrém gemini quoque Libri, Liberique isti mei (Translatio Platonis in Latinum) aliam penes Te Gratiarum aedem ingressi, supplices Tibi preces pro communi omnium Salute verbis ejusmodi fundunt:

Surge, age o Mathia! iterum auspiciis felicissimis: quemadmodum saepe alias feliciter surrexisti, surge precamur, o Victor Hercules! dum tempus adest, adversus dira haec, et immania monstra — vicisti Hercules monstra ejusmodi, sola virtute saepius atque domuisti. Sed nova jam Victoria, — quid Tibi vaticinemur? Scimus enim procul dubio nova Tibi victoria Caelo demittetur alto. — Tibi certe non tam pro Te, quam pro Universo Hominum, immo virtutum genere, pro ipso DEO fortiter pugnaturo, omnis favebit Orbis, militabit Aether, et conjurati venient ad Classica venti. — Tibi soli Deus Imperium sine fine (Regnum limitibus non definitum) dedit — Summus ille, qui Solem, stellarum Caelique Regem constituit, Mathiam quoque solum, sub Sole constituit: Imperium Oceano, famam qui terminet astris!!!
Calendis Octobris 1480. Marsilii Ficini, Philosophi, Medici, et Theologi Opera — Basileae ex Off. Henr. Petri 1576. in folio, pagina 721. Epistolarum Libri III. prima.

4) Eő volt ki az állandó Katona sereget első bizonyos lábra állította — ki szinte a Rómaiak idejétől elhagyatott Hadakozásbéli Tacticát — Lovagok és gyalogok Hadi rendszerint ki szabott munkálásokat — puskaporral, taraczkokkal, parittyákkal és egyéb hadi szerszámokkal eszközendő viadalok modját elrendelte, azonképpen, hogy eő tőle mint a' Harczolás' Nagy Mesterétől Ágyúk', Puskák és Puskaapor készítő mestereket, valamint is ezen szerszámokban gyakorlott személyeket, több Fejedelmek, követeik által kívánnának.

5) Eő volt az kinek Budai Udvarában lévő csillag vizsgálója (Astronomusa) Regiomontanus, más neven de Monte Regio — Königsbergi — vagy is Királyhegyi János, az első Uj formában, és legelőször állítólag 1473. de bizonyossabban 1474 vagy 1475 esztendőben kinyomtatott Kalendáriomot készítette.

De én most a' Nagy Hősnek előbbi Ditsőségeit nem érintvén egyedül hogy Schwartzner Professor állításának helytelenségét bizonyítsam, nem csak Mátyás Király Udvari Astronomusának munkájáról, hanem több Magyaroknak szinte a' XVII század alkonyodásaig Kalendáriomok kiadásában volt szorgalmokról, kivált képen pedig a' külsőktől tőlünk költsönözött Kalendáriomokról értekezni fogok.

Szükség azomban előbb a' Kalendáriomnak tőlem tulajdonított értelmét meghatároznom.

Kalendáriomok' nevét, származtatják a' Tudosak előbb a' Görögöktől; kik minden holnapnak eleit fel kiáltással a' Népnek tudtára adatták; ezután pedig a' Romaiaktól, kik a' Holnapok első napját Kalendáknak elnevezték.

Tulajdon értelemben a' Kalendáriomok már most olyan Lajstromok, mellyekben az Eszten-

dők, Holnapok, és mind természetes, mind Polgári Napok, az az: Vasárnapok, Ünnepek, Egyházi rendszerint helyheztetve, elő adatnak. — Mellyekben úgy a' holdnak fertályonként lévő változásai, valamint is, a' Nap és Hold fogyatkozásai említetnek, és a' Planeták' föld körül való forgásából a' képes Éghajlatban (Zodiacus) helyheztetésekből az időnek is változó volta már előre jövendöltetik. Kitettszik innen kétség kívül hogy a' legrégebb Kalendáriomok (ha így nevezni kívánnyuk általjában azt, a' mit a' Görögök Ephemerides: az Arabsok, Almanach: Romaiak Fasti, Diaria elneveztek) a' Napnak és Holdnak forgásait, vizsgálóra vévén előszer csak az Esztendők és Holnapok meghatározására ügyeltek — későbben a' tőlök ismért hét Planétáknak, forgására, — legutóbb pedig a' Polgári, vagy is Vasárnapok — és változó ünnepek rendszerint leendő következtésekre ki terjedtek, és több esztendőkre szolgáltak.

Azomban sem az Chaldeabéli, sem Aegyiptomi, sem Görög, sem Romai Idő számlálás, és az esztendők külömbféle meg állapítása; Napnak's Holdnak fogyatkozása; Planetáknak járása beszédem tárgya lévén, itten úgy a' hajdani mint a' Középvévi Nemzetek Kalendáriomjairól szólni nem szándékom; hanem egyedültsak a' mostani, vagy is tölem meghatározott Kalendáriomok, formájáról és azoknak a' Magyaroktól az Európai Nemzetekre lött terjedéséről értekezem.

Az Arabsoknak Almanachjait, mellyek a' Nap és Hold tökéletes megfordulásának idejét szinte mint ezeknek fogyatkozását és Planeták' bujdozását, az Üstökös csillagok' jelenését valamint is ezeknek a' világ sorsára képzett befolyását elő adták, már a' VII. vagy VIII században elfogad-

ták volt tőlök a' Keresztény nemzetek, azokhoz alkalmaztatták utóbb az Egyházi az az: az állandó Ünnepeket jelentő Kalendariomot, mellyet Cisionak a) már akkoron nevezének,

a) Císio nevezete a' Kalendariomoknak tisztán Deák, és eleinte tsupán az Egyházi Kalendariom állandó ünnepeit, 's naponként elrendelt Szentek lajstromát, neveiknek első szótagjával emlékezetben hozta. Nevezetét vette a' Deák versből Císio Janus habet; mellynek értelme egyedül az, hogy Januarius első napján légyen a' Circumcísio, az az Kis Karátsony ünnepe. — Císiót, nálunk magyaroknál, régiebb nevezetnek, gyanitom a' Kalendariomnál: mert mind Regiomontanus Kalendariomja, Magyarra fordítván Císio név alatt nyomtatott ki (először ugyan Heltai Gáspár által Colosvárott 1580. esztendőben) mind pedig az Imádságos könyvek eleiben iktatott egyházi Kalendariom is hajdan e'képpen hivattatott; nevezetes ezek között Molnár Albertnek 1610. esztendőben Hannoviában kiadott imádságos könyve, mellynek eleibe tétetett Kalendariom, Císio Janus homlok irást visel még pedig így: Minden esztendőre zolgáló örök Calendarium; és az Císio Janus magyarúl. Ezen Reformatusok Kalendarioma a' holnapok minden napjaira Szenteket helyheztet, meg is tartya Sz. István, László, és Imre rendes napjait; de egyébbe nevekben igen eltávozik a' mostani nevektől. Azon Císio név alatt értett emlékeztető szótagokat így találom Januarius Holnapra a' legrégiebb, és 1370—1420. esztendőköt írott Magyar kéziratomban: Kws carachyontwl Kerezth wyz. löth Pál remete mynth nagh dyz. Anth. Prysca. fabag. Vincewel. Pál fordól fenéségre. — Melly szótagok a' kinyomtatott Císióban így olvastatnak: „Kiss Karátsontól Keresztül. Jó. Pál. remete. nagy. disznos Antallal. Fab. Ag. Vintzéhez. Zent Pál fordula, ezt monda.” Mi oka lött ezen változásnak méltó volna bővebb vizsgálás alá venni. Részemről abban is elég gyönyörűségemet lelem, hogy a' Magyar nyelven lévő Ecclesiai Kalendariomot szinte a' XIV. századból világosságra hozhattam.

—Későbbben

—Későbbben a' Romaiaknak Kalendáriumiból a' jó, vagy veszedelmes napokat is (dies fasti et nefasti) által hozták, és végtére azon prognosticonokat az az: a' Nap és Hold fogyatkozásiból — Üstökös csillagok jelenéséből, — a' Planéták járásából formált jövendöléseket mellyeknek felhitele (Superstitiója) XIV. Századtól a' XVIII. közepettéig réttegettette a' Kalendáriumok olvasójit. a)

Az ilyen Egyházi Kalendáriumok Deák nyelven Hazánkban is már Szent István idejétől, bár ezer veszélyek viszontagságai között, szinte mai napiglan számossan fentartattak a' régi Mise mondó könyvekben, mellyeket leginkább az Erseki, Püspöki, és Cápatalanbeli Könyv és Levéltárakból kiirattni, és azzal Nemzetünk Tudományos, és Polgári Történetét egyaránt felvilágosítani, több jeles tekintetekre nézve, méltó, és szükséges volna. b) Illyen a' tőlünk ismért Boldvai Missalénak

a) Ezéket ditső Királynénk M. Theresia a' Halendariomokkal együtt kinyomatni eltiltotta, a' mint a' Győri Streibig Gergely által nyolczadrétben nyomtatott Kalendariomokban 1757—70 esztendeig, imigy olvassuk: Benevole Lector! Ad mandatum Suae Majestatis Regiae Mariae Theresiae Anno 1756. d. 26. Januarii: ne in posterum in Calendariis quibuscunque Sectiones venarum, Squalificationes, Medicamenta, item capillorum, Ungvium abscisiones, tandem Dies nefasti, Typo mandentur cautum est. — De eddig az esztendeig a' Magyar Calendariomok is szinte úgy, mint többi Nemzeteké, rakva voltak ollyakkal.

b) Binterim (Antal Jos.) mult 1824. eszt. Coloniában in 4-to kiadott könyvében: Calendarium Ecclesiae Germanicae Coloniensis Seuli IX. parallelon ad Menologium Graecum Seculi X. a. J. M. A. Scholcz editum tudós észrevételeit előadja, mikép a' Görög Egyházi Menologiomok, mellyek az Új Testamentom, vagy Évangeliomi könyvek eleiben tetetni szoktak. nagy haszonra szolgáltak Scholcznak az irott példányok Hazájának meghatározására, következés-

1190 esztendő tájban írott, és sok historiai, 's egyházi jegyzetekkel bővelkedő Kalendárioma, a' Nemzeti Muscumban; —ilyenek tölem is már száz számnál fellebb látott Misszáléi, Breviariumjai, Ceremoniáléjai, Obsequiáléjai, Evangeliariumjai, Agendái, a' Magyar Templomoknak, 's több ilyen Egyházi, és Imádságos könyvek, mellyeknek elein többnyire a' Magyar Anyaszentegyháznak Kalendáriomjai találtattnak.

Ezek a' Kalendáriomok azonban csak az Egyházi számolásra, 's a' változó ünnepek meghatározására főképen ügyelvén, minekutánna már több századok olta egymás után folytattak: utóbb a' Nap, és Hold természeti forgásával meg nem egyeztek annyira: hogy a' világnak Tudósai azon Egyházi, és természeti esztendők, holnapok között nagy külömbséget tapasztalván a' XV. Század közepettén mindünnen már a' Romai szent széket Kalendáriomának igaz helyre állítására birnia igyekeztek.

Királyhegyi János is ekkoron Mátyás Királyunk Udvari Csillagvizsgálója (Astronomusa) a' Napnak, 's Holdnak forgását Nagy mesterével Fekete Városi Györgyel (Georgius Peurbachius) újdonan számban vévén, ezt az akkori Egyházi Kalendáriomtól már szerfelett különbözöttnek tapasztalta, és azért 38 esztendőre 1475—1513-kig szól-

képen az Evangeliomoknak is Critica felvilágosítására, és hogy szinte úgy a' Deák Ecclesiáknak Calendariumi is azon Egyházi Megyéknek, mellyeknek számára irattak, Történeteik, és régiségeik kinyomozására valóságos, és bizonyos kútfők lennének. Nálunk azonban ezen nagy számmal még fentartatott hajdani Kalendáriomokat mindeddig egy Püspöki Megyének Egyházi Historicussa is, fogamatosságokhoz képest használni nem méltatott, sőt a' józan tudományt megvető hidegséggel mindenik elmellőzte.

ló, 's előre elkészített Kalendáriomát állítólag ugyan 1473. de bizonyosabban 1474. vagy 1475. esztendőben kinyomtatta, és Hunyadi Mátyás Királyunknak ajánlotta.

Ez ime az a' nyomtatásban kiadott első Kalendáriom, melyet Mátyás Királyunk Budai Udvarában készített, de tulajdon Műhelyében Norimberg-ban kinyomtatott Regiomontanus, és melyet minden jeles Bibliographusok Bouginé, Brunet, Pantzer, Ebert 's a' t. valamint is Életének Írói, Ádami, Gassendi, Jöcher 's a' t. mind, a' világon Első nyomtatott Kalendáriomnak lennie bizonyítanak. Eöket követvén Buschnak tudós értekezése is a' Kalendáriomok eredetéről, Versuch eines Handbuchs der Erfindungen Wien 1801. a' III Rész 4. lapján ezt legelsőnek lennie erősít jelen szavaival: Den ersten gedruckten Calender gab Joh. Miller, auch Regiomontanus genant im Jahre 1476 (igazabban 1474. vagy 1475) zu Lateinisch, (és Deutsch kellett nékie mondani) heraus. a)

a) Különös az, hogy noha minden Tudósok Regiomontanusnak tulajdonítják az első Kalendáriom kinyomtatását, — még is annak esztendeiben egymástól különböznek: több okait vélem ennek, nevezetesen 1) mivel az első kiadás s. l. et a. az az Hely, és esztendő jegyzése nélkül történvén, kinekkinék szabadságában állott az esztendőt véleménye szerint meghatároznia.

2.) mivel az eredeti kiadásnak, melly nálam is Német nyelvben nyomtatva fentartatik, hibás előadása bizonyossá tett arról, hogy a' Tudósok azt ritkasága miatt nem láthatván, csupán Regiomontanusnak könyve Laistromából, melyet Tanstetter (Georg. Collimitius) Bécsben 1514. cum Theoricis Peurbachii kiadott, nem pedig külömben ismerhették; melly Deák kiadásnak szörnyű ritkaságát mélt-

Világos lévén immár, hogy Regiomontanus János az első kinyomtatott Kalendáriomnak szerzője volt, mind azt hogy Mátyás Királyunk nékie ösztönt, és segedelmet arra nyujtott, mind hogy Purbach György vagy is Fekete Városi Hazánkfia

tán sajnálhattunk, mivel azzal Mátyás Királyunkhoz intézett Ajánlólevelet is, egész Europa Bibliothecájiban sehol fel nem találhattuk.

Az én eredeti Német Példányomnak úgy Czime, mint Mátyáshoz Ajánló levele nincsen: azonban még is semmiben sem fogyatkozik, mert az első levelének innentső lapja tisztán, és fejéren hagyatván, a' Kalendáriom azonnal a' tulsó lapon kezdődik. Ez az, a' mellyről Pantzer, Brunet, Ebert, Schwartz Christiannal együtt in Dissertat. III. de Origine Typographiae pag. 63. azt tartják, hogy 1473. esztendőben nyomtattatott. — De végső lapján nem egyéb, mint illyen: M. J o h a n v o n K ö n i g s b e r g jegyzet lévén, tőlök vélt esztendőt e' példányunk annál inkább tulajdonítani nem lehet, mivel a' Kalendáriom 1475—1513 esztendőig szolgál, már pedig Királyhegyi János az eő Kalendáriomját két esztendővel előbb, mintsem használhatott, józan megfontolással ki nem nyomtathatta.

Ezen eredeti kiadás után nem sokára 1477. esztendőben Regiomontanus Olasz országban Trapezuntius fiaitól méreggel megégetvén, mind azért, hogy a' Kalendáriom Ura már megszűnt, mind pedig hogy a' példányokat 12 Magyar Aranyokon nagy nyereséggel eladni lehetett, vetekedtek a' Könyvárosok annak kinyomtatásában, különbözőféle Czim, és titulusok alatt, úgymint: Ephemerides, Almanach's a' t. Velenczén, Augsburgban, Nürnbergben, 's t. helyeken, mellyeknek példányai saját Gyűjteményemben is nagy számmal találhatnak 1482 — szinte 1530. esztendeig. Demivel jelen tárgyat nem irányozzák, olvasómat azokkal unatni sem kívánom, formáját még is és foglalattját Regiomontanus kalendariuminak imígy közlöm: Az eredeti Német kiadás kis negyedrében az 1470—1480. esztendők közt szokásban volt Német Typussal: melly inkább a' Római gömbölyü, mintsem hegyes Gothus betűkhez hasonlít, nyomtattatott, szép fehér papiroson, —

oktatása által arra segített, de azt is, hogy ezen munkája Hazánkban készített, felvilágositanom szükséges.

a' Czimplapja egészen fejrnek hagyatott, — áll az egész munka nem több, mint 28 levelekből, és 4 külön levelekre nyomtatott; és fában metszett táblákból. — A' Halendáriom holnapokra osztva lévén jobbik lapja a' hold változásait, a' bal a' holnapnak Egyházi Kalendarium szerint lévő felosztását adja elő. A' lineázott Táblák 1) sora a' napok száma rendit, 2) a' Vasárnapi betűt — 3) a' Kalendák, Nonák és Idusok szerint lévő Római számlálást — 4) az ünnepek, és szentek neveit — 5) a' Napnak Zodiacus képzetiben lévő bemenetele gradusait — 6) a' Holdnak járását előadja. — Következik: Tavel der Lande u. Stete, mellyek között: Cascha, Ofen, Segnia Városaink is neveztetnek. Valamint a' Kalendarium több esztendőkre, úgymint 1475. esztendőtől 1513-ig szolgál, úgy tovább a' Nap és Holdnak setétségei (Ecclipseo) 1475-től — egész 1530. esztendőig előadátanak lerajzolt formájikkal: következnek ezentúl illyen czikkelyek: Von der göldin zal — von den Suntagpuchstabe, von den beweglichen festen, Tavel der Feste — wie man den neuen Monde und volmonde finden sol — von der Sunnen und des mondes finsterniss, von Vahren lauf der Sunnen; von wahren lauf des Mondes. Tavel des mondes. Wie lang ein jeder Tag oder Nacht ist. — Tavel zewissen des Tags lenge. Wie man eine Sunnur machen sol; von der andern bereiten Sunnur. Von manigerley verwandlung der Stunden.

Also ist begriffen körzlich diss Kalendaris nutz, und töglichkait nach meinen Schlecten teutschen, und chlainem Vermögen.

M. Johan von Königsberg.

A' Velencezi 1482. eszt. Deák kiadás előtt a' Czimplapon illyen Versekk olvastatnak:

Regiomontanus János Franconiának Königsbergi Várasában születvén Magyarainktól Királyhegyinek neveztetett; — életének irói közönsége-

In laudem operis Calendarii a Joh. de Monteregio Germanorum Decoris, nostrae aetatis Astronomorum Principis, editi Jac. Sentini Ricinensis Carmina :

Hesperides hortum Vatum tenuisse puellas etc.
Hoc Germanus opus Regio de Monte Joannes
Composuit: Patriae Nomen, honosque suae.
Qui fuit et Rhetor summus, qui solus et alta
Astrorum, Doctor verus in arte fuit.
Qui fuit et Vates celebris, cui semper abunde
Et latia eloquium, graiaque lingua dedit.
Multa viris latius iuvenis monumenta reliquit,
Scribere sed nobis dum meliora parat:
Ha scelus infandum! secuit sua fila sororum
Una trium celeri vipera saeva manu.
Notus in Italia est, et qua regione potentes
Vergit equos Phoebus, nascitur unde simul.
L. Joannes Lucilius Sanctritter Heilbronensis Lectori S.
Cui dedit ingenium divina potentia, et artes
Qui bene Dedalias solus in orbe tenet.
Hoc Augustensis Ratholt Hermanus Erhardus
Dispositis signis, undique pressit opus.
Vivat ut hic semper: volventes fata sorores
(Nam prodest multis) lector amice roga.
Anno S. 1485. Idus Octobr. Venetijs.

Az Augsburgi 1492. esztendőbeli deák kiadás előtt pedig ezen Versek olvastatnak :

Aureus hic liber est: non est pretiosior ulla
Gemma Kalendario: quod docet illud opus.
Aureus hic numerus, Lune, Solisque labores
Monstrantur facile: cunctaque signa Poli.
Quotque sub hoc libro terrae per longa regantur
Tempora: quisque dies, mensis, et annuserit?
Scitur in Instanti, quaecunque sit hora diei
Hunc emat Astrologus, qui velit esse cito.
Hoc Joannes opus Regio de Monte probatum
Composuit: tota notus in Italia.
Idque Augustensis Rathold impressit Erhardus
Formandi mira, qua valet, arte sua.

sen bizonyítják, hogy Astronomia Tudományát egyedül Peurbachi György Bécsi Universitas Professorától szerzette, és ennek barátságát megnyervén örököse is lett minden írásainak azzal a' meghagyással, hogy némelly félbe hagyott munkáját tőle kezdett moddal, és utasítással béfejezvé közre botsátaná.

Peurbach Györgyöt, ki több Magyarokkal Bononai Universitásban Olasz országban tanult, és onnant kijöven Bécsben a' Mathesis, és Astronomiában leghiresebb Professor lön, a' Bajorok, és az Austriaiak egyszersmind Hazafioknak tenni kívánnyák, nem is különben, mint hajdan Homer iránt hét városok, érette vetekednek: Igaz ugyan, hogy Purbach nevű mező Város mind Bajor országban Austria szomszédságában, mind pedig Magyar Hazánkban a' Fertő partyán légyen — de sokkal több okaink vannak a' Magyar Purbachot, vagy is Fekete Várost, mint sem a' Bajor föld belit, hazájának tulajdonitanunk: mert eő magát Bajornak vagy Austriánakusnak soha sem, hanem csak Viennensinek, mivel ott Professor vala, nevezé. — Jöcher és többi Biblio-és Biographusok mind ezen szavakkal: *geböhren zu Peurbach an den Östreichischen gränzen*, élnek, nem állítván hogy Austriában, annál inkább hogy Baváriában, hanem csak azt, hogy emennek határa mellett született. Ha tehát Austriában, és Bajor országban bent nem született, hanem Austria határa mellett; és eő magát soha Bajornak soha *Austriacusnak* tartotta, legnagyobb hitellel eötet Hazánkban Austria határa mellett levő Purbach, vagy is Fekete Városi helységünkben a' Fertő partyán születettnek tart-hattyuk; annál inkább mivel Honnyainkal Bononiában tanúlván; mind Vitéz János Váradí Püspöknek barátságában élt, mind pedig László Királyunk

Udvari Astronomussa volt; Peurbachtól tehát, úgy, mint született Magyar Tudóstól vette Regiomontanus oktatását.

De Regiomontanus Hazánkknak 1467. esztendőtől szinte 1471. esztendeig jeles Tudósa is volt. Mert Olasz országi utazása, és Pataviumban viselt Professorsága után 1467. esztendőben Vitéz János Esztergami Érsektől tőle fundált Istropolisi (Pozsonyi) Professorságra meghivatván, azt több esztendőig viselte; ekkoron készíté azon könyvét: *Ludus Pannoniensis, seu Tabula Directionum, profectionumque*, melly sokszor, 1475. esztendőtől — szinte 1600. esztendeig 4-rében külön helyeken kinyomtatódott, és eredeti kéz irata a' Bétsi Könyvtárban fentartatik Vitéz János Esztergami Érsekhez lévő Ajánlásával. a) Hazánkban készítette eö azon nevezetes munkáját is: *Tabula Magna primi Mobilis cum usu multiplici certisque rationibus*, mellyet MÁTYÁS Királynak ajánlott, és eredeti kézírata a' Windhági Bibliothecában, (ez immár a' Bécsi Theresianumé) fentartatik. Ékes Ajánlásának végszavait imígy fejezi be: *Quem vero tam illustri munere donari deceat, Serenissime Princeps, praeter Te invenio neminem, quippe qui REPARATOR nostri Seculi, rectius, an PROTECTOR dicendus sis, ambiguum arbitror: siquidem officium utrumque Christianae Religionis assidua, atque liberalissima cura sedulo inpendis. — Tibi inquam Quietis Christianae Fundatori, hoc lucubramentum, illas resarciendae Astronomiae nunquam occubituras Provincias conservare libuit — ut quemadmodum ingenti armorum gloria terrenam studes revoca-*

a) Lásd Schier Memoria Academiae Istropolitanae in 4to pag. 45.

re pacem, ita coelestis quoque continentiae (ob perdomitos Bohemos Apostolicae Sedis perfidissimos contemptores) Instaurator habearis et AUCTOR. Vale Regum decus.”

Hogy továbbá Regiomontanus azon tőle készített, és ki nyomtatott első Kalendáriomot valóban Magyar Hazánkba készítette, és ezen okból is azt nálunk születettnek, sőt tulajdonunknak tarthattuk, ezt vele egykori Történet Író Bergomensis (Filep Jacabnak) in Supplemento Chronicarum Libro XVI. szavai tagadhatatlanul erősítik: „Cum in Hungaria per pulchrum Calendarium, atque alia in Astronomia magno cum labore composuisset — — a' Mathia ipsius Regionis Rege Gloriosissimo — — perpetuo donatus fuit stipendio.” Azt pedig, hogy Mátyás Királyunk által reá buzdítatott, Királyi adakozással felsegítetett, Élet írói közönségesen bizonyították; mert az ajánlott Calendariomnak bényújtása alkalmával 8000 aranyokkal, elmenetelekor pedig (1471 esztendőben) 200 arany esztendei, és élete napjáig tartó fizetéssel Astronomiai foglalatosságának segédelmére jutalmaztatott.

Ha az első Kalendariumnak Magyar országban lött készületét — Hazánk Tudósainak abban foglalatosságait, — Mátyás Királyunknak az Astronomiai Tudomány üzésére, Kalendarium készítésére adakozó buzdításait szemé előtt tartotta volna Schwartzner Úr: valóban a' Tudományok ezen részében Hazánk Culturáját olly csipős kérdéssel nem érdekelhette.

Értettek tehát tagadhatatlanul a' Kalendarium készítéshez Magyar országai Tudósaink már a' legrégiebb időkben is, mert Regiomontanus Magyar országai Tudósának Hazánkban készült — leginkább Királyunk költségén, és legelső kinyomtatott Kalendariuma azonnal Német, Olasz, Fran-

czia, Némethalföldi 's több nyelvekre fordítván, minden Európai Tartományokban, és nyelveken kiadatott.

De értették Tudósaink Regiomontanus után is a' Kalendárium készítését, mert Boroszlóban közel fél század folytáig nyomtattatott Kés márkai Frölich Dávidnak szorgalmával a' Silesiaiak — Nagy Szombatban készült Kalendáriomainkal pedig a' Bajorok huzamosan éltek.

Frölich Dávidnak Geographiai, Historiai, mind pedig egyéb Astronomiai munkáji ismeretesek Hazánk tudományi Történeteiben, de arról, hogy Kalendáriomokat, kivált a' külföldnek készített legyen Veszprémi Istvánon kívül in Biographia Medicorum Cent. II. part. II. 308. lapon, más egyéb nem emlékezik; különös szerencsénkre itt említett Frölich Dávid Kalendáriumának eredeti Gyűjteménye minekutánna Veszprémi Istvántól Dobai Székely Samuelhez, onnant Kriebelhez, ettől Csirbészhez bujdosott, végre szekrényemben jutván, a' veszedelemtől menten fentartatott. Nemzeti Culturánk ilyen jeles emléke, azt, hogy nem egy Tudósnak, hanem egész Nemzetnek Tulajdona legyen, méltókép' megérdemlené.

Elkezdé azokat irni Frölich az Odera mellett lévő Frankfurti Universitásban kint létekor midőn az Astronomiát azon híres, és munkái által világszerte esméretes Origanus Dávidtól több esztendeig tanulta, és már 1620 esztendőben a' Kalendárium készítésére adván magát, előbb Francfurtban Hartmann Fridrich által, utóbb Boroszlóban Bauman György betüivel akkor is, midőn már Hazájában Késmárkra vissza költözött, kinyomatta. — A' Gyűjtemény 1623. esztendőitől — szinté 1640 esztendeig szólló Kalendáriomokat foglal magában. Az 1623. esztendeinek Címe ez: Dia-

rium, oder Neuer, und Alter Schreib Kalender, samt den Prognostico Davidis Frölich Caesareopolitani Scepusio—Pannonii über das Jahr 1623. Francfurt bey Frid. Hartmann in 4-o

Az utóbbinak pedig: Davidis Frölich Astronomi Caesareopolitani Schreib Kalender auf das Jahr 1640. Benebenst den Stand, Bewegung, Aspecten der Planeten, Vitterung, Sonnen auf u. untergang wie auch angefügter Historien etc. gedruckt zu Breslau d. Georg Bauman in 4-to. — Ezen Kalendáriomoknaki mindenike valamely Magyar Nagy Úrnak, vagy Magyar országi, vagy Silesiai Város Tanácsainak vagyon ajánlva; nevezetesen a' Magyarok közül Thökölyi István, kinek az 1623 esztendei, — és Brandenburgi Katalin Erdélyi Fejedelem Asszony, mellynek az 1628. esztendei Kalendarium imígy ajánltatott: Zu Ehren, und Gnädigen gefallen der Durchlauchtigsten, Hochgebohrnen Fürstinnen u. Frauen, Frauen Catharinae Fürstinnen in Siebenbürgen Gebohrnen Marggrafinnen aus dem Churfürstlichen Stamm Brandenburg in Preissen, zu Julich, Cleve u. Bergen Herzoginnen etc. Frauen eines Antheils des Königreichs Ungarn, der Zäckler Gräffinnen der Fürstenthum der Opeln, und Ratibor Herzoginnen etc. Seiner Gnädigsten Fürstinnen, und Frauen offeriret, und dediciret in Tiefster Demuth ganz gehorsamtlich, diesen Calender. und Prognosticon David Frölichius Scepusio Pannonius. Mennyire nevezetes volt, és közönségesen becsül-

tetett Frölichnek az Astronomiai foglalatosságokban Tudománya, és mennyire kívánatosak, és kapóssak löttek Kalendáriomi, azt Hartmann Könyvnyomtatóval lött pere, és a' Francfurti Universitas által nékie kiadott Bizonyító levél nyilvánosságossá teszi, mellyet mint a' Tudományi Historiának jeles Emlékét kinyomtatásra méltónak tartám.

*Wir Rector, Magistri und Doctores der Churfürstlichen Universität zu Francfurt an der Oder, hiemit bekennen: Als der Erbare, und Wolgelahrte Err *) David Frölich Philosophiae Stud. sich über Errn Fridrich Hartmannen für unserm Officio Academico beklaget, dass er seiner Calender welche er ihme zu Drucken gegeben, etliche zwar unter seinem, etliche aber, und derer ein ziemlichen Theil, unter einem andern, nemlichen Albini Molleri nahmen gedruckt welches ihme denn zum höchsten Schimpff, und Verkleinerung gereichte; dass er Hartman solches zwar nicht in Abrede gewesen, sondern zu gestanden: jedoch, dass dieses gleich mit verwust, und consens Klagenden Frohlichii, der es aber nicht zugestehen wollen, geschehe, eingewendet: Darneben judicialiter bekent, dass Frölichius, und nicht Mollerus der Autor dieses Kalendarii sey: Massen unser geliebter Collega Herr Mgr Dávid Origanus Mathematicum Professor publicus, welcher mehr gedachtes Calendarium, ehe es dem Hartmannen zu drucken gegeben, censuriret, erwehntem Frölichio gleicher gestalt dessen zeigniss gegeben. Wan den producent dieses, des Hartmans Erklärung und Testimonii glaubwürdigen Schein unter unserm der Universität Insigel ihme zu ertheilen gebethen, ist dersel-*

*) Ezen hibával találtatik az eredetiben Herr helyett.

*beihme wissentlich ausgegeben worden. Actum
Francfurt an der Oder, dem 16. December
Anno 1622. (L. S.)*

De még inkább dicsekedhet Nemzetünk azzal, hogy a' Bajorok is, kiknél az Astronomiai Tudomány, Schoner János, Appián Péter, és Tanítványaik alatt a' XVI. században főképpen virágzott, Nagyszombathi Kalendariumokat München Fővárossokban tökéletes voltak szerint esztendőnként kinyomtatták, és több mint 25 esztendőig folyvást használták. Gyűjteményem ennyihánnyal bővelkedvén ritkaságok okáért ide iktatom különböző Czimplajákat:

„I.) Tyrnawischer Kalender des Jahrs MDCLXXXVI. auf Tyrnawischer mittags Crays, und Höhe des Himmels Angel 48. Grad von Ungern, und nächst gelegene Provinzen eingericht durch einen Sternkunst beffissenen a. d. Geselsch. Jesu. Gedruckt zu München durch Lucas Straub in 4-to Dedic. dem Durchlautigsten Grossmüthigsten Fürsten, und Herrn Maximilian Emmanuel in Ober, u. Nieder Bayern etc. wie auch der Durchlautigsten Fürstin Maria Antonia Theresia etc. erwünschte, und glückliche Succession, wünschet der Sternkunstbeffissene.” Ebben az egyházi Kalendarium, vagyis ünnepek szinte azok, mellyek a' Magyar országiakban — a' holnapok irányában, üressen maradnia kellett lapokat, Geistreiche Lehrsprüche töltik be. Kalendariumot követi I.) a' Prognosticum, vagyis Sterndeutsche Vorsagung — II.) Hundert anmerkungen der Haushaltung — III.) von den Fried, u. Krieg — IV.) Kurzweilig, und Nro XLI. Fragreden von der Siegsprissenden Kriegskunst. V.) Zeit Register denkwürdiger Sachen, so sich in gantz Deutschland zugetragen — VI.) Chro-

nologie der alten königlichen Hauptstad Buda in Nieder Ungarn insgemein Ofen benamset—VII.) Täge zum Arzney nehmen—zum Schröpfen, zum Aderlassen. Éppen azon esztendőre szóll, mellyben Buda vára 2-dik Septemberben a' Törököktől nagy vérontással vissza vétetett.

„II.) Eigentlicher, nicht entwendter, weder nachgeöffter Tyrnawischer Kalender auf das Jahr MDCLXXXIX. München b. Sebast. Rauch in 4. Már ezen rendkívül czifrázott nevezettel hirtelt, és a' külföldön ki nyomtatott Kalendariom nemde nem tagadhatatlan jele, melly kedvesek, melly kelendők, és kapósak voltak Nagy Szombathi Kalendariomink, de annak is bizonyági, hogy Schwartzner Úr méltatlan Vádja ellenére, Nemzetünknek az Astronomiai Tudományban előmenetele, 's gyakorlása, legmíveltebb Nemzetek előtt is ismértes, illő becsre érdemeltetett.

Azonban azért hogy a' Bajorok, hogy a' Sleziai szomszédink Kalendariomainkat a' XVII. században magokénak elfogadák, távulról sem következtettyük azt (a' mivel bennünket Schwartzner nyilván vádolni merészlett) hogy t. i. ők azon időben még Kalendáriomokat készíteni nem tudtak. Mert valóban ha 1583. esztendőben Magyarokról azt állította: mennél inkább azon hibás Logicával Bécsiekről ezt: Also könnten sich die Wiener in 1720. 1721. Jahren selbst noch keinen Kalender machen? állíthatta: mert itt szinte még 1730. esztendőnél is fellebb a' Lengyelektől készített Calendáriomokat használták; ime a' fellebb említett esztendőkre szólló Calendáriomoknak Cízimjei:

„I. Crackauer Schreib Kalender auf d. Jahr MDCCXX. worinnen alle in und vor der Stadt

Wien Kirchen Ceremonien, Fest u. Kirchfarten zu ersehendseynd. Gestellt durch Joan. Matheum Morawsky; königl. Polnischen Mathematicum. Wien in Oesterreich. Gedruckt bey Andreas Heyinger Acad. Buchdrucker, in 4-to.

„II. Crackauer Schreibkalender auf d. Jahr MDCCXXI. mit sondernfleiss gestellet, samt bey gefügter Beschreibung des Lebens, Regierung, und Gross Thaten unsers allerdurchlauchtigsten, Römischen Kaysers, auch in Germ. Hispan. Hungarn, und Böh. königl. Majestät Caroli VI. beherlichtet durch M. Johann. Gostumiowsky in der Hochlöblichen Krakauerischen Academia Philos Doctorem, ordinarium Professorem, et Mathematicum. Cum Gratia, et Privilegio Sacrae Caes. Majestatis. Gedruckt zu Wien in Oesterreich bey Ignatio Dominico Voigt in 4-to.

Melly Calendariomoknak olly nagy becse volt, hogy az Udvari Fő Tisztségeknék is nem/mások, mint ezek Hivatalaikra szolgáltak, és kiosztattak; mert mind a' két aranyozott táblákkal ékes példányaimnak ez a' külső felirások: Dem Hochedelgebohrnen H. Joh. David Edlen v. Palm Herrn der Herrschafft Brun am Steinfeld der R. Kays. May. wircklichen Hof. Cammer Rath geheimen Referendario, und General Kriegs Commissariat Amts Kanczley Directori.

Azonban hogyan lehetne csak messziről is Schwartner Úr következésére vetemednünk, tudván hogy előbb Peurbach György, és Regiomontanus a' felderült Astronomiai Tudománynak legragyogóbb csillagjai, ezután pedig I-ső Maximilián Császár ideitől folyvást az Universitásnak Tudós Mathematicussai, és Astronomussai Bécsben foglalatoskodtak.

Értekezésem azon részét, mellyben az első kinyomtatott Kalendáriomnak készítését Magyar Tudósainknak tulajdonítottam — ennek csak mi tőlünk egyéb Nemzetekre terjedését felvilágosítottam, — és más idegen Nemzeteknek a' mi Kalendáriuminkal húzamosabb éléseket nyilvánosságá tettem, immár béfejezván: — Olvasómnak abban kételkedését, hogy Tudósaink az Astronomiának gyakorlásában nem foglalatoskodtak — Kalendariomokat nem készítettek úgy vélem, egészen elhárítottam, mert valóban, ha fáradságos munkáikkal idegen Nemzeteknek is szolgálni dicsőségnek tartották, annál inkább kötelességeknek Hazájok javára, köz társoknak hasznára törekednie, az az a' Magyaroknak Magyar nyelven írt Kalendáriomokat készíteni: tellyesíteném is örömmel ezeknek Tudományos előadását jelen értekezésemben, de a' tárgyának méltósága — nevezetességeinek hosszabb előadása tágosabb helyet kívánván, azt más különös értekezésben foglalnom kéntelenítet.

* * *

Addig pedig igyekezeteim kedvellőit bizodalommal kérem, méltóztassanak, a' Magyar és Erdély országi Deák, Magyar, Német, Tóth, Horváth, Orosz, Ürmény, Oláh, Görög, Rátz, és Zsidó nyelven, akár írásban, akár nyomtatásban szinte 1750. esztendeig, — de nem későbbre — szólló, és nálok fentartatott, vagy tudva lévő Hazánkban használt Kalendariomok' környülállásos Laistromát vélem közleni, vagy a' mennyire lehetséges a' nevezetessebbeket ezen Intézet Hivatala által, hitelező levelek mellett tudományi haszonvételre, tsekély ideig kegyessen által engedni: hogy eképen a' legszélesebben, és közönségesebben elterjedett Litteraturánknak ezen ága, addig,

dig, még különben is, illy veszendő emlékek egészen el nem enyésznek, a' Magyar Tudományi Historiának tökéletesebb voltára felvilágosíthatassék, és örökösítsék.

J*.

4.

Zsidó Barátok Syriában.

(Kivonat az Allgem. Kirch. Zeitungból, 1829. Nro 81.)

Azt hiszik a' Zsidók, hogy a' Messiás azon Tiberiás városából fogna származni, melly a' Genezareth mellett vagyon, 's egy a' Talmudnak négy szent városai közül. Az oda való Zsidók csak nem mindnyájan egy olyan valóságos társaságot formálnak, mellyben semmivel mással az áhitatoskodáson nem foglalatoskodnak; a' közülök való kereskedőket, de ezek igen kevesen vagynak, Kafereknek, vagy is hitetleneknek hívják.

A' nagy buzgóságú Zsidók, a' földnek akár-melly részében lakjanak, meglátogatják a' négy szent várost, 's életököt magok' és atyjokfiainak idvökért való imádkozásokban töltik el; a' mi annyival is szükségesebbnek látszik előttök, mivel a' Talmud nyilván mondja, hogy az egész világ az eredeti Chaosba esnék vissza, ha csak minden héten, legalább is kétszer, buzgó imádságok nem botsátatnának az Izrael' Istenéhez a' négy szent városban. Ugyan azért el is utaznak minden esztendőben egynehány Missionáriusok Afrika' partjaira Damiättébe és Magadoréba, szint úgy Venetiába, Gibraltárba, Konstantinápolba, 's. t. hogy kegyes adakozásokat szedjenek a' társaság'

számára, mint a' mellynek tagjai mentik meg a' földet az összeomlástól, a' mivel naponként fenyegettetik. Néha még a' Londoni Zsidók is megkéréttetnek alamisnáért; de legtöbb Gibraltárból jön be, esztendőnként négy's öt ezer kemény Piaszter.

A' Lengyel Zsidók legyákrabban keresik meg Tiberiást; s azok, kik magokat ezen útra nem vehetik, vagy különös okok miatt akadályoztatnak, megbizottjaikkal imádkoztatnak magok helyett, kiket azért gazdagon megjutalmaznak.

Ezek a' Zsidó Barátok többnyire az egész napot a' Synagogában töltik, csak nem szünet nélkül olvasnak az ó Testamentomból és Talmudból, a' mit sokszor könyv nélkül is tudnak. Egyébb arányt igen tudatlanok, 's nem bölcsebbek azon Török Ülemáknál, kik között fő tudós, a' ki a' Koránt olvasni, 's a' Prófétának egynehány ezer sententiáját elmondani tudja. Magyarázni Syriában sem ezek, sem amazok, de a' Keresztények sem tudnak.

A' Tiberiási Zsidóknak az a' különös szokások vagyon, hogy midőn a' Rabbi Dávid' soltárait, vagy a' belőlök vett imádságokat mondja, a' szembe tűnőbb helyeket szóval's mozdulatokkal utánozzák. Ha p. o. a' Rabbi azt mondja, dicsérjétek az Urat trombitákkal! markokba fujnak 's úgy majmozzák a' trombita' hangját. Ha rettenetes égiháborúról a' szó, utánozzák a' mennydörgést és szelet. Ha a' Rabbi a' nyomorúságot szenvedő igazakról szól, egy ölnyieket sohajtanak és igen jajgatnak. Gyakran megesik, hogy némelleyek még trombitálnak, midőn mások mennydörögnek és villámlanak, egyebek pedig jajgatnak és fogaikat koczogtatják. Ez a' legcsudálatosabb Concert, a' mit csak

gondolni lehet; 's a' ki buzgó Zsidó nem tud lenni, az magát meg nem tartóztathatja, hogy a' sok nevetésben hasa ne fájjon.

Holéczy.

II. L i t e r a t u r a.

A. H a z a i L i t e r a t u r a.

Könyv-ismertetések.

Carmina Honoribus adm. Reverendi ac Doctissimi Domini Joannis Rétsey, Eccl. Ref., Bogyoszlóviensis V. D. Ministri, V. item Tractus Érmellyékiensis Senatoris, dum in I. Collegio Ref. Debrecinensi novam Linguae et Literaturae Hungaricae Cathedram insigni Liberalitate fundaret. A quibusdam ejusdem Collegii alumnis pia mente dicata. Debrecini impressit Franciscus Tóth 1829.

Ámbár fényhez, bőséghez szokottnak a' mindig többre vágyó természet a' lemondást nehezebbé teszi, 's már ez okból is igen örvendetes az, ha nagy hatalmu hazafiak szép tettekben kezdik találni gyönyörűségeket, még is a' köz vélemény, midőn ezektől a' többek közt az adakozást mintegy igazsággal megkivánni látszik, legörömöstebb az olyanoknak hódol tisztelettel, kik nem fölötte nagy értékből a' közjönak — a' szó legvalóbb értelmében — áldozatot tesznek. Az illy nemes adakozónak az ügy'előmenetele többet ér a' hír' kürtölő szavánál, mellynek, érdem nélkül, nevetséges hívsága úgy is tudva van előtte: férfias lelke megelégszik azon gondolattal, hogy társaságába szőtt életének foglalatosságot szerze olly célra törekedésben, melly hozzája

mint emberhez, mint hazafihoz méltó. Debreczen' ifjai azért igen bölcsen tevék, hogy a' nagy tiszteletű Rétseynek, ki Debreczenben a' magyar nyelv' tanító székét alapítá, meg nem tagadák a' Múzsá' hódolásait. Ez olly alkalom vala, mellyet elhallgatni nem szabad, 's a' hol érdemről van szó, ott üres hálakodásokra nem szorúl az író. Mit nem tehet a' magyarságnak teljes birtokában álló Debreczen, ha, mint hihető, újonnan állítandó magyar székére alkalmas férfiat választandó? Olly jeles számu ifjuság, mellyet minden kivétel nélkül magyarnak lehet mondani, ha tudományán fölül izlése is mivelletik és gyakoroltatik, ha figyelme a' mindenek fölött becsülendő hazai nyelv iránt lelkesen ébresztetik, lehetetlen, hogy jeles, hasznos, nagy munkákat ne adjon valahára nemzetének.

A' versek, mellyek a' fön említett kis süzetben ez alkalomra irattak, magyarok és deákok. Hogy a' deák versek még most valamennyire jobbak a' magyaroknál, csak az fogja csodálni, a' ki Rómának olly igen mivellet, pompás hangozatu nyelvét nem ösmeri. A' magyarok is, egyet kivéve, mértékesek, mellyekről, ez uittal szorosabb bírálatot nem tartunk, megelégedvén azoknak, egyikét ösmertetésül, 's a' jeles tet emlékezetére ide beiktatni.

Örvendj szerentsés iskola! Im nemes
Tettekre buzdúlt hív fiaid, kiket
Egykor neveltél, lettek édes
Gyámolid a' tudomány ügyébenn.
Im, nézd az elhunyt Sáray, így leve
Hajdan atyád, 's így hinte tenyésztető
Magot kövér földedbe 's áldást
A' haza 's a' maradék javára.
Hogy itt tanulná nemzete jussait
Esmerni minden, 's érteni Öseink
Törvénye lelkét, 's tiszteletben,
Tartani a' haza bölcs királyát.

Igy vitt előtted Szombathy is vezér
Fáklyát az értzek 's kőbe borult hegyek

Gyomrába 's a' természet elzárt

Titkaival tele templomába

'S 'im most ezeknek tiszteletes nyomán

Megy esperestünk Rétsey, 's így viszi

Önn honnya Musáit segítő

Kintseit áldozatul tenéked.

Hogy így derülvén hajnala a' magyar

Nyelvnek, kitisztult fényre, az elhaladt

Szomszéd tudósoknak figyelmét

'S tiszteletét fiainkra vonja. —

Oh boldogító atya ezen kies

Tempének! áldott léssen ezért neved

Örökre, és bár nints ki sírod

Gyermeki könnyeiben feresztné:

De lesznek itt míg e' magyar oskola

Fenn áll, sok érző 's hív unokák kiket

A' hála buzdítván kitetsző

Érdemidet vetekedve zengik.

Lessz a' ki áldást mond temetőd felett,

Midőn, tetőled nyert koszorúival,

Éneкли Mátyás' halhatatlan

Tetteit a' maradék örömmel. — *)

'S ha a' Dunának partjainál hazánk

Kinyitja pompás nemzeti templomát,

'S a' szép 's nagy éneklői hálás

Húrjaikon magyar ének ömlik:

Oh akkor! a' több nagy Hazafik között

Te is koporsód zárja felett ragyogsz

'S egész hazád halája lessz jó

Tetted örök 's nemesebb jutalma.

(Tóth Mihály)
Hittudomány tanuló.

*) A' nagy tiszt. Fundator úr különösen gondoskodott egy a' Mátyás jeles tetteiről irandó legjobb Magyar vitézi verszetnek megjutalmaztatásáról.

Már ebből is látható, hogy a' verselés' módja a' nagy magyar városban is változni kezd, 's jobbúl. Eddig az atyafiak' collegiumaiban nevededett majd minden verselőkről azon észrevételt lehetne tenni, hogy Csokonai vala fő példányok, kinek tagadhatatlan szépségeit el nem érhetvén — hibáját, a' tarkázatot, utánozták, úgy értem hogy keresve keresték az idegen vagy erős és vad szavak' beszövését, ott is hol nem vala szükséges, 's azokban mint ugyan annyi szépségekben találának kedvet; a' másik hiba a' rímpengetés vala, melly miatt az értelemnek irgalmatlan nyújtása három négy soron is tartott, csak hogy a' rím semmi esetre rosszabb ne legyen Tót Vázsonyi Kovács Józseféinél. Ezen különösségeknek többnyire a' gondolatáldoztatott fel, a' kellem bizonyosan. Azért nem kevésbé lehet örvendeni hogy a' rím' szertelen nyüge 's a' tarkázás' viszketege mulni kezdenek. Egészen azonban el nem multak még; a' Debreczeni kalendáriomban olvasható a' kenyér' apologiája, abban a' többek közt ez is láttatik:

Juno Pallas, adományá
 A' Venus legszebb leánya
 Bakatella prAesentek.

Ez utósó rend elmésség akara lenni, de szomorú dolog az, midőn az író megnevetteti ugyan az olvasót — de magán, nem a' gondolaton. Azonban a' kalendárium lantosát nem szabad leczkézni 's ez inkább ellentételül van felhozva; mert ezen kis 'füzet' versei az illy vadságoktól tökéletesen mentek 's hibátlanok.

Vörösmarty.

B.) Külföldi Literatura.

Töredék egy Magyar olvasónak Jegyző könyvéből. Azoknak olvasásáról, kik nem tulajdonképen tudósok.

A' mai idő elsőségének egyik jeles része az, hogy a' könyvolvasás' szeretete a' közép rendbeliek között is szokássá lett, 's naponként jobban elterjed. Az igaz kimiveltetésnek ezen eszközét csak az tulajdoníthatja ezeknek vétekül, ki az embereket mind erköltsi mind polgári tékéntetben rabokká szeretné tenni.

De még az emberek legjobb barátjaik között is vagynak olyanok, kik az olvasást a' közép és közrendűeknek ellenzik, minthogy azt nem a' legjobb eszköznek és módnak tartják azoknak a' tudatlanságtól való megszabadítására. Igaz is, ha iskoláink mindenütt volnának, még pedig olyanok, millyeneket óhajtani kellene vagy ha az ilyeneknek nem létében minden szülék elég émékel bírnanak gyermekeiknek jó házi tanítókat tartani, akkor az olvasás kevesebbé volna szükséges de egészen szükségtelen akkor sem. Valamint az erkölts nemesítésében úgy a' lélek kimivelésében sem lehet egy helyben maradni; vagy elébb kell mennünk, vagy vissza hanyatlunk. Többszöri emlékeztetés nélkül könnyen elfelejtjük azt a' mit tudunk, 's mi által lehetne az embereknek a' szükséges igazságokat jobban eszékbe juttatni mind a' könyvek által. Hogy a' társalkodás a' millyen az rendszerént lenni szokott az ész és szív nemesítésére nem szolgál, azt szükségtelen volna hosszasan bizonyítani. Hol emlékeztessenek tehát arra, a' mit gyermek-égekben tanultak, 's hol tanuljanak ahoz új hasznos és szükséges dolgokat, mellyeket még nem tudnak; hol másutt ha nem a' könyvekben, 's melly lelket emelő nemes gyö-

nyört ad az olly könyvek olvasása, mellyeket nemes lelkü jeles elmék köz haszonra irtak? melly más gyönyört lehetne ezzel öszve hasonlítani? 's nem volna-e kegyetlenség ettől az annak érzésére alkalmasokat szántszándékkal megfosztani.

Valamint akármelly még a' legszentebb dolgokban is, úgy az olvasásban is találhat vissza élés helyet; de az a' vele jól élést nem kárhoztathatja, 's következésképen nem lehet az olvasás ellen azt elégséges okul venni, hogy sokan általa pénzeket 's idejeket vesztegetik 's eszeket, 's sziveket elrontják. Vagynak fájdalom, rossz ártalmas könyvek is 's még nagyobb számmal vagynak haszontalanok és semmirevalók, de más felől olyanok is találtatnak, hálá az egeknek nyelvünkön is, mellyek minden jó indulatu olvasóban szép érzéseket gerjesztenek, nemes feltételeket támasztanak 's lelkét megvilágositják 's benne az igaznak szépnek és jónak szeretetét gyujtják 's vele minden hamist rutat és rosszat utáltatnak. 'S vallyon minden haszon nélkül maradhatna-e az illyen munkák' olvasása?

A' dolog' veleje tsak az hogy az olvasás mesterségét értsük, mert még a' jó könyvek is tsak úgy használnak, ha azokat jól olvassuk.

Elsőben is az a' kérdés mért 's millyen tzel-lal olvassunk, mert okos ember minden tselekedeténél valamelly tzelt akar elérni.

Azok, kik nem tulajdonképen tudósok legtöbbnyire tsak multság' kedvéért 's időtöltés végett olvasnak mintha az igazán megvilágosodott, 's a' tellyes értelemben jó írók az az a' legnemesebb lelkü emberek azért fordították volna lelkeknek legjobb tehetségeit könyvek' irására 's azért fáradoztak volna nem tsak nappal, hanem még éjjeli méts' világánál is munkáiknak tökéletesítésében, hogy másokkal az időt ezt a' megbetsül-

hetetlen kintset elvesztegettessék. Mások viszont tsupán ujság kívánásból olvasnak. Valamelly könyvet ditsérni vagy alázni hallanak, sietnek azt által forgatni, hogy ők is beszélhessenek róla. Ki nem látja hogy ez az indító ok is méltatlan 's illetlen az olly okos emberhez, kinek kötelességei olly sok fontos foglalatosságokat irnak eleibe?

A' jó írók fő tzélja nem egyéb hanem az értelemnek és a' szívnek kimivelése, 's az olvasónak sem kell igazságosan egyéb fő tzéljának lenni.

Az ember azzal halad felül minden oktalan állatokat, hogy magát tökéletesitheti 's szüntelen értelmesebbé 's jobbá teheti. Tsupán saját tapasztalása és nyomozódása által pedig e' részben tsak igen lassan haladhatna elő sőt sokszor hijában vesztegetné idejét, ha mások tapasztalásait 's oktatósait is hasznára nem fordítaná, 's hol találhatná az ilyen oktatást nagyobb mértékben 's jobban, mint a' könyvekben? ezek a' böltőség' egész tárházát megnyitják előtte, 's valamit az emberek valaha nagyot jót és szépet gondoltak, éreztek, mondtak, és tselekedtek mind azt eleibe terjesztik 's ötet a' legnemesebb lelkek' társaságába vezetik, hogy lelkét majd a' természetnek, majd az emberi szívnek, majd a' történt dolgoknak esmérete által minden szépre jóra és nagyra formálják. — Lehet-e okos embernek ennél felségesebb tzélra törekedni.

Azónban a' ki ezen tzélt elakarja érní annak jó megválasztással is tsak ollyan könyveket kell olvasni, mellyek az értelmet és a' szívet mivelhetik. De valamint sokan azt sem tudják mért olvasnak úgy nem kevesen, 's talán még többen vagynak, ollyanok, kik a' könyvek' választásában vagy a' vak történetet követik, vagy tudatlan tanáts adóknak engednek. Legtöbben tsak azon kapnak a' mi

új, de vallyon mindenkor jó-e az új 's mindenkor legjobb-e a' legujjabb? Tsak a' gyermeki hiuság választathatja egyedül az újjat; a' ki haszonnal akar olvasni annak mindegy, akár régi a' könyv akár új, tsak jó légyen.

Az olyan könyveket kell olvasni, mellyek a' szivet nemesítik 's az értelmet külömbféle hasznos esméretekkel gazdagítják, vagy legalább bennünket a' szépnek izlésére szoktatnak. A' lélek tehetségei sokfélék 's a' mennyire lehet mindeniket kell gyakorlás által gyarapítani; mert a' félszaku kimíveltetés ártalmas. Külömben is a' ki egyszer tapasztalásból tudja, melly gyönyörrel legyen a' lelki tehetségek' mívelése, a' hasznos esméretek' tanulása 's a' sziv nemesítése öszve köttetve, azt tsak nem számtalan tárgyak fogják magokhoz vonni, — 's az olvasásra édesgetni.

Egy felől a' körülötte lévő természet, 's annak külömbféle műveit kívánja jó könyvekből megismerni; 's azoknak segítségével mind a' földet, mind az égi testeket vizsgálja, más felől a' magával 's a' maga nemével még kevesebbé akar esméretlen maradni 's gondosan igyekezik mint lelke tehetségeit és ezeknek egymással öszveköttetésekét ki nyomozni. Továbbá azt is akarja tudni, miképen lépett az emberi nemzet a' kimíveltetés azon gráditsára, mellyen most áll. Megjárja a' régi és ujjabb történetek' tágos mezejét, vizsgálja a' nemzetek' és egyes emberek' tetteit szorgalmasan tanulja a' mostani külömbféle népeknek szokásait 's erköltseit is.

Másszor ha a' valóság szomorú rajzolatjait 's abban gyakran a' rosszak győzödelmét 's a' jók elnyomatását szemlélni megunja. a' költemények és Ideálok' országában keres kellemesebb tárgyakat és képzelődésének mulatságot. De itt sem találván lelke teltyes megelegetést, által látja, hogy ezt

csak magában 's tsak az istenben való hitben és egy jobb világ' reménységében lelheti fel. Nyugtalanul siet az olly könyvekhez; mellyek nem tsak vele magát megesmertetik, hanem benne eme hitet és reménységet is elevenitik 's megerősítik.

Illy sokféle tartalmuak az olvasandó könyvek 's illy szélesen kiterjed a' tudományok' mezeje; a' tapasztalatlan ebben igen könnyen elbódulhat, 's amazok közzül a' hasznosabbak helyett a' haszontalanabbakat választhatja, ha vaktában 's hűséges vezér nélkül jár. Nagyon szükséges volna tehát ha valamelly értelmes és a' dologban jártas tudós az efféle olvasóknak millyenokról itt szó van, bizonyos plánt szabna eleikbe 's kiigyezné számokra a' magyar literaturában találtatható leg-
tzelelrányosabb könyveket.

Én itt még tsak arról szóllok röviden, miképen kelljen az illyeneknek olvasni.

A' ki tsupán multságára 's idő töltés végett olvas, annak nints szüksége arról gondolkodni, mikép intézze olvasását. De a' kinek nemesebb tzielja van, az kedvesen vesz oktatást az eránt, mikép boldogulhat szándékában legbizonyosabban. Erre nézve a' legszükségesebb regulák a' következők: elsőben egyszerre nem sokat és nem soká kell olvasni. A' sok egymásután való olvasás már az egészségre nézve is ártalmas, minthogy mind a' szemeket igen gyengíti mind a' lelket elfárasztja, mind a' sok ülés által a' testnek kárt tesz. De azon kívül is a' ki igen sokat olvas az elmulatja az olvasottakról való nyomos és felette szükséges gondolkodást sietve fut keresztül a' könyven 's az irónak állításait vagy jól meg sem érti vagy illendő meg hányás vetés nélkül béveszi és így lelkének egész szabadságát el veszti, 's ha egymással ellenkező irókat olvas, utóbb épen nem tudja mellyikkel tartson. Továbbá a' sokat olva-

sásnak káros következése az is, hogy hamar olvasáshoz szokunk 's azt a' mit olvasunk nem tudjuk megtartani, következésképen egészen haszontalanul olvasunk. Igaz ugyan hogy a' hamar olvasást nem mindenkor a' sok olvasás hozza; hanem sokszor a' gyermeki ujság kívánás is, melly a' könyvnek mennél előbb végét 's a' dolog kimenetelét akarja. látni. Melly helytelen és káros legyen az ilyen ujság kívánás' azt hosszas bizonyítás nélkül is kiki könnyen általláthatja. — Végre a' ki igen sokat akar olvasni, az bizonyosan sok ártalmast, vagy legalább sok haszontalant is olvas.

Valamint a' sokat olvasás szintén olly ártalmas a' sokféle olvasásnak öszve keverése is. Igaz hogy az embernek igyekezni kell minden tehetségeit ki mivelni; de e' részben igen nagy vigyázásra van szükség. Mindent elkezdeni 's mindenbe egyszerre bele kapni, annyit tesz, mint semmitsem vinni tökéletességre; állandóság nélkül semmit sem lehet végre hajtani. A' ki valamelly dologban valamire akar menni, annak egy ideig vagy egészen vagy főképen azzal kell foglalatoskodni. Az egyszerre sokba vagy mind untalan másba kapás bizonyos ut a' himpellérségre. Lehetetlen fejünkben rendet tartanunk 's meg nem zavarodnunk, ha egy dologról a' nélkül hogy azt jól meg értettük volna, hamar másra sietünk, 's ha egyszerre többféle könyvek olvasásához fogunk. Azonban ezt ne úgy értsük, mintha éppen nem olvashatnánk, mást is melleleg p. o. valamelly hasznos mulattató munkát, hanem a' dolog tsak az, hogy az olvasás alá vett könyveknek hamar és sokszori változtatása bizonyosan felette ártalmas.

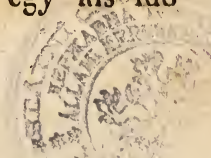
Azonban még ez nem elég, hanem különösen szükséges hogy gondolkodva és vizsgálva olvasunk, keveset fog az olvasás használni, ha az író't jól meg nem értjük 's ha azt a' mit mond

vaktában elhisszük, és saját meggyőződésünkkel gondosan öszve nem hasonlítjuk. Kiváltképen szükséges ezt az olyan munkáknál tselekedni, melyek a' józan ész' törvényszéke eleibe tartozó igazságokat foglalnak magokban.

A' ki illendő gondolkodás és vizsgálás nélkül olvas, az az olvasottat sem tarthatja meg; a' mi pedig fő dolog A' megtarthatás végett szükséges a' jó könyveket nem csak egyszer, hanem többször is olvasni. A' legjobb írók' munkái tellyesek fontos gondolatokkal, 's ha azokat többször olvassuk mindenkor találunk benne, a' mit az első olvasáskor vagy nem vettünk jól észre, vagy nem értettünk meg tökéletesen; sőt mindenkor találunk benne új szépségeket és újabb megfontolásra méltó igazságokat.

Ha tulajdonképpen tudományos könyveket olvasunk, a' tökéletes megértés és megtartás végett igen hasznos, bizonyos szakaszok végén, a' mit olvastunk emlékezetünkben megújítani és ismételni; a' mi azt is észre véteti velünk ha jól megértettünk-e mindent, 's nem maradott-e valami előttünk homályban. Igen hasznos az olvasott könyvekből a' legnevezetesebb dolgokat írásban is kijegyezgetni; mert így a' leírás közben jobban meggondoljuk, 's a' leírás által mélyebben benyomjuk azokat emlékezetünkbe; 's egyszer'smind az olvasott könyvből a' leghasznosabbat 's mintegy velejét rövidre öszve szorítva bírjuk.

A' jó könyveknél a' benne foglalt dolgokon kívül az előadás' módjára is kell vigyáznunk, hogy gondolatinkat és érzéseinket ne csak rendesen és világosan hanem kellemesen és szépen is kifejezni tanuljuk, a' mi a' tökéletes vagy tökéletességhez legközelebb járó példányok követése által legszereksébben megy véghez. Ha tehát ilyeneket olvasunk próbáljuk az olvasás után egy kis idő

mulva azoknak gondolatjait ugyan azon tárgyakról a' magunk módja szerint írásban fel tenni 's azután hasonlítsuk öszve munkánkat azokéval. Igy bizonyosan által fogjuk látni mi hijjával vagyunk 's mit hogyan kell jobban írunk. Ugyan ezen tziel elérésére igen jó a' szépen és jól írt könyvekből a' legszebb helyeket könyv nélkül is megtanulni.

Figyelmet érdemlő tanáts végre az is, hogy a' kötött és köttelen ékes szólláshoz tartozó munkákat mikor tsak lehet fenn szóval olvassuk. A' szólnokok és a' költők nem a' szemnek hanem a' fülnek írnak, következésképen szépségeiket lehetetlen egész mértékben éreznünk, ha hallásunkat is segítségül nem vesszük.

Kis János.

III.

K ü l ö m b f é l é k.

1.

Előlépések és Megtiszteltetések.

Ö Cs. K. Felsége méltóztatott: Nagyságos és Főtisztelendő Nádasi Tersztyánszky Imre Urat, Szent Benedek' Tereskei Apátját, 's Váczi Kanonokot; és Nagyságos Főtisztelendő Sztankovics János Győri Hannonok Urat, a' Tekintetes Királyi Tábla' Praelatusivá —

Nagyságos Pacséri Szucsics József Urat, T. N. Bács Vármegye' első Alispánát, 's utósó Országgyülési Követét, a' Tekintetes Királyi Tábla' Birájává — 's

T. T. Mikussay János Urat, a' „Magyar mutató Tükör” czimű, 's 100 for. jutalmat nyert munkácska' íróját, a' Zágrábi királyi Akademiában Magyar nyelv- 's Literatura' Professorává — kinevezni.

Nagyságos Verebi V é g h I g n á c z U r , T. N. Székes Fejér Vármegyének több évekig volt Főjegyzője, 's utóbbik Országgyűlési Követe, 's legközelebb a' Fő Méltóság Magyar Királyi Udvari Cancellariánál volt Udvari Titoknok, az Ország' Birája O Exc—ja által, a' T. Királyi Táblához Itélőmesternek választatott.

—r—y.

2. Kihalt Tudósok, és Irók.

October' 29d. Miskolczon, Sz r ó g h S á m u e l, több T. N. Vármegyék' Táblabirájok, a' Miskolczi Nemzeti Játékszín' 12 év óta volt Igazgatója, 's több Magyar Munkák' (Öröminnep, mellyet Felsőherceg Sándor Leopoldnak, Országunk' Palatinusának Budai lakhelyébe lett bejövetele' napján szentelt. Pesten 1791. 8d. r. 12 l. — A' Budai; példátlan 's kettős Magyar koronázásról, 6d. és 10d. Júniusra 1792-ben írott Versei. h. n. 1792. 8d. r. 4 levél. — Miskolcz' rajzolatja, historiai magyarázattal. Pozsonyban, 1800. félvben I. Tábla. — T. N. Borsod Vármegyének, mint a' nemzeti nyelv' egyik Pártfogójának ajánlja 1806d. esztendőben. Pesten, Trattner Mátyás' betűivel 1806. 8d. r. 39 l. — Palaestina, vagyis a' Szent földnek jelenvaló állapota. Miskolczon, 1817. nagy 8d. r. 's a' t. érdemes szerzőjök; 66d. évében

November' 15d. Bécsben, Pasquich János,, Dalmátországban a' Zengi Püspöki Megye' Áldozó Papja, Philosophia' Doctora, nagy nevű Astronomus, 's a' Magyar kir. Tud. Egyetem' Egésztornyának volt Praefectusa; 76d. évében.

December' 5d. Pesten, Dömötöri N é m e t h J á n o s, Cs. K. Udvari Tanácsnok és Septemvir, előbb királyi ügyek' Igazgatójok; feddhetetlen, mint ember, biró, és hazafi; 81d. évében.

—r—y.

3. Útazás Nógrádból Szepesbe, egy oldaltekintettel Zólyomra.

Nógrádból Szepesbe, majd csak nem a' szomszéd Megyébe tett rövid út, oly tsekélységnek tetszik első

tekintettel, mintha említést sem érdemelne. Azonban nints olly tsekély, mellyet a' vizsgálódás nagygyá nem tehetne. Mivel a' mindennapi úntat, nem látszik abban semmi jelesség. Ugy vélekedvén az ember, hogy tsak távol, messze földek nyújtanak figyelemre méltó tárgyakat, könnyü szellemmel elmellőztetve maradnak a' közelebbiek. Idegen útazások' kedvellése foglalván el sokakat, tulajdon Honjok' jelességeit tsak regélt hallomásból tudják; de midön másokat amazok gyönyörködtetnek, vonja magához igaz fiát Hazája' talám együgyü, de kedvesebb kelleme: annyival inkább, mivel a' festendő vidékek, a' természetnek, maga magát azokban megditsőitette szépségeit tárjak eleibe.

Két út visz Nógrádból Szepesbe, Gömörön keresztül, egyike Rozsnyó, másika Murány felé. Kövessük elsőbbitet menet, 's jöjjünk vissza a' Murányi hegyeken. Nógrádnak felső részében, egy tágas téren, Losontz és Tugár vizei öszvejövetelénél; távolyka hegyekkel lánctozott, sok szép falusi lakásokkal megrakott gyönyörű vidéken fekszik a' kellemes **L o s o n c z**, egy jeles Ref. Gymnasiummal; mellyben két fő, négy alsóbb Professorok, és az idősbb Deákok közül, oskolai Tanáts által esztendőnként választatni szokott két Tanítók tanítanak. Van a' Gymnasiumnak egy tsinos, és a' két fő Tanító Urak által igen jó rendben tartatni szokott Könyvtára. Ekesíti Losonczt három derék Templom, mellyek közül a' Reformatusok' igen régi Templomjok' vár torma bástyái 's magos kerítései még most is fenn állanak. Ez, az egyetlen egy Reformáta Ekklesia Nógrádban — a' Vátz vidékén lévő egy — kettőt ide nem számítván — melly itt a' Ns. Gymnasiummal együtt honni szép nyelvünk' védbástyájának tartathatik. Ez az Ekklesia egyszer'smind az egész T. Megyében lakó számos Ref. Uri. magyar Familiák' Isteni szolgálatra lett öszegyülésök' helye. Díszére szolgál a' városnak, határában lévő, igen kies erdőségben épült tsinos Fördője is. Összeolvadva mintegy — 's tsak a' Tugár vize által elszakasztatva — van Losonczal, Tugár Mező városa; a' Méltóságos 's Tekintetes Szilasi és Pilisi Szilasy Uri Familia' törzsök, 's ősi helye; melly mint a' Méltóságos Fő Ispán', Cs. K. Udvari Tanátsos', 's Septemvir' Idős Szilasi és Pilisi Szilassy József Úr' születése helye, itt különös említést érdemel. Keletre Losoncztól fél órányira a' tsendes Ipoly gazdag kaszállókat öntözget, 's kies dombjain termékeny szántóföldeket mivel a' Magyar Palótz. Rajta felül egy fertálynyira fekszik, hegyen épült szép Kastélyá-

télyával Apáttfalva; 's az azzal határos Szalatna nevű szép Puszta romános helyhezetben: mind kettőnek dombjain bor még terem, Nógrádban azon felyül egyebütt nem, de alsó részén igen kellemes ízű asztali bor természetik bőven, helyel helyel aszú is. Pincz falujánál van általmenetel az Ipolyon, Nógrádnak fő folyóján, melly ugyan tsak e' Megye' felső csúcsán, sok ingoványos kút-fökből ered; mellyeknek ide 's tova ágazásával atyafias köves bérczpatakjaiban terem a' híres Pisztráng, de magában az Ipolyban nem. Ez, minekutána Nógrádot átfutja, 's a' róla nevezett gazdag völgyet elhagyná, több nevezetes vizek' beleszakadtával a' Garanba, 's azzal együtt Párkánál a' Dunába ömlik.

Nógrádból Gömörbe az átmenetel most könnyebítették töltések által, mit is, ezen T. Megye, — ha sokfelé vonattalásai miatt eddig nem teheté — azt jelenkori igen ügyes Utigazgatói Hivatala által nem sokára végrehajtani méltán reménylhető. Ugyan is: T. Nógrád Vármegye fő piaczáról, Losontzról ki, és ide be annyi utak visznek és hoznak, hogy — megfontolván, mi szükiben legyen tisztelt Megyénk útsinálásbeli eszközményeinek — nem tsudálhatni a' Gömöri átjárás' mindekkoráig nem alkalmas voltát: anyival inkább, mivel azt itt a' helyhezetés is gátlotta, 's mivel Gömörből az egy gyapjún kívül semmi természetmény nem hozatik be, innen pedig oda semmi sem. Ellenben annyival több Pestből Hevesből. A' kivitel Zólyomba legnevezetesebb ága itt a' kereskedésnek. A' Zólyomi átjárás, hegyeken kivágott szép, sok időbe, 's munkába került útja Nógrádnak. E' viszen ama' természettel meleg, egy magos tetőn épült Szliátsi Ferdőbe is Zólyom Vármegyében, melyet F. Cs. K. örökös és Ausztriai Fő Herczeg JÓZSEF, országunk' tisztelve kedvelt NÁDORA, évenként meglátogatni szokott; 's ez által, felséges Személye' elfelejthetetlenül becses jelenlétében, magát a' Garan' kellemes vidéke, 's annak öröme duzzadt lakosi magokat megtiszteltetteknek lenni boldogúl érzik. Illy örömet hozza Felséges Nádorunk legközelebb az 1829-dik év' Julius hava' 9-dikén is Szliátsra lett átútazásával T. Nógrád Vármegyének, 's Losontznak; hol a' Nagy Utazónak a' T. Rendek' elintézése szerént két tsínos, tserkoszorúval ékesített Győzedelmi Kapu állittatott fel a' Város' belsejében. A' kettős Triumphalis Portát, a' helybeli Ns. Gynasium Nagy Tiszteletű 's tudományú két fő Professorai által szerzett, évszámot jelelő, örömesdeklések között fogadó, 's búcsúzással ki kíséző deák Versek ékesi-

ték. Felsőges Nádor Ispán Urunk Ő Cs. K. Fő Herczegsége eránt örökké buzgó hív tisztelete' bebizonyításául, köz tudománnyá méltóztata tenni, ezen T. Nógrád Vármegye, 's különösen Priv. Losontz városa által Ő Cs. K. Fő Herczegségének köz tisztelettel, 's öröm áradásokban lett fogadtatását; 's útazása' célja' szerentsés elérése eránt benyujtott heves óhajtását, 's üdvözetét: Nagy Méltóságú Cs. K. Udvari Tanácsos, Torna Vármegyei Fő Ispán, T. Zemplén Vármegye Admistratora, 's a' Hétszemélyes Törvényszék Bírāja, Méltóságos Szilasi és Pilisi Idősb Szilassy József Úr Ő Nagysága. — Ebben is, mint számtalan közhasznú bölts intézeteiben, 's atyai figyelmére lett méltóztatásában újjabb szép vonását szemlélik szülötte földje hü Polgári, — a' Losontziak — Ő Méltóságának; 's ezért buzgó hálájokat ezennel közönségesen kinyilatkoztatni, 's ez által is tartozott tiszteletbeli adókat néminémüképen le fizethetni fő szerentséjek közzé számolják a' nevezett Ns. Város, 's a' Ref. Gymnasium, melly különösen e' jelen korban virágzását, a' Nagy Méltóságú Fő Ispán Úr, mint ez időkori Fő Curatora' lelkes pártfoglalásának köszöni. Az első Kapunál, Ő Cs. K. Fő Herczegségét, Losonc Városa mívelt lelkű, 's tudományos Fő Jegyzője, T. Vzló Horváth Ferentz Ügyvéd Úr fogadta csinos Deák nyelven; mellyett ugyan tsak Római rövid; de fontos ékes szóllással méltóztatott Ő Cs. K. Fő Herczegsége kegyesen viszonzni. Az említett T. T. Professor Urak által készítettett Deák, 's Magyar Versek, Emléktáblát ábrázoló nagy, díszes formában méltóztatott a' sokszor tisztelt Méltóságos Fő Ispán Úr Velinre kinyomtattatni, e' következő rendben:

MONUMENTUM

CULTUS LOSSONCZIENSIIUM

die 9-a JULII 1829

TRANSEUNTI

SERENISSIMO CAES. REG. HAEREDITARIO PRINCIPIS, ARCHIDUCI

D. JOSEPHO etc. etc.

AD THERMAS RIBARIENSI-SZLIACSIENSES

ILLAC PROFICISCENTI

IN DUPLICI PORTA TRIUMPHALI

POSITUM.

Salve Celse Palatine et LVX, et DeCVs hoCce.

PraesentI Lossontz CordIs honore LItat.

JosephVs PyLIos CaLIDIs e fontlvVs Annos

HaVrlat et VotI Patrla Compos crIt.

JÓSEF hazánk' VÉD — angyaLa
Klt Magyar SzIVVeL Várunk
Nyerj új erőt SzLIáCson, 's Légy
Sokálg erős Várunk.

Az első deák Vers — mely T.T. Philos. Professor Steller János Úr' munkája — ugyan tsak az első Triumpha-
lis Portára vala metszve; a' túlsó Kaput ékesíté a' más-
od rendbeli deák Vers, melynek az utána nyomtatott
Magyarral egyben, szerzője T.T. Theol. Professor Ko-
váts Benjamin Úr: kinek, ez alkalomra írtt, köz ked-
vességet nyertt más Magyar Verse ez:

„Éljen JOZSEF, Pannon' Dísze!
'S Ribár forrási, Ennek
Meleg ereikből erőt
Böven csergedezzenek”

Mentsen ki, 's nyerjen botosánatot hazafiui búzgóságom
a' felvett tárgytól lett távozásomért. Megyém eránt —
melynek kebelében hódolg életét élek — vonszó tisztele-
tem, ezután sem fog semmi alkalmat elmúlasztatni vé-
lem, melly által — a' menyiben csekélységem engedi —
hírét nevelhetni fogom: szabad lett légyen tehát e' ditső
Megyének, más szomszéd T. Megyékkel való öszekötte-
tését némi nemükép' érintenem.

A' Szepességre útzó elhagyván Nógrádot, O-
gyán Városánál Kis Hontot 's az azzal egyesült Gö-
mört éri; 's ezen Megye' közhírrel lévő jó útainak ma-
gasztalására elég légyen anyit mondanunk, hogy a' Gö-
möri töltést örömmel éri az útas. Osgyánt ékesíti két
tsinos Templom, 's az Ágostai Vallástételt követők' His
Honti Esperesti Megyés Oskolájok, mint szinte Báró Lu-
zsénszky' hegyen épült tornyos kastélya. Egy nagy he-
gyen Osgyán felett kivágott út tető, festői ecsetre érde-
mes, hegyekkel, amphitheatralis dombokkal 's völgyek-
kel egymást tserélgető felsőbb Nógrád 's Kis Hont vidé-
két, 's a' híres Zsaluzsányi Tégla' hazáját láttatja; 's
egy vizatekintés Nógrádba szembetűnteti az egész festen-
dő környéknek parantsolni látszó Gátsi Várat, egy
gömböjded magos hegytetőn; melynek kerekded környül-
ményét setét, erdős Sétálók' terkervényes lombjai, 's
egy, szőlővel csínosan beültetett darab, azon épült Grófi
mulató házzal díszlelik. Innen a' kies kilátás Nógrádnak
nagy részére szolgálván, ezen várat, a' földi kéjek'
valódi culminatiójává varázsolja. Majd egy erdőn keresz-
tül lefelé vezető út Nógrádot eltakarja; 's a' Rimán

által menvén R. Szombatot éri az utas: mellynek három szép Templomain kívül, K. Hont' s Gömör egyesült Vármegye' Háza, a' Reformatusok' Gymnasiuma, 's a' város újj szabással épültt emeletes vendégfogadója — melyben egy nagy Palota, 's Theatrom is van — tágas piaczára néző szabad kilátással szemléltetnek.

A' gazdag kaszállókkal téres Rimavölgy majd eltűnik a' Szepes felé utazó elől, 's egy más azok közzül, mellyek Gömört átfutják, a' Balog völgye tűnik fel keskeny folyójával. Ennek bérczes halmai közepett emelkedik Herzeg Kóburg' Balogi Uradalmi főhelye Balog, kerített vadas erdejével, melly leginkább vad-disznókkal gazdag. Ezen helységek', 's jó húzát termő szántóföldek' lepte völgyet épen csak keresztül vágja egy szép töltés Bátkánál; 's néhány domblánczazaton áthatva ismét szabad tér nyílik, Gömörnek legkiesebb vidéke, 's Kanaánja, a' Sajó völgye Tornalyánál; a' Tornalyai fényes nemzetség' ősi helye: hol, több csinos familiai épületeknek egyike mellett nézést érdemel annak szép kertje, mellynek közepette, mint ezen tágas sík völgy' egyedüli domborodása komolyan emeli mohos fejét, sudar élőfák' éjjeliből egy kőszikla Rom; üregébe vésett baradlájával, 's a' szomszéd Remete lakással kietlen magányt képezve. Tornalyától keletre Cseleny nevű nagy erdőségen visz' keresztül a' Torna Vármegyei út: északra pedig fel egyenesen, a' Sajó' tekervényes partján, mellyet számos szép fahidak ékesítnek. Pelsőczön. T. Gömör Vármegye' Törvényszékének helyén, 's Rozsnyó Püspöki Városon utazik át a' Szepesi utazó. Amaz óriási kőszikla hegyek közé szorított sivatag völgyön — ez pedig, egy szabad kiesebb. téréen terülvén el. Rozsnyón innen, a' T. Márjássy híres Familia' sok úri épületeivel fényeskedő lakhelyök Berzete fekszik, mint egy kibukkanva az ormóttan kőszirtek közzül. Borzasztó, de ditsőleg borzasztó ezen sziklalántazat; zordon sivatag keríti itt be a' szép Sajó' sebes folyását, 's itt, hol a' természet' néma bálványai magosan emelkednek, — még azoknál is magosabb tetőn tündöklük a' lelkes Valók' Zenitjén egy Magyar Fő Nemes, kibén a' Haza, 's vallása leghivebbjét, Gömör pedig Attyát, 's útjainak tökéletességre vivőjét méltán idvezli. Cs. K. Tanácsos Márkus és Batisfalvi Mariássy István A' kőszikla hegy lántzozat, melly egészen Pelsőcztól hoz fel, itt keletre fordul el; 's e' romános szirtes vadonból kiömlött tért egy magasabb hegy sor fogja fel északra, mellynek tövében a' Kraszna Horkai gömböjded ma-

gános hegyen épült vár, több falakkal ditsőiti Rosnyó' szép vidékét. Rozsnyót több Püspöki jeles épületek, Templomok, 's Oskolák ékesitik; 's a' belőle kijövő töltésen, tsak hamar Gróf Andrányak' csinos ízletű Kastélyát, mellette lévő szép kertjével éri az ember Bettlénen. A' szomszéd Polona helységénél búcsút véve a' sebes, itt már keskeny Sajó' hullámitól, jobbra a' Hnyiltzi erdős Hegy — temérdek fogadja bé a' vándort, körül köre hullámzó kised patakjok' vizesési csörtetésével. — Itt az út keskeny, 's dombról dombra, hegyről hegyre halkal emelkedik; komoly csergésivel a' bércz' odább siető folyója, rohanva locsolja a' buja tör-sökből tizszeresen sarjadzott egerfát: oda fennt a' sudaron kiszökellő fenyves, ör gyanánt áll lebukkanólag a' setét völgy szorúlatba, hol a' vízrakta kő padlant mormoló robajjal simítja öblösebbre léptsőről léptsőre szök-dellő kristály folyam. Itt majd elűnik, majd meg elébukkan szövevényes lombok közül kimosdva a' kisebb csermely; 's amott a' tekerületes bércz' oldalon ismét új víz-esésekben csörtet elé, jobb Hon' vággyal egy más patak. habot hab, esést esés üzve, kergetik az egymást sokszorozva váltogató bérczek' magas vízei. Illy nem sajdított kellemekekkel lepettetik meg, e' tsak pusztá vadon-nak látszó hegyek' belsejében az útas, mellyeknek távolról tsak tar csucaik látszanak a' felhőkbe merengni. Elretten e' bálványoktól a' téres föld' lakosa, soha nem reménylvén tetőikre felhathatását; 's ime! a' gondos em-beri elme segíté azokon, tekerületes utakat vágván kö-röskörül a' hegy oldalakba. Kiérvén a' tetőre bájoló kilátás keríti a' vizsgálót, szétszakasztva szemlélvén magát a' többi világtól; mély halgatás, setét csend övedzi őt kö-rül: figyelmét e' néma kopárok, e' sűrű örökké zöld fenyvessel beültetett amphitheátromos hegy ormózatok' egyszerre ellátása átbájolja e' föld' golyóbisa' formálódási lázzadása' korába. Oda alant patak csereg, zúg a' bércz, zajognak túl hegyeken vidám völgyek' lakosi — itt pedig megdöbbenve állsz, mint meredt köszál a' Kárpát tetőn; 's magányan, mint bús madár kaján vadász lövésére. De új remény pesdül kebledben, ha elődbe pillantva, által-ellenben egy új világ' nyíltát szemléled. Itt áll, hegyek-től kanyarított keskeny öbölben a' Gróf Andrányak' Hnyiltzi kettős vendégfogadólok, vadász kastélyokkal egyben; mellyet mint egy jobb remény fokára lett be-ereszkedést, felvidít a' már Szepesi fenyvesekből rohanó Hnyiltz vize, melly Gömörnek, Szepestől határt vonváu, oda lent, a' hátra hagyott tető ponton tsak ugy

csillamlott e' keskenyke völgy' bõltsõjében , mint zivatar
 éjben egy magányon pislogó csillag. Ezen kis folyó kí-
 gyózdott keringéseit Sárosban a' Hernád fogja fel.

Túl a' folyón, egy Templom, Parochiájával, néhány
 házakkal, csinos fenyőfa rovátékokból Szepesi modellre
 építve állnak keskeny partos oldalokon, mint meg a'nyi
 Remete szállások, néhány lépésnyi kaszállótskákkal ö-
 vedzve. Itt igen igen kevés krumplin, 's még kevesebb
 fűvön kívül semmi sem terem. Tsak a' fenyves' komoly,
 's imitt amott pusztá oldalain cseng, egy két riska te-
 henke' kolompja; suhognak a' fenyvesek, csörög a' fenyő
 bojó, metsz a' Harpát' szele, Iotskol a' kis víz rohanás.
 mellynek a' hóvíz sodorta érczkő gátot vet. Elalélva lát-
 szik itt lenni az emberi munkásság, midõn ellenben Gö-
 mör és Szepesnek töltésein hemzseg a' szorgalom: itt a'
 kereskedés' fő ága, fa, szén-égetés, és a' Molnárok'
 igen apró finom darával Pestre való kereskedésök; tsak
 ezeknek, 's a' szenes emberek' zörgése bontja itt fel a'
 halálos csendet, vagy némelly magyar útasoké, kik
 gyermekeiket a' Szepességen tanúttatják. Több hegyeken
 ki, és beereszkedés után az Iglói határt érvén; egy hegy
 nyílás mutatja itt a' minden látások' legfelségesebbjét.
 Magyar határunk' eget érõ természetes sáncza, a' Kar-
 pát hegy bukik ki egyszerre a' setét temérdekségbõl, 's
 mint valamelly bálvány óriás elõtt, megdõbhen az em-
 ber, és remegve szállong ide 's tova tekintete, mintha
 szemének hinni nem akarván, e' bálvány roppantságot
 varázs tüneménynek képzelné. De feltekint, 's képzelt
 csalódása megvalósúl; mert egy tisztább pontról újra
 elõtün fellegekbe merengve, 's kopár, darabos oldalait
 ködbe feresztve az iszonyatos magasság. Örök hó fedí
 ezer rétüleg ennek tetejét, oldalain borzasztó meredek
 szikla oszlopok mártják felhõkbe fejüket; a' ködön min-
 dég gyakran a' felhõkön is felyül emelkedve, parantso-
 lólag nézelg a' Karpát szét az elõtte elterült alvilágon:
 sziklás csúcsai mintegy felfüggesztett lámpás úgy lenge-
 nek a' mérhetetlen levegõ' üregibe. Izmos hátát az ezred-
 dek õlta vízrohanásaival beharázdolt esõ 's hó-víz omlá-
 sok borzasztólag mutogatják. Felséges míve a' termé-
 szetnek ezen roppant óriási Magyar Himmelája; melly
 mint valamelly lántz, szemet szembe õltve, úgy õ is;—
 magasságát magasság, temérdekét új temérdek fogván
 fel,— az ez által is nagyságossá tett Szepes' felsõ részét
 átfutja, Liptóval ösze köti, 's az alvilágot abrontsként
 keríti bé, korlátot, 's határt vonva minden emberi töre-
 kedésnek. Elragadja a' Tátra' látása azt is, kinek az

mindennapi; de az ezt először látónak képzeletét, melyben magának a' nagyságot, temérdekséget, 's iszonyatos tető kőszalakat képzelé, mondhatatlanul felül haladja. Ehez képest minden földi tárgy törpe kiesiség; minden nagyról ébredő képzet itt summázódik egybe, 's lesz megvalósult Ideává. Ez úttal, már nem tsak teteje, hanem allja is hóval vala terítve, noha a' szántás, 's krumpli ásás még tsak most vala divatjában ide alatt. Alatta poros felleg emelkedé a' szekér-úton, — egy tekintet fel — 's elrémülve látod e' hó temérdekben e' zordon telet feletted elterülni; mellynek acézelt falain millió szikrákba villog a' nap' sugára. A' szomszéd hegyeken, 's tetőkön még élet zöldell, 's már a' Tátrán úgy csillognak a' havas csúcsok' jégtükrei, mint a' hóldé kisebb tüzek között. Igló' határán van egy rézbánya, mellyen keresztül, 's épen a' Bánya' 99 ölnyi mélységű ércgödre mellett, visz az országút; itt leszállánk szekerrünkről, 's megtekinténk ennek művépületeit, 's azon szédelgős mélységű jukból a' vizet felfelé hajtó iszonyatos nagy kereket, egyszerű, de szorgalommal készült több műszereivel, a' már tisztára mosott ércz' olvasztó, 's próba katlanjaival egybe. Ezen rézbányában — melly több magános birtokosoké — minden munka, bércekről levezetett patakocskák' segítségével megy véghez, mellyekben azon különösség látszik, hogy többnyire felfelé látszatnak folyni, mint szinte Szepesnek fő folyója is, a' Poprád, fel Lengyel ország felé foly. Innen szép és tartós, ércz-salakból készült út visz Iglóra; hátra maradván annak ritka szépségű fenyves erdeje, hátra a' vad rengetegség; 's felnyílik téres völgyén Iglónak a' szabadabb kilátás, termő szántóföldek' 's népes helységekkel tömött vidéke, 's a' Tátra egész dicsőségében. Igló, egy a' Szepességnek szebb, és népesebb városai közül, mellyben két szép Templom, egy tsinos ízlésű emeletes oskolája, 's több jeles épületek ékeskednek. Lőtséhez, Szepes' fő városához, tsak három legmagasabb csúcsai látszanak a' Tátrának, mellyek közül a' Lomnitz tető legmagasbb. Lőtsének most épületben lévő roppant Vármegye' Házán, 's az Evangelicusok' gömböjded, rezes tetőre épült új Templomjokon kívül, több más jeles épületei is vagnak; úgymint: a' R. Catholicusok, igen régi, nagy templomjok, mellyben lévő orgona legnagyobbnak hírllettetik Magyar országban. Azoknak, mint szinte a' Lutheránusoknak virágzó Gymnasiumaik, több templomokkal, 's klastrommal egyben, miut hasonlólag csinos ízlésű útszái megnézést érdemlők.

Hajdani kerítései Löttsének többnyire most is jó karban vagynak, közöttök csinos kertetskék épülnek most mulató házikókkal; sok helyen szőlőt is plántálnak újjolag. Északi része a' Városnak hegyen állván, messze hegyekből 's völgyekből, földalatt rejtett csatornák vezetik be a' jó forrás vizet bele Lötse' lakosai csinos, pallérozott, Szász eredetű németiség, kiknek tiszta kimondások, 's nyelv-törvényes németiségek annyira oda szoktatta az alsóbb Vármegyéki, kivált Reformatus Magyar ifiakat a' német nyelv' tanulás végett, hogy kevés idő múlva nem lesz újság Löttsén a' magyarul beszélés.

A' Szepességre utazó, ki Rosnyó felé ment fel, igen okosan cselekedend, ha vissza útját Murány felé veéndi, mellynek hegyein keresztül nagy költséggel, bajjal kivágott töltést, ha Szepes Vármegye folytatván, Löttséig viheti; egy a' legszebbek, 's jobbak közül leend az. Most Donnerstmarkton, Wiederniken, Styavnik' 's Ranyównyiczán át, még csinálatlan út hoz Löttsétől; ez utolsó helységnél kezdődvén a' töltés, melly osztán szakadatlanul foly Wernáron, Tellgárd, 's Murányon keresztül, Tiszótzig; onnan le R. Szombatig: 's itt újra újjabb magasztalással lehet az útas T. Gömör Vármegyének hasonlíthatatlan szorgalma eránt, mellyet utak' kiegészítésében közönségesen felbizonyít. — — „Vos

Et Pater Anchises, et avunculus excitet Hector.”

A' Murányi híres út' fundálójának egy Emlékoszlop Néhai Herczeg, akkor még Gróf Koháry Ferentz Úr' Ö Excellentiáját mutatja. Áll ezen Oszlop, a' Murányi iszonyatos tetőn épült, komor maradványokat mutató Várral általellenben, egy bérczfokon, a' töltés töviben; ezen Emlék irással: „Excellentissimo Domino Comiti, Francisco Koháry, Domini Murány Domino, viarum per montes ac valles Murányenses fundatori, alteri Publicolae” etc. etc. Herkulesi munkával tört itt keresztül a' nagy emberbarát, sok mértfődekig tartó Uradalma' hajdan járhatatlan bérczein; 's most vidámon gördülő szekerek' zörgési köszöntik a' hajdan vadon, most vidám Murányi vár' vidékét, mellynek setét falain, 's csonk rovatalin tsak az északi hűvös szél leng az elmélkedő útas elnyugodva tiszteli azokban az elaludt kor' hősedelmeit. Szembetűnőleg kiesül már itt a' táj; szelidebb levegő övedzi a' mindenséget, 's magában Murányban kies tavaszt ér már a' hátra hagyott vadonokban didergett útas. Murányban, természetes források helyett, fort itálára e' kínával inti magához vendégeit a' Herczeg Kóburgi Vendégfogadó:

„HIG Morantes gaVDent BaCCho”

Az innen nem messzére fekvő Tiszótzai Evang. Lutheranusoknak — mostani Prédikátorjok' Fő Tiszte- lendő Joséphy Superintendens Úr' — igazgatása alatt, építésben lévő új Templomiok, olly ízléssel készül; melly nem csak e' hegyek közé szorított falunak, de bár melly városnak is fényt adna.

A' Természet' felséges nagyságát bár kimerítőleg lát- zatott is mutatni a' Karpatus — de részes abban Wernár' különben kopár, hanem kőszálaiban ditső erdősége. Belső borzadás, 's elbámulás nélkül lehetetlen ezeket látni, 's nem tsudalni egyszerre azokban az alkotó erő' Hármoniaját, mely szerint a' Mindenségben, a' különbözö tárgyak úgy vagynak elszórva, hogy azokból szép ség, 's egység tűnjön fel! — Itt a' köszírtek' magosra nyúló falai meredéken is, sűrűn nőtt fenyőszalak, szinte nyakába szakadnak az alattok útagonak; egy, két lépésnyire a' meredek faltól, már egy sziklabarlang nyílik, 's abhól rohanó patak morvolva nyalja az általellenben álló Szirtfal' tövét: a' két sziklafalat híd köti össze, alatta Suhan le a' sziklaviz Szepes felé. 'S e' borzasztólag, keskeny köz nyit utat egy nagyobbnak tetsző térre; azonban — itt újj tárgy köti le figyelmedet, — ismét hegyes kőszalak' virágos fenyőkkel benőtt jádзи gruppjai tűnnek elé: ez így foly szakadatlanul a' szép töltés két oldalain, az első Gömöri Orosz helységig Wernárig. Ettől — Telgárdon által Murányig vívó környék, inkább vadon, mint gyönyörködtető. Nógrádnak nagy részéről, különösen Losontz' vidékéről látszik már jókor ősszel, 's még késő tavasszal is, a' közönségesen, Murányi hegyeknek mondatni szokott havastető; azonban ezen havas, Teligard és Wernár közt fekvő csúcs; nem pedig „Murálynak magas teteje.” Már e' Lőcsei határra is tündöklék ennek kopasz havasa, 's a' Karpáton, mivel ez idő tájban, October 20-dikán, tsak ezen Telgárdi csúcs volt még hóval fedve.

A' felyebb említett Tiszótzinak szorúltt vidékén alól, Gömörnek szelíd ege nyílik fel; hol a' munkás szorgalomnak nyomait a' földmivelés, kereskedés, papiros Mal- mok, 's Vas Hámorok eléggé mutatják; kiváltt a' vasnak, Gömörben potentirozott léptsőjű mivelesét nyilvánítja a' Rima Brézói Vas Coalitio, hol e' hasznos érczet mindenféle figurákba Önthetővé változtatá a figyelmes Industria. Öntött vasból készíttetnek itten kályhák, gazdaságos konyhák, rostélyok, kerítések 's a' t. a' legtsinosabb 's gazdaságosabb figurákban, 's akár- mely, formákba önthetendő dolgok. Egy, ugyau itt ön-

tött négy szegletű vas Pyramis — mellynek vékonyabb, szögletes emeletes tetejét emberfő ékesíti — ezen, vésés gyanánt álló, öntött — — 's az év' számát, aranyozott betűkkel jelelő — emlék írást olvastatja az útassal:

„Grato. FVnDatorl. sVo. ConsLIlarlo. Reglo. StVrMan. PosVI. CoaLIltlo.”

Mind a' négy oldalán ez olvastatik a' gyönyörű Pyramisnak, melly kivülről, igen csinos figurájú öntött vas kerítéskével van körül véve. Négy oldalain, kis ajtótskákat képező öntött karikák állanak, olly ámítólag kiöntve, hogy az ember szinte nyújtja kezét azoknak felnyitására. Kerítése' belseje finom apró Rima kövitsel van meghordva. Az egész, mivelz ízlésére mutat Szerkeztetőjének.

Ezt megeleégedve hagyván el, tovább folytatja útját, a' kellemes, 's népes Rima völgyön keresztül vivő szép töltésen, az útas; miglen R. Szombattal határos Szabadka' pusztáját, szép gazdaságos épületivel, 's vendégfogadójával érvén — újjra bele jön a' Nógrád felé vivő útba; 's az említett Osgyánt, 's Keresztúri pusztát elhagyva, Pintznél éri a' Palótzok laktta gazdag Ípoly völgyét, örvendvén; hogy jó egészségben, 's várásaban kielegítette végezhetre rövid, de kedves Honnja' Jeleségeire nézve elég hosszú, azokat esmértetni kívánó Szepesi útazását.

Halászy József
Losontzi Ref. Tanító.

4. Ú j - T a l á l m á n y.

Mechanicus tézsta gyúró.

A' Kenyérstés legelső és legszükségesebb a' Mestersegek köztz még zsengeben vagyon, 's a' tézstával eddig való bánást, képzelnl sem lehet utálás nélkül, de még az egészségnek is veszedelmére vagyon.

Egy helyütt kézzel, másutt lábbal gyúrzák a' tézstát, mindenütt a' Munkás verejtéke a' tézstával elegendik, mellyről gondolkodni sem lehet undorodás nélkül.

De hogy ne irtózzék az ember, ha azon betegségekre ügyel, kikben a' vele bánóksokszor sínlődnek, 's mellyeknek természetek az emésztőkkel közöltetik.

E' dolog' állapotja, mind a' Péknek (Sütőnek) magának, mind a' mellette munkálódónak haszna ellen nagyon:

Egy részről a' gyúróknak erejétől, alkalmas voltától, sőt jó akaratjától függ a' kenyérnek mineműsége; más részről, ki nem állhatván az erős munkát, csak ugyan hamar mell betegségbe esnek.

Már tizenöt esztendő előtt Franciaországban a' Nemzeti szorgalomra ügyelő Társaság (Societe de l'industrie) ezen hibát elhárítani akarván, a' kenyérnek Machina által való Gyúrás találmányért 10,000. Frank jutalmat ígért. Erre czélozó több próbák is tétettek, mellyek között egy meg is jutalmaztatott, de tökéletlen lévén további sikere nem volt.

Későbbben szerentséesebb próbák tétettek, már is Franciaország Fő-Városában több Mechanicus vagy is Sütő művek állítottak fel, mellyek csak ugyan nagyban résszerint lovakkal, résszerint gőzzel dolgoznak, és ambátor a' Publicum maga szemével nem is győződik meg arról, hogy ezen művekben az emberi kéz a' tésztához nem nyúl, mindazonáltal már az a' képzelet, hogy az itt készített kenyér, minden mocsoktól ment, ezen productumoknak sok vevőt szerez.

Ezeknél egyszerűbb és a' több Machináknak fortélyát magában foglaló Cavallier Úr által találtatott fel, a' ki is Tésztagyúró machinának nevezte, és tizenöt esztendőre a' Francia uralkodó Széktől privilegiumot is nyert.

Ezt a' Gyúró; mint egy más házi eszközt szobában lehet helyheztenni, a' hol is kevesebb helyet foglal el, egy közönséges teknőnél, nagyságát az ember kedve szerint meghatározhatja, legkissebbtől legnagyobbig, és így egy font Tésztánál kezdve egész 1500. fontig dolgozhat, erőssége és tartóssága ezen machinának olly, hogy jobbat kívánni sem lehet, de ha minden esetre, valami jobbítás szükséges volna, azt akár melly falusi mesterember is véghez viheti.

Ezen Gyúró eszköz mindennemű tésztát, akár közönségest akár legfinomabbat sokkal jobban, mint az emberi kéz, készít, süteménye szebb és jobb mint az eddigi. Így tehát nem csak a' Pékek és Pástétom sütők; de Haszárnyák, Collegiumok, nagy Gazdaságok, sőt a' tengeri hajók is, a' hol kevés helyt foglalnak, nagy hasznát vehetik. A' vele bánás olly könnyű hogy azt egyszeri látással is könnyen meg lehet tanulni.

A' kenyér körül való munkák úgy mint: a' lisztnek vízzel elegyedése és savanyítása, dagasztás, gyúrás, szakasztás, szép rendben machina által történik, és az egész

Munkát, akár melly sok liszttel fél óra alatt el lehet végezni.

A' Machina egy Cilinderrel (henger) és kerekkel dolgozik, mellyet egy közönséges munkás, egy nyél által mozgásba hozhat. Ugyan azon Munkás tizenkétzer egy éjszaka ezt a' gyúrást véghez viheti, a' nélkül hogy szeretelenül elfáradjon, a' mihez a' mostani szokás szerint, három vagy négy ember szükséges volna.

A' Sütők csak igen könnyen általláthatják, melly nagy hasznot hajthat nekik ezen Machina, mivel a' Munka vele sokkal hamarébb véghez megy; mind időben, mind fában nyerhetnek, de nagyobb még a' haszon abban; hogy kevesebb bért is fizetni, mivel nem szükség e' mellett legényt drága pénzen fogadni, azon Munkához, mellyet egy napszámos is meg tehet.

De több Honapoknak tapasztalása azt is megmutatja, hogy a' Sakasztás igen tökéletes lévén az által a' tészta is szaporodik, és így több kenyér válik belőle.

Ezen számos okoktól ingereltetve, ezen machinát kedves hazámba is elterjeszteni kívánván Parisból ide hozattam, oly feltétellel hogy avval itt is próbákat tehezzünk, és annak sikerét tapasztalván ezen külső Országi találmányt itt is használhassuk.

Puchói Marczibányi Márton.

5. Ú j K ö n y v e k.

47) Uránia, hazai Almanach. Szerkeztette Szedder Fábrián, kiadta Beimel József. Esztergamban, 1830. harmadik év, három képpel, 16d. r. 378. l. ára 5 forint.

48) A' Svécziái és Norvegiai, 's a' Dániai királyságoknak statistikai, geographiai és historiai leírások. Kíddolgozta Lassú István 's a' t. Budán, a' M. K. Univ. bet. 1829. nagy 8d. r. 230 l. ára 3 for. 15 xr. V.Cz.

49) A' Magyar gyermekek' barátja 's a' t. mellyet T. T. Wilmsen Urnak német nyelven szerkeztetett 100ik kiadása után, kiadott Lánghy István 2d. Rész. Pesten 1829. Fűskúti Landerer Lajos' bet. 8d. r. 336 l.

50) Codex Diplomaticus 's a' t. Georgii Fejér 's a' t. Budae typis Typogr. Reg. Univ. Ung. 1830. Vd. Kötet' 3d. füzete, nagy 8d. r. 519 l.

51) *Politia Civitatis, cum applicatione ad Transsilvaniam*; a^o Francisco Huber, J. U. Doctore, et scientiarum Politicarum Professore Regio. Claudiopoli, typis Regii Lycei. 1829. nagy 8d. r. 224 l.

62) *Oratio in aditu Muneris habita per Leopoldum Petz, Professore Rhetorices in Illustri Lyceo Aug. Conf. add. Soproniensium die 1. Sept. 1829.* 41.

6) **Petrózai Trattner J. M. és Károlyi I. Typographiájában kijött Új Könyvek:**

96) *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nittriensis, pro anno D. 1830. sub Gubernio Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Josephi Vurum, Episcopi Nittriensis* 8-vo lap 172.

97) *Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Colocensis pro a. 1830.*

98) *Schematismus Vener. Cleri Dioecesis Szathmárinensis pro a. 1830.*

99) *Az Orvos, mint Házi Barát, vagy egy Orvosnak az Atyák- 's Anyákhoz intézett barátságos oktatásai, minden gondoltatható nyavalyákról akármely korban, egy hív 's közönségesen érthető tanácsadó mind azokra nézve, kik a' betegségeket magok ismerni akarják, vagy orvosi segítségre szert nem mindjárt tehetnek. Dr. Frank Lajos Fridrik után a' harmadik német kiadás szerint, Fordította Horvát József.* 2-ik kiadás 8-vo l. 322.

100) *Nemzeti Újság, melly Hazai és Külföldi Tudósításokból, a' Magyar Nemzetnek köz jóvára készitetett — kiadta Kultsár István né. Második Félesztendő. 1829.*

101) *Hasznos Mulatságok a' Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz, Toldalékul. Második Félesztendő. 1829.*

102) *Mezei Gazdák Barátja. Egy gazdasági Folyóírást, mellyel a' két Hazának szolgálni kívánt Angyalffy Mátyás András, több mezei gazdasági Társaságoknak rendes és valóságos Tagja.*

103) *Pesther Hundschafts und Auctions-Blatt. Herausgegeben durch Franz Lechner* 4-to.

XII. Kötet' Foglalatja.

I. Értekezések.

- 1) Toldy Ferencz. Egy, hazánkat illető, Heidelbergi kézirat' megismértetése. 3 l.
- 2) Czech János. Győr Vármegye hajdani Nemes Familiáinak emlékezetek. 12 l.
- 3) J*. Kalendáriumok újabb készítését 's használását Európának virágzó Nemzetei a' Magyaroktól költsönözvén, ennek tudatlanságával Schwartner Királyi Professortól Hazafiaink ok nélkül vádoltattak. 72 l.
- 4) Holéczy. Zsidó Barátok Syriában. 97 l.

II. Literatúra.

A) Hazai Literatúra.

Könyv-ismértetés.

Tóth Mihály. Carmina Honoribus adm. Reverendi ac Doctissimi Domini Joannis Rétsey, Eccl. Ref. Bogyoszlóviensis V. D. Ministri. 's a' t. 99 l.

B) Külföldi Literatúra.

Kis János. Töredék egy Magyar olvasónak Jegyző könyvéből. Azoknak olvasásáról, kik nem tulajdonképen tudósok. 103 l.

III. Különbfélék.

- 1) Előlépések és Megtiszteltetések. 110 l.
- 2) Rihalt Tudósok, és Írók. 111 l.
- 3) Útazás Nógrádból Szepesbe, egy oldal-tekintettel Zólyomra. 111 l.
- 4) Új Találmány. 123 l.
- 5) Új Könyvek. 124 l.
- 6) Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Typographiájában készült új könyvek. 126 l.

(Koszorú XII-dik Kötethez egy és fél ív.)

A' T. T. ELŐFIZETŐK' NEVEI.

CSÁSZÁRI KIRÁLYI FŐ HERCZEGEK.

Felséges Császári, Magyar és Cseh Országi Királyi Örökös és Austriai Fő Hertzeg FERENTZ KAROLY JÓZSEF, Ö Császári 's Apostoli Királyi Felsége Arany Gyapjas Rendének Vitéze, és az 52-dik számú Magyar Gyalog Linea Regimentnek Tulajdonosa, 's a' t. *Bécsben.*

Felséges Császári, Magyar és Cseh Országi Királyi örökös és Austriai Fő Hertzeg JÓ'SEF, az Arany Gyapjas, és a' Sz. István Apost. Magyar Királyi és a' Brasiliai Császári Déli Kereszt jeles Rendek nagy Keresztes Vitéze, Magyar Ország Nádor-Ispánja, Kir. Helytartója, 's Fő Kapitánja, a' Jászok' és Kunok' Ispánja, 's Birája, Cs. Kir. Feldmarschal, két Magyar Lovas Ezred Tulajdonosa, 's Ezredese; Pest Pilis és Sólt törvényesen egyesült Vármegyék' örökös és valóságos Fő Ispánja, a' Nagy Mgú Magyar Királyi Helytartó Tanács, 's a' Nagy Mgú Septemvirális Fő Törvényszék Elölülője, *Budán.*

Felséges Magyar és Cseh Országi Királyi örökös, és Austriai Esztei Fő Hertzeg FERDINÁND KÁROLY, Arany Gyapjas, Mária Theresia Katonai Szent István Apostoli Király, Sz. András Orosz Cs. 's a' Hannoverai Guelfek jeles Rendeknek nagy Keresztes Vitéze, a' Lovasság Generalisa, a' 3-dik számú Magyar Huszár, 's egy Cs. Orosz Huszár Ezrednek Tulajdonosa 's Ezredese, és a' Magyar Országi Királyi Fő Hadi Kormányozók' Igazgatója, *Budán.*

Felséges Királyi Herczeg BOURBON KÁROLY LAJOS, Spanyol Országi Infans, Lukkai Fő Herczeg, Sz. István Apost. Magyar Király jeles Rendének Nagy Keresztes Vitéze, 's a' t. *Lukkában.*

L O N D O N B A N .

Herczeg Galánthai Esterházy Pál, Fraknó' örökös Ura, Sz. István Magyar Királyi, - a' Hanoverai Királyi Guelfek - és a' Szicziiai Királyi Sz. Ferdinánd és Érdem jeles Rendeknek Nagy keresztos Vitéze, Cs. kir. valós. belső titkos Tanácsos, Kamarás, és Követ a' Nagy-Britanniai kir. Udvarnál.

P Á R I S B A N .

Apponyi Gróf Apponyi Antal, a' Császári Leopold Rendnek Közép-Keresztese, a' Toskáni Nagy Herczegi Sz. Jó'sef R. és a' Pármai Constant. Sz. György Rendeknek Nagy Keresztos Vitéze, Cs. Kir. valós. belső titkos Tanácsos, Kamarás és Követ a' Frantzia királyi Udvarnál. Galanthati Fekete Gáspár, Ifju Gr. Apponyiak Nevelője. Baro de Ferussac, à „Bulletin Universel des Sciences et de l'Industrie” czimű Folyó-írásnak Szerkeztetője.

B É C S B E N .

Herczeg Metternich - Winneburg Kelemen Venczel Lothár; - Portellai Herczeg; Königswardi Gróf; Plass, Amons, és Markusgrün, Miltigau, Johannesberg, Brzesovitz, és Kowalowitz 's a' t. Uradalmaknak Földes Ura; — Spanyol országai 1. rendű Grand; — az Arany Gyapjas Rend vitéze; — Sz. István Magyar Király R. — Az arany polgári Érdem - Pénz - és a' Jerusalemi Sz. János R. Nagy Keresztese; — Az Orosz Cs. Sz. András, Sz. Newszky Sándor - és Sz. Anna Rendeknek 1-ső osztályu Vitéze; — a' Frantzia kir. Betsület Legio, Sz. Lélek 's a' többi Rendek vitéze; — A' Szardiniai Annunciade — a' Dániai kir. Elefánt R.; — a' Burkus királyi fekete és vörös Sas R. első osztályu Vitéze; — a' Svétziai kir. Seraphin R. V.; — a' Spanyol kir. III. Károly R.; — a' kir. Portugalliai Krisztus R.; — a' Brasiliai Cs. déli Kereszt R. Nagy Keresztos Vitéze; — a' Szicziiai Sz. Januar R. Vitéze; — a' Szicziiai Sz. Ferdinand és Érdem R. Nagy Keresztese; — a' Bajor kir. Sz. Hubert R. Vitéze; — a' Toskani nagy fejedelmi Sz. Jó'sef Rendének Nagy Keresztese; — a' Würtembergiai kir. arany Sas R. Vitéze; — a' Szász királyi Ruța-korona R. Vit.; — a' Német - Alföldi kir.

- Oroszlány R. ; — a' kir. Hannoverai Guelfek R. — a' Hesseni Chur - Herczegi Oroszlány R. - és a' Hesseni-Herczegi Házi Rendeknek Nagy Keresztes Vitéze ; — a' Baadeni Nagyfejedelmi Hívség R. — és a' Parmai Constantin Sz. György R. Vitéze ; — a' Cs. kir. művészégi egyesült Akademiának Curátora, a' Krakai Universitas Conservátora, a' Bétsi Gazdasági Társaságnak Tagja — Ő Cs. 's Apost. királyi Felségének valóságos belső titkos Tanácsosa, Kamarása, Házi - Udvari - 's Status - Kantzelláriusa, — Status és Conferentialis Ministere, és a' Maria Therezia katonai jeles Rendnek Kantzelláriusa, 's a' t.
- Maros-Némethi és Nádaskai Gróf Gyulay Ignátz, Leopold Császári, Orosz Császári Newszky-Sándor, a' Burkus királyi vörös Sas és a' Bajor kir. Max. Jó'sef Rendeknek Nagy keresztes Vitéze ; a' Maria Therezia R. Kommendátora, Horvát, Dalmát 's Tót országok Bánja, 's ugyan ezen Tartományok', 's a' Kulpi és Unnai Széleknek Fő Kapitánja, Cs. kir. valós. belső titk. Tanácsos, Kamarás, a' Nagy Méltós. Magyar királyi Helytartó Tanács Tanácsosa, a' Banális Tábla Praesese, Fő Hadi-Tár Mester, a' 60-dik számú Magyar Gyalog Ezered és két Gyalog Báni Regiment Tulajdonosa — 's Austriában a' Felső 's Alsó Énsi kerületben Hadi Fő Kormányzó.
- Revisnyei Gróf Reviczky Ádám, Szent István Magyar Apost. Király Rendének közép - Keresztese, a' Leopold Császári, és a' Szardiniai Sz. Mórítz és Lázár jeles Rendeknek Vitéze, Cs. kir. Kamarás, valós. belső titkos Tanácsos, Magyar királyi Fő Udvari Mester, Tek. Borsod-Vármegye' Fő Ispánja, a' M. Királyi Udvar és a' Szent István Rendnek Cancelláriusa - és a' Kraini földmivelésre ügyelő Társaságnak Tagja.
- Vitsapi Báró Malonyay Nep. János Aloiz, Cs. kir. valós. belső titkos Tanácsos, Kamarás, Magyar királyi udvari Pro - cancellarius, és Tekint. Nyitra Várm. Fő Ispánja.
- M. Csesztvei Báró Miske Jó'sef, Cs. kir. valós. belső titk. Tanácsos, Kamarás, és az Erdélyi Udvari Cancellaria Előülölője.
- Sárvár Felső Vidéki Gróf Széchényi Lajos, a' Bajor Sz. Hubert R. Nagykeresztese. Cs. kir. valós. belső titkos Tanácsos, Kamarás, és Ő Cs. kir. Fő Herczegsége Ferentz Károly Hitvésénél Fő Udvari Mester.

Gróf Széki Teleki Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, és a Cs. Kir. közönséges Udvari Kamaránál Referendárius. Horváth János, Bosoni Püspök, 's a' Fő Mgú Magyar Kir. Udvari Kancellariánál Referendárius. 's a' t. Monyorókeréki Gróf Erdődy Sándor, Mönnyoszló, és Varasd Vármegyének örökös Fő Ispánja, Varasd Várának és Városának örökös Kapitánya és a' N. M. Közönséges Udvari Kamaránál Titoknok.

Görög Demeter, Sz. István Apostoli Király jeles Rendének közép Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, és Udvari Tanácsos.

Ocskai Ocskay Antal, Nagy Váradi d. Sz. Kanonok Udvari Káplán, Bécsben a' Nevendék Papságnak a' Szent Ágostonnál lévő Intézetében a' Tudományoknak első Directora, a' Böltselkedés, Szép Mesterségek, és a' Sz. Theológiának Doktora.

Gróf Wolkenstein Leopold Lajos, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Wenkheim Jó'sef, Törvénytannal.

Felső Büki Nagy Benedek Cs. Kir. Kamarás, több Várm. Táblabírája, 's a' Magyar Kir. Udvari Kancellariánál tiszt. Secretarius.

Szákuli Házy Aloiz, a' Magyar Kir. Udv. Kancellariánál Concipista.

Eichenfeld Jó'sef, Cs. K. Udvari Tanácsos; 's a' Belső Titkos Kabinet' Cancellariájának Directora.

Petrócai Trattner Károly, Cs. Kir. Kapitány a' Génie-Karban Bécsben.

Csaplovics János, több Várm. Táblabírája, 's Fő Mgú Gróf Schönborn Uradalminak Directora.

Kis Jókai Udvarnok János több Vármegyék' Táblabírája, a' Magyar Királyi és Erdélyi Udvari Kancellariáknál hites Udvari Agens, és Hites Ügyész.

Kovács János, az Eperjesi G. e. Püspöki Megye Bibliothekájának Fundátora, és a' nagy arany érdem-pénné Tulaajdonosa.

Márton Jó'sef, Beregh Várm. Táblabírája, a' Bétsi Magyar Kurir Szerkeztetője, 's a' Magyar nyelv' és Literaturának a' Bétsi Universitásban rendkívül való Professora.

A' Magyar Nemes Test Örző Sereg (Gárda)

Töltényi Szániszló, Orvos Doctor, a' Szülészeti Tudomány Mestere, Cs. Kir. Tanácsos, Tábori Fő Stabalis Orvos, a' közönséges Pathologia, Therapia, materia medica és Receptirozás-tudománynak rendszer. v. Professora a' Bétsi Jó'sef-Akademiában, és az egészségre ügyelő állandó tábori Biztosságnak Assessora.

Patay János, a' Bétsi Cs. Kir. Theologicum Institutumban a' Helvecziai valláson lévők számára a' Szent Irás Magyarázásának Rendes Professora.

Mayer Lajos, Orvos Doctor, és a' Bécsi Universitásban az Orvosi Karnak Tagja.

Cseremiszký Miklós, a' Böltselkedés és Philosophiának Doctora.

Szigethy György, emeritus nevelő.

Schedius Károly, hites Ügyész.

A' Bécsi Császári Kir. Udvari Bibliotheca.

Herczeg Esterházy Miklós Bécsi könyvtára *Velin pap.*

Schaumburg Károly, könyváros. 2. Exempl.

Ulfingeni Wocher Antal, Herczeg Esterházy Pál Követ' Titoknoka.

L I N T Z B E N.

Batsányi János.

A B A Ú J V Á R M E G Y E.

Cserneki és Tarköwi Gróf Dessewffy József.

Dulházy Mihály, Táblabíró.

A' Jászói Praemonstratensis Renden lévő **T. T. Urak** Conventje.

Jóob (Fancsali) Mátyás, a' B. Szűz Zér-Monostrai Apátja, Kassai Kanonok, több Várm. Táblabíró. 's az Ursula Apátzák' Curátora.

Báró Meskó Jakab.

Patay (Báji) Sámuel, több Ns. Vgyék' Tábla - Birája, 's Tek. Abauj Várm. tisztlb. Fő. Szolga Birája.

Turcsányi (Turtsánfalvi) Ferentz, a' Kassai Káptalan Custosa és Kanonoka, Fő Esperestje, a' Nevendék Papságnak és a' Nyugalomra lépett Plébánusok Intézetének Igazgatója, a' kegyes Fundatiók Gondviselője.

Varga István, a' Sz. Theologia Doctora, 's Szikszói Ref. Prédikátor.

A R A D V Á R M E G Y E.

Bohus (Világosvári) János, Ts. Arad 's több Várm. Táblabírája.

Dankó János, Arad Várm. Levéltárnok és Aljegyző.

Hegedüs Mihály, Hg. Sachsen-Coburg-Gotha Cs. kir. 8-ik számú Huszár Ezeredbeli Kapitány.

Polonyi Gottfried, Hg. Sachsen - Coburg - Gotha Cs. kir.
8-dik sz. Huszár Ezeredbeli Hadnagy.

Schlachta (Zadjeli) Gábor, több Várm. Táblabir. 's Ts.
Arad Várm. Fő Adó-Szedője.

Török (Váradi) Gábor, több Várm. Táblabirája, 's Ts.
Arad Vgyei Aljegyző.

B Á C S V Á R M E G Y E.

A' Kir. Kamarális Bácsi Jóságok' Administratiója Zom-
borban.

Babay András, Ó Becsei Káplán.

Domsits Antal, Krusevli Plébánus.

Kirovits Jakab, Szabad Királyi Zombor Városa választott
Polgárja.

Klarik Sylverius, Sz. Ferentz Rendb. Szerzetes és Pro-
fessor Baján.

Latinovits (Borsodi) Károly, T. Bács Vgye' Tábla- és Fő
Szolgabirája.

Martonfy Márton, Petrováczi Jegyző.

Pilaszenovits Antal, Táblabiró.

Rudics (Almás) Jó'sef, Bölcselkedés és a' közönséges Tör-
vények Doctora a' Pesti Királ. Egyetem Tagja, 's Bács
's több Vgyék' Táblabir. *Velin pap.*

B A R A N Y A V Á R M E G Y E.

Báró (Négyesi) Szepesy Ignátz, Pétsi Megyés Püspök, Cs.
K. valóságos Belső Titkos Tanácsos.

Bésán (Szekcsői) Mihály, több Ns. Vgyék' Táblabirája.

Cséby Ignác, Baranya Vgye' Táblabirája 's Jegyzője.

Daróty (Király Daróczi) Sigmond, Paksi Plébánus.

Faddy János, Szabad Szentkirályi Plébánus.

Farkas József, Theologia Professora a' Pécsi Seminariumb.

Felső Baranyai Helvetziai Vallásttartó Ven. Tractus T. T.
Előljárói.

Finta György, Pécsi Püspöki Titoknok Kancellaria Di-
rector, és a' Sz. Szék 's Ts. Tolna Vármegye Táblab.

Horváth Ferentz, Uradalmi Számtartó.

Horváth István, Fő Herczeg Károly Számtartója.

Jankó János, Berkesdi Káplán.

Jeremiás Sámuel, Vaiszló Városa Reform. Prédikátora.

Juhász Jó'sef, a' Szajki Parochia Administratora.

Juranits László Pécsi Kanonok.
Kelemen József, Szászi Plébánus.
Matits Ferentz, Pécsi Káptalan Tisztartója.
Pajnády József, Pécs Városa Senátora.
Pécsi Nevendék Papság.
Pécsi Gymnasium T. T. Professorai.
Rác Péter, Csúzi Reform. Prédikátor.
Simon István, Gróf Bathyáni Antal jubilatus Praefectusa.
Szalay Antal, Káplány Döbröközben
Thomájer Ignác, Pécsi Püspöki Jegyző és Archivarius.
Tóby Antal, Siklósi Könyváros.
Vlasics György, Egerági Plébánus.

B A R S V Á R M E G Y E.

Alistali Mátyus János, Ts. Kir. Fő Hadnagy, Királyi Fő Herczeg Ferdinand 3. számú Huszár Ezerednél.
Deáky Gedeon, Ts. Bars Vgye Táblabirája, a' Nagy Sallói Ref. Ekklesia Lelki-Pásztora, a' Dunántúl való Ref. Superintendentia Consistorialis Assessora és a' Barsi Venerabilis Tractus Notarius és Assessora.
Jeszenszky (Nagy Jeszeni és Csibrághi) Károly, Kir. Tanácsos.
Jordánszky János, Nagy Mányai Uradalom Fiskálisa.
Prileszky (Prileszi) István, Bars Vgye' Táblabirája, 's, a' Verebéli és Sz. Györgyi Érseki Szék Assessora, 's Érseki Tisztartó Nagy Sallón.
Szüts Calasanctius József az Ajtatos Oskolák R. lévő áld. Pap, Bölcselkedés Doctora, Rector, és Director Léván.

B É K É S.

Bodroghy István, Hites Ügyész, M. Berényben.
Kornélyi (Holdmészesi) Ambrus, Ts. Békés 's több Vgyék' Táblabirája.
Sipos József, Békési Ref. Prédikátor.
Stacho János, Ts. Békés Vgye' Táblabirája.
Szarka György, Szarvas Városa Plébánusa.
Szigethy János, Evangélikus Prédikátor Orosházán.

B E R E G H V Á R M E G Y E.

Balajthy József, Munkátsi Ref. Prédikátor.
Dohovits Basil, Munkátsi Görög egyesült szertartású Plébánus, és Al-Esperest, 's Ts. Ns. Beregh Vgye' és a' Munkátsi Szent Szék Táblabirája.
Kömlösy (Kömlösi) Károly, Beregh Vgye Táblabirája 's Fő Fiskális.

B I H A R V Á R M E G Y E.

Laitsák Ferentz, Nagy Váradi Megyés Püspök, Cs. kir. Tanácsos, 's a' Nagy-Váradi Kerületben az Oskoláknak kir. Fő Directora.

Gróf Batthyányi (Németújvári) Jó'sefné, született Gróf Lázár Anna, Csillag Keresztes Dáma.

Debreczeni Helvetziai Valláson lévő Collegium Bibliothekája.

Jósa Péter, Ts. Bihar Vgye' Első Aljegyzője.

Kollárszky Pál, Tisztartó.

Marssó (Verebélyi) Imre, Báró Frimont 9-dik számu Cs. kir. Huszár. Ezeredbeli Fő Hadnagy.

Márton István, a' Sz. Szék' 's Ts. Bihar Vgye Assessora, 's Professor Nagy-Váradon.

B O R S O D V Á R M E G Y E.

Draskótzty Sámuel, több Ns. Familiák' Fiskálisa.

Tótfalusy Károly, Orvos Doktor.

C S A N Á D V Á R M E G Y E.

Gróf Széki Teleki Jó'sef, Cs. kir. Kamarás, a' Mélt. királyi Itélő-Tábla Bárója, Ts. Csanád Várm. Fő Ispánja, 's a' Helvetziai vallást követő Tisza-melléki Superintendententzia' Fő Kurátora.

Marczibányi (Puchói) Márton, több Tek. Vármegyék Táblabirája.

C S O N G R Á D V Á R M E G Y E.

Bene József, több Várm. Táblabir., és Csongrád Vgyei Fő Jegyző.

Dombrády János, Holdmező Vásárhelyi Számtartó.

Feyér Mihály, Ts. Csongrád Vgye Rendszerint való Eskütje.

Karácsonyi Innocentz, az Ájtatos Oskolák Rendén lévő áld. Pap, 's a' Szegedi Collegium Vice Rectora.

Kis Károly, Báró Máriássy Cs. kir. 37-dik Magyar gyalog Ezrede Fő Hadnagya, és Verbung Commendáns Szegeden.

Olsayszky György, M. Gróf Károlyi György Uradalmi Inspector.

Sz. Ferentz Szerzetesei Szegeden.

Tóth Ferentz, H. M. Vásárhelyi Ref. Prédikátor.

Vedres István, a' Bécsi és Brüni Gazdasági Társaságok-
nak Tagja 's Hites Földmérő.

Zöld Antal, Gr. Károlyi György Derekegyházi Ispánja.

ESZTERGAM VÁRMEGYE.

Magyar Ország Primása

Fő Magasságu és Fő Tisztelendő Herczeg Rudnai és Di-
vékújfalusi RUDNAY SANDOR, a' Római Sz. Ekkle-
sia Presbyter- Kardinálisa, Esztergami Ersek, az Apost-
toli Sz. Szék született Követje, Magyar Ország' Pri-
mása, Titkos Fő Kancelláriusa, Szent István Apostoli
Király jeles Rende' Nagy Keresztes Vitéze, és ugyan
azon Rend Prelátusa, O Cs. 's Apost. Királyi Felsege
valóságos belső Titkos 's Magyar kir. Helytart. Taná-
tsosa, az Egyházi Biztosság Praesese, Tek. Esztergam
Vármegye Örökös és valós. Fő Ispánja, és a' Fő Mélt.
Hétszemélyű Törvényszék Birája,

Ő Eminentziája.

Argauer Máté, Theologia Doctora, Szabad kir. Eszter-
gam Városa Plébánusa, az Erseki Sz. Szék Fiskálisa,
's több Vgyék Táblabirája.

Bartakovits Adalbert, Kardinális és Primás Herczeg Rudnay
Sándor Ő Eminentziája Titoknoka, Esztergam és Nyitra
Vgyék' Táblabirája.

Sárfalvai H e y a I m r e, Ts. Esztergam Vgye' Al-Ispánnya.
Missich (Zamobori) István, Muslai Plébánus, 's több
Várm. Táblab

Rumy Károly György, több Vgyék' Táblabirája 's a'
Hazai Törvények Tanítója az Esztergami Nevendék Pap-
ság Intézetében Esztergamban.

Szedes Fábrián, Sz. Benedek Rendén l. Áldozó Pap, és Di-
rector Esztergamban.

Szent Benedek Rendén lévő T. T. Urak Residentiája Eszter-
gamban.

F E J É R V Á R M E G Y E .

Cziráki és Dienesfalvi Gróf Cziráky Antal, Szent
István Apostoli Magyar Király jeles Rendének közép-

keresztese, Arany sarkantus vitéz, Ő Cs. 's Apostoli Királyi felsége valóságos Belső titkos Tanácsosa, Kamarása, a' Nagy Méltós. Magyar Királyi Helytartó-Tanáts Tanácsosa, a' Fő Méltós. Septemvirális Tábla Köz-Birája — Magyar Ország-Birája, T. Fejér Várm. Fő Ispánja, a' Magyar Királyi Pesti Universitas' Előülője. Szutsits Pál Mátyás Fejérvári Megyés Püspök.

- Horváth István, Tek. Fejér V. Szolga Birája.
Jankovics (Jeszeniczei) József, Királyi Tanácsos, 's Ts. Fejér Várm. Al - Ispánja.
Kazai István, több Vgyék' Táblabirája.
Kustor István, Kálozi Uradalmi Exactor.
Mayer József, Fejérvári Kanonok, Budai Fő Esperest, a' Püspöki Seminarium Rectora, és a' nyugalomra lépett Plébánosok Intézetének Praefectusa, 's a' Sz. Theologia Doctora.
Mészáros József, Petúri Apát, a' Fejérvári Székes Egyház Cántora és Kanonoka.
Nedeczky J., több Vgyék' Táblabirája 's M. Gróf Zichy János Jóságai Kormányzója.
Pap (Ináncsi) Mihály, Vértesallyai Egyházi Vidék Esperestje, 's Lovas-Berényi Prédikátor.
Rader Aloiz, Fejérvári Könyváros 2. Ex.
Roboz Gábor több Vgyék' Táblabirája.
Simonyi Pál, Bóthi Sz. Mórítz Apátja, Fejérvári nagy Prépost, és Kanonok, a' Püspöki Lyceum Prodirectora, Szent Theologia, és az Egyházi Törvény Doctora.
Szabó Keresztely, Cistercita Renden lévő Aldozó Pap, és a' Fejérvári Kir. Gymnasium Directora.
Ürményi Maximilián, Cs. Kir. Kamarás, és Tanácsos.

G Ö M Ö R V Á R M E G Y E.

- Colinászy János, a' Rimai Vas-Bányai Egyesület Fő Perceptor.
Csernus (Kőkeszi) András Földesúr.
Gyulay Sándor, M. Gróf Andrássy Uradalmi Ügyvédje, Oláh-Patakon.
Janik Ferentz, Hertzeg Koháry Murány-Völgyi Erdő-Birája.
F. Kubinyi Kubinyi Péter, Ő Cs. 's Apost. Királyi Felsége' Tanácsosa, 's több Várm. Táblabirája.

A' Rima Völgyi Egyházi Olvasó Társaság.
Szilassy (Szilassi és Pilisi) Ferentz, Ts. Gömör és Kis
Honth t. e. Vgyék Al-Ispánya, 's több Vgyék Táblab.
Szontagh (Zabari) Számuel, több Vgyék Táblabirája.

G Y Ő R V Á R M E G Y E.

Juranits Antal, Győri Megyés Püspök és Kir. Tanátsos.

Brestyenzky Adalbert, Sz. Benedek Rendén 1. Áldozó
Pap, Bölcselkedés Doctora, a' Győri Kir. Academiai-
ban Mathesis Professora 's T. Győr Vgye Táblabirája.
Fessel Zsigmond, a' Kir. Győri Academiaiban magyar
Nyelv 's Literatura Professora.

Guzmics Isidor, Sz. Benedek Rendén lévő Áldozó Pap,
a' Sz. Theologia Doctora, és Professora Pannonhalmán.
Horváth Endre, Téthi Plébánus.

Horváth Pál, Szent Benedek Rende' Sz. Ánián Püspök
Tihanyi Apátja Szent Mártonyban

Kovács József, a' Ts. Győri Káptalan Kanonokja, Pápai
Fő Esperest, Győri Seminarium Rectora 's a' nyugala-
lomra lépett Plébánusok Házának Praefectusa. 's Ts.
Komárom és Győr Vgyék Táblabirája.

Kozics István, a' Győri Fő Oskola Kerület Actuarius
Tek Győr, Moson 's a' Bácsa Szék Táblabirája.

Oszterhueber Móritz, Gróf Keglevich Nevelője.

Pongrátz István, Ts. Győr Vgye Táblabirája, és Mező
Örsi Plébánus.

Pucz Antal, Ballonyi Plébánus.

Szent Benedek Rendén lévő TT. Urak' Conventje Sz.
Mártonban

A' Szent Benedek Rendén lévő TT. Urak' Bibliothekája.

Tóth Athanasius, Sz. Benedek Rende' Áldozó Papja, 's
Kajári Plébánus.

Vásonkői Gróf Zichy Ferraris Felix Rátóthi Prépost.

H E V E S V Á R M E G Y E.

Felső Eőri Pyrker Ján. László, a' vas korona Rend
első osztályu Vitéze, Egri Patriarcha-Érsek, Ó Cs. 's
Apostoli Kir. Felsége' valós. belső titkos Tanátsosa,
Tek. Heves és külső Szolnok t. e. Vármegyék' örökös,
és valóságos Fő Ispánja.

Brezovai Imre, Cs. kir. kilépett Fő Hadnagy, 's több Vgyék' Táblai i ája.

Egri Cisterciák Monostora.

Egri Érseki Seminarium T. Nevendék Papsága

Fejér (Szajoli) István, több Ts. Vgyék' Táblabirája,

Greskovics Ignácz, az Angyalok született Királynéja Kom-polti Apátja, Egri Kanonok, a' Fő Anya Templom Fő Esperestje, és Ts. Heves Vgyei Árvák Kiküldöttsége Elölülője.

Körpos-Gyalay István, Tisza-Földvári Tisztartó.

Naidhart Antal, Egri Érseki Fő-Számvevő.

Szabó Pál, M. Túri Reform. Prédikátor.

Sz. Ferentz Rendén lévő Convent Szolnokon.

Szemecskey József, Könyvtárnok, és néhai Theologiai Pro-fessor, Egerben.

Zelenka János, Egri Könyváros.

H O N T H V Á R M E G Y E.

Székhelyi Majláth György, Sz. István M. Apost. Király jeles Rende' Kommendátora, Ő Cs. 's Apostoli Királyi Felsege' Személyes Jelenlétének Itélő - Székbeli Helytartója, Udvari Tanácsosa, és Tek. Honth Várm. Fő Ispánja.

Gyürky (Gyürki) János, Ts. Neograd Vgye' Táblabirája, és Nyéki Plébánus.

Horváth József, Bölcselkedés és az Orvosi Tudomány Dok-tora, 's Ts. Honth Vgye' Fő Orvosa.

Luka (Lukanényei) Sándor, Honth Vgyei Szolgabíró.

Markus Nep. János, a' Selmetzbányai Kegyes Oskolák Szerzete Rectora és a' Kir. Gymnasium Directora.

Selmetz-Bányai Evangélikus Gymnasiumi Magyar Társaság.

K O M Á R O M V Á R M E G Y E.

Ásvay Jókay József, több Vgyék' Táblabirája, 's R. Kom-márom Városa Árvák' Gyámattya.

Baranyai (Bodorfalvi) 'Sigmund több Vgyék' Táblabirája.

Barcza (Nagy Alásonyi) Adám, több Vgyék' Táblabirája, 's a' Mélt. Gróf Esterházy Miklós Uradalmainak Fő Kormányozója.

Sz. Benedek Rendén lévő TT. Urak' Residentiája Kom-máromban.

Entresz Ferentz, Orvos Doctor, 's Szab. R. Komárom Városa Physikusa.

Galanthai Gróf Esterházy Miklós, Fraknónak Örököse, Cs. Kir. Kamarás.

Fejér Ferentz, Migos Gróf Esterházy Miklós Uradalmi Épületi Irnoka.

Ghyczy és Ablancz-Kürti Ghyczy Ignátz, több Ns. Vgyék' Táblabirája, és a' Tatai 's Gesztesi Uradalmak' Praefectusa.

Kis Ádám, Dadi Reform. Prédikátor.

Kolmár József, Esperest, Generalis Perceptor és a' Rév-Komáromi Refor. Sz. Ekklesia Lelki Pásztora.

Pataky Ferentz, több Vgyék' Táblab. 's a' Tatai 's Gesztesi Uradalmak rendes Fiskálisa.

Ribiánczky János, Migos Gróf Esterházy Miklós Tisztartója.

Sikos István, Szendi Evang. Prédikátor.

Török Ignátz, Cs. K. Kapitány, a' Génie Corpsnál, Komáromban.

Thege-Konkoli László, több Vgyék' Táblabirája.

K R A S S Ó V Á R M E G Y E.

Soborsini Bárá Furray András Cs. Kir. Kamarás, Ts. Krassó Várm. Fő Ispáni Hivatal-Helytartója.

Tóth Mihály, több Várm. Táblabirája, 's T. Krassó Várm. Főjegyzője.

L I P T Ó V Á R M E G Y E.

Szent Miklósi és Ovári Pongráz Imre Királyi Tanácsos —

M Á R M A R O S V Á R M E G Y E.

Agh Imre.

A' Szigethi Deák Oskolák.

Kürthv (Csáthi) Antal.

Nagy-Iday Sámuel, több Várm. Táblabirája.

M O S O N Y V Á R M E G Y E.

Az Ájtatos Oskolák Magyar Óvári Collegiuma.

NÓGRÁD VÁRMEGYE.

Baloghi Balogh Mihály, Királyi Tanácsos.
Baráti Huszár József, több Várm. Táblab. és Nógrád Vgyei
első Al-Jegyző.
Kacskovits Károly, több Ts. Vgyék Táblab.
Katona János, Bujáki Plébánus 's az Etsedi kerület Al-
Esperestje, 's több Vgyék Táblab.
Losontzi Reform. Collegium.
Szabó István, Karancs Keszi Káplán.
Primótzsi Szentmiklósy Aloiz, Ts. Nógrád Vgye Táblabi-
rája.

NYITRA VÁRMEGYE.

Tekintetes Nyitra Vármegye TT. Rendei és Karai.
Vurum József, Nyitrai Megyés Püspök, Ö Cs. 's Apost.
királyi Felső' valós. Belső titkos Tanácsosa.

Jarabek Zsigmond, Szokolcza Városa Fő Birája.
Nyitra Zerdahelyi Lőrincz több Várm. Táblabirája.
Ordódy (Ordódi) Tódor, Esztergami Megyebeli áld. Pap
és Tardoskedi Káplán.
Plavetzky Ádám Ráfáel, Sellyei Uradalom Kasznárja.
Prasznovszky Ferentz, M. Gróf Károlyi Lajos Actuariususa.
Zibrin József, Normalis Pofessor Érsek Újváron.

P E S T V Á R M E G Y E.

Pest, Pilis és Solth t. e. Vármegyék.

Klobusitzi Klobusitzky Péter, Kalotsai Érsek,
Leopold Császári jeles Rend Nagy-keresztés Vitéze, Ö
Cs. 's Apostoli Kir. Felsőge valós. belső titkos Taná-
tsosa, és a' Fő Mngu Septemvirális Tábla Köz-Birája.
Nádasdi Gróf Nádasdy Ferentz, Fogaras Föld Örö-
köse, Komárom Vgye Örökös Fő Ispánja, Vátzi Me-
gyés Püspök, Ö Cs. 's Ap. K. Felsőge Valóságos B.
Titkos. Tanácsosa.

A' Kegyes Oskolák' Collegiuma Vátzon.
Csupor Mihály, Sz. Miklós Fejérvári és Szent Pál Bácsi
Prépostja, Kalocsai Kanonok 's több Várm. Táblabirája.
Bártfay Márton, Váczi Kanonok, 's a' Seminarium Fő
Kormányozója.

- Boros János, Tisztartó Bián.
Dobos István, Esperest, 's Ó-Budai Reform. Prédikátor.
Eöry János, Szalk Sz. Mártoni Uradalmi Dirigens Szám-
tartó.
Földváry (Bernáthfalvi) Miklós több Vgyék Táblab. 's
Ts. Pest Vgye járásbeli Szolgabirája.
Gáspáry Ferentz, Mélt. Vátzi Püspök Titoknoka.
Gáspárik Kazimir, Váczi Kanonok, a' Fő Temploim Es-
perestje, 's több Várm. Táblabirája.
Horváth Ferentz, Ráczevi Plébánus., Al-Esperest, és a'
Székes Fejérvári Sz. Szék Assessora.
Kalocsai Érseki Seminarium
Kristóffy József, Barom Orvos Aszódon.
Lázár Imre, Ts. Pest Vgye Transennalis Biztosa.
Lukács Antal, több Várm. Táblab. 's Vadkerti Posta-
Mester.
Madarassy (Mező Madarassi) Ferentz több Vgyék Tábla-
bírája.
Mericzay Antal, Mogyoródi Plébánus, Esperest, 's a'
Vátzi Sz Szék, 's több Vgyék' Táblabirája.
Ráczy József Aloiz, a' Chirurcianak, Bába mesterségnek
Szem 's Barom orvosi Tudománynak Mestere, és a'
Pesti Kir. Univerzitásnál, a' Theoretica és Practica
Chirurcianak volt Assistense, Tek. Pest Várm. járás-
beli Seb-orvosa.
Solti Reform. Egyházi Vidék' Tiszt. Tudós Prédikatori.
Somogyi István, Nagy Körös Városa második Bírája,
és az Oeconomica Cassa Perceptora
Szeder László, Kerepesi Plébánus.
Szemere (Szemerei) Pál, több Vgyék Táblabirája
Tajthy Ferentz, Szilágyi Plébánus.
Szeleczky (Boczonádi): Antal, több Vgyék Táblabirája.
Varga Sándor, Cs. K. pensionált Lovas Kapitány.

B u d a V á r o s a.

- Berzeviczy (Berzeviczei) Emil, a' Nagy M. M. Kir. Ud-
vari Kamaránál Concipista.
Boros (Rákosi) János, N. M. M. K. H. T. Titoknok.
Döbrentey Gábor, Ts. Heves, Vas, Pest, és több más
Ns. Vármegyék' Tábla Bírája, 's a' Budai Kerületben
másod Tartomány Biztos.
Eötvös Pál, a' Nagy M. M. K. Udvari Kamara Titokno-
ka, 's Ts. Vas és Szathmár Vgyék' Táblabirája,
Hofmann Ignácz, a' M. Kir. Helytartó Tanácsnál Agens.

- Jüngling János, Cs. K. Tanácsos, a' Magyar Orsz. Katonai Kormányshéknél Referens, és az Irnoki Hivatal Igazgatója.
- Lassu István, a' N. M. M. K. Udvari Kamaránál a' Registratura Hivatal Kancellistája.
- Lechner József a' Kir. Hajózás Inspector.
- Nagy Mélt. Magyar Kir. Helytartó Tanács Contributionalis Számvevő Hivatala.
- Nátly József, a' Budai Fő Pósta Hivatal Accessistája.
- Nitray Mátyás, Cs. K. Udvari Tanácsos
- Podhratzky József, a' N. M. M. K. Udv. Kamaránál Ingrossista.
- Privitzer Aloiz. a' N. M. M. Helytartó Tanács Tanácsosa.
- Procopius György, a' N. M. M. K. Helytartó Tanács és Udvari Kamaránál Agens.
- Báró Rédly (Rasztinai) Imre, Cs. K. Kamarás, 's a' N. M. M. K. Helytartó Tanácsnál Titoknok.
- Rüszler Kristóf, a' Budai és Pesti német Újság Szerzője és a' Keszthelyi Georgicon Assessora.
- Stamm József, a' Magyar országai Katonai Kormányshék Protokollistája
- Stettner (Makkos Hetyei) Máté, a' N. M. M. K. Kamara Tanácsosa.
- Tessedik Ferentz, a' M. K. U. Kamara Concipistája.
- Tornay (Varasányi) József, a' N. M. M. K. Udv. Kamaránál a' Levél Tárnak Registratora, Ts. Bihar Vgye Táblab. és Hites Ügyvéd.
- Vásárhelyi Pál, Földmérő a' Duna Mappatiónál.
- Ifjabb Zichy (Vásonkői) János a' N. M. M. K. Udv. Kamara Titoknoka.

Sz. Kir. Pest Városa.

- Aigl Glycerius, az Ájtatos Oskolák Szerzete Provincialis Assistense, Vice Rector, 's a' Királyi Gymnasium Directora
- Balla Albert a' Nagy Mélt. Királyi Itélő Tábláknál Expedito, 's több Ts. Vgyék' Táblabirája.
- Balla Gábor, Ts. Pest Vgyei Táblab. 's Levél-Tárnok
- Balla Károly Ts. Pest Vgyei Kapitány és Esküdt.
- Balogh (Almási) Pál, Orvos Doctor 2 Exempl.
- Baranyay József, Herczeg Esterházy Ügyei Al-Igazgatója 's több Vgyék' Táblabirája.
- Bárczay (Bárczai) Pál, Királyi Tanácsos, és Ts. Pest Vgye Al-Ispánja †

- Battal (Beléházi) György, a' Fels. Fő Herczeg 's Nádor Ispán Itélő Mestere.
- Bártfay László, Nagy Károlyi Gr. Károlyi György Fiskálisa.
- Báthory Gábor, a' Duna Melléki Helv. Vallástartó Ekklesiák Superintendense, a' Sz. Theologia Doctora, 's a' Pesti Ref. Ekklesia Fő Prédikátora.
- Bay (Ludányi) Mária, néhai Ts. Szomori Pázmándy Károly Táblabíró Özvegye.
- Bene Ferentz, Királyi Tanácsos, Orvos Doctor, a' Pesti Kir. Egyetemenél a' Practica Orvosi Tudomány Professora, azon Orvosi Karnak Seniora, és Ts. Pest Vgye Táblab.
- Bene Gergely, a' Londoni Kertmivelésre, 's a' Saxoniai szőlő mívelésre ügyelő Kir. Társaságoknak Tagja, és a' Kertészség mestere.
- Benitzky (Micsinei és Benitzei) Florián, több Ts. Vgyék Táblabírája.
- Benitzky (Micsinei és Benitzei) Adám, több Vgyék Táblabírája.
- Boczkó Sámuel, több Ts. Vgyék' Táblabir. és Tabuláris Prókátor.
- Bolla Márton, az Ájtatos Oskoláknak Magyar és Erdély országi Provinciális Prépostja.
- Bugát Pál, Orvos Doctor, és a' Pesti Királyi Egyetemenél az orvosi Tudomány Professora.
- Bujanovits (Agteleki) Lukáts, több Ts. Vgyék Táblab. 's több Ns. Familiák' Ügyei Igazgatója.
- Cassino a' Dorottya Utzában, Vogelházban.
- Draskovits (Traskostyáni) Ágnes, Gróf Kisasszony.
- Drescher Fridrik, több Ns. Familiák Fiskálisa, 's Kir. Könyvvizsgáló
- Eggenberger József, Könyváros 16 Exempl.
- Fay (Fáji) András, Ts. Pest, 's több Ns. Vgyék' Táblabírája.
- Fejér György, a' B. Szüz Pesti Újhegy Prépostja, Theologia Doctora, Királyi Tanácsos, a' Fejérvári Sz. Szék és Ts. Győr Vgye' Táblabírája, 's a' Pesti Kir. Universitas. Könyvtárának Praefectusa.
- Festetits (Tolnai) Antal, Cs. K. Kamarás.
- Fleischer Tamás, Szabad Kir. Pest Városa tiszteletbeli Physicusa.
- Forgó György, Ts. Pest Vgye Fő Orvosa, 's ugyan azon és Neograd Vgyék Táblabírája.
- Frank Ignáts, Törvények Doctora, és a' Magyar Kir. Universitasban a' magyar polgári Törvény Tanítója.
- Gallovits Vintze, Tabuláris Prókátor.

- Gebhardt Xav. Ferentz, Orvos Doctor, 's a' Pesti Kir. Universitásban a' Theraphiának és Orvosi Praxisnak R. Professora.
- Glosius Dániel, több Ts. Vgyék Táblalabirája.
- Halász (Dabasi) Bálint, Táblalabiró és Tabularis Prókátor.
- Halitzky András, Bölcselkedés Doctora, a' Pesti Kir. Egyetemenél a' Német Nyelv 's Literatura néhai Tanítója, 's Kir. Könyvvizsgáló.
- Hanvay (Hanvai) Miklós, Tabularis Prókátor.
- Hánzély Márton, több Ts. Vgyék' Táblalabirája, 's a' Kir. Kurián több Ns. Familiák Ügyei' Igazgatója.
- Hartleben Konrad Adolf; Könyváros.
- Hegedűs Aloiz, a' Kegyes Oskolák Szerzete Provincialis Assistense.
- Helmeczy Mihály, a' Mélt. Szatmári Püspökség, és több Ns. Familiák Fiskálisa.
- Hofner József, Orvos Doctor, és a' Magyar Kir. Pesti Egyetemenél a' Barom orvoslás R. Professora, és a' Barom orvoslási-Intézet Praefectusa.
- Horvát István, Ts. Fejér 's több Vgyék Táblalabirája, a' Széchényi Országos Könyvtár Örzője a' Magyar Museum mellett, 's a' Magyar Kir. Universitas Actuarius.
- Hubay (Hubói) József, több Vgyék Táblalabirája, és Tabularis Prókátor.
- Imre János, Bölcselkedés és Theologia Doctora, Ts. Heves Vgye Táblalabirája, 's a' Pesti Kir. Universitásnál a' Bölcselkedés Professora.
- Jankovich (Jeszenitzei és Vadassi) Miklós, több Ts. Vgyék Táblalabirája.
- Kalchbrenner József, a' Pesti és Budai Evang. Ekklesia Lelki Pásztora.
- Kempelen Gyula 3. esztendőbeli Törvény Tanuló a' Pesti Universitásban.
- Keszthelyi Erneszt, Hites Ügyész, és a' Semsey Úrfi Nevelője.
- Kilián György Könyváros.
- Kiss Sándor, Ts. Pest Vgye Táblalab. és Fő Adószedője.
- Kis (Balásfalvi) László, több Vgyék Táblalabirája.
- Kisfaludy (Kisfaludi) Károly, Táblalabiró.
- Kostyál Adám, Pesti Polgár, és Férfiu-Szabómester.
- Kovács (Dicskei) György, több Vgyék Táblalab. 's Ts. Pest Vgye Első All-Ispánja.
- Kovács Tamás a' Bölcselkedés és Törvények Doctora, 's a' Hazai és Külföldi Tudósítások' Szerkeztetője.
- Kubinyi (Felső Kunyi) Miklós, több Ts. Vgyék Táblalabirája, 's a' N. M. K. Kuriánál több Ns. Familiák' Jussainak Igazgatója.

- Kultsár Istvánné, a' Hazai 's' Külföldi 'Tudósítások' Tulajdonosa.
- B. Kulmer Ferentz, a' Tek. Kir. Itélő Tábla Hites Jegyzője.
- Lang Fortunat János, Rákonyi Apátur, Esztergami Kanonok, Komáromi Fő Esperest, 's a' Ts. Kir. Tábla Praelatusa.
- Legránd Antal, Pesti Polgár és Kávés.
- Luby (Benedekfalvi) Imre, Ö Cs. 's Apost. Királyi Felsége Ügyeinek Igazgatója, 's a' Sz. Korona' Fiskálisa, 's a' N. Méltós. Magyar Királyi Udvari Kamara' Tanácsosa. —
- Lukács Róza, született Hülf Asszonyság.
- Madár-Imre, több Vgyék' Táblabirája
- Majer Ferentz, Mélt. Báró Orczy Familia Fiskálisa.
- Marczibányi (Puchói) Lajos, több Vgyék Táblabirája.
- Marczibányi (Puchói és Csokai) János, több Vgyék' Táblabirája.
- Markos (Bedői) Mihály, több Vgyék Táblab. 's a' Mélt. Gróf Károlyi Familia Tabularis Prókátora.
- Matkovich István, Ö Cs. 's Apost. Kir. Felségének Itélő Széki Személyes Jelenléte Helytartójának Itélő-Mestere.
- Mérey (Kapos Mérei) Sándor, Cs. Kir. Kamarás, a' N. Méltós. Magyar Kir. Helytartó Tanács Tanácsosa, és V. Tárnok-Mester.
- Müller Ferentz, Hites Ügyész.
- Penger János, Táblabiró és Tabularis Prókátor
- Pesti Nevendék Papság a' Generale Seminariumban
- Pest Szabad Kir. Városa Magistratusa.
- Plathy (Turótz Divéki és Palugyai) Imre, több Ts. Vgyék Táblabirája.
- Porkoláb (Nagyváti) Dániel, Táblab. és Tabul. Prókátor.
- Báró Pronay (Lót Pronai és Blatnitzai) Sándor, Cs. K. Kamarás, az Ágostai Valláson lévő Superintendentziák' Fő Inspector
- Róth Mihály az Ájtatos Oskolák Provinciálisának Consultora, és Titoknoka.
- Schedel Ferentz, Orvos Doctor (Berlinben).
- Schedius Lajos, Philosophia Doctora, a' Pesti Kir. Egyetemenél a' Philosophiai Kar Proseniora az Aesthetica Tanítója, 's több Vgyék Táblabirája.
- Schreyer Adám, Szabad Kir. Pest Theresia külső Városa Plébánusa 's az Esztergami Erseki Sz. Szék Assessora.
- Stettner György, Táblabiró, és Tabularis Prókátor.
- Szathmáry József, több Vgyék' Táblabirája, 's a' N. M. Kir Kuriánál több Ns. Familiák Fiskálisa és a' M. K. Helytartó Tanácsnál Ágens.

- Szibenlist Mihály Törvények Doctora, hites Ügyész, a'
M. Királyi Egyetemenél a' Római és Büntető Törvény
Rendes Professora.
- Szilágyi István, Szabad Királyi Pest Városa Választott
Polgárja, és Gombkötő.
- Szita (Salfai) István.
- M. Szügyényi (Szügyényi) László, Ts. Pest Vgye Fő-
Jegyzője.
- Sztrokai (Nemes Csói) Antal, Táblabíró és Tabularis
Prókátor.
- Takács Éva, Karacs Ferentz Hite.
- Takácsy János, Mélt. Gróf Károlyi Nemzetség Fő Rénz-
Tárnoki Írója.
- Gróf Széki Teleki Ádám, Cs. K. Kamarás, 's a' Nádor
Ispányi Cs. K. Magyar Lovas Ezeredben Fő Kapitány.
- Gróf Széki Teleki Sámuel, Cs. K. Kamarás.
- Tersztyánszky (Nádasi) Imre, Tereskei Apátur, Váczi Ka-
nonok, és a' Milgos Királyi Tábla Praelátusa.
- Tessedik Pál, Táblabíró és Tabularis Prókátor.
- Thaisz András, több Ts. Vgyék' Táblabírája, és több Ns.
Familiák Tabularis Ügyvédje.
- Thuróczy József, Táblabíró és Tabularis Prókátor.
- Trsztyánszky István, Pesti Polgár és Posztó Kereskedő.
- Ürményi Ürményi Anna, született Komjáthy Asszony,
Csillag-Keresztes Dáma, és Status Ministerné.
- Waltherr László, több Vgyék' Táblabírája, és Mélt. N.
Károlyi Gróf Károlyi Nemzetség Levél-Tárnoka.
- Vermes Hieronymus, Ts. Posony, 's több Vgyék' Tábla-
bírája, 's több Familiák' Ügyei Igazgatója.
- Vitkovits Mihály, Táblabíró, és több Ns. Familiák' Fis-
kálisa. †
- Vrányi (Vrányi) Constantin, Földes Úr.
- Wagner Capistran, a' Sz. Ferentz Szerzete Pesti Convent-
jének Gvardiánja.
- Zerdahelyi (Nyitra Zerdahelyi) Sándor, Cs. K. Posta-
Tiszt Pesten.
- Zsivora György, Tabularis Prókátor.

JÁSZ és két KÚN KERÜLET.

- Báthor István, F. Sz. Györgyi Plébánus.
- Eördög József, Nádor-Ispányi Tábla Biró.
- Gyárfás Pál, Kis Kun Halasi Reform. Prédikátor.
- Jász-Ápáthi Városa Tanátsa.

Jász-Árokszállás Városa Tanácsa.
Jász-Berény Városa Tanácsa.
Kis Kun Dorosma Közönsége.
Kis Kun Halas Várossa Tanácsa.
Kúnhegyes Városa, Elöljáróji.
Kis Kun Sz. Miklós Városa Tanácsa.
Kun Túrkeve Tanácsa.
Nagy Kun Kis Új-Szállás Városa Tanácsa.
Mihálkovits József, Táblabíró, és a' Ts. Jász, 's Kun Ke-
rületek Fő Jegyzője.
Muhoray András, a' Ts. Jász és Kun Kerületek' Al-Jegy-
zője és Archiváriusa.
Stipula József, Jász-Berény Városa Plébánusa.

P O S O N Y V Á R M E G Y E.

Gróf Apponyi Apponyi György, Cs. K. Kamarás.
Benkovits Mihály, Cs. K. Szeredi Sínház Perceptora, és
Ts. Bars Vgye' Táblabírája.
Sz. Benedek Rendén lévő T. T. Urak Residentiája Nagy
Szombatban.
Sz. Benedek Rendén lévő T. T. Urak Residentiája Po-
sonyban.
Farkas Ignácz, Táblabíró.
Frank Aloyz, Ts. Posony Vgye' Táblabírája.
Ivanóczi Gyurikovits György, több Várm. Táblab. és
Szabad Kir. Posony Vároosa Senatora.
Jaeger Károly, Szabad Kir. Posony Vároosa Polgármestere.
Madarassy Goizesti Ferentz, választott Anzariai Püspök,
a' Posonyi Collegiált Káptalan Prépostja, Posonyi Fő
Esperest, és Cs. K. Udvari Tanácsos.
Megyesi Báró Mednyánszky Alajos, Cs. Kir. Kamarás.
Posonyi Nemes Tanuló Társaság.
Pribélyi Ferentz, Philosophia és Theologia Doctora, 's a'
Nagy Szombati Érseki Lyceumban a' Szent Írás magya-
rázásának Professora.
Prikkel Ferentz, Posony Vgye' Tábla 's Fő Szolgabírája.
Redly Károly, Primatialis Számtartó, és a' Verebéli Szék
Táblabírája.
Schwaiger András, Posonyi Könyváros.
Takáts (Kis Jókai) Gáspár, Posony Vgyei Első Al-Ispány,
's több Vgyék' Táblabírája.
Takáts (Kis Jókai) Zsigmond, Posony Vgyei Adószedő, 's
Táblabíró.

Takátsy Ignátz, több Vgyék' Táblabirája, 's több Ns. Familiák' Plenipotentiáriusa.

Tóth Pál, N. Füdemesi Plébánus.

Vietoris (Vaszikai és Kis Kovalóczi) János, több Vgyék' Táblabirája.

Gróf Zichy (Vázsonykői) Pál, az Isteni Tudomány Halgatója.

S O M O G Y V Á R M E G Y E.

Erős József.

Gróf János, Somogy Vár és Felső Seggesd Uradalnak Tisztartója.

Gulnerits József, Controlór.

Horváth Ferentz, a' Kaposvári Kir. Gymnasium Exhortatora.

Horváth József Elek, a' Kaposvári Kir. Gymnasium Directora.

Inkey (Palini) Antal, Somogy Vgyei Táblabiró.

Külső Somogyi H. C. T. Venerabilis Tractus.

Mósy János, Kaposvári Könyváros.

Parragh László, Göllei Plébánus, az Igali Kerület Al-Esperestje, 's Ts. Somogy és Tolna Vgyék' Táblabirája.

Somogy Vgyei Olvasó Társaság, Kaposvárbán.

Spilák Reginald, Sz. Benedek Rende Áldozó Papja, 's Endrédi Administrator.

Spissich (Japrai) Ignátz, Ts. Somogy Vgye' Táblabirája.

Szűry István, több Ts. Vgyék' Táblabirája.

S O P R O N Y V Á R M E G Y E.

Galanthai Herczeg Esterházi Miklós, Edelstätteni Gróf — Fraknónak Örököse, az Arany-Gyapjas Rend, és a' Szent István M. Kir. — Sz. Hubert Bajor Kir. Hanoverai Kir. Guelfek Rendének Nagy-Keresztes Vitéze, Ő Cs. 's Apostoli Királyi Felsége valóságos belső titkos Tanácsosa, Kamarása, Hadi Tár-Mestere, a' 32. sz. Magyar Gyalog Ezered' Obestere és Tulajdonosa, Tek, Sopron Vgye örökös és valóságos Fő Ispánja, 's a' Magyar Nemes Testőrző Sereg' Kapitánya.

Sz. Benedek Rendén lévő TT. Urak Residentiája Sopronyban.

Glozer József, Gróf Széchényi Lajos Ő Excellija Jóságainak Directora.

Horváth János, Egyházosfalvi Plébánus.

Thász Imre Táblabiró.

Káldy (Alsó Káldi) József, Ts. Vas Vgye' Táblabirája.
Kis János, Hittudomány Doktora, a' Dunán túl lévő
Kerületben az Ágostai Vallást tartó Ev. Ekklesiák' Su-
perintendense, Vas, Sopron és Győr Vgyék' Táblabirája.
Kiss (Nagy Apáthi) Sámuel, Szilsárkányi Evangelikus
Prédikátor.
Gróf Széchenyi István, több katonai Rendek Ke-
resztes Vitéze, Cs. Kir. Kamarás Czenken. *Velin pap.*
A' Sopronyi tanuló Ns. Magyar Társaság.
Tóth (Csáfordi) Pál, Ts. Soprony Vgye' Táblabirája.

S Z A T H M Á R V Á R M E G Y E.

Hám János, Szathmári Megyés Püspök.

Becsky (T. Szántói) Ignácz; Ts. Szathmár 's több Vgyék
Táblabirája.
Becsky Károly, Szathmár Vgye Szolgabirája.
Botka Lajos, Fő Táblabiró.
Czedy János Patikás N. Bányán.
Darvay Gábor, Ts. Szathmár 's több Vgyék' Táblabirája.
Domahidi (Domahidi) Pál, Ts. Szathmár Vgye Al-Jegy-
zője.
Felső Bányai Városi Magistratus.
Horváth Antal, Ts. Szathmár Vgye Fő Fiskálisa.
Isaak (Kis Dobronyi) Sámuel Királyi Tanácsos.
Juhos Miklós, Szabad Kir. Szathmár-Némethi Városa Hadi
adó Perceptora.
Kende (Kölcsei) Zsigmond, Szathmár Vgyei Fő Szolgabiró.
Komoróczy Lajos, Ts. Szathmár Vgye Fő Szolgabirája.
Madarassy (Mező Madarassi) Pál, Ts. Szathmár Vgye Szol-
gabirája.
Mátay (Gutorföldi) Antal, Szathmár Vgyei Al-Jegyző.
Nagy Ajtai Cserei Sámuel, Cs. K. Fő Strázsa Mester.
Pap (Törökfalvi) János, Táblabiró.
Nagy Bányai Ref. Egyházi Vidék.
Rátz János, a' Szathmári Reform. Gymnasium Tanítója.
A' Magyar Literatura Halgatóji a' Szathmári Püspöki
Lyceumban.
Szirmay (Szirmai) Lajos, Ts. Szathmár Vgye Táblabirája.
Szirmay (Szirmai) György, Ts. Szathm. Vgye' Szolgab.
Szorgh Ferentz, a' Szathmári K. Gymnasium Professora.
Újfalusy József, Táblabiró.
Uray (Urai) Balint, Szathmár Vgyei Al-Jegyző.

Szőke Károly, Rendes Esküdt.

Kezdi Vásárhelyi József, Szathmár Vgyei V. Fiskális.

S Á R O S V Á R M E G Y E.

Vásáros Naményi Ifjabb Báró Eötvös Ignátz, Cs. Kir. Kamarás, a' Fő Mngu Magyar Királyi Udvari Cancellariánál Referendárius 's Udvari Tanátsos, Tek. Sáros Várm. Fő Ispánja.

S Z E P E S V Á R M E G Y E.

Keyser Jakab, Olaszi (Wallendorf) Káplán.

T E M E S V Á R M E G Y E.

Bárány (Debreczeni) Ágoston, Táblabíró 's Fiskális.

Bogma (Nebojszai) István, több Tek. Vgyék' Táblabírája, 's Tek. Temes Vármegye Számvevője 's Fő Szolgabírája

Oltoványi István, a' Csanádi Sz. Szék és Temes Vgye' Táblabírája, és Kis Becskereki Plébánus.

Osztoits (Nagy és Kis Szemlaki) János, Ts. Temes Vgye' Fő Fiskálisa.

Tropp (Troppau) István, Gyülvézi Uradalom Igazgatója.

Wimmer László, Kir. Kameralis Rékasi Uradalom Szám- tartója, és Ts. Temes Vgye' Táblabírája.

T O L N A V Á R M E G Y E.

Benevits Pál, Döbröközi Plébánus, és Dombóvári Esperest. Bezerédy (Bezerédi) István, Táblabíró, 's T. Tolna Vgye' Fő Jegyzője.

Bernrieder (Berneki) József, Táblabíró.

Beszédes József, a' Sárközi, Kaposi, Sióki, és Dunai Regulatióra ügyelő Kir. Biztosság Fő Vizmérője.

Bregovits Pál, Simon-Tornyai Esperest, és Tamási Plébánus.

Csapó Dániel, Tolna Vgyei I-ső Al-Ispány.

Csekey János Bölcskei Prédikátor és Senior.

Egyed Antal, Esperest, Földvári Plébánus és Tolna Vgyei Táblabíró.

Grónay János, Grammatica Professora Hőgyészben.

Holéczy Mihály, Nagy Szokoli Evang. Prédikátor.

Jeszenszky (Nagy Jeszeni) Ignátz, több Vgyék' Táblabíró.

Kutsán Károly, M. Báró Rudnyánszky Tisztartója.

Kápolnay (Kápolnai) Antal, több Vgyék Táblabirája.
Kis Péter, Földvári Káplány.
Nagy Dániel, N. Székelyi Prédikátor, 's Tolna Vgyei
Táblabíró.
Perczel (Bonyhádi) Sándor, több Vgyék Táblabirája.
Raizen János.
Stankovánszky (Stánkováni) Imre, Tolna Vgye Első Al-
Jegyzője 's Táblabirája.
Svastits (Bocsári) Lajos, Ts. Tolna Vgye Táblab. és Szol-
gabirája.
Teklich János, Battaszéki Tisztartó.

TORNA VÁRMEGYE.

Szilassi és Pilisi Idősb Szilassy József, Cs. Kir. Ud-
vari Tanácsos, a' Fő Mngu Septemviralis Tábla Asses-
sora, Tek. Torna Vgye' Fő Ispánja, 's Tek. Zemplén
Vgye' Fő Ispáni Hivatala Helytartója, és a' Tul a'
Dunai Helv. V. Superintendia Fő Kurátora.

Koos Károly, több Vgyék' Tábla, és Torna Vgye' Fő
Szolgabirája.

TORONTÁL VÁRMEGYE.

Babusnik Mihály, a' Marienfeldi Uradalom Tisztartója.
Csekonicz Nep. János, Tek. Torontál Vgye Jegyzője.
Hertelendy (Hertelendi) Maximilian, több Vgyék Táblab.
Karácsonyi (Beodrai) Bogdány, több Vgyék' Táblabirája.
Lapády József, az Etskai Uradalom Plenipotentiarius.
Báró Liptay (Kisfaludi) Fridrik, Cs. Kir. Kamarás.
Nyikos György, Ts. Temes Vgye Táblabirája, és Kama-
ralis Tisztartó.
Várady János, Esperest és Nagy Becskereki Plébánus,
's több Vgyék Táblabirája.
Zebegnay György, a' Zsombolyi Uradalom Tisztartója.

TRENCHIN VÁRMEGYE.

Illésházi Gróf Illésházy István, Trenchin örököse,
az Arany-Gyapjas Rend Vitéze, Cs. Kir. valós. belső
titkos Tanácsos, Kamarás, Magyar Kir. Asztalnok-
Mester, Tek. Liptó és Trenchin Vgyék' örökös és valós.
Fő Ispánja.

Marczibányi (Puchói) Antal, több Vgyék Táblabirája.
Csömöri Bátor Zay Károly, Zay-Ugrócz örökös Ura,
Cs. Kir. Kamarás, 's a' T. Dunán inneni kerületi
Törvényszék' Táblabirája.

U N G H V Á R M E G Y E.

Csurgovics János, Munkácsi Kanonok. Bereghi Fő Espe-
rest, Ts. Ungvár, és Zemplén Vgyék Táblabirája, az
Ungvári Kir. Gymnasium Directora, és az Isteni Tudo-
mánynak Doctora.

Horváth (Pálóczy) Simon, Ts. Ungh Vgye Al-Ispánja.
Pongráz (Óvári és Sz. Miklósi) Ferentz, több Vgyék
Táblabirája.

Viczmándy Tamás, több Vgyék' Táblabirája.

V A S V Á R M E G Y E.

Batthyáni Herczeg Batthyán Fülöp Németh-Újvár
Örökös Ura, Strattmanni Gróf, Leopold Császár jeles
Rendének Commendátora, Cs. kir. Kamarás, 's Tek.
Vas Várm. örökös és valóságos Fő Ispánja.

Bertha (Felső Eöri) Ignácz, Tek. Vas Várm. Al-Ispánja.
Bitnitz Lajos a' Szombathelyi Egyházi Megye Áld. Papja,
Philosophia Doctora, a' Boroszlói Tudós Társaság Tagja,
a' Szombathelyi kir. Lyceumban Mathesis és Magyar
Nyelv Tudomány Tanítója, és Tek. Vas Várm. Táblab.
Bodó (Kis Béri) Miklós, Cs. K. penzionált Lovas Kapi-
tány.

Dancsecs József, Ikervári Plébánus.

Dese Pál, Szombathelyi Káptalan Custosa, és Kanono-
ka, Eörségi Fő Esperest, Vas és Zala Várm. Táblabir.
Dienes (Nemes Népi) Gábor, Ts. Vas Vgye Szolga Bi-
rája.

Hrabowszky (Hrabowai) István, Superintendentialis Le-
véltárnok, Kemenes allyai Senior, és Ns. Dömölki
Evang. Prédikátor.

Hrabowszky (Hrabowai) János, Hites Ügyész Kúszeghen
Jósa (Nagy Bányai) József, több Vgyék Táblab.

Ivanits Mihály, Körmendi Evang. Prédikátor.

Kosics József, Szölnöki Plébánus.

Mórocza Dániel, Tek. Vas 's több Várm. Táblab. és a'
Körmendi Uradalom Fiskálisa.

Muraközy (Körmendi) György, pensionált Cs. kir. Lovas Kapitány.

Németh János, Szombathelyi Megyebeli áld. Pap, és Sz. Mihályi Káplán.

Páál (Felső Eőri) János, több Vgyék Táblab.

Praemonstratensis R. 1. Kanonok és Professor Urak Szombathelyen.

Sz. Benedek Rendén lévő Director és Professor Urak Közegen.

A' Szombathelyi kir. Lyceumbéli Ifjuság.

V E S Z P R É M V Á R M E G Y E.

Bezerédi Bezerédy Miklós, Veszprémi Püspöki Szent Szék Jegyzője.

Sz. Benedek Rendén lévő TT. Urak Bakonybéli Apátsága.

Sz. Benedek Rendén lévő TT. Urak Pápai Residentiája.

Boda László, T. Veszprém Vgye Táblabirája, és a' Mélt. Veszprémi Püspök Uradalmi Fiskálisa.

Czirke János, Gróf Zichy István 's több Nemes Házak Fiskálisa, Veszprém Városa Jegyzője, és Superintendentalis Assessór.

Edelényi Sándor, Rector-Professor Pápan.

Edvi Illyés Pál, Vanyolai Evang. Prédikátor.

Fitler István, Mező-Laki Kasznár.

Horváth Ignácz, a' Kegyes Oskola Szerzet Veszprémi Collegium Rectora, és Director.

Kolosváry Sándor, Apátur, és Veszprémi Kanonok.

Komáromy András, Nánai Uradalom Tisztartója.

Külley János, Sz. Lászlói Prépost és Veszprémi Kanonok 's a' t.

Szmodiss (Nagy és Kis-Barkótzai) János, Veszprémi Kanonok, Seminarium Praefectusa 's Ts. Zala és Somogy Vgyék' Táblabirája. 3. *Exempl.*

Vajky György, Felső-Eőrsi Prépost, és Plébánus.

Z A L A V Á R M E G Y E.

Alsó Lendvai Alsó Vidéki Al-Esperesti Kerület.

Bertalan (Kozmadomjai) Vintze, T. Letenyei Uradalom Inspectora.

Chinorányi Boldi'sár, Zala Vgyei Tábla - 's Fő Szolgab.

Deák Antal, Ts. Zala Várm. Első Al-Ispánja.

Diskay (Diskai) Ferentz, Zala 's Veszprém Vgyék' Táblabir.

Domjászegi Domján József, Cs. Kir. Udvarnok, és Zala Vgyei volt Al-Ispány.

Gróf Festetics (Tolnai) László, Cs. K. Kamarás.

Forintos (Forintosházi) József, [Zala Vgyei Táblabíró.
Gerits Pál, a' Keszthelyi Georgicon Archonja, több Tu-
dós Társaságok Tagja.

Horváth Farkas, Orvos Doctor N. Kanizsán.

Inkey (Pallini) Nep. János, Cs. K. Kamarás.

Konyáry Mihály, Körös és Varasd Vgye' Táblabírája 's
Csáktornyai Uradalmi Fő Ügyész.

Nedeczky Lajos.

Oszterhueber József, Ts. Zala Vgye' Táblabírája.

Podolay Menyhért, az Ajtatos Oskolák Szerzete Áldozó
Papja, 's a' Nagy Kanizsai Collegium Rectora és Gym-
nasium Directora.

T. T. Fraemonstratensis R. I. Professor Urak Keszthelyen.

Ruszek József, Sz. Margit Hahóti Apát, Keszthely Mező-
Város Plébánusa, és a' Keszthelyi Kerület Fő Espe-
restje, az Isteni Tudomány Doktora, és a' Nemzeti
Oskolák Directora.

Séllyei (Séllyei) Elek, Ts. Zala Vgye' Al-Ispánja.

Szilágyi József, a' Szétsi Szigeti Uradalom Számtartója.

Zalavári Fő Tiszt. Apáturság.

Z E M P L É N Y V Á R M E G Y E.

Dokus (Csabai) László, Zemplén Vgye Fő Notáriusa, 's
több Vgyék' Táblab.

Mindszenti Dániel.

M. Szügyényi (Szügyén) Ferentz több Vgyék Táblab.

Tamásy Calasantius, a' Kegyes Oskolák Szerzete áld. Pap-
ja, Bölcselkedés Doctora, és a' S. A. Újhelyi Colle-
gium Rectora, és Gymnasium Directora.

Z Ó L Y O M V Á R M E G Y E.

Belánszky József, Besztertze Bányai Megyés Püspök. —

Leicht Ferentz, Besztertze Bányai Könyváros.

HORVÁTH, TÓT ÉS DALMÁT ORSZ.

Posega Vármegye.

Jankovits (Daruyári és Straxemannpi) Isidor, Cs. K. Ka-
marás.

Varasd Vármegye.

Barlabás Ágoston, Varasd Vgye Táblab. és Fő Fiskálisa,
Chinorányi Antal, Harmintzados Gyurmántzon.

Verőcze Vármegye.

Hoblik Márton, több Ts. Vármegyék Táblabirája, és
Tek. Verőcze Várm. Fő Fiskálisa.

Zsitvay József, több Várm. Táblab. 's Tek. Verőcze
Várm. Jegyző.

Zágráb Vármegye.

Szent Péteri Horváth József, Zágrábi Kanonok, Zala,
Varasd Várm. és a' Sz. Szék Táblabirája.

Fiume.

Váradí József, a' kir. Fiumei Kormány Széknél Titoknok,
és Tek. Bars Vgye Táblabirája.

ERDÉLY ORSZÁG.

Baritz Mihály, a' Krasznaí Kerület Al-Esperestje, Szi-
lág Somlyó Városa Plébánusa, a' N. Váradí Sz. Szék
Ts. Bihar, és Kraszna Vgyék' Táblabirája.

Baritz János, Orvos Doctor és Professor N. Enyeden, 's
Alsó Fejér Vgyei Táblabiró.

Bedő József, Kir. Táblai Ügyvéd M. Vásárhelyen.

Bodola (Zágonyi) Károly, Szász városi Reform. Főpap.

Biró Miklós, az Erdélyi Püspöki Uradalom Dállyai Ispá-
nya, és az Úri szék közbirája. —

Czikó (Csik-Mindszenti) Ferentz Ts. Doboka Vgye Vice-
Ispánja.

Farkas (Bölöni) Sándor, Erdélyi Nagy Fejedelemségi Gu-
bernalis Cancellista.

Gedő (H. Sz. Mártonyi) József, Abrud Bányán.

Jakóby Ferentz, Esperest, és Szabad kir. Szeben Városa
Plébánusa, Fogarassi Districtus Fő Esperestje, a' Kir.
Gymnasium Praefectusa, és a' Sz. Szék Assessora.

Báró Kemény Simonné, született Gróf Széki Teloki Anna
Aszszony.

Kis (Baczka Madarassi) József, Alsó Fejér Vgye Vice Ispánja.

Lukurics János Kolosvárott.

Kenderessy (Felső Szálláspataki) Ferentz, Erdélyi Nagy Fejedelemség Fő Biztosság Számvevői Tisztje.

Marcos-Ujvári Cs. K. Só Tisztség.

Mikó Sámuel, Cs. Kir. Huták Administratió Controlorja Offenbányán.

Nalátzy Borbála, Ó Méltósága Felső Szilvási Noptsa Elek Udvari Tanácsos és Referendárius Élete Párja.

Nagy Enyedi Ref. Collegium.

Székely Udvarhelyi Reform. Collegium.

Szontagh Gustav, M. Bárány Máriaassy Magyar Gyalog Ezredben Fő Hadnagy és az Ezred Tulajdonosánál Segéd-Tiszt.

Erdő Teleki Szentmarjay József, Ts. Kraszna Vgye V. Ispánja.

Tamásy József, Károly Fejérvári Kanonok.

Ungváry György Főlmérő és Olvasó Társai Déesen.

A' Cs. K. Fő Pósta Hivatal Budán 2 Exempl.

Zwornik János, Cs. K. Kapitány a' János Fő Herczeg könnyű Lovag Ezredében Szabadkán.

